LUČ

1912-13

Jos. Sandrik
stud. inv.

LUČ

GLASILO HRV. KATOL.
NARODNOG ĐAŠTVA.

1912./13.

VIII.

UREDIO:
PETAR GRGEC.

ZAGREB 1913.
TISAK „HRVATSKE TISKARE“ U ZAGREBU.

SADRŽAJ.

Str.

PJESME.

Bakšić Stj.: Gospode duša! 91
Bogoljub Balovan: Beskrajna čežnjo! (»V.«)*) 411
Čičić A.: Samilosti. 175
Đon Kerton: Oj Dodolo! 270
— Daj pritisni čelik ralo! . . 359
Donko Vajin: Zašto? 68
Gvozdanović pl. P.: Kraljici Svibnja. . 338
Horvat: U krilu Karaule. (»V.«) . . . 4
Hrv. Gondže: Spomen harnosti. . . 12
J. S. B.: Ne drščite.... 45
Jurković V.: Šetnja 394
Kostelnik G. dr.: Anđeo Gospodnji. . . 132
— Prorok. 162
Ljuba Ivić: Nemoj ići! 151
— O hoće l' doći? 152
— Uskrs. 244
— Moj svijet. 265
— Bojnici 303
— S Bogom — zimi 346
— Iz »Proljetnih elegija«. . . 356
Ljubičić Zahumski Z.: Vox mystica . . 44
— Dubrovački nocturne 223
— Snijeg među palmama 261
— Prekinut pjev. . . 261
— Sa večernjeg šetališta 405
Nonca: U kafani 13
— O svetoj Kati. 102
— Petak 269
— U proljeće 304
Pavelić M.: Oluja. 208
Perković J.: Prošlost. 174
— Mrijet 262
— Pozdrav mojoj sreći . . 404

*) »V.« znači, da je stvar u »Vilingaju«.

Str.

Petrov F. S.: Zvijezda od Asiza . . . 216
Poljak I.: Pod zvijezdama. 3
— Raskošan smijeh 4
— U osvit 199
— U ekstazi 200
— Orači 373
Pregelj, dr. ?— 305
— Molitev. 305
— Božičnica. 305
Roman Tieck: Peripetija. 369
Senjić-Tvrtković P.: Mladost rana . . 108
— Miso će doć. (»V.«). . . 415
— U neznanju sreće. (»V.«) 3
Slavče: Zimska pjesma. (»V.«) . . . 1
Šimunović S.: Blagoslovljeni trenuci 67
Tomasović J. T.: Pridi kraljevstvo tvoje! 374
Tomašić St.: Sanja 13
Tomašić St.: Postanak Plitvičkih jezera 56
V. M.: Ponoć. 150
Varga Stj.: Kad bati ponoć tuku . . 103
Zlatko Milovan: U jesen. 101
— Iskri se polje i blješti 159
— Preludij 303
— Čežnja 304

CRTICE I PRIPOVIJESTI.

Akram: Kaja Marka. 45
Bišćan D. A.: Mir. 41
Blažinčić V.: Prvi dan života. . . . 59
Bolkovac I.: Za Gospinih dana. . . . 374
Cassan-Berti: Jer On je ljubav... . . 220
Crnkovački: Jesenji suton. 176
Galović pl. N.: Pijanica. 18
Galović pl. N.: Na ledini. 139
Huysmans-Maraković: Kripta . . . 292

Str.

J. S. B.: U djedovskoj kući. 266
Jörgensen-Benković: Sjena. 38
Kroz trnje ovoga svijeta. (Iz »Hrv. Straže«.) 194
Marijan Regis: Kupine. 17
Matasović A.: Naša cura i njihov momak. 299
Mesopotamski: Suzina oporuka . . . 408
Nonca: Ljetno veče. 156
Nonca: Na polasku. 406
Opalin V.: Na plesu. (»V.«) 410
P. M.: Iz nedužnih dana. 109
Rastislav: Pjesma u prozi. (»V.«) . . 1
Rastislav: Memnonov kip. (»V.«)' . . 4
Res A.: Jezerska roža. 358
Rifel J.: Tamnocrvena ruža. . . . 262
Sremac: Iz mojega kraja. (»V.«) . . 411
Velaga M.: Majka 7
— Čekaju. 153
— U proljeće. 376
Velikonja Narte: Pesem. 96
Vilović Đ.: Iz zbirke pjesama moje majke. 97
— Iz knjige: »Melhisedek«. 255
— Očevom stazom. 306, 347
Zvijezdić J.: Zvona sa Zlatnoga Roga. (»V.«). 2

POUKA.

Benković A.: Jens Johannes Jörgensen. 165, 241
Berti I.: K vrelu utjehe i života. . . 241
Blažinčić V.: Branislava Nušića »Priče«. 110
Bohačevski K. dr.: Vjersko jedinstvo Slavena i novi položaj na Balkanu. 81
Brajša St.: Mi i kršćanska filozofija. . 33
Butković I.: Prigodom proslave 10-godišnjice hrv. kat. akad. društva »Hrvatska« u Beču 365
B. J. K.: Moskovska kozerija. . . . 271
Dukić I.: Milovanovićev komutator. 140
Eckert R.: Katolička evropska država 378
Filipović St. dr.: Spaljivanje mrtvaca 19
— Novine i kapital. . 62
— Moderne novine. . 224
Fr. S. B.: Životna snaga katoličke crkve. 339
Fr. S. U.: Religija prema nacijonalizmu. 4
Grgec P.: Naprijed! 1
— Franje S-a. Finžgara »Naša kri«. 22
— Neke pogibli u odgoju mladeži. 129

Str.

— »Modernisti« i »furtimaši«. 289
Jan B. H.: Katolički hrv. realista . . 387
Jesih P.: Divna tragedija. 89
Jurjević M.: Bit nacijonalizma . 103, 136
Jurković V.: Almanak »Naše kolo« (I. 1912.). 9
Jurković V.: Plač Davidov nad Saulom i Jonatanom. 92
Kniewald Drag. dr.: Ars sacra. . . 172
Maraković Lj. dr.: Na putu do naše književnosti. 41
Nazorovi »Hrvatski kraljevi« 177
— »La Chathédrale«. . 245
— Kazališna anketa . 384
Mario Adriatico: Giovanni Pascoli . 201
Marko dr.: Čemu nam sve to? . . . 313
Pierre: Američke gospodarsko-političke prilike. 14
Pierre: Veličina Španjolske i njezin pad 50
Starc T.: Temelji modernizma. . . . 160
Strauch H.: Naša trijeznost. 47
Strauch H.: Postanak i razvitak hrv. sveučilišta. 277
Šimunović S.: Naša kultura 146
Šprajcer Vl.: 1903.—1913. 400
Varga Stj.: Milana Pavelića »Pjesme«. 341

SMOTRA.

Almanak Gospe Lurdske. (Vg.) . . 114
Apstinentski časopisi: Novi život 1—5, Zlata doba 1—6. Hs.) 233,366
Balkanski rat u hrv. literaturi. (P. G.) 185
Carentia pudoris ili Ivana Meštrovića »Zdenac života«. 26
Čunko M.: Priručnik za vođe hrv. kat. društava. (Đ. K.) 322
Desetgodišnjica našega literarnoga pokreta. (P. G.) 418
Dugonjić-Vrhovčić: Kraljici Hrvata. (Vg.) 181
Đurić-Guslar: Mihovio Pavlinović. . . 25
Francuska knjiga o hrv. kat. pokretu (P. J.) 117
Futurizam i futuristi. (V. J—k—ć.) . 364
Hadrović: Hosana. (Mesop.) 118
Izložba Mihovila Krušlina. (G.) . . . 286
Jedinstven format knjiga. (B. B.(. . 74
Još o »Našem Kolu«. (P. G.) . . . 323
Jukić Fra K.: Odjeci. 26
Katolička moderna u Čeha. (P. J.) . . 26
Kolo hrvatskih književnika 419
Konstelacija savremenih madžarskih beletrista. (Mesop.) 115

Str.

Lunačekovi »Ilirci«. (V. B. Čičević.) 183
Milčinović Adela: Bez sreće. (V. J—k—ć.) 142
Mišura o. P.: Sudbina izdajice. (P. G.) 69
Monisti osnivaju samostane! (x.) . . 76
Naša omotna slika. 330
Naši listovi (Ljiljan 1—2, Travanjsko Smilje 1—2, Nada 1—2. Ruža 1, Jeka 1—2, Hrv. Zvijezda 1). . . 73, 234, 285
Naši »Salezijevci« i »Jeronimovci«. (P. Grgec.) 422
Nekoje misli A. Šenoe o književnosti (G.) 189
Ogrizović M.: Banović Strahinja (P. G.) 327
Osječko kazalište. (»M.«) 73
Pismo kazališnog intendanta uredništvu »Katol. lista«. (U. P.) 237
Pogačić M.: Pjesme. 28
»Proljetno cvijeće.« (G.) 189
Proslava Joergensensove 25-godišnjice u Danskoj. (A. Benković) . . . 236
Res A.: Skica najnovejšega slovenskega pesništva . 231, 280, 319, 360, 416
Ruville A.: Natrag k svetoj Crkvi (s b. 68
Savremenik protiv Savramenika ili dr. Jure Turić protiv samog sebe. (G.) 325
Sedenich F.: Naši pisci i naša književnost ili povijest književnosti Hrvata u Ugarskoj. (Mesop.) 185
Skioptikon u službi prosvjete. (Đ. K.) 76
Slovenske balade in romance. (V. J—k—ć.) 71
Socijalna đačka burza. (Đ. K.) . . . 232
Spmen-knjiga stogodišnjice biskupa Dobrile (x.) 117
Šišić F. dr.: Rijeka i riječko pitanje (S. V.) 284
Tirolski obrt u našim crkvama. (V. B.) 30
Uskrsna pjesma »Kristuš je gore vstal«. (Mesop.) 420
Valdec Rudolf 31

LISTAK.

Alkoholizam i zločin. (Hs.) 332
Antialkoholni pokret u Herceg-Bosni. (Hs.) 191
Belić Matija dr. 336
Briga za iseljenike (Đ. K.) 332
Češko katoličko daštvo. (František Kramule.) 428
Čičić o. A.: Zagrebu. 144
»Dobrila«, akad. prosvjetno društvo. (I. D.) 238
»Domagoj«, hrv. kat. akad. društvo (P. G. 128
Dačke prilike u Gracu i naš »Preporod« (K. Bošković) 126
Eckert Rudolf 123
Flamanski pokret u Belgiji. (Frans Brusselmaus.) 429
»Hrvatska«, hrv. kat. akad. društvo u Beču. (V.) 125
Hrv. osnovna škola u Beču. (L. Bauer.) 79
Izbori u hrv. akad. potpornom društvu. (P. G. 80
Iz Rusije. (Pierre.) 80
Jedno pismo 77
»Kačić«, hrv. kat. akad. društvo u Innsburcku. (R. Bauer.) 123
Katolički hrvatsko-slovenski kongres. 335
»Luč« in »Zora«. — V pretres! (Alojzij Res.) 368
»Naše kolo«. (»Hrvatskaš«.) 122
Njemački glas o utjecaju borbe Jugoslavena s Turcima na njihovo pjesništvo. (K. F.) 239
Omladinsko društvo u Vitezu. (Zv. Šprajcer.) 144
Osvrt. (Uredništvo.) 123
»Pavlinović«, akad. prosvjetno društvo (Ć. B.) 331
Pogled v zgodovino slovenskoga katol. dijaštva. (J. Lovrenčić.) . . . 427
»Polonija«. (x) 80
Povodom punitovačkog zločina (Đ. K.) 334
Rebac Marko dr. 190
Reciprocitet zagrebačkog sveučilišta. (K. F.) 287
»Riječke Novine«. (P. G.) 123
Sa ljubljanskoga sastanka. 31
Sa proslave desetgodišnjice »Hrvatske« u Beču. (Zv. Šprajcer.) . . . 426
Slovenska suradnja u »Luči«. . . . 128
Švigir M. Domagojac, osuđen radi »bunjenja« u Međumurju. (j s.) . . . 336
Treći slovenski antialkoholistički kongres. (Ula Pačukov.) 190

Luč

GODINA VIII. BROJ 1.

Naprijed!

Idući za točno određenim ciljem i služeći se stalnim sredstvima bili smo već od prvog istupa u javnost posve izrazita skupina s posebnim načelima i posebnim područjem djelovanja. U život naše mladeži unijeli smo smionijih težnja, novih poticaja i širih kulturnih vidika. U sedam godina, otkako izlazi Luč, stvorili smo zaokruženu tradiciju, koje ćemo se i u buduće držati, povlačeći samo nužne posljetke iz postavljenih prednjaka.

Dodira s ostalim vjeroispovjestima hrvatskog naroda ne isključujemo, ali svoj rad počinjemo od hrvatskih katolika. Najveći je prijatelj čovječanstvu onaj, koji blagotvorno djeluje u najbližoj svojoj okolini.

Mi smo individualisti, jer nam jer želja, da od naših ljudi učinimo prosvijetljene i plemenite značajnike. Kolektivisti smo, jer nam konačna svrha nije pojedinac nego hrvatski narod, hrvatski puk. Idemo za tim, da podignemo razvijenu i otpornu kulturu. U tom nastojanju krenuli smo sasvim drugim putem od naših modernista, koji i proti onomu pravilu „natura non facit saltus“ žele ipak da sruše kršćansku tradiciju u hrvatskom narodu. Odijeljeno stupamo i od onih skupina, koje modernističkoj pogibli ne stavljaju nikakve protiteže ili joj dapače pogoduju i u svojim redovima. Udaljivanje od religije naših otaca stvara još veći jaz između inteligencije i puka; mimoilaziti katoličtvo znači zanemarivati onaj čimbenik, koji je kroz duge vijekove postao najmoćnijim životnim sadržajem glavnoga dijela hrvatskoga naroda. Kultura se u Hrvatskoj može graditi jedino na temeljima, koji već postoje; jačanje individua i narodnosti zahtijeva, da se nejasnim težnjama i naslućivanjima dadnu zorni obrisi; pa da se zajedno i njima i ustaljenim uvjerenjima odredi smjer što jače rezultante.

Prvi smo udarili realne temelje narodnomu jedinstvu Hrvata i Slovenaca. „Za me je aksiom čitavoga javnoga djelovanja, da između Hrvata i Slovenaca nema razlike. Jedinstven smo narod do Drave i Mure i dolje do Spiča, dolje do turske međe“. Te je riječi izrekao dr. Šušteršić na našem komersu prigodom ljubljanskoga sastanka. Ali to nije samo njegova ideja. Došli smo dotle, te je tom

mišlju prožet svaki Slovenac, svaki Hrvat, pripadao on kojoj mu drago kulturnoj ili političkoj skupini. Da, jedinstven smo narod! Jezik nam se ne razlikuje ni toliko, koliko dijalekat Prusa i Tirolaca, sjevernih i južnih Talijana, Belgijanaca i Provanse. Jedno smo, jer zajednički osjećamo opasnost njemačkoga „prodiranja na istok“ i surovost njemačke racijonalističke filozofije; jedno smo, jer imamo isto podrijetlo, iste patnje u prošlosti, istu želju i potrebu, da budemo barem u budućnosti nekakva olina. I kad bi nam tko zanijekao sve uvjete jedinstva, mogli bismo mu reći: jedinstven smo narod zato, jer to hoćemo da budemo.

Dosta smo dugo kao ništice odavali samo vrijednost tuđim jedinicama. Sada se prohtjelo i nama, da zemlja južnih Slavena ne bude više kaosom, nego uređenim svijetom, koji će imati ugleda i pred tuđincima.

Ne pouzdajemo se u pravednost čitavih naroda. Mi, i sami mi, treba da sebi stvorimo takve prilike, kojima ćemo druge prisiliti, da poštuju naša prava i našu volju. Prema ovomu uvjerenju uređen je i naš rad.

Akcija nam u narodu hvata sve dublje korijenje. Po Dalmaciji, Istri, Hrvatskoj i Slavoniji niču neprestano nova omladinska društva. Kako ta društva izvršuju svoju zadaću, najbolje se vidjelo na ovogodišnjem sastanku u Beramu. Krasno je bilo gledati naše momke, pune samosvijesti i savremenoga znanja, kako su se otresli tradicijonalne hrvatske servilnosti i bojazljivosti, i kako su vedri i ponosni u svom katoličkom mišljenju. — Glasilo je omladinskih društava „Mladost“. — A s veseljem možemo pozdraviti i nastojanje oko popularizacije umjetnosti. Mislim na prevedenu tragediju „Garcija Moreno“ i na Vilovićevu rapsodiju o Pavlinoviću. Počeci doduše neznatni, ali ih je rodila velika potreba, velika težnja. Možda će doći doba, kad će baš naši pisci dati hrvatskomu narodu savršenih djela i za čitanje i za prikazivanje. Pučka je pozornica također jedna ideja, za koju je vrijedno živjeti.

Zamašnija je osnova rada naših senijora. Oni će znati da dolično upotrijebe energiju, što su je sakupljali po bratskim i stranim zemljama, osobito po Sloveniji, Njemačkoj i Belgiji, gdje su se upoznali s vrlo naprednim institucijama. Samo će plodovi dolaziti polako na javu, jerbo je tu glavni rad koncentriran oko uređivanja staleških pitanja i organizovanja zaostalog nam narodnoga gospodarstva.

Na ljubljanskom sastanku osnovan je neke vrsti klub prijatelja katoličke lijepe knjige, kojemu je za sada središte „Luč“ i uredništvo njezino. Između pojedinih članova postoji već sada živo dopisivanje. To će uroditi sve većim znanstvenim i umjetničkim zahtjevima i težnjama ter sve boljom literarnom proizvodnjom. Početke vidimo u „Našem Kolu“, što ga je izdala „Hrvatska“, a vremenom će doći i do literarnog lista. Svima nam je na srcu osnutak hrvatske kat. literature, svi imademo težnju, da nam Parnas urodi djelima, ugodnima kao što je raspoloženje iza prve pričesti ili nakon ispovijedi, potresnima košto je patnja Jobova i tužaljka Jeremijina, zanosnima košto je „Otkrivenje“ sv. Ivana ili „Nebo“ Danteovo. To nam je dakako ideal, a zbilja? Vidjet ćemo.

U čitavom djelovanju ne smijemo zaboraviti ni Pijevog ni Leonovog društva. O njihovu ojačanju ovisi u mnogom pogledu procvat našeg novinstva i našeg znanstvenog i beletrističkog rada.

Težnje naše idu i dalje. Društvenim svezama, zvaničnim položajima, štampom i usmenom agitaci om valja da predobijemo za se onu najjaču silu, što se zove javnim mnijenjem. Svagdje, kamo god dođe naš čovjek, mora on svojom spremom i posebnom izgrađenom individualnošću da dođe do što većeg ugleda. Nametati se dakako ne smije; u tijek izvanjskih događaja treba da ga potisnu vlastite sposobnosti.

Naš duh leži u starim i novim godištima „Hrv. Straže“ i „Luči“, u izdanjima dogmatskim i apologetskim, u staroj i novoj skolastičnoj filozofiji. Na žalost hrvatska je literatura takva, da se njom čovjek može odgojiti prije za modernistu nego za ono, što je naš ideal. Zato smo već od prvog godišta Luči naglašavali učenje modernih jezika i proučavanje stranih literatura. Duševni život mora imati i opsežnog sadržaja. Drukčije je čovjek sličan fanatiku i ne može se dugo održati stalan u svom uvjerenju.

* * *

Kakav je naš rad bio do sada, takav treba, da bude i u budućnosti. Teorija ima biti i dalje praksom, i to će biti najjači argumenat naših ideja. Mi smo uvjereni, da će nakon ljubljanskoga sastanka sile naših pristaša porasti. U razvijanju vlastite individualnosti valja da svi revni budemo. Ideja imademo dosta, a za ideju se veli, da je najjača moć na svijetu. To je istina, ali samo onda, kad ideja postane dispozicijom i životom, slašću i patnjom, zanosom i djelovanjem. Moramo biti na sve spremni. Rad naš ne smijemo smatrati športom ili milosrđem, nego krvavom potrebom i prvom dužnošću. Stvorimo kompaktnu i nesebičnu narodnu inteligenciju, koja će i preko onoga, što se zove vlastitom egzistencijom, moći da zajedno s podignutim i prosvijetljenim narodom pođe k ostvarenju naših težnja. Naša načela dosta su jaka, da nas uzdignu iznad tužnoga stanja starije hrvatske inteligencije.

Mi idemo naprijed s čvrstim uvjerenjem, da se s moralom prvih kršćana i nesebičnošću irskih rodoljuba dade podići i jaka nova katolička Hrvatska, koja će zajedno sa Slovenijom moći ponosno da pogleda u oči susjednim narodnostima.

Izidor Poljak:

Pod zvijezdama.

Blistava noć se spustila,
Ševa i slavulj snije
S plavetnog vrta svemirskog
Bezbroj se zv'jezda smije.
Mjesec ko lotos velebni
Između zv'jezda cvjeta
V'jence od ruža srebrnih
Bacajuć širom sv'jeta.

Tihano mali potočić
Struji sred snene doli.
Cakli se: ruka nečija
Živim ga srebrom poli.
Digle se čete orlova,
K zv'jezdama sjajuć lete:
Višnjem se Bogu večernje
Molitve dižu svete.

Raskošan smijeh.

U bola noći crnoj
Ja se k Tebi vijem,
U bola noći crnoj
Raskošno se smijem,
Gospode!

Već isplako bih davno
Crne oči svoje,
O da Te nema, već bi
Puklo srce moje,
Gospode!

Il u šumi bi negdje
Njihala me grana,
I ja bih bio pl'jenom
Jastr'jebâ i vranâ,
Gospode!

Al kuburom bih prije
Naoružo ruku,
I sjeko bih, ubijo
B'jesnom sličan vuku,
Gospode!

Ja molio bih munju,
Snagu da mi dade
I raznio bih u čas
Zemlju na komade,
Gospode!

U muka noći crnoj
Kupu boli pijem; —
Jer ti vrh zv'jezda vladaš,
Raskošno se smijem,
Gospode!

Fr. S. U. — »Iskra«.

Religija prema nacijonalizmu.

Prava religija mora biti internacijonalna, *καθολική*. Zašto? Jer je istina jedna. Nastalo je više religija, jer je bludnja raznolika, a istinu je teško naći. „Naša pamet“, rekao je Bayle, „ne zna drugo, nego sve miješati, o svemu sumnjati: netom što sagradi, već traži, kako da to obori. Ona je prava Penelopa, koja noću trga niti, što ih je po danu splela. Filozofija nam najbolje pokazuje, kako ona vodi do bludnje i da trebamo drugog vođa, a to je objava Božja“.

Ja pretpostavljam ovdje kao dokazano, da je samo katolicizam prava religija, Bogom objavljena. Katolicizam mora po tom biti internacijonalan. To znaju katolici i tim se diče, to znaju i akatolici, te navaljuju na katoličku Crkvu i s ovim argumentom: Kultura mora biti nacijonalna; kulturi se potom protivi internacijonalna religija.

Na to se opozivao svaki, koji je htio uništiti Crkvu. To čini Pombal u Portugalskoj, kad potjera Isusovce, to čini Birsmarck za Kulturkampfa, prikazujući Centrum kao opoziciju novog carstva, izmišljajući, da su katolici sklopili savez sa Poljacima, da se bore proti domovini.

U ovoj ću radnji pokazati, da se internacijonalna religija ne protivi nacijonalnoj kulturi, nego joj upravo koristi.

1. Internacijonalna se religija ne protivi nacijonalnoj kulturi.

Novi izumi i napredak industrije, oborivši tolike kineske zidove između naroda, promaknuše razvoj etnografskih znanosti i folkloristike. Koja razlika između naroda stare Evrope i Japana, Kineza, američkih Indijanaca, afričkih Crnaca i Kanaka Nove Guineje! U tom metežu razlika i osebujnosti, naći ćeš ipak nešto kod svakoga isto. To je pojam o Bogu, o duši, o nadzemnom životu. Pojma o Bogu nijesu se mogli otresti ni narodi, kud se raširio budizam, premda ovaj po znanstvenoj analizi njegovih najboljih poznavalaca vodi do ateizma, a njegova Nirvana jest puko ništa. Od Bude ne doznaše za personalnog Boga, sam se Buda nije nigda bogom gradio. No ljudska narav hoće Boga i budistički su narodi, kad nijesu imali drugoga, proglasili Budu svojim bogom.

Vjerski instinkti su sveopći, oni ostaju u svom zametku kod svakog naroda, pa razvio se on u kojima mu drago prilikama kulture.

S druge strane opstoji kod svih naroda jednaka ljudska narav sa jednakim potrebama i zahtjevima ljudskog uma i ljudskog srca.

Ovim potrebama i ovim zahtjevima sama religija odgovara, a jer su potrebe i zahtjevi kod svih naroda isti, ista mora biti i religija.

Razlika kulturnih potreba kod raznih naroda u razno doba, opravdava nacijonalnu kulturu, a istovjetnost religijoznih potreba kod svih naroda, zahtijeva internacijonalnu religiju. Dà, religija je za duše, a ove imaju zajednički izvor; zato se religija slaže sa svakim narodom, a njezine dogmatičke istine i njezin moral uspijevaju pod svakim podnebljem.

2. Katolicizam koristi svakoj kulturi.

Tko ne zna što je Crkva učinila za kulturu? Sjetimo se samo, da je ona spasila klasike, usavršila Aristotelovu i Platonovu filozofiju, uništila ropstvo i kroz vijekove otirala ljudske suze, kao prava majka sirota i nesretnika. „Bez katoličke Crkve bila bi Evropa možda pozorište vječnog razdora ili mongolska pustinja“, rekao je Herder.

Kultura odgaja čovjeka prema višim zahtjevima njegove duše, ili u težnji za istinom, dobrotom, krasotom.

A nije li Crkva u tom najviše pomogla? Kao negda Pilat, ljudi su uvijek pitali: Quid est veritas? Ovom pitanju nijesu odgovorili prolazni sistemi, što su dotjerali do skepse i agnosticizma. Crkva je sa Evanđeljem u ruci odgonetnula tolike zagonetke i spasila ljudski razum, tog lutajućeg Edipa, od pandža okrutne Sfinge. Mi možemo u višem smislu ponoviti Senekine riječi: Veći dio onoga, što čovjek znade, znade po vjeri.

Vjera je majka znanosti, potvrđuje de Maistre, te Evropa drži žezlo znanosti samo zato jer je kršćanska.

U težnji za dobrotom, katolicizam je stvorio moralne veličine, podavši najuzvišeniji moral, komu se i bezvjernici dive sa filozofom Gaubertom, koji je rekao na smrtnoj postelji: „Sve nauke filozofa ne vrijede toliko, koliko jedna stranica katekizma“.

Eno pak luteranske nacijonalne Crkve. Što se tiče morala, već je Luter žalio da u njegovoj crkvi svijet postaje sve gori, i ako je bio prije opsjednut od jed-

noga vraga, da je sada od sedam. Valjalo bi još čuti Hallam-a, Krogh-a, Thoning-a i druge protestante.

Što sam naveo za luteransku crkvu vrijedi i za grčku, a fortiori pak za nekršćanske vjere

Katolicizam je pridignuo čovjeka u težnji za krasotom.

„Crkva je za literaturu veliki općeniti svjetionik naroda, bez kojega zađu stranputicom . . . .“ Ovo, što je A. Baumgartner napisao u članku „Die kathol. Kirche und die neuere Literatur“ (Stimmen aus Maria-Laach. J. 1910), vrijedi i za svaku drugu lijepu umjetnost.

Katolička Crkva, ta majka Dantâ i Michelangelâ, Rafaelâ i Palestrinâ, nosi u svom srcu zapisana imena velikana svakog naroda. Ona kraljuje na svom prijestolju, urešenom draguljima i vječno svježim vijencima, te upravlja svoj pogled sad na istok, sad na zapad.

Na zapadu vidi crkvu, za koju je sam Goethe, rekao, da je podrezala krila umjetnosti i znanosti. Ljepota zavisi o istini i dobroti, ona je „splendor veri“, a krasota umjetnosti odraz je duševne krasote. A kakvu moralnu ljepotu prikazuje Luter i njegova Katarina? To je roman, dostojan tek Zolina ili D' Annunzieva pera.

Na istoku također vidi drugu nacijonalnu crkvu. Dr. L. Ehrlich, putujući po Atosu, po tom Rimu hrišćanskog svijeta, kaže: „Kar se slikarstva na Atosu sploh tiče, je treba vedeti, da so še najboljše slike iz 9., 10. in 11. stoletja. V tistem času pa je bil vshod še katolički“.

Biskup Bonomelli putujući na istok, kod Atene je čuo večernju molitvu sa ruskih ratnih lađa. Svoje pjesničke, filozofske meditacije zaključuje s riječima: „A questo popolo giovane e pieno di vita, che ora si lancia animoso sulla via della civiltà e del progresso, che crede, spera e prega in faccia al mondo è riserbato l' avenire“. Mnijenje o budućnosti Slavena preotelo je već maha i doista silna ruska duša bila bi se već visoko podigla, da je nije poput mŏre tlačilo teško polumrtvo tijelo grčke crkve.

Ovo pokazuje, što je učinila internacijonalna katolička Crkva, a što čine nacijonalne crkve.

3. Kultura bez religije.

Gdje nije prave religije, tu propada vjera, barem kod onih slojeva, koje je kakva kultura podigla nad magle sujevjerja. To je pokazala povijest kod protestanata, to vidimo kod Mlado-Turaka i kod Japanaca. Kad propadne vjera, oslabi i domoljublje. Naši bi protivnici htjeli dokazati protivno, pa viču, da katolicizam ne pozna rodoljublja. Činjenice ih međutim utjeravaju u laž. U Francuskoj, gdje bi rodoljublje moralo biti to veće, što je manja vjera, proganjaju svoje domoroce, krive samo za to, što su katolici. Narod traži vjerske utjehe, a oni mu dižu vjersku obuku iz škole, tjeraju ga na silu u laičke škole i napokon će taj narod podivljati, zamrijet će u njemu vjerska svijest ljudskog dostojanstva i časti, postat će nemoralan, zločinački, propast će moralno i materijalno.

Bez vjere nema rodoljublja! Ovu je tvrdnju dokazao zborom i tvorom zloglasni Voltaire. Pokvareni pokretaš doviknut će bratu Hrvatu, koji je katolik: „Pereat! Dolje klerikalci, furtimaši, natražni mračnjaci.“ Taj isti pokretaš slavit će 17. veljače, internacijonalni framasunski blagdan, te će pjevati marseljezu, a

posred crvenih zastava socijalista, crnih stijegova anarhista i zelenih framasuna, obilazit će makar pameću oko spomenika apostola i cinika — Giordana Bruna.

Francuski rodoljubi, što tjeraju iz domovine Francuze, odjevene svećeničkom ili redovničkom haljinom, slavit će Španjolca Ferrera.

Već ovo pokazuje, da kultura, koja zabacuje internacijonalnu religiju, sama postaje na svoju propast internacijonalnom. Dà, kao što prava kršćanska ljubav ruši sve ograde između duša, tako i framasunsko-židovska mržnja na katolicizam obara sve nasipe između naroda različitih jezika, druge krvi i razne kulture.

Hoćemo li usrećiti narod, mi moramo nastojati, da na temelju internacijonalne katoličke religije promičemo narodnu kulturu. Na zemlji ima raznih bilina svaka prema svomu sustavu i prema zemljištu na kojem raste, zahtijeva posebnu njegu; sve pak zahtijevaju blagotvorni utjecaj onog jednog, zajedničkog sunca na nebu. Biline su narodi, njega kultura, sunce religija. Kako se lijepo slažu razna njegovanja sa utjecajem istog sunca, tako se isto slaže nacijonalizam kulture sa istom internacijonalnom katoličkom religijom.

Bog dao, da se čim prije bude moglo reći o hrvatskoj inteligenciji, a takvu će odnjihati katolički đački pokret, da se bude moglo reći, što je Play rekao o Englezima: „U Engleskoj svi prosvijetljeni ljudi gledaju u kršćanskoj religiji princip moderne civilizacije, izvor općenitog blagostanja i temelj slobode. Protivno mnijenje nije nikada podržavao nijedan pisac, koji je težio za tim, da ga sugrađani štuju. Smatralo bi se takvo mnijenje formalnim napadajem na društvo“.

M. Velaga:

Majka.

Udova Joza sjedi uz razgrnutu žeravu te prede, a vreteno joj zvrči u ruci. Sama je samcata. Najniža joj je koliba, jedina u selu pokrivena ševarom. Žerava se rascvarila, zarumenila sve oko sebe . . . Zadahnula je rumenilom i udovino lice, pa se zagledala u nj, kao da toga nije vidjela u drugih.

Ozbiljno lice, kao muško, zategnuto jakim žilama, a ipak razblaženo razlivenom ljubavlju. Tako je u osoba, koje se bore, trpe mnogo, i eto im je cilj već na domaku.

Udova gleda u žeravu, pa kruži okom uokolo, dok ga ne vrati sebi. Nema ga gdje ustaviti; opaža, osjeća samoću.

— Da, sama u kolibi, kao ćuk u kvelji . . . Prva mi je i zadnja jesen ovako. I on mi je rekao, da ne ćemo više biti sami. Moj Mate! Puna su ga usta i srce kao slatke kruške. On je moja kruška. ja sam je dala, odgojila i zajmila caru, da mu okiti bostan . . .

Njoj se gubi oko u kutu, kamo ne dopire žeravin ruj i u naivnom snatrenju gleda sina Matu, kako dvori cara. Onoga cara on dvori, što mu je u čitanci, a za nju mu je dala dvanaest banica davno, davno. Car se naslonio rukom na sto pa govori njezinu Mati:

– Anjc, cvai . . . a Mate kao vila . . .

Tako će on „muštrati“ sve do svete Kate, kao kad ga je lani muštrao o Božiću Zeleni Takljarev. O svetoj će mu Kati reći car:

– Hajde, Mate, kući, možeš se ženiti.

On će doći, bijel kao karta, pak ću ga ženiti odmah.

Udovi od veselja zvrči vreteno u ruci sve glasnije.

– Tako neki dan piše, da će doći sutradan po svetoj Kati, a to je u četvrtak. Danas je subota, onda još pet dana . . . još punih pet dana . . . Ma kako lijepo piše: „Znam, da ti je nezgodno samoj, eto i mene. Čuvaj mi robu. Nemoj da što propadne. Pozdravljam te sto puta“.

Udovi majci puze suze radosnice.

– „Pošalji mi odmah poštom deset fiorina za popudbinu“ – misli ona dalje o njegovu pismu.

– Poslat ću ja svome srcu i jedanaest; da ga – Bože sačuvaj – stisne nevolja, neka ima . . .

Osamljena majka misli na njegov brzi dolazak. Ruke joj igraju od uzbuđenja na kudjelji, a vreteno zuji kao čekrk.

– Još pet dana i on će doći . . . a ja ću mu kazati, koliko sam uštedjela.

Opet Joza misli i gleda u kut tamo kod kreveta. Misli, kako je ostala mlada iza svoga Jure . . . Kako su joj dolazili prosci, a susjedi je nagovarali, da se uda, a oni će upraviti s djetetom. Nije htjela. Morala se više puta boriti kao lavica, da joj ne odnesu u mjeri i zajedništvu. Provirala se kroz život kao lasica kroza zid da ne upadne u dug. Bog sam znade, koliko je puta legla sa češnjakom i suhom koricom kruha. samo da dohrani čitavo očinstvo svome Mati. Matu je zadojila suzama za pokojnim mužem, a nazibala vječnim predanjem. Tako je odgojila Matu Božjom pomoću i svojim trudom. Ona ga je dala na svijet, pa ga je mor ala sa staviti sa ljudima, kad je osirotio.

Sad se ćuti laganom, bez tereta.

– Neka se ženi, nek mi nađe odmjenu – uzdahne ona. Ne će li dobri Bog dati, da i ja otpočinem.

Joza u ushitu majčine sreće gleda, kako joj dolazi mlada snaša, ljubi se s njom, pruža joj u naručaj unučad, a ona ih pomaže pitati, zibati. Srećni Mate radi . . . i radi, a pomažu mu djeca. Eto su kuću podigli prema drugima u susjedstvu i pokrili je pločom. Iz njezine se pojate osukalo dugo stado ovaca, a paze ih Matina djeca. Sadovi im uprav došli na rod, a polje prispjelo žetvi. Udova je sretna . . . presretna . . . Ona, što je dvorila druge, sama kopala svoju imovinu, dok je bio nejak Mate . . . ona je sad slobodna, stalna na svome, jednaka drugima!

– Hvala ti, Bože . . . hvala! – uzdiše ona duboko.

Ostavlja pređu i moli se pobožno prečistoj Djevici i svetomu Nikoli za Matinu sreću i zdravlje:

– Sveti Nikola putniče, pomozi ga ti, koji si u putu, na putu; u moru, na moru i na svakom dijelu zemlje.

Zapreće žeravu i ide škrinji, da izvadi novce. što će ih u jutro poslati Mati. Dvaput ih broji, pa pomno veže u rogalj ubrusa te vješa nad krevet, da ne – zaboravi!

Zatim ide u krevet, da i sanja sretna udova majka o svome Mati . . .

V. Jurković:

Almanak „Naše kolo“, (I. 1912.)*

Pošljednjih smo godina dobili vrlo malo dobrih knjiga. Ako i postaje liter. produkcija veća po kvantiteti, izgubili smo ljude duha i sadržaja. Literatura gubi na realnosti, obiluje perverznostima, ukratko: „vodi ljudski ukus do – apsurda“, kaho veli Capponi za Arcibaševa: „Ja kažem, da čovjek imade pravo dovesti svoju ideju do apsurda, do nasilja, tiranije i čega hoćete“. (Slijedi.) „Od sviju smrti, kakvih god imademo na svijetu, najprirodnija je samoubojstvo. – Ideja je moja uništenje ljudskog pokoljenja“. – Tobožnji uspjeh literata teži u pornografiji, za kojom gramze diskretni čitači sve do indiskretnosti. U jednoj najnovijoj zbirci pjesama čitam ovaj epitafij: In voluptate ars! Zadnji pak sonet Moja je čežnja bezimena (?) svršaje ovim apsurdom:

„Sad opire se ko vranac mamen,
sad podaje se kô na drumu žena, –
moja je čežnja bezimena . . . .

Sadržaj „moderne“ lirike, ili ako hoćete, moderne beletristike uopće, jest u glavnom niska erotika, prikazana u svim nijansama sve do brutalnosti. Arcibaševa pohvališe jer „kvari mladež“. Maupasanta, učenika Zolina, hvali Lav Tolstoj; romane Flauberta, Zole i više golih ženskih statueta nađoh u budoaru jednog našeg mladog umjetnika. Auer nas škandalizuje do skrajnosti. U „Zdencu života“ prikazano je „dno života“; grad Zagreb sakriva Roksandića (Srbi ga imadu na Kalimegdanu!) a izlaže bolesnog Meštrovića. Tako nestaje ukusa, postajemo „bezimeni“, apsurdni.

Oprječno je ovomu katoličko shvatanje i katol. beletristika, koja osta u nas neopažena zbog pomanjkanja katol. strogo literarne artističke revije. Najbolji naš pjesnik i stilista Sabić osta „neotkriven“. Poljaka, Rožića, Pavelića i druge malo tko i znade. (Hotice ne govorim ovdje o katol. beletristici današnje dobe, jer to zahtijeva posebnu studiju). Zato je almanak („Naše kolo“) nastojao skupiti oko sebe sve one, „koji na doličan i poseban način nastoje dati umjetnički izražaj težnjama mladoga katol. pokreta u hrvatskom narodu“. Naši katol. literate ne zaostaju ni u čemu za „modernima“, koji ostaše moderni tek stilom. A. G. Matoš napisa točnu definiciju „modernog“, no malo kasnije piše „Običan događaj“, u kom ispuca i „ispegla“ svoju definiciju. Duhovito je biti paradoksan ko Wilde (dakako

* Izdalo hrv. kat. akad. društvo „Hrvatska“, 152 str. – Cijena 2 K.

ne u svemu), glupo je tražiti duhovitost u apsurdu. Naša novija literatura vrvi od apsurda. Na priliku:

„Mi heroji smo! Napried! Nova djela
nek kliju, Vlado, u mlađanoj duši,
nek jekne, Vlado, naša pjesma smjela“.
(Begović Nazoru.)

Misao je almanaka mnogo zgodna. Almanak može, dapače mora, karakterizovati cio jedan literarni pokret, jednu liter. grupu, koja nosi sve vrline i sve mane svog smjera. Zbog komparacije mogu se istaći ponajbolji, dok nam množina saradnika pruža potpunu sliku pokreta. „Naše Kolo“ imade u tome dosta nedostataka, no mnogo moramo odbiti na to, što bijaše vrijeme redakcije doista prekratko. Velika je pogrješka, što je u almanaku zadržan u glavnom krug saradnika „Luči“ iskjučivši tim starije pjesnike. Dakako, da je zato postao almanak smotrom mlađih gotovo najmlađih nosilaca katol. liter. pokreta, no baš time podao je samo fragmentarnu sliku tog pokreta, što je u ostalom mana i „hrv.-srpskog almanaka“. Tisak je i format almanaka doduše ukusan, no kvare ga druge pogrješke. Dr. Ljuba Maraković nije — da kratko reknem — almanak uredio artistički. Redati autore abecednim redom, nije nikako dozvoljeno kod takovog uređivanja, koje zahtijeva mnogo elegancije i duhovitosti. Takvim se redom kvari umjetnički dojam, jer nakon izvrsne stvarce dolazi stvarca bezbojna i neuspjela. Radovi pojedinih autora ne vežu se imenima, zato se i gleda na vrsnoću djela, a ne na autore. Zadržan je i retrospektivni značaj, no nije označena godina, kada je koja stvar nastala. Po vrsnoći ne bih mogao odrediti dob, jer na mnogo mjesta dolaze najprije najbolje stvari, pa tako ne možemo pratiti razvoj pojedinog pisca, to više, što se slažem s mnijenjem prof. B. Popovića, da imade samo dobrih pjesama (pripovijesti etc.), a ne i dobrih pjesnika. Ne mogu opravdati ni pseudonime, jer idemo upravo za tim, da sačinimo katol. beletristiku, u kojoj treba stalnih saradnika sa stalnom šifrom, dok se pseudonimi često mijenjaju. Šteta je, što ne uđoše u ovu zbirku i neki drugi, možda zbog žurbe. Tako nema Poljaka, Pavelića, Petranovića, Šprajcera (Nonca), Pavića, Vitezice, Pukšecove, Žganca, Bakšića i drugih. Tiskarskim pogreškama ne znaš ni broja, dok nekih stvari naprosto ne razumijem. — Tako „Vjetar ko ciganče gladno granama kreće“ (Čičić); ili „Odasvud zveči pjesma života — crvena i bijela i plava“ (Ljuba Ivić); ili rima: mimo — simo, te u istoj pjesmi verz: „Ah kako me Ti zastidiš — O prirodo božanstvena!“ (Kalac); ili: „jer bi se opet krenkovala“, „pripravlja terrain“ (Lončarević); ili ova stilizacija: „Niti da gane suhi se listak — Niti da šum se pričuje koji“ (Maraković) i t. d.

Od pjesama su najbolje u almanaku one Ljube Ivića (Galović), koji je interesantan isto toliko u pseudonimu, koliko kao poeta naskroz moderan i pun štimunga. Svojim je sižejima narodan, arhitekturom stihova moderan, bez konvencionalnosti i neiskrenosti. Njegov „Nocturne“ pun je slavonskog temperamenta:

„Srebreno veče zvoni žalobno i tiho i sjetno,
pred kućom s oraha pada lišće na ponjavu b'jelu,
negdje zaškripi đerma .... slavonska tambura blaži
zadnje mi veče na selu ....“

Pjesme „Jesen“ i „U maju“ izvrsne su pastel-slike. Galović je pjesmama nalik Branku i Ivi Kozarcu u njegovim najboljim pjesmama. Šteta, što u ovu zbirku ne uđoše ponajbolje Ivićeve stvari, no i ovako vjerujem u njegovu budućnost.

S Galovićem su veoma srodni u verzifikaciji i štimungu: Kostelnik, Rožićka, Čičić, Milovan i Šimunović. Rožićkina je verzifikacija elegantna, pejsaž pun finih tonova i bez tendencije. Čičić je refleksivan i mistik kao i Šimunović, dok je Milovan najviše nalik Galoviću:

„I rosi rosa, livatku srebri,
Na vodi nestao mrak.
U šaptu zlatno miruje polje:
Sunčani grli ga trak.“ (Jutro.)

Rusin Kostelnik ostade ipak Hrvat. Dosada je izdao dvije zbirke pjesama: Romance i balade te: Gorske simfonije. Verzifikacija mu je laka i slikovita, a podražavanje slavonskog života izvanredno. Nešto je nalik na Branka i narodnu pjesmu. U ovoj su zbirci njegove pjesme ponajbolje. Nedavno čuh uspjelu kompoziciju njegove pjesme „Mrtva dika“ (Gostinčar).

„Zvoni zvono, tužno zvono,
Da sve srce kida —
Umr'o momak na šest sela,
Svega Sr'jema dika.
Plače majka, plaču seke,
Plače duša svaka —
Plače sàmo zvono božje
I sto djevojaka.“

Dujmušićeva lirika zvuči na narodnu, nekako je sjetna sa zgodnim naivnim tonom:

„Eno gle tâmne sunčevi dvori
— Gospa ih — kažu — zastrla Noć. —
U sobi mojoj svjetlo još gori,
Gospa će — strah me — i meni doć .... (Notturno.)

U Marakovića su tek pejsaži dobri. „Prvi svibanj“ je natrunjem socijalnom notom, kaošto i Čičićeva pjesan „Našem čovjeku“ — slična Šenoinoj: Budi svoj — himan seljaštvu. Toj je pjesmi slična i Cecinovićeva pjesma „O nastupu noći“, dok je „Najljepšoj od žena“ u tonu Pjesme nad pjesmama i Šarićeve lirike. Zec i Kalac nalikuju jedan drugome socijalnom notom i pobožnim tonom, no verzifikacija je Zečeva daleko bolja od Kalčeve. Dobre su pjesme Senjića — Tvrtkovića iz ciklusa „Kreševčica“, dok je Tieck očiti pristaša Kralika i „Grala“, dakle romantik.

Od proznih je sastavaka najbolji Divan vitez Vida Blažinčića. Naskroz je artističke naravi. Kompozicija u mnogom podsjeća na Sveto Pismo (oni „â i „i“) i na neke moderne pisce (žare sa smaragdima, zlatan obruč i t. d.). Vidi se i utjecaj Homera, Ovida i naše nar. pjesme. Blažinčić je veoma spretno sačinio svoju priču, no vrlo je nespretan, rekao bih nevješa, u opisu dragulja, koje tako dobro pozna Apokalipsa, nar. pjesme i priče, te Wilde. Njemu je smaragd sad zelene, sad grimizne boje, sad raznobojan. U čarobnom dvoru gore u kovnim žarama na metalnim stalcima: crveni, bijeli, plavi, crni, žuti, zeleni, sivi i blijedi smaragdi, dok mineralogija znade samo za zelene smaragde. Vitez sa kolutom nalik je na jednog kralja u romanu Wildeovu. Sam je završetak nekako nespretan konvencionalan, a divan se vitez nađe najedared na zraku ko Aladin.

Paula Marošević napisa interesantnu i karakterističnu crticu „Hides". Ovako revoltiranog i duhovitog siže ja ne nađoh dosele u našoj ženskoj literaturi.

Priča o katarinčici, Marijana Regisa, lijepo je konponovana, otmjene manire, te iskrena.

Lovre Katić napisa mnogo boljih stvari no što je „Prognanik", u kom mi se čini završetak nategnutim.

Vilovićeve i Velagine (Gudelj) crtice su vrlo interesantne i lijepo komponovane, a poisprepletene su nacionalnom notom.

Crticu „Na noćnoj vježbi" napisa I. Bolkovac, dok je Lončarevićevo „Pregaranje" dosta početnički sastavljeno, makar je sižejem interesantno.

U almanaku pretežu pjesme, dok poučnih članaka, koji bi bili upravo nužni (n. pr.: o katol. literaturi) nema. Nema ni autobiografija, koje bi podale almanaku veću interesantnost. Kako su u almanaku zastupani samo mlađi, gotovo najmlađi, imade početničkih biljega, no uočimo li prekratko vrijeme redakcije i još ueke nesporazumke, možemo biti zadovoljni s almanakom, to više, što je to tek prvi pokus. Osamdesetih godina izađoše doduše „Hrvatska" i „Velebit", u kome tada sarađivahu: Badalić, Palmović, Turić, Grlović, Jorgovanić i drugi, no mnogo vremena iza toga, ne imasmo ništa.

Iskreno priznajem, da ovaj prvi svezak almanaka ne ispuni mojeg očekivanja, no uvjeren sam, da će to učiniti drugi svezak, koji ne će sigurno nastati u oluji i gradu, kao prvi. Prvi svezak bijaše zora novog doba, novog katoličkog pokreta. Ja vjerujem u budućnost katoličke literature!

Hrvatsko Gondže:

Iz ciklusa soneta „Spomen harnosti".

(Posvećeno pokojnoj majci).

V.

Edenom, — negda blago gdje mi je sreća sjala
Gdje mi se prvu proljet i prve sanje snilo
U zlatnoj đerđef-beši, mekoj ko Tvoje krilo,
Gdje si me čedo malo pjesmom uspavat znala,

Gdje no iz zipke tople ručica moja mala
Hvatala dugin-šare — al je to ludo bilo! —
I gdje sam za leptirom, što zrakom trepti milo,
Naivno čeznô i plako, dok mi ga ne bi dala . . .

Ah, tamo i sad jošte sve isti život kola:
Ruine u zrak strše gordog starinskog grada,
A nad njim gavran grakće ko glasnik gorkog bola,

I hladni vihor šumi, il mukla šutnja vlada,
Dok duh mi ondje stoji ko avet okovana,
Neven — cvijećem gdje no proljeća cvahu rana.

Nonca:

U kafani.

Čuj, ćemane negdje plače, mjesečina vlažna kaplje
po kućama i šljiviku.
Sve je pusto, samo katkad ko u magli mutno vidiš
sjenovitu crnu sliku,

kako hiti u mrak topli. — Sve se više kupe sjene:
idu ljudi u kafane,
da uz svirku i uz pjesmu zaborave dert i muku
i plačljive, teške dane.

Ihtijari posjedali po starosti i po časti;
drago im je kraj nargila
sjećati se prošlih dana: onda još je slava cvala
i vita se koplja vila.

A sad samo spomen osta. Momci sjede razasuti.
Kô kad onog u njih nema,
što im veže s'jede starce; svaki svoju brigu vodi,
kakav dar mu život sprema.

Tek nekoji uz tarabe samo šute, samo glede
na daleke puste njive:
sevdah im je dušu stego, njih ne muči mračni život,
druge su im želje žive.

Stanko Tomašić:

Sanja.

Noć je pala, tiha, umiljata,
Božje luči nebom trepetale,
A iz njinog nasmijanog jata
Spustila se kroz svjetlosti vale
Divna vila!

Opojen sam stao,
Gledao sam zvjezdane joj oči
I do nogu njezinih sam pao
Usred majske mirisave noći.

A ona me podigla iz praha,
Povela me na obalu cvjetnu,
Tuj sam stajo uznesen bez daha,

A kroz noćcu svilnu, pramaljetnu
Kroz borovo šaputavo granje
Šumjeli su valovi Korane.
I zefirom trepetale sanje
Te prirode majske uspavane.

A iz onih iz kristalnih dvora
Divot — pjesmom vilinskoga zbora
Biserna je isplovila barka,
Titrala se a valovlja pjenom,
S'jevajući kao munja žarka
O mjeseca srebru užarenom.

I gledô sam, smijao se, plakô,
Silna maštom stvarao sam djela,
Duša mi se kao žica zlatna
Kroz to carstvo opojena plela.

*

Ginu bučni, divlji, sv'jetli dani
A ja čekam noći rascvjetane,
Čekam vilu, čekam pjesmu tihu
Cvjetnim žalom sanljive Korane.

Pierre:

Američke gospodarsko-političke prilike*

Kako vam je poznato, nalazi se u sjevernoj Americi sve na najboljem putu do koncentracije u kartele, kojima na čelu stoji i faktično ih upravlja jedan čovjek, a taj u svojoj ruci ujedinjuje i najveći dio poduzeća te vrsti; ipak apsolutni monopol u jednoj grani industrije ima samo petrolejski kartel odnosno njegov

* Između njemačkih i američkih sveučilišta postoji neka znanstvena sveza i to profesori se univerzâ obaju zemalja međusobno zamjenjuju ili drže bar po koje predavanje na sveučilištu druge države. Tako je predavanje, kojega ćemo skicu ovdje donijeti, držao u auditoriju maximum-u münchenske univerze dr E. Reinsch, profesor viskonsinskoga sveučilišta, dok je münchenski profesor obrtne politike dr Sinzheimer pozvan u Ameriku na istu tu univerzu, da u ljetnom poljeću 1912./13. drži tamo predavanja o industrijalnoj politici i radničkom pitanju.

predsjednik milijunaš Rockefeller. Drugačije su u običaju ponajviše velika akcijska društva, koja nad svim poduzećima svoje vrsti vrše kontrolu.

Uopće opaža se u sjevernoj Americi jaka težnja za koncentracijom i to u horizontalnom i vertikalnom smjeru. Vertikalna se koncentracija opaža osobito u teškoj industriji: sve više nestaje tvornica polufabrikata, pa i strojeva, a moć se kapitala koncentrira u rukama posjednika rudnika ili kapitalom najjačega dijela poduzetnika onih grupa, kojih je produkcija međusobno ovisna.

Tako su se ljevaonice željeza i tvornice strojeva ujedinile u ruci onoga, koji ima rudnik željeza i ugljena, i on je tako postao glede same produkcije gotovo neovisan o tržnim prilikama sirovina. Horizontalna koncentracija dovela je do toga, da su se poduzeća jedne struke složila u kartel, koji je diktirao cijene produktima i sirovinama, određivao po svojoj volji plaće radnicima i sasvim uništio svaku konkurenciju; a kad bi se u kojoj grani industrije provela i vertikalna i horizontalna koncentracija, onda je bila stvorena takva gospodarska jedinica, proti kojoj ni država nije mogla ništa. Ako vlasnici tvornica iste vrste stvore međusobno akcijsku družbu i njoj predaju u zamjenu za akcije svoje fabrike, nastaje trust, najjača kapitalistička organizacija svih vijekova.

Analogno toj koncentraciji razvila se koncentracija i u novčarstvu: New-York postade centrum bankarstva ne samo radi štedljivosti svojih stanovnika, nego i radi njihova spekulativnoga duha. Efektna burza u New-Yorku mora da pretrpi često velike trzavice upravo zato, jer svatko hoće da na burzi igra, pa kupi što više vrijednosnih papira, a uplati za njih obično samo 20% pogođene cijene. Ta „nervoznost“ burze pokazala se osobito kod zadnjih izbora, kada su papiri na burzi padali i dizali se već prema tomu, koliko je gdje koji kandidat stekao glasova.

Svoju veliku ekonomsku moć upotrebljuju predsjednici pojedinih trustova, da utuku na burzi akcije svojih konkurenata i tako postanu u svojoj grani industrije neograničenim gospodarima. S pomoću takve taktike postao je Harimann diktatorom većega dijela industrije.

Nu tu svoju gospodarsku premoć znadu ti „kartelni kraljevi“ upotrijebiti i na to, da steku u državi što veći utjecaj. Nije to možda zato, što bi oni možda htjeli, da tako oživotvore svoje političke i kulturne ideje. Tâ gotovo su jedino, na što misli pravi američki jankey: bussines (poslovi) i dolari. Ne bi se on ni brinuo za državu, da se njegov džep ne interesira osobito za željezničku politiku, pa za carinsko zakonodavstvo i zakonodavstvo za zaštitu radnika. Tako je i došlo do toga, da su se velika poduzeća počela baviti politikom kao i svakim drugim poslom, koji spada u njihov obrt.

Prije su takva velika poduzeća kupila jednostavno onoliko narodnih zastupnika u „representatedhouse“ u Washingtonu, koliko ih je trebalo, da kakvu nepoćudnu zakonsku osnovu zabace; danas ne kupuju više narodnih zastupnika, jer toga više ne podnosi ni laksna savjest jednog američkog izbornika, nego na parlamenat nastoje djelovati s pomoću štampe, a na pojedine poslanike financijalnim pritiskom. Sve do posljednjega vremena nije stoga u američkoj politici bilo nikakve kulturne svrhe. Politikom se bavio fabrikant kao i svakim svojim drugim poslom, dakle je i politika morala stoga biti prožeta čistim ekonomskim duhom. Kako su se pak za politiku istom u novije doba počeli zanimati idealni narodni ljudi, izrodilo se to osvajanje države po ekonomskim grupama i određivanje državne

svrhe interesima tih grupa u najstrašniju korupciju u upravi, a kao naravna konzekvencija tomu uobičajilo se, da padom jedne stranke s vlade pada i cijelo više činovništvo u državi. Rezultat je toga, da svaki viši činovnik ne vrši svoje dužnosti, kako je u interesu države, nego kako je u interesu stranke; dok stranka opet nastoji, da uvijek ugodi svojim mogućnim prijateljima u raznim trustovima, da se ti ne bi možda žacali posegnuti u svoju kesu u slučaju novih izbora. Tako je i državna uprava u sjevernoj Americi a i strahovito guljenje trustova ostalo bez ikakve intenzivne parlamentarne kontrole; nu otkada su se strane zemlje počele zanimati za prilike u sjevernoj Americi — od prilike od 1890. — javila se nad Amerikom kontrola javnog mišljenja evropskih civilizovanih država. Pod tom kontrolom počela se javljati reakcija protiv dosadašnjega sistema korupcije — borba cijeloga društva proti zaštiti ekonomskih interesa jedne grupe po samoj državi. Taj je naime ekonomski sistem postao parasitskim, a velika industrijska poduzeća postadoše parasitima na državnom tijelu; pa ipak su većine i u senatu i u saboru bile samo ekspoziture trustova, a isto je tako bilo i u pojedinim državama Unije.

Kod ovakvoga stanja zakonodavne korporacije nije čudo, da su Američani nastojali učiniti svoje suce s jedne strane što neovisnijima, a s druge postavili su ih iznad zakona: sudac ima pravo u sjev. američkim državama, kojega nema nigdje na svijetu, da ispita da li je zakon proti ustavu, pa da ga onda prizna ili kao neustavan zabaci. Radi toga ima sudac u Americi vrlo velik ugled.

Još jedna se tendencija opaža u američkom javnom životu kao posljedica korumpirane državne uprave, a to je težnja, da se moć države što više ograniči dakle neki individualizam; tako je n. pr. ustavnim zakonom zajamčena sloboda ugovora (Vertragsfreiheit). Kako su tu slobodu upotrebljavali američki trustovi, da što više radnika ogule, bude uvedeno maksimalno radno vrijeme; nu suci po redu otkloniše taj zakon kao protiustavan — i sada se, da se uzakoni ograničenje radnoga vremena ma samo za $^1/_2$ sata, mora — mijenjati ustav. Sadašnja se borba stranaka vodi upravo oko toga prava miješanja države u gospodarski život: dok to progresisti preporučuju, individualisti, ponajviše pristaše trustova, otklanjaju i najmanji takav pokušaj kao atentat na slobodu. Politika postaje dakle sve više narodnim pitanjem i za nju se počinju zanimati i širi slojevi; tako hoće sada da uvedu i referendum za Uniju, kako je u pojedinim državama Unije već uveden. Roosewelt preporučuje na pr. da narod ima odglasovati da li zakon prima ili ne prima, ako taj zakon sudac kao neustavan odbije. U tu bi svrhu trebalo u skupštinama podučiti izbornike o predmetu, o kom se radi i tako pripomoći njihovu političkomu obrazovanju.

Potrebu političkog obrazovanja uviđaju i u Americi sve više. Prije su mislili, da nema u opće nikakve političke karijere, a sada su svi kandidati za predsjedništvo Unije praktični politici: Roosewelt, Taft, Laforet bili su guverneri raznih država Unije dakle imaju upravnu rutinu, Wilson, demokratski kandidat, imao je i kao profesor i kao guverner zgode da se bavi praktičnom politikom. Političko se obrazovanje stiče u Uniji na sjednicama trgovačkih komora, na izložbama i na predavanjima: na tim su mjestima postali ovi spomenuti muževi poznati cijeloj sjev. Americi. Svoju političku karijeru započinju oni i učvršćuju iskorišćujući narodni egoizam glede narodnoga vlasništva: narod hoće da sam zadrži i iskoristi ono, što ima: rudnike, snagu vode i t. d., i upravo je glavna baza Rooseweltova ta politika

narodnoga egoizma, koja se odrazuje u gradnji panamskoga prokopa i u gospodarskoj politici, koju Unija tu provodi. Kako panamski prokop ne htjedoše da predaju u ruke nijednog makar i američkoga privatnoga društva, tako nastoje sada i sami individualisti, da država sagradi željeznice do velikih ugljenika u unutrašnjosti i da ih ona iskoristi, a ne samo nekoliko kapitalista.

Sada postoji još u Uniji neograničena konkurencija i njezine zle posljedice: trustovi. Ovdje se razilaze konzervativci, kojima je na čelu Taft, i progresisti s predsjednikom Rooseweltom. Konzervativci hoće uništenje trustova i stvoriše zakon o raspuštanju udruženja onih industrija, kojima je zadaća monopolizovanje tržišta. Taft je sam raspustio petrolejski i duhanski trust. Konzervativci hoće da uvedu stara vremena malih akcijskih društava, nu bez uspjeha, jer trustovi faktično postoje još uvijek i nije se ništa promijenilo — kontrola je, da li postoji ili ne postoji trust, gotovo nemoguća — samo je n. pr. duhan postao skuplji, jer je administracija skuplja: trust se mora naime razdijeliti bar izvana u mnogo manjih poduzeća, a to je skuplje. Roosewelt ne će da uništi trustove, nego da ih stavi pod državnu kontrolu. Međutim da se vidi, kako i u stvarima javne uprave a i privatnoga kartela sud ima već sada veliku riječ, zgodno je spomenuti, da i o odlukama javne uprave kako i o željezničkim tarifama sud može izreći presudu, dakle voditi nad njima kontrolu, pa ipak to relativno malo pomaže.

Unija se gospodarski i politički pa i na umjetničkom i znanstvenom polju razvija posebnim životom, nepoznatim staromu svijetu, nu iz one smjese narodâ i kulturâ razvija se novi narodni život, jedinstven narodni duh.

Marijan Regis:

Kupine.

Slušaj šum vjetra.

To lijeske šušte po živicama i jarcima. Tanke im se šibe savijaju na sve strane i zapinju o kupinovu lozu, i lješnik se otkine koji. A šteta ga je, kad je istom rudjeti počeo.

A mi smo pošli ovuda, još je predvečernje sunce sjalo. Prije nego li se uzvitlana prašina savila oko grmlja i sutonska maglica zarubila rubove livada. Puno nas je bilo, ali nas dvoje bili smo sami i nijesmo pitali ni za koga. Tražili smo lješnike i kupine brali. A ona je bila nestašna ko maleno dijete. Svaki je lješnik zagledala i svaku je crnu kupinu htjela.

— I onu, i onu. I ova će biti slatka, — i ona je dozrela. I onu tamo visoko — onu —

— Ali visoko je odveć.

— Ali kad ja hoću — — —

I smijala se, kad sam se verao i dosizao je. A kada je ugledala ogrebenu ruku i krv na njoj, ustavila joj se ruka s ubranom kupinom. Ko dijete, kad ne zna, što bi sada.

– Zar se bojite, da nije slatka? pitam.

U neprilici je, gleda me i rumen je podilazi.

– Ljutite li se na me? pita.

– Ja da se ljutim? na vas?

– – – – a boli vas?

– Ne!

Ona ipak zna, da boli, i lice joj se stužuje, a oči ko da se mrače.

– Eto! – i daje mi kupinu u usta – ta je vama. Cvijeće je na maramici izvezeno, i ono se krvari.

– Boli? pita strašljivo.

– Može li da i boli još?

– Naskoro će i zacijeliti! – i smješka se. – Ali sada nijedne kupine više.

– Ali gledajte, kako su crne i slatke! dražim je ja.

– Neka!

I gleda me očima, crnim ko kupine, i smješka se ustima, slatkim ko čežnja.

Nikola pl. Galović:

Pijanica.

– Vi ćete pisati!

– Što ću pisati?

– Vi ćete pisati mojoj ženi! Jel?

– Ja? Vašoj ženi! Kako? Što?

– Vi mojoj ženi, da ona mene opet uzme k sebi!

– Al ja ne poznam vas ni vaše žene. Šta hoćete?!

– Imali smo mi i kuću, – al' otišlo sve – – Da, išla ona k sudu i sad ona za sebe, – ja? Eh lako meni – imam uza se ja bočicu! Pijte!

– Hvala! ne pijem.

– Dete, dete, – ima dost u žida!

– Ne, ne – hvala!

– A one moje male sirotice! Poznate li ih? – – Al ne da ona ni da ih se taknem! – – Prespavam slobodno u njezinom stanu –, al dječicu sa sobom zaključa – – a kako ja volim nju i one svoje male!!... Oh! – – Dolazi mi da plačem! – Oprostite – – Moja bočica! – – Ah da, – više nema – – Zbogom! Ima još u žida ...

Stjepan Filipović, Beč.

Spaljivanje mrtvaca.*

Naša Luč mora ideji, kao što je ova, da pripravi terraina, koliko samo može. U Njemačkoj ima već oko petnaest krematorija (peći, gdje se pale mrtvaci), a u drugim je evropskim zemljama isto tako dozvoljeno fakultativno spaljivanje. U Austriji, manje kulturnoj zemlji, nije dozvoljeno, i ako je već god. 1893. bilo govora u parlamentu o toj novoj i lijepoj ideji, dok se još g. 1885. osnovalo u Beču društvo „Verein der Freunde der Flamme". Nije moguće, a da i kulturni Česi ne prihvate nečega, što je toli pametno. I oni imadu svoje društvo u Pragu, koje se češće zaleti u provinciju i tamo pobožnom slušateljstvu tumači koristi spaljivanja. Češki liberalci hoće silom da uvedu spaljivanje, jer oni su uopće veliki kulturofili, naročito što se direktno tiče probavnog sistema, jer to pojedince uzdržava; a onda s oduševljenjem primaju sve, što je protiv katolicizma. U Italiji je bilo god. 1904. 26 krematorija, a spalili su do godine 1900. 4110 osoba. Prvo društvo osnovano 1876., priznato 83. U Njemačkoj od 78. do 93. bijaše 7000 spaljenja. Tamo izlaze i novine „die Flamme", glasilo „Feuerbestattungsvereina", kojih je bilo 1904. god. 78.

Mi pak Hrvati jamačno moramo željeti, da se i u nas uvede spaljivanje. Kad to drugi narodi pametnim nalaze, te kad to kušaju, onda ćemo i mi početi, a donijet će k nama ovaj mudri kulturni momenat naši kulturni liberalci, koji su praktični Američani, ter sve novo i gotovo spremno presađuju na našu hrvatsku zemljicu i tim spretno stiču slavu, koja je u današnje vrijeme jedno od najvećih pokretala javnog rada i blamaže. Dok mi reakcionarci stojimo vječno pri starini i sve prorijedimo na našem starom klerikalnom situ, to ne možemo, a da isto ne učinimo sa spaljivanjem mrtvaca.

Dakle otkuda najednom to, da nam se ogadila crna zemlja, te bježimo u vatru poslije blage smrti? Evo razloga, do kojih je to glupo čovječanstvo došlo istom nakon toliko tisuća svoga opstanka:

1. pametan i neoboriv razlog: groblje truje vodu;
2. ekonomski razlog: šteta onog pusta zemljišta;
3. svakako opravdan razlog: strah pred sablastima;
4. i najgrozniji razlog: strah, biti živ zakopan;
5. estetski razlog: smrad, crvi, žabe u tamnom grobu.

Općenito je za sve ove razloge, da vrijede za napredne, dok su za druge nedokučivi. Dalje je drugi opći momenat, te bitni i najveći razlog, da se crkveni obredi isključe, jer crkva istih ne će da obavlja pri spaljivanju. Specijalno pak nije teško naobraženu čovjeku pojedinih „razloga" otkriti sasvim nedostatnima.

Ad 1. Nije istina, da groblje truje vodu. Zemlja je izvrsno cjedilo i pohlepno apsorbira sve rastopljene supstance. A napokon da iz grobova i dođe nešto

* Donosimo ovaj članak, jer je zanimljivo pisan, premda se sve tvrdnje u njem ne mogu odnositi na hrvatske liberalce, budući da se ovi ipak donekle drže one Preradovićeve: „Rod bo samo, koj si mrtve štuje, na prošasti budućnost si snuje". Uredba spaljivanja mrtvaca nailazi kod nas na sveopću osudu. (Op. ur.).

otrova u vodu, mora se preko svake mjere razrijediti, te ne može biti opasan, i ako su same te otrovne stvari faktično žestoki otrovi: ptomain, kadaverin, putrescin i sl. Danas je već dovoljno poznata znanstvena činjenica (izuzevši prijatelje spaljivanja), da je voda u 10 m dubljine izvrsna voda za piće, i zato nisu uopće potrebni dugi i skupi vodovodi, tim manje, što vodu mogu savršeno filtrirati i hladiti. (Novi bečki vodovod dug je 180 km, a stoji 80 mil. kruna). Ono, što se drži, da su se prije širile vodom infekcijozne bolesti, nešto je doduše istina; ali tomu nisu ni najmanje kriva groblja, jer bi ova mogla samo kemijske bolesti prouzrokovati, a te nisu epidemične. Kuga se pak može iz lješina samo na otvorenu prostoru, gdje je povoljna temperatura, zavrći. Bakterijske se bolesti nisu iz groblja nikada širile, u današnje doba još manje, gdje je bakteriologija kolosalno napredovala. (NB. nije to zasluga framazuna, jer je Pasteur bio klerikalac).

Ad 2., da je šteta zemlje, dosta duhovit razlog. Parkovi, igrališta i sl. moraju imati prostora. A gdje bi svoje mrtvo tijelo položio, za to liberalac dokazuje, da nema mjesta. Ostalima je ipak jasno, da čovjek zaslužuje, da mu iza života žrtvuju nekolike stope zemlje. Doista bi bilo žalosno, kad bi takove prilike bile, da se ni to ne bi moglo. Ali je svakako čudnovato, da nisu došli do toga, da poput Egipćana balzamiraju svoje tijelo oni, što mu žrtvovaše sav svoj rad na svijetu, jer bi im vanredno imponiralo, kad bi im tijelo kroz vijekove bilo udivljenjem potomcima. To bi još za života neograničeno imponiralo njihovoj taštini. U slučaju balzamiranja sigurno ne bi žalili zemljišta, kad samo njima služi za neumrlost, te je faktično nepojmljivo, kako da se nije još došlo do ove ideje.

Groblje ne zauzimlje mnogo, neznatan postotak površine zemaljske. Krematoriji bi doduše manje bili na štetu u tom pogledu. Ali koliko bi stajali činovnici i zgrade? Zar to ne bi bilo dovoljnim razlogom, da se uvede novi porez?

Ad 3. Strah pred sablastima. Doista karakteristično. I pogani su se bojali, da bi se duša mogla vratiti, ako tijelo ne bude sasvim uništeno. Našim poganima bismo preporučili, da urede život, da se ne mrze, da se vrate kršćanstvu, pa se ne će bojati sablasti. Napokon taj strah ne će biti uklonjen ni onda, ako se uvede spaljivanje mrtvaca.

Ad 4. Biti živ zakopan, to je faktično najstrašnije. Taki se slučajevi događaju s nepažnje u bolnicama. Mogu se dogoditi i drukčije, ali rijetko, jer ima i običnih znakova, po kojima se može zaključiti na sigurnu smrt, n. pr. mrtvačke mrlje na tijelu. Ima i modernih sredstava, pomoću Röntgenovih zraka. Francuski liječnik Valliant na preveliko veselje modernih junaka pronašao je, da se smrt može u pozitivnom slučaju konstatirati Röntgenovim zrakama, koje doduše ne stoje u nikakvom savezu s klerikalnom dušom (i ako je Röntgen pobožno molio). Valliant-ov apparat ne reagira na dušu, nego na sumporne plinove u želucu pravog mrtvaca, koji je ozbiljno prekinuo svaku svezu s ljudskim rodom. U želucu takova čovjeka počnu za kratko vrijeme svijetliti sumporni plinovi, pa kad kroza nj i crijeva prolaze Röntg. zrake, to se na fotografskoj ploči sasvim jasno vide mili želudac i crijeva liberalčeva, za koje se je on toli žilavo i s ljubavlju borio kroz cijeli ugodni život. I sada mu oboje iskazuju tu neprocjenjivu uslugu, da ga očuvaju od strašne upravo neprilike, da ga živa ne zakopaju. Zato se u francuskim bolnicama i rabi taj aparat, te se više ne može čovjek pritajiti.

Zato dakle eto spasa, ne treba više krematorija, koji ni tako ne otklanjaju opasnosti, da budeš živ nemilosrdno oksidiran pri temperaturi od punih 1600° Celsijevih. Mjesto krematorija imadu se graditi kuće za siromake, ako ih treba trpjeti sa stanovišta prijatelja vatre, i ako se ne pojavi logično propaganda za izlaganje nemoćnih na gori Tajgetu. A to doista nije ni isključeno, te se čudimo da nije Ničeova „filozofija“ pala na bolje tlo. Dakle oboren je temeljito i strah, da te bezobzirno zatrpaju u hladni grob i prekinu ti lijepi ovaj život, pun uživanja i raznih špektakla.

Ad 5. Krivo je mišljenje, da u grobu ima osim ostaloga i crvi. Komu je to palo na glupu pamet? To je razumljivo. Ljudi su gledali mrtve životinje, kako u njima vrvi gamad, pa su onda domišljato rekli, da je tako i u hladnom i tamnom grobu. No to je nemoguće, jer nemaju ni mikrobi ni štokakvi živi i ogavni stvorovi dovoljno topline i svjetla, a još manje zraka, da bi mogli živjeti, i ako bi na kojem omašnom korpulentu izvrsno upravo uspijevali. Pa kako da i dođu do njega, kad ga štiti drvo ili željezo i dva metra pomnjivo nagažene zemlje. Tijelo u grobu trune, a ne gnjije. Na sjeveru se dulje čuva, ako bi nešto mikroba i bilo.

* * *

Što je crkva odredila za onog, koji se naređuje spaliti? Ako dozna zato, ne da mu sakramenata, ako ih i zaželi, i naravno da mu pop ne ide k spaljenju. Što to za jednog katolika znači, kad pomisli na to, proći će ga volja, da ga u krematoriju maltretiraju.

Krist nam je bio u svemu veličanstven uzor, pa je jamačno pametno, da i mi pođemo u majčicu zemlju poput Njega, koji nije držao za nedostojno mjesto grob u zemlji. Katolik mora prezirati spaljivanje kao jednu nazadnu nedostojnost i bezumnost. Ono tijelo, u kojem se Krist udostojivao nastaniti, svakako je zaslužilo, da se s njim dostojno i postupa. Crkva sama to priznaje obavljajući dostojne čine pri pogrebu. Tijelo naše, koje je iz zemlje, neka se doslovno i vrati u nju, jer ona nije za nj nečasno mjesto, budući da ju je stvorio Onaj, što je stvorio i rod ljudski. Pokapajući mrtvaca nismo nadahnuti nikakvom opakom namjerom, nego mislimo, da mu činimo, što najbolje možemo. Pa ako se to tijelo i raspane, ništa za to, Bog će ga učiniti kašnje ljepšim. Tako je pokapanje neki simbol za nadu, da će do toga doista i doći. Toga si je crkva svjesna, i to je jedan od razloga, zašto je ona proti spaljivanju.

Spaljivanje je pak nasilno razaranje tiiela. Ujedno kako se danas obavlja nečovječno, a moglo bi se usporediti i s divljaštvom, jer to ne ide tako, kako neupućen misli. 3—4 sata mora tijelo da gori, pošto su ga na kolicima i u lijesu uturili, a vrata zalupili i zatvorili moćnim zasunkama. Zar ne, grozan momenat za one, što pred peći stoje i oplakuju. Lijes i odijelo izgore za kratko vrijeme. Onda se počnu koža i muskuli kriviti i otimati vatri, kao da bi zlostavljeno tijelo htjelo, da se jadno oslobodi toga. To traje 3—4 ure. Onda propanu ostaci kostiju kroz roštilj, gdje čeka jedan instrumenat, pa ih sa željeznim ostacima lijesa izmete na lopatu. Kad se sve ohladi, željezo se izvadi, a ostalo je „pepeo“ sagorenoga. Taj se onda metne u urnu. Ali to nije samo pepeo, nego i cijele kosti, koje obično ne mogu stati u urnu. Zato ih stuku, a nekoje i bace, ako se ne dadu smjestiti. U urnama su najvećim dijelom stučene kosti, jer je ostalo otišlo kroz dimnjak.

Ali ima još interesantnijih stvari. Ako je takav spaljeni liberalac bio nešto tušći, to ima obilje masti u njemu. Ova ne može odmah sagorjeti, nego se lijepo toči kroz vrata te paklene peći. Ima i drugih viceva. Da se znatiželjnima pokaže, koji je učinak one vatre od 1600°, to čuvaju u urnama pepeo i kosti svinja i teladi, u posebnim pretincima.

Spomenute nedostatke je moguće tako otkloniti, da dotičnoga najprvo izrežu. To se doduše još ne čini, ali će valjda biti potreba. Tako bi ovo divljaštvo barem vrhunac postiglo.

* * *

Imamo razloga, da spaljivanje smatramo prolaznim, te prelaznim stadijem k jednoj puno korisnijoj ideji. Na to nas nuka istorija zadnjih decenija, naročito neke pojave iz industrije. Pri toj su se naime mnogi otpaci prvo bezobzirno bacali kao nešto nekorisno. Ali danas su prilike drukčije, jer se mnoge te stvari dadu vrlo korisno upotrijebiti. Tako n. pr. pri željeznoj fabrikaciji dobivaju kao nuzgredni produkt korisnu Thomasovu drozgu, koja služi kao izvrsno fosforno gnojivo naročito za livade.

A tijelo jednog liberalca (govorim o liberalcima, jer se katolici ne dadu spaljivati) osobito se odlikuje obiljem dušičnatih spojeva u obliku organske supstance, tako da ta čini izvrsno sredstvo za hranu biljkama, što popularno gnojem zovemo. A Sahara je zemlja neplodna, manjka joj dobra gnoja, kojega do sada nije bilo moguće nabaviti, jer su sav prirodni i umjetni razgrabili lakomi gospodari evropski. Ali je sada Sahara sretnija, ona će dobiti gnoja, ako se nađe zauzetan i govorljiv čovjek. Budući da bi ljudska tjelesa bila u napučenim zemljama opasna na površini zemaljskoj kao substrat pogibeljnih mikroorganizama, to se moraju puno korisnije, nego je spaljivanje, upotrebiti za gnojenje Sahare. Od toga bi čovječanstvo imalo vanredne koristi. Ali to je donekle teško, er bi bilo skopčano s nekim ogavnim momentima. Za momenat. Dade se sve preparirati i asepticirati, a s druge strane velika korist. Nije pak nipošto teško ovu ideju s uspjehom propagirati. Treba samo znanstvene momente uzeti u obzir i eto pravog oduševljenja sa strane moderne generacije. Ako se još duhovito opiše, da će iz toliko njegovanih tjelesa rasti veličanstvene palme i datule, to će tim lakše biti, da ova ideja predobije za se. Samo plodovi naravno ne bi zapali katolicima, nego u prvom redu ono 2 mil. framasuna, što se kriju u 25.000 loža po svijetu.

Franje S-a. Finžgara: „Naša kri“.

Bilo je lani oko Uskrsa. Nas dvadesetak hrv. akademičara putovali smo zemljom, koja nam je dala Šenoin „Karanfil s pjesnikova groba“ i Kovačićevu „Ljubljansku katastrofu“. Dođosmo i u gorenjsko selo Soru, župu spisatelja Finžgara. Ispunismo župni dvor, koji je sagrađen na jednom gorskom podanku. Po

vidiku i zraku osjećali smo, da je ovaj kraj pravo „Gorenjsko“. Nema po svoj prilici veselijeg čovjeka od študenta, kad je na putovanju. Žamor naših glasova pokazivao je i previše iskreno, kako nas se dojmila gostoljubivost slovenskog župnika. A i sam domaćin biiaše študentski raspoložen. Premda je susret s njime bio kratak, ipak smo mogli upoznati glavnije crte njegova značaja.

On silno voli lov. Vidi se to već i po njegovom kućnom namještaju. I kod stola moradosmo se poslužiti čisto lovačkim jedalima. Lovačkoj sklonosti imade Finžgar zahvaliti, što mu je drama „Divji lovec“ doživjela krasan uspjeh. Proputovala je sve slovenske krajeve, prevedena je i na češki, a održala se sve dosada na ljubljanskom pozorištu.

Pjesnici su obično loši gospodari. Finžgar je nasuprot praktičan čovjek. Mogli smo sami vidjeti, kako mu polazi za rukom marvogojstvo. U tom zanimanju ne nalazi on samo financijalnu korist nego i pravi estetski užitak. Vidjevši ga u staji među njegovim „rumenkama“, pala nam je na pamet jedna vrlo intimna scena iz njegove crtice „Kruh naš svagdanji“, što smo je baš onih dana čitali u „Domu in Svetu“. Da Finžgar ispjeva pučku pjesmu o gospodarstvu, sigurno bi uspio. Kad su neki pisci samim teoretiziranjem napisali o tom predmetu zanimljivih djela, zašto ne bi mogao on ugodno pričati o onomu, što mu je poznato iz prakse?

„Slovenski beletristi imadu tri lista. Liberalni su listovi „Zvon“ i „Slovan“, a čisto katolički „Dom in Svet“. Liberalci su jači umjetnici, barem njihova starija generacija. Ivan Cankar i Oto Zupančić poznati su i u Hrvatskoj. Anton Aškerc je umro. Među strogo katoličkim književnicima najbolji je svakako nakon smrti Simona Gregorčića — F. S. Finžgar. Ugodni su lirici F. Ks. Meško i Silvin Sardenko; znamenit političar Janez Krek napisao je drame „Tri sestre“ i „Turški križ“; dr. Ivo Česnik dramatizovao je Jurčićeva „Domena“; a i mnogi drugi okušali su sile u beletristici. No sve su to tek mrvice. Finžgar imade veće pretenzije od svojih drugova. Osobito mlađa književnička generacija gleda u njem svoga prvaka. Vidjelo se to i na ovogodišnjem ljubljanskom sastanku.

Finžgar je dosada pisao pripovijesti, novelete, putopise i epske pjesme, koje su razasute po godištima „Doma in Sveta“, „Mentora“, „Planinskog vestnika“ i po izdanjima „Družbe sv. Mohorja“. Naskoro će biti sakupljene te će početi izlaziti u „Leposlovnoj knjižnici Katoliške bukvarne“. Najprije će se štampati prva dva sveska djela „Pod svobodnim solncem“. To je povjesni roman iz dobe Slovena od god. 530. do 540. Treći svezak bit će svršen istom do godine.

Nedavno je u „Katol. bukvarni“ izašla Finžgareva „Naša kri, — drama v štirih dejanjih“. Predmet joj je uzet iz doba Napoleonove Ilirije. Pjesnička je fabula ova: Francuski časnik Renard zavoli Jericu, kćerku seoskog načelnika. — Jerica ga odbija te polazi nakon uzmaka Francuza za svog zaručnika Štefana, koji je do tada bio vođa „kontrobantarâ“, t. j uskoka, vojnih bjegunaca. Na pozornicu su izvedene i mase seljaka, koje su nezadovoljne francuskim porezima, novačenjem, tlačenjem, plijenjenjem crkava. U prigušenom ogorčenju čujuse poklici: „E, vojska, to je šiba! Do kosti nas je ogulil Francoz!“ (str. 9.), ili „Toda vsak tujec nas vara!“ (46), pa „Ne bo jih! Uprimo se! Pobijmo Francoze!“ (18). Seoski momci pobjegoše u gore ili na austrijsku među, pa odanle uznemiruju Napoleonove vojnike. Časnik Renard videći svagdje otpor govori o narodu: „Krivi se

mu hrbet, da; toda le zato, da čimpreje dvigne pezo in jo vrže s sebe. Vjerujte, Ilirija še ni Napoleonova! Dokler ni z nami ljudsko srce, dotlej smo mi tukaj tujci in sovražnik“ (str. 40).

Pa kad napokon Francuzi uzmiču pred Austrijancima, kliče isti Renard, slušajući bojne znakove: „Slišite, to je smrtni zvon Ilirije! Toda Vam povem, gospod mêr“ (govori načelniku Borštniku), „prorokujem Vam, pride dan, ko ta vrli narod seže jugu v roke, in se digne močen kakor steber iz stiske in bede. Pride dan, gospod mêr!“ Tako je mogao govoriti samo tuđinac, jer naš narod nije bio jošte svijestan svoje moći ni pripravan, da ovaj program ispuni. On se naslađivao ruganjem: „Ki vi, ki vi, poglej Francoz beži! Ki vi, ki vi!“ (82). Šta više, i načelnik sâm ko da zaboravlja na svoje prijašnje riječi: „Naš rod so zatirali — odnekdaj zatrli ga niso. Tudi Vi ga ne boste! Iz pepela teh domov in iz krvi očetov, s katero pognojimo to grudo, vam požene kal zope naš rod, in ta bo nekoč otresel jarem, ki je žulil očete“ (str. 64). Kasnije se Borštnik zadovoljava dolaskom francuskih protivnika. A da li je samim tim dolaskom djelo oslobođenja dovršeno? I ne može li se pretvoriti u prezens izreka: „Naš rod so zatirali“? Svakako južne Slavene čeka jošte velika budućnost. To se u drami tek nagoviješta. Na to se odnose valjda i one riječi: „pozabite Dunaj in hinavske ministre ...“ (str. 48). A onda? Onda ćemo istom moći da reknemo: „Narodi otresajo verige. Da, da, ljudska kri je sila, ki je ne ukroti ne beda ne vojna ...“ (str. 75). Onda će se istom ostvariti ona ideja, koju auktor nije jasno iznio u drami, već nam ju je tek privatnim pismom rastumačio: „Izdaja Naša kri ima glavni motiv: Pokazati značaj našega seljaka in mu povedati, da ideja, katero je Francoz Napoleon o Iliriji vzbudil ni ubita, le spi, dokler se ne vzbudi in zedini Jugoslovane.“ Jest, to doba sjedinjenja mora doći. U nama je sakrita sila, koja će provalit jednom na polje kao lava iz vulkana. Duh narodnosti oblikuje pojedince i mase, drma narodima i državama, ruši stare položaje i stvara nove.

Djelo „Pod svobodnim solncem“ dolazi logički iza drame „Naše krvi“.

Kad bi Finžgarev igrokaz htjeli prosuđivati mjerilom Ibsena, pa možda i Vojnovića ili Ogrizovića, krivo bi učinili. Slovenska drama nije se podigla do visine svjetske drame. I u ljubljanskom kazalištu, kao i u zagrebačkom, protežira publika operetu i strane komade, a novinarska kritika nije jošte tako jaka, da sruši tuđe idole. Ne može tih idola oboriti ni produkcija Cankara i Govékara. Za potonjega nam pače rekoše, da je vrlo mnogo skrivio slovenskoj književnosti, dok je bio kazal. upravitelj, odgajajući publiku u nenarodnom duhu. Tako postajemo u svem jedan dio njemačke, francuske ili norveške narodnosti. I onda, kad izgovaramo svoje riječi, govorimo tuđim jezikom, usvajamo tuđi sadržaj života, gubimo oznake, koje nam daju posebno mjesto u evropskoj kulturi.

Čisto slavenski duh bježi u Slovenaca iz gradova u sela, i tu se održaje na pučkim pozorištima. Elementi nove književnosti još su neznatni, ali iz njihovoga smjera dade se vrlo mnogo načiniti. „Naša kri“ je za pučke pozornice jako zgodna. Tipovi su u njoj čisto narodni, govor jak i slikovit, motivacija većinom dobra. Samo bi željeli, da je vlada Francuza antipatičnija, narodno nezadovoljstvo jače, ideja o jedinstvu južnih Slavena jasnija. Ali ne bi li time trpjela vjerojatnost? Jer od Francuza imademo mi i mnogo dobra, a naš narod u Napoleonovo doba nije bio jošte ovakav, kakav počinje danas bivati.

Autorovom zanosu za „našu kri“ za našu narodnost, opraštamo, što je Francuzima metnuo u usta mnogu pohvalu Slovenaca, premda je to teško očekivati od jednog tuđinca. Isto tako ne će narod opažati neprirodnosti u tom, što se seljaci Matijevec i Rok vraćaju u isto doba u selo i u Borštnikovu kuću, premda prvi dolazi od Tagliamenta, a drugi od Berezine.

Djelo „Naša kri“ podnosi najoštriju kritiku te je vrijedno, da se raširi i po Hrvatskoj, ne samo u ime bratske uzajamnosti, nego u prvom redu u ime savjesne umjetnosti. Naručuje se kod ljubljanske „Kat. bukvarne“, a stoji 1 K.

Smotra.

Mihovio Pavlinović: Spjevao Đurić Guslar.

Izdalo hrv. kat. akadem. prosvjetno društvo „Pavlinović“.

Bilo je doba, herojsko doba, kad je čitav naš narod imao jedinstven sadržaj života, jedinstvenu kulturu. Njegovi pjevači slavili su tada kao uzor snažne mejdandžije, krasne djevojke „bjelogrlke“, brze otmičare, mrke hajduke i hrabre „delipopove“. Danas je tog doba malne nestalo, a s njime se gube i stari ideali. Narod traži nov umjetnički sadržaj, koji bi bio primjeren svagdanjem njegovom životu. A taj život jeste teška prosvjetna, ekonomska i politička borba. I zato je ovo Vilovićevo djelo, u kojem se junačkim stihom i frazeologijom krvavih bojeva pjeva život preporoditelja dalmatinskog hrvatstva, posve suvremeni proizvod narodne epike. Takovo djelo kadro je da unese u narod osjećaj ponosa nad našom prošlosti, da raširi misao i potrebu jedinstva hrv. zemalja i da pripravi narod za naš kulturni program.

Mjestimice uzdiže se pjesmotvor i do veće umjetničke vrijednosti i šteta, što nema bolje kompozicije. Narod je navikao na sasvim jednostavno, neisprekidano nizanje događaja, a ovdje se često puta susrećemo sa razvojnim skokovima, dugim monolozima i upletenim apostrofama. Kad toga ne bi bilo, i kad bi djelo imalo više napetosti, mogao bi narod naći u njem najmoderniju svoju pjesmaricu, moderniju od Kačićeva „Razgovora ugodnog“, Relkovićeva „Satira“ i Krčmarićeva „Guslara“. Uza sve nedostatke narod već pjeva i na izust govori neke odlomke odavle.

Izdanjem ove rapsodije proslavilo je društvo „Pavlinović“ prilično dostojno 25-godišnjicu Pavlinovićeve smrti. A naš Đurić Guslar, koji se pokazuje učenikom Pavlinovića, Botića i narodne pjesme, ne smije ostati osamljen, već mora naći nasljednikâ. Samo će ti nasljednici morati da se dadnu na posao i s književnim i umjetničkim pretenzijama. Narodu ne smijemo davati samo otpatke s umjetničkih stolova, nego mu moramo odgajati ukus djelima uzorna stila, kao što je to učinio u Rusiji Tolstoj i čitava četa manjih pisaca. U Hrvatskoj se malo radi na tom polju. Društvo sv. Jeronima od nekog je doba u tom pogledu nazadovalo, i čini se, ko da njegovi ljudi ne znadu pogoditi ukusa našega naroda. Naši pučki pisci nisu došli još do uvjerenja, da se u istom djelu mogu ispuniti zajedno i zahtjevi puka i zahtjevi najviše umjetnosti, kao n. pr. u Goetheovu „Arminu i Doroteji“. Srbi i Slovenci imaju više smisla za popularizaciju umjetnosti od nas. Vrijedno bi bilo, da naša pokrajinska društva počnu ozbiljno misliti o tom, pa da nastave onaj rad, što ga je prije nekoliko godina započeo dr. Binički izdanjima „Pučke knjižnice“.

Fra Konstantin Jukić. Odjeci.

Ne bi se na ovu zbirku pjesama ni riječju osvrnuli, kad u Hrvatskoj ne bi bilo sve više pojava ovakve literarne nečednosti i neukusnosti. A kuda to vodi? Do grafomanije i do diskreditiranja vrijedne literature. Fra K. Jukić ima dobrih kitica, ali pjesama posve uspjelih nema. Ako misli dalje pjesnikovati, neka ne nateže ni jezika ni ritma ni sroka ni sadržaja. Onda mu se ne će potkradati ovakovi stikovi:

Čudna zv'jezda kano prst (?!)
Vodi kralje iz daljina
K Betlehemu, gdjeno Krst. (!?)

A takih nezgrapnosti naći je na svakoj stranici „Odjeka".

Fra K. Jukić nije se do sada mnogo obazirao na kritiku ni nekih svojih prijatelja ni nekih časopisa. Kao ni oni hrvatski pisci, kojima je valjda geslom ona Velikanovićeva:

Zato nek svijet
Što ga je volja, o meni svira,
Ja ću da pjevam, dogod na sv'jetu
Ima papira.

Ali ovako ne smije nastaviti. On mora temeljitom i kritičkom naobrazbom da što bolje izoštri pjesnički ukus, a onda će moći da okaje i ovaj literarni grijeh, što ga je počinio nesmotrenim izdanjem prvijenaca, nazvanih Odjecima možda zato, jer su to dobrim dijelom — odjeci iz uredničkih koševa.

Katolička moderna u Čeha.

Ova datira od g. 1890., kad su u brnski časopis „Hlidka literarni" pod uredništvom benediktinca dr. P. Vychodila počeli pisati mlađi svećenici i bogoslovci, koji su težili za višim uzletom, širim pogledima i modernijim shvatanjem u katoličkoj literaturi. Razumije se, da su odmah došli u konflikt s konzervativnim elementima oko časopisa „Vlast", što ga je u Pragu uređivao Tomáš Škrdla. Mladi su stali težiti za centralizacijom. G. 1895. izdadoše književni almanak „Pod jedním praporem", a posvetili ga tadanjem nestoru katoličkih pjesnika kanoniku Benešu Metodu Kuldyu. Izdali su almanak svećenici S. Bouška, Ks. Dvořak, o. Dostal-Lutinov i o. F. Skalik. Slijedeće godine pokrenuše u Pragu ova četvorica s još tri laika (J. Zeyer, A. Korán i V. Bittnar) časopis „Nový život" pod geslom: „Odi profanum . . ." To je bio organ katoličke moderne u Češkoj, koja se razlikovala od njemačke i talijanske time, što se ograničila samo na umjetnost, kako kaže sam redaktor u 1. broju: „Mi želimo imati kršć. umjetnost. Ne ćemo zabludnog novog kršćanstva, već katoličanstvo zdravo i puno umjetnosti. Hoćemo umjetnost mjesto literarnog zanata i suhog moraliziranja". No na sastancima u Pragu 1897. i Velehradu 1899. počeše već pretresati pitanja reforme, dakako pod uplivom njemačkih modernista Schella, Müllera, Ehrharda itd. Moderna se time udaljila od svog programa, te time stekla više neprijatelja, a i gorljivijih radnika. Radikalniji smjer utemelji dapače novi časopis „Rozvoj" kojeg crkvena vlast zabrani. Iza njega još počnu izlaziti „Mane" i „Bily prapor", no ubrzo ih nestane. Kad su nastajali sve žešći napadaji sa strane konzervativaca, a osim toga još trojica svećenika pristaše moderne otpali od Crkve (Svozil, Rouček, Kunto), štiže i „Nový Život" ista sudbina kao i njegove radikalne sudrugove „Mane", „Rozvoj" i „Bily prapor" (g. 1908.). Zadaću „N. Ž." preuzme časopis „Meditace" (Prag) pod uređivanjem Bittnara, Pacovskoga i dra. Kratochvíla, a iza njega „Nový obzor" u Olomucu pod uređivanjem P. Dohnala. Osim spomenutih pripadali su modernoj i slijedeći umjetnici: o. J. Š. Baar, o. Bečvan-Konařík, o. dr. A. Musil, o. Šrámek, o. Světlik, o. Zavohal, o. dr. Zahradník, o. Vaněk, slikari: Köhler, Biler, Vorlová-Vlčková.

P. J.

Carentia pudoris ili Ivana Meštrovića „Zdenac života".

Kao što je današnja likovna umjetnost nastavak i usavršenje onih motiva, što ih nalazimo po drevnim obitavalištima špiljskog čovjeka, tako se za neke radove kipara Meštrovića može reći, da su u njima nastavljeni i genijalno usavršeni motivi one umjetnosti,

kojom neotesana klatež ilustrira osamljene gradske zidove i ona mjesta, što su u najbližem savezu s gradskim kloakama. Uvjerit ćete se o tom, ako pogledate njegov „Zdenac života" koji je ušančen u jednoj jami na zagrebačkom Sveučilišnom trgu, dakle pred sveučilištem, kazalištem i obrtnom školom, a nešto podalje od realke, donjogradske gimnazije i preparandije. Taj položaj odabran je valjda zato, da se školska mladež može odgajati idealizmom ove skulpture! Nekada smo vidjevali na Sveučilišnom trgu velike skupštine sokolaša, socijalista, zagrebačkih građana i đaka. Sada se oko „Zdenca života" sakupljaju najradije nadobudni reflektanti hrvatskih zatvora i pritvora, koji zapapričenim doskočicama i slikovitim kretnjama pokazuju u svom altruizmu vanredno oduševljenje radi toga, što eto tečevine njihove kulture postaju svojinom svih staleža.

„Zdenac" je saliven kao šuplji brončani valjak, kojemu na pročelju kleči starojko filozof i zuri u zagrebačku vodu, što pred njim ključa, a po ostalom dijelu masivnog kružnog vijenca grče se naokolo s mrkom meštrovićevskom fizionomijom i s nabreklim mišicama četiri para neodjevenih ljudi u takom položaju, o kom se u pristojnom društvu nikada ne govori. Strast i prostota! Meštrović kô da ima isti ukus kao Madáchev Lucifer, koji u „Čovjekovoj tragediji" veli:

„Ja baš u nakaradi, ja u karikaturi
Nalazim pravu slast".

Hrvatski život ima jednu žalosnu značajku. Naši radnici, koji borave u tuđini, naši vojnici, koji od svojih časnika slušaju samo rđavu hrvaštinu, naše sluge, koje dolaze u gospodske kuće, naša inteligencija, koja je izrasla iz seljačkih opanaka: — svi ti ljudi misle, da će postati nečim višim, ako se odreknu starih vrlina, vjerovanja i navika, te poprime bučnije osebine i mane novoga okoliša. Tako je bilo i s Meštrovićem. Kad je on pošao s dalmatinskih planina od ovaca u umjetničku školu, i odanle u svijet, bio je dobar Hrvat. Došla je rimska izložba, i on izloži svoje radove u paviljonu kraljevine Srbije. U službenom katalogu dao se zajedno s Račkim i Krizmanom posrbiti, a na pitanje jednog talij. novinara, šta je on, Hrvat ili Srbin? odgovorio je, da je to svejedno, ali njemu je ipak draže, kad ga nazivaju Srbinom, jerbo su Srbi bolje sačuvali narodnu individualnost od Hrvata. Madžar Petőfi rekao je u jednoj pjesmi: „Ja sam Madžar! — Stid oblijeva moje lice, stid, što se priznajem Madžarom — — — ali ni za svu slavu ni za sve blago svijeta ne bih se odrekao domovine, jer ju ljubim, žarko ljubim i obožavam i u njenoj sramoti". Naš Meštrović nije takav. On misli, da se mora odreći hrvatstva već zato, što su Srbi bolje sačuvali svoju narodnu individualnost!! — Pa i kako bi on pripadao istoj narodnosti kao i Hrvati kajkavci, koji nose prezreni i suvišni „kumekov kostim"! Kako bi pripadao vrsti onih ljudi, koji su zavrijedili, da ih talijanski modernist Antonio Rapagnetta — kao megaloman Gabriel Nuntius ili Gabriele D'Annunzio — žigoše u svojoj „La nave" kao „sćavske lupeže" i „kurjake iz Hrvatske"! Dotle da se ponizi on, Ivan Meštrović, starinom Gabrilović iz Srbije, mješanac od pravoslavne, protestantske, muslimanske i katoličke krvi! Ta vikali bi u Rimu za njim glasnije nego za Krizmanovom toaletom u Parizu. Treba dakle skinuti sa sebe tu crvenu čohu hrvatstva i prema svome geslu „nejunačkom vremenu za inat" — postati srpskim junakom i sljedbenikom Vuka Brankovića.

Meštroviću ne samo da je hrvatstvo suvišno, nego on ne haje ni za čuđoređe. Godine 1906. upravio je u „Pokretu" (br. 137.) na adresu Ante Radića, onda tajnika Matice Hrvatske, jednu poslanicu u kojoj veli i ovo: „Pa i u samom djelovanju sam „griješnik" — jer stvaram i ovjekovječujem zemaljske zaručnike, koji se vjenčavaju pod vedrim nebom; a onda moje griješničko srce — ako uopće vjerujete, da u nas ima srca — više osjeća sa progonom Eve, — nego sa „bijegom majke Božje u Egipat". Narodne motive ako i radim, isključivo su goli, te ne bi nijedan ljubitelj Matice Hrvatske rekao, da je narodna umjetnost (jer nemaju „kumekovog" kostima)". — Ovim je Meštrović označio samo jedan dio svoga programa. On je skrajnji modernist i pristaša bezgranične slobode umjetnosti. Zato nastoji, da prizorima iz svjetskih brloga opačine i rugobe, koje naši umjetnici nađu lako u Parizu i drugim evropskim gradovima, da tim prizorima „prosvijetli" svoje zemljake, koji se usuđuju biti jošte tako natražni, te se ne stide ni — imati stidljivosti. A šta je njemu stidljivost, šta li uzdržljivost! Neka reakcionarci slobodno trube, da su to vrline, na kojima se osniva velik dio zdravlja duševnog i tjelesnog, velik dio obiteljske, narodne i opće socijalne

sreće. Neka se veliki narodi slobodno bore proti pornografiji kao proti nacijonalnoj pogibelji. On, Meštrović, dokazat će, da ono, što kod velikih naroda rađa depopulacijom, zločinima i obeščašćivanjem muškog i ženskog dostojanstva, da sve to kod malih naroda ne samo ne slabi narodnih sila, nego ih šta više — povećava. Treba samo probuditi u ljudi onu „golemu sposobnost uživanja“, koju propovijeda Savremenikov urednik. Čemu da se „dnom života“ zove ono, što je zapravo „Zdenac života“? I čemu da najprelesnije slasti budu pristupne samo nekim „visokim“ individuima, koji se zaradi „goleme sposobnosti uživanja“ zaklanjaju u Stenjevec, da ne moraju u Lepoglavu? ili nekim neženjama i činovnicima, koje nakon smrti od taneta osuđuju zato, što im u stolu nalaze ilustrovane pariške i bečke pikanteske? Treba da se nađe umjetnik, koji će takva djela stvarati u maniri Rodinovoj, pa ne će nikome pasti na um, da viče proti pornografiji. Pornografija bit će sinonim za ljepotu, i svi će uživati u njoj. — Ovakove misli dolaze na um svakomu, tko promatra „Zdenac života“.

Meštrović je genijalan čovjek, ponajgenijalniji među sadašujim umjetnicima. Ali njegovo je djelo povreda poštenja, zdravog ukusa i socijalnog poretka. Nije zaludu u ljudskoj naravi tako duboko ukorijenjeno čuvstvo stida. Tko ga vrijeđa na ovaj način, ide za uništenjem jedne čovječanske razvojne i obranbene sile, — sile individualne obiteljske i društvene.

U nekoj Sienkiewiczevoj pripovijesti veli jedan slikar: „Život je svinjarija“. Ovu cinničku gnomu valjalo bi izvjesiti kao napis na ulazu k Meštrovićevu „Zdencu“. Time će umjetnikova inspiracija biti protumačena vjerno, a ipak ukusnije nego domišljanjem onog sveučil. profesora i gradskog zastupnika, koji je ovo djelo doveo u savez s nekakvim nulama.

Onomadne su prolazila pokraj „Zdenca“ dva dječaka. Jedan htjede, da se svrati unutra pa da pogleda tu umjetninu. „Prasac, kaj te ni stid ići tam!“ poviče drugi i povuče ga dalje sa sobom. — Ovo je istinit događaj.

Milka Pogačić: „Pjesme“.

Na koncu ove knjige nalazi se kratka Pogačićkina biografija, iz koje vadimo ove odlomke: „Rodila se 10. veljače 1860. u Zagrebu. 1875. štampana joj je prva pripovijest u „Pozoru“, a 1876. prva pjesma u Vijencu“. — —

— — „Osim mnogih pripovijesti i članaka, štampanih u raznim časopisima i novinama, izašla je god. 1884. knjiga „Pjesme“, a 1895. pripovijesti „Iz mojega svijeta“, pa nekoliko knjiga za djecu“. — —

— — „1900. osnovala je „Klub učiteljica“, koji se 1906. razvio u „Udruga učiteljica“. 1908. osnovala je sekciju „za našu djecu“ i uvela „Dječji dan“. Danas je „Udruga učiteljica“, sekcija „za našu djecu“ vlasnica „Dječjeg Doma“ u Zagrebu, škole za praktična ženska zvanja odnosno oporavilišta u Kraljevici i „Skloništa“ na Sušaku. Ovih je dana dobila zlatni krst za zasluge s krunom“.

Kako se vidi iz ovog loše stilizovanog pregleda, Pogačićkin je rad veoma opsežan. Njezino pedagoško djelovanje moglo bi se ocijeniti tek u poduljoj studij. Radi nedostatka prostora pozabavit ćemo se ovdje tek njezinom knjigom, što je nedavno ugledala svijet.

To je zbirka od 66 pjesama, s kojima bi čitatelj mogao biti i zadovoljan, kad bi pomislio, da ih čita od vremena do vremena u kojem časopisu. Ali ako ih promatra kao dijelove zbirke, naći će im dosta mana. Doduše sve je tu pravilno izrađeno. Što u stihovima nalazimo genitive plurala „crijepâ“, „vrhuncâ““, što jednom saznajemo, da se suza „trune“ a ne „truni“, što pjesnikinja veli „ja skidam svoje jade sve“, kao da se tu radi o skidanju kabanice ili cipela, i što se gdjegdje spotaknemo o šepav ritam, loš odmor ili nepotrebnu repeticiju; to su samo rijetkosti, koje se dadu i preskočiti. Ali nečemu drugomu može literarni tankoćutnik prigovoriti.

Što bi imala postići dobra zbirka pjesama? Imala bi postići to, da cjelinom dobijemo više nego pojedinim dijelovima. Darovitost pjesnikovu možemo prosuditi najbolje po raspoloženjima, što ih on ulijeva u našu dušu. Treba da ispitamo raznolikost, jakost i vrijednost tih raspoloženja. U Milke Pogačić provlači se jedan ton čitavom zbirkom. Njezina pjesnička

instrumentacija ne daje nam ništa, što ne bismo već drugdje čitali; ugođaj njezinih pjesama ne mijenja se mnogo od prve do zadnje stranice. Ona doduše pripovijeda o raznim čuvstvima svoje duše, ali ta čuvstva dolaze k nama kao refleksije a ne kao sugestije Mi ostajemo isti, rekla ona „ja ljubim“ ili „ja se smijem“ ili „ja prkosim“ ili „ja ne ću da me itko od vas žali“ ili „ja mrzim lijeni nehaj“ ili „ja držćem“. Čitamo li Pogačićkine „Pjesme“, naše srce ne proživljuje velikog broja lirskih senzacija, senzacija smijeha, plača, kliktanja, ironije, sarkazma, očekivanja ili straha. Svuda ista pedagoška ozbiljnost bez dubljih emocija; ozbiljnost, koja se najlakše prelijeva u jampske stihove. Kad čitate prvu stranicu knjige, mišićje vam se lica slaže u trpak, nešto tjeskoban izražaj i tako ostaje sve do zadnje pjesme. Ugodnije vam je pri srcu tek onda, kad čitate „Romancu“ s početkom „ima neka djevojka — vesela i mlada“ ili kad se zaustavite kod „Balade o kraljici i pažu“. (Samo je tu srok dosudio pažu ime Vječnotraž!). Originalna je pjesma „Na molu“. Pjesnikinja gleda odlazak hrvatskih iseljenika u Ameriku, ali ne s onakvim čuvstvima, što ih običavaju imati drugi naši pjesnici pri ovakvim prizorima, nego s prezirom dovikuje „snažnih djedâ beskrvnoj djeci“. „Ajd kapetane, — ajte, — kukavice“. Kako li je ovaj usklik nemoćan i nepravedan pred realnošću!

Milka Pogačić vrlo je samosvijesna žena. Vidi se to i po tom, što većinu pjesama počinje zamjenicom „ja“ ili glagolskim oblikom prvoga lica. To napokon ne bi bilo loše, kad joj talenat ne bi bio jednostran i kad ona ne bi kultivirala samo liriku. U svim borbama i mukama životnim pokazuje se ona jakom ženom, ali ne jakom pjesnikinjom. Pjesme su joj uvijek kratke, kao da ih piše u nervozi ili kao da nema dosta snage, da napiše štogod veće. Katkada su to samo odlomci nekog raspoloženja, koje ostaje nama nerazumljivo. Što znače n. pr. pjesme „Čudljivo biće“ (str. 29.) i „Znate li“ (str. 41)?

No možda nije pravo, što Pogačićki sudimo ovako strogim mjerilom. Jer treba pomisliti, da su nedostaci, što smo ih do sada naveli, u glavnom nedostaci čitave naše savremene poezije. Naša lijepa knjiga većinom je sitničava. Tek nekoji hrvatski pisci imadu većih pretenzija, a drugi žive od njihovog kapitala i pjevaju samo — lirske pjesme. Sudimo li relativno prema pjesničkim proizvodima sadašnjosti, moramo priznati, da se mnoge Pogačićkine pjesme uzdižu iznad efemernih proizvoda običnog književnog plebsa i da će se neke dugo držati u hrvatskoj literaturi. Krasno se čitaju ovaki stihovi:

Ah, moja ti je duša ko struna čutljiva,
među svijetom i među nebom ju sudba napela
pa zujat mora, kad je visine takne dah
i kad se u nizini zavitla silan prah. (Str. 34.).

I kako je puna čežnje ova ljubavna pjesma:

Još nebom zadnja zvijezda sijeva,
na pozdrav zori slavulj pjeva;
sa pjesmom tih se vjetrić bori,
Lahorak divno kô da zbori:
dođi! (itd. Str. 11.)

Pogačićka spada među Savremenikove suradnike, dakle je i ona „savremena“ ili drugom riječju „moderna“. Barem modernih akcenata imade dosta. Jedanput veli: „a moja duša ne zna više molit, — a srce ne zna, što je sveti stra'“. Drugiput opisuje nešto na Kranjčevićevu, kako će ju Bog s grijesima primiti u nebo, suponirajući pri tom, da grijeh može biti i ono, što se protiv vlastite volje učini. Onda opet dolazi mjesto, gdje se djetetu daje nauk, neka se ne moli i ne klanja nikomu, već neka pliva beskrajnom slobodom. Pogačićka se naziva grijehom zemlje, jedanput govori, da joj je čežnja beskrajni san i varka, a časomice kô da sumnja i o prekogrobnom životu. Ovakav joj modernizam doliči isto tako kao i one muškaračke poze, u koje se stavlja, dok pjeva n. pr. „imah konja, do sunca me — vilovnjački zanijet znao“ ili „kô žrec iz doba pradavnih — kraj svoga stojim oltara“ ili „izlkuta dižem putni štap — — —“ Modernih teorija nije ona ucijepila duboko u svoje čuvstvovanje. Ostala je uvijek u jezgri idealistkinja stare Šenoine škole. I u ono doba, kad je Kranjčević razvio u našoj literaturi barjak pesimizma, pjevala je ona junaštvu, smionosti, ponosu, beskrajnim visinama, samilosti i slobodi. Osjećajući potrebu molitve i nadosjetnoga svijeta, zapada ona sama sa sobom u protuslovlje te moli:

Ja hvalim Tebi, Gospode
za moju uru svaku,
pa počela il svršila
u svijetlu ili mraku (Str. 7.).

A na drugom mjestu veli:

U visine! U prostranstva
Kad nas vječne čežnje vode,
u visine dižimo se,
djeca sunca i slobode. (Str. 68.).

Iz toga vidimo, da se Pogačićka nalazi između dvije kulture: kršćanske i modernističke. Od potonje je usvojila neke izvanjske geste, a nutarnjost joj je ostala u najtanjim osjećajima i zahtjevima katolička. Koja će od tih dviju protivnosti pobijediti?

Pobijedila koja mu drago, mi ne ćemo nestrpljivo očekivati još treće zbirke Pogačićkinih pjesama. Dosadila nam je sama lirika sa sitnim pjesmama i sitnim emocijama. Ova jednoličnost već nas umara i zabolješe nas uši od vječno iste pjesme „Otište se stina od Budima, ej, otište se stina od Budima, pa s' otište stina od Budima . . ." Tražimo zbirke sa raznolikim i vrijednim temama, sa raznolikim i doličnim raspoloženjima.

Tirolski obrt u našim crkvama.

Prošlih sam praznika bio toliko srećan te sam obišao cijelu našu širu domovinu, a usput sam učinio mali izlet u gornju Italiju. Među inim pohodio sam u svakom mjestu najprije crkve. Nijesam to činio samo kao vjernik već više sa željom, da uživam u ljepoti crkvene umjetnosti. Venecija, Đakovo, Padova, Trst, Dubrovnik, Split i Kotor ostat će mi — što se toga tiče — u miloj i nezaboravnoj uspomeni. I u Sarajevu je nastojao nadbiskup Štadler da i uz najčednija sredstva udari svojim crkvenim građevinama umjetnički biljeg na čelo. Ima umjetničkih građevina i u Banovini, ali to su većom stranom zgrade boljih starih vremena, ostaci iza naših rano preminulih Pavlina, koji su uz visoku teološku naobrazbu imali i vrlo mnogo ukusa, kako to napose svjedoči Lepoglava i Varaždin. A i templari su morali biti ljudi od ukusa, kad su znali podizati onake umjetničke građevine, kako je na pr. čisto gotska crkva u Glogovnici. Od novijih crkava lijepo se ističu srećno odabranim stilom naša elegantna zagrebačka i križevačka katedrala, a sa zanimanjem očekujemo dogradnju crkava Naše Gospe na Rijeci i sv. Blaža u Zagrebu u modernom slogu. Upravo sada mnogo se radi, da se uspostave originalni stilovi naših starijih građevina i crkvi, kao na pr. one znamenite crkve sv. Križa u Križevcima pa one franjevačke u Iloku. Imamo već vještih graditelja, s kojima se kod svake novogradnje računa, imamo već crkava u — secesiji (u Rakovniku kraj Ljubljane) i mi moramo priznati: naše su novogradnje redovito lijepe. Nego unutrašnje uređenje — to je ono, o što pero zapinje . . Opazio sam, da neki naši ljudi naručuju cijeli crkveni namještaj pa i same originalne slike većinom iz Tirola, i to iz čisto običnih majstorskih radionica. Nekim je bogatijim majstorima uspjelo svojim ormarskim oltarima poplaviti cijelu Kranjsku i Štajersku, a neki jedinstveni šablonski stil vidi se i po našim novo uređenim crkvama u Banovini i Međumurju. Nije to pravi baroko, ali jest nešto od onoga, što ste vidjeli u isusovačkoj crkvi u Zagrebu i franjevačkoj u Čakovcu. S barokom je zajednička silna pozlata, a novo je u toj stilizaciji prevjerna, zato za oko neugodna, imitacija mramora na drvu pa ono silno „umjetno cvijeće", koje nikad ne vene, ali zato i ne sugerira oku nikakva života. Ne treba ni spominjati, da su drveni sveci na tirolskim oltarima redovito iregularne figure neobičnog stasa s premalo ili previše izraženog čuvstva na neumjetno bojadisanom licu . . Što je pak naravnije, nego da ovaki dobro plaćeni majstori preporučaju odnosno sa sobom dovode i „umjetnike" po svom ćefu, koji će „bogato urešenu crkvu" okruniti mukom svoga kista — fresko ili akvarelno. Vidio sam više novih radnja nekog Talijanca Bierti-a (fresko slikanje u sv. Petru Orehovcu kraj Križevaca pa u sv. Mariji kod Preloga u Međumurju), čuo sam i nerazmjerno veliku cijenu njegova rada, i ja se divim tome, kako naši ljudi s neupućenosti troše crkveni novac za „umjetnine", koje ne mogu podnijeti ni najblaže kritike, — kako mogu i smiju na životu podržavati učenike onih učitelja, koje je veliki Štrosmajer znao cijelim putnim troškom bez milosrđa s onu stranu

hrvatske granice. Razni Bierti i Peroši možda bi izvrsno slikali kazališne kulise i prostorije u manje znamenitim privatnim građevinama, ali u crkve bi im morao biti zabranjen ulaz . . Da mi nemamo domaćih dobro odgojenih crkvenih umjetnika, kriva je i uprava i naučna osnova naše zagrebačke umjetničke škole. Medović, Tišov i — Iveković odviše su osamljeni.

V. B.

Rudolf Valdec.

Ovaj hrvatski kipar i profesor na zagrebačkoj umjetničkoj školi dobio je jednogodišnji dopust, da može poći u inozemstvo u svrhu studija. Njemu je četrdeset godina, a istaknuo se dosada mnogim umjetničkim djelima, većinom portretima. Najbolje su mu uspjeli radovi: poprsje Račkoga na Mirogoju i epitafij za Strossmayerovu grobnicu. Skica za spomenik Dositeja Obradovića u Beogradu dobila je prvu nagradu, ali spomenik nije jošte izrađen. Valdec je napisao sada s profesorom Csikosem „Plastičku anatomiju za umjetnike". Kad se povrati iz inozemstva, tiskat će mu ovu knjigu vlada na svoj trošak. Boravit će u Engleskoj i Sjevernoj Americi, odakle će se preko Japana, Mandžurije i Rusije povratiti u domovinu. Iz prikaza, koji je o njemu nedavno izašao u jednim zagrebačkim novinama, vadimo ovu anegdotu: „Jednog jesenskog dana posjetio je ateliere sada već pokojni savjetnik Nikolajević, da Valdeca nešto izgrdi. Sva je vrata našao zaključana, samo je kod Valdeca bilo otvoreno — ali Valdecu ni traga ni glasa. Savjetnik obilazi sve hodnike, gleda u sve zakutke — ali nigdje ni žive duše. Izađe u vrt i zovne „Valdec!" — „Evo me, magnifice", začuje odgovor, kao ono u sv. Pismu, kad se je Adam sakrio sa Evom. — „Gdje ste?" — „Kod objeda". — „Ta gdje do bijesa!" — „Evo me — tu sem na slivi!"

Valdec je držao u ruci komad kruha i obirao šljivu, da utiša nezadovoljstvo želuca. Savjetnik se nasmije i reče: „Zar vam nije dosadno samom kod table d' hote-a?" — „Nije", odvrati naš Rudica, „tu su na drugoj slivi Kovačević i Lunaček — mi smo svi skup abonirani na ove dve slive".

Ova zgoda karakterišе i položaj naših umjetnika. Oni su većinom bohemi, a umjetnost im njihovi zemljaci ne honoriraju baš najbolje. Zato se ni naše kiparstvo ni slikarstvo nije podiglo do onog stepena na kojem je kod drugih naroda. Putovanja i učenje po tuđini koriste i našim umjetnicima i čitavom narodu. Samo bi bilo željeti, da naši slikari i kipari budu i dobri Hrvati, pa da ne primaju sve loše strane drugih zemalja, nego da živu s organizmom našega naroda i da k nama unose samo ono, što hrvatski organizam može ojačati i razviti našu individualnost.

LISTAK.

Sa ljubljanskog sastanka. Naši pohodi u slovenske zemlje nisu rijetki. Ljubljana i Sv. Jošt vidjeli su već mnogo hrvatskih gostova. Ovaj put htjedosmo, da u Ljubljani priredimo sa slovenskim đacima zajednički sastanak. Poteškoća bijaše dosta, ali uza sve to sastalo se u slovenskom glavnom gradu preko tristo i pedeset samih Hrvata. Moderne babe vračare, muškoga i ženskoga spola, već su izbacale svoje karte kušajući protumačiti tu manifestaciju svojim dozlaboga ispucanim formulama. Neka samo falataju. Kad u njihovim redovima bude ovoliko požrtvovnosti i kolegijalnosti kao u nas, onda će i oni moći da priređuju ovake pohode u bratske zemlje.

Sa sastanka ponesosmo mnogo vrlo lijepih dojmova. Kod ovako svečanih zgoda može se desiti, da učesnik bude prevaren Potemkinovim selima. Mi poznamo Slovence otprije, poznamo njihove dobre i slabije strane. Njih ima mnogo manje od Hrvata. Ali njihove su

sile razvijenije od naših. Kapital im uživa ugled daleko izvan domovine. Njihove seljačke i obrtničke zadruge sretno napreduju, izobrazbena društva, pučke pozornice i orlovska udruženja vrše uspješno zadaću narodnog prosvjetljivanja.

Svoje uspjehe zahvaljuju Slovenci najviše spretnim vođama. Eno biskupa Mahnića. Njegovih osam godišta „Rimskog katolika“ i danas je baština svakog inteligentnog katoličkog Slovenca, makar on tih godišta i ne čitao. Mahnićeve ideje ravnaju slovenskom filozofijom i apologetikom, njima je prožet slovenski zrak, iz kojega ih svaki udiše, one su postale slovenskim životom. Taj muž došao je napokon na stolicu krčkih biskupa. Vlada mu nalaže, da uništi glagolicu, on je spasava. U Hrvatskoj nestaje iz javnosti katoličkog života: on osniva „Hrvatsku Stražu“ kasnije i „Svećeničku Zajednicu“. Da u Hrvatskoj ima sada mnogo izobraženih svjetovnjaka, koji javno priznaju svoje katoličko uvjerenje, zasluga je u prvom redu Mahnićeva. Neki pozvani faktori ne uviđaju ni sada opasnosti pokretaštva, a on je prije desetak godina tu opasnost unaprijed vidio. Pobijajući ideje Kanta, Schopenhauera i drugih modernih filozofa, Mahnić je čovjek neodoljive kritike, liječeći rane javnog života, rekao bi, da ima nesmiljenost vojničkog kirurga. Bez Mahnićeva rada nije moguće uhvatiti cjelovite slike ni slovenskog ni hrvatskog savremenog života.

Drukčiji je nešto ljubljanski knez-biskup Jeglić. On piše za narod. Priskače u pomoć upravo ondje, gdje je potreba najveća. Liberalci ustaju proti njemu, kao da kvari narod. Licemjerje! Nekada bio je Jeglić vrhbosanski kanonik. Pripadao je onomu kaptolu, iz kojeg u kratko vrijeme izađoše osim njega još dva biskupa: Palunko i Šarić. Da je neprežaljeni Jagatić živ, resila bi po svoj prilici i njega biskupska mitra.

Glavni stup slovenske narodne stranke jest dr. Ivan Krek. Simpatična pojava, uvijek veseo, košto već jesu ljudi rada. Pisao je dramska i socijalna djela. U socijalnom pitanju može se mjeriti sa prvim svjetskim auktoritetima. Njegova zakonska osnova u carevinskom vijeću o trustovima naišla je na priznanje i izvan međa monarkije. U časovima, što mu preostaju od parlamentarnog rada, povlači se na sv. Jošt, i tu planinskom zraku s pogledom na polovicu Kranjske i slušajući zvona iz doline, sakuplja energiju za daljni rad ili drži socijalne kurzeve slovenskim i hrvatskim đacima. Nesebičan čovjek do skrajnosti.

Istaknutiji je u javnosti od Kreka dr. Šušteršić, jer je svjetovnjak. Čovjek impozantne pojave i odmjerene riječi. Pravi diplomat. Njegova se besjeda u carevinskom vijeću uvažuje, jerbo za njom stoji uvijek pripravna sila, protiv koje saborski rad ne može ići naprijed.

Uz ove ličnosti vidjeli smo na ljubljanskom sastanku simpatičnog Korošca zatim vođu apstinentskog pokreta i osobitog prijatelja Hrvata Janeza Kalana, spisatelja Finžgara, demokrata malog Gostinčara, velikog industrijalca Pollaka i druge.

Ne možemo reći, da je u Slovenaca sve samo suho zlato. I oni su ljudi. Ali slabijih njihovih strana ne znamo baš puno.

Gotovo mi se ne da prijeći sada na mlađu slovensku inteligenciju. Kod ovakih kulturnih epoha, kao što je sadašnja slovenska, obično se dešava, da sinovi zaostaju za ocima. Oci su došli do svojih ideja velikim naporom, pobivši u duši sve prigovore protivnika i poznavajući potpunu vrijednost i sve snošaje onih životnih oblika, što su ih realizirali. U svojem djelovanju izbjegavaju oni svaki korak, koji bi mogao doći u prilog njihovim protivnicima. A njihovi sinovi primaju ideje od otaca kao gotove formule i ne pretvore ih često puta u svoju krv. Prema protivnicima su slabiji, jerbo ih ne poznaju dosta. Tako nastaje doba epigonstva, klonulosti i šablone.

Ne velim, da takovo doba čeka mlađu slovensku inteligenciju. Ima u njoj jako vrsnih sila u svakoj struci. Ali njihovi su stariji previše visoko, a da bi ih oni mogli doseći.

Na ljubljanskom sastanku mogli smo upoznati neke mlađe slovenske literate. Svoj smjer nazivaju oni „katoličkom modernom“, premda je danas već najmodernije ne nazivati se modernim. U „Domu in Svetu“ i u „Zori“ vide se istom slabe konture njihova nastojanja. U „Ljudskom Domu“ vidjeli smo dramu od mladog pristaše „katoličke moderne“ Alojsa Remca. Zove se „Pavla“, odlikuje se lijepim lirskim mjestima, ali je mjestimice preslabo motivirana. — Slovenska književnost, kao ni hrvatska, nema baš najljepših uvjeta za napredak, jer je kod malih naroda teško doći dotle, da pisac živi od samog literarnog rada. Ipak se je od mladih slovenskih pregalaca nadati lijepim uspjesima. (Slijedi).

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.

LUČ

GODINA VIII. BROJ 2. I 3.

Stojan Brajša, apsolv. pravnik:

Mi i kršćanska filozofija.

(Predavao na prvom sijelu „Leonove sekcije“ „Domagoja“.)

Hoćemo li da označimo zadaću „Leonove sekcije“, to moramo odrediti naš odnošaj prema kršćanskoj filozofiji. Riješimo li to pitanje, bit će nam samo po sebi jasno, za kojom svrhom ide „Leonova sekcija.“

Prije svega nameće nam se pitanje, što je kršćanska filozofija. Počeci kršćanske filozofije sižu sve do prvih vijekova kršćanstva. Već su istočni i zapadni crkveni oci morali odbijati navale poganskih filozofa na temeljne istine kršćanstva. Tako je nastala patristična filozofija. No pravi osnivač kršćanske filozofije jest Toma Akvinski. On je sagradio svoj velebni sistem na osnovu spekulacije Sokratove, Platonove, a najviše Aristotelove. Zato se obično nazivlje kršćanska filozofija aristotelsko — ili peripatetično — tomističnom filozofijom, jer su joj dva glavna stupa: Aristotel, osnivač peripatetičke škole, i „doctor angelicus“ Toma Akvinski. Akvinac je iz sistema najizrazitijih predstavnika grčke filozofije izlučio ono, što ne može poprimiti razum rasvijetljen božanskom objavom, te je udario čvrst i neoboriv temelj kršćanskoj filozofiji. Zgodno označuje Gutberlet kršćansku filozofiju ovako: „Mehr concre können wir nunmehr als christliche Philosophie diejenige Speculation bezeichnen, welche unter dem Einflusse des Christentums, unter dessen leitender Directive von den Vätern und Sholastikern, unter Zugrundelegung der sokratischen, insbesondere peripatetischen Philosophie ausgebildet worden ist (Prof. dr. C. Gutberlet: Die Aufgabe der christlichen Philosophie in der Gegenwart u „Philosophisches Jahrbuch“ god. 1888. str. 14.). Kršćanska je dakle filozofija ona spekulacija, koju su pod utjecajem kršćanstva razvili crkveni oci i skolastici na temelju sokratske, a osobito aristotelske filozofije. Na taj je način sasvim jasno određen pojam kršćanske filozofije.

Nastaje pitanje, je li tako shvaćena kršćanska filozofija znanost. Što je znanost? Stara je definicija: Scientia est cognitio c e r t a per causas. Je li dakle kršćanska filozofija sistem s t a l n i h spoznaja? Mi tvrdimo, da jest, a obrazlažemo to na slijedeći način. Spekulacija se kršćanskog filozofa osniva na iskustvu. Iz područja iskustva izvodi on najviše principe, a te principe opet okušava na empiričnim

činjenicama. To čini zato, jer je uvjeren, da je život najbolje jamstvo za trajnost i temeljitost filozofskog sistema. Svoje umovanje započinje empiričnim činjenicama, penje se sve više i više, te gradi najvišu od sviju naravnih znaznosti — filozofiju. Zatim se opet vraća k iskustvu, da se uvjeri, odgovaraju li njegove dedukcije životnim zahtjevima. Spoznanje kršćanskog filozofa jest dakle jamačno stalno, jer se osniva na iskustvu, ili da se konkretnije izrazimo, na iskustvenim egzaktnim, znanostima.

No pođimo dalje! Historija nam kršćanske filozofije dokazuje, da su se kršćanski filozofi uvijek držali onoga zlatnoga gesla: In medio veritas, iz kojeg proizvire jamstvo za znanstvenu sigurnost. Uzmimo jedan primjer, da se o tom uvjerimo! Po nominalistima nemaju općeniti pojmovi (universalia) nikakve vrijednosti. Oni su samo „nomina“ (odatle „nominalisti“), „flatus vocis“, „voces“, riječi bez sadržaja. Po pretjeranom realizmu egzistiraju općeniti pojmovi realnosti, izvan uma. Kršćanski filozof stoji obzirom na to pitanje u sredini. Općeniti pojmovi nijesu bez kakve vrijednosti, a opet nemaju samostalne, prave egzistencije; oni su apstrakcije, ali s temeljem u realnosti, cum fundamento in re osnovane na realnosti.

Osim toga kršćanski filozof imade jaki oslon u vjeri katoličkoj. Ako dođe u sukob s vjerom, znak je, da je zabludio, da mu valja rezultate revidirati, jer katolička vjera kao objava božanstva ne može sadržavati neistine.

Znanost sakuplja stalne spoznaje u jedinstvenu cjelinu. Prema tom je jedinstvo bitno svojstvo znanosti. Kršćanska se filozofija odlikuje divnim jedinstvom, jer stoji na stanovištu, da je istina samo jedna. Ta istina jest princip sklada, suglasja, princip jedinstva. Taj princip omogućuje kršćanskom filozofu, da u Bogu kao središtu svega, što postoji, sjedini sav univerzum, jer Bog je izvor svemu, i ik njemu se sve vraća.

Jedno od obilježja znanosti, koje moderni najviše, da, gotovo isključivo ističu, jest sloboda. Je li kršćanski filozof slobodan? Što je sloboda uopće? „Libertas n genere est immunitas ab obligatione“ (Reinstadler. Elementa philosophiae scholasticae. Ed IV. Vol. II. pag. 98). Slobodan sam dakle onda, kad sam riješen obveze. Je li kršćanski filozof riješen svake obveze? Ne! Veže ga istina. U čem se dakle sastoji sloboda kršćanskog filozofa? Sloboda kršćanskog filozofa jest sloboda, koju označuje sv. Augustin riječima: In dubiis libertas!

Da ne budem jednostran, moram se osvrnuti na neke prigovore, koje danomice iznose protivnici kršćanske filozofije. Prigovara se kršćanskoj filozofiji, da da nije samostalna znanost, da je „ancilla theologiae.“ To ne stoji. Kršćanska filozofija je sasvim samostalno vrelo, pomoću kojega dolazi do svojih rezultata — a to je čovječji razum, imade posebno područje istraživanja (Formalni objekat kršć. filozofije jesu „posljednji uzroci stvari.“), a i posebnu metodu. Uza sve to nema sumnje, da je filozofija podređena teologiji. Izvor teologije, sam Bog, jest mnogo viši izvor, nego izvor filozofije, čovječji razum. To je bar jasno. Stoga su istine teološke mnogo dublje, nego istine filozofske. U tom smislu je filozofija podređena teologiji, što svaki zdrav razum uviđa.

Da stvar bude jasnija, razjasnit ćemo međusobni odnošaj teologije i filozofije. Teologija i filozofija se međusobno potpomažu. Evo kako! Objava, na kojoj počiva teologija, jest kršćanskom filozofu putokaz, koji mu pokazuje, da li ide pravim putem ili ne. Ona je prema tom regulator kršćanske filozofije. Osim toga nepobitna je činjenica, da strast potamnjuje razum. A objava pruža kršćanskom filozofu sredstva, da opere moralnu krivnju, e da uzmogne nezaslijepljen strašću pogledati istini u lice. S druge strane filozofija u velike promiče teološku spekulaciju. Nadnaravni se red osniva na naravnom redu. Filozofija dokazuje pretpostavke vjerovanja. Ona pruža teologiji znanstvenu formu. Tumači istine, koje su prijeko potrebite za promatranje misterija. Ontologija n. pr. razjašnjuje pojam akcidenta, a to je vrlo važno za euharistiju. Iza pretvorbe naime nema više supstancije kruha i vina, ali ostaju prilike (species, accidentia) kruha i vina. Pojam osobe, o kom raspravlja ista filozofska disciplina, jest temelj za prosuđivanje misterija o utjelovljenju. Filozofija dakle znatno potpomaže teologiju. Zar je to za nju poniženje? Ta i ostale naravne znanosti sabiru materijal, koji filozof obrađuje, a ipak ne će nitko reći, da je to za njih poniženje!

Kao što su u Isusovo vrijeme govorili: Može li što dobra izaći iz Nazareta?“ tako se i danas čuje: „Možemo li priznati filozofiju, kojoj je temelj u mračnom srednjem vijeku?“ Eto, kako o tom sudi nekatolik, historik Böhmer: „Erst Prüfung, dann Urteil, und mir wenigstens, soviel ich davon verstehe, gefällt der alte Weg des Philosophierens besser, als der Hochmut des neueren.“ (Citira: Kadeřávek. Über die Einführung der christlichen oder aristotelisch — thomistischen Philosophie an den philosophischen Facultäten. Phil. Jahrbuch, 1890. str. 259. Izvrsna rasprava). Što se tiče Tomine „Summae theologicae“, vrijedno je istaknuti, da je francuski eklektik Cousin nazivlje „eines der grössten Monumente des menschlichen Geistes aus dem Mittelalter, welches, ausser einer hohen Metaphysik, ein vollständiges System der Moral und selbst der Politik enthielt.“ (Gesch. d. Philos Bd. I. Vidi kod Balmesa. Lehrbuch der Geschichte der Philosophie. Übersetzt von Lorinsen 1853. str. 92.).

Da opravdam naš odnošaj prema kršćanskoj filozofiji, valja da istaknem korist, koju nam ta filozofija pruža. Prije svega kršćanska filozofija zadovoljava idealnoj težnji za znanjem. Formalna nas logika upoznaje sa zakonima čovječjeg mišljenja. Materijalna logika (kritika, noetika ili teorija spoznaje) istražuje, u čem sastoji objektivna istina, i kako do te istine dolazimo. No najdublji i najuzvišeniji dio filozofije jest metafizika, koju je moderna filozofija sa Comte-om[1] na čelu izlučila iz reda filozofskih disciplina. Metafizika se dijeli u općenitu i posebnu metafiziku. Općenita metafizika ili ontologija promatra biće pod najopćenitijim obzirima (narav bića, bivstvo, egzistencija, uzrok i t. d). Posebna se metafizika dijeli u tri grane: u kozmologiju — predmet joj je neracijonalna priroda — u psihologiju i naravnu teologiju, koja se bavi Bogom, u koliko ga možemo razumom spoznati. Uz metafiziku prislanja se etika, kojoj je svrha utvrditi stalne norme za djelovanje čovjeka.

Osim toga kršćanska je filozofija temelj sviju ostalih znanosti. Ona dokazuje pretpostavke ostalih znanosti. Pravniku tumači pojam prava. Historik mora shvatiti povijest pragmatički t. j. dovodlti događaje u neku logičku svezu. Tu logičku svezu može konstruirati jedino, ako znade, koje ideje vode čovječanstvo, a to mu razlaže filozofija. Filolog istražuje različne modifikacije jezika. Jezik je sredstvo, kojim

[1] Comte dijeli historiju u tri doba! teološku, metafizičku i pozitivnu. On je otvorio pozitivnu dobu, kojoj je jedini izvor spoznaje sjetilno iskustvo, pa prema tom nema u njoj mjesta metafizici.

čovjek otkriva svoje misli. Prema tom mora filolog poznavati proces mišljenja, da uzmogne dobro shvatiti razvitak jezika. Prirodoslovcu dokazuje filozofija egzistenciju vanjskog svijeta. Jednom riječju; nema znanosti, kojoj filozofija ne bi bila temeljem.

Da, kršćanska filozofija promiče umjetnost. Stara je zasada kršćanske filozofije: „Pulchrum est splendor veri.“ Ljepota je odsjev istine, a koja nam filozofija pruža jasniju, sigurniju i uzvišeniju istinu od kršćanske?! Kršćanska teorija o lijepom zabacuje načelo: „l'art pour l'art,“ te podređuje i umjetnost posljednjoj svrsi čovjeka. Estetski užitak, koji pobuđuju kršćanske umjetnine, jest harmoničan sa životom kršćanske duše, diže je oplemenjuje i usavršuje, dok naturalizam tu dušu ponizuje, razdvaja i uništava vatrom strasti. Kršćanska je estetika dostojna Boga, čovjeka i prirode.

Kršćanska filozofija pospješuje moral. Moderni je moral racionalističan, jer mu je najviša norma razum. Izvor tomu racijonalističnomu moralu imamo tražiti u Kanta. Po Kantu je čovjek sam sebi svrha (Zweck an sich selbst). Svrha je njegova djelovanja u njemu, za to je i počelo moralnosti u njemu samomu. Kantov je moral autonoman, jer je izvor moralnih norma u samom čovjeku. Najdublji je dakle temelj morala po Kantu u čovjeku, a ne u Bogu. Po Paulsenu nema općenitog morala. Svaki narod, da, svaki sloj ima posebni moral. Hartmann veli, da nema objektivne razlike među dobrim i zlim. Ta je razlika samo subjektivna, te ovisi o evoluciji individualne savjesti. Nietzsche-ov „Übermensch“ jest neovisan o svakom moralu. Mogli bismo nabrojiti svu silu modernih zabluda obzirom na moral, no mislim, da to nije potrebno, jer se već iz onoga, što sam naveo, može uvidjeti, kakav je moral, koji se oslanja na modernu protukršćansku filozofiju. Kako se temeljito razlikuje moral kršćanske filozofije od spomenutih anarhističkih moralnih sistema! Po tom je moralu razlika među dobrim i zlim objektivna. Moralni je zakon vječan, nepromjenljiv, apsolutan, naime sam Bog, koji daje tomu moralnomu zakonu sankciju. I moralni problem riješava dakle kršćanska filozofija u skladu s naravi i ciljem čovjeka.

Razložio sam. što je kršćanska filozofija, dokazao sam, da je kršćanska filozofija znanost u potpunom smislu riječi, naglasio sam koristi, koje nam ta filozofija pruža. Već je u tom implicite sadržan odgovor na pitanje, kakav je naš odnošaj prema kršćanskoj filozofiji. te za čim ide „Leonova sekcija.“ Kako svi znakovi pokazuju, hrvatski se narod nalazi u kritičnoj dobi. Sprema se, da stupi u novu fazu razvitka. Kako će hrvatski narod prebrditi tu krizu? Kakva će biti ta nova faza u njegovu životu? Zar nijesu to pitanja, koja nas kao oduševljenu narodnu uzdanicu potiču, da razmišljamo, kako bismo se najbolje pripravili na to, da svrnemo razvitak našega naroda u pravi tijek? A kako da se pripravimo za te odlučne momente? Ayez une idée et comptez sur l'avenir! Budućnost bit će naša samo onda, ako budu naše ideje upravljale budućim životom našega naroda. Zato se zahtijeva, da što dublje proniknemo u naše ideje, e da ih uzmognemo što vjernije realizovati. Augustin je češće molio: Domine, noverim me, noverim te! To je naša ideja! Spoznanje čovjeka — spoznanje Boga! Ako smo spoznali čovjeka i Boga i njihov međusobni odnos, spoznali smo zadaću pojedinca i naroda. A spoznanje Boga i čovjeka jest problem kršćanske filozofije. Naša ideja jest ideja kršćanske filozofije. Ta nas je misao vodila, kad smo odlučili osnovati „Leonovu sekciju.“ Protivnici nastoje, da izrabe ma i najlabaviju hipotezu, da podupru svoj svjetovni

nazor. Zar nijesmo mi, kao buduća katolička narodna inteligencija, dužni, da svoje uvjerenje postavimo na znanstveni, filozofski temelj? Taj temelj označio nam je Lav XIII. u enciklici „Aeterni Patris“ od g. 1881.: to je Tomina filozofija. To je filozofija, koja imade neprekidnu tradiciju od prvih početaka kršćanstva pa sve do danas. Taj historijski kontinuitet jest jamstvo za njezinu istinitost. Ispunjuju se riječi Augustinove o kršćanskoj filozofiji: „perennis quaedam philosophia.“ No kršćanski filozof nije bezuvjetno vezan na Tomu Akvinskog. Tomina filozofija nije apsolutna. To je i razumljivo. U vrijeme Tomino nijesu znanosti bile tako razvite kao danas. Današnji kršćanski filozof mora se obazirati na sve rezultate novije znanosti, ako ne će da bude jednostran i nepotpun. Osim toga Tomini protivnici bili su sasvim drukčiji nego li protivnici današnje kršćanske filozofije. Sredovječna skolastika obarala se većinom na arapske filozofe. Stanovište današnje kršćanske filozofije jest sasvim drugčije. Naše mišljenje, da nam sv. Toma nije apsolutni auktoritet, potvrđuje i sam Lav XIII. U spomenutoj enciklici preporučuje nam sv. Bonaventuru, da upotpunimo Tominu filozofiju. Dakle i obzirom na Tomu vrijedi princip: Tantum valet, quantum ratio probat. O nekakvom ropskom podorgavanju sredovječnoj filozofiji može govoriti samo onaj komu nije poznato, kako stvari stoje. Napokon eto nam izjave samoga Lava XIII., koja jasno dokumentira auktoritet razloga, a ne osoba: „Ako su skolastici bili u koječem odviše tričavi ili ako su što neoprezno učili, ako se što ne slaže sa utvrđenim zasadama kasnijih vremena, ili napokon ako se što bilo kako ne da održati, ne mislimo, da nam valja to današnjem vremenu preporučiti.“ Kud ćete jasnije izjave, kojom se znanstvenoj istini daje najšire polje slobode.

No „Leonova sekcija“ jest filozofsko — apologetska sekcija, a ja sam označio kao njezinu zadaću: gajiti kršćansku filozofiju. Sasvim jasno! Danas je uzdrmano značenje najjednostavnijih pojmova. Wundt ne priznaje supstancije, već samo aktivitet (aktualizam), Taine-u počiva princip kauzaliteta na sofizmu „post hoc, ergo propter hoc.“ I tako dalje! Zato je i današnja apologetika u prvom redu apologetika objave. A apologetika razuma u eminentnom smislu riječi jest kršćanska filozofija.

Iz svega, što sam razložio jasno razabirete naše stanovište prema kršćanskoj filozofiji, dakle i zadaću „Leonove sekcije.“ „Leonova sekcija“ ima nas oboružati jakim i nepredobitnim oružjem, kojim ćemo svladati Moloha moderne antisocijalne misli. „Leonova sekcija“ je raison d' être naše struje. Tko daje osebujni značaj, osebujno mjesto našoj struji? Promislite, pa ćete vidjeti, da je to kršćanska filozofija. To je naša individualnost, naše bivstvo! Bez kršćanske filozofije rasplinut ćemo se kao blazirana masa u marazmičnom ambijentu, u kom se guši nama protivna inteligencija. Žacam se i pomisliti na tu posljedicu! Zar ne bi to značilo zatajiti naše mladenačke tradicije, zatajiti samoga sebe? Mi ne živemo, da živemo; naš život mora biti vrijedan života. Kršćanska filozofija koristit će nam u negativnom smislu, naime pri pobijanju protivnika. No ona nam donosi i pozitivnu korist. Po njoj ćemo postati „μεγαλόψυχοι,“ kako veli Aristotel, ona će nam pribaviti „suavissimam unctionem spiritus“, da se izrazim sa Kempencem, izgradit će našu individualnost, stvorit će od nas Pavle, samosvijesne, odvažne i misaone širitelje katoličke misli. Jednom riječju: Kršćanska filozofija jest zalog naše budućnosti!

A. B. — Sarajevo.

Jens Johannes Joergensen: Sjena.

(Iz Parabolâ)

. . . djelo misli Tvojih. (Heine.)

Ponoći neke zazvoni zvonce na vratima pjesnikovim. On se podiže ostavi burgundsko vino, cvijeće i tintarnicu, te izađe, da otvori vrata. Uze i svjetiljku, te je ponese pred sobom.

Vani na jednoj stepenici stajao dug, mršav, mlad čovjek, a na glavi mu širok pusteni šešir; premda je bila studena, oštra zimska noć, mladić ipak nije imao zimskog kaputa: omotao se malim, kratkim i kukavnim haljetkom, a ogrlicu podigao iznad ušiju.

Izreče ime pjesnikovo i zamoli, da bi se mogao s njim porazgovoriti. Pjesnik povede stranca, a on pođe za njim. Sjedoše u pjesnikovoj sobi — na stolu je stajalo cvijeće, burgundsko vino i tintarnica; mladić je nepomično buljio u te stvari.

Pjesnik donese još jednu čašu i natoči neobičnom gostu skupoga vina.

„Vi dakle tako živete?“ reče napokon stranac uz uzdah, koji je izražavao zadovoljstvo, te pogleda pjesnika kao da nešta moli. „Ja sam došao, da vidim prije smrti, kako živete.“

Pjesnik postavi svoju čašu tako brzo na stol, da je kristal zveknuo. „„Jeste li vi bolesni, čovječe?““ upita.

„Ja sam posve zdrav,“ odvrati stranac, „mojem tijelu ništa ne manjka, samo mi je duša takova, da ne može ništa podnijeti. Ja sam sada pošao, da umrem, a najprije sam htio vas vidjeti; zato sam zvonio u ovo neobično vrijeme.“

Stranac je pio iz čaše; glas mu je podrhtavao; lice mu je bilo vrlo blijedo. Moglo mu je biti možebit dvadeset godina, a u držanju i potezima bilo je nešto sličnosti sa stasom i licem pjesnikovim. Činilo se, da su možebit u dalekom rodu.

„Vi ste čovjek, koji je na zemlji za me najviše živio,“ nastavi stranac. „Ja sam čitao sve vaše knjige i čitao sam ih uvijek i uvijek ponovno. Znadem čitave stranice i čitave pjesme na izust; svoj pravi život ja sam u vama i s vama proveo.“

„No pa šta ste vi?“ upita pjesnik ali sâm odmah osjeti, kako je to pitanje bilo glupo. „I zašto me nijeste dosad nikada posjetili“ doda.

„Nije bilo baš potrebno,“ odgovori drugi. „Ja sam vas poznavao dobro, možebit predobro. Sada sam imao samo tu želju, da vi budete zadnji čovjek, kojega ću vidjeti, i ovaj prostor zadnja čovječja soba, što me je primila na konak. — Ja sam htio, da pogreb počne u ovoj kući.“

Stranac ispije i nastavi:

„Pitate, što sam bio u životu! Zar to nije svejedno? Moguće da sam za čitave mladosti stajao za stolom u kakvom uskom i prašnom dućančiću i svako pô sata prodao koju pljesnivu knjigu kakvom siromašnom đaku, a inače sam zurio u prljavu, usku uličicu, gdje se među oštrim kamenjem skupljala kišnica u žute kaljužice . . . Možebit sam bio to, možebit što drugo . . . Moguće da sam nekoć htio pjevati, pisati, velik čovjek postati kao vi . . .

„Sjećam se, kad sam vas prviput vidio: Bilo je ljeti u malom pokrajinskom gradu: Vi ste se ondje putujući zaustavili. Tada se zemljom pronosilo vaše ime

ljudi ili su bili na vas ljuti ili su se na vaše ime zanosili. Mi smo se mladići držali vašeg pjesnikovanja, kao što se opkoljava zastava u zatvorenim redovima.“

„Ja sam vas vidio, gdje na gradskom trgu dolazite iz hotela; kola su stajala pred vratima i čekala. Vi dođoste u pratnji dviju gospođâ, kojima otvoriste vrata kočije, a tad i vi uniđoste lijepo i čvrsto, dobro odjeveni, okrijepljeni jelom i vinom, smijući se i razgovarajući. Vaša kočija prođe upravo pokraj mene, vi ste vidjeli moje začuđenje, te mi dobaciste časovit prijazan pogled — kao prosjaku novčić . . .

„Sada znam, da nijesam nikakav pjesnik, no tada toga nijesam znao. Mislio sam, da ću biti isto što i vi, jer sam mogao oćutjeti, što ste vi izrekli; mislio sam, da je onaj odjek u meni zvuk moje harfe.“

„Ah, vi ne znate“, nastavi stranac, a glas mu je rastao i bivao sve krepči. „Vi ne znate, što radite, kad sjedite i pišete, a vaša duša buji od snage vina i tamne noći. Vi ne znate, koliko ljudskih sudbina preinačujete jednim jedinim retkom na bijelom papiru — koliko ih preinačujete, stvarate, mijenjate; vi ne znate, kolikim ljudima ubijate sreću, kolikim potpisujete smrtnu osudu — tu, u toj tihoj samoći, kod tihe svjetiljke među cvijećem i burgundskim bocama.

„Promislite, da mi drugi onako živemo, kako vi pjesnici pišete . . . mi smo onakovi, kakovim nas vi načinite . . . Mladež ovoga svijeta oponaša vaše pjevanje kao sjena. Mi smo čisti, ako ste i vi čisti; nećudoredni, ako vi to hoćete. Djevojke su pristojne ili vjetrenjaste, kakove su već žene, što ih vi uzveličavate . . .“

Stranac zašutje te ispi vino iz čaše. Tad pruži ruku preko stola i snova nali vina pjesnikova.

„„Uzimao je, što je rukama mogao dohvatiti, a išao je, kamo su ga noge nosile““, pisali ste u zadnjoj knjizi,“ citirao je stranac. „Vi ste mene učili, da uzimam — vi ste nas sve učili.

„Od vas smo učili, da je krepostan, tko je jak i bezobziran, pun divljih požuda, raskalašena života! Kopljanici[1] bismo morali biti, da budemo ljudi. Pijanost od vina i omamljenost od ljubavi, igra sreće i rata; divlji život, koji ste vi „velikim“ životom nazvali — to je ono, što ste nam kao krasno predočivali.

„Ta Vi znate priču o Hammelnskom lovcu parcovâ![2] Kao što on, tako ste i vi išli pred nama, veći nego sav ostali narod. Svirajući na fruli i zamamno pjevajući izvukli ste nas iz očinskih naših kuća i gradova, a mi smo išli za lijepim zvucima; išli smo do ruba ponora, gdje vi ostadoste stojeći, a mi se strovalismo . . .

„Ništa vam ne koristi, što se paklenski smijete i glavom kimate, veliki čarobniče! Ah, kad biste Vi znali, koliko ste nemirnih duša upropastili — koliko bijednih sjena vaše kopljaničke prilike obilazi po zemlji! I ja sam bio stegnut vašim čarobnjaštvom — jer sam bio slab, te istom sada osjećam, da je puklo . . .

„Spomenuo sam vam dućančić, gdje sam nekoć za stolom stajao, a sunce bi katkada prosinulo u uličicu; a kad bih večerom sjedio na kamenitim stepenicama i pušio iz bijele lule, vidio bih, kako se modro nebo sjaji nad starim crvenim krovovima, i kako lastavice visoko kruže oko vitkog, zelenosivog tornja.“

„U to prođoste vi sa svojom lovačkom frulom i pokraj mojih vrata. Tad se s pjesmom i u moju dušu ušulja zamamna težnja za slobodnim životom ciganskih

[1] Kopljanici, njem. Landsknechten, poznati su sa svog raskalašenog života.

[2] Stara njem. satir. priča pod imenom „Rattenfänger von Hammeln“.

stepa. Srce mi šumjelo, krv mi gorjela, i ja ostavih dućančić veselo i ne vratih se nikad više.“

— Gle, Vi sada govorite u stihovima, reče prijazno pjesnik. No stranac ispi svoju čašu i podiže se.

„Već je kasno“, reče. „Ne ću da Vam više dosađujem; ovo je prviput, što vas pohađam, a pohod se više ne će opetovati. Ja sam vas tražio po prilici onako, kao što nezakonito dijete traži oca, čijeg imena ne smije nositi, ali bi ipak rado da ga jedamput vidi.

„Negdje u jednoj knjizi, koje vi sigurno ne poznajete, a koje ni ja nijesam vrlo mnogo čitao, u njoj se mogu ove riječi čitati: Gle, Gospodine, mi smo sve ostavili i pošli za Tobom, šta će nam za to biti? — te mi riječi zvuče u duši ove večeri.“

„Da, dragi meštre, mi smo u istinu sve ostavili, da za vama pođemo i nije nam upravo ništa ostalo. Nije to bilo jednom, da nijesmo imali potplatâ na obući, nego je voda i blato s puta prodiralo, te pokvasilo i ukaljalo poderane čarape. Nemamo i probijene pare u džepu, a po kafanama nemamo kredita, te sam sâm sebi dodijao; umoran sam i slab od gladi i pića i mnogih profućkanih noći. A moja mati pere zahode, da može živjeti; a iz dućančića, što je bio moj, ja sam knjige krao i prodavao, da kupim milost nekakove vlačuge, raskalašene djevojke. I sud me je držao u svojim pandžama, a ja sam plakao i za milost molio kao kakav petljanac; a ipak su me turili u zatvor. Iza nekoliko časaka upotrijebit ću malo oružje, što je sakriveno na prsima, te ću krasno umrijeti kao što nas neki drugi veliki grješnik uči. Tad ću biti samoubojica, kojega će ljudi osuditi, a Bog prokleti... Gle, Gospodine, mi smo sve ostavili i pošli za Tobom, šta će nam za to biti?“

Mladi stranac zašutje i u sobi bijaše tako tiho kao u grobu. Izvana se nije ni glasak čuo; noć je bila crna i nijema, a njih dvojica sami. Stranac je ginući blijed i strašan stajao pred sobnim vratima, a ruka mu pokazivala na prsa, gdje je bilo sakriveno oružje. Pjesnik je sjedio na stolici i ne mičući se; ruke su mu bile hladne; mogao je čuti kucaj srca.

Napokon progovori stranac, a glas mu je bio pridušen. no prijazan:

„Više vam nemam ništa reći. Mislio sam, da će vam biti drago, ako ovo čujete. Mogli biste možebit o tom malo razmišljati, kad budete kod svog bogatog nakladnika na selu sprovodili ljetne praznike.“

Neobični se gost nakloni i ode; pjesnik ga isprati.

„Hvala, ne trebam svjetiljke.“ reče stranac, „imam škatuljicu šibica. Laku noć, hvala vam na dočeku!“ — Nesigurno stupi na prvu stepenicu, zapali šibicu i ode. Pjesnik je čuo, kako je njegov strašni gost dolje još jednom stao i drugu šibicu zapalio. Pjesnik se okrenu; koljena su mu drhtala, te se vrati u sobu.

U to se iz noćne tišine začu strašan glas. To je bio glas stranca, koji je stao i doviknuo onomu, što mu je život opjevao i pjesmom ga na smrt uputio:

„S Bogom; do viđenja!“

D. A. Bišćan.

Mir.

Gle, kako blago zamire dan; svjetla mu sjaj već tone za humljem i biva sve bljeđi... Rumenilo meko drščuć se sliježe nad grudi ravnice; a suton na blagoslov spušta, gle, ruke i cjelovom mira kruni ti djelo ovoga dneva. —

U grud ti skromnost se šulja, kad veličanstvo gledaš tišine, i mami ti uzdah — a dana ti breme napušta misli... Tad slast ti mira zastruji sumornom dušom, što zadovoljstvo je krijepi, u tebi mre već želja i volja, a žudnje srca, regbi, da nemaš. Ti smješkaš se ljupko. U vrtlogu misli bludiš nijemo večernjim rujem, što sjaja ti vijenac nevidljiv plete nad znojnim čelom. Poodmakli teški su sati, što prošlog su dana krvavom borbom punili tijek Krv je utihla teških svih rana, što oštricom mača svog zada ti minuli dan...

Zadršće tad zrak: zvon se glasi iz daleka, srce tvoje drhtne nježno, šalje nebu hvalu toplu...

Umuknu zvona glas, umuknu srca riječ, a nijeme noći slatki mir sneno se slegnu nad prirode tijelo...

Dr. Ljubomir Maraković:

Na putu do naše književnosti.

Već sam toliko i toliko puta govorio o književnom pitanju i o našim književnim potrebama, da mi se i samomu čini mučno, dodijavati s raspravljanjem pod sličnim naslovima. Prakse, krepke i živahne prakse se hoće — čuje se odasvud — a pustite to besplodno teoretiziranje! Pa ipak su pojave u toj našoj dosadanjoj praksi, koje mi baš tiskaju pero u ruku, te moram opet malo, bar malo „teoretizirati“.

Ne ću, ne bojte se, govoriti o potrebi katoličke poezije i književnosti kod nas; hvala Bogu, ta je već jasna. Ne samo to, nego se je osjećanje te potrebe prometnulo u pravu i neodoljivu čežnju za djelima katoličke poezije, osobito u mlađoj generaciji. Ali ta čežnja udara u drugi ekstrem. Nestrpljiva mladost misli, da je, kao u pričama, moguće samim željama dokazati djela i talente. I odatle jedna rđava posljedica, o kojoj bih u prvom redu htio danas progovoriti.

To je nestašica autokritike. Nije sve, što napiše ili spjeva ma kako dobar katolik, dobra pjesma ili pripovijest; samom se voljom ne stvaraju umjetnička djela. Ona ovise u prvom redu o talentu. A u nas se toliko puta griješi u tom, da se pjesme, crtice itd. svećenika. redovnika, crkvenih dostojanstvenika, klerika, katoličkih stručnih pisaca itd. uzimlju pod gotov novac; jer je taj čovjek tako reći po zvanju katolik, jer je zaslužan po katoličku stvar kao javni radnik, mora i njegova pjesma biti prava katolička, dakle i dobra, te se mora bezuvjetno primiti.

Tako rade obični časopisi, često puta s organizatornih razloga; da takova čovjeka imaju uza se ili da ga ne odbiju, ili opet, da njegovim imenom privuku i druge pisce ili suradnike. I ovo je doduše razlog, koji se ne da odstraniti. A budući da perijodični časopisi imaju ipak odavno povremenu vrijednost, to još ne bi bilo toliko zlo, uvaži li se i to, da pojedina pjesma ne djeluje toliko niti daje pravoga pojma o pjesniku ili smjeru, za kojim se teži. Ali ovakav postupak rađa svakako tom zlom posljedicom po autora, da on, koji je i sam možebit svoj prinos poslao samo s organizatornih razloga ili da udovolji molbama uredništva, a sâm nije mnogo držao do njega, počinje vjerovati u njegovu pjesničku, umjetničku vrijednost, te radi marljivo dalje. Nakupi se s vremenom takvih priloga više, a autor, računajući ujedno s ugledom, koji je stekao ostalim svojim radom ili svojim zvanjem, izdade posebno oveću zbirku. Publika čita i šuti; kritika šuti. Nestručnjaci pohvale poduzetnost i mnogostranost pisca, jer pošto su ostala njegova djela izvrsna, misle, da moraju i ova, pjesnička djela, biti dobra. A stručnjaci šute, jer im je teško dirati u čovjeka, koji je na drugom polju i u drugom pogledu stekao zasluga i ugleda. I tako se rađaju na sve strane krivi pojmovi o vrijednosti pjesničkoga djela. Usudi li se kritičar ipak progovoriti o stvari, te rekne koju hladnu ili dade između redaka razumjeti svoje pravo mišljenje, tad se odmah smatra patriotizam, dobra volja i katoličko uvjerenje autora povrijeđenim; a s druge strane opet stižu kritičaru dnevno pisma od onih, koji žele saznati čitavu istinu, te ga pitaju za njegovo „pravo“ mnijenje, t, j. koje nije smio kazati.

S druge strane nije ni svaka dobra pjesma od dobra katolika, pravoga pjesnika još ono pravo, što bismo imali razumjeti pod katoličkom književnošću. Prerano se je počelo u sav mah govoriti, da imamo katoličke pjesnike, — katoličku književnost. Ako naglašujemo izraz „katolička književnost“, tada tim već kazujemo da bi to imalo biti nešto posebna. U tom se doduše još uvijek ne možemo složiti, ali će ipak nužda činjenicâ napokon pobijediti. Ne ćemo one dosadanje, mrtve i mlitave vjere, nego novu, snažnu vjeru u narodu, a po tom i nov život na svim područjima hrvatske kulture. Hoćemo nov naraštaj i novu iz temelja inteligenciju. Hoćemo jedinstven preporod kulturnog života; a vjera, koja baš stvara to jedinstvo na religijoznom, socijalnom, narodnom polju, na demokratskoj osnovci, zar da nije kadra i snažna otvoriti sebi jedinstven, poseban, nov stil u umjetnosti, novu umjetnost? Ili zar je svejedno za stil umjetnosti, da li je težište života pojedinca a po tom i cijeloga naroda s ovu ili onu stranu groba? Nov se život ne može opaziti samo u sujetu, nego mora sebi stvarati i adekvatum, primjerenu tehniku.

Tko ne daje, ne može ni tražiti. Zahtijevamo li od poezije, da dade oduška, da bude glasnikom našemu novom naraštaju, moramo joj dati primjeren izražaj nov stil, koji odgovara novom duševnom životu.

Ali je krivo opet misliti, da ta tehnika mora biti nešto sasvim oprečna, kontrastna današnjoj, da mora stvoriti nešto iznenadna i da mora prekinuti sa svim dosadanjim strujama. To je obično onaj kamen smutnje. Ljudi su se i previše zaljubili u realizam Turgenjevljeva kova, u artizam Domjanića i Nazora, u impresionizam Begovića i Vojnovića, te im je i odviše žao rastati se s tim blistavim uzorima. Ali to nitko od njih ni ne traži. Već poradi toga, što ni umjetnost kao ni narav ne ide skokovima, već prijelazima. A osim toga je stara istina, da se ekstremi dotiču. U njihovom žarkom obožavanju puti i u našoj čežnji za slo-

bodom duše ima nešto zajedničko — ekstrem. Nije badava na međi naturalizma I. K. Huysmans, najcrniji satanista i najžarči sredovječno-katolički idealista u jednoj osobi. Znamenita činjenica, da smo mi po dobi, po naobrazbi i po nužnomu razvoju djeca moderne, ne smije se zaboraviti, ali je moramo biti potpuno sebi svijesni. U zbirci Domjanićevih pjesama kaže biograf, da Domjanića nije do tada nitko u našoj književnosti nasljedovao i izvodi odatle samostalnost, samoniklost njegova talenta. Izvod sam po sebi stoji, jer nitko ne sumnja o izvornosti Domjanićeve individualnosti; ali se je pokazalo, da je premiera bila nešto prebrza: Luč je donijela, u doba svoga najjačega razmaha, nekoliko pjesama u Domjanićevu stilu (osobito od Jonkea). Ova je činjenica značajna: ne imituju modernu vršnjaci, dok je još u cvatu, nego mi, njezini literarni potomci, kad je već, po svjedočanstvu samoga Marjanovića, premašila svoj venit. Mi smo svi proživljavali u sebi najljepše pjesme Domjanićeve i Nazorove, najkrasnije sanje Begovićeve i Vojnovićeve, i to dakako ne samo da ne može ostati bez traga, nego se je dapače duboko upilo u našu dušu u jeku njene mladosti: ali ne smije opet zaboraviti, da smo mi to sve proživjeli, da je to sve za nas bilo, i da idemo dalje. Njihovoj rafinirano sjetilnosti ima da odgovara istančanost našeg duševnog života; a da će se na tom putu preufinjenosti obje tehnike sresti, svjedokom su obraćenici Huysmans, Verlaine, Jörgensen i dr. Njihovoj kompliciranoj boli vijeka, sumornosti i kaosu simbolizma odgovara jednostavnost naše žive vjere, proste i odvažne kao što je i u našem hrvatskom narodu; ali budući da je u današnjem vjerniku, kakova ga naš veliki pokret i preporod traži, ujedinjen i priznavalac, i apostol, i apologet, i pustinjak, i mučenik, to će bez dvojbe sve ove fine nijanse vjerničke duše naći dosta tehničkog oslona u bogatstvu i istančanosti izraza, kojim je moderna svoju kompliciranu dušu kušala razmrsiti. Nije uzalud neoimpresionizam i neosimbolizam proučavao sredovječne katoličke mistike, da u njihovom finom nijansiranju skroz duševnoga, skroz prekozemskoga života i osjećanja, nađe izraza svojoj sumornoj i presićenoj sjetilnosti.

Ne bježimo dakle od moderne, ali obračunajmo s njom! Duo si fecerint idem, non est idem. Uz iste dodirne tačke idemo ipak svaki na svoju stranu i moramo ići. Kamo ćemo mi? Da to postane mnogima i mnogima od nas jasno, bit će od potrebe ispitati onu dodirnu tačku, stvoriti onaj obračun. Moderna ima da za nas bude objektivna činjenica. Mjesto ignoriranja, mjesto perhorresciranja s jedne strane, a mjesto bezuvjetnoga obožavanja s druge strane ima da nastupi proučavanje, ispitivanje. Ustanovimo, šta je sve u njoj trajne vrijednosti, šta je sve kadro, da bude naše. Ali toga ne ćemo postići dosadašnjom negativnom kritikom. Ne tražimo njihove zalutalosti, apsurdnosti, onoga što nas razdvaja, nego ono, što nas spaja. Na Vidrića, na Nazora, na Begovića se je udaralo, jer su puni poganstva; Domjanića nitko nije ni spomenuo, jer je u njega samo po koja pjesma, koju bi tek najstroži ispitivač mogao naći zazornom. Između Gospođe Walewske i Dubrovačke trilogije golema je razlika; ipak se je o jednoj i previše govorilo, a o drugoj ništa. Kad se organsko biće hrani, nije dosta, da nepotrebne ili štetne dijelove svoje hrane odbaci, nego mora i ono preostalo, ono što vrijedi, upiti, usisati.

Da li u modernoj mnogo ili malo toga vrijedi, o tom ne govorim. To će pokazati onaj obračun. A bilo bi potrebno, da se on provede koliko je moguće u javnosti, u studijama, u kritikama, u esejima o našim modernim pjesnicima i

književnicima. Ali te studije i kritike imale bi pisati djeca moderne, a ne njeni vršnjaci. Vršnjaci su još puni žuči sa žestoke borbe, dok djeca imaju za sobom evoluciju. I to je praktični zahtjev drugoga dijela ovoga moga članka. A za prvi dio bila bi molba našim nestručnim listovima, koji donose beletristiku, da malo pritegnu uzde i da primijene kakvo takvo književno, umjetničko mjerilo na prinose, koji bi svojom formom morali spadati u poeziju. Ali ne samo u poeziju, kao ono ugodno i prijatno raspoloženje, što ga više manje svaki čovjek ima u posebnim časovima, nego u poeziju kao umjetnost, koja također ima svoje zakone i svoje zahtjeve, i to vrlo visoke zahtjeve. Ili ako to već nije moguće svagdje i dosljedno provesti, tad nek se stvori mogućnost ili sa strane časopisâ ili sa strane autorâ privatnim putem, da stručni i ozbiljni kritičari mogu bez zamjere objektivno i zdušno izreći svoj sud o umjetničkoj vrijednosti djela javno ili privatno svakako prije, nego što se autor odluči, da ga posebno izda.

Z. Ljubičić Zahumski:

Vox mystica.

Kroz tamu noći zadnja proleti pahulja sn'jega
na bijeli plašt se slažuć, što se vrh grobovlja širi;
u mjesečevu svjetlu mistični čempresi dršču,
mrtvacâ regbi cvilom u njima lahorak piri,

Po mramorju se skritom pružile dûgačke sjene:
zar anđeli to drijemlju crnim prekrìveni vêlom;
povrh njih nebom gore pospali oblaci sivi
kô razbojem junaci, kojima krvavim čêlom

Pramičci slegli se mrki barutnog, zlokobnog dima;
posred njih mjesec plije žareć ih bakljom od srebra,
duboku kô da tajnu otkrit bi pjesniku htio,
što žarkim okom teži prodr'jet u snježna im rebra.

A grobljem vlažnim dolje sanjaju ljudi u prahu.
Oj misli li tko na vas?! — možda tek mašta sad moja
oko njih sjetno prši gledeć im lubanju suhu —
Ah šapće li vam „Requiem“ grimizna usnica koja?!...

Tâ sve na sv'jetu usnu: oblaci, ljudi i sjene,
Tek moja bdije duša slušajuć glas iz daleka,
što šumom tajnog vala pjeva neshvatljivu himnu
i dršće, zgora šapćuć: „Što je, ah što je ta jeka?!“ ..

J. S. B.

Ne drščite...

Ne drščite, tanane strune, pod dodirom gudala meka.
Ne plašite slađanih snova, što tiho se spuštati stali
Sa dalekog plavetnog neba, u krilu velebne noći,
Da r'ješe me zbilje života i duši mi dadu lijeka.

Ne drščite, čempresi viti, ti cv'jeće, više ne miri,
Tâ varavi vaši su čari i varavo šaptanje lišća
I treptanje tiho zvijezda iz daleke vaseleni,
Varav je dašak zefira, što okolo tihano piri.

Sunca su varavi traci i ljuljkanje morskijeh vala
I žubor potoka mala, što poljem se tihano krade,
Šapćući čarobne priče iz vjekova prošlih već davno —
— Nad svime će zaborav pasti, ko što je nad drugim pala —

Ja čeznem za Istinom veljom, gdje nema vječite m'jene,
Gdje život je vječni i trajni, gdje ore se kerubâ himne,
I cv'jeće gdje vječito miri uz pr'jesto predobrog Tvorca —
Tamo me dižite snovi! Oj spuštajte meke se zjene,

Da k tajnama onima ronim, da živem životom snova,
Dok s duše mi ne spadnu spone, kojima t'jelo ju spelo —
Oj vječite, drage mi sjene, primite gore i mene,
Kad nestane tjelesnih spona, kad pusti me zemlja ova!

Akram:

Kaja Marka.

— Kožica! Zec-koža: — —

Razliježe se čak u peti sokak glas Kaje Marke. Prebacio preko leđa par odrpanih koža i pokunjen koraca ozbiljno ulicom. Glas mu hrapav kao u stare brodske tvornice, ali njemu to ništa ne smeta. Tko bolje viče, bolje trguje — to je i Kajino načelo; a on pogotovo mora vikati, jer prodaje robu, koja ne će sama da se nudi. Ide Marka — nikad nije umoran. Ta i kako bi se umorio, kad mu je takav zanat. Ljeti u običan dan, kad nema kožica, vozi gradom sladoled, a u nedjelju prodaje na trgu „taze.“ Veli: „Voda je jeftinija, a i više zaslužim, kad sladoled ne će nitko da kupuje, jer u njem ima bajagi slame i dlake od mojih zec-koža.“ U jesen, ili u proljeće nosi sa sobom naloženu malu peć, gdje kuha

kobasice, a bavi se i ribarenjem. Zimu obično prospava, a dok sam bio mlađi, sjećam se, da je na jednom uglu kestenje pekao. No sad se više ne bavi tim zanatom, jer nema puno »profita«. Sad radije prodaje kojoj babi piljarici jabuke ili naranče, jer kad ih proda, baci korpu u Savu, a njemu ostanu čiste pare. Baba dakako bukne, proklinje ga, hoće da ga tuži, ali se doskora smiri, kad joj druge bake stanu pričati, kako je on vještac i čarobnjak, pa bi joj se mogao osvetiti. Onda baba mahne melankolično rukom: nek mu bude na dušu. No bude koja, pa ga tuži. Al Kaja odsjedi u buturi dan dva, pa nastavlja opet svoj posao. A ne će više ni u zatvoru da ga drže i da ga badava hrane.

– Kožica! Zec-koža! – –

Ide Marka mirno – pospano, nikome se ne uklanja s puta, a svi ga se klone kao da je gubav. Kadgod se samo okrene i zamahne ljutito s ono par koža na djecu, što se oko njega kao oko čudovišta skupljaju i peckaju ga potežući za kožu i poderanu odjeću. Sav je poderan, a imao je često prilike da se obuče – dadu mu ljudi odjeće, al on radije odijelo proda i popije, te hoda u svojim prnjama. Sve dade za rakiju, čim što dobije ili zasluži. Rakija ga, veli, hrani, a rijetkokad i kupuje druge hrane. Ako gdje ne dobije, gladuje.

– Koža! Kožica! – – –

– Čuješ, Marka, ja ću te dati zatvoriti, zagrmi najednom kraj njega ljut gradski načelnik, koji se žurio za poslom pa nije vidio Marku. – Ne znaš se ti meni ukloniti s puta, je l' ništarijo? Vučeš te kožetine po sokaku i mažeš ljude njima. Ne sjede valjda ćurćije na ulici i čekaju tvoje kože. Gdje si ih samo našao?

– Nemojte me i vi gospodine – već me svi psuju. U magistratu već kažu, da će me šupirati.

– Kuda? otresito će načelnik nadajući se, da će se grad kakogod riješiti tog parasita.

– Ne znam, valjda na vijuš (brodski pašnjak), našali se Marka, da malo utiša načelnika.

– Jesi, bekrija, jesi! Kako ti je eto glas promukao od tog deranja.

– Eh, znate, nisam još danas namazao – kod šarana – –

– Pijanico! Utopio bi se u prokletoj rakiji!

– Ja – ja samo malo –

– Ta da – samo malo, da ne znaš, šta radiš. Ta te je rakija upropastila. Znaš li ti da si bio kao pekar negda najbolji gazda u Brodu?

– Ja – da – – nemojte – – ta – znate – –

– Da, da. – – Pa kad ćeš već iz Broda, da te se jednom riješimo?

– Zašto bih ja iz Broda, kad sam brodski građanin? – Al', al', najposlem, znate i htio bih odavle. Niko mi tu ne da mira. Eto ta dječurlija, pa taj ludi sv'jet uvijek mi se smiju. Da mogu, sve bih u ove moje kože sašio i lupô po njima kô po volu u kupusu. Bar da mi za to, što me diraju, koju čašicu pruže! Al škrti su Broce! Ni moji školski kolege ne gledaju me. Sad me ne poznaju, al nekad – nekad – – Marka se sav potrese od uzbuđenja. Pa i ko bi se još na pijanog Marku obaziro! – – –

– E, da! Kad se malo strijezniš, onda vidiš, kud si pao. Al zašto nijesi uvijek takav i čestit? Kad ćeš se već opametiti? Pa rakija ti je zanijela pamet, da ne znaš, šta radiš. Kud ćeš, molim te, s tim kožama? Kud hodaš kao sprdnja? – –

Marko uzdahne kao griješnik – pokajnik.

– Ne da se tu živit. Najbolje bih volio odavle.

– A kud bi?

– Ej, kud bi! Daleko!

– Kuda?

– Imam ja brata tamo negdje u Hrvatskoj – onamo bih ja. Nikad me više ne bi Brod vidio – nikad!

– Nikad veliš?

– Kad je tako evo ti forinta, pa idi.

– Baš vam hvala, gospodine načelniče.

– Al' da si otišao!

– Hoću! Hvala: Zbogom!

Ode Marka dalje svojim putem pogledajući veselo svijetlu forintu.

– Kožica! Zec-koža! – –

Razliježe se opet ulicom glas Kaje Marke kao iz tornja s polupanog zvona. Baš je nedjelja dana, otkad mu načelnik dade forintu za put.

Ravna je cesta, al Marka ide kao preko bundeva.

– Čuješ, bekrijo, zar još nijesi otišao, začuje Marka kraj sebe glas kao iz velikog vojničkog bubnja, baš kad je zinuo, da ponudi svoju robu.

– O gospodine načelniče!

– Čuješ, zar još nijesi otišao?

– Ja? – Hm. – – S jednom se forintom ne ide u Hrvatsku. Ja sam brodski građanin.

– Koža! Kožica! Zec-koža!!

I pođe Marka dalje svojim putem.

H. Strauch, cand. iur.

Naša trijeznost.

Svaka godina unosi u naš pokret po koji novi momenat – ili bolje rečeno – svake se godine ostvari po koja tačka našega programa. Program na papiru nije ništa; istom provađanje programa u životu jest sila, moć. A naš se program od početka provodi u životu i širi pokret. Nemam namjere, da se sada potanje zabavim ostvarivanjem našega programa (premda držim, da ne bi bilo s gorega, kad bi se kratkim člankom prikazao njegov razvitak), nego ću samo da konstatujem jedan novi momenat, koji je od nemalog znamenovanja po cijeli naš život. To je osnutak antialkoholnog saveza u okviru našeg hrv. kat. đačkog saveza.

Kako je socijalni rad težište našeg pokreta, a antialkoholno pitanje u srcu socijalnog pitanja, to je posvema razumljivo, zašto je moralo doći do gore spomenutog saveza. Odmah u prvim godištima »Luči« štampaju se članci o antialkoholizmu. Dr. Mahaček (za onda još đak) iznio je u nizu članaka štetno i pogubno

djelovanje alkohola tj. alkoholnih pića na čovječji organizam[1]; dr. Lj. Maraković (tadanji urednik) u svom članku »Boj proti alkoholu«[2] upozoruje na pogibao, koja prijeti od alkohola i poziva drugove, da najodlučnije suzbijaju širenje alkoholnih pića u našem narodu. Nije mi poznato, da li su ti članci naišli na odziv. Ako i jesu, mora da je taj bio vrlo malen, jer nije izbio nigdje na javu. Pa nije se tomu ni čuditi kad uzmemo u obzir, da je tada bilo proučavanje socijalnog pitanja u našim redovima dosta neznatno. A kako je antialkoholno pitanje dio socijalnog, to nije ni ono najbolje stajalo. U to je počeo rasti interes za socijalnu naobrazbu, a šesto godište »Luči«, pa silne socijalne sekcije jasni su dokaz, s kakvom se intenzivnošću počeo gajiti socijalni studij. Iz cjeline se počelo zalaziti u pojedinosti, pa vidimo, kako se prije godinu i pô osniva u »Domagoju« »apstinentska sekcija« iza socijalnog kurza na sv. Joštu. Ali se je činilo, kao da su bili preslabi poticaji i premaleni razlozi, da se odmah počne sa svom odlučnošću, pa je trebalo čekati »Novi naraštaj«, da nas upozori, kako su framazuni dosjetljivi. I naglim zamahom krenusmo na prvi apstinentski sastanak hrv. kat. đakâ.

Iznesoh kratak historijski razvitak antialkoholnog pitanja u našim redovima. Činjenice, da je naišlo na shvaćanje kod mnogih drugova, te da su se ove zadnje godine, koje je zapravo pokret proti alkoholu i započeo, osnovale prve – dosta brojne – antialkoholne sekcije, sve te činjenice govore za samu stvar, pa bi – čini mi se – suvišno bilo, da se sada bavim potanje samim antialkoholnim pitanjem, nego ću posvetiti pažnju organizovanju propagande.

Svaki naš pristaša mora biti apstinent, pa bilo to u kojoj mu drago mjeri. Držim, da nije ta tvrdnja ni najmanje pretjerana. Da se ne bi dokazujući njezinu ispravnost, daleko udaljio od glavne stvari, spomenut ću ukratko samo dvije činjenice: narod i vjeru. Alkohol slabi otpornu narodnu snagu (»kićeni Srijem!«). Mi smo za to, da narod ojača što više i moralno i materijalno. Alkohol djeluje na moralnu stranu razorno. Što se tiče materijalne strane, to donosi samo pojedincima korist; i to ne onima, koji ga piju, nego onima, koji ga prodaju, a ovih je upravo neznatan broj prema onim prvima. A sama ta korist sastoji se u uništavanju stotine eksistencija. Omjerivši obje strane, dolazimo do silnog deficita i na moralnoj i na materijalnoj strani. (Milijuni što ih država pobire od alkohola, nijesu ništa drugo nego naši grobovi, na kojima se diže jači i zdraviji tuđinac.) Ako mi dakle želimo dobro samima sebi tj. našem narodu, moramo ustati proti alkoholnom uživanju. Drugi jači i općenitiji momenat je vjerski. Vjera nam nalaže umjerenost, te da svoje duševne i tjelesne sile upotrijebimo u što bolje i uzvišenije svrhe. Hoćemo li da iz cjelokupnosti istrijebimo neko zlo, te da je osvježimo i osnažimo, moramo to učiniti najprije na pojedincima, a ponajprije na sebi samima. Pošto je naša krv još dosta razrijeđena vinom kraljevića Marka i ostalih pređa, ne mogu ni pomisliti, da će svi drugovi svom ozbiljnošću shvatiti gornjih riječi.

Uvjeren sam, da nema našeg pristaše, koji bi neumjereno uživao alkoholnog pića, ali držim, da će ipak proteći još rijeke vina i rakije, da će propasti mnoge obitelji hrvatske pod alkoholovom bujicom, dok se u naša pravila stavi, kako se to kod Nijemaca već provodi, da se od svakog člana hrv. kat. đ. saveza zahtijeva da je apstinenta.

[1] »Utjecaj alkohola na čovječji organizam« (»Luč« g. IV. br. 3., 5.–8.) i »Toksičko djelovanje alkohola i patološko anatomske promjene u tijelu« (»Luč« g. V. br. 1.–7.)
[2] »Luč« g. III. br. 5.

Nekako prije pô godine izašao je u »Luči« poziv na naše đake apstinente, da se prijave »Domagojevoj« »apstinentskoj sekciji.« Uspjeh je bio upravo neočekivan, uzme li se u obzir tadanje slabo poznavanje antialkoholnog pitanja. U nekim su se mjestima osnovale sekcije, negdje se je radilo oko osnutka sekcije, a iz nekih su se mjesta javili pojedinci. Radenika ima, sada treba udesiti sâm rad. Ovaj je dvostran: 1. učvršćivanje i što bolje uživljenje samih apstinenata u antialkoholnom pitanju i 2. okupljanje novih apstinenata.

1. Veli se: lako je dobiti, ali je teško uščuvati. Ima ljudi, kojima se ne može ništa prigovoriti, samo što imaju neko nježno čuvstvo obzira prema drugima Popustit će ovdje, popustit će ondje, dok će se napokon naći u takvom položaju, iz kojega ne će moći natrag. A komu se to ne može lakše dogoditi, nego li apstinentu. Ne moramo biti svi potpuni apstinenti, možemo biti i umjerenjaci, ali ne smijemo pripustiti među apstinente umjerenjaka, koji piju kad im se nada prilika, razumije se, ne prekoračujući stalnih granica. Po tom bi se mogli nazivati apstinentima i oni, koji lumpaju noć na noć, a da ipak ostaju trijezni. Naši umjerenjaci mogu u vrlo rijetkim slučajevima vrlo male količine alkoholnog pića popiti, ako ni na koji način ne mogu da izbjegnu, ali nipošto da idu još sami tražiti zgodu. Zato je potrebno, da se apstinenti čim više međusobno druže i vode razgovore o antialkoholizmu. Ustrajniji i jači uvijek se moraju prvi približavati slabijima i neupućenijima. Čitanje dijela o antialkoholizmu, držanje predavanja, čitanje beletrističkih radnja, koje zasijecaju u sam predmet, zajednički izleti održat će u snazi stečeno znanje i ojačat će volju u uzdržljivosti. To se sve lakše i najsigurnije obavlja u sekcijama.

2. Koja li je dika, kad se đaci poslije prolumpane noći počnu hvaliti svojim rekordima u iskapljivanju čaša vina! O tom se vode dugi govori. Neiskusniji slušaju »noćne junake«, dive im se i spopada ih želja za sličnim činima i pustolovinama. Kad bi se tko digao da osudi takav način života, bio bi izvrgnut ruglu kao »štreber,« kukavica. Jesi li đak, — moraš znati dobro piti. Đak i čaša – dva su nerazdruživa pojma. Tako je bilo nekada, a kod nas Hrvata je još i danas. Negdje se javlja mjesto tipa đaka-pijača tip đaka-športaša, dok je kod Hrvata to jedinstven tip. S druge se opet strane obrazuje tip trijeznog đaka socijalnog rada. Ovo neka bude i naš tip!

Dužnost nam je, da iskorjenimo iz đaka ljubav prema alkoholu. Pa i bez alkohola može biti đak veseljak, a da uz to održi svoje dostojanstvo. Sredstva su za širenje apstinentizma ista, koja spomenuh pod 1., samo što mora biti način drugačiji. Po kongregacijama i ostalim društvima neka se drže predavanja, ali neka se posveti više pažnje čestom općenju s pojedincima. Najveću znamenitost imaju mlađi koji se još ne upoznaše s »alkoholovim slastima.«

Kratko se zabavih i to, kako se vidi, isključivo đakom i antialkoholizmom. Ni iz daleka ne mogoh iscrpiti svih okolnosti, koje ovamo spadaju. I samog se organizovanja apstinenata gotovo letimično dotakoh, jer držim, da je glavna stvar – agitacija zauzetih pojedinaca. Kako se je alkohol silno uvriježio među đake, to bi se moglo govoriti o đačkom alkoholnom pitanju, osobito kad se pogleda na posljedice njegove na značaj.

Sad zasada bit će najbolje, da se u glavnom ograničimo na đačke redove i omladinska društva. Tim nipošto ne velim, da se ondje, gdje je zgodno, ne zađe i u šire slojeve.

Neka je ovo dosta za uvod u niz članaka o apstinenci.[1]

Zadaća našeg pokreta uopće je velika, teška. Bez žrtava i prijegora malo se što postizava. Odrecimo se i ono nekoliko časova „zabave“ uz čašicu, jer nas čeka mnogo posla, a pri poslu moraju biti radnici trijesni!

Pierre:

Veličina Španjolske i njezin pad.*

Procvat Španjolske.

Prvi su stanovnici Španjolske bili Iberi, pleme, koje se vjerojatno sporadički pomiješano s poslije doseljenim Keltima još do danas održalo u nepristupnim dolinama pirenejskim pod imenom Baskâ. Kulturu su donijeli na pirenejski poluotok najprije Feničani i Grci, koji se u manjim kolonijama naseliše po istočnoj obali Španjolske, a Kartažani ojačaše te kolonije i organiziraše, nu ipak ostadoše i oni samo trgovački kolonisti, a da se nijesu upuštali u kultiviranje pustoga tla. Istom je Rim organizirao Španiju po svom uzoru: birokratska uprava, valjane ceste, disciplinirana vojska i rimsko pravo prožme Španiju tako, da je ona — premda veoma daleko od Rima — gotovo neprestano imala istu sudbinu kao i on.

Kada Zapadni Goti zauzeše pirenejski poluotok, nađoše na njem narod romanske kulture, pa i ako se oni naseliše među te starosjedioce kao gospoda, doskora se razviše u isti narod sa svojim podanicima. 710. dođoše Arapi, — s njima se dogodilo isto, što i sa Zapadnim Gotima: veća ih je kultura svladala, oni primiše rimsku civilizaciju i razviše je, dok su se Židovi, koji su se dijelom s njima zajedno doselili, bavili trgovinom i novčarstvom i na dvoru se maurskih sultana popeli do visokih časti. Maurska Španija bila je u to vrijeme jedna od najbogatijih zemalja Evrope. Usporedo s materijalnim blagostanjem dizala se i prosvjeta: španjolski Arapi otkrivaju blago stare grčke literature, a kršćanska Evropa dobiva po njima prve egzemplare Aristotelovih djela, tako je n. pr. sv. Toma Akvinski iz arapskih prijepisa doznao za duboku filozofiju velikoga Stagiranina. Kako se čini, po prvi put vidje zapadna Evropa sistematsko i u ogromnom opsegu izvedeno natopljivanje poljâ, a produkcija svile, stakla, damasciranje, nove biljke i razvijeno rudarstvo, za karavane i brodarstvo razniješe glas o moći kordovskoga sultana i njegova naroda na daleko. U drugoj se polovini osmoga vijeka moć Španije digla na vrhunac: njihove škole — neke vrsti univerzitete — posjeduju i kršćani; ratarstvo, medicina, poezija i različne umjetnosti digoše se do neobične visine.

U kršćanskom dijelu Španjolske živjela je u to vrijeme onda ratoborna rasa starih zapadnih Gota, koji su se pred Arapima povukli u asturijske gore. Zemlja

[1] Članci i notice i sve, što se tiče antialkoholizma u našim redovima, neka se šalje na moju adresu: H. Strauch, cand. iur. Zgb. Pejać. trg 15. I.

* Po predavanjima prof. dra L. Brentana u Münchenu.

je bila u rukama plemstva, nu gradovi su radi dosta razvijenog obrta bili nezavisni. Ipak nije bilo jedinstvenog narodnog osjećaja, pa često ni samo kršćanstvo nije moglo da zavađeno španjolsko plemstvo sjeti, da su mu interesi zajednički. Kršćanska se Španjolska raspadala u bezbroj sitnih kraljevina, koje su se sad ujedinjivale, a sad opet raspadale. Međutim je maurska kultura počela prodirati i u kršćanske krajeve. Alfons VI. davao je onim maurskim zanatlijama i poduzetnicima, koji su došli u njegove gradove i tamo poučavali njegove podanike u svom poslu, povlastice i tako nastojao da gospodarski podigne svoje kraljevstvo. Nu ni katolička erkva nije mirovala, nego je preduzela, da civilizuje gradove tim, što je ponukala kršćane iz maurskih krajeva, da se dosele u kršćansku Španjolsku i tamo unesu svoj obrt.

Kako su gradovi kršćanske Španjolske počeli cvasti, nije to bilo pravo feudalnome plemstvu; za to osnovaše za svoju obranu 34 grada t zv. „Hermandad di Castiglia“, kojemu doskora pristupi preko 100 gradova. U ovoj borbi između plemstva i građanstva pomagali su kastilski vladari gradove, jer su im ovi davali velik dio prihoda u obliku poreza, a i vojsku, dok plemstvo nije plaćalo nikakvih poreza; tako dobije građanstvo i u cortes-ima, tomu staromu španjolskomu parlamentu najveći utjecaj. Godine 1474. budne plemstvo konačno s pomoću gradova podvrgnuto kraljevoj vlasti. Tako oslabljena aristokracija okupi se oko dvora i postade najjačom potporom konzervativne vladavine, koja poslije upokori gradove, pa pod Izabelom Katoličkom stvori apsolutističku državu.

Vladarski ženij Izabele Katoličke stvori iza zauzeća Granade od dezorganizovane feudalne države centralizovanu upravu korporacija s plaćenim činovništvom i uvede u Španjolsku pravnu sigurnost: u savezu s građanstvom uništi ona hajdučke vitezove i uredi sudstvo i upravu. Kovanje novca postade regalom, a novčana stopa jedinstvenom u cijeloj zemlji; financije budu popravljene a kraljevska dobra povećena; kralj postade velikim meštrom triju španjolskih viteških redova, pa su njihovi prihodi tekli u njegovu blagajnu. Doskora upotrijebi kralj i inkviziciju, da napuni svoju riznicu i konfiskacije počeše se danomice provoditi; osobito otkada ta kraljevska inkvizicija bi uvedena i u bogatu Kastiliju. Iza proskripcije Židova i Maura pošesterostruči se kraljev imutak. Tim svojim bogatstvom stvori kralj mjesto vazalskih neuređenih četa plaćenu i disciplinirani armadu te tako osnuje vojnu premoć Španije u Evropi. Iza otkrića Amerike, koja je dala dosta zlata za uzdržavanje tih četa, budne zauzet Milan, Nizozemska i t. d. tako, da je Karlo V. bio najveći i najbogatiji vladar evropski. No i on je nastavio staru politiku španjolskih kraljeva: u gradovima su gospodovali bogati patriciji, a s pomoću plemstva podjarmi Karlo široke pučke mase. 1521. budu communeros u Španiji pobjeđeni — i u Španiju su naime doprle trzavice, koje su tada drmale Evropom. No iza te pobjede zavlada u Španiji pod Filipom II. i u Portugalu pod Manuelom Velikim apsolutizam i najveća centralizacija cijelog narodnog života, što više i narodnoga gospodarstva, a to je bilo — kako se poslije pokazalo — na veliku štetu Španjolske; ali u to je vrijeme vladala u Španiji bolje nego i u jednoj drugoj evropskoj zemlji pravna i novčana sigurnost, dobre su ceste spajale španjolska trgovačka središta i lijepo uređene luke, plovidbena akta uredi plovljenje po moru, a tekstilna se industrija podiže radi velikog izvoza u Ameriku; Toledo i Segovia postadoše između 1520—1550 centri te industrije.

U svojim kolonijama uvedoše Španjolci t. zv. mletački sistem. Taj su sistem uveli Mlečani iza četvrtoga krstaškog rata na Kreti, što su im je križari osvojili: cijeli su otok razdijelili u konjanička lena, a na čelo ovih postavili svoje patricije. Stanovnici su Krete morali za te patricije raditi i to u plantažama južnog voća, vina i šećerne trske. Razdijeljenje zemlje u plantaže i iskorišćivanje indijanskog rada u Americi budne uređeno po sistemu rimskog latifundija, što su ga u nutarnoj njegovoj rasporedbi imitirali već Mlečani. Sada uvedoše takvo gospodarstvo i na američkim plantažama pamuka i sladorne trske. Čini se, da su sladorne plantaže počeli najprije španjolski židovi na St. Thomi robovima obrađivati. — Koji se od Španjolaca preselili u kolonije, dobili su comeniendu (imanje) s repartiendom doznačenjem stanovitoga broja Indijanaca, što su im morali oko gospodarstva raditi. Ispočetka je bila kraljica Izabela protiv ropstva Indijanaca, nu morade popustiti. Ali zato ustadoše Indijanci i nastade buna, u kojoj budu u 8 mjeseci 84 kazika (indijanska kralja) obješena. Kada se ipak radi toga javnost u Španjolskoj uzrujala, ispričavahu se propali velikaši španjolski, koji su kolonijama upravljali, da im je tako najlakše obratiti Indijance na kršćanstvo. Za Indijance se više nije nitko zauzimao osim svećenika, pa tako poče pleme za plemenom propadati, dok ga u nekim krajevima posve ne zatriješe, a onda započe import crnaca iz Afrike za radnike na plantažama.

Nijesu samo Španjolci poprimili od Mlečana sistem kolonizacije nego i trgovački sustav. God. 1505. bude u Mlecima u ono vrijeme, kad su počeli propadati, stvoren zakon, da u kolonije smiju robu uvoziti samo Mlečani. Isti taj sistem uvedoše Španjolci u Americi: kolonije su smjele trgovati samo s materom zemljom, a trgovina bude među samim kolonijama zabranjena. S kolonijama je smio trgovati svaki Španjolac, koji stanuje n nekim krajevima Španjolske, no na nekoliko je stvari bio uveden monopol. Tendencija je svega toga postupanja bila, da na svaki način poboljšaju državne finavcije: sve blago Zapadne Indije mora teći samo u španjolsku državnu blagajnicu; odatle ona zabrana izvoza dragocjenih kovina iz Španjolske, jer su htjeli da novac sačuvaju za svoju zemlju.

Španjolska se digla u to vrijeme do vrhunca svoje moći i ugleda radi silnoga kolonijalnoga carstva i visoke kulture, koja se razvila baš radi blagostanja, što je u zemlji vladalo. Najveći pjesnici i umjetnici španjoski rodiše se baš u tim danima, a imena, od kojih slave žive još i danas respekt pred španjolskom kulturom, zasvijetliše baš tada u španjolskom životu — lijep znak, kako ne može biti visoke kulture bez gospodarskoga blagostanja narodnog.

Čim se Španjolska digla tako visoko, poče je vas svijet nasljedovati: španjolski vojnički sustav, organizaciju činovničtva, pa i zlu stranu španjolskoga privatnoga prava: majorate[1] i fideikomise[2] stadoše uvoditi svi mali i veliki evropski knezovi, misleći, da će tako steći i španjolsku moć.

[1] Majorat je uredba, po kojoj najstariji član plemićke porodice dobije sav imutak familije i reprezentira je, a drugi članovi nastoje. da se dokopaju s protekcijom što masnijih državnih službâ, pa da tako prožive. U Španjolskoj su ti majorati bili zabranjeni, no kad je kralj upokorio s pomoću gradova plemstvo, okupi ga oko dvora i stvori od feudalnoga plemstva dvorsko plemstvo, najbolju potporu svoje vlade; da se to plemstvo gospodarski ojača, dopusti mu kralj ustanovljivanje majorata.

[2] Fideikomis je pravna uredba, po kojoj se neka dobra ne smiju otuđiti, nego ostaju uvijek u istoj porodici. Dok su majorate stvarali samo plemići, počeše u neko vrijeme gospodarskog nazatka stvarati u Španjolskoj takve fideikomise i sami građani. I fideikomis i majorat štetne su uredbe po nacijonalno gospodarstvo, budući da se tako stvaraju veliki posjedi, koji se ne mogu prodati, pa zemlja sve više poskupljuje, jer se teško može gdje kupiti. Seljaci su na tim velikim posjedima samo zakupnici. — Ogromnih fideikomisa ima u nas u Českoj.

Samo Engleska još nije počela da imitira španjolskih uredaba, i ako je zavidnim okom gledala na španjolske uspjehe. — Sada hoće svaka država da ima kolonija, što daju srebro i zlato ili bar kakve neobične mirodije i kolonijalnu robu, a španjolski sistem iskorišćivanja: monopol budne svagdje uveden.

Uzroci nazatka Španjolske.

24. Oktobra 1648. svrši se mirom u Münsteru tridesetgodišnji rat. Osim mnogih drugih stvari, koje su značile pravu revoluciju u životu stare Evrope, značio je vestfalski mir za Španjolsku, da se odriče hegemomije među evropskim državama i priznaje neovisnost svoje bivše provincije Nizozemske, koja je ustankom stresla sa sebe španjolski jaram. No mlada nizozemska republika ote Španjolcima doskora i njihovo gospodarsko prvenstvo, što ga je već i za vremena španjolske vlade bila osnovala. Ali brzo stupi Francuska nu poprište svjetske trgovine i u borbi što se tada zametnula između obadva konkurenta, mala Holandija iznemože. Međutim skršiše slabi vladari i francuska revolucija i ekonomsku i moralnu snagu Francuske, a mjesto nje počeše se javljati na horizontu povijesti prve konture onog orijaša devetnaestog vijeka — engleskoga carstva.[3]

A sada nam se nameće pitanje: tko je skrivio ovaj rapidni nazadak Španjolske? U prvom redu onaj neobični karakteristikon svakoga pravoga Španjolca: preziranje rada. Taj se prezir sačuvao u Španjolskoj i uvriježio u narodnu dušu još u dobi feudalizma, kada je svaki i najcdrpaniji plemić iz dna duše prezirao poštenoga zanatliju i radnika. Plemić je bio slobodan i nije plaćao nikakvih poreza, nego ih je nosio neslobodni i siromašni radnik; plemić je držao, da je on zato na svijetu, da nad drugima vlada i da ih nadzire, a stoga su ostali upravo dužni, da njega hrane i uzdržavaju.

Tko je samo malo promatrao psihu nižih slojeva, morao je opaziti, kako silno na njih djeluje cijelo vladanje viših krugova. Uza sve naglašavanje staleške borbe ne će zaboraviti radnik, da imitira gospodina ne samo u vanjskom izgledu luksusa, nego i u govoru, pa i u samom mišljenju (slobodni mislioci među radništvom Preziranje rada iznikniulo je koncem srednjeg vijeka iz ostalih evropskih država, samo se radi neobičnog narodnoga karaktera i radi toga, jer je radi borbe s Maurima i radi otkrića Amerike španjolsko plemstvo mnogo dulje sačuvalo svoj utjecaj, u Španjolskoj zadržalo.

Kada španjolski kraljevi uvedoše plaćeničku vojsku, postade plemstvo posve suvišno i ona energija, što se prije upotrebljavala za rat, mogla se izmijeniti u

[3] U tumačenju uzroka, koji su doveli do nazatka Španjolske, razilaze se berlinski profesor Sombart i münchenski Brentano. Prvi tvrdi, da je uzrok nazatku Španjolske to, što su bili Židovi prognáni 1495., 1497. i zadnji ostatak pod Filipom III., a Holandija da se podigla za to, jer su se židovske porodice tamo naselile. Prof. Brentano odgovara na to, da bi se još više ekonomski morala dići sjeverna Afrika i Turska, jer je tamo 120.000 od 200.000 protjeranih španjolskih Židova našlo zaklona; a da se je Turska ekonomski razvila, ne će valjda nitko ustvrditi.

intenzivan rad na ekonomskom polju, no ona težnja za neograničenom vlašću i preziranje rada nije ostavila španjolskog plemstva, a to se polako raširivalo i među španjolskim pukom.

Španjolska se monarhija doduše ustalila i centralizovala s pomoću građanstva, no kraljevi nijesu bili glede svojih financija vezani na građanstvo, kako je to bilo u drugim državama, već su se oslanjali na pomoć izvan Španjolske: na zlato iz Novoga Svijeta i na njemačke novčare Fuggere iz Augsburga. Uopće su ti Fuggeri imali ogroman utjecaj na razvitak svjetske, a napose španjolske povijesti, daleko veći, nego što bi čovjek rekao. Kada se Karlo V. natjecao s francuskim kraljem Franjom I. za njemačko prijestolje, morao je dobro platiti knezove izbornike, da za njega glasuju. U tom su mu pomogli Fuggeri, i tako su ga, pravo da rečem, postavili za njemačkoga cara. Da su Fuggeri dobro znali, kakvu veliku moć imaju u rukama, vidi se iz pisma Jakoba Fuggera Karlu V., gdje ga opominje, da plati zaostale kamate, pa mu otvoreno veli: neka ne zaboravi Vaše Veličanstvo, da je s našom pomoću došlo na to prijestolje . . . No upravo to, što su Fuggeri previše novaca pozajmljivali španjolskim kraljevima, dovede ih, kada su ti postali insolventni, do gospodarske propasti.

Plemstvo je međutim u Španjolskoj upotrijebilo svoj veliki utjecaj, da raširi svoje fideikomise, no doskora ponestade kapitala, s kojim bi se mogli ti latifundiji obrađivati. Rezultat je bio taj, da su se počeli vraćati natrag k ekstenzivnomu gospodarstvu: oranice i nasade pretvoriše u pašnjake i uvedoše gajenje ovaca; doskora dobiše razni plemići privilegij, da smiju svoja stada pasti i po tuđim poljima, i ti servituti uništiše i ono malo intenzivnoga gospodarstva, što je još preostalo. Posljedica je svega toga bila, da su se cijene žita počele silno dizati, a skupoća se proširi i na kolonije, koje su smjele trgovati samo s materom zemljom. Tu zgodu upotrijebiše lukavi Nizozemci i organiziraše upravo sjajno unosno kriomčarenje žita u kolonije.

Financijalno je stanje Španjolske postajalo sve očajnije: sve je bilo oporezovano, što se je dalo oporezovati, osim plemićkih dobara. Nu zadnji je udarac dao španjolskomu narodnomu gospodarstvu, a napose tekstilnoj industriji u Kastilskim gradovima: Ségovia itd., koja se uza sve neprilike lijepo razvijala — novi porez „alcavala“: kod svake kupnje morali su 10% vrijednosti stvari, koja se prodala, isplatiti u državnu blagajnicu. Sada su počeli uspješno konkurirati sa španjolskim tvornicama strani producenti, pogotovo jer su stranci imali radi velike lijenosti Španjolaca u svojim rukama gotovo najveći dio španjolske industrije, pa su producirali samo dotle, dok im se dobro isplaćivalo. Španjolac sam niti se je brinuo za obrt ni za ratarstvo. Ideal mu je bio, da žive kao rentier bez rada od državnih renti na malom posjedu, što ga je opteretio fideikomisnom klauzulom, da ga osigura potomcima (fideikomise osnivali su i sami — krojači!) Međutim se ekonomska depresija u državnom životu počela odrazivati i u psihi Španjolca: mnogi traže izlaz iz tegoba životnih u samostanskoj mistici, dok drugi kao desperadosi (očajnici) lutaju svijetom ili se mašaju prosjačenja i živu od pobožnih zadužbina. Sve, što još donosi kakvu gospodarsku korist, ostade u rukama Flamanaca, Nijemaca i Talijana.

Posljedica je te nestašice svakoga produktivnoga rada bila ogromna skupoća, koja je zavladala osobito koncem 15. stoljeća radi toga, jer su vladari pokušali

napuniti blagajnice pogoršavši novac. Sada se pokaza odmah ispravnost onog staroga narodno-gospodarskoga pravila: rđavi novac istjera valjani iz države, jer su trgovci iz stranih država primali samo dobri novac, pa je i taj vas otputovao preko španjolske granice. — Skupoća nekoga predmeta obično podiže njegovu produkciju, ali u Španjolskoj uništi ona cijelo narodno gospodarstvo — i Španjolska se približavala rapidnom brzinom državnom bankrotu.

U zadnji čas olakša američko zlato i srebro (rudnik Potosi u Peru-u, vlasništvo španjolske krune) tešku situaciju, u koju je Španjolska spala, nu i to samo za momenat, jer je skupoća i nadalje još više rasla, budući da su drage kovine pojeftinile. — Visoke cijene robe u Španjolskoj namamiše produkte cijeloga svijeta na španjolsko tržište, a tim započe veliki izvoz zlata i srebra. Na to izda španjolska vlada zabranu izvoza metala nadajući se, da će tako cijelo to blago ostati u njihovoj zemlji. Nu ni to ne pomože: Španjolac je bio prelijen, a da bi se latio polagane produkcije trgovačkih artikla, kada mu se u Americi pruža bez truda sjajna zarada.

Kako su oni, što ostadoše u Španjolskoj morali jesti i odijevati se, a te su svoje potrebe namirivali robom iz drugih država, pa kako je španjolska vlada zabranila izvoz novca, poskupi ta roba radi velikog rizika još više. Međutim je ta vladina zabrana imala jedan uspjeh: uništila je posve španjolski zlatarski obrt, koji je najviše radio sa stranim državama. Budući da ni zabrana izvoza nije više pomogla, a u Španiji uza sve američko zlato nastupala sve više i više nestašica novca, zabraniše izvoz dragocjenih metala i u kolonije. Napokon počeše izdavati zakone protiv luksusa, da zapriječe izvoz novca iz Španjolske i za te stvari.

Bogata je Amerika mamila Španjolce sve više k sebi i tako započe silno iseljivanje, jer je svatko htio da preko noći postane bogatim. Zbog nestašice radnika opustješe tada i fideikomisna i samostanska imanja, pa ratarska produkcija pade još više; a kada kruna u septembru 1609. protjera 160.000 Moriska — izvanredno okretnih radnika — u Afriku, a 1610. i preostale — bilo ih je oko 500.000 maurskog plemena — propade ratarstvo i u južnoj Španjolskoj, a krasna poljska kanalizacija budne posve zapuštena. Velike trgovine nije Španjolska nikad ni imala, a i ono malo, što je bilo, uništiše konfiskacije i monopoli. Monopol trgovine s američkim kolonijama imala je „casa dei contrazioni di Sevilla,“ no kad je jednom vlada zatrebala novaca da opremi vojsku, zaplijeni jednostavno imutak toga društva i poduzeće propade. Katalonija nije ni imala prava da trguje s Amerikom, tim su se privilegijem mogli služiti samo oni, koji su stanovali u Kastiliji i Leonu, a od stranaca samo Fuggeri.

Za vladanja Filipa III. opusti Španjolska, a od zanatlija preostadoše samo stranci. Novac je upravo bježao iz zemlje, jer su se svi produkti morali uvoziti, a država je morala isplaćivati u novcu i kamate starim vjerovnicima za dug, koji se silno nagomilavao radi ratova i španjolske ekspanzivne politike. Drastičan je primjer, kako je upravo nestajao novac iz Španjolske to što je 1595. došlo 35 milijuna škuda zlata i srebra iz Amerike, a 1597. nije od toga bilo u Španjolskoj niti jednoga reala. Radi te slabe gospodarske politike propali su projekti i jednoga Filipa II., svakako najvećega vladara svoga doba u Evropi; on je morao, da spase državne financije, prodavati službe, uzimati prisilne zajmove s 30% kamata itd. Kada već nije bilo ni odakle pomoći, proglasi Filip II. 1575. prvi državni bankrot

a na to zaredaše silni fallimenti po cijeloj državi, jer su Španjolci imali mnogo državnih papira i od njih živjeli. Nu bijeda je bila sve veća, a državne su kase bile do dna iscrpljene i Filip II. obustavi i po drugi put plaćanje državnih dugova dok španjolski sabor – cortesi – ne upozoriše kralja, da je kredit i narodno gospodarstvo u Španjolskoj gotovo uništeno. 1598. umro je Filip II., a Španjolska je bila na rubu propasti: gotovo je cijela zemlja bila u vlasti plemstva ili mrtve ruke a o obrtu i trgovini toga vremena ne može se ni govoriti. Ali kada je štedljivoga Filipa II. naslijedio rasipni Filip III. pogorša se financijalno stanje zemlje do skrajnosti; 1603. proglasi Filip III. treći državni bankrot Španjolske, a vrijednost bakrenomu novcu podvostruči; zbog toga zadobije srebro 40% agio[1] pa ipak ga, ni tada nije čovjek mogao dobiti.

Pa upravo su u to vrijeme Španjolci htjeli, da budu prva vlast u Evropi, i svi su ih cijenili i bojali su ih se još i onda, kada je Španjolska bila već propala. Propala je, jer njezini državnici nijesu za vrijeme spoznali vrijednost narodnoga gospodarstva i moć kapitalističke buržoazije, pa jer su se bavili i u zadnji čas politikom koja je nadvisivala narodnu ekonomsku snagu.[2]

Stanko Tomašić:

Postanak Plitvičkih jezera.

(Po narodnoj priči.)

Bješe davno. – Palilo je sunce,
Žarilo je kamene vrhunce,
– Izgorjelo sitnu travu,
A cv'jeće je svuda malo
K zemlji palo!

C'jela Lika žarila se pusta,
Tuj, gdje šuma nizala se gusta,
Tuj sve kamen do kamena. –
Ležala je izgažena
Cijela Lika popaljena,
Jer već sedam dugih ljeta
Ni oblačka nije bilo;
Valjda ju je samo nebo
Na tu propast osudilo!

I sve vode jadne Like – mučenice
Sva jezera, svi studenci – i brzice
Sve izginu, kao da ih progutalo
Sunce žarko – vatra živa.

[1] agio je višak, za koji nadmašuje faktična vrijednost nominalnu.

[2] Don Quixote je neobično vjeran – i ako je ponešto karikiran – predstavnik duševnog razvoja tadašnje Španjolske.

I sav narod grnuo je Crnoj r'jeci;
Ta ona ih prevarila jošte nije:
Kad svih voda nestalo je,
K njoj je narod
Dolazio, da se vode naužije.

Ali jao!
Kao da im na grudi je nebo palo:
Prazno suho korito ih dočekalo!

A sa sviju strana Like – tužne Like
Grnuo je narod amo – jatomice;
Isušenih grudi majke – naričući
Nosile su djecu malu – u naramku,
A zgrbljeni starci mukom – dizali su
Po kamenu stare kosti – izmučene.

I došli su ...
Padali su na koljena
I mahniti sisali su kamen suhi,
Škropili ga gorkom suzom,
Udarajuć suhe grudi
Grizli su ga kao ludi!

I nebu su ruke digli,
Krikom njegvu milost zvali,
Proklinjući molili su,
A moleći proklinjali.
Al se sunce nije sklonut dalo,
Al se nebo nije smilovalo.

I ginuo narod tako,
Umirao na kamenu
I suhim je okom plako
Ispaljenu grleć st'jenu!

Jednog dana – sunce se je dizat stalo,
S istoka se nešto b'jelo pokazalo.
Činilo se, da povorka duga šeta,
Da je suncem sa drugoga došla sv'jeta.

A narod je umorene digo oči,
Zraka nade stresla mu je suhe grudi,
Što je moglo, na satrte noge skoči,
Da se čudu neviđenom jošte čudi.

Gledali su: sve je bliže dolazila
Ta povorka duga b'jela,
Kao da je ravno k njima
Doći htjela!

Vidjeli su: pred povorkom stupala je
Krasna žena
Sva u crno obučena.
Na glavi joj kruna sjala
Krasna, sjajna – kao da je
Sa pr'jestolja božjeg pala.
I sm'jeh sreće preobrazi
Mučenička lica mahom,
„To kraljica crna ide,"
Šaptali su tajnim strahom.

I do njih je tako došla
Sjajnih lica kao zora,
A oči joj modre boje
Ko dubine modrog mora,
I do njih je eto došla,
Na kamen je jedan stala,
Divnim ih je okom tako
Sve okolo pogledala
I rekla je ljupkim glasom:

„Oj narode! gledala sam od davnine,
Kakve daješ domovini svojoj sine,
Gledala sam kroz v'jekove tvoje muke
Patnje tvoje — žuljevite tvoje ruke
Gledala sam — molila sam za te,
Da nebesa tvoju muku plate!

Pa i sada eto dođoh amo,
Da zajedno nebo zamolimo
I da kišu blagu isprosimo,
Da nam padne, da obnovi lice
Zemlje vaše, tužne mučenice."

To je rekla — na kamen je klekla,
A za njome sva joj pratnja b'jela,
A za pratnjom izmučeni narod
Sklopio je ižuljane ruke.

Dok su oni u molitvi bili,
Crni oblak sve nebo prekrili,
I kiša je spustila se gusta. —
Dv'je godine padala je tako.

A kada je iza dugih ljeta
Opet sunce pomolilo lice,
Šumjele su kroz goru Plitvice!

Vid Blažinčić:

Prvi dan života.*

Elegija za mladošću.

On je imao svoju mladost. Znade i on za nju po prvim cjelovima neba, žarkom dahu rođene zemlje – znade je i po svjetlu danjega sunca i toplini mjesečnih noći. – Proživio je ranu mladost svoju i najednom se našo nekud mnogo ozbiljnim, jakim, zamišljenim – pa se pomalo i sam sebe pobojavo... Mladost prošla nečujnim korakom pokraj njega – ko tihi san što obilazi prve proljetne vode, a mliječne magle nosaju međuto jednu tajnu u nedogledne visine...

I tako eto bez svoje krivnje i budne svijesti postao on čovjekom – i bilo bi mu neugodno kad bi ga još ko zvao mladićem... Osjećao je da mu mjesecima ne raste više životna snaga, vidio je da mu se proljećem ne roje pred očima onako žive brojne misli ko ono nekada prije, – znao je dobro da može već jednakim glasom govoriti o bližoj svojoj prošlosti kao što bi onomadne govorio o dalekoj budućnosti... Ni zrak mu nije više mirisao onako svježim mirisima bilja a nije mu ni slatki pijev ptica bio nježan, zvučan i zamamljiv kao u prvo doba života...

A od svega što mu u ranije doba darovala mladost preosta mu tek pusto spominjanje, sjećanje samo na ono lijepo i dobro što ga za mladenačkih dana toliko obveselilo da on toga sve dosada ne uzmože zaboraviti – –

A u krasnom gradu proživio je on dane svoje mladosti i nikad nije ni pomislio na to da samo na čas ostavi rodni kraj. Rana zora sa svim svojim čarobnim ukrasima bila mu jednako mila kao i slatka tišina kasnog i tamnog sutona... I sad — kad je već na čistu bio, da je vrijeme mladovanja minulo – i sad je on živio u svome rodnome gradu i ljepota uzburkanoga mora, što plače rodne obale bila je ista – samo on nije više onaj isti. I blize gore, nakićene tisućama zelenih šljemenova, i gore, što još uvijek na uranku veselo pozdravljaju rodni mu grad na morskome žalu, i gore svakog su proljeća iste – samo on nije onaj isti. Na svoje drage građane, na mladež s kojom je učio mudre knjige i igrao lake igre, na mladež nije toliko pazio te bi opazio da se i tu naselila nekud veća ozbiljnost neslućena razboritost, ljudska zabrinutost.

A nije to malo čudno kakono njemu izmaknuše tolike promjene što ih život sa sobom nosi – i najedamput vidi da je ovo ovako, a on bi svom dušom htio upravo onako kako mu sjećanje kaže.. Dā – mladost njegova! Rodni grad sa svim raskošima prirode i ljudske umjeće, – more što sad bijesnom orljavom i hukom pa opet povjerljivim šaptom optočuje gradske bedeme, – dugi parkovi s mnogim vrelima i mirišljivom hladovinom što vode stanovnike sve do krševita podnožja naokolnih gora! – – Uvijek u društvu ljepote i mladosti nije imao vremena da razmišlja o pravoj zbilji života, on je živio u trajnom uvjerenju da je cijela zemlja jedan raskošan raj bez trnja i sakrivenih zmija.

I tako eto dođe te njega i zrelije doba zateče gdje bez brige provodi život i ničim nije toliko osvojen kao ljubavlju do rodnoga grada i mekoga mora kojemu nije ispitivao kraja. Rođake svoje i drugove svoje ljubio je opeta samo kao nuždan

* Na izričiti zahtjev autora ostavljamo sve nepromijenjeno. Op. ur.

ukras gradskijeh ulica, ljubio ih kao lijepe stvorove koji oživljuju velike perivoje i svojim govorom daju posebnu boju žuboru snenih potočića, što osvježuju rosnim dahom mirišljivi zrak dugih perivoja... No vrijeme ima neodoljivu moć pa kad i on osjeti da mu mjesecima ne raste više životna snaga i kad se nađe nekud mnogo ozbiljnim te ga obuze nepotrebna zabrinutost – poče i on sve nehotice razmišljati o čudnom životu onijeh ljudi o kojima je mnogo učio u ranoj mladosti a poslije je na njih čisto zaboravio bio. Vođom mu se ponudi pusta želja pa da ga povede malo dalje od starinskih pragova rođenoga grada.

I zbi se te on jednoga podneva odriješi na obali najbrži čamac, sjede u nj neobično zamišljen i nemilosrdno zadre veslima u pučinu. Podatljiva voda kao sa strahom nekim bježala je od čamca daleko na sve strane, a čamac se samo igrao talasima i lutao svud naokolo velikoga grada... Sit duge vožnje a bez cilja i bijesan gotovo s neutažive čežnje za nečim što je izvan grada – upravi vijerni čamac k zapadnome nebu pun želje da prestigne sunce na zahodu – – Voda je samo vrištala, veslo jecalo roneći biserne suze u samu dubinu mora, a povjetarce ugodno je pirkalo i to ga još više poticalo da vozi bez umora... Napokon nesta naglo i sunca, a nebo prolista zlatnim zvijezdama. I bi noćno doba. Zatečen novim doživljajem ogleda se plaho naokolo – a to svuda pusta voda što prelijepo poprima u sebe odraz nebeskoga zviježđa. Samo se tamo na istoku nešto u crnoj magli vidjelo kao da nije more. Da nije ni grad, slutio je po tome što se nijesu vidjela svjetla baš nikakova.

I dok je on to promatrao snađe ga želja da se bliže prikuči i vidi što se to crni na snenoj pučini umornoga mora. Voda je vrištala, a veslo jecalo roneći biserne suze u samu dubinu mora... No što se više bližao čamac k otajnomu mjestu – ono, što je bilo kao u nekoj crnoj magli, sve je više poprimilo oblik velikoga dvorca, koji se još jasnije isticao time što je bio optočen u svim svojim dijelovima bezbrojno mnogim draguljima koji su glasno gorjeli i svjetlošću svojom lijepo se odražavali u moru; oko dvorca protezali se mnogi nasadi, a crna magla počela se naglo lomiti i neobično svijetliti grimizom i zlatnom bojom. Zatim se čuli i nejasni, ali vrlo ugođeni glasovi, koji se skladno prestizali i lomili u visinama – a bili to tako visoki i sitni glasovi, razlijegali se i orili zrakom tako raznobojno a ugođeno te se činilo kao da se zvukovi šarne duge natječu s ponovnim veskom pri prestanku brzih gromova... Mladi čovjek osjeti u duši smetnju, a u tijelo njegovo udari prvi teži umor... Ipak se brzo ojunači i još više ga obuze želja da se što bliže prikući zavodljivim dvorima. Voda je samo vrištala a veslo jecalo... Napokon osjeti da ne plovi više širokim i slobodnim morem već mu čamac zanijela strujovita rijeka koja optječe mramorne zidove što su se upravo rascvali raspaljenim draguljima. No u to potrese nešto njime snažno, a nevidljiva sila istrgne mu iz ruku vesla i baci ih čamcu na dno. I tako nemoćan da upravlja čamcem – sa strahom preda se riječnoj struji – – –

A struja ga ne ponese niti blizu do mramornoga ziđa niti je trebao da se brine ne će li se sukobiti s pećinama od živca kamena što su od bure štitile duge nasade. On je plovio sredinom široke rijeke i gledao plaho i neodređeno pred sebe i slušao nove zvukove cimbala i daleki jecaj smijeha iz obližnjega dvorca. A suton je sve više tamnio i crna noć sve se više bližala. Hladne su zvijezde nestalno treperile lakim podrhtavanjem u svojim visinama... U to nasta nad cijelom tom

morskom rijekom neka sablasna graja, a u zraku kao da se širilo lepetanje neviđenih krila – – a glasovi šumni, kakav je morskijeh valova šum, kad iz daljine tkogod ih sluša –, razliju se slobodnim zrakom – i mladom čovjeku obuze sve žile krilati san.

A čamac je plovio rijekom dalje. On je lijepo spavao i u snu slušao smijeh, cimbale, boje i pjesmu što je bila slatka ko miris koji omamljuje... No što je čamac dalje odmicao – pjesma se gubila u tihom šaptu koji se sve slabije i slabije čuo uz orljavu nemirna mora. A morska rijeka gubila se u valovima, što iznenada naboraše jasnu pučinu mora. I studena se noć navuče na more... Jaki zadah mrzle noći nekoliko puta jače dirnu mladog pomorca i nemilom dizanju studeni ne uzmože odoljeti niti duboki san... On se skoro razbudi, protare snene oči i širokim pogledom pomjeri pučinom, da vidi gdje je to on i što bi to s njime. No brzo se sabere, sjeti se novog doživljaja i opet vidi, da mu se prošlost produljila, a budućnost mu očito uzmiče u kratkoj neizvjesnosti. Požali netom minuli san, poodmakli dvorac, gluhe cimbale, nečujne pjesni.

A kada baš nikako ne uzmože razabrati mjesta u kome se kreće udari čamcem pravo prema istoku... I zvijezde se u sve rjeđim jatima rojile, mjesec je sipao namreškanom pučinom manje svjetla i disao sve slabiju sjenu. Ovdje ondje plovio je krajnim rubom neba i po koji raskidani oblačić, a valovi su se u svježoj noći iskrili od studeni, a srebrna pjena brzo smirivala za još bržim čamcem. Kad su pak zvijezde počele blijedjeti, mjesec nenadano tonuti u more, od valova sve se slabije runilo biserje, i pjena je bez jasnijeg šuma tiho gasnula. Istok se zadahtao lakom rumeni, a u zlatnom sjaju svoda kao da se časomice pomicale nejasne sjene... I stud je popuštao, a čamac baš nemilo rezao morem... Napokon se razabiralo jasno, da je blizu kopno s gorama ponad koje će sad na odskočiti rano sunce, ta čežnja duge noći, svjetlo probuđenog dana.

I skoro se čamac našo s mladim čovjekom na kamenitoj obali nepoznatog kopna. Razveseljen danjim svjetlom i veseo nad minulom noći podignu on vesla u vis, skoči na obližnji kamen, a onda se ustoboči, baci vesla svako na svoju stranu, a čamac nemilo odrinu u bučno more pred same galebove ne misleći ni na što no na ljepotu svježeg jutra na sigurnome kopnu. I ovako čisto bez brige pokroči kopnom i udari k šumovitom rubu blizog brežuljka. Kako je bilo jutro šumom se orila pjesma ptica ranilica, a on se nehotice sjeti bučnog slavlja u rodnom gradu, sjeti se i netom čuvenih cimbala praćenih pjesmom i smijehom u onom tajanstvenom dvorcu, mimo koji ga nanijela sudbina, a u to ga opet snađe stara želja da znade gdje se nalazi, kamo će ipak ovako stići. No to su bile tako puste želje, upravo glasovi bez jeke, pitanja bez odgovora. Ali mučilo ga to mnogo. Pa da ne strada više, baci se na rubu šume o tle, stavi ruku pod glavu, pa da se opet preda snu. Mašta mu se umiri, tijelo omlitavi na mekoj mahovini, ptice se nekuda razlete i sve rjeđe i tiše stalo ih pjevanje, a on bi se i opet zanio u duboki san, da ga da ne prene velika vika, šum, pjevanje što se iznenada podiglo dugim i širokim prodolom kome je rub šume bio kao obala dubokome moru... On se trgne, pogleda dolje u prodol – a onamo ima što i vidjeti. Teški plugovi paraju koru crnoj zemlji, a vuku ih duge povorke stasitih i čvrstih ljudi... Plugovi kao posijani širokim poljanama... Ovdje jedan, ondje jedan... Plugovi cvile a oni što ih vuku stenju i pjevaju turobne i lijepe pjesme, koje svojim završecima

podsjećaju na pijev tajanstvenog dvorca opkoljena strujovitom rijekom. Plugovi cvile a oni što njima ravnaju — viču, gone ljude, groze se, dižu i spuštaju teške kandžije, jedni domahuju drugima u znak veselja s dobrog teženja... Gospodari iza devetog brda, vlastela u vječno bogatom gradu pohvaliće njih, svoje sluge, što su dobro upotrijebili svijetle dane, bezobzirno privrnuli robove i zasijali dosada neobrađivane poljane plemenitom ljetinom! Sve se to njima vidjelo u kretnjama, čitalo na zabrinutim obrazima, odražavalo na proračunanom hodu i ponosu...

I što je dulje gledao i više slušao, to je više osjećao u sebi neko jako čuvstvo, i uznemirivao se mladi stranac na šumovitom rubu tuđeg obronka. U tom gledanju sjeti se svega, što je u prvoj mladosti učio o milosrđu prema bližnjemu i vidi da su mu oni što vuku mnogo bliži od onih što ravnaju plugovima. A to ga smetalo — —. U samoj nestrpljivosti najvolio bi sa svoje visine skočiti dolje, krikom uskomešati povorke onih, što vuku i ćute nemile udarce kandžije, — htio bi osvijestiti njemu tako srodne ljude i s uspjehom pobuniti neuke proti nepravednim, a silovitim gospodarima. Ipak ga svlada razbor pa se susdrža i za vremena utaži potajni bijes što mu se naselio u dušu... Osta, da još bolje vidi ove ljude, što su pjevali turobne pjesme... U to se i povorke približe, a on prepozna među onima, što su vitlali kandžijama, više poznatih ljudi što su mnogo i često zalazili u grad k njegovu roditelju i ondje se zadržavali, primali naloge i pred kuću dovažali skupu robu i živež... Kad ih raspozna bilo ga čisto stid pred samim sobom i poboja se da ga oni ne zapaze ovako izgubljena. Zato ustade i krišom se odšulja tuđom šumom na drugi kraj. Kad skoro izađe na čistinu, boljelo ga samo danje vjetlo i boreći se tako s jakim svjetlom i obaziruć se na sve strane spazi u daljini obrise visokih zvonika, sjaj mnogih kubeta svoga rodnoga grada... U velikoj neodlučnosti popostade malo, zagleda se k onoj strani i opet se sjeti brzo minule mladosti i sve nehotice zakoraca onamo gdje je plavo nebo ljubilo u svijetloj bjelini dana okupane zvonike i zlatne krstove...

Stj. Filipović, ing. econ., Beč.

Novine i kapital.

Kapital znači popularno: novčina, obilje novaca. Isti imade taj savez s novinama, da one udešavaju svoj rad onako, kako će što više te novčine zaslužiti. Novine su naime Geschäft prve vrste, njima nije ništa stalo do štokakvih idealnih ciljeva, što više rado se ogriješe o njih, te im se rugaju. Ima doduše i takvih, koje se barem ispočetka nisu oblizavale za kapitalom, ali kasnije toga više nema, izuzevši neke vrlo rijetke novine, koje su sasvim nešto drugo nego kapitalistične. Ista glasila stranaka, koja su se iz neke idealne potrebe osnovala, bez ikakvog stida stupiše u savez s kapitalom.

Ali naravno ne može se iz tih novina o tom ništa doznati, i ako drukčije ne ostade od njih ni kamen na kamenu. No nije im moguće svega ni sakriti.

Mnoge su novine nastale upravo iz samoga nagona za dobitkom i novcem U ove spadaju sve židovske i one, koje su poput ovih, „parteilos," koje nisu glasilom nijedne stranke. Druga su vrsta stranačke novine, koje pohlepno zahvaćaju, gdje se može, jer se stranački interesi ne kose vazda s interesima kapitala.

Jednim između glavnih argumenata, da su novine kapitalistične i pokvarene od kapitala jest sama redakcija. „Ako je promatramo, vidjet ćemo u njoj toliko „Geschäftsmaterialisma," toliko nepoštenja i podmitljivosti, beskarakternosti u pohlepi za dobitkom, da slijepi moraju progledati, nevjerni vjerovati." (Eberle, 65).

Zato se novine ne pitaju, kakva je njihova duševna korist od njihove lektire, nego: kako se može izbiti što više dobitka iz štampanog papira. Štamparski je obrt danas u prvom redu poduzeće za vlasnika novina, pa su zato novine danas svagdje u rukama kapitala. „Uplivna velegradska dnevna štampa dospjela je većinom u ruke spekulacije i burze, te postala ponajprije sredstvom za privredu." (Eberle 51.)

„Zastalno ima izuzetaka, ali općenito znači, kad se jedne novine, „organ javnoga mnijenja," počnu izdavati, da se osnovalo novo kapitalistično poduzeće, upravo tako, kao što je pecara za rakiju ili radionica za pravljenje žice." (Brh. 104.)

Kapitalistični se karakter novina vidi iz različitih momenata. Tako na priliku iz reklame, koju one same za sebe čine, da dobiju što više pretplatnika i oglasa, i da se održe proti utakmici. „Ta reklama odgovara onoj, što je čine trgovci i cirkusi, ne onoj proroka naroda i velikih duhova." (E. 62.) Neke ću stvari od tih nabrojiti, kod mladih i starih novina. Kad se velike novine osnuju, prva im je briga, da steku što veći glas, da publika dozna, kako je nastao jedan novi izvor sreće i svjetlosti. Zato se dijeli na tisuću egzemplara dnevno badava po ulicama i kavanama; ali ne samo jedan dan, nego po cijele mjesece. Jedne su bečke novine prvoga mjeseca svog opstanka dijelile dnevno nečuveni broj od 200.000 egzemplara, kasnije po 100.000 kroz nekoliko mjeseci. (Garr. 34). Dok se nešto podigoše, potrošile su 1,440.000 kruna. Druge jedne bečke novine, koje izlaze 2 puta dnevno, 6—6·5 mil. kruna. Koje čudo, da kraj tolikoga kapitala moraju idealni ciljevi propasti. Ali to ne opravdava karaktera novina, jer se može i novac i ideal spojiti, samo toga ne može današnja generacija.

U Americi smišljaju i druge mudrosti, da svrate na se pozornost. Različiti kalendari i knjige, onda biblioteke, kao što ih ima „Times" — najveće novine na svijetu — jesu takva mamila. Šta više ima i takvih novina, jedne i u Beču, koji osiguravaju svoje abonente, protiv nesreće i to s 1.000 kr. Osim toga je moguće dobiti često od novina različite „Auskünfte," vijesti i razjašnjenja, osobito u pravničkim i medicinskim stvarima i o svem, što ti samo padne na pamet. U najnovije doba nastoje novine i t. zv. „depešnim dvoranama" omiljeti. U njima se mogu naime badava doznati najnoviji događaji po bijelom svijetu, jer se sve vijesti izvjese odmah čim dođu.

Danas su mnoge velike novine u židovskim rukama. Nama je dobro poznata „N. fr. Presse," o kojoj evo par riječi. Prije nje osnovao je Židov A. Zang 1848. „Presse." On je bio pekar u Parizu, gdje je od E. de Girardina naučio unosnu lopovštinu („einträgliche Gaunerei", E. 59.) i presadio s malo imutka njegovu metodu u Beč. Njegov je „Geschäftsprinzip" bio, ničega ne uvrstiti, čega ne plate, ako je morala platiti publika. On je postao multimiijunar i njegova je „Presse" odbacila

20% dividende. Onda ju je prodao za milijun forinti, kad su oni, što su mu novine podigli, vidjeli, kako se rentiraju, pa su osnovali „N. fr. Presse.“ Ovu posjeduje danas Moritz Benedikt, i stoji pod okriljem anglo-austrijske i Union-banke. U redakciji je 31 Židov.

Osim „N. fr. Presse“ ima u Beču još 36 novina, koje Židovi posjeduju i na njima rade.

Inserati. U prva je vremena bilo malo oglasa u novinama. U Austriji je to bio šta više monopol države u prvoj polovici prošloga vijeka. Danas ne mogu novine bez oglasa živjeti, jer od pretplate ne dobivaju često ni polovice troškova. Zato su im inserati postali glavnom potporom za život, za njima je nastala nečuvena jagma, to više, što su vrlo unosni. Njihov broj nije nikada na štetu ekonomskom ravnotežju novina, dok broj abonenata, kad prijeđe neku granicu, donosi samo štetu administraciji. Redakcija, mašine, telegraf i slaganje traže i velike izdatke. Radi velike konkurencije ne možeš postići visoke pretplate, radi toga spas u reklami, da se uloženi kapital isplati.

Za volju tomu momentu u današnje su vrijeme novine postale sramotnim kulturnim elementom, koji služi novcu i koji donosi vrlo mnogo moralne, ali i materijalne štete.

„N. fr. Pr.“ ima 68, „Neues Wiener Tagblatt“ 66, „Wiener Journal“ 72 tisuće abonenata, „Zeit“ 35. O značenju tih i sličnih brojaka drugi put, ovdje samo to, da se od tolikih abonenata ubere i obilje pretplata. Ali je glavno reklama koja se kod tih novina radi njihove raširenosti nalazi. Jedan jedini broj „N. fr. Pr.“ može povući za zgodnih dana 60 tisuća kruna od reklame (V. sk. 16.) Slično i „N. W. Tbl.“ Uzmite nedjelni broj kojih vam drago velikih bečkih novina pa ćete naći 30 – 50 – 100 stranica inserata. Računajte stranicu najmanje 500 kr. te ćete vidjeti, da su brojke vanredno zamamljive. Zato imadu takve novine uza sve velike troškove (5 – 10 tisuća kruna dnevno) i direktnog dobitka dosta.

Do tačnih podataka nije moguće doći, pa ni u znanstvene svrhe. „Figaro“ je imao g. 1889., kad je bila izložba, 2 i pol milijuna franaka čista dobitka. U Uniji žive 170 tisuća osoba direktno, 1 mil. indirektno od novina. Tamo su primici novina oko 175 mil. dolara (à 5 kr.), od čega otpada na reklamu 95 mil., a 85 na abonent. (Kellen, 152). Glavni redaktor „Times-a dobiva 72 tisuće kr. godišnje. Drugi manji redaktori oko 30 tisuća.

Ali pored redaktora, koji potežu velike svote, ima doduše i takvih, koji moraju biti i s 200 kr. mjesečno zadovoljni. Naravno, i ti su vrlo sposobni, da se bez obzira na moral i poštenje pomoću novina obogate. To su oni u malim mjestima, gdje se ne pita za osobite sposobnosti, gdje novine izdaje koja tiskara i kojoj je redaktor podložan, pa je mora slušati. Događa se pri tom, da i sam vlasnik tiskare preuzme veći dio posla na se, te zaposli sebe i slagare. Da su takve novine krparija prve vrste ne možemo ni posumnjati.

Nego da još spomenemo nešto o reklami. Novine ocjenjuju i knjige. Ali samo one, koje se u njima dadu oglasiti, onda dobiju vazda zasluženu pohvalu, pa nemaju ni jedne ozbiljno zle strane. Eberle navodi da je slično i s umjetnicima koji obično trebaju reklame. Ako ne ćeš dobro platiti mjerodavnih novina, badava ti sva umjetnost, jer će te po mogućnosti obescijeniti i prisiliti, da im platiš, pa da te onda dignu pod nebesa. Poznato nam je, da se u novinama oglašuju raz-

ličite prevare, pri čem je glavno, da novine ne budu prevarene i da dobiju tarif za reklamu. Šta više, oglas će ti još specijalno preporučiti, samo plati. – Po reklami se može najbolje poznati, klanja li se novina zlatnomu teleścu. Ima li i jednih novina, koje bi garantirale za dobrotu oglašene robe? Moguće nijednih. U novije su doba neke novine lijepo prodale svoj inseratni dio ekspedicijama za inserate. Međutim se probudi gdjekada i vlast i pozove malo na red te novine, ako se zaborave, te prijeđu granice pristojnosti. To se pred par godina dogodilo jednim njemačkim novinama. No one su i dalje oglašivale stvari, koje se nisu obazirale na moral. Ponovno pozvane na odgovornost, izrazile su u kratko, da se od njih ne može zahtijevati, da se toga ostave, jer bi izgubile drukčije 27.000 maraka godišnje (E. 134.). Reklama se uvlači i u sam tekst, tako da je taj postao gotovo nuzgrednom stvari kod mnogih novina. Ali nakladatelju je stalo do toga, da što više zasluži. Tim se odlikuju osobito francuske novine. U Beču sam već gledao oglasa pored samoga naslova. Američka je reklama već poslovična, ali i u Njemačkoj te Engleskoj živu novine od nje.

Burza i novine. Tko je malo više odmakao u naobrazbi, zastalno je često puta čuo, da spekulanti na burzama znadu udarati cijene različnim produktima onako, kako se njima sviđa i to u novinama. To je žalibože velika istina, ali i dokaz, kolika korupcija vlada u novinstvu. Burzovne terminske spekulacije, recimo na samom žitu, osobito gdje su bile dopuštene, kao u Madžarskoj provode svoje lopovštine pomoću podmitljivih madžarskih židovskih novina. Spekulanti ili imadu svoje novine ili drugim obilno plate, da onako pišu, kako je njima po volji. Njima za volju lažu novine o cijenama produkata, na štetu bijednog i neukog naroda. U Austriji i Njemačkoj toga hvala Bogu, više nema.

U Engleskoj postoje velike tvrtke, koje izdaju novine. Hamsworth izdaje „Daily Mail“ (1 mil. pretplatnika) i „D. Mirror“ (750.000 pretpl.) i osim toga još ništa manje no 50 drugih novina. Osim te tvrtke ima još i drugih. Naravno da im je prva briga burza i inserat.

U Njemačkoj, te po ostalim zemljama ima sličnih pojava. Tako ima obilje novina, koje stoje pod okriljem banaka, tvornica, akcijskih društava i t. d.

Zato ćemo navesti od obilja primjera nekoliko karakterističnih. Rotschild je prošlih šezdesetih godina financirao sjev. franc. želježnicu. No morale su izdati i akcije, za koje je Rotschild preuzeo raspačavanje. Akcijama je trebalo reklame, jer se bez toga ne bi mogle ni maknuti. Zato se je R. obratio na novine, kao vrstan „Geschäftsmann“, pa se pogodio, da će dati novinama 5 akcija, ako poduzeće oglase u rubrici „razno“; 20 akcija za noticu u sredini lista, a 50 za preporučni uvodni članak. Tako mu je pošlo za rukom stvoriti reklamu i akcije su bile prodane na burzi, kako treba. No kad se Rotschildu prohtjelo lopovštine, onda ju je opet izveo pomoću novina. Njih je podmitio, da dokažu, kako sjev. željeznica propada. Akcije su bježale natrag na burzu, ali u mrežu Rotschilda uz vrlo povoljnu cijenu po njega; on je zaslužio pô milijarde, jer je i poduzeće i dalje dobro stalo, a R. je dobio za pô milijarde jeftinije akcije, nego bi ih se drukčije domogao. Onda ih je naravno prodao uz dobru staru cijenu.

Slična je lopovština kuće Rotschild i sedamdesetih godina u Beču pripravila t. zv. „crne burzijske dane“, kojih se Beč dobro sjeća, a zasluga su onoga Rot-

schilda, što je nedavno umro. I najprvi se je Rotschild obogatio sličnim načinom naime novinskim lažima u Londonu početkom prošloga stoljeća.

Sličnih se stvari događalo i s panamskim kanalom, ali je glavno, da su novine za svoje laži dobile 25 mil. franaka (E 66.) Veliki akcijski zavod „Crédit foncier“ zakupio je svu parišku presu s godišnje 1 – 2 mil. fran. Uopće je savez novina i burza, te banaka u Francuskoj vrlo intiman. Banke daju novinama mjesečni fiksum za ekonomski dio istih, koji one po miloj volji prepariraju. Likvidator za samostane Duez za vrijeme progona 1905. sakrio je jedno 6 mil. Sudu je priznao, kako je novinama zatvorio brbljava usta sa 150 – 200 tisuća franaka, da ga puste u miru. (Eb. 67.)

Kad se osnovala „Raten- u. Rentenbank“ u Beču 1871. bili su novinari nadareni obiljem akcija, u obe pole monarhije. Na to je otišlo preko 33 tis. forinti. A kad su se izdavale „turske loze“, dobilo je 75 novina darove, ili da šute, jer će im se šutnja pozlatiti ili da govore u prilog. Od tih novina je dobio „Tagblatt“ 32.000 for., dvije druge po 25.000., jedna 16.000 for. „Österr. finanz. Revue“ bila se ponudila sudu, da će to i dokazati (Eb. 70.)

I današnja skupoća nije bez koristi za kapitaliste. Oni naime preko novina znadu podići cijenu različnim produktima, jer novine naprave za plaću javno mnijenje, da stanovitog produkta imade i da mora biti skup.

Novine i publika. Novine nastoje na svaki način sačuvati simpatiju publike. Zato pišu ono, što se publici najviše sviđa, jer ona onda i čita novine. te osjeća, da ih badava ne plaća, i radi toga redakcija polaže nemalu vrijednost na to, da tačno znade zahtjeve svoje publike. Odatle n. pr. i hajka protiv kršćanstva, gdje je s jedne strane publika sama istomu protivna, a s druge su strane same novine i knjige stvorile tu protivnost. Isto je tako razumljivo, da novine obilje novaca troše na brzojav, jer čine po volji publici, ako joj i brzojave serviraju. No kako nije moguće uvijek dobiti istinite, to se onda naprave umjetni, nad koje se se onda svejedno napiše: originalni telegram, privatni telegram, telegr. „Obzora“ n. pr. i t. d. Iz rečenog razloga potječe i ona užasna razvučenost i brbljanje, koje će doduše barem nekomu biti nepovoljno, ali čini utisak, da su novine do skrajnosti informirane, a to imponira. Veliki brzojavni uredi za novine (Reuterov, Ag. Havas, Ag. Stefani) nisu zastalno postali iz želje, da služe istini, nego kesi. Ona nedostojna pojava, koja se zove senzacija, nagoni novine na velike žrtve, ali se isplaćuje. Novine pri tom naime troše neograničeno, ako mogu i ako treba za brzojav i posebne izvjestitelje, koje odašalju na lice mjesta. Pustolovine, krađe, sudovi, nesreće, svega toga ima u obilju u svim novinama. Od toga žive gladni novinski narod.

Kakva je pako hrana rečena lektira, zna svaki razuman čovjek, a da ujedno bazira na lakoumlju čitalačke publike, nije teško dokučiti. Kad bi novinari išli za tim, da zdravu prosvjetu i ono što je istinito i pametno donose, to bi publici dokazali, da nije potrebno ni odmah ni sve doznati. Ali otkud? S glupom se publikom dade nešto postići, zato je moraš takvom i uzdržati.

Historija svjedoči, kako su novine sposobne, da se i same prodaju. – U svibnju 1868. ponudile su se Napoleonu III. različite njemačke novine, ali naravno da im mora platiti. „Coblenzer Zeitung“ je tražila od njega 4000 franaka, „Echo der Gegenwart“ u Aachenu 5000, „Speyerer Zeitung“ 8--9000, „Rheiniche Zeitung“ 22 – 23.000 godišnje. (Eb. 101.)

Evo jednog sjajnog primjera, kako novine donose istinite vijesti. Za talijanske krize slao je jedan korespondent „N. Fr. Pr.“ vijesti o istinitom stanju burze u Rimu. Ali vijesti su na njegovo veliko čudo izlazile upravo u protivnom smislu, izvraćene, i to kroz nekoliko dana, (E. 72.) jer zastalno nisu bile zgodne za kakvu špekulaciju na burzi.

Dodavši, što sude umni mislioci o novinama, svršit ćemo. Fr. Lassale; „Lažljivost, pokvarenost i nemoralnost liberalne (vladajuće) štampe ne može se ničim nadmašiti, nego njenim neznanjem. Žao mi je, ali moram kazati: ako se naša štampa ne obrati na pravi put, ako ta novinska kuga potraje još 50 godina, to će se duh našega naroda pokvariti do dubina svojih i propast će. Ni sami Grci najnadareniji narod, ne bi toga mogli izdržati. Da se za volju gadnom dobitku truju svi izvori narodnoga duha, da se narodu duševna smrt dnevno natače iz tisuća cijevi, to je najveći zločin, koji mogu mrziti.“ (E. 159.) Bismarck, 1881.: „Ono što su Nijemci dobili mačem, iskvarili su novinama i govornicom“. (E. 159.)

Pri obrađivanju ove teme nije mi bilo moguće, a da i literature ne pitam za savjet. Radi toga sam prigledao ili prolistao slijedeća djela: Brunhuber: Das moderne Zeitungswesen. Eberle: Grossmacht Presse. Garr: Die wirtschaftlichen Grundlagen des modernen Zeitungswesens. Kellen: Das Zeitungswesen. Pius-Verein: Vortragskizzen über die Presse.

S. Šimunović:

Blagoslovljeni trenuci.

I. Sjećanje.

Po sobi žižak dršće svjetlom žutim,
A vani svijetom pala tama gusta,
Na svoje mile ja mislim i šutim
U tihoj noći pored svijeta pusta.

I u sobi mi nekud ljupko, meko,
Ko kad vam bratac zbori riječcu milu
Sad rodnim krovom, il' kad blizu neko
Sve pjeva pjesmu o majčinu krilu.

Po cvijeću kroz mrak vani rosa pada,
I noćca šapće meku pjesmu svoju.
Ja šuteć mislim. – – Bježte brige sada,
Još otkriti ću milu riječcu koju.

Još nać ću riječcu, što rečena nije,
I do kog bratskog srca još ću zaći,
Još vidjet, što mi milo oko krije,
O bježte brige – sve ću jošte naći.

I šuteć dalje nečujno i ti'o
Svim dragim pozdrav sad ću dušam mili,
Kroz noćcu poslat, kad svijet sniva cio,
I tihom zemljom meki mir se krili.

Donko Vajin:

Zašto?

Pjevajući momci idu, a ja bih ih pitat htio:
Zašto, momci, pjevajući, kad kod kuće maja plače,
Kad kod kuće dika gine, i okom vas seka prati,
I kad čuje pjevanje vam, — jeca jače?

Zašto momci, kad vas tamo gvožđe čeka od srdaca,
Strani ljudi, što će rug im plaćom biti vašeg truda,
Kletvom što će sakrit htjeti i prigušit duše vaše,
Da vas onda bez pitanja — gone svuda?

Zašto, momci, kada tuđa vaše krvi zemlja žeđa,
Kad će tuđi hladni kamen disaj da vam smrtni prima,
Pa da onda puca s bola, gdje ginuste za drugoga:
Jer i kamen više od njeg — srca ima?

Zašto pjevat, kad nijedan za svoj dom vas pasti ne će?
Pa i oni, što se natrag tužni vrate tužnim nama,
Ovjenčani lovor-listom sjest će na prag pusta doma,
Da mu ropstvo oplakuju — s materama.

U jednoj slavenskoj zemlji 15. listopada 1912.

Smotra.

Albert Ruville. Natrag k svetoj crkvi.

Doživljaji i spoznaje jednog obraćenika. S piščevom privolom preveo „Zbor duhovne mladeži u Senju.“ 1912. Tiskom katoličke tiskare u Ljubljani.

Coppée veli u „Predgovoru“ knjige Adolfa Retté-a: „Od đavla k Bogu. Povijest jednoga obraćenja“: „Jedne navede na to (na obraćenje op. pisca) snaga njihova mišljenja,

druge darovi maštе.“ Među prve spada jamačno dr. Albert Ruville, sveučilišni profesor u Hallu n. S. Ishodište njegova nutarnjeg obraćenja bilo je, kao što sam kaže, na strani znanstvenoj, na strani razuma.“ (O. c. str. 12.). Dakako da je i čuvstvo kod toga djelovalo, ali je ono imalo sekundarnu znamenitost, ono je tek pospješilo nutarnju evoluciju. Ruville-ovo obraćenje jest veoma zanimivo zato, što je Ruville prošao sve faze, koje mora proći moderan čovjek, da se opet vrati u krilo crkve. Odgojen je bio u ortodoksnom protestantizmu. No subjektivistični karakter protestantizma doveo ga je do svih onih zabluda, koje obilježuju dušu modernog čovjeka. Materijalizam, panteizam, skepticizam! To su smjerovi, kojima je krenula Ruvilleova duša, kad je počela analizirati misaonu zgradu protestantizma. Harnackovo djelo „Das Wesen des Christentums“ ponukalo ga, da razmišlja o osobi Isusovoj. Morao je priznati, da je Isus izvanredna pojava, koju nam može razjasniti samo njegova božanska narav. Božanski značaj Kristove osobe doveo ga sasvim dosljedno do toga, da mora postojati u crkvi neodvisan magisterij „ecclesia docens.“ Nutarnju razrovanost protestantizma pripisivao je — sasvim razložno — tomu, što protestantizam nema općenito obvezatnog auktoriteta. Uslijed tih opažanja naginjala je Ruvilleova duša sve više i više katolicizmu. Prva katolička teološka knjiga, koju je čitao, bila je Reinholdova „Der alte und der nene Glaube.“ Kad ju je pročitao, pričinile su mu se protestantske nauke „kao nespretni snimak, u kom su bile odstranjene najbolje crte.“ (O. c. str. 35.), Nastajalo je predsuda o katolicizmu, koje su se ukorjenile u njegovoj duši pod uplivom protestantizma. Te su predsude počivale ili na nepoznavanju katoličke naučne zgrade ili na činjenici, što nije lučio božanskog i čovječjeg elementa u crkvi. Ali k svetoj crkvi se vratio tek onda, kad je upoznao bit, jezgru kršćanstva, naime eukaristiju. To je u krupnim potezima evolucija Ruvilleove duše od vremena, kad je čitao Harnacka (g. 1901.) do definitivnog pristupa u katoličku crkvu, koji je uslijedio 6. ožujka 1909. Zar nije to evolucija svakog modernog čovjeka, koji se, svladavši otpor modernog bezvjerja, vraća k vjeri otaca? U Ruvilleovoj apologiji katolicizma nalazimo odgovor učenjaka-historičara na sve prigovore, koje u današnje vrijeme iznose proti katoličkoj crkvi. Ruville je istraživao historiju papinstva, te došao do zaključka, da je papinstvo od prvih početaka pa sve do danas sasvim odgovaralo uzvišenim zadacima, koje mu je povjerio sam Utemeljitelj crkve. Naravski da ga je kao učenjaka zanimao odnošaj među katoličkom vjerom i znanošću. Katolička vjera sačinjava takvu osnovnu podlogu za istraživanje, „kojoj pogledom na čvrstoću i stalnost nema premice“ (O. c. str. 158.). Eto njegova riješenja! Sam priznaje, da se je njegov položaj kao historičara znatno poboljšao tim, što je postao katolikom, jer je upoznao najznatniji historijski faktor t. j. katolicizam. No nije dosta za pravog katolika konstatirati sklad među vjerom i znanošću. Crkva nije znanstvena formula, crkva je život, pa tko hoće crkvu upoznati, taj se mora uživiti u njezin život. Zato sasvim opravdano šalje Ruville one, koji hoće prati crkvu najprije u ispovjedaonicu: „Prije mora čovjek samoga sebe do čista oprati, a onda početi prati druge ili čak crkvu“ (O. c. str. 189.).

Ne mogu, a i ne ću duljiti! Tko želi svom vjerskom uvjerenju podati oštar znanstveni izražaj, tko želi biti ne samo katolik volje i milosti, već i katolik razuma, taj neka posegne za izvrsnim prijevodom Ruvilleove apologije! Knjiga se naručuje kod „Zbora duhovne mladeži“ u Senju. *sb.*

Sudbina izdajice. Spjevao Pajo Mišura.

(Hrvatska tiskara (Dr. Krstelj i drug) Šibenik 1912. Cij. 1 K.)

Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? tko će se uspeti na brdo Gospodnje, ili tko će stajati na svetu njegovu mjestu? Ovo pitanje dolazi nam i nehotice na pamet, kad počnemo razmišljati o religijoznoj poeziji. Ideali te poezije inspirirali su Miltona, kad je prikazivao krajeve i osobe „Izgubljena raja“, Dantea, kad se u plamenoj viziji uzdizao preko pakla i čistilišta do neba, Gundulića, kad je „plakao gorke suze“ razmetnoga sina, Kanižlića, kad je crtao patnje i slasti „sv. Rožalije, panormitanske divice.“ Moderni čovjek prezire askezu, držeći je fizičkom i duševnom lijenošću. Zaboravlja dakako, da su najveći asketi bili najaktivniji članovi ljudskoga drnštva.

Novija hrvatska književnost nije stvorila nijednoga religijoznoga djela, koje bi se moglo nazvati posve uspjelim. Najviše još umjetnosti imade u Preradovićevim „Prvim ljudima“.

Martićevi „Posvetnici“, Okrugićev „Sv. Ivan Kapistranski“, Batistićev „Život sv. Vida“, „Život sv. Lucije“ i „Život sv. Katarine“ vrijedni su spomena tek kao osrednji pučki pjesmotvori.

Religijozna nam je lirika ipak bolja. Tu su poveća djela: „Zvuci iz katakomba“ od dra Velimira Deželića, „Iz ostavštine moga prijatelja“ od Izidora Poljaka i ciklus „San i java“ od Marina Sabića. Do kojega se stupnja hrvatska religijozna lirika uzdigla, vidi se iz lijepih Poljakovih himna, što izađoše nedavno u osječkom „Književnom prilogu“. Završetak n. pr. „Pjesme pećinâ“ (možda bi bolje bilo: „Pjesme planinâ?) glasi:

Samo kada Vječni posred zore rane
Šeće kroz nebeske svoje ljepostane,
Pa mu okeani, šume puste, gole,
Polja himnu poju, Matutinum mole,
Lugova mu naših pjevaju slavuji,
Tamjan u vis šalje cv'jet, što uz njih buji,
A mi kao Mojsij Božje videć lice
Od straha bi htjele prostrti se nice,
Poklanja se naših jela tisuć hvoja,
Mi u magle čela ovijamo svoja.

U ovim stihovima nalazimo već i prave grandijoznosti. Nastavi li naša religijozna poezija ovako dalje, onda ćemo brzo u jeziku i građi doći dotle, te ćemo moći stvoriti klasičnih religijoznih djela. Zasada je to još nemoguće, jer nemamo za sobom dosta tradicije ni kritike. Ovo i jest razlog, da ni „Sudbina izdajice“ nije uspjela.

Autor toga djela, Fra Pajo Mišura, rodio se 13. siječnja 1877. na poluotočiću Mandalini kraj Šibenika. Šibenčani su ljudi, koji i sada žive u herojskim tradicijama narodne pjesme zanoseći se svijetlim oružjem i krvavim bojevima. Piscu iz ovakva kraja najbolji je uspjeh osiguran u epici. Pa doista, i sama lirika fra Paje Mišure nosi na sebi donekle epski biljeg, jer se u njoj umjetnički dojam izaziva više nizanjem događaja nego li crtanjem čuvstava. Stoga nije čudo, što se on nakon dvanaestgodišnjega rada odlučio, da nam stvori i „religijozni epos“, uzevši za nj predmet iz Biblije.

Zadnje dane života Isusova opjevali su već pjesnici. Nama su najpoznatiji Klopstock i Palmotić. Njihovi su eposi za današnji vijek previše dosadni. Tko pročita Klopstockova „Mesiju“, može se pohvaliti, da je učinio herkulsko djelo. Fra Pajo Mišnra prikazao je muku Isusovu kao epizodu, dok je naprijed izveo Judu i glavnu pozornost svratio na njegov udes.

Juda izdaje svoga Učitelja. Zato ga prezire i onaj, koji mu isplaćuje trideset srebrnjaka prezire ga i apoštol Petar te ga progoni; a ni svećenik mu ne dopušta ući u hram već ga tjera napolje. Opći prezir potenciran je do nevjerojatnosti, i mi vidimo najedamput, kako malne čitav Jeruzalem trči u potjeru za izdajicom vičući: „Udri hulju, ne ostav' mu traga, — ubij, ubij izdajnoga vraga“. Juda umakne izvan grada. Umoran zaspi i u snu vidi (on, Židov!) Himere, Hidre, Gorgone, a zatim Elizij. Probudivši se bježi opet dalje. Hoće da se pridruži poznatomu legendarnomu putniku Ahasveru, ali ga i on odbija. Odbija ga i oslobođeni razbojnik Baraba, ne htijući da mu dadne konačišta. Samo jedna duša smiluje mu se na „svetom zdencu“ i napoji ga hladnom vodom „za ljubav raspetoga Boga“. To je njegova zaručnica Sara, koje on u polutami ne raspozna kao ni ona njega. Juda se kasnije sjeti, tko mu je dao vode. No ta ga uspomena samo jače rastuži. On je odlučio dokončati život. U nešto mirnijem tugaljivom tonu apostrofira odsutnu zaručnicu:

„Nosi, djevo, tugu i nevolju,
dok ne skobiš svoju sreću bolju:
preboli mi brzo ljute rane,
pa sretnije boravi mi dane.

Nevina si, nemoj tugovati,
mladog srca tugom ubijati:
tebi živjet, a meni nikako,
moj je život osramoćen jako.“

Još nekoliko časaka, i on je svršio na maslinskoj grani. U takvu položaju nađe ga i zaručnica Sara. Grozan prizor, pred kojim ona pada u nesvijest. Kasnije se umiri i odluči da će na Libanu služiti Bogu kao djevica.

Prikazujući Judu, vojničku četu i razbješnjelo mnoštvo Židova pjesnik jako pretjerava. Sve je kod njega grozno, sve nakostrešeno, sve bježi i kriči. Samo jedan primjer:

„Družba r u ž n a sv'jeta n e o p r a n a,
čudnim sjajem sunca razasjana,
v r v i b'jelom Pilatovu dvoru
i d u š i s e l u d i l a u m o r u,
z u b i m š k r i p l j e, š a k e u v i s d i ž e,
c r n i j e z i k p l a m n e u s n e l i ž e,
u o č i m a m u n j e s e k r i ž a j u,
l i c e s t r a š n o m g o r i u o č a j u,
g l a s p a k l e n i u ž a s o m r a z l' j e ž e
i visokih do nebesa seže:
— Barabana, pusti, Barabana! —
g r o m o m o r i družba o č a j a n a.“

Tko hoće da se uvjeri, koliko ovdje imade neukusnosti, neka isporedi ovaj spis sa opisom istoga prizora u Arnoldovu „Pilatu“.

U jednoj baladi prikazao je Arnold i Judu, ali ga prati samo do ulaza u maslinov gaj, a onda veli: „o nejdi, pjesmo, za njim, nek se smiri.“ Naprotiv fra Pajo Mišura posvetio je samomu vješanju Jedinu jedno pedeset stihova. A na koncu veli:

„Još gle kazne, kakva se ne čula,
d r o b m u p u č e, c r' j e v a s e p r o s u l a.“

Zaboga, ta je li ovo pjesma ili šta drugo?! A imade ovakvih mjesta i više u „Sudbini izdajice.“

Razumije se, da čitatelju čisto odlane, kad nakon ovakve buke i progonjenja dođe do nešto mirnijega pripovijedanja. Tu ima već više umjetnosti. Lijep je prizor iz „nebeskoga grada“, gdje anđeli pjevaju pjesmu: „Svet si, Bože, i prepun ljubavi.“ Ugodniji su i oni momenti, gdje dolazi pred nas Spasitelj, premda i u njima ima neprirodnosti. Mogu se čitati i Sarini događaji i refleksije u zadnjem — dvanaestom — pjevanju. Inače, premda je pjesnik sakupio dovoljno građe za svoj pjesmotvor, nije obradba dosta umjetnička.

Neuspjehu „Sudbine izdajice“ bit će da je pridonio i deseterac sa srokom a—a. Takvim stihom opjevao je Ciraki „Jankovo ljetovanje“, ali tamo prikazan je drukčiji život, kojemu brzi tempo sasvim dobro pristaje.

Fra Pajo Mišura surađivao je dosada u „Vrhbosni“, „Narodnom listu“, „Osvitu“, „Jadranu“, „Prosvjeti“ i „Serafinskom perivoju“. „Vrhbosna“ i „Seraf. Perivoj“ sačuvali su u Hrvatskoj i u najtežim časovima budnu svijest za katoličku književnost. Sakupili su oko sebe dosta pjesnika, kojih nisu mogli kritički ni sustavno odgajati. To nije njihova krivnja, mi im moramo biti zahvalni i za ovo, što su učinili. Ali njihov rad treba da nastave drugi i da one elemente, što ih oni ostaviše, prosude kritički te unaprijede njihov razvitak. Od fra Paje Mišure nadamo se mi jošte kojemu pjesničkomu djelu. Zato smo i bili nešto oštriji prema „Sudbini izdajice“. Držimo, da nam se to ne će upisati u grijeh. Mi bismo rado obasuli djelo hvalom, kad bi nam to uvjerenje dopuštalo. Ali držimo, da bi tim počinili grijeh i prema pjesniku i prema pravoj umjetnosti.

Pa ako epos fra Paje Mišure i nije uspio, ipak težnja za religijoznom poezijom ne će u nas oslabiti. Religijozna će poezija zapremati uvijek odlično mjesto u našem programu među ostalim vrstama lijepe knjige, a u srcu našem ostat će i dalje ono životno pitanje: „Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? tko će se uspeti na brdo Gospodnje, ili tko će stajati na svetu njegovu mjestu? Mi čekamo pozitivan, konkretan odgovor na ovo pitanje.

P. G.

Slovenske balade in romance.*

Gotovo slučajno dobih u ruke ovu knjižicu. Kako je otvorih, opazih stihove: „Luna in zvezde svetijo, mrliči hitro jezdijo, mrliči hitro jezdijo...“ Vrlo ugodno pročitah čitavu tu nar. pjesmicu, što me nekako posebno raspoložila. Sjećam se, da mi baka pričala isti taj motiv, a bijah tada malen, vrlo malen, te bih često u najfastičnijih snovima zaspao do nje-

* Izdalo društvo „sv. Mohorja.“

zinih nogu. I sada, kada je već britva prošla bezbroj puta po vlažnim obrazima, kad proživjeh one sretne naivne dane, potaknut gornjom pjesmom, s velikom ljubavlju pročitah cijelu zbirku. I nije mi sada žao.

Pjesme čitah redom, jer saznah iz predgovora, da su tako složene, te se jedna doista neprisiljeno nekako veže o drugu. Zastupani su u toj knjizi „vsi naši (misli slovenske!) priznane pripovedni pesniki, počemši od Prešerna, Jenka, Levstika in Stritarja prek Gregorčiča in Pagliaruzzija tja do novejših in najnovejših: do Aškerca, Medveda, Župančiča in še drugih.“ Dobar dio zapremaju nar. romance i balade.

Mene su ove pjesme nekako posebno raspoložile, jer nijesu kao svagdanje štivo, već kao nešto svečano, nešto posvećeno davninom, što lebdi nad prahom nekadanjih vitezova, naših pradjedova. Ova je vrsta poezije nekako prirođena i mila ovim slavenskim narodima, jer je puna bajanja i sjete, puna fantastičkih događaja, jer zadovoljava narod sa mnogo srca, mnogo sjete.

Takve su sve pjesme u ovoj zbirci. Slovenski pjesnici umiju pogoditi ton, što zvuči u ušima naroda; siže, što odgovara fantaziji svakog pojedinca. Sjećam samo na ljupkog Gregorčiča, na Franceta i njegovu „Luna sije“. Sve su pjesme u ovoj zbirci lijepe, a poslije narodnih pjesama redaju se Aškerc, Prešern, Gregorčič, Župančič, Medved, Funtek i tako redom dvadeset i trojica. Poslije nar. pjesama najljepše su Aškercove, ritmika je melodiozna poput one Nazora ili našeg Sabića u nekim pjesmama. Još mi sada zvuče davno pročitani stihovi:

„Poj, kladivo, le poj, le poj,
Težaven, tužen stan je moj.“

Najljepša od sviju je doista „Godčeva balada“. Gotovo popucaše strune guslača, koji sviraše za smrznule noći vuku, što ga držaše isprva samim đavlom, te mu veli:

„Pridi mi rajši na dom!
Na toplem se lepše zagodel ti bom.“

No stari vuk poginu do jutra uz pratnju jauka, što izviraše sa smrznutih struna.

Za nas je napose interesantna „Kronanje v Zagrebu“. Okrunjeni Gubec zadnjom zbori narodu:

„Kot kralj dnes prvič gledam vas,
Vi zadnjič slišite moj glas...
Ves narod kronan je z men,
s kraljevom venčan je častjó...
O naš veliki petek sam!...
Kdaj vskresne stara pravda nam?
Za njo duh moj vas spremljaj v bran,
in — pomnite današnji dan!“

Knjigu počinje s Prešernom i završuje s Prešernom. „Orglar“ i „Neiztrohnjeno srce“ obrađuju isti motiv, koji je koncentriran u ovim stihovima, što ih govori Bog:

„Komu pevski duh sem vdihnil,
z njim sem dal mu pesni svoje;
drugih ne, le te naj poje,
dokler da bo v grobu vtihnil.“

Osobito je interesantna Gestrinova „Balada o prepelici“. Mladi bolesnik za tihe noći sanjari o sreći i mladosti, koja je tobože daleko od groba, no prepelica lepršiонim krajem a njena pjesma „v soletno noć odmeva: pet pedi!“ Taj je siže Gestrin vrlo lijepo obradio te je običnom pjevu dao duhovito simboličko značenje.

I sve ostale pjesme vrlo su lijepe, osobito Gregorčićeve i Župančićeve. Od narodnih je najljepša „Mrtvec pride po ljubico.“ Taj je motiv internacijonalan. Od umjetnih ga pjesnika obradiše Bürger i Mickiewicz, no ni jedan ne nadmaši ove slovenske narodne balade

Kako se u istočnih naroda ističu u pripovijestima i pjesmama duhovi i fatum, tako se ovdje ističe „Smrt bela kost“. Tako na priliku:

„Kam — oprašaš me? Kako si bled!
Jaz peljem te — na drugi svet!“ (Aškerc)
„Izgine, ko trenil bi, bela žena...“ (Medved)

„Ko mimo okna šla,
Smrt spoznal je belo“ (Župančić)
„Molče se sklanja
nad njega trupom — Smrt.“ (Funtek)
„V mlin pak pride grenka smrt“ (Nar. pj.)

Svi su ovi motivi sa Smrću vrlo lijepo obrađeni. Uopće, naglašujem, pjesme su vrlo lijepo sređene, tako te će zadovotjiti čitače s estetske i moralne strane, a ukusne vinjete prof. Koželja u mnogom razjašnjuju i uvećavaju ljepotu pojedinih pjesama. Držimo, da bismo nešto takova mogli očekivati i od našeg Jeronimskog društva, to više što nemamo takvih knjiga za puk, koji bi ih željno i radosno primio.

Napominjem da može te pjesme čitati i svaki izobražen čitalac s isto takvim zanimanjem kao i narod.

Ja ih pročitah s velikim interesom, i uvijek ću ih rado čitati, jer me sjećaju mladih dana, jer mi zvuče u ušima oni mistični stihovi:

„Luna in zvezde svetijo,
mrliči hitro jezdijo,
mrliči hitro jezdijo.“ *V. J—k—ć.*

Osječko kazalište.

Kad smo pročitali repertoir za ovu sezonu, te vidjeli „Revizora“ i čuli preslatkoga „Suppéova“ „Boccaccia“ pa očekivajući Shakespearea i druge svjetske velikane, nadasmo se da ćemo dobiti teatar comme il faut i ako ne bismo mogli štošta odobriti. Međutim s te visine naglo nam naše kazalište palo, kad smo vidjeli Weberovu komediju „Derište“ (La gamine), koja ne samo da ima u sebi svu silu najgorih prostota, nego se na mnogo mjesta izričnо ruga ustanovama katoličke crkve tako, da je tomu čak i dobrodušna „Narodna obrana“ izvoljela prigovoriti. Žalosno je i to, da je taj komad preveo jedan pedagog, komu je povjeren odgoj mladeži. Najžalosnije je, što je na ovaj komad bila puštena i mladež svih naših zavoda, a što je još gore, smjelo se ići na operetu „Alma gdje stanuješ?“ koja je tako prosta, da joj uopće ni sadržaja ne smijem reći.

Čujemo, da su se ove stvari davale i u Zagrebu i to s dobrim uspjehom. Tako dakle? Koliko je imao pok. Miletić neprilika sa zagrebačkim rabinom radi nevine uloge u „Ladanjskoj opoziciji“; koliko bi danas naše kazalište podnijeti moralo, kada bi se iznio komad, gdje se ruga pravoslavlju ili Srpstvu; a u zavodu, za koji pridonosi svoje krvavim znojem stečem krajcare bar podrug milijuna hrv. naroda, javno se ruga njegovoj vjeri, za koju je spravan! još danas kao negda da lije svoju krv — i to prolazi onako.

Razumije se! Kad bismo marili za ovakve sitnice, ne bismo bili moderni, stoga bismo preporučili našim odgojiteljima mladeži, nesamo, da prevode ovakve komade i tim usrećuju hrv. literaturu, već da ishode od pozorišnih uprava, da ovakve komade daju za besplatne đačke predstave, neka se buduća narodna inteligencija uputi u pravi moderni život, jer čemu da se i čim drugim mladež bavi, kad je sve opasno po pravi mir i poredak? *„M.“*

Naši listovi.

»Liljan.« Br. 1. — Dubrovnik. Prvi je broj više prigodna značaja. Dvije su pjesme i dva članka posvećena uspomeni pokojnoga klerika M. Ćuzele, „Smrt M. Ćuzele“ napisana je hladno i bez ikakve emocije, dok je „Bratu“ toplija i nježnija sa lijepom pointom. Brstenički (Čemu toliki pseudonimi? Kritik, ako je verziran, ne mora baš pročitati šifre. da sazna, tko je stvar napisao!) piše crticu „U času umiranja“. Zvuči kao lirska pjesmica, ali — manje crticâ, a više misli i truda oko obradbe i dotjerivanja! „Moj život hoće da se gubi“ ima ideju, ali je obradba i jezik sasvim nemoderan i zastario. Više pjesničke lektire!! „Sirota“ je sujet kojega pisac nije dovoljno proživio i „proosjećao“, a i najveći pisci pišu dobre pjesme i crtice samo o onom, što je dio njihove duše. Ovako ne može biti ni govora o kakvo koncepciji, ni iole umjetničkom individualnom stvaranju.

»Travanjsko Smilje.« God. VI., br. 1. Prvi ovaj broj nosi sve oznake lanjskog dobro uređivanog „Tr. S.“ Sadržina je raznovrsna. Urednik se osvrće na pet godina rada i pozivlje ljude, da se još većim žarom dadu na posao. Članak „Kosovijada“ izrađen je sa puno marljivosti i ljubavi za predmet. Čelik u programatičnom članku govori o radu za narod i daje direktivu tomu radu. (Rado bismo vidjeli i jedan apologetski članak!) F. Horvat stoji pod prejakim utjecajem Kranjčevićeve forme, a i njegova pesimizma, te nije samostalan u stvaranju. Neka potraži sebe! „Jesenčica“ se odlikuje svježom dikcijom „na narodnu“ — osobito prva i treća strofa. Pripovijesti „Ribareva kćerka“ i „Posljednja noć“ nastavljaju se, ali već sada zaslužuju pažnju. „Posljednju noć“ je zaista napisao p j e s n i k sa očito epskim talentom, samo neka na početku pjesme izgladi onu neukusnu figuru, kako „mjesec migne.“

»Nada«. Književni list. God. VII. br. 1. — Zagreb. Broj bogat sadržinom. Prevlađuje crtica. Pjesma „Dom“ ima lijepih slika, ali se vidi da je napisana od početnika, koji se bori sa izrazom. Jezik je dosta nategnut, riječi isprebacane, a o b r a t nejasan. „Lišće žuti“ ugodno se čita radi svoje jednostavnosti i priprostosti.

Kulko pokazuje tragove marljivog proučavanja Šenoe i izraz mu je dosta beletristićan. „Pjesma“ je nježna romantična stvarca, kakvu rado vidimo u listu „Nadina“ smjera. Gold je napisao potresnu crticu. Ima dar promatranja, pa neka ga kultivira. „Epigram“ nije kršćanski. Zar i nama svršava „borba sa prirodom i sobom mračnijem tek grobom“? Jelenčić je vrlo spretno izabrao sujet, ali bi morao mnogo više pažnje posvetiti psihološkoj analizi, ako hoće da napiše dobru pripovijest. „Na uzvrat“ je prenaivna. Pouka je zastupana dvjema raspravama iz apologetike (svakako vrijedno hvale i dobrim prikazom „Našeg Kola“ u feljtonu.

S. V.

Jedinstven format knjiga.

Svaki pojedini narod ima mnogo oznaka, koje pripadaju samo njemu i nikomu drugomu. Te oznake zovemo nacijonalizmom u užem smislu. Ali osim nacijonalnih oznaka imademo mi i vrlo mnogo elemenata, koji su svima ljudima zajednički. Te elemente nazivamo intercijonalima i sveljudskima. Evropska kultura ide za tim, da pojedine svoje tečevine učini svojinom svih naroda, t. j. da učini internacijonalnima. Iz ove težnje rodili su se jezici Volapük, Esperanto i Ido.* Iz ove težnje nastadoše i međunarodna udruženja duševnih radnika, n. pr. prirodoslovaca, geografa, kemičara i drugih, I internacijonalni kongresi liječnika, geologa i arheologa idu za tim, da iznašašća pojedinaca učine vlastništvom i baštinom svega čovječanstva.

Potrebno je, da kultura ostane nacijonalna, jer su elementi nacijonalizma najbolje sredstvo za održanje, obranu i razvitak pojedinih naroda. Ali je isto tako opravdano nastojanje, koje ide za tim, da sve narode u nekim tačkama zbliži.

Hoću da čitatelje Luči upoznam sa jednim vrlo interesantnim pojavom, koji pokrenu glasoviti monista, otac energetike** umirovlj. sveuč. prof. dr. Wilchelm Ostwald. Čovjek, koji s Arrheniusom i van t' Hoffom utemelji fizikalnu kemiju i koji nakon višegodišnjeg uspješnog djelovanja na polju kemije (Lehrbuch der allg. Chemie II. izd 1891/1904; Elektrochemie 94/96; Grundlinien der anorg. Chemie 02; Schule der Chemie 2 djela 03.) priđe k filozofiji i poče na tom polju djelovati osnovavši „Anale prirodne filozofije“ i napisavši uz „Temelje prirodne filozofije“ (Reclamovo izdanje) još mnogo toga. Svagdje se pokazuje u tim djelima njegov monistički duh, a sam Ostwald izdajući svoje „Monistische Sonntagspredigten“ i „Monistisches Jahrhundert“ s veseljem propagira otpad od vjere. Čovjek je to silno poduzetna i organizatorna duha, koji žrtvova mnogo i materijalno i duševno za širenje svojih ideja. Uz sve ovo radio je još oko forme Esperanta pretvorivši ga u savršeniji Ido.***

* Govorilo se i pisalo i o sveslavenskom jeziku, ali ga još ne iznadoše, dok Esperanto i Ido broje na tisuće pristaša i velik broj novina, časopisa i knjiga.

** Vidi dr. Bazala: Povjest filozofije III. sv. 210 str.

*** Možebit će tkogod zamjeriti, da ovoliko o Ostwaldu govorim. Imam zato više razloga. Najglavniji je taj, što hoću da naši pristaše vide kakvih sve organizatornih duhova i o b r a z o v a n i h ljudi ima u protivničkom taboru, te da ne shvate našeg pokreta i rada odviše lako baveći se „n a u k o m i k n j i ž e v n o š ć u k a o š p o r t o m“. Hoćemo temeljite i utvrđene radnike. Drugi razlog je, da nedavno Kat. list donese oglas o prijevodu Ostwaldove „Schule der Chemie.“ I u njoj je on monista.

I ovaj znanstveni i organizatorni duh dao se sa svojim prijateljima na posao oko organizacije duševnog rada. Osnovaše internacijonalni institut za organizaciju duševnog rada. pod imenom „Die Brücke“ sa sijelom u Münchenu. O čitavoj uredbi toga instituta jednom drugom zgodom više a sada prijeđimo na prvo djelo njeno. To je prijedlog (koji već u praksu provode) o uvedenju j e d i n s t v e n i h f o r m a t a k n j i g a.

Svaki je od čitatelja već među desetak knjiga opazio, kako je nezgodno što su različite veličine. Nespretno je i za pakovanje, odašiljenje i nošenje. Vidio je to Ostwald, te je mislio na to kako bi se mogla uvesti neka jedinstvenost i u tom pogledu. Nije htio da se samo postigne jedinstvenost, nego je htio da joj dadne neki prirodni temelj. Kao što se jedinstvenost mjera i uteza uvela po prirodnom zakonu uzevši zajednicu mjere 1 cm, kao stoti dio metra, koji je milijunti dio jednog meridijanskog kvadranta, tako je i Ostwald tražio nešto slično za svoju reformu. Za lakše upotrebljavanje uveden je dekadički sistem, te tako dobismo po njemu sve mjere za dužine, površine, sadržine i težine.

To je upravo i potaklo ovog reformatora, te on uze centimetar za temelj reforme. On izvede sve, kako ih on zove, u „Weltformate für Drucksachen“ iz kvadrata, komu je stranica 1 cm. Našavši da omjer diagonale toga kvadrata prema njegovoj stranici najbolje odgovara praktičkim i estetskim zakonima izradi on čitavu ljestvicu formata prema tomu omjeru, koji je

$$1 : \sqrt{2} \text{ ili } 1 : 1{\cdot}414.$$

Prema tomu izradi ovu skrižaljku:

Format za tiskanje:

Format br.	Razmjer u cm.	U koje svrhe služi
I.	1 × 1·41	Formati za etikete, ulaznice, exlibris-ceduljice vrijednosne papire i t. d.
II.	1·41 × 2	
III.	2 × 2·83	
IV.	2·83 × 4	
V.	4 × 5·66	
VI.	5·66 × 8	
VII.	8 × 11·3	
VIII.	11·3 × 16	Džepni format } za djela
IX.	16 × 22·6	Format uopće } različnog sadržaja
X.	22·6 × 32	
XI.	32 × 45·3	Formati za geogr. karte, oglase vozne redove i t. d.
XII.	45·3 × 64	

Skrižaljka se može dalje nastaviti, te upotrijebiti prema tom kakvi su zahtjevi za pojedine slučajeve uslijed priloga, fotografija, geogr. karata, nacrta i t. d. Kako djeluju ovi formate pogledom na estetsku ćut, možemo vidjeti tek ako nađemo knjige u tim formatima ili da izrežemo ove formate, te ih onda ogledamo. Mene se na pr. vrlo ugodno dojmio format 11·3 × 16, koji Ostwald zove džepnim formatom.

Ali nije samo estetika temelj ovoj reformi, zapravo ona je tek sporedno, dok je glavno tehnička prednost. Tu su u prvom redu lakše baratanje knjigama bilo to pogledom na slaganje knjižnica, na pakovanje, otpremanje i prenošenje, bilo opet na to, da bi se onda pojedini potrebni posebni otisci (Sepparatabdrücke) mogli lakše skupno uvezati i lakše upotrijebiti. Drugo je, što je isto tako važno, da bi knjige uvedenjem jedinstvenog formatae

mogle biti puno jeftinije, jer dok danas jedan stroj priudešen za razne formate stoji velik svote, to bi strojevi, koji bi bili uređeni za određen omjer bili manje komplicirani, a prema tom logično i puno jeftiniji.

Uza sve to nemojte misliti, da Ostwald radi oko toga, da se sve knjige svijeta, bile one kogagod sadržaja, tiskaju u ovim formatima. Ne, on drži da bi se samo stručne knjige radi lakšeg znanstvenog rada tiskale ovako, ali knjige na pr. umjetničke ili one, kod kojih neki razlozi (prilozi, fotogr. i t. d.) traže posebni format, ne moraju da se ovom priključe.

Dapače Ostwald veli da će se on veseliti, ako netko nađe zgodniji i praktičniji naert za ovu organizaciju. Od znatnijih ustanova bilježimo, da su ovu reformu primili već „Udruženje kem. društva“, koje broji 18.000 članova, te „Centralni komite švicarske zemaljske izložbe god. 1914.“ Na ovoj izložbi će biti svi letaci, brošure, cijenici i reklame tiskani u ovom formatu, te će se sve moći spraviti u jedan karton. Sam Ostwald odlučio je u buduće tiskati sva svoja djela u ovom formatu, a već izdaje „Monistisches Jahrhundert“ i „Monistische Sonntagspredigten“. Uz to se je već mnogo njem. knjižara i nakladnika dapače i jedan umjetnički Savez odlučio za ovaj format.

Iznesoh to ne radi Ostwalda ili kog drugog razloga nego radi zgodnosti ideje. U nas jedino „Društvo hrv. književnika“ izdaje edicije u jedinstvenom formatu, dok kod drugih književnih i nakladnih instituta, nema ni govora o tom. Srbi su već bliže tomu, jer „Srpska kujiževna zadruga“ izdaje u jedinstvenom formatu.

Još prije negoli sam znao za Ostwaldov prijedlog govorio sam s nekim članovima „Zbora duh. mladeži u Zgbu“ o tom jedinstvenom formatu, a sada ovim potkrepljujem svoje mišljenje, želeći da pri tom nešto postignemo, pa ma i ne uzeli Ostwaldova formata.

B. B.

Monisti osnivaju samostane!

Nedavno je jedan od vođa monističkih, Ostwald, rekao, da će poraditi oko toga, da se počne sa osnivanjem monističkih samostana. Čini se, da će to i izvesti.

„Berliner Tageblatt“ javlja naime, da je Ostwald kupio jedan posjed kod Eisenberga i tu će biti prvi monistički samostan.

Hoće li sada gospoda urednici monističkih listova i primjerom svojem stadu prednjačiti i prvi se dati na monističku askezu? — — —

Čekamo, da vidimo!

X.

Skioptikon u službi prosvjete.

Neoporeciva je činjenica, da današnji bioskopi i kinematografi napunjaju svoje dvorane masama svijeta radi onih čestih perverziteta i nemoralnih prikazivanja, što privlače pokvareno društvo ovog vremena. Komedijaški lasciviteti, odigravani tijekom vremena na pozornišnim daskama, odgajali su takvim duhom publiku, te je došlo do toga, da je kazalište prazno kod drugih prikazivanja. I zato su se davale samo onakve predstave, koje napunjaju ujedno i blagajnu. Tada su došli u modu kinematografi i bioskopi, da konkuriraju kazalištu. Ne samo u velikom gradu, već i u malim gradićima provincije, nikoše „stalni“ bioskopi, da uz drugo pomažu demoralizaciji puka. Pri tom je najbijednije, da je toj invaziji izvrženo naše seljaštvo, koje je samo po sebi naklono jeftinoj zabavi. S mnogih se strana čulo odlučnih prosvjeda protiv ovog kvarilišta, a na pogibao se upozorivalo u katol. krugovima, privatno i javno. Mi smo hrvatski katolici došli do toga, da u mnogim stvarima moramo biti reakcija, pa tako i tu. Mi moramo paralizirati rad naših protivnika, pa u ovom slučaju dati srednjem i nižem staležu slikovnu zabavu, dotjeraniju i bolju. Dosadanje je iskustvo pokazalo, da su skioptikoni s predavanjima u službi prosvjete od vanredne znamenitosti. Njihova spretnost u prenošenju iz jednog mjesta u drugo, kao i lakoća u izvedbi slika daje im prednost i praktičnost. Činjenica, da su u Njemačkoj, a i u susjednoj Sloveniji, mnoga društva i zadruge opskrbljene skioptikonima, puno dokazuje. Omladinska, strukovna, prosvjetna, religiozna društva i t. d. imaju gotovo redovito u Njemačkoj skioptikon. Velim, ta činjenica kod naprednih Nijemaca (katolika) puno za nas dokazuje. Najznatnije je svakako, da se uz prikazivanje slika upriliči

istodobno lijepo, zanimljivo, poučno pučko predavanje. Iskustvo me uvjerilo, da su ovakva predavanja korisnija, a slušaju ih s većom zanimljivošću no drukčije. Čini mi se, da je skioptikon osobiti propagator kršćanske prosvjete. U više navrata bio sam svjedokom oduševljenju naroda za skioptikonskih predavanja. Narod u pojedinim selima molio je, da mu se opet kojom zgodom prikazuju slike. Kršćanske, nabožne slike, kao život Isusov, pa lurdska čudesa, osobito su djelovale. Ne samo religiozne slike, već i drukčije poučne od silne su zamašitosti. Koriste mnogo zemljopisne i povijesne slike; za apstinenciju se baš pomoću skioptikona može puno raditi.

Đ. K. ivr.

LISTAK.

Jedno pismo. Iz pisma jednoga prijatelja „Luči“ iznosimo ovdje neke dijelove, za koje mislimo, da mogu zanimati većinu čitatelja našega lista. Ti dijelovi glase:

„Dopusti, druže, da nanižem ovdje i nekoliko refleksija, što ih je u meni izazvao prvi broj „Luči“. Dugo smo taj broj očekivali, stoga je i pravedno, da mu i oštrije sudimo nego inače. Čuo sam od nekih svojih drugova samo pohvale o njem. Stoga mi je upravo žao, što i ja ne mogu da budem oduševljen kao oni. Jest rekoh, sve je to dobro i lijepo, ali nije jošte ono, za čim svi težimo. Ili bolje, moram reći, nije ono, za čim ja težim, jer ne mogu sebi prisvajati prava, da govorim u ime kakve množine ljudi. Govorim tek u ime svoje.

Uzmi samo ocjenu „Našega Kola“. Ta ono nije ocjena nego puko uspoređivanje. I još kakovo uspoređivanje! Arcibašev, Zola, Maupassant, Matoš, Wilde, Branko Radičević, Ivo Kozarac, Begović, Capponi — to su imena, kojima pisac kiti svoje razlaganje. A od pravih naših ljudi spominje tek nekolicinu. To je znak, da on proučava samo modernističku literaturu, a naše da ne pozna. Ja mislim, da prava katolička kritika mora imati posebnu instrumentaciju, instrumentaciju iz čisto naše literature. Doduše puno je lakše ponavljati ono, što su u nas rekli već Matoš, Marjanović i drugi njima slični, to je puno lakše, nego sakupljati mučnim trudom uzorna djela*), citate, pa makar i samo imena iz katoličke umjetnosti, koja je danas potisnuta iz javnosti. Ali i do toga moramo doći. Pa ako nemamo mi sami sada uzornih djela, a ono pozivamo se na prošlost i na moderne konvertite. Mene silno uznemiruje, kad nalazim onakav način rada u našim redovima, kao što se to vidi na priliku u spomenutoj kritici.

Dopuštam drugima, da me nazivaju radi toga fantastom, neka me prekoravaju i s prevelika kriticizma, ali ja sam se tako uživio u idealnu sliku posebne naše kulture, da nekako postajem nezadovoljan, kad počnem prosuđivati našu svagdanju realnost. Nemoj reći, da takav postupak ne valja. Premda zemlja ostaje uvijek samo zemljom, ipak je dobro, da se sve na njoj procjenjuje prema nekom velikom idealu. A koji je taj ideal u literaturi? Ja Ti ga ne bih znao zorno prikazati, tek vidim u nejasnom naslućivanju glavnije njegove crte. Znadem, da želim nešto veliko, nešto, što bi moglo ispuniti sve moje srce, obuhvatiti sav moj zanos. Želim i očekujem literaturu, koja će biti plemenita i tako jaka, da može pokrenuti pojedincima i čitavim narodom.

Ne velim, da se za to hoće velike množine knjiga. Ne, — za to je potrebna prije svega velika množina ž i v o t a. A naš život nije se dosada previše bujno razvijao. Gle, naših pisaca. Neki su od njih budili u meni velike nade. S veseljem sam pozdravljao svaku njihovu stvar, ne htijući prigovarati ni ondje, gdje bi prigovaranje bilo sasvim opravdano. Pa? — Meni se čini, da se većina tih ljudi ograničila na krug najbližih prijatelja. Ti prijatelji hvale svaku njihovu stvar i sprečavaju na taj način njihov razvitak. A zašto ne bi barem najdarovaku njihovu stvar

*) E, zato treba znati i poznavati strane jezike i literature! Opaska korektora.

vitiji naši beletristi počeli misliti i na one, koji će ih s najoštrijom kritikom čitati? Zašto ne bi izveli našu dispoziciju i među onim slojevima, koji ne pozdravljaju s oduševljenjem svakog našeg koraka? Naša načela neka dobiju pristupa i u najviše salone i u kavane kao i u kazališta.

Pravi pisac ne smije nikada hvastavo reći: sada sam dosta napredovao. Uvijek neka se razvija, uvijek neka ide naprijed. Naše srce nikada ne miruje, već neprestano teži za novim očutima. Živci su nam kadri da izdrže najrazličitije senzacije, mašta nam može da stvori bezbroj životnih oblika. Mi ćemo se i smijati i plakat ćemo i klicati od zanosa, samo nek imademo pred sobom knjigu dobroga pisca. Dobar je pisac prorok i sudac. On donosi pred nas one životne oblike, kojih mi možebit i ne naslućujemo, usrećuje nas tim oblicima i nuka nas, da ih nastojimo provesti i u svagdanji život.

On nam pripovijeda i o zlim životnim elementima, uzdiže nas visoko iznad njih i sili nas sugestivnom moći, da te elemente mrzimo i uklanjamo iz društva. Ljubav prema dobru, a mržnja prema zlu, — to je konačna svrha svake prave umjetnosti. A koliko toga imade u Hrvatskoj, čemu bi se morao navijestiti rat do istrage. I koliko bi se opet životnih sokova i životnih sila moglo i moralo ucijepiti u narodni organizam.

Tražimo realnost, ali tražimo i idealizam. Veselit ćemo se, ako se u Hrvata rodi kakav Dante, koji će različite naše zlikovce strpati u vječne rupetine kakvoga novoga pakla, — pakla prezira, mržnje i društvene nemogućnosti. Veselit ćemo se, ako nam oživi tkogod zvukove vilinskih zborova, zaborav djetinje nevinosti i milje prve čiste ljubavi. Ali više, jošte više zalijeće nam se misao. Jer sve je ovo samo zemaljska ljepota, koja je slična rujnom oblaku, što ga satkaše nevidljive djevice od svibanjskih ruža i procvalog karamfila. Mi gledamo taj oblak, zaustavljamo se časak na njemu, a onda nam tajna slutnja zazuji dušom, nebeski dašak dirne nam srce i mi čeznemo za nečim jošte većim i daljim. Umini ispred nas, rujni oblače, umini za jedan časak ispred nas, da vidimo potencirani život, što se iza tebe krije. Duša bi htjela da gleda krajeve, o kojima su nam pričali proroci u Božjem nadahnuću, htjela bi, da se odmori pokraj srećnika, s kojima su govorili naši mučenici u smrtnim mukama. I kada dođe jedan bogodani pisac, on će otkloniti barem najprozirniju zavjesu s lica vječnosti, i mi ćemo naslutiti zvukove vječnoga „Magnificat“, blažit će nas miris Danteove rajske ruže, vraćat će nam se sreća izgubljenoga raja, raja Adama i Eve. I govorit ćemo u zanosu i ekstazi: Oj tiše, tiše, ne navirite tolikim valom, vi ljepote drugoga svijeta, u naše srce. To je srce trpjelo dosta dugo zimu i vrućinu, oskudicu i tugu, a sada je pretijesno za toliku sreću. Cupio dissolvi, želio bih se rastaviti i boraviti među vama, vi sveti i umiljati likovi vječnosti . . . I vodit će nas naš novi umjetnik u krajeve transcendentalnoga svijeta do apsolutnog savršenstva, do Boga. Vrhunac je umjetničkog stvaranja Apokalipsa, vrhunac umjetničkoga uživanja slutnja neba.

Ti ćeš se, prijatelju, možebit smijati ovom mojem maštanju. Prosto Ti bilo i to. Čovjek može da bude naivan i sentimentalan, kad osjeća u sebi nekakvu veliku potrebu, a zna, da se ta potreba ne će ni brzo ni lako ispuniti. Ipak ja jošte uvijek vjerujem, da će se u našim redovima naći individualiteta, koji će stvoriti nešto trajno za hrvatsku kulturu, individualiteta, koji ne će razvijati samo onu stranu umjetnosti, što nam je zajednička s modernistima, nego će istaknuti prije svega one osebine, koje će se moći dolično staviti nasuprot i iznad modernističkih zabluda. Naravski, za to treba katoličkog osjećanja, kojim ćemo moći ocijeniti sve životne pojave. Čuvstva odvratnosti prema zlu, čuvstva sklonosti prema dobru — to neka bude naš program. Hrvatski katolički pisac imao bi da dobro pozna sav naš javni život. Tako će moći da iznese na vidjelo naše vrline i pospješi razvoj organizma hrvatskog naroda, a ujedno će biti kadar, da neodoljivim bičem mržnje, satire i sarkazma pobija našu sitničavost i trulež.

Po mom mnijenju imala bi naša „Luč“ nastojati, da odgoji pisce, koji će barem donekle zadovoljiti našem očekivanju. Ali hoće li to biti moguće? Ne ćemo li mi svi ostati diletanti? Tko će od nas pokrenuti barem jedan dio današnjeg svijeta onim pravcem, koji odgovara našim namjerama? To su pitanja, koja me muče i na koja ne znam odgovoriti . . .“

Ovdje prekidamo pismo, jer sada bi dolazili na red pojedini naši pisci, a mi ne bismo htjeli iznositi na javu, što naš prijatelj sudi o njima. Dosadašnje pak odlomke donijeli smo zato, jerbo i mi želimo, da naša literarna produkcija što bolje napreduje. Očekujemo i mi

pisca, o kojemu bi se dalo reći: „I vodit će nas taj novi umjetnik u krajeve transcendentalnoga svijeta, do apsolutnoga savršenstva, do Boga“. Ne velimo tim, da umjetnost mora biti fantastična do neprirodnosti. Ne, — mi želimo upravo to, da umjetnost prikaže ovu zemlju sa svim njezinim ljepotama i neugodnostima i da nas iz ove suzne doline polako i naravno uzdiže do drugih krajeva, do vrhunca vječnosti.

Hrvatska osnovna škola u Beču. Ovdje u Beču ima osim akademičara, činovnika i naših vojaka također onakvih ljudi, što ih je pitanje kruha amo dognalo. Na stotine i hiljade ih je ovdje, pa mislite, da ćete ih opaziti? Sa starijim, koji je u kasnijoj dobi ovamo došao, možebit ćeš još moći progovoriti hrvatskom riječi i možebit će ti znati odgovoriti hrvatski. Možebit, velim, jer žalosno iskustvo i protivno potvrđuje. Zalud mu njegovo prezime, zalud — ić i vić, kad nije sačuvao onoga, što se pod tim krije. Došao je amo, oženio se Bečankom, Nijemicom, koja ni probijeliti ne zna drukčije no njemački, pa kako će onda drukčije i djeca da znadu. On ne nastoji oko toga; a često i ako bi htio, ne dopušta mu toga vrijeme, jer povazdan žive na poslu. Nije čudo onda, da su vam ovi mali „Wianeri“ sa hrvatskim imenom potpune Švabe.

Uvidjesmo ovo žalosno stanje i mi hrv. kat. akademičari, pa kao ljudi rada, kojima nije tek do fraza i ispraznih riječi, već do čina i napretka narodnog, latismo se posla. Počesmo poučavati djecu bečkih Hrvata u hrvatskom jeziku, da uzmognu, kad dorastu i sastanu se s rođakom ili pođu natrag na svoju djedovinu, razgovarati hrvatski. Primismo se posla, da okupimo one mališe, koji već ne znaju na pitanje, tko su, odgovoriti drugo, do li „Ich bi na Wianer.“ Te mališe hoćemo da poučimo, da su Hrvati, i ako se rodiše u tuđem gradu.

Hrv. kat. akad. društvo „Hrvatska“ počelo je prošle akad. godine početkom ožujka, da drži hrv. školu. Dakako da je poteškoća dosta bilo, a nije ih ni manje još i sada. Javno istupiti ne smijemo, da ne bi i nas i našu školu zatvorili. Ta evo samo, što čine bečke oblasti sa českim „Komensky-em“! Da vam je bilo pogledati u nedjelju (3./XI.) kako srdito obilaze Nijemci gradom i viču protiv českih škola u Beču. A ipak je Čeha oko pô milijuna ovdje. Pa s njima, koji imaju ovdje svojih zavoda svake ruke i svojih ljudi, na koje se mogu u svako doba obratiti, kad tako s njima postupaju, što bi tek nama bilo, da istupimo javno! Počeli smo dakle sami tiho, skromno. Kupili smo obilazeći od kuće do kuće, gdjegod smo čuli, da ima hrvatske djece. Obećavali nam jedni i poslali, mnogi pak obećaše, ali ne poslaše. Teško nam je bilo i smjestiti školu. Gdje su nam prostorije? Na početku prošle godine poučavali smo u poljskoj školi, a kasnije pak u društvenim prostorijama. Rad je bio dosta naporan. Uza sav trud našega druga Imbre, koji je lane vodio školu, teško je bilo uz ona naučna pomagala, koja su nam služila. Učilo se po našim hrv. početnicama za niže pučke škole, koje nam je poslao klub Ćirilo Metodskih zidara. Knjige vrlo nezgodne za taj posao. Sva ova djeca, što k nama dolaze, znaju donekle čitati i pisati; neka osim gotice i latinicom, a jezik je učiti po ovim knjigama teško. Pa uza sve to s veseljem mogu reći, da ono par mjeseci, što prošle godine poučavasmo, nije uzalud izgubljeno vrijeme. Malo je bilo djece, koja su tek po koju riječ znala hrvatski, ali zato ih bijaše najveći dio, koji ni riječi ne razumiješe. Kako nas ne bi onda na koncu godine razveselila vijest jedne majke, da ne može više s ocem razgovarati hrvatski, a da djeca ne bi razumjela. A ipak joj djeca ni riječi ne znadoše, kad su k nama došla.

Ovogodišnju školu počeli smo ovog mjeseca (studenoga). Čini se, da je to kasno. No da je poznato prijateljima, koliko neprilika imademo za prostorije, ne bi se čudili. Dan na dan obilazili smo okolo, tražili i molili, dok nam se nije smilovao odbor bratskog českog zavoda „Komenskya“ i ustupio nam prostorije u svojoj školi u X. kotaru. Zahvalni smo mu na tom, premda nam je dosta nezgodno. Djece je iz sviju kotareva, pa bi nam trebalo da su prostorije u sredini grada. Nezgodno je dolaziti, pa ipak da vam je vidjeti, kako djeca veselo dolaze. Žrtvuju svoje slobodno popodne, kad nemaju redovite obuke u javnoj školi i dolaze k nama; vidi se još je hrvatskoga duha u njima. A nama je milo, kad vidimo, da nam rad nije uzaludan. Jedno što nas tišti, to su troškovi, koji su osobito sada, kako smo daleko od središta, vrlo veliki. Uza svu našu moralnu snagu treba nam i materijalne pomoći, a tu očekujemo iz domovine. Pa sjeti li se za srećnih časova i nas tkogod u miloj domaji

naplatio mu dragi Bog stostruko. Adresa „Hrvatske“ mislim, da je svima znana (VIII. Schönborngasse 9). Na Hrvatima je, pravim Hrvatima, da ova stvar ne propadne! *Luka Bauer, stud. agr.*

Izbori u hrv. akad. potpornom društvu. Lanjski izbori u hrv. akad. potpornom društvu bili su vrlo živi. Čitava univerza čekala je s napetošću, tko će pobijediti. Debatiralo se po svim hodnicima. Osobito su mnogo posla imali hrvatski katolički sveučilištarci. Raspravljalo se tu o Genezi i prirodnim naukama, o Pjesmi nad pjesmama i njezinom alegoričnom značenju, o zadaći klera i njegovim dobrim i lošim stranama. Izbori se svršili tako, da su naprednjaci dobili 189 glasova, mladohrvati 191, a mi 71. Kod užih izbora dođoše pomoću našom na vladu mladohrvati. Tom prigodom izdadoše oni protiv nas posebno izdanje Mlade Hrvatska, puno svakojakih pogrda. Na sudu opozvaše sve, i opoziv se nalazi u Domagojevu arhivu br. 650. — III. P.

Ove godine nije bilo malne nikakva zauzimanja za potporno društvo. Pravo glasa imalo je 185 članova. Kod izbora, koji se obavili u najvećoj tišini, dobiše kako vele, naprednjaci jedno 50, a mladohrvati jedno 90 glasova. Časti podijeliše prema proporcijonalnom izbornom sistemu za zaštitu manjine. Naravski, naprednjaci se drže pokunjeno, jer osjećaju svoju nemoć. A ni mladohrvati nisu baš najbolje prošli. Dakako, oni će se ispričavati tim da je ove godine uopće život na zagrebačkom sveučilištu mrtav. Ali zar je zato ipak trebalo, da se naprednjaci ovako obrukaju? *P. G.*

Iz Rusije. Piše nam prijatelj Litvin iz Rusije, kako njihov katolički litvinski pokret među đaštvom rapidno napreduje: gotovo po svim njemačkim i francuskim a i po ruskim univerzama ima katoličkih Litvina, koji su među sobom u neprestanom doticaju, a ne zaboravljaju ni srednjoškolskoga đaštva. List litvinskoga katoličkoga đaštva „Ateitis“ izlazi kao prilog jednoga svećeničkoga lista, da se tako đaštvo otme šikanacijama ruske policije. „Ateitis“ se osvrnuo jednim člankom i na naše đačke i narodne prilike. — Usprkos svemu izbjegavanju i najmanjega sukoba s policijom kažnjen je „Ateitis“, jer je objelodanio jednu staru litvinsku pjesmu s 500 rubalja globe, a urednik — jedan svećenik — i direktor tiskare svaki čas moraju pred sud. — Sastanke đaka i sveučilištaraca ruska vlada upravo nesmiljeno progoni. Pa ipak katolički Litvini — protestantski su se već asimilirali u Nijemce, a ortodoksni u Ruse — ne očajavaju, jer se uzdaju u pobjedu Pravde. U Nju se uzdajmo i m

Pierre.

»Polonija«. Primili smo izvještaj bratskoga poljskoga kat. akad. društva „Polonije“ u Krakovu. Još prije četiri godine dijelilo se poljsko đaštvo u glavnom na narodnjake i socijaliste. Liberalizam je preotimao sve više maha, a to je ponukalo Poljake katolike, da su osnovali „Poloniju“, kojoj je geslom „Tibi Christe et patriae“. Katolička je akcija počela na to među poljskim đaštvom brzo snažno rasti, tako da sad imaju tri akademska društva („Polonija“ u Beču, „Polonija“ u Krakovu i „Akad. klub“ u Lavovu). Svoga glasila na žalost još nemaju te zato šire svoje ideje među mlađe drugove po „Prądu“ u Varšavi. Rad im je u društvu obilan. Sekcije razvijaju zamjernu djelatnost, od kojih se osobito ističu literarna, religijozno-prosvjetna, političnо-historična, apstinentska, socijalna, zabavna i t. d. I poljska je mladež pregnula svim žarom mladenačke duše, da na načelima evanđelja oslobodi svoju „Ojczyznu“ na nov snažan i samostalan život. Načela svoja crpe iz duboke duše narodne, koja je još nezaražena protivjerskim otrovom, te upravo instinktivno osjeća, da je spas narodâ i pojedinacâ moguć tek u krilu vjere. *X.*

Primismo sa zahvalnošću ove knjige:

Fra Nedjeljko Dugonjić Vrhovčić: Kraljici Hrvata. (Pjesme).

Apostolska konstitucija „Divino afflatu“, o novom rasporedu psaltira u rimskom brevijaru. Preveo i protumačio *Dr. Josip Pazman.* Katol. tiskovno društvo, Zagreb.

Almanak Gospe Lurdske za godinu 1913. Tiskara Miriam (OO. Kapucini) na Rijeci. *Cijena K 1·20.*

A. Ruville: Natrag k svetoj crkvi. Preveo *„Zbor duhovne mladeži“* u Senju. Pretplatnici Luči naručujte ovu knjigu. Vezana stoji *K 1·80*, nevezana *K 1·20.*

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. **Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.**

LUČ

GODINA VIII. BROJ 4. I 5.

Dr. Kostadin Bohačevski:

Vjersko jedinstvo Slavena i novi položaj na Balkanu.*

Kratki opis prošlosti.

Crkveni raskol najtužniji je i najžalosniji događaj u historiji crkvenoj, a jedan od najtužnijih i u historiji svjetskoj. On mora da duboko rascvili i u crno zavije svako srce kršćansko, a u prvom redu svako srce Slavensko, jer je sa sobom po nesreći tužnoj i po prijevari lukavih i nasilnih Bizantinaca povukao većinu Slavenskih naroda, i oni evo kroz stoljeća lutaju bez pastira, kojemu reče utemeljitelj kršćanstva i crkve Isus Hristos u Cezareji Filipovoj, gradu na podnožju Libanonskog gorja i snježnog vrhunca Hermona: *Σὺ εἶ Πέτρος* — ti si Petar t. j. pećina i na toj ću pećini sazidati crkvu svoju i vrata paklena ne će je nadvladati.“ (Mat. 16, 18). Carigradski lažni branitelji i zatočnici istočne crkve i njezinih prava baciše među mlada i žilava Slavenska plemena sjeme vjerskog razdora i od onoga dana reži brat na brata svakim danom sve to većom mržnjom i osvetom, kao da nikada ne će doći dan pomirbe i prijašnje bratske sloge, u kojoj jedinoj počiva slava, veličina i sjaj Slavenskoga roda. Dâ, starješine patrijarške Carigradske crkve Fotije i Cerularije zapisane su krvavim slovima u povijesti Slavenskoj.

Prije nego li počnemo da govorimo o sadašnjim prilikama, ajde malo da zavirimo u prošlost, e bi nam ona rasvijetlila sve tamne staze i putove i uputila nas, kako treba da danas radimo. —

Veliki biskupi Rimskoga vrhovnoga prijestola nastojali su u svako vrijeme, da povrate staro jedinstvo crkve, a u tom su ih pomagali svi veliki muževi kršćanstva. Odatle i Ferarsko-Florentinski crkveni sabor od god. 1438.—1445., gdje su 6. srpnja 1439. svi nazočni orientalni biskupi, a megju njima i slavni mitropolita Ruske crkve Isidor, potpisali akt sjedinjenja s Rimskom stolicom; odatle 14. općeniti sabor Lionski g. 1274., gdje su izaslanici Grčke crkve priznali poglavarstvo Rimske stolice nad svim kršćanstvom. Ova dva pokušavanja općenite crkvene unije razbiše se posvema i historija im je samo uspomenu sačuvala. Rimski

*) Prema želji veleuč. g. pisca ostavljamo njegov pravopis. — Ur.

prvoprijestolnici nastojali su sa svim silama, da pune života i nade Balkanske Slavene, koji su živjeli pod moćnim utjecajem Bizantijske kulture, odvrate od raskola i da ih uzdrže u jedinstvu vjerskom. Bugari su primili prve vjesnike vjere, propovijednike i vladike iz Rima, s kojim su ostali prvih godina nakon pokrštenja (865.) u tijesnoj i prijateljskoj svezi pod knezom svojim Borisom. Poslije smrti sv. Metoda (885.) pobjegla je većina njegovih učenika u Bugarsku. Ondje su oni utvrgjivali i širili kršćansku vjeru i kršćansku prosvjetu. Njihovim nastojanjem procvala je megju Bugarima Starobugarska i Staroslavenska književnost, koja se odavle kasnije raširila i po Rimskom carstvu. Gorazd, Klement, Sava, Angelarije, bijahu za Borisovu državu pravi blagoslov Božji. Slavenske liturgične knjige, što su ih ponijeli sa sobom zamijenile su u crkvi Grčke knjige, koje puk nije razumio, a Slavenska književnost, što ugasnu u povojima u Moravskoj, zakipjela je bujnom snagom i životom, tako da je u brzo postala zvijezdom predglasnicom prosvjete svih Slavena. Boris je kolebao izmegju Rima i Carigrada, a sin njegov Simeon, car svih Bugara, (893.–928.) odlučno pristade uz Rim, koji Bugarima ostavi Grčki obred i Staroslavenski jezik, a Simeona ovjenča carskim vijencem. Poslije silnog Simeona propadalo je Bugarsko carstvo sve dublje i dublje. God. 1014. uništena je posvema Bugarska vojska u boju kod Bjelasice, a Vasilije II., car Bizantijski, Bugarokton (zatirač Bugara), zarobi 15000 Bugara, sve ih oslijepi ostavivši na svaku stotinu po jednog vogju, kojemu je izvadio samo jedno oko, i posla Bugarskomu caru u Prilep. Na početku godine 1019. ugje car Vasilije II. svečanim načinom kroz zlatna vrata u Bugarsku prijestolnicu, a pred njim stupahu kćeri cara Bugarskoga i zasužnjeni boljari. Od ovoga su vremena u Ohridskoj patrijaršiji Bugarskoj sjedili sami Grci, koji su svuda namještali Grčke biskupe i tjerali iz crkve Slavenski jezik. Prema izmaku dvanaestoga vijeka uskrsnu Bugarska na novi život, a njezino prijestolje zauzme Kalojan, nepomirljivi neprijatelj Grka. On upravi papi Inocencu III. god. 1203. list, u kojem kaže naredno: „Presveti Oče, ti nam javljaš u svome pismu, da ti kažemo, što bismo htjeli polučiti od Rimske crkve. Naše kraljevstvo ište od apostolske stolice, da nas postojano uzmeš u broj sinova Rimske crkve. Zatim naše kraljevstvo ište naročito krunu i odličja, koja su od starine uživali naši kraljevi, od kojih jedan bješe Petar, onda Samuel i drugi, što prije njih sjegjahu na kraljevskom prijestolju, kako je to zabilježeno u našim knjigama. Ako nam pak svetost tvoja htjedne dati, što želimo, što nam zapovijediš, učinit ćemo na poštenje Božje i Rimske crkve.“ U ovom listu ima izražaja sinovske ljubavi i odanosti k papi, ali se nagagja, da je tu politika bila od velikog znamenovanja, jer je Kalojan držao, da će samo tako povratiti domovini slobodu, ako je istrgne ispod Grčkoga crkvenoga jarma. God. 1203. 8. rujna na sam blagdan rogjenja Bl. Djevice Marije predao je papinski poslanik Ivan Bugarskom mitropoliti palij i imenovao ga primasom narodne crkve, a 18. rujna 1204. okruni Kalojana drugi papinski poslanik Leon sa velikim slavljem. Trnovski arhipastiri postadoše poglavice Bugarske crkve, a Grčka duhovna vlast bila je dokinuta. I ako je istina, da je politika dovela Kalojana k papi, ali je on ipak pošteno održao zadanu vjeru i sve do smrti ostao vjeran Petrovoj stolici, premda nije u svemu pristao uz želje pape Inocenta. Po smrti zatornika Grka (1207.) u brzo je propalo jedinstvo Bugarske crkve s Rimom, a mnogu krivicu na tome imade na duši Latinsko carstvo. God 1393. podjarmili su Osmanlije čitavu Bugarsku, i ona je čamila u grdnom ropstvu punih 500 god. Poslije pada Carigrada (1453.) obilazili su grčki patrijari sultane na divanu i velike vezire sa željom, da dobiju posve u svoju vlast Srpsku i Bugarsku crkvu. Gdje su god mogli, namještali su megju Srbima i Bugarima Grčke biskupe i popove, ništili Staroslavenski jezik, proganjali domaće svećenstvo, izvršavali najveća nasilja i zvjerstva tako, da su Bugari zamrzili Grke jače nego li i same Turke. God. 1767. Grčki je patrijara uništio i zadnje tragove Bugarske crkve. Pred dobrih stotina godina vladao je u crkvama i školama Bugarskim Grčki jezik. Bugarski trgovci govorili su i pisali samo Grčki, a inteligencija nije marila za svoj narodni jezik i narodne škole. Oko god. 1833. stadoše se Bugari buditi iza sna. Vjernici eparhija Samokov i Skoplje tražili su u Carigradskoga patrijara narodnoga biskupa, ali on o tom nije htio ni da čuje. Turska je vlada god. 1840. odlučila da postavi rogjenog Bugarina za biskupa u Vidinu. Kad je došao u Carigrad gjakon Dionizije, da dobije biskupsko posvećenje, ubiju ga Grci. Arhimandritu Neofila Bozvelija, koji se borio za Bugarske pravice, baci patrijara Grčki u vlažnu tamnicu, gdje umre god. 1849. Slično se dogodilo Bugarskim književnicima braći Dimitriji i Konstantinu Miladinovu: obojica pogiboše u Carigradskim tamnicama.

Megju Bugarskim rodoljubima, koji su se borili za crkvenu i političnu samostalnost svoje domovine, pojavile su se sredinom devetnaestoga vijeka dvije stranke. Jedni su htjeli da ostanu u pravoslavlju i da pomoću Rusije izvojšte jedno i drugo, a drugi su se obratili na zapadne katoličke narode i kraljeve, osobito na Napoleona III., da pomoću njihovom oslobode narod svoj od ropstva Grčkoga i Turskoga. Glavni stupovi mlade katoličke stranke bijahu Dragan Cankov i liječnik dr. Mirković. God. 1859. počeo je u Carigradu izlaziti list „Bolgarija“, koji je imao propagirati i širiti megju narodom ideje mlade stranke, koja je tražila lijeka i spasa Bugarskoj jedino u katolicismu. Dvije tisuće Bugara pod vodstvom Josipa Sokolskoga, Cankova i dra. Mirkovića došlo je 30. prosinca 1860. pred stan papinskoga zastupnika u Carigradu i molilo, da ih primi u katoličku crkvu. Nadbiskup Armenski Hasun odgovori u ime papinskoga legata, da sveti Otac prima Bugare s velikom ljubavi u katoličku crkvu i da će im ispuniti sve želje, koje se tiču narodnoga crkvenoga jezika i obreda. Na to pogjoše svi u crkvu Duha Svetoga u Peru i ondje izmoliše ispovijest vjere u prisutnosti Hasunovoj i papinskog zastupnika Brunona. God. 1861. postao je Josip Sokolski nadbiskupom i sad se živo razmahao katolički pokret megju Bugarskim narodom tako, da je za kratko vrijeme prešlo u katoličku crkvu oko 60.000 duša. Da je tako dalje napredovalo, naskoro bi bila sva Bugarska narodna crkva sjedinjena s katoličkom crkvom, ali ubrzo nastadoše dani bure i progona. Pravoslavni Ruski i protestanski Engleski agitatori razletiše se po svoj Macedoniji, Traciji i ostalim krajevima odvraćajući narod od Rima i katoličke crkve, koja da će im vremenom oduzeti obred i jezik narodni. Bijedni puk, kako je bio veoma neuk u vjerskim stvarima, povjerova i vrati se u pravoslavlje. Isto su činili i svećenici, koji su imali malenu izobrazbu. Sam dr. Mirković i Cankov, kad vidješe, da mogu polučiti narodnu samostalnost i bez katolicizma, vratiše se u pravoslavnu crkvu.

Katolički Bugari istočnoga obreda broje danas oko 15.000 duša, a dijele se u tri misionarske pokrajine: Traciju, Macedoniju i Carigrad. Crkvena provincija Tracija zauzimlje Odrinsku okolicu i čitavu Bugarsku. Središte i rezidencija bi-

skupa nalazi se u Odrinu. Najveće misionarske postaje nalaze se u Sudžaku, Mostratli, Ak-Bunaru, Derviškoj Mogili, Kajadžiku i Slivenu. U Kara-Agaču podignuta je duhovna škola, u kojoj se Bugarski mladići pripravljaju za misionare. U Macedoniji živu katolički Bugari u Kukušu, Janici i Kavali. U blizini ovoga mjesta stoje ruševine staroga grada Filipi, koji je bio toliko mio i drag sv. Apostolu Pavlu. Vladika Epifanije Šanov ima svoje sjedište u Solunu, a znamenita škola duhovna nalazi se u Zejtenliku blizu istoga grada. U samom Carigradu osnovali su asumpcionisti lijepu školu za Bugare i Grke. –

I Srpski narod bijaše sve do druge polovice trinaestoga vijeka u živom saobraćaju sa Rimskim biskupom. God. 1217. stavi papa Honorije III. kraljevsku krunu na glavu velikog župana Stjepana, koji je istom papi oko god. 1220. napisao pismo, u kojem na narodni način govori: „Kao što te svi kršćani ljube i časte i drže ocem i gospodarom, tako isto i mi želimo biti vjernim sinom Rimske crkve i tvoga očinstva, želeći, ako ti je u volji, da ostane sveudilj na kruni i na našoj državi očiti blagoslov i potvrgjenje Božje i tvoje.“ Stjepan Radoslav (1227. – 1233.), sin i našljednik Stjepana Prvovjenčanoga, zatraži i dobi od istog Honorija III. kraljevsku krunu.

Od druge polovice trinaestoga vijeka rastao je Grčki raskol sve većma u Srbiji, a jedinstvo s Rimskom stolicom bivalo sve slabije. I poslije su se obraćali Srpski kraljevi i knezovi na Rim, ali su tu po srijedi bili interesi čisto nacionalni i politički i upravo zato ne bijaše nikakovoga trajnoga uspjeha. Kao što Bugarska, tako je i Srpska crkva za Turskoga gospodstva imala da pretrpi mnoge jade, teške progone, nepravde, nasilja i mučenja od vaseljenskog Carigradskog patrijara i njegovih vladika, koji su sa svim silama nastojali, da zametu svaki trag Srpskoj crkvi i Staromslavenskom jeziku, a sve pod plaštem i zaštitom Osmanlija.

U šesnaestom i sedamnaestom vijeku pobjeglo je pred Turcima iz Srbije, Albanije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine na tisuće i tisuće naroda u opustošene krajeve Hrvatske i Slavonije. God. 1610. prihvati Sime Vratanja, vladika novih doseljenika, jedinstvo s Rimskim papom i nastani se u Marčanskom samostanu blizu Ivanića, odakle je upravljao prostranom svojom eparhijom u Hrvatskoj, Slavoniji, Ugarskoj i Kranjskoj. Rimski prvoprijestolnik Pavao V. upravi Vratanji 1611. god. dirljivo pismo, u kojem ga nazivlje milim svojim sinom i podjeljuje mu kao samostalnom vladici naroda istočno-katoličkoga mnoge povlasti i prava. Unija je tako u Hrvatskoj lijepo započela, ali je u brzo stala propadati i raspadati se, a mnogo je i premnogo tomu kriva hrvatska politika svjetskih i crkvenih foruma, nepoznavanje Slavenske crkve i njezinih odnošaja. – Marča je uništena, a na njezino mjesto dogje 1877. god. Križevačka eparhija, koja imade danas pod svojom jurisdikcijom oko 40.000 duša. Ova je biskupija od velike važnosti za cijeli Slavenski jug, a za ojačanje i učvršćenje Hrvatskog naroda imade neprocijenjenih zasluga. Možda će jednom po njoj i preko nje doći do religioznoga jedinstva na Balkanu, ako će je znati Hrvati bolje podupirati i cijeniti, nego što su to do sada činili, kad su se mnogi tim ponosili, što nisu za nju ni znali, ili što su je s prezirom promatrali.

Današnji pokret oko religioznog jedinstva i njegov uspjeh.

Eto tako sam u posve kratkim crtama prikazao religiozno sjedinjenje u njegovom historijskom razvoju, a sada ajde da se obazremo na najnoviji pokret.

U Velehradu na Moravi, u nekadašnjem prosvjetnom i kulturnom centrumu svega Slavenstva, gdje su po prvi puta Slavenski apostoli sv. Ćiril i Metodije propovijedali sveto evangjelje, iznikla je misao pokreta oko vjerskog ujedinjenja Slavena. I zaista bijaše to pravo i dostojno. Velehrad je živa uspomena istočnoga katoličanstva, živi svjedok grčkoga obreda i Slavenske liturgije pod zaštitom i obranom Rimskih prvoprijestolnika. I kad se Fotije odmetnuo od Rima, ostadoše mu sveta braća odana i vjerna. Na mjestu, gdje su oni živjeli za ovu misao i gdje počivaju kosti jednoga od njih, imadu se opet svi Slaveni sjediniti i okupiti oko Petrove stolice. – Pokret je lijepo započeo, a još ljepše nastavio svoj rad boreći se s velikim neprilikama. Evo već teče osma godina, što izdaje svoju posebnu znanstvenu reviju pod naslovom: „Slavorum litterae theologicae“, koja se u pošljednje vrijeme pretvorila u „Acta academiae Velehradensis.“ Časopisu je glavna zadaća, da razbistri i razjasni opreke izmegju istočne i zapadne crkve, a uz to donosi kratki prikaz bogoslovske literature svih Slavenskih naroda obaziruć se posebnim načinom na Rusku bogoslovsku knjigu. U srcu pokreta osnovana je i Velehradska akademija, koja je već lijepih djela izdala. Tu pred nama stoji ponajprije epohalno djelo znamenitoga orientaliste i osobitog poznavaoca Ruske crkve i Ruske bogoslovske škole Aurelija Palmieria, člana reda sv. Augustina: „Theologia dogmatica orthodoxa ecclesiae graeco-russicae ad lumen catholicae doctrinae examinata et discussa – Pravoslavno dogmatičko bogoslovlje Grčko-Rimske crkve ispitano i raspravljeno prema svjetlu katoličke nauke“. Florentiae 1911. – Do sada je izišao samo prvi svezak ovog djela, a naskoro će slijediti i drugi. Nadalje se akademija može i mora podičiti djelom istoga pisca: „Nomenclator litterarius theologiae russicae ac graecae recentis“, koji izlazi kao prilog „Acta academiae Velehradensis“ i sadržava kratki prikaz čitave Ruske bogoslovske nauke od najstarijih vremena do današnjega dana, a pretresa i noviju Grčku bogoslovsku literaturu. Djelo je originalno i postići će svjetski glas, jer je napisano velikom znanstvenom akribijom i spremom. Palmieri je došao do slova B (Baženov).

Osim ovih dvaju djela izdala je akademija u kratko vrijeme: „Constantinus-Cyrillus und Methodius, die Slavenapostel. Ein Wort zur Abwehr für die Freunde historischer Wahrheit.“ Kremsier 1911. str. 471. cijena 10 K, iz pera odličnoga učenjaka i historičara Češkoga Fr. Snopeka.

„Slavorum litterae theologicae“ i „Acta Velehradensia“ donijele su mnoge rasprave, od kojih spominjemo samo naredne: Papa Liberije (Sinthern 1908., IV. 2. 137 – 185); O bezgrješnom začeću Bl. Dj. Marije kod Rusa u XVII. vijeku (Jugie 1911, VII. str. 3 – 15); O značenju epikleze prema Germanu Carigradskom (Jugie, 1908, IV. 4. str. 385 – 391); O tajni pokore s osobitim obzirom na istočnu crkvu (A. Špaldák 1908. 1. str. 49 – 71. i u narednim brojevima); O indulgencijama (Fr. Spačil 1908. IV. 4. 363 – 384); Juridično-historička rasprava o principu nerazrješivosti ženidbe i rastavama u grčko-orientalnoj crkvi (J. Šimrak 1908. IV. 3. str. 264 – 309). Pokret je dakle na znanstvenom polju polučio dobar uspjeh. Osim Palmieria, Snopeka, koje smo već spomenuli, bijahu mu glavni pokretači Galički mitropolita Šepticki, Stojan, Tumpah, Podlaha, Špaldák i Grivec s Rusom Fjodorofom. Osim svega ovoga obdržavao se svake druge godine unionistički kongres u Velehradu, koji je imao da riješi u prisuću biskupa zapadnoga i istočnoga obreda mnoga znanstvena i praktična pitanja. Odzivi na kongres bili su u po-

četku dosta dobri, a poslije je počelo pomalo jenjavati prijašnje oduševljenje, čemu je mnogo škodila stara nesloga i zavist Slavenska, slaba organizacija u Moravskoj i Českoj i strašna nebriga Slavena za ovo aktuelno Slavensko pitanje. Čitavom ovomu pokretu pružio je pomoćnicu ruku „Apostolat sv. Ćirila i Metodija“, koji se iz Moravske raširio po svim katoličkim zemljama Slavenskim. Najbolje je procvao u uregjenoj Sloveniji, odakle šalje danas Bugarskim misijama na Balkan svake godine po više tisuća, gradi crkve i oltare, podiže misionare Macedonske i ujedinjuje ih u udruženja, da uzmognu tako raditi po istom planu na svim stranama porazbacanih misija. Slovenci nijesu ovdje sustali, nego su i dalje pošli. Njihove sestre milosrdnice djeluju u Jenidže-Vardar megju siromašnim Bugarskim narodom učeći u školama mladež i navraćajući na dobro starije, koji su u svakom pogledu pod nemarnom Turskom upravom zaostali.

Pa kakav je odziv našao sav ovaj pokret megju pravoslavnim Slavenima? U jednu reći: dosta maleni. Pravoslavna crkva drži se veoma umotano i rezervirano.

Na drugom Velehradskom kongresu osvanuo je i pravoslavni protojerej Ruske crkvene općine u Berlinu Maljcev, koji je poznat svojim znanstvenim radovima u svemu učenom svijetu. On je držao predavanje o epiklezi i pokazao se velikim prijateljem jedinstva želeći iz svega srca, da se obnovi stara sloga, koja je bila u crkvi prvih osam vijekova. Uz Maljceva je bio na tom kongresu i Vasilije Goeken, ortodoksni jerej u Berlinu. Na treći Velehradski kongres g. 1911. poslao je on radnju pod naslovom: „Može li se istočna crkva sjediniti sa zapadnom?“, u kojoj dolazi do zaključka, da bi jedinstvo lagano moglo prebroditi sve poteškoće, koje mu stoje na putu s dogmatičke strane, jer „pravovjerna stara pravoslavna crkva“ prihvaća sve istine vjerske, koje drži i katolička crkva. Osim ove dvojice bogoslova, nije se nitko više zagrijao u Rusiji za pokret, dapače stali su ga napadati sa svih strana, a to sve pod pritiskom Ruskog imperijalizma. Već poslije prvoga kongresa zove pristaše Velehradskog pokreta znameniti Ruski bogoslov Troickij (Cerkovnija Vjedomosti) običnim latinskim propagandistima, koji bi rado lukavim i prevarljivim načinom prevući pravoslavne na katolicizam, ističući, da i onako izmegju istoka i zapada nema druge vjerske razlike do primata Rimskog pape. Osim Troickoga graknuli su i drugi protiv kongresa prišivajući mu zakulisnu i tamnu politiku. Profesor Petrogradske univerze na filozofskom fakultetu Jacimirski najavio je svoj dolazak i predavanje na drugom kongresu, ali ga ne bijaše ni blizu. Pobojao se valjade svetoga sinoda i državne vlasti, pa ne smjede ni da pisnu. Prije godinu i pol bio je on kod nas u Zagrebu i oduševljeno je svuda pozdravljao ideju sjedinjenja. Takovih imade mnogo u Rusiji, ali ne smiju da se pokažu na svjetlo, jer ih čekaju lisičine ljute i verige teške. Kao što je ruska imperija uništila šest sjedinjenih Maloruskih biskupija i sravnila sa zemljom ognjem i mačem sve, što je bilo Grčkoga obreda i katoličke vjere, tako i danas nasilnom rukom ne da se ni maknuti onim svojim sinovima, koji bi htjeli sjedinjenje. Ruski car želi i dalje da zadrži u ruci svojoj duhovni i svjetovni dvosjekli mač. — Ko se hoće bolje uputiti u Ruske prilike, neka čita znamenita djela Aurelija Palmierija „La chiesa russa, le sue odierne condizioni e il suo rifarmismo dottrinale — Ruska crkva, njezino današnje stanje i njezina reformacija nauke“ (Florentiae an. 1908. pag. 750. in 8°).

U naslovu smo istakli Balkanske Slavene, zašto dakle ponajprije govorimo o Rusima? Zato, jer Bugari i Srbi u crkvenim i vjerskim pitanjima posve ovise od Rusa. Sjeverna literatura bogoslovska poglavito je sva Bugarske i Srpske škole. Dok se god Rusi ne maknu, držim, da nema ni govora o kakovom većem sjedinjenju Srba i Bugara sa katoličkom crkvom, dokle god Ruski apsolutizam ne popusti u vjerskim stvarima a ne dade slobode savjesti, dotle će Srbi i Bugari gledati prijekim okom svaki pokret, koji bi išao za sjedinjenjem vjerskim. Upravo radi toga napali su Srbi Velehradski pokret još žešće od službenih bogoslova u Rusiji. „Bogoslovski glasnik“, časopis za pravoslavnu bogoslovsku nauku i crkveni život Karlovačke patrijaršije, nije ni jednom riječi spomenuo prvoga Velehradskoga kongresa. Opisujući drugi kongres iz god. 1909. raduje se i veseli, što se od pravoslavnih bogoslova osim Maljceva nije nitko odazvao. Učesnici kongresa da su sišli sa čisto znanstvenoga i naučnoga tla i nijesu mogli nikako da sakriju svoju pravu boju latinizacije. Tako da je n. pr. Bugarski predstavnik katolički arhiepiskop Menini izgovorio govor pun intolerancije i fanatizma (1908. XVI. 2. str. 152. 153.). Isti časopis donosi kratki prijegled kongresa god. 1911. prema Ruskom listu „Cerkovni Vjesnik“, koji ga je opet crpao iz francеskih listova, i obara se na paroha Goekena, koji odviše papistički misli, a Fjodorofa, Ruskog svećenika, koji je pred nekoliko godina prešao na katolicizam i koji mnogo radi na znanstvenom polju u Lavovu kod mitropolite Šeptickoga, zove apostatom (1911. god.). Isti časopis piše prigodom Hrvatsko-Slovenskog sastanka za ujedinjenje istočne crkve sa zapadnom iz godine 1908., da će želje oko sjedinjenja „ostati kao i do sada samo pia desideria i ništa više sve donde, dok se ne sruši glavna zapreka sjedinjenju zapada s istokom, a to je gorda zgrada Rimskog papstva“ (1908. XIV. 1·—2. str. 121). Nikola Gjurić odgovarajući recenzentu „Polemičkog bogoslovlja“, koje je bilo ocijenjeno u „Bogoslovnoj Smotri“ (1910. god. I. str. 98). kao najcrniji napadaj na katoličku vjeru, veli na koncu: „Tako gosp. recencent. Dakle nama predbacuju fragmentalnost oni, koji su baš tim samo metodom i mogli sagraditi samo gordu sgradu zapadnoga papstva. I kao da je ovdje krivica do fragmentarnosti, kad je i onako utvrđen fakat, da je episkop Rimski za pravovjernoga rimokatolika odista namesnik Božji ili Kristov na zemlji, pošto kao Bog ima pravo da opraša grehe ljudske i mimo sv. tajne pokajanja“ (Bog. Sl. 1910. XVII. 4 str. 300). Koliko u ovim riječima zlobe i neznanja! Niko od rimokatolika ne tvrdi, ni ne uči, da papa izvan sakramenta pokore može kao Bog opraštati grijehe. To je Gjurić izmislio, da može onda po papi batinom okrenuti.

Isto se tako poniješe i pravoslavni u Dalmaciji. Zadarski arhiepiskop Nikodim Milaš, koji je poznat kao uvažen istočni kanonista, dao je preko svojih ljudi fanatičnu izjavu protiv Velehradskog pokreta i njegovog glasila. On zove „Slavorum litterae theologicae“ organom agenata unijatske propagande megju pravoslavnim Slavenima. On da sistematski vrijegja pravoslavnu vjeru, omalovažava je i u opakom svjetlu prikazuje.

Tako je i sa Srbima u Austro-Ugarskoj monarhiji, a oni u Srbiji ili ignoriraju Velehradski pokret ili ga napadaju. Pa nije tomu ni čudo. Ondje vrije stara mržnja protiv Latinaca i protiv njihove vjere. Inteligencija brani i čvrsto drži pravoslavlje, jer u njemu jedinome vidi spas i slobodu naroda, ako i je u dobroj

većini posve indiferentna prema vjerskim pitanjima, i ako joj je do same pravoslavne vjere upravo onako malo stalo, kao i do katolicizma. Neki svećenik Rodoljub Stojaković preveo je u „Vesniku Srpske crkve“, listu, što izlazi u Beogradu i služi svećeničkom usavršavanju i pouci, knjigu Hoensbrochovu „Papinstvo u svom socijalno-kulturnom radu“, u kojemu ovaj apostata na gadni i sramotni način služeći se historijskim lažima napada papinstvo tako, da se i sami protestanti srame ovoga djela.

Pravoslavni Bugari isto se tako nijesu do sada ništa zanimali Velehradskom idejom i sa svima drugim akcijama, koje su u savezu s njome. Pod stoljetnim utjecajem i teškim jarmom Helenskih vladika, koji su za hegemonije Turske nad Bugarskom crkvom izvršavali najveća nasilja i zlodjela, postadoše gotovo posve indiferentni prema vjeri i vjerskim pitanjima, u koliko ona nijesu u spoju s narodnošću. Pravoslavlje nije moglo do danas da probudi pravu potrebu vjere u naroda, a još manje je utjecalo i utječe na inteligentne krugove. Metodije Ustičkov, sin jednog siromašnog pravoslavnog Bugarskog svećenika, držao je na Velehradskom kongresu o tom pitanju predavanje i jasnim crtama pokazao, kako Bugarski narod u dobrom svom dijelu malo drži do vjere. Ustičkov je svršio škole u Kara-Agaču kod Drinopolja i pristupio u jedinstvo katoličke crkve zadržavši obred grčki sa starim slavenskim jezikom, a uz to i bradu. Kasnije je stupio u red asumpcionista, od kojih je još danas većina Franceske narodnosti, a svi obukoše mantije, zapustiše brade — postaviše na glave kape kamilavke, prihvatiše grčki obred, naučiše Bugarski i sada idu po Macedonskim gorama šireći kršćansku prosvjetu i kulturu među bijednim narodom. Najpoznatiji misionar među njima jest Hristov, koji je bio sa Ustičkovom na Velehradu i govorio o znamenitome Pantelejmonu, koji je prvi priveo neka Bugarska sela u jedinstvo katoličke crkve. Kako su asumpcijonisti dobro naobraženi i organizirani, kako odgajaju domaće mladiće za misijonare, kako ne predaju ni pred kakvim poteškoćama i naporima, to se imademo od njih mnogomu nadati. Uz Slavensku liturgiju i narodno domaće svećenstvo, a katoličku vjeru imadu oni da preporode Bugarsku.

* * *

Danas su si Balkanski narodi mačem u ruci stekli potpunu slobodu, izbavili braću svoju od jarma Turskoga. Oči čitave Evrope uprte su prema njihovom junaštvu i veličini. Ako itko, a to mi Hrvati moramo računati s novim položajem. Do sada nas je religiozno-kulturno pitanje Balkanskih naroda malo ili ništa zanimalo, premda je ono od najvećeg interesa za svakoga od nas. Što smo do sada o njima znali, to su nam pričali Njemci, a pomalo i Francezi. Malo smo ili ništa poznavali njihove vjerske prilike, a u našem sugjenju bijaše mnogo predrasuda. Zaista je teško pitanje, kakovom će stazom Balkanski Slaveni u budućnosti krenuti u vjerskom pogledu. Hoće li oni i dalje zadržati mržnju prema svemu, što dolazi sa zapada od katoličke crkve? Danas imade velikih zapreka vjerskom jedinstvu. Religiozni indiferentizam, o kojem smo već govorili, nacionaliziranje vjere i crkve ne će mu biti nikako na pomoć. Moderno bezvjerje i lažni liberalizam, racionalistički protestantizam zadavati će velike smutnje, a možda i posve rastrovati pravoslavlje tako, te bi moglo nadoći vrijeme, da će se oni elementi pravoslavne crkve uteći vjerskom jedinstvu, koji htjednu da sačuvaju vjeru otaca. Pravoslavna crkva

šalje svoje bolje bogoslove na protestanske univerze, da ondje izuče pravoslavnu nauku i oni se vraćaju svome narodu pod zvučnim pridjevcima i privjescima doktora i doktoranada, zauzimlju ponajbolja mjesta i eno nesreće pred vratima. Na zadnjem Velehradskom kongresu govorio je o ovoj stvari već spomennti Fjodorov i pokazao, kako mnogi Ruski bogoslovi klipšu sa protestantima i racionalistima, a tko je samo zavirio u modernu Rusku bogoslovsku literaturu, vidjet će, pa makar imao samo jedno oko, veliki utjecaj protestanski.

Još samo nešto. Pitat će me možda kogod sad na koncu: A što ti misliš onda o sjedinjenju vjerskom u Slavena uz tako tužne i nesnosne prilike? Evo što ja mislim. Unija čitavih pravoslavnih crkava s katoličkom crkvom gotovo je nemoguća. S elementima, koji danas upravljaju duhom pravoslavne crkve, teško bi se dalo štogod trajnoga polučiti. — Nego što je onda moguće? Moguća je onda unija pojedinih lica, pojedinih parohija i možda pojedinih eparhija, ako nastanu bolja vremena. To je isto ustvrdio i dokazao na Velehradskom kongresu za Bugarsku spomenuti misionar asumpcionista Ustičkov. Nekad je prije bila manja razlika izmegju istoka i zapada, pa nije išlo sjedinjenje cjelokupnih crkava, a kamo li će danas? Da se uzmogne doći do sjedinjenja, nužno je prije svega, da oni, koji se sjedinjuju, ćute potrebu vjere i vjerskog čuvstva. Hrvatski katolički pokret morao bi barem indirektnim putem nastojati, da probudi u pravoslavnih južnih Slavena sličan pokret za očuvanje vjere u narodu i inteligenciji. Hrvatski mlagji pobornici morali bi stoga da se u buduće svakako življe bave Balkanskim kulturno-vjerskim prilikama. Do sada nas je zapad krivo imformirao o istoku, a od sada moramo mi zapadu pružiti prave imformacije o istoku. Dixi.

Pavao Jesih:

Divna tragedija.

S divljim glasovima svađe oko haljina i glasnim posmjehom zlobnika, što mašući glavama prolaze mimo križa, miješaju se nježni, ljubazni glasovi nevina Janjeta, što toči ljubav i krv Bogu za svijet. Poput nježne strune, što s drhtanja dugog pukne i zaječi bolnije i milije no ikad prije, prosiječe profanu viku svečan klik, što ga rodi vječna ljubav i najintimnija bol, klik posljednjih i najdubljih žrtvenih osjećaja: „Žedan sam“! S ovom riječi prodre iz rastrganih grudi izraz najveće , ljubavi veće od one, o kojoj Salomon kaže, da je jaka kao smrt, ljubavi, prema neumrlim dušama. Čovjek je shvatiti ne može: jer to ljubi Bog, ljubi dušu, što ju sam stvori i procijeni više od čitavog svemira, a osim toga ju digne u nadnaravni red davši joj sebe za svrhu; šta više, da je digne iz grijeha do prijašnjeg stanja, ne žacnu se Djevičine utrobe.

Prvu ljubav, koju Bog očitova tim, što stvori i posini duše, prezre čovjek, vinuvši se ono još u doba svog djevičanstva za lijepim voćem. A neodziv ljubavi žeže kao pakao.

Od kasnijih griješnih naraštaja pogani, premda upoznaše Boga, ne proslaviše ga kao Boga niti mu zahvališe, nego zaludješe u svojim mislima, pretvoriše slavu vječnog Boga u obličje smrtnog čovjeka i ptica i četveronožnih životinja i zmija (Rim 1, 20. 23.). A Izrael, koga Bog postavi u zemlju visoku, da jede rod poljski, da siše med iz stijena i ulje iz kamena tvrdoga, maslo od goveda i mlijeko od ovaca, s pretilinom od jaganjaca i ovaca sinova Basanskih i jarce sa srcem pšeničnim i da pije krv od grožđa najčistiju, taj Izrael, kad se najede i nasiti i ugoji, obrati se k bogovima tuđim i služi im, a za pravoga Boga ne mari i krši zakon Njegov (5 Mojs. 32, 13.–15.). A neodziv ljubavi žeže kao pakao.

No Bog se ne dade nadvladati u ljubavi: na koncu ne poštedi ni svog Sina, već ga dade ljudima. Ali na svijetu bješe, i svijet kroza Nj posta, i svijet Ga ne spozna; k svojima dođe i svoji Ga ne primiše (Iv. 1, 10.). A neodziv ljubavi žeže kao pakao. Žedan sam!

Upotpunimo ovu tragediju! Izraelci odvučeni iz zemlje meda i mlijeka u tuđinsku zemlju, otkinuti od zavjetna kovčega u sužanjstvu plačući vješaju o vrbe svoje harfe i sjećaju se Siona (Ps: 137. 1. 2.). To je slika čovječanstva, koje više za izgubljenim: Kako su lijepi šatori tvoji, Jakobe, i čadori tvoji, Izraele! Kao doline sjenovite, kao vrtovi natopljeni pokraj rijeka, kao sjenice, koje načini Gospod, kao cedri blizu voda" (4. Mojs. 24, 5.–7.). A kako je ganutljiv ovaj plačni uzdah jedne lijepe duše: „O dušo moja, zašto gledaš preko gora? Što tražiš tamo iza mora po širokom obzorju? Što tražiš u brzim oblacima, u jesenskim vjetrovima, u žutom lišću, što pada sa stabala? Zašto si žalosna?" (E. Bougaud.). Maštanja o Prometeju, Ahasveru, Faustu izdavaju čovječju narav, koja svoju golotinju zamata različitim socijalnim pitanjima. Iskreniji je Tolstoj, koji reče: „Kao ptiče, što pade s gnijezda, više duša naša za Bogom." I očajna je često ta vika, prigušena je katkad, a tragična uvijek. Najtragičnija je u Hartmannovu prijedlogu o samoubojstvu čovječanstva.

S jedne strane evo Boga, kojemu je naslada prebivati među ljudima, koji se u ljubavi gotovo i iscrpe, da uzmogne privinuti na svoje krilo vječne duše, a s druge čovjeka, koga svjetske naslade, dobra, časti, znanosti, tajne svemira ne zadovoljavaju, već ga naprotiv podražuju na sve veće težnje za neograničenim, izgubljenim. Odakle potom ovo trzanje, što kroz vjekove bolno čezne za srazom?! Začinje tamo negdje, gdje se zmija prvi put zlobno našali, a odonda proslijedi takva šala češće uz sveudiljnu viku srca. „Bijedno srce, koje uvijek tek za dijelkom posižeš! Ocean je Bog; novac, slava, su kapljice". (A. Doss.)

Čovjek prezre ljubav Stvoritelja svoga i zavede tragediju; ali nesavladiva ljubav Božja spremi katarzu: počinje s prvom blagom vijesti na pragu izgubljena raja, pa zastruja kroz noć gluhu sad jače sad slabije blažeći užas smrti, milujući divlje čedo. S Abrahamom udara Bog zavjet i posjećuje ga u šatoru njegovu u dolini Mambrijskoj; rvući se s Jakobom blagoslivlje ga; Mojsiju se javlja na Horebu u plamenu ognjenom usred nesagorive kupine i zapovijeda mu, da digne vapaj s naroda njegova; vođ je milošću svojom narodu, kojeg je iskupio i nosi ga krepošću svojom k prebivalištu svetomu svojemu (Izlaz. 15. 13.); preko proroka razgovara s narodom, s potomstvima po napisanoj slatkoj, nebeskoj riječi; a jednog dana Bog tijelo uze i stade prebivati među ljudima: oni su Ga vidjeli, čuli, rukama ticali, na srcu Mu počivali; i dao im je sve, što je svemoguća Ljubav zemlji dati

mogla: postao je njihov kruh svagdanji. A čovjek se ganu, pade u naručaj opet Nađenome pjevajući pjesmu ljubavi: „Ljubav me u oganj zavi, u oganj ljubavi: Bilo je to upravo onog dana, kad mi je moj novi Zaručnik, ljubazni Jaganjac, predao pirni prsten; bacio me u tamnicu i tu me tako udario nožem svojim, da mi je zasjekao cijelo srce moje. Živa me na tle baci, pak naperi svoje ognjene strijele i nastavi sa mnom boj ljubavi, a kad me posve svlada, od ljubavi htjedoh umrijeti. Ali se tome ne čudih, jer udarac ljubav bješe, stoga umirem u slasti. (Strijela mu je bila vrlo široka, a duga stotinu lakata, zato me je skroz probola. Zatim strijele tako gusto padahu, da sam bio u posljednjem času. U to i ja prihvatih štit, ali se udarci tako dugo izmjenjivali, da mi nije ništa koristilo. Cijelo mi je tijelo satrveno, tako je bila jaka ruka, što mi je udarce zadavala. Ležao sam na zemlji, da se nijesam maknuti mogao. Bio sam umro, ne pravom smrću, već od prevelikog veselja.) Malo kasnije dignem se tako čil, tako ojačan u svom srcu, da sam mogao slijediti vođe, koji su me vodili u dvor nebeski. Osvijestivši se zametnem opet rat s Kristom. Sretavši ga potegnem i ja svoj mač: htio sam se osvetiti. Osvetivši se sklopim s Njim ugovor, jer me je zaista ljubio. Ljubav me u oganj zavi, u oganj ljubavi" (sv. Franjo As.). „Tko će nas rastaviti od ljubavi Kristove? Nevolja ili tuga, glad ili golotinja, pogibao ili progon, ili mač? Ni smrti, ni život, ni anđeli, ni poglavarstva, ni sile ni sadašnje, ni buduće, ni visina, ni dubina, ni druga kakva stvar nas ne može razdvojiti od ljubavi Božje" (Rim, 8, 35.–39.) Ali sve to je još noć ljubavi: kakva će istom zora biti, a kakav dan! Ta sunce će sjati bez oblaka i zapada!

Stj. Bakšić:

Gospode dušâ...!

Gospode dušâ, mrski me stisnuše jadi...
Srce je moje bojište preteškog bola...
Časom me k Tebi ljubav serafskim mami žarom,
Časom me pustoš mori i srca kida pola.

Smiluj se Gospode, smiluj, razgrij mi grudi...
Neka mi strune duše tek božanska ljubav dira!
O daj, da za tobom čeznem ko jelen za izvorom voda,
Smiluj se Gospode dušâ, Gospode mira!

Znadem, grješnik sam velji:
Često Te obružih ludo za časak nemirne strasti...
I ludov sam bježao nekud — i smišljah bez Tebe sreću
I gradih babelski toranj i Tvojoj se otimah vlasti.

I Tebe ne vidjeh nigdje — i mišljah, da si daleko,
Negdje u neznanu sv'jetu — i ruku tek vidjeh Tvoju,
Gdje se pridiže na nas, da nas nemilo pogna
Grješnike stare, i pravdu osveti svoju.

A Ti si Gospode s nama: ù srcu našem i duši;
S nama boluješ boli, s nama jaduješ jade,
Suze prol'jevaš s nama; trudna se uda naša
Za časova pustih i tmurnih sred svojih šatora hlade.

– O daj mi Gospode prosti! – Srce je sada moje meko kô majčina duša,
Želje su moje vruće i čekaju na Te,
Da ih podigneš nekud i svojim zatraviš miljem,
Da te kroz bure i str'jele bez glaska posvuda prate.

A ja ću stražiti Tebe ko Kerub edenske dveri,
Sionsku čuvat ću kulu, oštru držeći palu,
Neka grješnici ginu ko vojska crvenog mora. . .
Tebi ću skladati himne, Tebi pjevati hvalu.

Gospode dušâ, mrski me stisnuše jadi. . .
Srce je moje bojište preteškog bola. . .
Časom me k Tebi ljubav serafskim mami žarom,
Časom me pustoš mori i srca kida pola.

Smiluj se Gospode, smiluj, razgrij mi grudi,
Neka mi strune duše tek božanska ljubav dira!
O daj da za Tobom čeznem ko jelen za izvorom voda,
Smiluj se Gospode dušâ, Gospode mira!

Stud. theol. V. Jurković:

Plač Davidov nad Saulom i Jonatanom.

(Iz bilježaka za studiju o estetici Biblije.)

Slava je, Izraele, uništena na visovima tvojim.
Kako padoše junaci![1])

Ne javljajte u Gad,[2]) ne raznosite po ulicama Askalona,
da se ne bi možda veselile kćeri Filistejske,
da se ne bi možda radovale kćeri neobrezanika.

[1]) Ta se tužaljka nalazi u 2. Sam. 1, 19–27. Prijevod je načinjen prema masoretskom tekstu i Vulgati. Sve tužaljke počinju u Židova sa „kako“ (cfr. Lamentacije), pa im otale i ime „ejka“; stari ih rabini zvahu „Kinòt“ (tužaljka).

[2]) Gad i Askalon dva su filistejska grada. Filisteji bi se svakako radovali zbog smrti Saula i Jonatana, dok bi Filistejke proslavile pobjedu igrom, pjesmom i svirkom. To bijaše običaj i kod Izraelaca (cfr. 1. Sam. 18, 6. sq. ili 2. Mojs. 15, 20 sq.). David ne bi htio, da se neprijatelji vesele radi pobjede nad Izraelom.

Gore Gelbojske, neka ne pane na vas ni rosa, ni dažd,
(da ne budete) polja prvina,[3])
jer je ovdje bačen štit junakâ, štit Saula,
premda bijaše pomazan uljem.[4])

Bez krvi ubijenih, bez masti junaka nije se vraćao luk Jonatanov,
i mač Saulov nije se vraćao prazan.[5])
Saul i Jonatan, ljubljeni i mili za života svoga,
nijesu odijeljeni ni u smrti svojoj.
Bijahu brži no orlovi,
bijahu hrabriji no lavovi.
Kćeri izraelske, plačite za Saulom,
koji vas odijevaše za veselja u škrlet,
koji stavljaše zlatan nakit na vaše odijelo.

Kako padoše junaci usred bitke!
Jonatan je ubijen (Izraele) na visinama tvojim.[6])

Žalim za tobom, brate moj Jonatane,
bio si mi veoma mio,
velika bijaše ljubav moja prema tebi,
veća od ljubavi prema ženama.[7])

Kako poginuše junaci,
kako propadoše posude bojne![8])

[3]) Izraelci bi prvine od ljudi, stoke i usjeva prikazivali Bogu kao žrtvu. Prvence ljudi morahu Izraelci posvetiti Gospodu kao službenike u sv. šatoru, na uspomenu onog događaja, kad je pobio Bog prvence Egipćana, a izraelske sačuvao (cfr. 4. Mojs. 3, 13.). No kako je Gospodin uzeo za svećenike samo pleme Levijevo, moradoše se ostali iskupljivati iz te službe cijenom od 5 sikala (srebrni ili hramski sikal vrijedi naše 2 K 88 fil.). – Prvine od stoke i žita, prinijeli bi svećenici već prema obredu kao žrtvu.

[4]) Ovdje se misli, e je pomazan uljem Saul, a ne štit. Kraljevima bi naime kod inauguracije izlili najprije na glavu ulje, u znak, da ih je Gospodin izabrao i potvrdio za kraljeve (cfr. 1. Sam. 10, 1.), a nakon toga bi ih tek obukli u kraljevsko odijelo i tako redom.

[5]) t. j. mač i koplje ne bi nikada promašilo cilja.

[6]) Ovdje imademo lijep primjer sintetičkog paralelizma: refrenu, koji je općene naravi (junaci), dodaje se stih, koji tu općenitost sužuje na pojedinost (Jonatan kao junak). – Paralelizmi (sinonimni, sintetički i antitetički) glavna su odlika hebrejske poezije. Pronašao ih engleski biskup Lowth, a Goethe ih upotrebljava u „Jadima mladog Vertera“. Imade i drugih osobitosti i nakita, no o tome drugi puta.

[7]) Ovom poredbom hoće David pokazati svoju veliku ljubav prema Jonatanu. Kako je naime u naravnom redu ljubav, što vlada između muža i žene, najviša i najčišća, tako je ljubav Davidova prema Jonatanu veća i od ove ljubavi.

[8]) Odnosi se na Saula i Jonatana, „koji bijahu pravo posuđe i bojno oruđe Izraelaca“ (Vatabl.). U sv. pismu dolaze često taki figurativni načini.

Isporedi: Hummelauer: Commentarius in libros Samuelis, pag. 268.–274.
Dr. Joh. Doller: Rhytmus, Metrik u. Strophik in der biblisch-hebräischen Poesie.
Fr. X. Kortleitner: Archaeologiae biblicae summarium, ibid.
Aug. Wünsche: Die Schönheit der Bibel. I. str, 157.–163.
dr. T. Maretić: Homerova Ilijada.

Među najljepše dijelove hebrejske poezije vrstamo t. zv. „Kina-pjesme“ (tužaljke). Podsjećam ovdje samo na Tužbalice proroka Jeremije. Kako čovjek svoju radost i veselje ističe među inim pjesmom, svirkom i plesom, tako ističe i svoju tugu, i to na poseban način. Stari bi Izraelci u takim zgodama razderali odijelo, obukli se u vreću, posuli glavu pepelom, postili i naricali. I naše su „narikače“ nešto vrlo staro. Već se u Izraelaca spominju „mekunnenot“ (narikače) i frulači, koji bi svirali i tužili u počast mrtvacu. Onima, koji bijahu odlična roda, ispjevale bi se i posebne tužaljke, između kojih je jedna i ova Davidova. Ne smijemo zaboraviti, da je biblija knjiga sveta, da su je napisali Bogom nadahnuti pisci, te da joj je glavna svrha, kako bi poučila i utvrdila ljude u bogoljubnom i kreposnom životu, dajući im norme vjere i morala[9]). Pa kako je biblija savršena s te strane, tako je gotovo savršena i sa estetske strane, a važan je i jedini potpuni spomenik, koji prikazuje vjerno život i običaje starih Izraelaca — doma Jakovljevog.

David, kralj i pjesnik, osobit je tip u Starome Zakonu, a njegov sin Salamon, najmudriji je čovjek i najodličniji umjetnik onog doba. Sveta historija govori: „Mudrost Salamonova nadvisi mudrost sviju Istočnjaka i Egipćana. Bijaše mudriji od sviju ljudi ... A izgovori Salamon tri tisuće parabola, a pjesama njegovih bijaše tisuća i pet. I raspravljao je o drveću od cedra, što je na Libanonu, sve do isopa, što niče iz zida; i govorio je o stoci i pticama, da čuju mudrost Salamonovu.“[10]) David ispjeva 73 psalma (za koje točno znademo e su njegovi, tako: Miserere i De profundis, od najpoznatijih), a osim toga i nekoliko tužaljki, od kojih donosimo najveću i najljepšu uopće.

Kako istaknuh, glavna je odlika hebr. poezije paralelizam. I ova je pjesma puna paralelizama. Tako su n. pr. svi refreni paralelizmi: prvi i zadnji sinonimni, a onaj u sredini sintetički. Refreni dijele pjesmu u tri dijela. Vršak pjesme jest u srednjem dijelu, gdje se spominje i hvali junaštvo Saula i sina mu Jonatana. Prvi dio spominje nesreću i mjesto pokolja, dok je pošljednji skroz subjektivan, te izriče žalost, što vlada u duši kralja Davida zbog smrti kralja i takmaca mu Saula, te njegova sina.

David bijaše doista plemenit kralj i čovjek. Gospodin je odbacio Saula zato, što je prekršio zapovjed njegovu,[11]) a žezlo kraljevsko bijaše i onako proročeno plemenu Judinu,[12]) iz kojeg je potekao i David, koji je ubivši Golijata, imao dobiti za ženu Merobu, kćer Saulovu,[13]) i tako bi nekako spontano prešlo žezlo kraljevsko na pleme Judino. Nakon nekih uvjeta dobije David jedva mlađu kćer Miholu. Saul bijaše vrlo opak i ohol, te je držo Davida u jednu ruku takmacem, a u drugu ljutila ga slava Davidova, napose pjesma, što je pjevahu Izraelke njemu i Davidu: „Saul pogubi tisuću, David deset tisuća“.[14]) David morade pobjeći pred Saulom u zemlju neprijatelja Filisteja, koji sada navališe na vojsku Saulovu, razbiše je, a u tom kreševu pogiboše Saul i Jonatan.[15]) Kako je Saul mrzio Davida i progonio ga, tri puta ga htjede dapače ubiti (u pošljednja dva slučaja preda Bog Saula u ruke Davidove, no on ne htjede ubiti „pomazanika Gospodnjeg“, tako te je i sam Saul plako nad svojom nepravdom), tako ga je opet njegov sin Jonatan ljubio, makar je znao, da je on budući kralj. Zato i umoli Davida, da

[9]) Ovo bi morao znati „biblicista“ Trstenjak, o kom ćemo drugi puta opširno.

[10]) 1. Kralj. 4, 30.–34. — [11]) 1. Sam. 15. — [12]) Mojs. 49, 9. –10 — [13]) 1. Sam. 17., 18. — [14]) 1. Sam. 18, 7. — [15]) 1. Sam. 31. 3. sp.

ga učini prvim doglavnikom svojim, što mu David i obeća. Sada pogiboše obojica, otac i sin, a David, iskren i velikodušan, plače nad palim junacima, plače nad Izraelom, plače nad onim, koji ga je mrzio i progonio, i nad onim, koji ga je ljubio i štitio.

„Slava je, Izraele, uništena na visovima tvojim —
Gore Gelbojske, neka ne pane na vas ni rosa ni dažd —
Jer je ovdje bačen štit junakâ, štit Saula --
Kćeri Izraelske, plačite za Saulom —
Žalim za tobom, brate moj Jonatane —
Kako poginuše junaci!“

David spominje junaštvo i jednog i drugog, plače nad jednim i drugim; kune gore Gelbojske, na kojima padoše junaci; moli kćeri izraelske, neka plaču za dobročiniteljem i kraljem. Kako je napose ljubio Jonatana — napose ističe žalost za palim junakom i prijateljem.

Način kompozicije ove tužaljke jest vrlo jednostavan, naravan i iskren, pa zato i tako lijep.

Naći ćete tužaljki i u Ilijadi,[16]) tako n. pr. ona Andromahe zbog smrti Hektorove:

„Hektore, nesretne l' mene! Porodismo s istom se kobi
Nas dvoje —
Ti sad u dom ideš Aídu u dno pod zemljom,
A u dvorima mene udovicu ostavljaš evo
Mrskoj u tuzi. Naše dijete ludo je jošte,
Koje smo nesretni mi porodili; ne ćeš ti njemu,
Hektore, obrana biti, jer mrtav si — — —
A sad kod svinutih lađa daleko od roditélja
Jest će te crvi vrveć po tebi, kad zasitiš pse već
Gô ležeći; a imaš tanúšna milena ruha
U kući svojoj, što ga načinile ženske su ruke;
Al sve izgorjeti to odijelo jarkim ću ognjem, —
Nema ti koristi od njeg, jer na njem ne ćeš počivat. —
Neka pred Trojankama i Trojancima slava ti bude.“

Istakoh ovu tužaljku, da pokažem, kako daleko zaostaje za onom Davidovom i glede same kompozicije, koja je ovdje surova i gruba, mnogo manje umjetnička no Davidova; a onda i glede predmeta: ondje tuži David za prijateljem, i za onim što ga je mrzio i progonio, a ovdje Andromaha nad svojim mužem Hektorom, koji ostavi sada nju i sina Astianaksa bez obrane i zaštite. I tako govori ovdje i prava ljubav i sebeljublje, a u Davidovoj tužaljci samo mnoga ljubav i golemo velikodušje. Od novijih je pjesnika nastojao našljedovati Davida Ernst von Wildenbruch, zgodom smrti kancelara Bismarcka,[17]) no ni Ilijada, a pogotovu Wildenbruch, ne dostignu okrunjenog poetu i Božjeg proroka, kralja Davida.

[16]) Ilijada, spjev. 22., stih 475. sq.

[17]) Ispor. Wünsche ibid.

Narte Velikonja:

Pesem.

Štirje bratje so se sešli v zadnji minuti, da se v zadnji minuti zopet razidejo širom sveta. Pod slamnato streho — streha samo je še bila nad njimi, ki jih je varovala ob rojstvu, nepremenjena je bila, zato je kazala rebra, zato se je nagibala že na južno in na severno stran, proti vzhodu in zahodu je prodajala svoje beraštvo. Pa so sedli štirje bratje na gola tla — stola ni bilo v hiži in ni bilo mize, le v kotu je bila še stara zibelka, ki jih je vse zibala in odzibala, in star meč je bil zasajen med njimi v tla. Star meč, in ta meč je bila pravica, in negov roč je bil križ. In ta meč je bila pravica in svoboda — našli so ga v zemlji ko so kopali iz nje pravico za mir. Zato je bil ta meč starejši od hiše in hiša je bila mlajša — ostal je na mestu zasajen, ker je moral: last zemlje je bil, morda je v zemlji vzrastel.

Polglasno so šepetali, toliko da so se razomela srčani se čutili pogledi; roka je roko čutila in razumela. Za roke so se držali in govorili in šepetali.

„Kaj je naša mladost?“

„Naša mladost je boj!“

„In boj je kri . . .“

„In kri je naša bodočnost in moč . . .“

Pa so strepetali, kakor bi veter zavel skozi okna in vrata, pa so strepetali, ker je veter pihal svoj strupeni dih na razbite šipe in zastrupljal srca.

„In moč je resnica . . .“

„Resnica! — In resnica je zanetila v naših srcih ogenj ljubezni in v naših očeh pogum . . .“

„Kdo nam je ukradel vso divjo silo in silno željo, bratje, vprašam vas?“

Vse stene so bile gole in na golih tleh so sedeli bratje, pa je veter udaril s šipo, da so strepetali in zdrgetali so ob vse obsegajoči bolesti v srcu in se spogledali.

Pa so opet tiho šepetali povest o resnici in roka je roko držala in pogled je držal pogled in povest je držala posluh in srce.

„Ali ni resnica tudi lepota?“

Ni bilo vprašanja, sploh ga ni bilo, a vsi so odgovarjali in so trepetali mrki v zadnji minuti svojega sestanka in slovesa.

„Resnica je tudi lepota in pravica!“

Vskliknilo je vsakemu v srcu ob odgovoru in v srcu je bil sklep slovesa.

„Zaradi lepote in resnice in pravice križem svet in za svobodo križem svet. Kdor prosi samega sebe sebi piše pravico in kazen, je našel pravico in lepoto.“

Pa so zadnjikrat bratje ogledali dom — štirje bratje te gole stene, pa so zadnjikrat sedeli na golih tleh.

Zibelka, ki jih je zibala, je bila še v sobi . . .

In našel je najmlajši besedo — še otrok — za roko bi ga vodil.

„In nazaj domov?“

Kdo je vskliknil? —

A štirje bratje so hoteli v svet, so nemo vstrmeli in niso vedeli odgovora.

Zibelka je bila v sobi, pod streho, pod tem božjim nebom — zibelka in na njo spomini pod tem božjim nebom . . .

Ostal je najmlajši, da ne bi zajokal v nejasni boli, a tista bol je rodila spoznanje in spoznanje sklep.

„Kaj je bilo prej — meč ali zibelka?“

„Meč!“

„Kdo jo je do zdaj varoval?“

„Meč in križ na njemu . . .“

„Naj ostane križ!“

Padel je udarec, zabliskal meč in zarezal zrak.

Zibelka je bila razbita in srca so bila ranjena ob hipnem spominu.

Tujina, tujina, ali poznaš štiri brate, ki nosijo v sebi utrinke razodete resnice in pravice, a nimajo src, ki bi jim jo zaupali kot sveto tajnost bolnih duš?

Tam pod streho, pod božjim nebom je ostal meč zasajen v zemljo, ker je v zemlji zrastel, a pod božjim nebom veje mrzli veter, pod božjim nebom je ostala le zemlja in njena pravica, pod božjim nebom je ostala samo pesem in njen glas . . .

Đuro Vilović:

Iz zbirke pjesama moje majke.

Nije samo pjesnik, tko stihove tvori.
Kraszewski.

Ima pjesama, što nijesu ništa drugo, nego spretna smjesa papira i crnila, a smiješalo ih srce, koje traži i bira osjećaje, da ih prišapne svijetu . . . Bile one kakve mu drago, nijesu življe, nego mrtvo oltarsko cvijeće, gdje je i ljubica pehlivan . . .

Ja volim one pjesme, što im veseo pocik, skladan osmijeh, dubok uzdah, bol, suza, krv, mogu služiti jedinim dokazom, da su prozujile, da su ispjevane . . .

Takve su i one žive, duboke, nježne pjesmice, što ih je do beskonačnosti nanizala moja majka. Ona i nije drugo, no beskonačan niz sitnih malih, ali živih i nježnih pjesmica.

Da ih brojim? Koliko je puta osmijeh zatitrao na njezinoj drhtavoj usnici, koliko se puta suza odvalila iz crna joj oka. Zasjalo joj lice, svijetlo, spokojno i blago, kô lice svetačko nad plamenom žiška . . . Zar sam mogao da čujem sve one boli i uzdahe, svu samozataju, pa ponos i sreću njezine duše, kad i ono osjetljivo, vidljivo, kao što je suza i uzdah, vidio nijesam?

Smiješila se i plakala moja majka, kad mene nije bilo, kad sam bio malen, kad sam spavao, pa i kad me odvedoše s njezina krila.

Vidio sam tek nešto, tek malo ... O tomu bih htio da kazujem, a znam, da će biti onako blijedo, onako udaljeno od potpune istine, kako je udaljena od tijeka našega duševnoga života riječ „veselje“ i samo realno veselje.

Smijem li? Smijem li otkriti taj sakriveni cvjetnjak, zatrpan izvor, carstvo pjesme, pred kojim dosada hodasmo jedino mi — ciklusi pjesama njezinih.

Majka je, pa učinio što učinio, pjesmom će mi odgovoriti, a u najtežem slučaju — pjesmom oproštenja.

Pri svijeći.

„Oj, more duboko, sva moja žalosti!“ Da može, pjevala bi moja majka i pjevala tu pjesmu. Duboko je ono, žalost njezina. Kad niza nj gleda, pa neka je mirno i tiho, vidi ona samo valove, a među njima velik, crn parobrod, kakav se onako tamno provuče ispod našega kraja, a djeca mu viču: „Kraljevi brodi, kraljevi brodi...!“

Na takvom je parobrodu on, njezin prvenac, na koga i sada misli. Sa sestrom pri svijeći sjedi i plete ... Mala petrolejka gori na stolu posred sobe, osvjetljuje im lica i rad u rukama, a okolo po kutevima je tama, tišina.

— Brzo, Mare, brzo kćerko, prije će zima, nego mu prispije ... Tko zna, gdje je on sada, kakve su dubine pod njim? Možda ga šalju na jarbor ... Sirota, moja, zašto ga muče ... I ruke joj brže lete i oči bolje upire u ono pletivo, neka bude brže, neka bude bolje, da mu bude ljepše, pa da ne mrzne, kad puhne ledeni morski vjetar, a na onim gvozdenim dvorima ...

— Ali majko, on ima odijela ... Mornarima nije kô onima na kraju.

— Tuga će mu biti, ako mu ne oplete majka ... Ne govorimo, dok ne svršimo ovaj komad, kaže ona, pa obadvije šute i stoje onako spuštene glave, nagnute k svijeći ... Pletu, šute ...

Uskrsni blagoslov.

Uzbjesni u nas bura, da je strahota. Ružna je ona i onda, kad smo svi oko ognjišta, pa šutimo i slušamo, kako zavija, a kamoli, kad nam se čini, da čujemo zvižduk konopâ na očevu brodu ...

Ode otac od kuće i kaže: morski su putevi nestalni, a ako Bog da, vidjet ćemo se i zajedno uzeti blagoslova uskrsnog. A nije tako bilo ...

Prošla je nedjelja, dvije, došla je i ona, što ju „Velikom“ zovemo, ali očeva broda nema na pučini. Izlazimo mi po redu:

— Bijeli se jedro na konalu, no očevo je veće, kaže najstariji brat.

— Ne može on još stignuti, misli drugi.

Majka izlazi pred kuću i gleda na sve strane. Vedro je sve, samo onaj dugi, kuštravi, bijeli oblak nad Biokovom ne može, da otpusti majčina oka. Gleda ga ona, a onda upire zjenicu niz pučinu: Kod svakog jedra stane, ali nigdje ne ostaje.

— Njega nema. Do Uskrsa su još tri dana, doći će, veli majka, a sve gleda na onaj oblak, pa ulazi u kuću. Otvara hambar, prevrće sva spremišta, pa i opet gleda, uvećava li se oblak ili ga nestaje ...

Legli smo i zaspali, a jutrom me je probudio zvižduk bure.

— Je li došao, pitam majku, kad je ušla.

— Bura je, a ne će tako brzo ni prestati, veli ona. — Blizu je Uskrs, kruha nema, nema ni oca. Bit će nam tužan Uskrs, tugo moja ...

I sutradan je puhala bura, a mi na pučinu nijesmo ni gledali, da ne bi sveta Bogorodice!, ugledali njegova jedra ... U večer pojedosmo i pretposljednji kruh, a sama noć, inače čarobna noć velikog petka i bijele subote, dijelila nas od Uskrsa, žvižduk bure od oca.

Osvanula bijela subota, dan, kad naša djeca veselo hrle k crkvi s kolačima, jajima, cjepanicom — na blagoslov.

Lani na ovaj dan, majka me je spremila, naslagala jaja i priložila kolača, no lani nije bure bilo, pa je otac došao kući i donio svega. Ove godine nijesam imao čim, da se podičim, pa me nije ni kanila slati u crkvu. Jutros je ušla k nama u svojem najsvečanijem ruhu, a kako je svečana, tako joj lijepo pristaje ...

— Ja idem u crkvu, veli, molit ću, da prestane bura, da otac dođe. Vi spavajte, dok se vratim, vani je i onako malo hladno ...

— I ja ću u crkvu ... skačem s kreveta i odijevam se; znam, majka mi ne će reći, da ne idem u crkvu.

Odosmo. Uzela me za ruku, pa me putem uči, kako ću moliti, kad budemo klečali pred onom lijepom Gospom ... Ona je tako dobra, pa kad vidi, da je molim, uslišat će ... Sva su djeca anđeli, a anđele voli lijepa Gospa ...

Čim smo stupili u crkvu, odvela me je preda nju, nu ona je bila zastrta crnim zastorom, pa nije mogla vidjeti nas, ni mi nju ... Ja nijesam molio, „à, ona me ne vidi“, rekao sam majci, kad mi je šanula, da molim. Nije se htjela prepirati sa mnom, pa je dugo klečeć gledala u onu crnu zavjesu i molila ...

Kad je svršila, izišao je svećenik, da blagoslovi ono, što su djeca donijela ... Majka je ustala, pošla u kut crkveni i tamo odmotala komad običnog našeg kruha ...

* * *

Došao je i Uskrs.

Lijepo je, kad uskrsna zvona slave, a mi djeca uznemirimo se po našim krevetima čekajuć majku, da dođe i da nam dade uskrsnog blagoslova ... Donijela bi ona obično uz blagoslov i kome hlačice lijepe, nove, kome kapicu, a kome obuću ...

I jutros je došla, prije nego su prestala zvona. Meni je kazala, neka se oblačim, a onim mlađima dodala je odijelo, pomogla, da ga navuku na se, a kad ih je opremila i umila, sjela je, a mi ju okupismo. Izvadila ona jučer blagoslovljeni kruh, uzela po redu svakome ruku i jedno po jedno prekrstila, zagrlila, pa mu pružila komadić, a na očima joj se sjaji suza.

Mi ju gledamo.

Više nema, djeco, ništa. Vaš će Uskrs biti, kad prestane bura, kad otac doplovi.

Elegija.

On je bio od one njegove djece, djece mora, što ga ljube silno, nezasićeno ... Kad ljeto dođe, on ne može da zamisli, kakvo će to biti doba, kad on ne će smjeti u more i sav dan plivati, brćkati, poskakivati od škripa do škripa. Ljeto je njemu vječno i pred njim se pruža, kô pučina morska, na daleko, na

široko, a krije mu daleki konac ono nešto neprozirno, maglovito ... Obolio je on, najmlađi brat moj. Dok je bio još u oporavljanju, sišao k moru, pa ga gleda ... Nema u njemu snage, da samo gleda, već je skočio pa plivao s ostalim sitnim društvom. Skočio, plivao, naužívao ga se, — kô za — zadnji put.

Legao je i samo se tuži na bol glave ... Glava boli, gori, a što dalje, sve jače ... Oblijeva ga znoj, vrti se ... Majka stoji uza nj, dodaje mu sad lijek, sad čašicu mlijeka, i po cijelu noć sjedi ... On stisne oči, a njoj se zjene zasjaju, misli, umirio se, pa kad ponovno zajeca, pristupi k njemu i samo ga gleda ... Jutrom ide u selo, pa kazuje:

— Boli mi ga glava, sirota, ne jede, ne spava. A seoske žene kazuju, kako je isto bilo ovomu i onomu ... Bolovao tko više, tko manje, no svako kazivanje svršava s — ozdravljenjem ... Vedra dolazi ona kući i kazuje nama redom, što je čula, a onda ide k njegovu krevetu i gleda, jesu li znakovi one bolesti, na kojoj je bolovao Ivan Petrov, Marin Nikin ...! Njezino oko vidi sve te znakove: vidi i svoje miljenče već zdravo, gdje skače uz more, pa mu se smiješi i govori riječi pune nade i zdravlja,

— Ozdravit ćeš, pak ćeš opet k moru, samo uzmi ovu žlicu lijeka.

Uzima on i pije lijek s pogledom, kao da sumnja, ima li u toj tekućini toliko snage, da uništi svu bol glave, da otjera slabost svega života ... Pozlilo mu.

— Tifus, pošla je vrućina u možđane, veli liječnik i odlazi, a da nije propisao drugog lijeka, nego da mu mokre krpe meću na čelo ...

Meće ih ona, moja majka, ali bratu nije lakše, već sve gore biva. Muči se, prevrće, zavija, a glas mu je pun nečega strašna, hrapava. Nije više to onaj njegov bistri veseli glas ...

Baca sa sebe sve i hoće da skoči, a ona ga prihvaća u svoj naručaj, pritišče ga k sebi, kao da ga brani od onoga, što ga tjera ...

Izgubio je polovinu sebe. Svijest mu se povraća, kô „lucida intervalla", a to je onda, kad mu se suza sklizne niz obraz ... Hoće da nešto reče, ali ne može, izgubio je dar govora, pa samo pruža ruku, njom grli, suzom se oprašta ... Njegova slaba ruka zahvatala je uvijek majku i samo nju.

— Mi ga — govorili smo — ne možemo od mila da gledamo. A ona je stajala uza nj, pratila svaki pogled njegova oka. Grčevi su mu na usnama, pa ih rastvaraju, te katkad izgleda, ko da se smiješi ... Ona i vjeruje u taj smijeh.

— Smiješi se anđelima, veli, i suze ju obliju.

— Izgubit ćeš brata, reče mi, kad sam došao k njoj ... — Jadna Milica, ostat će sama, koga će otac milovati?

— A ti? silim se, da budem miran.

— Ja ću ga zaboraviti ... Da što, zašto plačeš, bolje da ga Bog uzme sebi, nego da se još muči ...

Nijesam bio tako jak, da mu vidim posljedni disaj.

— Umro je, kaže sestra, rasplakana, drhtava ... Došla je i majka bez suze, obrisanih očiju, pa nas tješi, dok joj riječi ne počnu da drščú, a onda odlazi ...

Umro i tamo mrtav leži, a mi sjedimo jedno uz drugo bez riječi, bez pogleda ... Čuvstvo neobično, teško, beznadno nas obuzima ... Sjedimo tužno, izgubljeno, zapušteno ... Ulijeće mi u pamet slika zapuštenih kola uz put ... Vidio sam ih negdje, u glibavu, kišljivu sumračju ... Niz polomljene osi, uronjene u glib, kaplje kiša ... Tako samotno, skršeno i mi izgledamo ...

Majke je nestalo između nas. Znam, zašto ode, pa ju tražim, Našao sam je. Sjela je za borom u dvorištu, oborila glavu, čelo podbočila rukama, a suzu za suzom toči ... Stanem uza nju i opetujem, što je prije ona kazala meni.

— A kad mi ga je milo, kaže i suzi dalje.

Došli su i naši susjedi, pa odmah traže, a znadu koga ... Došao i stari, čvrsti primorac, spustio se do nas i hoće, da nam nešto reče, nu morao sam mu naći motiva i razloga utješenju ... On ih ne zna. Otkuda, da opravda smrt jedanajestgodišnjega dječaka, ta to je gotov čovjek ...

— Bog dao, Bog uzeo, svršio on, a onda se rasplakao više, nego mi oboje, majka naime i ja. Isto se ponovilo sa starim ribarom, pa gotovo sa svima, što su došli ...

Susteže se majka. Hoće da bude mirna, htjela bi zadržati suze, a one se izmiču. Izmakoše se kô bujica, kad mala sestra dolazi rasplakana. — Tugo što češ ti, jadna tugo ... Grli ju i opet veli, što ćeš ti, što češ ti ...?

Odnesoše ga, a noć nas je razdijelila od dana njegove smrti ... Oči se počinju bistriti i sušiti, a majčine se najprije osušile, i tko je nije uhodio po vinogradu i samoći, ne bi vidio, kako jedna suza za drugom kaplje uz uzdisaj i lagano cvijeljenje, već bi mislio, da se njezine oči ne orosiše ...

Krivo joj, kad zirne na more, što je još onako veliko i široko, sad tiho i glatko, sad nemirno, bučno i vatreno ... Krivo joj je, što je kô do sada ... Ne zna ona staru i prastaru priču, kako more nagrađuje svoju djecu za nezasitnu ljubav ...

Zlatko Milovan:

U jesen.

Idem. Nada mnom oblaci sivi,
Teški i tužni oblaci nujni,
I lete vječno u neznane dalji,
Dok baščom venu klinčaci rujni.

Kroz granje mire dozrele gunje,
Lašte se sjajem žutih dukata.
Na cesti kamenoj buka i žamor:
Ej šumi topot brzijeh hata.

Kukuruz zreo, šuštanjem priča —
Valjda se sjeća žarkoga ljeta
Kô glazbe davne, zamamne, mile,
Od koje jeka daljinom šeta.

Još zadnja roda i dobra lasta
K toplini cvjetnih krajeva nagle,
Gdje bujna je proljet i mirisi maja,
Ne tuga mraza i mliječne magle.

Na njivi orač, brazda do brazde,
Sopte volovi pod sjajnim plugom.
Sam šipak tužan i crven sluša
Mrtvački šapat venenja lugom.

O staze moje, bijele i drage,
Kroz rosna polja, breze i rakite —
Uvelo lišće, šutnja i blijedi
Cvijetovi magle sada vas kite.

Gle, nešto milo kô zadnja nada:
To cvate tiha mrazova seka –
O suzom sûzi – i moj je život
Nestalan, sjetan kô sanja meka.

Al hrabro gledam tu jesen ranu,
Tâ strah me nije mraka nit zime,
I na mom bit će ognjištu svjetla,
Dok srce krije pjesme i rime.

Nonca, Beč:

O svetoj Kati.

Kukuruzi već se beru, a što radiš moj dilberu,
što čekaš, što misliš, što se ne ženiš?
Nar. pjesma.

Rana zima već je došla, mrazovi su prvi pali,
kô bijela srma sjajni,
što junačko srce krije u grudima davno svelim
od uzdaha mnogih tajnih

i godina punih borbe. Vjetar nosi lišće žuto,
ogoljele škripe grane,
ko da žale ovo ljeto, kad su čule tople pjesme
i gledale mnoge rane,

gdje se gube u daljinu prošlih dana, prošle sreće.
Sva u maglu zavijena,
puna teške tajne slutnje po cestama {punim blata
žalosti se šulja sjena,

a domovi naši stari oživjeli iznenada. –
Ko za prošlih, sretnih dana,
krovovi se truli tresu od veselja i od pjesme.
Ciganska su izderana

već odavno grla bila, al ih krijepi žarko vino
i rakija, što je pekli
baš jeseni ove tužne. Prvi momak i djevojka,
za koje su stari rekli,

da su prvi u svom selu i ravnih im nigdje nema,
sad svatove svoje slave.
Po avliji kolo vode mladi momci razgrijani;
ne brinu se lude glave,

što kišica tiha sipi. Sve je čilo i veselo,
tek majka će rasplakana
u noć kasnu prisluškivat, gdje se u mrak vlažni gubi:
»Ej, odbi se biser – grana – – – – –«

Stj. Varga. — Zagreb:

Kad bati ponoć tuku . . .

Alejom vjetar puše,
I korak još se čuje . . .
Tko noću to putuje?
Ni duše nema;
Ni ljudi!
Zar misô tamom bludi!

To lisje zvonko pada.
Pod palim žutim lisjem
To bolno plače nada.
Bez snenih snova
Sad vlada ponoć,
A dršću vlažne sjene mrakom.

I lisje sada mrije,
A tihi bol se čuje,
Što tamom ne miruje . . .
To prošlih dana
Žubore glasi;
To zvoni prošlost umiranja.

Alejom sati ginu,
I bati muklo tuku,
Nebom se sjene vuku.
Ja plačem, ne znam
Već kako,
Al' eto – plakao bih, plako.

Martin Jurjević:

Bit nacijonalizma[1].

Čovjek je po svojoj naravi socijalno biće, upućen na život u zajednici, u društvu, koje mu olakoćuje breme života, i ako se stoga – kao tributum – mora odreći jednoga dijela svoje prirodne slobode. Svako pak društvo kao naravni organizam sastoji se iz dvaju elemenata: formalnog i materijalnog objekta, naime

[1] Riječ dolazi od latinske »natio«, što prvotno znači: nativitas, nascimento, γένεσις, preneseno pak: genus, origo, γένος, ἔθνος. Cicero kaže: »Natio saepissime sumitur pro hominum genere, qui non aliunde venerunt, sed ibi nati sunt, ubi incolunt.« Klasici, pa i cijeli srednji vijek, upotrebljavali su ovu riječ više u značenju plemena, pa stoga »gens« kod njih ima veći opseg, nego »natio.« Tako na pr. svi su Heleni »una gens«, koja opsiže plures

članova i vlasti. Prvi je objekat uvijek isti, uvijek su to ljudi, intelektualna bića obdarena slobodnom voljom, dok je drugi, forma samoga društva, različit, jer je obično realni izražaj kulturnog raspoloženja ljudi, koji žive u raznim vremenima i prilikama kada različiti principi vladaju svijetom, zaokupljaju dušu, a valjda zablješćuju oči i potamnjuju um. Pod dojmom raznih načela ljudstvo u težnji za srećom i blagostanjem mijenja formu svoga udruženja; ali takova načela mogu biti neiskušana, kriva, apsurdna, pa društvo dolazi do protivnoga efekta, do pogoršanja socijalnih, uopće životnih prilika. Ovim pak pojavima u ljudskom društvu, temeljnim načelima, bavi se socijalna filozofija kao posebna čisto teoretska grana sveukupne socijologije. Zato je velika pogrješka, veli socijolog Ušeničnik, ako se zanemaruje ova socijološka nauka, kojoj je zadaćom upoznati ljude sa raznim socijalnim istinama, da ih kasnije u životu društva ostvare. Bez jasnoga poznavanja pravih načela u socijalnoj politici lako se zađe u velike bludnje.

Puk vlada, postavlja zakone u društvu, osobito danas, kada se demokratizam u svim zemljama razvio na najširoj bazi i posljednji u ljudskoj zajednici dobio pravo izbora i izbira,[2] pa je zato od neprocjenjive važnosti uputiti ljude na zdrave misli socijalnog života, jer će na taj način i društvo dobiti zdravu podlogu, zdravu i bez smrtnih grijeha dušu.

U djelokrug toga dijela socijologije spada i naše pitanje nacijonalizma, na kojem su u prošlom stoljeću gradili sretniju razdiobu ljudstva. Raspravljati o ovoj stvari nije najlakša stvar, jer se s njom malo zanimalo, a s druge strane, što u ovom pitanju ima silesija zastranjenosti, a k tome u razna vremena razno bilo tumačeno, te još raznije u praksu provađano. Stoga nije ovdje govor o etnologiji, naime o fizičkom i psihičkom svojstvu naroda, već o biti same narodnosti, koja se temelji na prirodnosti domovinskoga čuvstva, te o krivim nazorima. U današnje je doba ovo pitanje eminentno praktične naravi, da se naravnost nacijonalizma iznese protiv svih raznih struja, koje nastoje, da izbrišu sva narodna diferensiranja i time isuše nepresušno vrelo ljudske utakmice i napretka, a samo društvo postave na klimavu i labavu podlogu. Glavna regbi misao internacijonalizma i kozmopolitizma sadržana je u onim riječima pjesnika Lamartina: „Zašto nas ograničiti međašima voda i gora, od kojih zazire oko Božje? Zar vidimo takovih tragova na nebu? Ima li ono međe, zidove, sredinu? Narodnost, riječ blistava za barbarluk! Zar se ljubav zaustavlja, gdje se vi zaustavljate? Poderite te zastave, drugim glasom kliknite: egoizam i sebičnost imaju jednu domovinu, a bratstvo ju nema". S druge pak strane pretjerani nacijonalizam velikih naroda u svojoj svijesti jačine hoće da podjarmi manje narode, jer da im fale mnoge oznake pravoga naroda, a onda nikakvo čudo, da danas:

nationes: Jonjane, Dorane i Eoljane. Vidi: Lexicon tot. latinitatis. — A. Forcelini. Nacijonalizam je riječ sveopća, jer se rabi u svim svjetskim literaturama, premda joj je značenje vrlo nedeterminovano. Riječ prilično nova; datira od francuske revolucije, kada je reakcija protiv Napoleonova apsolutizma i univerzalizma najbolji izražaj našla u svijesti naroda, u nacijonalizmu, a ne znači drugo no svijesni i razviti patriotizam, dok se danas uzima i kao državotvorna sila, socijalni sistem: tako zvani „nationalitätprinzip" i t. d.

[2] Danas, izuzev Rusiju, svagdje je vlast u rukama naroda, jer je uvedeno sveopće pravo glasa u većini država, pa ovom neizbježivom zahtjevu nije moglo prkositi ni englesko plemstvo, jer je moralo popustiti preustrojem više kuće, a atentati u Rusiji dokazom su, da će i tamo jednom morati narodna volja doći do izražaja.

Po svetu koder se oko ozira,
Razsaja maščevanje srd, krivica.
Mogočni brata slabšega zatira,
Trpi človeštva večja polovica. (J. Stritar).

Na ustuk svim krivim predsudama opredijelit nam je prave oznake jednoga naroda i njihovu prirodnost, koju htjeti izbrisati znači isto što i raditi proti samoj naravi.

Pojam naroda i narodnosti.

Jedinstvo cijeloga ljudskoga roda nepobitna je istina, koju potvrđuje neprevarljiva riječ božja[3]), tradicija svih naroda, fiziološka istraživanja i jednake duševne i tjelesne vrline kod svih ljudi. Ali ipak uza svu opću jednakost nailazimo na mnoge raznolikosti, koje dijele rod od roda. Na temelju tih razlika, koje su po-najvećma izražene u vidnom kutu, ustroju lubanje i boji lica, cijelo se ljudstvo raspada u pet ljudskih rasa. Ni rasa nije u svemu ista i jednolična, jer i u njoj opažamo diferensiranja, pa se prema tome dijeli u plemena, ali i tu opažamo skupine ljudi, koji, i ako imaju s drugima bivstvene plemenske oznake, ipak se međusobno odjeljuju i razilaze po vanjskoj formi, osobito po istim duševnim sposobnostima, jednakom historičnom razvoju i cilju, napose pak zajedničkim jezikom. Ove skupine nazivamo narodima, te bi na ovaj način stvorili genetičku definiciju naroda.

Za stvarnu definiciju treba pojam rastaviti na sastavne oznake. Prva je oznaka zajedničko podrijetlo, naime više manje proizlaženje od istih pradjedova, po tome takozvano fiziološko srodstvo, t. j. članove istoga naroda veže krvna veza, njihovim žilama struji srodna krv. Ova se pak značajka obično naziva nacijonalnim značajem. Druga oznaka, ne manje važna od prve, sastoji se u istovjetnosti jezika, jer djedovi uz druga namrla dobra, ostaviše potomcima i glas svoje duše i srca. Pa stoga jedan narod ne može imati dva ili više jezika, i ako je pojam jezika širi od pojma naroda.[4]) Bez jezika narod gine, u jeziku se zrcali sama, jer je riječ osjetni izraz pojma, pa iz narodnoga jezika otskače pojimanje života i svijeta. Jezik je najbolja i najizrazitija karakteristika narodne duše, a k tome vanjski znak i sredstvo međusobnoga zajedništva i stvaranja zajedničke narodne svijesti. Čovjek je riječ, a narod jezik, pa razlika u jeziku, u kolikogod bila kazna grijeha, ipak je po božjoj odredbi postala mogućim poticajem utakmice između naroda i uslijed toga izvorom napretka. Stoga zanijekati jedinstvo jezika kao nužni postulat narodnoga jedinstva isto je što i reći, dva su naroda jedan narod, jer se zajednička svijest stvara sredstvom svima zajedničkim i lakim, a to je na prvome mjestu jezik. Najprije ćeš poznati pticu po pjevanju, a narod po jeziku, jer je on

[3] Knj. postanja: gl. I. II.; Djela apost.: I učinio je da od jedne krvi sav rod čovječji žive po svemu licu zemaljskome. XVII. 26.

[4] Irci i Englezi su dva potpuno odijelita naroda s posebnom narodnom svješću i dušom, premda govore istim jezikom (Irskim jezikom — grana ketskoga — govorilo je 1881. tek 18·2%, a 1901. 14·36%, dok ga je isključivo upotrebljavalo samo 0·45% svih Iraca.), pa stoga istovjetnost jezika ne znači kod dvojice, da su sinovi jednoga naroda, ako im fale druge oznake.

odsjev, odraz njegova mišljenja i osjećanja, kako lijepo pjesnički izražava naš veliki pjesnik:

„Po njemu si sve, što jesi:
Svoje t'jelo, udo sv'jeta,
Bus posebnog svoga cvjeta
U naroda silnoj smjesi.
Bez njega si bez imena,
Bez djedova, bez unuka,
U prošlosti sjena puka,
U buduće niti sjena“ („Rodu o jeziku“.)

Treća, a i poglavita nota stoji u zajedničkom historičkom razvoju i kulturi, a iz toga nužno slijede isti običaji i navike, nazori o životu i svijetu, pa stoga religija zauzima prvo mjesto u ovoj narodnosnoj oznaci, jer je najpristupačnija narodnoj duši, kojoj utisne posebni značaj, o čem bi se dalo opširnije govoriti. Ne treba ni spominjati, da sve ovo uključuje jednake političke ciljeve i težnje, jer se bez ovoga ne može ni zamisliti narod, jer svako pa i moralno udruženje mora imati isti cilj. Osim toga u čovjeku je tijelo i duša u uskoj vezi, te tijelo ima jaki upliv na duševne sposobnosti, pa stoga nikakvo čudo, da sinovi od otaca primaju ne samo tjelesni život, već i duševne sposobnosti i temperamenat. Odatle govor o narodnim sposobnostima, narodnim dispozicijama i svojstvima, iz čega nužno slijede narodni običaji, narodna pjesma i poslovica, uopće sva narodna tradicijonalna književnost.

Sve se ove oznake pokrivaju pojmom naroda, a iz svijesti zajednice ovih svojstava porađa se čuvstvo nacijonalnosti, pa stoga možemo opredijeliti njihov pojam: Narod je skupina ljudi, rodbina i pojedinaca, koji uslijed zajedničkoga izvora i uzajamnoga života i skupnoga razvoja, imaju jednaki tjelesno-duševni značaj i jezik, a pred očima im je isti cilj budućnosti. Sve ove značajne oznake nazivamo apstraktnim pojmom narodnosti.

No mnogi krivo ili jednostrano shvaćaju pojam naroda. Neki misle, da narode stvara samo različnost podrijetla t. j. što su proistekli od raznih praotaca, a za dokaz navode samu riječ „natio“, naime od „nasci“ — roditi se — narod. Ovakovo je mišljenje nastalo pod uplivom Darvinove descedentalne teorije. Polazeći sa ovoga stanovišta nijekali su svim narodima nastalim iz mješavine raznih plemena onu latentnu moć i energiju, kojom se narod diže do samostalnoga, trajnoga kulturnoga i političkoga života, pa odatle živi korijen Fichteova i Schellingova pangermanizma i kasnijega panslavizma,[6]) koji je imao da kao drvo puno

[6] Sličnih misli nalazimo i kod hrvatskih pjesnika. Vl. Nazor ovu ideju izražava pod figurom slavenskoga duha: „Tamo gdje zelen' grane se njišu, nać ćete drvo spasenja: stari slavenski dub.“ S. S. Kranjčević istu misao razvija u pjesmi „Slavenska lipa“:

„Pod dubom tvojim čedo spava
Ko Mojsije na valu Nila;
Ah slavenski mu žar i glava
Budućnost mu se, smješka mila.
On donijet će tamjan mira,
Na golubinjem, što gori srcu;
U mrzle žile, zemnog šira
On topliju će stavit krvcu!“ („Izabrane pjesme.“)

životnoga soka proljećem novoga doba okupi pod svoje grane sve manje narode, kojima je falila ova nepomješanost krvi kao tobože najživotvorniji elemenat budućnosti. Ovo je pojimanje posvema pogrješno, jer miješa pojam naroda sa rasom i plemenom, a pogrješka stoji u krivoj pretpostavci, naime neopravdanosti Darvinove teorije, jer je pozitivna znanost dokazala, da su svi ljudi varijante iste vrsti, koje su nastale pod uplivom klime, hrane i načina življenja. Osim toga protiv ovoga naziranja opstoji činjenica, koja mu kopa grob, što mnogim narodima manjka zajedničko podrijetlo, n. pr. Francuzi su mješavina Kelta, Germana i Rimljana, a Talijanci su rezultat mješavine svih provalnika za seobe naroda sa prasjediocima Latincima i Grcima. A contra factum non datur argumentum, jer tim narodima ne će nitko živ poreći svijest i pravo razvijena naroda. Narod je dakle pod pojmom plemena, a izvana se pojavljuje pod istim tipom, značajem, jezikom i načinom života.

U protivnu skrajnost upada prof. Gumplovitz, da je bit nacijonalizma u uzajamnosti izobrazbe i u zajedničkom interesu pučanstva jedne države, pa stoga da je bludnja u pojam narodnosti poprimiti zajedničko podrijetlo i jezik. On stvara novi nacijonalizam, „staatliche Nationalität“, po kojemu bi svi članovi neke zajednice, države sačinjavali jedinstveni državni narod. Država i interes njezin bio bi norma, po kojoj se mjeri narodno čuvstvo njezinih građana. Štogod ovoj ideji protuslovi treba iz pojma narodnosti izbaciti, te dosljedno veli: „Narodnost je u svojoj jezgri kulturna i duševna uzajamnost, koju rađa i pospješuje država; ta se uzajamnost ne mora uvijek izražavati u jednom jeziku.“ Svoju nauku hoće da dokaže primjerima iz historije, pozivajući se na rimsku državu, koja je zgodnim načinom nacijonalizovanja sve potlačene narode polatinila, oduzela im kulturom i latinskim jezikom njihov narodni karakter i učinila ih sve „cives Romanos“, u kojem se pojmu krije istina, da su se svi cijenili članovima jedne cjeline, narodom jedne države rimske, pa i ako gdjegod još zadržali svoj jezik i običaje. Kaošto su bogovi svih podjarmljenih naroda, primljeni u Panteon, sačinjavali jedinstvenu rimsku religiju, tako i narodi, okrunjeni pravom rimskoga građanstva, tvorahu jedinstveni rimski narod, koji je držalo u tom jedinstvu zajedništvo kulture i životnih interesa. Isti se proces zbio u Italiji nakon provale barbara, gdje se na ostacima zapadnoga rimskoga carstva formirao novi narod.

Jednostrano i posve pogrješno je ovakvo tumačenje, jer i ako viša kultura, i životna nužda mogu zatrti osjećaj nacijonalnosti još posvema nerazvitih naroda, ne slijedi još iz toga nesnosno načelo, da razni narodi u jednoj državi nužno sačinjavaju jedan narod ili da se svi moraju smatrati članovima gospodujućih, privilegovanih naroda. To se naime protivi prirodnome osjećaju, historičnom pravu i sadašnjem redu u svijetu. Osim toga, kako istakosmo, zabacivati jezik kao bitni elemenat narodnosti, osnovna je pogrješka, jer se protivi općem nazoru i činjenici da svi današnji razviti narodi imaju jedinstveni jezik. Stoga s pravom kaže De Amicis: „Jedno je te isto domovina i jezik, misao i riječ, riječ i život, — — — Jezik je najčvršći vez našega narodnoga jedinstva, jeka naše prošlosti, glas naše budućnosti, ne samo gola riječ, već suština duše domovinske.“[6])

U praksi provedeno načelo državnoga nacijonalizma dovodi do poraznih posljedica, do apsolutizma najgore vrsti, jer nije drugo do zatiranje manjih i sla-

[6] Edmondo De Amicis: L' idioma gentile.

bijih na uhar vladajuće narodnosti, drugim riječima izraženo protestansko načelo cujus regio, illius religio, što bi naš narod rekao: „Tko je jači, neka kvači!“ Temeljni zakoni ugarske države od god. 1868. protkani su sličnim idejama, pa je stoga sloboda sudržavnih naroda na najnižem stepenu; ropstvo upravo nesnošljivo. Zakonom su zabranjeni svi iskazi narodne individualnosti, a svaki se mađarski državljanin mora smatrati sinom mađarskoga naroda, jer to da zahtijeva mađarski državni interes.[1])

Isto je tako krivo pojimanje narodnosti kao nestalna promjenjiva pojma, jer i ako razni faktori uplivaju na držanje narodne svijesti, još oni ne promjenjuju njezinu sastavnu bitnost. Uistinu nacijonalizam se francuski očituje ne samo u spomenutim oznakama, već i znanosti i umjetnosti, dok se turska narodnost najbolje zrcali u vjeri; ipak stoga ne smijemo kazati, da je pojam narodnosti nestalan, već da su takovi narodi, a osim toga sve je to konsekvencija iz bitnih oznaka vremenom i napretkom.

Niti sastoji bitnost naroda samo u osjećanju i čuvstvu, kako je Jellinek mislio, jer bi onda mogla svaka skupina ljudi biti na višem ili manjem stupnju narod, ako osjeća međusobno jednaku izobrazbu i srodnost. Čuvstvo nacijonalnosti ne stvara naroda, već je njihov efekat, posljedica. Niti se može narod uzeti kao skupina samo iste kulture, jer se razni narodi približavaju i izjednačuju u kulturi, a ipak nacijonalne raznolikosti ne samo ostaju, već rastu, n. pr. Česi i Nijemci, Talijani i Hrvati i t. d.

Iz svega ovoga nužno slijedi, da je bit nacijonalizma u trima istaknutim oznakama, bez kojih nema naroda, te suviše da je svaka skupina s tim oznakama pravi narod jednak i jednakopravan svim, pa i najmoćnijim narodima.

Prelazeći pak preko pitanja, da li je narod sam po sebi pravo društvo ili ne, pitamo, kako dolazi čovjek do svijesti, da pripada jednome narodu, kao moralnoj zajednici; drugim riječima, kako se u njemu stvara nacijonalna svijest? Osim drugih faktora, nauke i kulture, na prvom je mjestu patrijotizam.

(Svršit će se).

P. Senjić-Tvrtković:

Mladost rana.

Ko tiho more ispod vedra neba,
(Il' vjetrom plava podražena svila),
Kad s čežnje puste sn'ježna u galeba
Savijaju se krila,
A pjena krajem dršće i svjetluca,
I trakom taknut sitni mjehur puca;

[1]) Ugarski zakon od god. 1868. a 6. decem. sadržava slijedeću stavku: „Pošto pojedini državljani Ugarske po glavnim principima ustava u političkom pogledu sačinjavaju jedan narod, nerazdijeljivi mađarski narod, kojega članovi imaju zajedničku domovinu, svi moraju pripadati njoj za uvijek kao jednoj narodnosti.“ — Vidi: Das sprachliche und sprachlich — nationale Recht. — Dr. Venzel Frind 1899.

Kad zginu slika sreće razbijene, —
Sa lista ko kad čisti dragulj kane
U pregršt b'jele mjehuraste pjene
San kratke noći slatko prospavane
Sa utiscima nestašnoga dana:
Bje mladost rana,

I snilo mi se kratko, slatko snilo,
Impresijama tek se sjećam snova, —
Al' ipak znadem, da je jednom bilo
Sve živo s pjesme čarobnih verzova.
Tad ljubljah smjelost galebova l'jeta,
I azur plavi nebnog osmijeha
I pogled nevin orošena cv'jeta
Bez obilježja nestašnoga grijeha; —
Ko — mladost rana.

A mladost bila ko noć neba vedra,
Ko golub b'jela, tek sa sanja snena;
Ja stiskah svoja uzdrhtala njedra
Sa čuvstvom čežnje jake opojena,
Dok okićeno nebo me je zrelo,
I san se snio kratko, slatko snio,
Od ideja me zastiralo velo,
I tanki ovoj mašte obavijo.
— Ah jedan trzaj! — duša mi se prene,
Kad zraka zvala osvit novog dana,
Uz laki odsjev skore uspomene: —
Već vedra noć je bila prospavana:
Ah, — mladost rana!

P. M.

Iz nedužnih dana.

Šuma.

Mi smo voljeli i polje i livadu; i potoke i selo; ali šuma nam je bila najmilija, i ako od nje mnogi zaziru, jer su u njoj anđeli. Govore, da u šumi ima vila, nekih lijepih žena, no to nijesu žene, jer u njihovom nježnom biću ipak nije toliko nježnosti, kao u zovu onoga glasa iz šume, kad te vikne: „Dođi ovamo!“ — — „Amo“ ... Taj je glas tako nježan i mekan, da mu se čovjek odazvati mora; mekan je kô majčin glas — glas je anđela, što zovu u šumu.

Tu oni liječu od drva do drva i uče male ptice pjevati — — mi ih ne vidimo, jer ljudi ne mogu vidjeti anđela, ali čujemo, kako trepere njihova krila, kako slabo šuškaju, kako potiskuju lagano zrak, kô majčina ruka, kada nas prije počinka krsti.

A zašto nas zovu anđeli? — Gle! Ljeti nas zovu i mame da beremo jagode, koje su crvene poput njihovih obraščića na slikama u našoj sobi i da slušamo bojazljive ptice, kako lijepo pjevaju pjesmu, što su ih oni naučili.

Jeseni su nas također zvali u šumu; a tada je lišće padalo s drvlja i s njim se igrao vjetar; a bilo je lišće žuto kô zlato i lako kô pero s anđelova krila, što se u zraku ljulja. Mi smo legli na lišće i gledali k nebu, da vidimo anđele. No kroz rijetko ogoljeno granje vidjeli smo plavo nebo, a po njem bijele oblake, dok se iznad nas, na vrhu drvlja čulo neko šuškanje, šaputanje, nerazumljiva pjesma nevidljivih anđela. Tu smo bili slobodni, slobodniji, nego u našoj kolibici, koju je žmirkavi mrak punio čudnim stvorenjima, — ondje su nas čuvali anđeli čuvari.

I zimi smo išli u šumu, jer tad bi nam anđeli kroz golo granje otvarali nebo, ali samo malo, no ipak se zlatno rumenilo rasipalo svijetom; mi smo pak zavirivali gore, ne bi li ugledali ljepota rajskih.

No proljeće nam bilo najmilije. Snijeg bi se gubio, a u raspupaloj šumi kazivali nam anđeli, gdje raste podgrmušak bijel kao dječja duša. Mi nijesmo vidjeli njih, ali smo nazirali njihove stope do prvoga cvijeća. Dolijetale su ptice: rode, laste, golubovi, pa je njihov nesređeni poj bibao uzduh, jer još ih nijesu anđeli naučili skladnu pjevanju. Kasnije je listala šuma, pjevale ptice, cvijeće cvalo: ja sam volio ljubicu, jer ona je kao Maričino oko, a onaj đurđic, jer je moj imenjak. Brali smo cvijeće, ali ga nijesmo mirisali, već smo ga stavljali pred svete slike u sirotinjskoj našoj kolibi. Cijeli dan bi brali cvijeće i kitili njim sobu, da je bila kao crkvica i mirisala bolje od tamjana.

Na večer bismo trudni i umorni legli, ali i tada nas nijesu ostavili anđeli, jer ne samo da su nad nama širili krila, već nas nosili k nebu, da gledamo rajske ljepote, kojih ne smije da gleda budan čovjek očima, kojima gleda običan svijet.

O blaga dobi u čežnji i društvu s nebeskim anđelima, zadrži se što duže bar u uspomeni.

V. Bl. Čičević:

Branislava Nušića „Priče“.

Poslije humorističkih pokušaja staroga Šenoe, Jurkovića, Korajca, Kovačića, Starčevića, Jambrečaka i Velikanovića — nasta u nas osjetljiva stanka, i naša književnost nije nas kroz više godina nadarila ni jednim znatnijim humorističkim djelom. Mnijenjem javnosti i književnika zavladaše „realisti“, a njihova „moderna“ prekinu sve niti tradicije i ljudi se zanosili samo za bolesnim pesimizmom šopenhauerovca Kranjčevića, Ibsena i Gorkoga. A poznato je, da je pesimizam neplodno

tlo za humorisanje. I tako eto dođe, te smo mi u to studeno doba hladnoga filozofovanja imali samo trojicu pisaca, koji su se više bavili i humoreskom. Bili su to : A. G. Matoš, Zyr Xapula (oba u „Hrv. Smotri“) i prof. Kramberger (u „Pobratimu“). No njihove su humoreske pisane tek za stranačke i staleške listove, pa nijesu imali za sobom niti običan broj rijetkih hrvatskih čitača. I dok su Srbi izvodili na pozornici Sremca i Nušića, kod nas u najrjeđim zgodama opet i opet opetovahu Moliera i Tomića. Kod toga smo skoro i danas. Generacije, kojima se u velike mili Šerlok-Holmes, Štrasnof pa Simplicissimusove „Koprive“, niti ne mogu da rode velike humoriste, koji bi ozbiljno uzimali ovu vrstu umjetnosti. Pa koje čudo, da nas je poslije manje duhovite „poezije pljuckanja i lirike lizanja“ pohodila — više satirička „Gospođa sa suncokretom!“ Suum cuique.

U novije doba, kad nije više moderno biti „realista“, kad nam opet tako dobro ide, te zaboravljamo na „teške živote“ i čeznemo za pustim odmorom, — pokrenuo je gospodin Biljan u najboljoj nakani „Humorističku Knjižnicu“ očito zaboravivši da je i bedastoća dar Božji, samo ne valja iz toga praviti športa! Čast pripovijesti o tome, kako se je Ivan Ivanović kao kakav Varaždinac posvadio s Ivanom Nikoforovićem, čast i Bertićevom Oslicsu Szilardu, ali humor majstora Milana Marjanovića, Ante Benešića i onih drugih brojnih pristaša bivšeg Hrvata i časnika Roda Rode — odviše miriše po famoznoj „gnjavatorskoj travi“ i „morskom cvijeću“ u nakladi iste knjižnice. Slabijih pojmova o Mark Twainu, o madžarskim i francuskim humoristima — nijesmo mogli dobiti, nego po rđavim izdanjima ove knjižnice. Ponešto su nas zabavljali jedino Matoš, Velikanović i nek — Ben Akiba (Nil novi sub sole), „imenovani“ Branislav Nušić sa svojim t. j. „Općinskim djetetom“, koje nosi sve mane i vrline svoga roditelja.

Nušića upozna s hrvatskom publikom, upravo hrvatsku publiku upozna sa Srbinom Beogradjaninom Nušićem — „Humoristička Knjižnica“. Njegovom popularnošću potaknuta „Matica Hrvatska“ odrješi se i izda ljetos kao uzajamnu srpsku knjigu Nušićeve „Priče“. Srbi će zato izdati kao običnu hrvatsku ediciju — „Sabrane hrvatske novele“ u redakciji profesora Drekslera. Nego ove Nušićeve „Priče“ sva je prilika — nemaju svoga redaktora. Inače ne bi to bila neartistički uređena t. j. neuređena hrpa svakojakih, uspjelih i neuspjelih, Bog zna po kojiput preštampanih Nušićevih feljtona. No mi ne ćemo odmah reći, e je tome kriv sam autor „Svijeta“, „Protekcije“ i „Kneza od Semberije“ (— neka vam bude žao ako ga nijeste čitali! —). Ne će biti tome kriv ni gospodin Matoš već time, što je za ove „Priče“ na brzu ruku kao uvod sastavio „Listić o feljtonu“. Za ovo „nešto“ — kako se kaže „mjesto uvoda“ piše sam M., da mora biti vrlo komično. Stoji samo to, da je učinio tako glasoviti kao nepotrebni jedan korak više, bio bi svojim uvodom jednako komičan, kao što je bez primjera komično i filistarsko uređenje ove zbirke priče, inače mnogo darovitog Nušića. Svakako lje trebalo zajedno povezati one priče, a koje su stilom, tonom i sadržajem srodne, a ne ovako Bog te pitaj zašto — do „Tragedije mladosti“ postaviti starca „Nazvanog tutora“. Neke su pak humoreske tako neukusne i proste, da samo kvare ugodan dojam, što ga daju njihove susjede. Onaj Matičin „Radnik“, kojemu bje povjereno uređivanje, dokazao je ovom zgodom i ono, što za cijelo nije htio, a to je, da je u njega jednako malo ukusa kao i prirođenog stida, da se ne kaže što gore!.. Da budu beogradski pisci kod kuće manje pristojni, to svatko razumije; ali —

kad dođu k nama u bijeli naš Zagreb, e onda treba da budu lijepo uglađeni, više kulturni.

Međutim tko bolje pozna Nušićev rad, znat će bez sumnje i to, da Nušić napisa mnogo boljih humoreska, nego što su „Dvije koncertne tačke", „Palilulski Miloš", „Politički protivnik" i neke iz „Listića". Ovo i nijesu prave humoreske već naglo parafrazirani vicevi, s kojim se susrećemo i kod p. n. gg. Roda Rode i Ante Benešića. Niske, nemoralne „tačke" za gladni provincijalni kinematograf i ništa više! Uredni ljudi ne će čitati ovakovih stvari.

Sasvim je to drukčije s veselom „Tragedijom mladosti", „Dramskim piscem" i „Nezvanim tutorom", duhovitijim pričama duhovitog autora. Da samo vidite „Dramskoga pisca: „Suh je i dugačak kao monolog; mršav kao fabula; pogleda neodređena kao ekspozicija, a zagonetan kao peripetija. Njega, koji je celom svojom spoljašnošću predstavljao jednu tragediju, mogli bismo predstaviti čak i u činovima. Njegove noge, kojima je upravo i ušao u literaturu mogle bi se zamisliti kao prvi čin; njegov trbuh konkavne forme, prilepljen za rtenjaču, izvesno bi se mogao smatrati kao drugi čin te celine; trećim činom mogle bi se po praznini svojoj smatrati grudi, a četvrti čin, kraj tragedije, predstavljala je njegova glava .. Poznajete li ga sad? .." A pripovijedanje je čisto glatko, svaka rečenica zanimljiva, nova. Ili opet mnogo značajna i tako nježna „Tragedija mladosti"! To je vrlo vjerna priča o „njemu", koji je — da bude mlađi — pokidao iz kose belo cveće, kojim ga je priroda okitila, i o „njoj", koja kiti mladu svoju kosu belim proletnjim cvećem. Upoznali su se na nekom plesu i urekli sastanak. I kad on prvom zgodom dođe u kuću njenih roditelja i s mnogo spreme i mladenačkih iluzija uđe u sobu, ona — jedva ga dočeka, pođe mu radosno u susret, dočepa ga za ruku i srdačno je poljubi. „On problede" .. „Šta ste me poljubili u ruku?" — „E pa zaboga, tek valjda ne ću biti neučtiva prema starijemu". Priča o „Neznanom tutoru" je izvrsna humoreska s jakom satiričkom notom. Nije naime bez naročite tendencije, koja u ovom slučaju nimalo ne smeta lakoći humorisanja, već je suviše potencira do satiričke humoreske dostojne jednoga Gogolja i Čehova.

Manje je uspjela „Antobiografija" i „Moje bistro dete", koje netom izađe i u „Hum. Knjižnici". Vicevi o trinajstoj ljubavi, koja svrši ženidbom, i o trovanju žigičnim drvcima — ma da su u pravi čas izneseni, ipak su previše obični, poznati posvuda, gdje je dosadno.

Nušićevom ugledu mnogo smeta i mjestimična drastičnost u izrazima i prispodobama. Čini to dojam čovjeka, koji mnogo opći s vojnicima i socijalistima. Matoš, i sam griješnik u tom, ispričava u uvodu ovu pojavu time, što se tobože u Beogradu i među intelegencijom tako govori. No to je previše gimnazijalna isprika i nije isprika valjana kao što nije ni to, da „Nušić nema mnogo humoristične osjećajnosti i sentimentalnosti, dok obilunije imaginacijom i onim, što Nijemci zovu „Laune". Istina je, imaginacija i t. zv. Laune u njega preteže, ali on ima i te kako mnogo humoristične naravi, pa da je srećom kojom razvit do veće literarne svijesti, možda bi se i nekim pravom moglo o njemu govoriti kao o najvećem jugoslavenskom humoristu. Ovako mu i naš dragi ing. econ. Stipa Filipović (Beč) znatno konkuriše svojim okrutnim i duhovitim „Spaljivanjem mrtvaca", a „Doruša" dona Ujevića može se mirne duše mjeriti o ponajbolje Nušićeve humoreske. Nušić, premda darovit humorist, radi svoga novinarskog zanimanja pretvorio se silom prilika u virtuoza, koji po narudžbi improvizira feljtone za svaki slijedeći broj svoje novine, ne nastojeći mnogo o njihovoj umjetničkoj formi. Uza sve to ipak mu neke srećno polaze za rukom, pa on napisa i umjetničkih stvari. Talentirani zanatlija, trubadur u viteško doba! A naša „Matica" ovom zgodom trebala je učiniti samo jedno — i to: odabrati najuspjelije stvari i pokloniti hrvatskom općinstvu „Odabrane priče" Branislava Nušića. I ne bi trebala silaziti sa željene visine zadatka, koji joj je naš plemeniti narod povjerio. „Matici" kao da nije dosta blamaže, što je ponovno doživi u literarnom svijetu rđavom i vrlo nemoralnom beletristikom svoga „Hrvatskoga Kola".

Mimo sve to, što i u Nušića ima tuđih fraza i riječi, vrijedan je pažnje njegov jezik i radi zgodne kombinacije duhovitih riječi i radi uspjeloga podražavanja lijepom narodnom govoru. „Cepa pismo (mj. trga ga), podsiječe nokte; pade na smokve; nit mu je rod nit pomoz Bog; — — Ali me ubrzo uteši jedan apsenik, koji je najposle možda zato i osuđen bio, što ume tako lepo da teši. — — Sinulo divno proletno jutro. Jutros pred zoru propljuštala kiša kao što sam Bog hoće, pa sad sinulo sunce kroz čist i proređen vazduh i čisto blešti — —; sa listova duda, divljih kestenova cede se bistre kaplje i rasprskaju se o beo i opran kamen na kaldrmi. Vrapčići se iskupili u oluk pa se brčkaju; cveće podiglo svoje umirene glavice; bubice proleću i krstare vazduhom; i moj sobnji pauk išetao na prozorsko okno i sunča se, a odnekud izdaleka čak dopire miris lipin, ah, a lipa miriše kao duša pobožnog čoveka!" — — Čini vam se, ko da slušate mirišljivo pričanje Janka veselinovića. Znade eto Nušić i pjesnikom biti. Nije stoga čudo, što je s njime bez naročitog ovlaštenja vrlo uzajaman (kako je dokazano u „Српском књижевном гласнику") i pisac „Puta po Albaniji". Na stvari je to, što je Nušić bio u svoje vrijeme srpskim konzulom u Macedoniji i Albaniji, pa je napisao pjesnički putopis po ovim zemljama. Za njegov putopis znao je i Lovro Mihačević, pa u brzini vremena u svoju knjigu prenio cijele pjesničke opise albanskih krajeva. A znala je dobro i srpska vlada, zašto je u osvojenom skopljanskom okružju imenovala poslije zauzeća baš Nušića privremenim upraviteljem Skoplja i okružja. Stari skopljanski znanac, popularni humorista i junak mora da je izvrsno zabavljao nove srpske podanike, jer je ovih dana upravo Skoplje najoduševljenije pozdravilo u svojoj sredini kralja Petra.

Naš hrvatski život bez sumnje je jednako bogat, ako ne i bogatiji komičnim sižejima! kao i srpski. Valjalo bi samo toj komici podati duhovitu opravicu i eto pred nama bezbroj sadržajem zanimljivih humoreski. No kod toga valja dobro lučiti najivno od primitivnoga. Iskrena najivnost — onako ko grlom u jagode! — može da bude veoma zabavna i duhovito nas nastrojava za smijanje. Primitivnost naprotiv redovito je isto što i bedastoća, i više nas potiče na samilost, premda joj se u isto doba moramo kadšto i smijati. No smijeh na račun primitivnosti više nas boli nego razblažuje. I tu nam dolaze pred oči žrtve ovog smijeha — Ante Benešić, Polić-Kamov i svi oni katolički sintetičari, koji se znoje futuristički da unesu u katolički literarni pokret ista ona neliterarna načela, koja još danas zastupa u protivničkom taboru jedini — Milan Marjanović, ne brinući se mnogo, pišu li njeki naši ljudi njemačkim prijevodom ili hrvatskim načinom govora. Kad vam netko bezazleno kaže, da pozna neoženjena čovjeka (on kaže: dievca), koji vrlo solidno i kreposno živi, jer pije mnogo rakije — to je bez sumnje majivno i dok

on to ozbiljno i bez tendencije tvrdi, nama sama od sebe zadršće gornja usnica, i mi na taj logički lapsus niti ne reagiramo. Ali kad nam drugi protiv svake znanosti uporno tvrdi, da je njegov djeda bez ikakve sumnje dotjero do 70., jer oduvijek pije vino — to već prelazi prirodne granice i mi vidimo siromašnu primitivnost, koja nejde u prilog ni sebi ni svome. No nije dosta, da bude nešto samo sobom smiješno, već se za humoresku hoće, da bude i zanimljivo ispričano, pa da pisac unese u sadržaj nešto i svoga duha (esprit). Isto tako nije odmah sve smiješno, što je duhovito. Smrt je Narcisova vrlo duhovita, ali ni govora o smiješnome. I u Nušića imade priča, koje su vrlo duhovite, a jedva ćete se gdje nasmijati. Naprotiv: nimalo nije po sebi duhovito hrvatsko habahterstvo i hohštaplerstvo s pitanjem „što stoji cijeli svijet?“ ma da je jednako smiješno kao i nemoralno naprezanje nekih hrvatskih ili srpskih „humorista“, koji — kad ne mogu biti duhoviti — postaju prosti, da budu zanimljivi.

A dok netko (netko i nitko su braća!) u pozi monističke opatice tužnim „jednim pismom“ (ein Brief) u nekom listu zabrinuto javlja, da se i Fran Jarmek vrgô u moniste svojim novim spjevom „Filozof“ (radi one: „drugi korijen oda šestnaest — manje četir čini ništa — bolje malo nego ništa“ i t. d.), i dok mi tu vijest čitamo u po smijeha u po plača, pisac uvoda Nušićevim „Pričama“ ozbiljno javlja, da je on ovih dana predao našem „tiatru“ svoju i zagrebačku komediju „Malo pa ništa“. S oproštenjem govoreći, meni se čini, da je naimenovani A. G. Matoš ipak znatno duhovitiji čovjek od čitanijega Nušića. U Nušića je trajna, u Matoša časovita ali i daleko jača inspiracija. To nije neznatna okolnost. No — hoće li „M. pa N.“ i na pozornici barem onako uspjeti kao „Alaj sam vas nasamario“ gospodina Grunda, stvar je vojnovićevske uličnе i novinske reklame; — da li će hrvatska kniiževnost dobiti i dobru hrvatsku komediju, tu je teško što unaprijed reći, kad sâm autor kaže, da nije pisao hrvatski, nego upravo zagrebački komad. Turgenjev negdje ispovijeda, da on pišući „razmišlja o svakoj svojoj rečenici tražeći i izabirajući zgodniji izraz“ — i to je bez sumnje darovitog Turgenjeva učinilo velikim piscem. Mi se nikako ne bi usudili tvrditi, da i naš najavljeni komediograf u tom našljeduje velikog Rusa. No uza sve to moglo bi se desiti, da pisac onog Zagreba, kojemu po žilama kava teče i ne razumije Kosova polja, napiše dobar komad naših dana. Nimalo ne bi škodilo, da „Malo“ bude bolja hrvatska komedija od srpske „Protekcije“, da bude pisac uvoda bolji od pisca knjige „Pričâ“.

Smotra.

Almanak Gospe Lurdske (za god. 1913.)

Ovo mu je druga godina. Ko poznaje naše književne prilike, mora mu biti to malo čudnovatim, ali ko poznaje naše vrijedne i požrtvovne oo. kapucine, taj se ne će tomu ni najmanje čuditi. Svakomu je poznato, da od godišnjih edicija u hrvatskom jeziku sigurno jedna četvrtina otpada na razne koledare. Tâ u koliko li tisuća izdaje sam Kugli ono svojih

desetak — petnaest neukusnih koledara, koji su velikom dijelu čitalačke publike nižih slojeva glavna duševna hrana! Pa gdje su onda još ostali na pola književni, književno-gospodarski i religijozni (kojim li bih riječima izrazio njihove svrhe!) koledari, koji u tisućama primjeraka poplave hrvatske krajeve, pa i one najzabitnije. Vrlo je sumnjivo, da li se to može smatrati dobrom stranom kulture, osobito kad se promotre oni poučni i zabavni članci i člančići od raznih „uvaženih“ pisaca. Kad bi čovjek htio na prstima prebrojiti solidnije i bolje koledare, bila bi mu posvema dostatna tri prsta. Kod nas se brzo raspačavaju loše i manje vrijedne knjige (najljepši je primjer „Sherlock Holmes“). U tu kategoriju spadaju skoro svi naši koledari.

„Almanak Gospe Lurdske“ im se je iznevjerio u svakom pogledu: i sadržinom i opremom, i onaj lanjski tako i ovaj ovogodišnji, s kojim ću se malo pozabaviti. Gradivo je razdijeljeno po mjesecima. Ima tu crtica, pripovijesti, pjesama i poučnih članaka. Kroz najveći dio radnja provija se religiozna tendencija. To odgovara i svrsi almanaka i našim načelima. Samo je sad pitanje, da li su one same po sebi dobre ideje prikladno izražene i u zgodnom obliku iznesene.

Razmjerno su u najmanjem broju zastupane pjesme. Ali nijesu — kako bi se otale moglo zaključivati — baš najbolje. S najviše je pjesama zastupan biskup dr. Iv. Ev. Šarić. Ciklus „Neveni“ polaže pjesnik na grob svoga pokojnog oca. U tim sitnim cvjetićima blista se nježna sinovska ljubav, iskrena i puna zahvalnosti. To mora svako priznati. Pjesnik voli figure gomilanja i ponavljanja. Najbolje su mu uspjele: „Odar“, „Oca nemaš više“ . . . „Sad i nekad“. Kako je god kratka „Oca nemaš više“, tako je snažna i puna tragike.

A. Čičić zalazi u svojim lirskim pjesmama sve više u epsku opširnost. Mora da na njega silno djeluje okolina, u kojoj su zujile strune Grgine. Čičić se lijepo razvija. Mogao bi postati snažnim predstavnikom naših mladih bosanskih pjesnika, samo ako ne pođe stazom Alaupovićevom. Na nekim sam mjestima opazio utjecaj Alaupovićeve pezije najnovije dobi, u kojoj se već gubi njegova snaga.

Od ostalih pjesama moram spomenuti Pavelićevu „Mala Nellie“, koja je puna djetinje nevine svježine onako kao Verdagnerova „Sv. Katarina“ Pazzijska.

U lijepj prozi pretežu sitne crtice Lovre Katića i T. Dravskoga (Tomca), među kojima ima i vrlo uspjelih. Dravski je nekad pisao snažne pripovijesti. Odavno se nije na tom polju javljao. Sad se počeo baviti crtičarstvom. Zamjeriti mu je, što nije nastavio na prijašnjem započetom putu. I Katić se udaljuje od pripovijesti, premda se je odlikovao kao prvi pripovjedač našeg pokreta. To su općeniti pojavi u našoj literaturi. Poznate su tužbe „Matice Hrvatske“ i nekih listova, kako najnovije doba nije dalo nijednog romana hrvatskoj literaturi. Pišu se kraće pripovijesti, a najomiljelije su crtice. A zašto ne bi pisali i nešto veće, snažnije?

Dražesna je „Mara“ Vjere Cettolo, slika naivna nepokvarena djevojčeta. Milka Rožić treba još vježbe, dok priuči svoju pjesničku narav na prozu. Čini se, da će joj to lako uspjeti, te da će dati našoj mladoj literaturi snažnih pripovijesti.

Nešto su osobita prijevodi Routhierove „Užasne noći“ i „Na kalvariji“. Vješto je pero svom silom dokaza i pjesničke mašte ocrtalo najstrašniji momenat ljudske istorije — smrt Boga — čovjeka. Mogao bih reći, to je apologija Kristova nauka u pjesničkoj formi.

Od poučnih članaka zanimljivi su oni o hrv. katoličkom đaštvu, o pokretu hrvatske seljačke mladeži te o pokretu Trećega Reda.

Almanak je urešen nizom više manje uspjelih reprodukcija slika od znamenitih slikara, osobito talijanskih. Lijepe fotografije naših i stranih krajeva nijesu ni najmanje na odmet.

Zanimljivim svašticama i zgodnim šalama završuje svaki dio.

Ovo je zdravo štivo za naš narod! Knjiga se sama svojom opremom i svojom sadržinom preporučuje. Naručuje se kod: „Kuće dobre štampe“ (oo. kapucini) Rijeka, a cijena oj je 1 K 20.

Vg.

Konstelacija suvremenih madžarskih beletrista.

Suvremena madžarska književnost interesantna je ponajviše radi dobre produkcije valjane novele. Kako se Madžari rado hvale — ova im je dobra strana njihove literarne potencije priznata i u vanjskome svijet. I doista, njihovi literarni listovi to dobro svjedoče.

Dva su glavna literarna lista, u kojima se odrazuje literarna moć madžarskih književnika; jedan je smjera modernističkoga — „Nyugat“ — osnovan g. 1908. i po sadržaju i po formatu sličan hrvatskom „Savremeniku“, drugi je „Élet“, literarni list ugarskih katoličkih književnika osnovan g. 1909., kakvoga mi još nemamo.

U „Nyugatu“ ističu se ovi književnici: Ignotus, urednik lista, koji je bolje poznat po pseudonimu nego po pravom imenu. Više se ističe kao duhovit kritik, nego umjetnik. Ady Endre je pjesnik, o kojem kaže feljtonista Fenyo M. „nikad nijesam ni kod jednog pjesnika osjetio, da je tako ulio čitavo bogatstvo života u pjesništvo kao kod Ady Andrije.“ Vrlo duhoviti novelista je Csáth Géza. Grandijoznom psihilogijom riše on nedjela dvaju neodgojenih velegradskih dječaka u noveli „Ubistvo majke“, koja je izašla u njegovoj knjizi novela „Popodnevni san“. Ta je novela sakupila u sebi sva svojstva toga dubokog i elegantnog umjetnika kao i u glavnom svojstvu madžarske cjelokupne uspjele novele. Ističu se još ovi noveliste: Heltai Jenő, Kabos Ede, Mdm Kaffka Margit, Lengyel Géza, Szomory D. i dr. U romanima i dramama nemaju tako izrazitih djela kao u lirici, a poglavito u novelistici. Molnar je možda jedini dramatik, koji je došao na svjetski glas („Đavao“), a njihovi lirici ne prelaze također granice domaće literature.

Oko „Életa“ sakupili se katolički književnici („É“. izlazi tjedno, a „Ny“. dvaput u mjesec dana). Ta razlika između obaju tabora kulturnih nazora nije tako izrazita u Madžara kao u nas Hrvata. Do upadica znade i tamo doći, ali to se događa rjeđe, i napokon u ozbiljnom tonu. Na primjer literata Moriz Zsigmond, koji je vrlo plodan, originalan i pravi umjetnik surađuje i u Életu i u Nyugatu. Kad je netko spočitnuo Nyugatu, zašto prima radove Morizove, kad ovaj nije ekskluzivan u suradivanju, „Ny.“ je odgovorio: „mi primamo radnje od svakoga, tko dobro radi, a jer gospodin Moriz dobro radi, primismo i njegove radove.“ Tako se ta stvar svršila.

„Élet“ je u početku uređivao Andor Jozsef; za njegova urednikovanja bio „É“. na dostojnom nivou književnog lista, ma da je nastojao (pogotovo svojim imformativnim kozerijama i esejima o dnevnim pitanjima) da bude list nešto širih krugova. Uspio je i u jednom i u drugom. Andor je bio umjetnik, koji je prispjele radove mjerio mjerilom umjetnosti, a ne piščeva renomea, pa je primao radove i od pisaca bez „imena“, a i odbijao pisce od imena — kako je već koja stvar bila vrijedna ili nevrijedna, a ne pisac. Pred dvije godine primio je „É.“ Izsof Alajos, koji vrlo dobro uređuje već preko 10 godina izvrstan đački list „Zászlonk“; ali on nema umjetničkih tendencija, kakve je imao Andor. List je spao s obzirom na literarnu njegovu vrijednost, ali šire krugove zadovoljava u većoj mjeri. U novije vrijeme izdaje kojih desetak knjiga ponajviše beletrističkih. Ta su izdanja uspjela ne samo s obzirom na nutarnju vrijednost, već i vanjskim oblikom, u kom se odrazuje ukus i napredak.

Važniji suradnici „Életa“ su ovi: Sik Sándor, pjesnik, koji se može takmiti s Adijem. Štimung njegovih pjesama onakav je kô u „Pjesmi nad pjesmama“, pogotovo u ciklusu pjesama istog ovoga naslova. Drugi su pjesnici: Harsányi Lajos, Juhász Gyula, fini Kosztolányi Dezső (pjesnik Verlaineova žanra, kojega rado i prevodi) i dr. Novelisti su spomenuti već Moriz Zsigmond (on je i jedan od najsnažnijih — možda i najsnažniji suvremeni madžarski romansijer), Sárándy István, Erdős Renée (konvertitkinja!), Domonkos István i dr. U esejima umjetničke vrijednosti ističe se osobito dr. Ottokar Prohászka, koji je napisao čitavu knjižnicu djela o najaktualnijim znanstvenim, asketskim i umjetničkim pitanjima; sva su mu djela — i mnogobrojni manji članci — natopljena posebnim umjetničkim čuvstvom, a obrađena nada sve perom ozbiljnog artiste. Njegova je pojava izvanredna; mnogobrojna djela prevedoše mu Nijemci i drugi narodi. Literarnę i uopće — eseje o umjetnosti pišu: Andor, Margitay, Nagy, Radványi (također konvertita, koji je svoj proces obraćenja opisao u jednom broju „É.“), Sárándy i dr.

„Élet“ donosi u svakom broju brojne reprodukcije umjetnih slika; mnogoput i inozemnih slikara U jednom broju bilo je reprodukcija jedno desetak slika poljskih nacijonalnih umjetnika. Interesantne su reprodukcije upravo brojnih amateur-fotografija, s nada sve raznolikim većim dijelom vrlo zanimljivim i dražesnim sadržajem.

Ovdje sam istaknuo samo ono, što je bolje i dobro. Ima i goreg i manje dobrog. Ali glavni je dojam njihovih književnih nastojanja, stvoriti nešto lijepo. Nacijonalni žig još nije u njih kao ni u nas definitivno udaren na umjetnost, ali vidi se i on. Svi općenito teže za tim. Uspjeli su s obzirom na to donekle u socijalnoj i seoskoj (puste!) noveli; u lirici nemaju narodnih uzora kao mi, pa im je lirika bezbojna i sva nenacijonalna, moderna. U graditeljstvu naslućuju smjer kao i mi; slikarstvo im je bez dovoljne narodne boje, dok su u glazbi kod kuće. Na tom području stvorili su upravo sami svoj stil (njihova naime glazbena tradicija sastaje se sa slavenskom u epohi naturalističkoj. Mi nastojimo osobito u novije vrijeme naturalizam naše slavenske, upravo jugoslavenske glazbe uspostaviti, dakako s modifikacijama, koje su se do dana današnjeg naravnim načinom uvukle u našu glazbu, a Madžari — čudnovato — stvorili su novi tip svoje narodne glazbe, koja okužuje i susjedne Slavene. Pogodili su put u glazbi!).

Osim spomenutih listova imadu Madžari i drugih, koji imadu u manjoj mjeri umjetničke namjere, pa tako ne mogu djelovati na razvoj same umjetnosti. O tim listovima i o kojoj specijalnijoj temi iz madžarske umjetnosti možda ću koju reći drugom prilikom.

Mesop.

Francuska knjiga*) o hrv. kat. pokretu.

Autor knjige stavlja svojim katoličkim zemljacima za uzor omladinske pokrete u Njemačkoj, Engleskoj, Austriji, Belgiji, Kanadi, Hrvatskoj, Španiji, Portugalskoj i Švicarskoj naglašujući, da pokreti ovise najviše o omladini. S osobitim simpatijama, kojima odiše svaka njegova riječ, piše o našim prilikama, osobito o našem kat. pokretu u članku s naslovom: „Association des Étudiants Croates“. Pošto je nabačenim momentima iz povjesti (borba s Tatarima i Turcima, ilirski preporod) i kratkim izvještajem o našim savremenim religijoznim, političkim i gospodarskim prilikama sačinio jasnu i vjernu sliku našeg javnog života, niže hronološki najznačajnije momente našeg pokreta ističući ono, čim se razlikuje od sličnih pojava u drugih naroda. Dakako da govori o presv. g. dr. Mahniću i njegovoj „Hrvatskoj Straži“, o akademskim društvima „Hrvatskoj“ u Beču, „Domagoju“ u Zagrebu, o „Luči“, o sastancima na Trsatu, u Zagrebu, Spljetu i Osijeku, o Marijinim kongregacijama, o srednjoškolskim listovima, o centralizaciji pokreta, a o svemu uz male iznimke posve ispravno i vjerno. Završuje ovako: „Djelo je to eminentno socijalno! Svojevoljna nesebičnost diže ga nad upliv stranaka i daje mu time moralnu ljepotu. I zato nije više isprazna nada, te će Hrvatska u skoro vrijeme opet zasjati u svom narodnom dostojanstvu pod stijegom svog „Creda“.“

P. J.

Spomen-knjiga stogodišnjice biskupa Dobrile.

Naša Istra, koja je svima nama Hrvatima tako draga, obdarila nas je božićnicom — spomenicom u slavu stogodišnjice rođenja svojega najvećega i najzaslužnijega sina biskupa Dobrile.

Nama mlađoj generaciji u Banovini bio je poznat biskup Dobrila nešto više od imena, a isto tako nijesmo imali jasnu sliku patnja i nevolja svoje braće u Istri, jer na žalost nije nigdje sustavno o tome pisano. Doduše društvo sv. Jeronima izdalo je bilo životopis Dobrilin 1882. god., ali je ta knjiga danas rijetka. I evo napokon je i ova praznina popunjena ovom spomen-knjigom, jer iz nje upoznajemo ne samo Dobrilu kao velikoga čovjeka, nego i prilike prijašnjega i sadašnjega vremena. Spomenica ima raznolikih članaka i pjesama od više pisaca, što najbolje svjedoči o velikim zaslugama Dobrile, kojega je sve, staro i mlado, učeno i neuko za života njegova ljubilo i štovalo. Ova ljubav i štovanje zrcali se u svakomu retku, pa zato se ova lijepa spomenica čitaoca i ugodno dojima. Uz radinoga starinu i velikog štovatelja Dobrilinog, pazinskoga prepošta msgra A. Kalca, koji je s mladenačkim žarom napisao više članaka i ujedno uredio cijelu knjigu, nailazimo i na druga poznata imena (Car-Emin, V. Spinčić, M. Mandić, Katatinić-Jeretov, biskup Šarić, dr. Kević, I. Rabar), pa onda i na imena mlađih iz naših redova (dr. Pregelj, J. Cecinović, D. Vac, A. Marčac) i na druge, koji svi zajedno jedan ljepše od drugoga jasno vele: Biskup Dobrila je doista preporoditelj Istre, bio je uzoran svećenik i rodoljub, te je kao takav radio prema lozinki svoga prijatelja i štovatelja Strossmayera: „Sve za vjeru i za domovinu“.

*) Eugène Bellut: Les organisations de Jeunesse à l'étranger. Paris.

Ove dvije velike ideje biskupa Dobrile: vjera i domovina prodahnjuju cijelu knjigu, pa zato nema sumnje, da će u Istri mnogo doprinijeti bistrenju pojmova, što ih nekolicina nadobudne gospode hoće silom da pobrka. S veseljem pozdravljamo „Spomen-knjigu“ i želimo, da se raširi ne samo po Istri, nego po svim hrvatskim zemljama, jer je to biskup Dobrila, kao jedini spasitelj hrvatstva u Istri doista zaslužio. Spomen-knjiga je ukusno opremljena sa 8 slika, a opsiže 350 stranica. Cijena 3 K. Čisti prihod za spomenik Dobrilin. Naručuje se kod „Tiskovnog društva“ u Pazinu (Istra). — Toplo preporučujemo. X.

Hadrović: „Hosana“.

Na stvari je ovo. Pred kratko vrijeme izašla je u Sarajevu u formatu šesnaestine pjesmarica za puk od presvij. g. kan. Hadrovića. Knjiga je omašna, opsiže preko 1100 stranica, a ima u njoj dosta opširna pouka o temeljnim stvarima iz glazbene teorije i pjevanja. Poslije te pouke dolaze pjesme razdijeljene prema crkvenoj godini, skladane dobrim dijelom od g. Hadrovića, dok su druge uzete od drugud. Iza tih pjesama, koje su namijenjene pučkome pjevanju, dolaze čisto liturgički koralni dijelovi pjevane mise po medicejskom izdanju. Na koncu je dodan dosta opširan molitvenik, tako, da knjiga može služiti narodu kao lijepi priručni molitvenik i pjesmarica. Pjesme su štampane za jedan glas dosta lijepim modernim notama, dok su koralne note nezgrapne.

Poslije, kad je već izašla ova pjesmarica, izašla je i druga knjiga od istog autora, koja sadržaje pratnju za orgulje k prvomu dijelu pjesmarice. To je knjiga veoma velika, u velikom kvart-formatu, opsiže preko 200 stranica. Namijenjena je orguljašima. U uvodu obećaje autor, da će s vremenom izdati i drugu ovakovu knjigu, koja će sadržavati pratnju za koral.

To je dakle na stvari.

A sada bismo željeli reći najprije par riječi, kako se ta stvar dojima nas i ostalih mnogih prijatelja hrvatske pučke crkvene pjesme, a onda par riječi o samoj pjesmarici, o njezinoj vrijednosti.

Nas je prva vijest, koju smo dobili o „Hosani“, iznenadila. Naše je iznenađenje bilo još veće, kad smo dobili prvu ogromnu knjigu, pjesmaricu i molitvenik „Hosana“. Priznajemo, da to iznenađenje nije bilo radosno, već je poteklo iz zabrinutosti: hoće li ta knjiga biti zbilja ono, što svi osjećamo da bi morala biti!?

Ovo ćemo opravdati ovako: u Njemačkoj — osobito u novije vrijeme — nastoje katolički glazbenici (cecilijanci) pridignuti u prvom redu pučko crkveno pjevanje. I u njih je na tome polju velik nered, ako i ne takav, kakav je kod nas. Oni već dugo traže modus, kako bi pučko crkveno pjevanje najprije očistili, onda pridigli i napokon učinili ga — jedinstvenim. Oko ovoga trude se oni, makar imaju i izvrsne zbirke pučkih crkvenih pjesama (Mohr: Jubilate Deo), i makar se u njih ne pojavljale glazbene pojave na polju crkvene glazbe kao u nas, u par mahova i u novije vrijeme. Rad i nastojanje oko toga ima kod njih u rukama kompetentno tijelo — Cecilijansko društvo ili privatni stručnjaci.

Mi smo se bojali i bili zabrinuti, kad smo čuli za „Hosanu“ i radi toga, jer je izašla mimo tijela, koje je dosad pokazalo, da je u stvarima pučke crkvene pjesme u Hrvatskoj kompetentnije od ikojega privatnika, — jer je naime izašla mimo znanja našeg „Cecilijinog društva.“

Izdati gore opisane dvije knjige na svoju ruku, to je uzevši u obzir naše prilike silno zamašna stvar. I baš to, jer je stvar tako zamašna, koja bi mogla donijeti velikih i lijepih moralnih plodova za naš narod a mogla bi i protivno: učiniti velike štete, — to bi već, ako ništa drugo, mogao biti dovoljan razlog, da se ovakve knjige ne izdaju na laku ruku.

Ove misli zaokupile su nas, kad smo začuli za „Hosanu“ i dobili je. Kako smo mislili, iskreno ispovijedamo.

Nego jesu li pravedne nijesu li pravedne te misli, vidjet ćemo odmah, kad knjigu proučimo.

Kod ocjene ove pjesmarice polazimo sa stajališta, da svaka pučka crkvena pjesma mora biti djelo ili ako hoćete: Meisterwerk. Taj princip prihvaćen je svuda općenito, pak ako ga mi ne priznajemo i ne računamo s njime, onda ne shvaćamo važnosti ni vrijednosti pučke crkvene pjesme.

Da mora biti s umjetničke strane pučka pjesma zbilja djelo, to ne trebam dokazivati, jer je to jasno; no da stare pučke crkvene pjesme zbilja to i jesu — barem u većem dijelu, i koje su se kroz vijekove sačuvale — upozorujem čitatelje na njemački Cäcilienvereinsorgan, koji je već par ovakovih pjesama uspješno analizirao i pokazao njihovu ljepotu.*)

Uostalom, ako se ne držimo toga principa, ne cijenimo dovoljno ni crkve ni umjetnosti. —

Procijenjujući „pratnju orgulja“ k „Hosani“ držat ću se stvarnog reda, štono ga naviješta g. auktor u predgovoru k svojoj knjizi.

Na prvome mjestu iznosi svoje nazore o melodiji pučke crkvene pjesme, i postavlja kao pravila, kojih se držao kod slaganja melodija. Ugledao se u koral, ali je ujedno pazio i na duh hrvatske pjesme. „Ujedno sam opazio i to, da hrvatski narod prije i radije prihvaća melodijozne napjeve, dok napjeve s malim opsegom rado napušta, te obično takovi napjevi ostaju samo lokalni.“

Sve je ovo na žalost protivno. Ponajprije nema u pjesmama ove zbirke onoga, što bi se moglo zvati hrvatskom pjesmom a to radi toga, jer se g. auktor faktično nije držao kod sastavljanja pojedinih pjesama i cijele zbirke pravila hrv. narodne pjesme. A to tvrdi i sam, kad odbija napjeve s malim opsegom, što je baš jedna od važnih osebina naše narodne pjesme. — U svojim pjesmama nije iznio g. auktor ništa hrvatskog. Onaj, koji je sastavio pjesme na str. 91. (Oj, zdravo . . .), 99., 94. (U pozdrav . . .) 98. (U slavu . . .) i t. d., nipošto ne smije očekivati, da bi mu se moglo općenito kazati, da sklada pjesme u hrvatskom, pučkom i crkvenom duhu. A to naprosto ne zato, jer se citirane pjesme protive svim ovim trima atributima. Melodija Hadrovićevih pjesama, kad modulira prema dominanti, kreće se odozdola prema gore, što se protivi istim atributima. A i ono, što g. auktor postavlja kao pravilo — već spomenuto — za opseg melodije, vrijedi u protivnom smislu. Hrvatske melodije su — kažimo tako — siromašnije opsegom, ali je istina, da su bogatije, upravo neiscrpive dubinom. Prilog „Sv, Cecilije“ donio je takovih pjesama u prijašnim godištima, koje pružaju pjevačima i slušaocima kod svake izvedbe novih dubina i još neopaženih krasota. Sjetimo se pjesama: Zdravo Djevice, O rumena zoro, Zlatnih krila, gotovo cijela misa, što ju je sastavio prof. Dugan od starohrvatskih napjeva (osobito ona poslije podizanja!) i t. d. Spominjem i ovu pjesmu, koja se pjeva u cijelom gotovo Međumurju, a prirasla je uz narodnu dušu kao možda nijedna druga, pa ipak ima upravo oskudnu melodiju, ali zato više dubine:

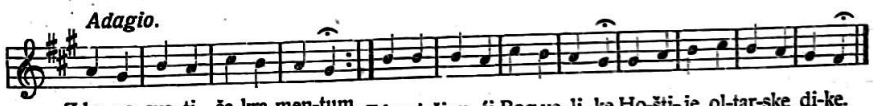

Teži je na prvi pogled argumenat g. auktora za svoje shvaćanje o opsegu pučkih melodija, kad kaže, da su pjesme s manjim napjevima samo lokalne. Ako je to i istina, ali je zato čisto drugi razlog toj istini, nego što misli g. auktor. Nije tome razlog duh i ukus hrvatskog naroda, nego naše nesretne glazbene prilike. Otkako je „Cithara Octochorda“ izašla lijepi broj dobrih hrv. pjesama, prošlo je sto pedeset i pet godina. Od onda pak do danas nije nijedna pjesmarica donijela kritički i čisto odabrane hrv. pučke crkvene pjesme, a čini se, da Cithara nije ni postala popularna. A još se dogodilo nesrećom i to, da su se u hrv. crkve preko samostana počele uvlačiti onakove pjesme, kakove se danas općenito (osobito po gradovima) pjevaju, a koje je gotovo sve rasturio i u naše najzabitnije župe — „Kantual“. To je već kroz lijepi niz godina gotovo jedini i najznatniji priručnik našim orguljašima. Oni za druge pjesme redovito ne znaju, nego što su u Kantualu. Ove su oni svirali, pjevali, učili najprije djecu, a gdjegdje — ali slabo — prihvatio ih i narod. U tome

*) Na pr. Da Jesus an dem Kreutze stund . . . Christ ist erstanden. O prvoj piše Druffel g. 1898. u listu Gregoriusblatt slijedeće: „O, kad bi na to pozvana gospoda svećenici, učitelji, kantori i orguljaši nastojali svom ozbiljnošću, da nam spase od propasti ovu dostojanstvenu, staru i duboku pjesmu! Doista, ona je više vrijedna nego sto novih pjesama. Cäcil. Vereinsorg. 1912. str. 54.

je u prvom redu uzrok, da je naša stara pučka crkvena pjesma počela propadati, a namjesto nje počela se uvlačiti tuđinska, tuđa našemu narodu. A ako se gdjegdje našao orguljaš, koji je znao cijeniti staru pučku pjesmu, on ju je ondje i dalje svirao — pa je tako postala tobože „lokalna“ — U drugom redu ova nepromišljena manipulacija s hrv. crkvenim pjevanjem dovela je — kako se svagdje tuže — hrvatsko pučko crkveno pjevanje na rub propasti.

Čini se ipak, da se i sam g. auktor prepao koje te svoje pjesme, da ipak možda nije čisto crkvenog i hrvatskog duha, pa je pisao mjesto četvrtinskih i polovinskih nota polovinske i cijele. Vidi na str. 104. No to sve slabo pomaže. Može se oko doduše prevariti, ali uho ne. Svjetski ritam osjeti se odmah. Ozbiljnost ili uopće karakter pjesme ne određuje uostalom samo ritam, nego i intervali, modulacije (svršeci stavaka!), sastav melodije i t. d.

Kad smo već kod ritma, reći ću o njem s obzirom na H. pjesmaricu još ovo. Ima u „H.“ mnogo pjesama, koje imaju t. zv. monotoni ritam, t. j. jedna melodička fraza vraća se u istoj pjesmi s obzirom na ritmičku građu neprestano; vidi str. 39., 105. (Daj, da . . .) str. 37. (Presvetog . . .). A povrh toga ima pjesama raznih melodija ali na vlas s istim ritmom. N. pr. prva i druga, treća i šesta i dr. Takim slaganjem nijesu se pjesme pomnožale, nego su i one, koje bi inače bile samostalne, postale uz jednake druge tako nejasne i neodređene. Ritam je važan faktor kod raspoznavanja jednih pjesama od drugih.

Kod adaptacije korala za pučke pjesme, ne smije se dirati u koralni ritam (kao na str. 38., 15. pjesma).

S harmonijske je strane ova pjesmarica mnogo bolja, nego sve do sada izašle pjesmarice za pučko crkveno pjevanje u Hrvatskoj. No da ima i na tome polju ne samo neelegancija, banalnosti i šablone, nego pače i mnogo krupnih pogrješaka, to ćemo odmah vidjeti.

Da se ne bi možda činilo, da svoj sud izričem bez podloge, ja ću glavne harmonijske pogrješke ispisati. (Prvi broj znači stranicu, drugi takt.) Nespretno i pogrješno vođenje dionica očituje se u ovim harmonijskim pogrješkama:

Nepripravljeni kvartsekstakordi: 1, 7. 1, 23. 5, 9—10. 6, 2. 9, 17. 14, 4. 21. i t. d.

Neriješeni kvartsekstakordi: 1, 30. 2, 15. 4, 7. 9, 25. 9, 27. 11, 9. 13, 8. 21, 13, 9. 17, 1. 21, 36. 22, 9. i t. d.

Otvorene kvinte: 1, 31. 2, 16. 2, 39. 3, 22—23. 3, 31. 5, 3. 5, 14. 5, 21. 6, 6, 5—6. 7, 1—2. 7, 5. 5—6. 7, 15. 7, 16. 8, 14—15. 8, 17—18. 8, 18—19. 8, 21—22. 10, 9. 12, 18. 13, 1. 13, 24. 13, 28. 18, 3. 21, 7. i t. d.

Ovamo nijesu uračunane otvorene kvinte, koje nastaju, kad se nespretno spoji sedma stupka s prvom, jer ih neki teoretičari dopuštaju. Rabi ih i J. S. Bach.

Sakrivene kvinte: 3, 19. 7, 1. 7, 11—12. 16, 29. i t. d.

Otvorene oktave: 10, 15—16. 9, 16 (bas, alt). 16, 11—12. 17, 14. 21, 20. i t. d. Nijesu navedene mnoge oktave između soprana i basa kod srodnih harmonija.

Sakrite oktave: 12, 5—6. i t. d.

Neriješene septime: 3, 5. 13, 34. 19, 5. 19, 12. 21, 9. 22, 7—8. i t. d.

Septimu vodi gore: 4, 6. 4, 14—15. 7, 16. 22, 3. i t. d.

Što znači: 21, 13—14?

Osim toga na mnogim je mjestima izbor harmonija dosta nelogičan i neukusan.

Znam, da ne bi bilo nikome ugodno, da nastavim i dovršim ispisivanjem pogrješaka, a najmanje je to ugodno meni.

Ovo djelo opsiže 206 stranica u folio formatu, a navedene pogrješke pokuplјene su samo sa 22 prve stranice a dalje se nastavljaju u jednakoj mjeri. Koji su učili nauku o sazvučju, znat će procijeniti ove pogrješke. Pripominjem samo to, da bi svakomu glazbeniku bilo jako neugodno, kad bi mu tko u djelu našao par njih; a u štampanom djelu ne bi se smjela naći nijedna.

Krivo je mišljenje autorovo, da tobože kod harmonizacije pučkih pjesama ne treba imati na umu mješoviti zbor nego orguljanje. Temeljni princip za dobru harmonizaciju pučkih pjesama je ovaj: što zvuči dobro i lijepo u mješovitom zboru, to će zvučiti dobro i na orguljama. A kod mješovitog zbora valja uvijek paziti na osobito elegantno i neprisiljeno vođenje dionica. Takovo vođenje dionica ne će sigurno zlo zvučiti na orguljama. Ovoga pravila drže se svi moderni glazbenici, stručnjaci na polju pučke crkvene pjesme. — (U „Hosani“ na str. 202. nalazi se otisnuta popularna pjesma „Tebe Boga hvalimo“ dva puta: „za mješoviti zbor“ i „za pučko pjevanje“. Za mješoviti zbor dionice su vođene potpuno ropski, dok za pučko pjevanje slobodno i dosta lijepo. Prva pjesma ne zvuči na orguljama ni u mješovitom zboru lijepo ni elegantno, dok je od druge čisto različan dojam i na orguljama i u mješovitom zboru radi interesantnog vođenja dionica!) Ovih principa drži se Mohr dosljedno, a J. S. Bach baš je u svojim koralima u tome velik, što ih je harmonizirao tako smjelo i poletno, dionice razvio tako samostalno ali i logički kao možda nijedan glazbenik ni prije ni poslije njega. Pa kako lijepo i ugodno glase njegovi korali na orguljama!

No, ako i kaže g. auktor, da se nije vezao, da harmonizira za mješoviti zbor, ipak bi neke pjesme i u mješovitom zboru dobro zvučile.

Još je kod harmonizacije i ta znatna pogrješka u Hosani, što harmonizira prohodne note (osminke, eventualno četvrtinke) posebnom harmonijom i to na mnogo mjesta. Ova pogrješka ruši jedinstven i miran dojam pjesme, a osim toga pjesma ostaje neodređena i neelegantna a glazbenika izdaje, da se nije dosta trudio oko njezine izradbe. (Vidi na pr. pjesmu 4., 11., str. 95. 6. i t. d.)

Na koncu još jedna primjetba. Na kritičara jednog djela doduše strogo ne bi spadalo, da govori o onom, čega u tome djelu nema, ali u našemu slučaju ova je stvar potrebita i u uskom je savezu s pitanjem o izboru pjesama u „Hosanni.“

Ponajprije ističem, da u „H.“ nema starohrvatskih crkvenih pjesama (osim jedne, dvije li!). U nas se već hvala Bogu razvilo lijepo zanimanje za starohrvatske crkvene pjesme, iznesen je u „Cecilijinom prilogu“ lijepi broj tog narodnog blaga, a kako mi je poznato one se i uče — pače i ondje, gdje bi se tome mogli najmanje nadati. (A dobili smo i priručnik za pjevače za učenje ovih pjesama: „Hrvatske korale,“ što ga je izdalo glazbeno društvo „Vijenac“ u nadc. sjem.)

Ovo se mora tim jače naglasiti, jer se čini, da se rad Cecilijanaca na tome polju mimoilazi i omalovažuje.

Priznajemo, da ima u „H.“ i lijepih pjesama, osobito korizmenih, koje je g. H. povadio od nepoznatih autora, ali ove bi uz onoliko slabijih lako ostale i neopažene. Ističem korizmene 2. (ali kako je u nju dospio onaj kvartsekstakord u 11. taktu!), 3., 12. i još neke. Kod ovih je trebalo štediti papir, jer su neke uz drugi tekst po više puta štampane.

Lijepa je prednost H. pred drugim pjesmaricama, što je tekst dosadanjih pjesama u njoj promijenjen na bolje. Pripominjem da ipak nije potpuno dotjeran. Na pr. na str. 58. je krivi naglas: istína, na str. 61: vjerújem. Ne bi se smjeli uglazbljivati nespretni tekstovi — ni stari ni novi — kakovih u H. ima dosta.

Je li ova kitica dostojna crkve:

Isusovo Srce sveto
Moje srce vapi eto,
Svojom krvi plam mu daj!
Neka bude, Ti što bješe
Oltar na kom uv'jek kreše
Tvoja ljubav plama sjaj.

Krivnja je u tom, što je Hosana htjela donijeti što više pjesama, bez obzira na princip, da pjesme u njoj budu što bolje, da bude „jedna bolja od stotinu ishitrenih na brzu ruku!“

Ističemo na koncu, da nam je žao, što smo bili prinuđeni izreći ovaj neugodan sud o Hosani. No to smo učinili ponajprije s razloga, što se bojimo, da će ova knjiga donijeti više zla nego dobra za naše crkveno pučko pjevanje. A da bi to moglo biti, dokazan je njezin neukusan i jednostran izbor pjesama uopće, a napose nas u tome uvjeravaju pojedine loše pjesme.

Ne želimo ni to, da se ovaj naš sud odbije možda na račun poznatog i ishitrenog „antagonizma“ između Zagreba i provincije, kako se to u mnogim stvarima u nas rado čini To je zgodno zaklonište za mnoge, ali teško da bi ikoga pred objektivnim ljudima zaklonilo.

Zašto smo se osvrnuli opširnije naročito na „Hosanu," a ne recimo na Vilharovu, Novakovu ili drugu koju crkvenu pjesmaricu? Učinili smo to zato, jer u „Hosani" vidimo kudikamo veću pogibelj za hrvatsku pučku crkvenu pjesmu, nego i u jednoj drugoj sličnoj pjesmarici s ovih razloga: velika je to pjesmarica, koja bi po svom opsegu mogla doći na sve hrvatske korove; sastavljač joj je ugledni svećenik; pomaže joj nestašica dobrih i potpunih pjesmarica; opsežna i snažna reklama; aprobacija i t. d. Sve ovo moglo bi „Hosani" prokrčiti putove na mnoga mjesta, a prema tomu zaprijetiti čistoj hrvat. crkvenoj pjesmi.

Za revanš moglo bi nam se predbaciti: nije sve zlato ni ono, što izlazi i što je izašlo u „Cecilijinom" prilogu. Da taj prigovor unaprijed uklonimo i da mu oštrinu ublažimo, — dopuštamo ga! No razlikujemo kompozicije, koje su izašle u prilogu. Jedne su mišljene i složene za pučko pjevanje (osobito one iz prvih godišta), a druge za zborno pjevanje. Kad se to ima na umu i kad se prema tomu procijenjuju hr. Cecilijanske pjesme, ne će imati mjesta gornji prigovor; a da su pjesme, koje su u prilogu namijenjene za pučko pjevanje, dobre i crkvene, to tvrdimo i to ćemo uvijek braniti.

Međutim Cecilijino društvo, kako čujemo, sprema takvu pjesmaricu hrvatskih pučkih crkvenih pjesama, koja će zauzimati dostojno mjesto među sličnim pjesmaricama, i koja će sadržavati pjesme dostojne hrama Božjega iz ustiju naroda.

Mesop.

LISTAK.

„Naše kolo".

Pred 4 mjeseca izašao je naš almanak, i možemo se pohvaliti, da je prilično poznat i da je bilo dosta kritikâ o njemu. Ne treba dakle govoriti o njegovomu uspjehu i važnosti. Drugove će najviše zanimati materijalni njegov uspjeh. Ovaj pak uspjeh vidite najbolje iz toga, što su izdavači prinuđeni, da na ovaj način potaknu ljude — na plaćanje. Iznosimo točne podatke.

Almanak se tiskao u 1500 komada. Kroz ova 4 mjeseca prodalo se oko 900 komada, platilo se nešto preko 400. Narudžbe stižu danomice, pa nema sumnje, da će se i ostatak prodati, stoga i ovdje preporučujemo drugovima, da još za vremena naruče almanak, ako ga nemaju, pa da ne ostanu bez njega vlastitom krivnjom. Svima je poznata kritika o „Našem kolu" i svi znadu njegovu važnost u sadanje doba. Narudžbe stižu danomice, ali novci ne!

Knjižari smo bili dužni u svemu 1185 K. Plaćeno nije još ni pola, tako da bismo na 31. XII. 1912. imali platiti tiskari ostatak od — 700 K. „Hrvatska" je izdala almanak svojom nakladom nadajući se, da će u svakom pogledu uspjeti, ali se prevarila obzirom na materijalnu stranu.

U kasi „Hrvatske" ima nešto preko 200 K. Početkom veljače 1913. plaćamo stanarinu 125 K; ako ne platimo, bit ćemo vani. K tomu dolazi još 700 K za almanak. Svatko vidi, u kakom se stanju nalazimo. Kako da se plati 825 K sa 200 K!?

Neplaćenih almanaka ima oko 500. Kad bi se uplatio novac samo za njih, „Hrvatska" bi bila sretna i — spasena. Listajući naše račune vidimo, da su naše organizacije prve i najviše naručile, ali da su najmanje platile, tako da najviše duga leži na njihovim leđima.

Dajte, drugovi, podmirite svoje račune što prije, najkašnje do Božića, da možemo knjige posve urediti i račun platiti.

Prvo je ovo poduzeće ovakovo s naše strane, pa zar da se razočaramo? Ako svršimo sad s potpunim materijalnim neuspjehom i deficitom, kako ćemo se usuditi na daljnje izdavanje, kakvim ćemo pogledom gledati u budućnost?

Drugovi, požurite se! U interesu je to našeg pokreta, u životnom interesu „Hrvatske".

„Hrvatskaš".

Rudolf Eckert.

Svim je čitateljima „Luči" poznato njegovo ime. Bio je uvijek među najaktivnijim članovima hrv. kat. narodnoga đaštva. Marljivo je surađivao u „Luči", a jedne je godine bio i njezinim urednikom. Proputovao je u svrhu studija Njemačku i Belgiju, a lani je — bivši već proglašen seniorom Domagoja — študirao u Münchenu kameralistiku. Koncem prošloga mjeseca položio je na zagrebačkom sveučilištu i zadnji juridički ispit, osposobivši se time za doktora prava. Budući da je sve dosadašnje ispite, i gimnazijske i sveučilišne, svršio s odlikom, to imade pravo, da bude promoviran „sub auspiciis". Nadamo se, da će mu akademske oblasti to i omogućiti, jer su i sami sveučilišni profesori priznali, da je dosada rijetko tko na zagrebačkoj univerzi pokazao na doktorskom ispitu toliko znanstvene spreme.

Našemu prijatelju, koji ostavlja đačke redove, najljepše čestitamo. Pa kao što je on svojom individualnošću stekao simpatije svih svojih đačkih drugova, tako mu želimo, da i u javnom radu pribavi što veći ugled našim idejama.

Riječke Novine.

Imamo opet katolički dnevnik. To znači mnogo, vrlo mnogo. Novine nisu skup članaka, vijesti, feljtona i oglasa. To je množina ideja i događaja, uzajamnost raznih osoba i institucija, razvitak mnogobrojnih obiteljskih, domovinskih, državnih i svjetskih odnošaja. A sva ta mnogolikost spojena je u velik organizam, koji se razvija u stalnom smjeru, što mu ga određuje inteligencija i energija pojedinaca.

„Riječke Novine" imadu prema tome veliku zadaću, a nadamo se, da će tu zadaću i ispuniti. Dugo godina sakupljale su se sile za taj pothvat, a sada je promišljeno mnogo poteza unaprijed, pa rezultat, i to povoljan rezultat, ne može izostati. Rijeka mora biti polje, gdje će hrvatstvo i katoličtvo pokazati, šta može! **Zato bi bilo potrebno, da »Riječke Novine« naruči svaki hrvatski katolik i da ih svagdje, gdjegod može, širi.** Uprava se nalazi kod oo. Kapucina na Rijeci.

P. G.

Osvrt.

Moramo se osvrnuti na „Jedno pismo", što smo ga prepustili u prijašnji dvobroj Luči. Neki su shvatili, ko da je to fiksirani program, što ga uredništvo želi narinuti svim našim ljudima. Ali nije tako. Uredništvo je članak, makar da u njemu imade dosta nejasnoća, uvrstilo u Luč samo zato, da potakne naše ljude na razmišljanje i na što veće težnje. Ali smo se uvjerili, da bi se neka mjesta radi loše stilizacije i radi nekih previše generalizovanih tvrdnja mogla shvatiti kao oštra osuda nekih suradnika Luči. Stoga moramo izjaviti, da ni sastavljaču „Jednog pisma", a ni uredništvu nije bilo na umu prikazati koga iz naših redova kao čovjeka, koji ne bi bio dovoljno naš, ili možda čak kao modernistu.

Ovoliko na umirenje onima, koji su se doista mogli osjetiti tangirani „Jednim pismom".

Uredništvo.

Hrv. kat. akad. društvo „Kačić" u Innsbrucku.

Već je davno odjeknuo prvi zvuk trublje navješćujući korak hrvatskih katoličkih akademičara. Ideja, koju su zasijali prvi naši borci, klijala je ovdje i ondje, donosila je obilan plod. Onaj stari liberalizam Hrvata akademičara prorijedila je, pretvorila ga u indiferentizam, ovaj opet u katolicizam. Ideja je zauzimala sve veće i veće dimenzije, dok napokon ne pođe u daleki tirolski grad, grad „hrvatskih študenata" — kako ga već nazivaju, u Innsbruck.

Dne 17. studenoga ove godine osvanuo je i za nas Innsbručane lijep, svečan dan. — Nastalo je živo komešanje među Hrvatima i Srbima, nastale su grožnje i prijetnje. Posve razumljivo — jer toga se dana konstituiralo hrv. kat. akad. društvo „Kačić".

Želim, da Vas, cijenjeni čitaoci, upoznam bar donekle sa prilikama našega sveučilišta. Ne želim prelaziti već u detaljne stvari, zadovoljit ću se glavnima.

Innsbručka univerza broji oko 1500 do 2000 slušatelja. Najveći procenat zauzimaju dakako Nijemci, za njima Talijani i napokon Slaveni. Želim Vam reći samo par riječi o odnošajima između samih študenata.

Kao na svakom njemačkom svaučilištu, tako se nalaze i u Innsbrucku brojna društva (Burschenschaft) njemačkih študenata. U glavnom se dijele u liberalna i katolička, da ne kažem po njihovu „klerikalna". Ova se opet dijele u pjevačka, športska i t. d.

Koja je svrha pojedinih društava, zapravo ne znam. Jer još nikada nijesam čitao, da bi pjevačko koje društvo davalo koncerat ili kakovu zabavu. Jedina im je svrha, kako mi se čini, pokazati se pred svijetom, bilo svojim znakom (kapom ili vrpcom) bilo — razrezanim licem.

Spomenuo sam „razrezanim licem." Čudit ćete se moguće tomu i pitati, kako. Vrlo jednostavno. Među pojedinim društvima su uvedeni dvoboji t. zv. Manschaftspartien. To su vam prijateljski dvoboji.

O tim ćete dvobojima najbolji pojam dobiti, ako vam prikažem jedan primjer.

Recimo da se moj prijatelj i ja nalazimo u tim burševskim društvima, on u jednom, ja u drugom. Po — (zakonu) pravilima društva mora svaki član imati semestralno (ili godišnje — ne znam) tri prijateljska dvoboja. Da udovoljim pravilima društva, ja pozovem moga prijatelja. On se mora odazvali i mi se tučemo, dok jedan ne bude ranjen. Onda si pružimo ruke i zamijenimo svoje kape, pa smo i nadalje posve dobri prijatelji.

O katoličkim društvima ne znam mnogo pričati. Znadem samo to, da se jedni tuku, drugi ne, pa prema tome imadu i tri društva, svako s posebnim svojim znakom.

Kako se gledaju katolička i liberarna društva, najbolji vam je primjer po svoj prilici poznati slučaj s ubijenim Ghezzeom. Do takvih uličnih tučnjava i gungula dolazi vrlo često, pa nije čudo, da mora netko i zaglaviti. —

A kako je s Hrvatima i Srbima? pitate. Nerado priznajem, žalosno. Tu se lumpa, karta noć na noć, baca se novac bez ikakve koristi. Imade slučajeva, da mnogi i mnogi u jednoj noći izgube po 50 i više kruna. O privatnom životu ne ću mnogo da govorim.

Hrvati u Insbrucku imadu društvo „Velebit." To društvo živi i ne živi. Pjevačko je i tamburaško društvo, a ne pjeva se nikada, dočim tamburaju samo njekolicina. Zapravo bi se moglo nazvati društvo kletve, jer se u društvenim prostorijama mnogo i mnogo puta čuju kletve. Žalim da moram zabilježiti, da se takva šta čuje i na društvenim sjednicama. O samim sjednicama mogu vam reći, da nijesu ništa osobita. Bio sam godinu dana članom „Velebita," pa sam se na sjednicama najviše dosađivao i gnjavio, a upravo se ništa nijesam okoristio.

U ovim prilikama osnovasmo katoličko društvo. Znamo, i posve smo uvjereni, da nas mnogo neprilika čeka, ali se nadamo, da ćemo i pobijediti.

Društvu je ista svrha kao „Domagoju," „Hrvatskoj" i „Preporodu." Svađa i tučnjava ne želimo imati, a nadam se da i ne ćemo. Prema Hrvatima i Srbima ponašamo se kao prema braći iz iste nam domovine. U pogledu nacijonalizma stojimo s njima zajedno. Zajedno ćemo se boriti protiv vanjskog neprijatelja kao pojedinci a ne kao društvo. Društvo kao takovo stojimo posve na religijozno-kulturnoj podlozi, a sva politička pitanja iz društva su isključena.

Na navale (eventualne) Hrvata u Innsbrucku ne kanimo reagirati, da se vidi, želimo li svojim korakom narušavati slogu među Hrvatima i izazivati svađu.

Da li ćemo uspjeti, ovisi o nama, o našemu radu. Neprilika se ne bojimo, jer nam je svrha jasna, a put određen. Branit će nas pak onaj, za čiju se slavu borimo. Ako na teškome putu ikada smalakšemo, podignut će nas na daljni rad naše geslo „Sve za vjeru i za dom-" —

Na prvoj se glavnoj skupštini konstituirao odbor i to: predsjednik: Roman Bauer, stud. med. — podpjedsjednik: Pava Matica, doktorand theol. — tajnik: Šimun Cvitanović, stud. med. — blagajnik: Mladen Matulina, stud. med. — 24. studenoga obdržavali smo prvu redovitu sjednicu, te je drug Mato Filipović čitao prvo predavanje: O relativizmu. —

U ime hrv. kat. akad. društva „Kačić" u Insbrucku.
Roman Bauer, stud. med

Hrvatsko katoličko akademsko društvo „Hrvatska".

Beč u prosincu 1912.

Bečka je univerza slika Austrije u malom. Skup sviju vjera, narodnosti i jezika, al ipak gospodari univerze samo su Nijemci. Jedino su oni ravnopravni i potpuni akademski građani, a svi ostali samo smo gosti; slobodno nam je jedino školarinu plaćati, a predavanja pohađati dotle, dok se svidi njemačkim burševima, koji sačinjavaju neki nadrektorat. Kako vidite, dobro nam je, da nam gore biti ne može.

Počet ću najprije sa Hrvatima, i to s nama furtimašima. Naš je broj porastao znatno, brojimo do 46 članova, i sad istom vidi se, da one velike žrtve, što su pridonesene, da se srednjoškolci organizuju, nijesu ostale besplodne. Time što smo porasli, povećale nam se zadaće, a i naša smionost porasla. Sakupljeni sa svih strana domovine radimo u samom društvu zajednički, a opet podijeljeni po pokrajinama, oko osnivanja omladinskih organizacija. Naši Dalmatinci i Istrani, članovi „Pavlinovića" i „Dobrile" složiše se u jedan klub i poglavito nastoje, da čim jače podupru suradnjom „Mladost" i ujedno, da, koliko uzmognu, već odavle podupru i uzrade oko omladinskih organizacija. Bošnjaci i Hercegovci rade u „Martiću", koji ima ovdje i svoju čitavu upravu. Osnovana je socijalna sekcija, koja veoma intenzivno radi, te osim svoga specijalnoga rada priređuje zajednički s braćom Slovencima predavanja, na kojima obično predaje dr. Krek. Osnovana je literarna sekcija, koja će se brinuti, da nastavi daljnje izdavanje almanaka i da surađuje u „Luči". U najnovije vrijeme osnovana je i pjevačka sekcija.

Osim ovog rada u samom društvu, vodimo mi hrv. školu, a mnogo kolega radi u hrv. društvu „Prosvjeti", pomažući pri tamburanju i pjevanju.

Kako vidite, dobro smo počeli, i puno je novosti, ali najglavnija jest ta, da je Zvonimir iza dvogodišnjeg sna ponovno ustao. Pozvali su sva društva, da dođu pa da pokušaju osnovati jedno društvo, koje će okupiti sve hrv. akademičare u Beču. „Hrvatska" je s veseljem pozdravila to društvo, koje bi uz valjanu uredbu moglo dostojno reprezentirati ime hrvatsko. Došli su naši zastupnici na skupštinu i iznijeli najnaprednije i najpravednije zahtjeve, proporcijonalno pravo glasa, zaštitu manjine, alfabetski turnus predslavništva, zatim da se novo društvo ne zove „Zvonimir", jer je on domovini poznat kao naprednjačko društvo, a drugo, jer mi imamo i osobnih stvari sa „Zvonimirom", koji s nama, dok smo još bili maleni brojem, nije htio ni u najpristojnijim formama općiti i potpunoma nas ignorisao, te kad bi mi, stupili pod to ime značilo bi pljuvati sebi i čitavoj prošlosti u lice, a teško se kompromitovati u domovini. Zatim smo tražili, da svako društvo bude potpunoma samostalno, a ovo novo društvo da ima samo one zadaće, koje nam kao Hrvatima mogu biti zajedničke, a to je šport, pjevanje, glazba i priređivanje zabava. Naš je prijedlog svečano propao, i mi ostasmo na polju. „Mlada Hrvatska" stupila je u Zvonimir, i mi im svaku sreću želimo, ali su deći po sudjelovanju na konstituirajućoj skupštini, slabo će šta biti, a govori se, da neki Mladohrvati nijesu sporazumni sa fuzijom.

Tako evo žive najjača grupa hrv. đaštva, bez reda, bez organizacije, propada i trune na sramotu hrv. naroda.

Ostalo slavensko đaštvo živi isto tako pocijepkano kao i mi Hrvati, samo što njihova naprednjačka društva mnogo više rade; ali nigdje nema da bi se Slaveni zajedno našli, premda nas je na bečkoj univerzi gotovo toliko koliko Nijemaca. Jedino slavenska kat. društva žive kao braća i znadu, da su Slaveni. Tomu najviše pridonosi „Liga slav. kat. akademičara". Ona radi svim silama da zbliži kat. slavenske akademičare, priređuje kurzeve za razne slavenske jezike i tako isto nastojat će u buduće, da raznim predavanjima još bolje upozna međusobno sve Slavene, i time jedino ona radi realno i trijezno i njezin rad donijet će ploda i pridonijeti ostvarenju barem katoličkog Sveslavenstva.

Njemačko je đaštvo isto tako pocijepano u dva velika tabora u slobodoumno (Freisinnige) i katoličko đaštvo. Ogromna je većina đaštva t. zv. njemačko-nacijonalno đaštvo, koje broji na samoj univerzi jedno 2000, te je pocijepano u nebrojeno društava, a ta su većinom t. zv. „Farbentragende Verbindungen“ t. j. društva, koja nose svoje posebne kape i vrpce. Glavna im je svrha, da goje prijateljstvo u teoriji, a u praksi da zajednički lumpaju i prema prilikama čas Slavene, a čas njem. klerikalne đake nalupaju i izguraju iz univerze. Oni također imadu svoje srednjoškolske organizacije, ali te su podpunoma različne od naših, jer je njihova glavna svrha, da nose kapice poput onih na univerzi, zatim da budu naprednjaci u teoriji i praksi i da se već u gimnaziji priprave, da mogu čim više krigla pive ispiti kad dođu na univerzu.

Njem. kat. đaštvo ima također dva tipa i to „Farbentragende Verbindungen“ i „Nichtfarbentragende“ t. zv. Finken. I kat. đaci, što nose boje, ne razlikuju se puno od naprednih kolega, premda imadu mnogo lijepih svojstava. Ne može im se reći, da nije lijepo i junački, kad njih 100—200 sa svojim vrpcama i kapicama idu na univerzu među 2000—3000 naprednjaka. Svi se sjate na njih, ali oni junački idu i traže pristup u aulu. Mnogo i mnogo puta odnijeli su krvave glave kući i izbačeni bili sa univerze, ali sutra eto njih opet. Neka idealnost i junaštvo ne da im se poreći. To javno svjedočenje, da si katolik, veoma mnogo vrijedi, to javno zastupanje katoličke misli na akademskom tlu, a osobito na bečkom, veoma je teško i pogibeljno, gotovo heroično. Ali sada su druga vremena. Sad ne trebamo toliko jakih ruku, čvrstih štapova i tvrdih lubanja, koliko ljudi socijalnog rada. Taj rad vrši ponajviše druga grupa, koja poglavito radi u „Rede- u Leseverein kath. deutscher Studenten „Akademia“. Ta je slično organizirana kao i mi, podijeljena je u različite sekcije, radi veoma intenzivno socijalno osobito kod mladosti. Ona je već pokušala, da i s nama kat. Slavenima poradi na zajedničkim poljima, ali to nije uspjelo, zbog nekih formalnih strana, i to najviše stoga, jer bi se oni htjeli natjecati u nacijonalizmu sa njemačkim nacijonalnim đaštvom, pa dok su oni takovi, dotle možemo imati malo zajedničkih tačaka.

Kako dakle vidite, pocijepani smo u dva velika tabora po narodnosti, a opet svjetovno naziranje cijepa nas ponovno u dva tabora. Hrvatska nastoji, da svagdje dođe do glasa i da pokaže, da je hrvatska, da je slavenska, i to je u svakoj zgodi pokazala, a nastoji pokazati, da je i katolička i radi prema tome i više bi bilo uspjeha, da nijesu kat. Nijemci odviše „nacijonalni“.

Katolici i Hrvati, već sada radeći zajedno sa ostalom braćom Slavenima, donijet ćemo u domovinu katoličku hrvatsku i slavensku svijest i time najviše koristiti hrvatskom narodu, a i slavenskoj ideji.

Odbor za zimski semestar jest ovaj: predsj., medicinar Imbro Bolkovac, — potpred. med. Milan Popović, — tajnik, med. Laca Metzger, — blagajnik, jur. Pavo Premužić, — knjižničar, agr. Luka Bauer, — gospodar, fil. Josip Janjić. *V.*

Đačke prilike u Gracu i naš „Preporod“.

U Gracu početkom prosinca 1912.

Na gradačkoj univerzi, koja je prošle godine brojila oko 1880 slušača, zastupane su sve narodnosti austro-ugarske monarhije, a u dosta velikom broju i susjedne strane države: Srbija, Bugarska i Njemačka. Kad bismo htjeli suditi karakter ove univerze po nutarnjem životu i razvoju, a ne po broju akademičara, ne bismo rekli, da je gradačko sveučilište — njemačko. Slavena ima vrlo mnogo — mislim preko 300 — tako da se katkad u slušateljskim dvoranama čuje samo slavenski, a posebice hrvatski i slovenački. Osobito se to opaža na medicinskom fakultetu, da se čovjeku čini katkada, da ne secira u čisto njemačkom Gracu, nego u Zagrebu.

Pojedine đačke slavenske grupe organizirane su u ova društva: Slovenci u „Zarji“, „Triglavu“ i „Taboru“; Hrvati u „Preporodu“ i „Hrvatskoj“; Rusini u „Siču“, a Srbi u „Srbadiji“. Sva ova društva nemaju osobitog međusobnog saobraćaja. Dakako u tom pogledu či nimo iznimku mi „Preporodaši“ i braća Slovenci „Zarjani“. Osim „Zarje“ i „Preporoda“ sve su skupine liberalne, a jedini je rusinski „Sič“ u kulturnom pogledu indiferentan. No: „Tko nije sa mnom, taj je proti meni“, pa ih mi za takove i držimo.

Kao što slavensko tako se i njemačko đaštvo dijeli u više skupina i društava. Svako društvo ima svoje posebne znakove, kape i vrpce. Dijele se njemački „burševi“ u više političkih skupina, ali ja bih čitavo njemačko đaštvo razdijelio u katolike i liberalce. Ovi potonji naime, pa ma koje političke boje bili, u svakoj prigodi zajednički istupaju proti katoličkim akademičarima. Doduše ove godine regbi, da bečke demonstracije i sukobi, pa ono strašno akademsko razbojstvo u Inomostu nije imalo nikakvog utjecaja na ovdješnje đačke redove. Sve je do sada mirno, ali se šapuće, da će početkom nove godine biti žestokih bitaka u velikom opsegu, pa će i liberalne i klerikalne burševe sjediniti zajednička pogibelj „mile domovine“. Preveliki su nacijonaliste i jedni i drugi, pa su upravo stoga pred par godina braća Slovenci prekinuli svaki odnošaj s njem. kat. đacima, koji su u tučnjavama jednako lijepo kao i liberalci lupali slovenske študente. Njem. kat. sveučilištarci imaju dva društva: spomenut ću „Carolinu“ i „Traungau“. Možda će tkogod pitati: Čemu se dijele? Iz posve opravdanoga razloga. Što društvo ima manje članova, to bolje radi i bolje napreduje. Nastaju bratske i ugodne utakmice, a to je veliki uzrok napretku jednih i drugih. Uvijek su skupa, što osobito udara u oči. Nedjeljom iza zajedničke sv. mise upravo poplave šetalište, te čovjeku čisto imponiraju ti mladi ljudi, koji se ne boje javno pokazati svoje mišljenje. Ove su godine veoma porasli, pa ih ima preko 100. S njima, kako gore spomenuh, nemamo ni mi ni „Zarjani“ nikakva doticaja osim kongregacije. Ali i tu se držimo posve odijeljeno.

Sada nešto o našim prilikama. Najprije moram spomenuti, da smo u najužem i najboljem saobraćaju s braćom Slovencima. Imamo i skupne prostorije: jedan je dio specijalno „Preporoda“, a drugi „Zarje“, dok nam je ukusna i prostrana čitaonica zajednička. Saobraćaj između pojedinaca je velik i posve intiman. Da se pak što bolje upoznamo, ne samo kao osobe, nego i kao predstavnici još za sada dviju narodnosti, kulturâ i opće životnih narodnih prilika, zaključili smo držati izmjenične bratske sastanke. Tu se po redu s naše i njihove strane drže predavanja, eda lakše i bolje postignemo gornju svrhu. Raspravlja se i predaje o povijesti, literaturi i o socijalnom stanju našeg i slovenskog naroda. Još k tomu drži starješina „Zarje“ g. dr. Ogrizek redovito socijalni kurs, koji pohađaju skoro svi „Preporodaši“. A da se malo intimnije porazgovorimo o dnevnim životnim pitanjima, brine se starješina „Zarje“ g. Puntar za t. zv. debatne večere. Mislim, da intimnijeg doticaja u svrhu što boljeg upoznavanja i **narodnog izjednačenja** nije moguće provesti. To bi bio naš bratski i zajednički život.

Društvo posjeduje knjižnicu, ne baš siromašnu brojem, ali razmjerno slabim knjigama. Zato smo se odlučili obratiti svim hrvat. kulturnim književnim institucijama, a u prvom redu Jugoslavenskoj akademiji, da nas u tom što bolje pomogne. To, pa onda novčano stanje našega društva bila bi naša najveća mana i briga. Katolička javnost dobro znade, da je „Preporod“ u Gracu prijeko potrebit, pa mora i znati, da za njegovo uzdržavanje treba velikih troškova. Nadamo se dakle, da će u buduće i u tom pogledu što bolje ići.

Svake sedmice imamo svoje prijateljske sastanke i predavanja, gdje se bratski o mnogočemu razgovaramo. Jednom na mjesec držimo glavnu skupštinu, da uredimo svoje društvene stvari. Kod nas vlada neobična strogost u izvršivanju dužnosti, pa stoga nema nijedan član „kuraže“ doći na sastanak, ako nije ispunio, što mu je bilo naređeno. Društvo vodi razne poučno-zabavne izlete u krasnu gradsku okolicu, a često idemo skupa s braćom planinskim Hrvatima. Društvena je korespondencija osobito u početku veoma velika. Dopisujemo se sa svim bratskim društvima u Zagrebu, Beču, Pragu, Krakovu, Zadru, Mostaru, Senju i — — Inomostu. U velike nas je obradovao osnutak bratskog „Kačića“, pa je društvo bilo odlučilo poslati jednog izaslanika, koji radi bolesti nije išao. Zastupao nas je izaslanik „Zarje“, a mi smo sami brzojavno pozdravili. Vivat, crescat, floreat!

Skupa sa „Zarjom“ pozvali smo velem. nar. zast. dra Kreka, da nam dođe držati predavanje o balkanskoj krizi, njezinom uzroku i posljedicama s osobitim obzirom na nas Hrvate i Slovence.

Dodam li još k tomu, da naši ljudi marljivo studiraju, što se lijepo opaža, tada sam u glavnim crtama ispunio svoju dužnost i prikazao naše društvene prilike u glavnom gradu — kako reče Korošec — štajerskog vilajeta. Med. ***Kažimir Bošković.***

Iz hrv. kat. akad. društva „Domagoj“ u Zagrebu.

Želim biti kratak.

Zagrebačka je univerza ove godine tiha, gotovo mrtva. Slušatelja imade na njoj manje nego lani. Vanjske su prilike takove, da bi se u njima mogao najlakše razviti tip đaka štrebera i birokrata, koji bi raznim službenim principima mogao krasno braniti vlastiti egoizam. Ali takav tip teško da će doći u Hrvatskoj više ikada do ugleda. Većina našega đaštva uviđa, da ne smije biti komponentom u duševnom životu drugih naroda, nego da se mora odgajati prije svega za hrvatski narod. I makar da ove godine nema ni manifestacija ni domonstracija ni velikih skupština, ipak se u jednoj stvari svi razumijemo, svi jednako osjećamo. Time dakako ne velim, da đačke grupe nisu sačuvale i vlastite individualnosti

U društvima je broj članova spao. Malena diferencija od lani opaža se i u Domagoju. Neki su drugovi proglašeni seniorima, neki odoše na vanjska sveučilišta, a neki moradoše u vojništvo. Sada je u Domagoju s gostima 41 akademičar.

Odbor je za zimski semestar ovaj: predsjednik, fil. Stjepan Matković, — potpredsjednik, fil. Bogdan Babić, — tajnik, fil. Jakov Matković, — blagajnik, jur. Hubert Strauch, — arhivar, jur. Kamilo Firinger, knjižničar, jur. Julije Radočaj.

Društveni život podržaje se, kao i dosada, mjesečnim skupštinama sedmičnim prijateljskim sijelima te sjednicama socijalne i Leonove sekcije. Nastojanje naše ide za tim, da se upoznamo sa svim pitanjima, koja pokreću današnjim evropskim, a napose slavenskim i hrvatskim životom. Dosada smo raspravljali na priliku o teorijama evolucijonizma, o socijalnoj demokraciji, o ulozi kršćanske filozofije, o odgoju hrvatske školske mladeži i o drugim aktualnim pitanjima. Osnovali smo Leonovu sekciju, kojoj je svrha, da naše ljude upozna sa kršćanskom filozofijom. Nadamo se, da će ta sekcija koja je u najužoj svezi s Leonovim društvom, donijeti lijepih plodova te da će u naših drugova probuditi smisao za pravu i solidnu kat. prosvjetu, prosvjetu pojedinaca i naroda.

Najnoviji događaji na Balkanu nijesu ostali ni na nas bez utjecaja. Svi pratimo sa simpatijom pobjede naše braće. Ali uza sve simatije ostajemo još čvršći Hrvati, još čvršći katolici nego prije. Hrvati i Srbi jedan su narod, ali Hrvat neka se naziva samo Hrvatom, košto se Srbin naziva samo Srbinom. Ovu ideju ističemo zato, jer držimo, da bi je uzzbliženje sa Slovencima morale isticati sve hrvatske korporacije, svi hrvatski časopisi i novine.

Neki Domagojci zaposleni su kod Sekretarijata, neki kod uprave i uredništva „Luči“, neki kod kršćanskih socijala, neki kod Pijeva društva, a mnogi sudjeluju kod priređivanja sijela hrv. kat. kasina.

Ne mogu da mimoiđem ni „Društvo sv. Vinka“, kojemu je svrha, da siromasima grada Zagreba pomogne i moralno i materijalno. Oni drugovi, koji sudjeluju u karitativnom radu ove institucije, mogu upoznati, kako je težak položaj onih članova ljudskoga društva, koji moraju svoju egzistenciju osnivati na milosrdu drugih.

Navedoh vam u kratko nastojanje našega društva. Još moram spomenuti i to, da se Domagojci od svih društava na univerzi drže najviše zajedno. A to nije mala stvar. Družimo li se neprestano skupa, bit ćemo ne samo jedinstveni u mišljenju i težnjama, nego ni kasnije ne ćemo moći ostati rastavljeni. Skupljat ćemo se, organizirat ćemo svoje sile u prosvjetnim zvaničnim i religijoznim udruženjima. Tako ćemo u javnom životu postati faktor, s kojim će morati svatko da računa.

P. G.

Slovenska suradnja u Luči.

U ovom dvobroju donosimo alegoričnu crticu od mladog slovenskog pjesnika i pripovjedača Narte Velikonje. Činimo to zato, da se u svemu što više zbližimo, da jedni druge upoznamo, i tako postanemo u svemu jedno. Kako čujemo, i „Zora“ će donijeti hrvatskih radnja. U ovo vrijeme to nije neznatna stvar. Hrvati i Slovenci ne smiju i ne će da ostanu razdijeljeni. Što pripada jednomu, pripada i drugomu, sudbina i jednih i drugih usko je međusobno spojena. Tko od sada bude htio, da se točno upozna s hrvatskim životom, morat će upoznati i slovenački, tko bude htio da ima jasan pojam o Slovencima, morat će uzeti u obzir i Hrvate.

Zato ponovno preporučujemo svim čitateljima „Luči“, da proučavaju slovenske javne prilike, slovensku literaturu i slovenski jezik.

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. **Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.**

Luč

GODINA VIII. BROJ 6.

P. G.

Neke pogibli u odgoju mladeži.

Ne mislim se ovdje obazirati toliko na sam školski odgoj, koliko na odgoj društveni, socijalni. S momentima izvanškolskoga odgoja mora računati svaki pedagog, jer su ti momenti zapravo glavni sadržaj đačkoga duševnoga života.

Zađimo odmah in medias res i pogledajmo privatnu lektiru učenikovu. Nijedan se đak ne zadovoljava time, da pročita samo ona djela, koja su mu propisana. Škola je njemu previše obična, on osjeća, da mu je za društveni saobraćaj potrebna i zaliha mnogobrojnih činjenica, citata i imena, kojih ne saznaje od svojih profesora. Zato on posiže ne za onom beletristikom, koja vrijedi za sve ljude i sva vremena, nego za onom, koja je razglašena kao moderna. Još je možda u onoj dobi, gdje se živo sjeća dojmova iz djetinjih priča o Ivici i Marici, o vilenjacima, vještičama, patuljcima, orijašu Janku i lakat-bradi pedalj-mužu, — istom je možda bacio iz ruku razne Robinzone, Fabiole i Pomorčice, — pa se već opaja ugodnostima kriminalnih i erotičkih pripovijesti. Sjećam se, kako su prije jedno deset godina bili popularni romani o Garibaldiju i Jelačiću banu. Nalazilo se tih romana i na seljačkim, a pogotovo na učeničkim stolovima. Još veće oduševljenje nastalo je kasnije za Scherlocka Holmesa, a to oduševljenje traje i danas. Šta više i hrvatski se pisci dali na produciranje takove literature. Primjeri: Zagorkina Tajna krvavoga mosta i Grička vještica. Time se vraćamo u doba prije Šenoe, kad je u Hrvatskoj uživao najveći ugled Freudenreichov Joco Udmanić. Zato i imadu za naše čitateljstvo osobitu privlačivost prevodi Balzaca, Montepina i Gaboriaua, a nešto višoj sferi romani Zole, Georgea Sanda, Gorkoga, Arcibaševa, Suea, Dumasa i Maupassanta. Hrvatsku lektiru (ne literaturu) ne možemo suditi toliko po izdanjima Matice Hrvatske, Društva hrv. književnika i osječkoga kluba koliko po svescima Humoristične knjižnice i romanima Doma i Svijeta. Otiđite jedamput u koju mu drago našu čitaonicu, načinite si skrižaljku posuđenih knjiga, pa ćete vidjeti, kakvim se štivom hrane naši gimnazijalci, preparandisti, raalci i licejke.

A zar sve to ostaje bez posljedica? O ne. Posljedice se opažaju u svakoga, makar u jednoga manje, a u drugoga više. Uživite se u dušu jednog mladog tankoćutnog čitatelja. Nije prevalio ni doba puberteta, pa ga uz teške seksualne podražaje uznemiruju i reminiscencije iz pročitanih romana. On čita danju i noću. Maštom mu prolaze ubojstva, otimačine, krađe, preljubi i zavođenja. U veličajnim obrisima redaju mu se u glavi počinitelji tih zločina. Za nj imadu oni svetačku aureolu, mučeničku nepovredljivost. Autori su ga umjetničkom sugestijom uvjerili da to nisu nikakvi kukavelji, one batine, tatovi, razbijači i ubojice, već junačine, kremen-značajevi i poštenjaci. Revolta takih individua protiv društva, njihova neobuzdanost i rušenje reda i zakona čini se neiskusnom mladiću puninom života, i pod utiskom iluzije ne žaca se ni on, da sebi prisvoji barem koju „vrlinu“ svoga obožavanog heroja.

Najveća opasnost prijeti školskoj mladeži od loše erotičke literature, jer baš u toj literaturi imade vrlo mnogo — sit venia verbo — darovitih lopova, koji uživaju glas velikih pisaca. U njihovim djelima nalazite lukave mekoputnike s finim kretnjama, lijepe razuzdanke s krasnim toaletama, raskalašene zavoditelje s korektnim ponašanjem, griješne situacije sa zavodljivošću pakla. A sve to sili đaka, da razmišlja, da kombinira i čezne za zabranjenim voćem. I dok je jošte možda posve nevin, dok je jošte potpuni dječak, već mu se u mladi organizam upio čitav svijet otrovnih boja, likova, čežnja, mirisa, osjećaja i pomisli.

K tomu dolazi zatorno djelovanje kinematografâ, koji se uzdržavaju većinom prikazivanjem uličnjaštva i razbludnosti. Samo što to uličnjaštvo i ta razbludnost dobiše takovu društvenu sankciju, te im se ne smije ništa prigovoriti. Što je đak, čitajući kriminalne i erotičke pripovijesti vidio samo u mašti, to gleda ovdje barem donekle konkretno. Pred njegovim se očima odigravaju u raznim varijacijama prizori, kako neobuzdanici nanose štetu ljudskom društvu, a ipak za to nisu osuđeni, već dapače slave triumf nad oštećenima. Đak gleda na priliku, kako ovaj ili onaj razbijač okrade i prevari čitavo mnoštvo ljudi, pa onda lukavo izmiče, dovodi svoje progonitelje u smiješne situacije i na koncu ih izvrgava ruglu. A odmah za tim razvija mu se pred očima roman, kako žena vara svoga muža ili muž ženu. Naravski, na koncu mu ostaje u duši dojam, da je onaj bandit ipak vrijedan čovjek, da je ona nevjernica fina i besprijekorna dama, onaj nevjernik sasvim „zgodan“ čovjek.

A naše kazalište? Ne ću da govorim o njem, jer će biti možda prilike, da se i pobliže pozabavimo ovim našim zavodom. U glavnom i kazalište plovi istom strujom kao i moderna literatura i kinematograf.

Beletristici, kinematografu i kazalištu dodajte današnju modu, razna zabavišta, razne športove, vajarsku i slikarsku umjetnost, pa imate od prilike sva mamila i dražila, koja mogu povući školsku mladež u blato nemorala. Doista, moderno doba potiče najjače mladenačke nagone sumporom i paklinom nateže naše dojmove kao strune na beživotnom glazbalu. A kad se plamen razgori u buktavo more požara, te uništi mladenačku sreću i zdravlje, kad mladić tužno sjedi uz ogarine svojih životnih sila, onda mu ne preostaje drugo nego da svrši poput nesretnog Milivoja Šćerbaka ili da doživi posvemašnji moralni i materijalni brodolom.

Možda će reći tkogod, da su ove tvrdnje pretjerane. To bi bile, kad bismo ih htjeli primijeniti na čitavu školsku mladež. Ali i to je dosta, što ih možemo primijeniti tek na jedan dio hrvatskoga đaštva. A kod toga dijela može se reći, da je došla do ispunjenja Nietzscheova krilatica „Umwertung aller Werte.“ Tu nestaje svakog auktoriteta, gubi se dapače i uljudnost. Osobito je nestalo smisla za čistoću i uzdržljivost. Jedan je moderni pisac rekao od prilike ovo: „Pokažite m čista mladića od 18. godina, i ja ću vam reći, da je to najljepši ures zemlje.“ Ovaj nazor čini se većini današnje mladosti previše fanatičkim, i tko ne će da pliva strujom nemoralnosti, toga i u društvu ocrtaju kao poznatoga grješnika iz sv. Pisma. Nije onda čudo, što mnogi mladići puste uzde strastima te se podadu razvratnosti. A to ih skupo stoji. Živčevlje mu se izrabi, ogorčenje na svijet i pesimizam zavladaju im dušom, iz nezdrave dispozicije razvijaju se i nezdravi zaključci.

I sada dolazi jedna zanimljiva pojava. Đaci posižu za modernom filozofijom, koja doduše nema nikakova sklada, ali oni uzimlju jednu zasadu odavle, drugu odanle, da opravdaju vlastitu dispoziciju i vlastito djelovanje- Tako se događa, da mladi ljudi koji neznaju ni čitavoga katekizma govore o vjeri, kao da su proučili čitavo sv. Pismo, svu patristiku, sv. Tomu i čitavu skolastičnu filozofiju. Moderna filozofija služi tim ljudima za znanstvenu obranu onoga, što su dotada proživljavali u praktičnom životu i u beletristici.

Onomadne su ubili u Francuskoj poznatog razbojnika Bonnota. Jedan hrv. pisac napisao je u „Obzoru“ o njem podlistak, u kojem ga je napadao osobito stoga, što je pokušao, da svoje apaško djelovanje opravda teorijama modernih filozofa. Doista, to je vrlo čudna stvar, da teorije raznih modernista dolaze u prilog prije svega najpokvarenijim elementima čovječjega društva. Sasvim je drugačije bilo s kršćanstvom, kad se ono pojavilo u svijetu. Kamo je ono došlo, tamo je procvala blagost, miroljubivost, čistoća i svet obiteljski život. A teorija Haeckela, Nietzschea, Schopenhauera i drugih modernih filozofa daju sankciju razvraćenosti, zlobi i cinizma. Ex fructibus eorum cognoscetis eos.

*

Nastaje sada pitanje: kako bi se školska mladež mogla osigurati proti pogiblima, što smo ih dosada naveli? Zar naglašivanjem same discipline? Ne! Sama disciplina ne će ništa pomoći, ako đacima ne bude dana mogućnost da tu disciplinu vrše. Uzalud je govoriti, da đak mora to i to činiti to i to izbjegavati, ako profesori svojim teorijama rade proti tim zahtjevima. To bi značilo, rušiti pod njekim brijeg, na kojim on stoji, i zahtijevati, da on i dalje ostane na svom mjestu.

Čitav školski odgoj morao bi da se provodi što jedinstvenije, a za o bi se imali brinuti prije svega profesorski zborovi. Ne bi se smjelo događati, da profesor n. pr. povijesti, filosofije ili prirodopisa ruši istine, što ih đak uči od kojega drugoga profesora. A onda trebalo bi ići za tim, da se što bolje predaje vjeronauk. Pravi kateheta ne će se zadovoljavati time, da đak ostane samo kod školskih knjiga, nego će zgodnim načinom nastojati, da probudi u njega potrebu i želju za daljnjim izučavanjem religije i morala. On će ga uputiti na pojedina savremena djela o tim predmetima brineći se, da njegov gojenac ne prekine svezu s vjeronaukom ni na sveučilištu ni u kasnijem životu. Predavati vjeronauk možda je

najteže zvanje, jer tu treba udovoljavati ne samo razumu nego i srcu. Zato pravim katehetom može biti samo onaj, tko je dobar psiholog.

Ipak ni nastojanje kateheta ni ostalih profesora ne će donijeti dovoljno uspjeha, ako na školsku mladež ne budu dobro djelovali i elementi izvanškolskoga društvenoga odgoja.

Proti lošoj beletristici treba postaviti dobru beletristiku; razne štetne utjecaje kinematografa, kazališta, športova, slikarstva i kiparstva treba uništavati što uspješnijim načinom. Ne želim, da se pobliže upustim u razlaganje, kako bi se to dalo postići. Svakako bez jake katoličke štampe ne će ići. Ta štampa morala bi odgojiti čitave skupine literata, koje bi svojim djelima udovoljavale potrebama čitateljstva imala bi i nadalje popularizovati već izašla beletristična i znanstvena djela koja su pisana u našem duhu, a dužnost bi joj bila i to, da stvori takvo javno mnijenje, te ljudi smatraju vrijednim samo ono, što je vrijedno, a sramotnim ono, što je sramotno.

Samo jednoga treba se pri tome čuvati. Najgora bi naime pogrješka bila upuštati se u borbu preuzetno, bez inteligencije i bez moralne jakosti. Protiv nas su jake društvene prilike, protiv nas djeluju čitave korporacije, koje temelje svoju egzistenciju na onom, što mi hoćemo porušiti. Kapital umni i novčani stoji protiv nas, a tih sredstava moramo se i mi latiti. Silna bujica ne zaustavlja se jednom šakom tu treba ozbiljnijih zapreka.

Hoće li hrvatski katolički đaci moći da odole raznim pogiblima, koje i njima prijete kao i ostaloj školskoj mladeži? Hoće, ako nam pomogne i hrvatska katolička javnost. Tu javnost treba prije svega stvoriti a stvorit će je, nadamo se hrvatska katolička štampa. Zato i na koncu ovoga članka, u kojem govorimo o odgoju mladeži, moramo reći: dajte nam našu štampu, našu poeziju, beletristiku i umjetnost, pa ste hrvatskoj školskoj mladeži olakšali teško stanje, u kojem se nalazi.

Gavro Kostelnik:

Anđeo Gospodnji.

Bogorodičino jeknulo zvono,
Večernje zvono svečano –
Protrnulo drveće, protrnula zemlja:
Pokorni stoje –
Ja čovjek protrnuh:
Pokoran klanjam se Tebi,
Veliki Bože!

Pred silom Tvojom mi uzmičemo,
Mi – prah i zemlja – – –

O, vladaj s visoka, glase nebeski!
Pokorno slušamo govor tvoj
Mi – prah i zemlja – – –

Anđeo gospodnji navijestio Mariji,
I Ona zače od Duha Svetoga:
O raduj se, Marijo – milosti puna:
Gospodin je s Tobom!
Blagoslovljena Ti si med ženama,
I blagoslovljen plod utrobe Tvoje,
Plod utrobe Tvoje – Isus!

O, vladaj s visoka, glase nebeski!
Pokorno slušamo govor tvoj
Mi – prah i zemlja – – –

Završuješ dan – gospodin života;
Ispituješ srca, duše:
Raštrkane misli svodiš, sakupljaš
Zaboravljene –
Račune života vršiš – gospodin života;
Do konca nas dovađaš,
Dovesti hoćeš –
I srca iz tijesna dušu istežeš; razvlačiš, raznašaš
Širinama svijeta do konca,
Kô i sâm što izlaziš uska iz zvona,
I vladaš svijetom – – –
Razaraš svijet, i gradiš ga opet:
Smrt nosiš majci, a podižeš čedo –
Sav život se u tebi stiče!

O zbori, ne prestaj, zbori!
Sa suzama tebe ja slušam,
Prečisti sine nebesâ!

Umiuuo dan, utihnula vreva –
Osamljen ja se nađoh među ljudma,
Na sv'jetu –
Iz daleka dođoh u svoju domaju,
Ne nađoh tih, što zboriše s mnome
Na odlasku mome;
Pozvao ih Gospod – – –
Porastoše djeca, vladaju svijetom,
I pjevaju Tebi u hramu svetom,
I ginu za Tobom,
Veliki Bože!
U Tebi je život naš,
Uzdanje naše – budućnost.

U gr'jehu, u bolima, u ljubavi tajnoj
Mi rađamo Tebe u duši,

I roditelji u Tebi, rođenčetu svojem,
Mi imamo hranitelja — oca:
U Tebi je život naš,
Uzdanje naše — budućnost:
I kako ćeš reći, tako će nam biti — — —

O, vladaj s visoka, glase nebeski!
Pokorno slušamo govor tvoj
Mi — prah i zemlja — — —

Službenica ja sam gospodnja:
Da bude meni po riječima Tvojim!
O, raduj se, Marijo — milosti puna:
Gospodin je s Tobom!
Blagoslovljena Ti si med ženama,
I blagoslovljen plod utrobe Tvoje,
Plod utrobe Tvoje — Isus!

•

Uminuo dan, utihnula vreva,
Osamljen ja se nađoh među ljudma,
Na sv'jetu —
I jecanjem spominjem vas se,
Na daleko znanci moji,
Predragi, ljubljeni — braćo moja!
Jecanjem svoju gušim samoću.

Ja s vama življah, razgovarah s vama,
I vaše usvojih strane:
I vaše gajeve, luge
Bjelostrukim kitnjaste brezama,
Bjelostrukim tankim — tananim;
I polja vaša: humke, doline
Sa vrbama na ostranju sumornim
I sela vaša oskudna, čedna — — —

Predragi, ljubljeni — braćo moja!
Od života san ja ostavih vama,
San meni osta od života —
O, šta još dočekati ne ću do konca?
Uminut će dani, i zrno
Bačeno u zemlju — istrunut ću ovdje,
Nad zemljom da se rascvjetam —
I drugi ondje ugledat ću dan:
Vjekovječnu tajnu — početak i konac — —

Uminut će dani, i trebat će ova
Ostaviti njedra, gdje spoznah život:

I ove širne ravnine
I kitnjaste humke i tamne planine
I bučnu šumu i romorni potok —
Ah, majko — pomajko zemljo,
Nijesi najslađa, al' tvojih od grudi
Preteško se otkidati:
Preteško je tebe ostavljati —
Tà ti si naša, moja!

O, vladaj s visoka, glase nebeski!
O, zbori, ne prestaj, zbori,
Prečisti sine nebesâ!

I riječ postade tijelom,
I prebivaše među nama —
O, raduj se, Marijo — milosti puna:
Gospodin je s Tobom!
Blagoslovljena Ti si med ženama,
I blagoslovljen plod utrobe Tvoje,
Plod utrobe Tvoje — Isus!

•

I zvoni zvono, zvonko, visoko zvono,
Bogorodičino zvono svečano —
Sav život se u njemu stiče:
Vijekovi, vremena,
Širine svijeta, pučine do konca;
Daleke u njemu ozivlju se zvijezde,
Nebesa — — —

O, vladaj s visoka, glase nebeski!
Pokorno slušamo govor tvoj
Mi — prah i zemlja — — —

Preslavna, uvijek Dijevo,
Bogorodice!
Marijo, mati Hrista,
Boga našega!
Zavoli molitve naše,
I izruči ih Sinu svojemu
I Bogu našemu,
A Bog će spasti i prosvijetiti
Po Tebi duše naše!

Martin Jurjević:

Bit nacijonalizma[1].

(Svršetak.)

Patriotizam.

„Osjećaji domovinske ljubavi — permanentno čudo.“
Chateaubriand.

Za pravi, razviti narod treba zajedničke svijesti i ponosa, a to se rađa iz zajedničkoga poštovanja prošlosti, ljubavi i požrtvovnosti za ideale narodne budućnosti, pa bi stoga pojam naroda i narodnosti bio preveć apstraktan, bez stvarnoga sadržaja, jer bi njega bili svijesni samo ljudi svestrana znanja i dubljega mišljenja, dok bi većina bila nesvijesna narodne zajednice, a još manje ciljeva budućnosti. Ali nedovoljnu izobrazbu nadoknađuje sama narav prirodnošću patriotičnoga čuvstva, o kojemu govori svaka stranica povjesti ljudstva. Njegova pak plemenština i istančanost stajala je prama nivou pojedinih naroda, ali je suština uvijek ista, ljubav prama otadžbini, rodnoj grudi i ljudima iste krvi, jezika i osjećanja. Svaki čovjek ćuti u sebi ovaj prirodni zakon ljubavi prama domovini, pa makar se očitovao u neprijateljstvu i mržnji za sve što je tuđe i nepoznato, te stoga ovo patriotično čuvstvo dovodi do svijesti nacijonalnosti.

Što je pak patriotizam? — Nejasan, mutan i nikada potpuno nije određen ovaj ćudotvorni osjećaj domovinske ljubavi. Zar nije ista ljubav, pod čijim se žarom voli Špartanac povratiti u domovinu na štitu, nego bez štita iz rata protiv Atenjana; zar pod uplivom iste ljubavi veselo umire zajedno Špartanac i Atenjanin za rodno ognjište u boju protiv Darijeve najezde, a Rimljanin se baca na koplje, da ne doživi jedan ratni neuspjeh svoje domovine, koja sastoji gotovo iz svih naroda, što su nastali iza gradnje babilonskoga tornja? Koja je pak magična moć te ljubavi, kada i epikurejac Horacije pjeva u svetom zanosu: „Dulce et decorum est pro patria mori[8]) — — —, onaj isti čovjek, kojemu je smisao života u sjetilnom uživanju: „— — deprome quadrinum Sabina, merum idiota. Permitte divis cetera. Quid sit futurum eras fuge quaerere[9]) — —?

Patriotizam je isto što i ljubav prema domovini, a pod pojmom domovine, otadžbine, razumijeva se obično obitavalište i narod iste krvi i jezika, iste prošlosti i težnjâ. A u čem upravo sastoji ova toliko opjevana ljubav, teško je potanko opredijeliti. Kolikogod ju pjesnici uzvisivali i veličali, ona još uvijek daje novih motiva, novih pobuda i nadahnuća; ona je neiscrpljiva — supervalebit semper! Mislim, da nije nitko opjevao, a u isto doba opredijelio jakost ove ljubavi u svim nijansama, veli poznati nacijonalac Vort Laut, do finskoga pjesnika Runeberga[10]) u njegovoj narodnoj himni, koju donosimo iz talijanskoga prijevoda: „Slatko ime domovine moje, kako ljupko odzvanja u srcu i duši, O zemljo djedova naših, o grudo domaje moje! Nema kraja ni predjela, koji bi nam draži bio od sjevernih poljana naših, od zemlje očinske. Sirotica je domovina naša, i bit će bijednom svakome, koji tuži za bogatstvom. Tuđin ju prezirno gleda, ali mi ju ljubimo, ljubimo zemlju našu. Svojim pustarama, svojim kamenitim, strmenitim

[8]) Liber III. Carmen IV. 14. — [9]) Liber I. Carmen IX. 7—8, 14. — [10]) „Rivista internazionale“ 1910. num. 10. an. LIV; articolo: La Finlandia.

vrletima, ona je nama vilinskom zemljom. Ljubimo mukli romon rijeka naših, visoke im slapove, žalobni šum šuma u večernjoj polusjeni, naše zvjezdano nebo, naše žarko ljeto; ljubimo sve, što oko i uho srcu prinosi. Ova je zemlja teške borbe otaca naših, borbe misli, mača i pluga; na ovoj je grudi živo kucalo srce našega naroda u noći i vedrini dana, ovdje je snosila jade i boli. Sreća je naša u ovome kutu zemlje, u kojem je sve blago naše! Ta neka nas čeka budućnost i sudbina, mi imamo zemlju, koja je naša, mi imamo domovinu. Zar ima na svijetu što dostojnije naše ljubavi? Gle, domovine naše — — —! oko ju promatra, a srce u punini sreće i blaženstva brza k moru i obalama, pa ti se čini kô da govori: „Pa kad bi nam bilo dopušteno, da svoj vijek proživimo u svijetlim krajevima među zlatnim oblacima, pod azurnim i blagim nebom, i kad bi naš život bio igra na zvijezdama, bez suza i jecaja, ipak bi se naše tjeskobno srce povratilo ovoj sirotnoj i goloj zemlji. O domajo, zemljo tisuća jezera, zaklone pjesme i vjere, luko sinova tvojih u oceanu života, grudo prošlosti i budućnosti naše, ne stidi se siromaštva svoga. Neka sloboda, veselje i mir nad tobom vlada — — Ruža tvoja, još zatvorena u čaški svojoj, procvjetat će jednom slobodno. Naša ljubav prema tebi bit će izvorom tvoje svjetlosti, tvoga sjaja i veselja, i ti ćeš slušat uvijek jači glas, koji ti pjeva himnos domovinski — — —“

Ovim pjesničkim riječima izražena je bitnost patriotizma, te sve moguće forme, pod kojima se ističe njegova intezivnost i naravnost. Ljubav domovinska je srasla s naravi čovjeka; ona je rezultat uređenja ljudske naravi i okoline, pa stoga dovodi naravnim putem do spoznanja sebi srodnih ljudi, koje vežu iste sposobnosti i naklonosti u moralnu zajednicu, do spoznanja narodne zajednice. Iskustvo, bilo nutarnje bilo vanjsko, najbolje svjedoči, da je domovinska ljubav zakon naravi, pa i najprimitivniji narodi, kao urođenici središnje Afrike, živo se opriješe svim pokušajima uništenja njihove narodne individualnosti u ime kulture i civilizacije, pa makar svijest te individualnosti bila shvaćena u najužem smislu. Stoga misao domovinske ljubavi, koja će preživjeti utopije sveopćega bratstva, koja je odoljela zahtjevima univerzalne monarhije, nije plod civilizacije ni ljudskoga napretka, već u samu narav usađena. Da se pak pokaže u svome konačnome učinku, naime u narodnoj svijesti, potrebno je, da se dogodi koji važan događaj, da se pojavi kakva moderna osoba, pa probudi iz sna narodni genij, potakavši u njemu težnju za narodnim idealom, za kakvim zajedničkim ciljem, te tako iz raspirenoga plamena domovinske ljubavi plane rasplamsana svijest probuđena naroda. Narodni preporod francuskoga naroda počinje ratom za slobodu pod vodstvom djevice Orleanske protiv engleskih nametnika, koja je uzbudila silan prezir na neprijatelje rodne zemlje i razbuktila žarku domovinsku ljubav za sve, što je francusko, pa od tada Francuzi nijesu samo podanici jedne vlade, već i sinovi jednoga naroda. Osim francuske države nastala je i francuska domovina, francuski narod.[11]) A zašto je uspjela? — Jer je znala u život privesti prirodnu, i ako na pô zamrlu domovinsku ljubav.

Osjećaj patriotizma i nacijonalnosti imade živi korijen po naravi u duši narodnoj, a nije rezultat civilnoga uređenja modernih država. Tko se ne sjeća, kako je naš narod karakterne osebujnosti sintetizovao u svome miljeniku, junaku Marku Kraljeviću, u smrti njegovoj smrt svoje slave i slobode, te u njegovu

[11]) Stj. Radić: Savremena Evropa.

uskrsnuću čeka i uskrsnuće svoje narodne samostalnosti i slobode. On je bio nekakvi inkarnirani hrvatski nacijonalizam, zaodjenut realnošću pojam narodnosti, dakle pojamno i apstraktno, i ako je uistinu bio u mašti narodnoj živi junak, koji je imao dovesti narod do svijesti i narodne slobode. Marko spava, čeka onoga, koji će grobu otvoriti vrata, pa eto živa lava — eto probuđenoga genija naroda hrvatskoga.

Ovaj bi nam primjer jako osvijetlio i dokazao tvrdnju, da je neka skupina ljudi, što ju nazivamo narodom, kadra shvatiti svoje zajedništvo, da naime sačinjava jedan socijalni organizam, koji čeka jednaka budućnost i život, a da se ne traži osobita izobrazba. Do toga dovodi život društveni, zatim od naravi usađena ljubav domovinska. a osobito jednaka sudbina, koja nužno uvjetuje jednaku budućnost.

Ovo istakosmo radi one krive zasade, koja smatra narod ne skupinom ljudi, koji imaju zajedničko podrijetlo. zemlju, tradicije i osebujnosti, već produktom civilizacije i modernoga formiranja država.

Nego se pita, je li domovinska ljubav plod blagostanja i interesa materijalnih, kako bi Gumplovitz htio tumačiti svoje pojimanje naroda i narodnosti? Chateaubriand[12]) se čudi ovome neobičnome, ali nepobitnome pojavu u svijetu: što je zemlja siromašnija i ropstvom okovanija, a narod bijedniji, politički neslobodniji, to je čuvstvo domovinsko jače i žarče. Ovu ideju pjesničku izražava nježni slovenski lirik, S. Gregorčić:

A ker nitko ne šteje te,
Ker ves te svet tepta znogami
Jaz ljubim te srečneje te,
Jaz ljubim te zvesteje te
A ljubim te — solzami! („Domovini“)

Sistem pak, koji osim vidljive domovine umišlja i drugu, naime socijalni i idealni red u nama, pa time stubokom ruši dosadašnje mišljenje o domovini i narodu, taj sistem temelji svoje izvode na mašti, jer znamo, da se socijalna načela mijenjaju; a onda, gdje je ta domovina, koja sastoji u istovjetnosti socijalnih načela? Ovo dakle pojimanje, koje bi htjelo razdijeliti ljudstvo na nove narode bez spomenutih temeljnih oznaka, nema realne podloge.

Iz svega ovoga možemo zaključiti, da se razdioba ljudstva u narode temelji na prirodnosti domovinskoga čuvstva, pa je stoga postulat naravi, da čovjek ljubi svoj dom i narod. Dosljedno pak u socijologiji mora narodno pitanje biti riješeno prema njegovoj prirodnosti, te u stvaranju državnih organizama apsolutno uvaženo. Kao što su sretni obiteljski odnošaji najjači oslon svake države, tako isto sređenost među narodima preduvjet je njezina mira i napretka, jer je izvor domovinskoj ljubavi u samoj obitelji, a narod nije drugo do razvita velika obitelj. Iz ove temeljne socijalne istine slijedi dalje, da narodno pravo ima objektivni razlog, kao svako drugo naravno pravo, koje ne smije državni organizam krnjiti, a da se ne ogriješi o pravicu. Suviše svi su narodi jednakopravni u smjesi ljudstva, kaošto su pojedinci u društvu.

Nacijonalizam je dakle posvema prirodan, pa ga treba naglasivati i braniti protiv svih zasjeda internacijonalizma, kozmopolitizma, pa i samoga nacijonalnoga

[12]) De Decker: La chiesa e l' ordine sociale cristiana.

ekskluzivizma. Ne zalazimo dalje, da potanko razglabamo nacijonalne sisteme, već se sada zadovoljavamo, da dokazavši, u čem sastoji bit nacijonalizma, naglasimo, da smo u duši i srcu nacijonalno raspoloženi i da sav svoj rad na tom stanovištu razvijamo, naime na duhu samoga naroda. Naš pak nacijonalizam oplemenjujemo religijom i na taj način spajamo nacijonalni partikularizam sa ljudskim univerzalizmom, ljubav narodnu s ljubavlju cijeloga ljudstva, a iz toga sklada rudi zora bolje budućnosti trpećem ljudstvu.

Nikola pl. Galović.

Na ledini.

Već od kolijevke plašili ih onom starom zubatom babom — strinom su je zvali . . .

Ali danas zaboraviše je oni. Sunce je lijepo grijalo, a oni se sjatili, Purice male Mare razišle se, Katine se ovce raspasle, — odojčadi Vinkove ni vidjeti nije . . .

Razastrli svoje torbe, povadiše, što imahu. Nabrali su i kupina — peharnik je Jurica.

I eto gozba — već svršila. Nitko ne misli ni na što, vesele se . . ca skinula svoj rupčić, natakli ga na drvce i — vije se barjak! Nabraše cvijeća, okitiše mladence — kreću svatovi. Debelim kumom bude Ivica, djeverušom ljepušna Anica. Sviraju i na gusle: — odmah za barjakom cvili Jankov Stevica, uza nj mumlja Andrija, — za njima se napuhava Pavao.

Kreće povorka — pravi svatovi! Joco vitla barjakom. Gusle za njim žamore, ijujuću svatovi. A koči se mladenac, rumeni se djevojka, previja se djeveruša. — Daleko ostrag prevlađuje pjevanje, miješaju se povici . . .

I sve dalje ide povorka, nitko se ne osvrće — sve je u barjaka uprto. Tek se sunce zgrozilo nad onim, što zapazi. Stenjući uspinjalo se nešto lagano na brdo, dok se najednom na ledini ne nakrivi staračko, u bijelu peču umotano lice, izglobanih očiju . . .

I zakrješti stara, poravna si peču i pritegnu šibu. Još se nešto prigrbi, zaškrgutnu zubima — silna vriska nastade među onima posljednjim. Al nitko se ni ne okrenu: — gusle se razigrale, bajs se baš razmahao. I skoknu stara sve dalje: koga šibom zahvati, nekim lupi o zemlju, nekog nogom pogazi, kome dahom nahudi . . .

I grla prozeboše i gusle zamukoše i barjak se polomi — samo osta ono sunce grijuć i progrijevajući . . .

Ivo Dukić, — („Dobrila"):

Milanovićev komutator.

O izumu Bože Milanovića, sadašnjeg predsjednika akad. prosv. društva „Dobrile" bilo je već govora u našoj javnosti, ali ne točno. Donosimo zato ovdje opis njegovog električnog dvožičnog komutatora na lukove, da se uzmogne hrvatska šira javnost upoznati s ovim važnim izumom.

Kako je Milanović došao do komutatora?

Bavio se je mišlju, kako bi na našu korist upotrebio nekoje prirodne sile koje u prirodi neprestano djeluju, a kojih do sada nijesmo znali iskoristiti. U tome je teoretski uspio. Konstruirao je motor, u kojemu djeluje 60 i više magnetičkih lamela, bilo koje veličine i to svaka neprestano sa svakim polom na dvije strane. — Matematičko-fizički računi dokazuju, da je u tom motoru uistinu potrošio manje radnje, nego je može proizvađati dobivena sila. Da mu izum i praktično uspije, trebao je novi komutator. On ga je u tu svrhu izumio i dao patentirati bez motora, jer može i inače služiti u praksi. Patentiran je u Austriji ove godine pod brojem 56263. (Vidi „Österr. Patentblatt od 1. svibnja 1912. br. 9.)

Opis komutatora.

Najbolje bit će, da pokušamo sami konstruirati komutator.

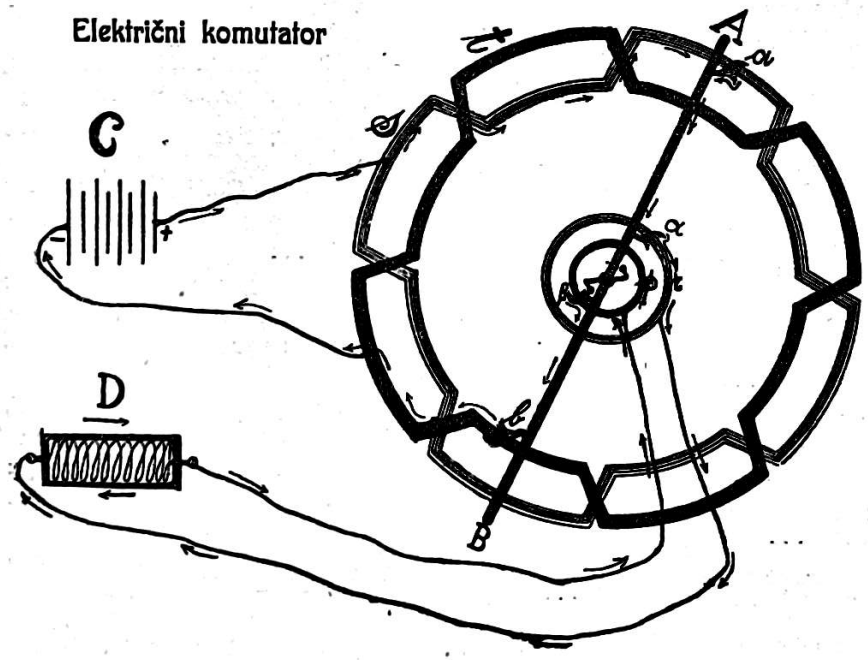

Uzmimo dvije žice, savijmo svaku u lukove i položimo jednu na drugu tako, da od lukova dobijemo dva kruga — jedan vanjski i jedan unutarnji —

s istim središtem. Iza vanjskog ili unutarnjeg luka jedne žice dolazi vanjski odnosno unutarnji luk druge žice. — Na slici su označene žice slovima *s* i *t*; jedna radi lakšeg razumijevanja tanko iscrtana, a druga debelo povučena. Slika također jasno pokazuje, kako se izmjenjuju lukovi jedne i druge žice. — Poprijeko krugova postavimo kovnu priječku *A B*, koja se može okretati oko svojeg središta; na njezine krajeve treba da postavimo dvije četkice *a* i *b* i to jednu bliže središtu a drugu dalje od njega tako, da jedna struže po lukovima vanjskoga kruga, a druga po lukovima unutarnjeg (u našem slučaju *a* po vanjskom krugu, a *b* po unutarnjem). Unutar velikih krugova namjestimo još dva malena kruga, *p* i *r*, nejednake veličine, po kojima kao i po vanjskim krugovima stružu dvije četkice pričvršćene za priječku *A B* i to opet u nejednakoj udaljenosti od središta: četkica α pričvršćena je dalje od njega i struže po većem, tanko iscrtanom, unutarnjem $-r-$krugu, i četkicu β, koja struže po manjem, debelo povučenom $-p-$krugu, te je zato bliže središta.

Da ne bi struja prelazila s jednog kruga na drugi, bilo kod vanjskih velikih krugova bilo kod unutarnjih malih krugova moramo obje sploštene žice *s* i *t* odnosno *p* i *r* međusobno izolirati. Jednako treba da izoliramo obje polovice priječke *AB*, da ne bi struja strujila ravno s jedne strane priječke na drugu, na pr. od četkice *a* k četkici *b*. Ovu izolaciju pokazuju na slici u sredini priječke malene bijele crtice.

Djelovanje komutatora.

Znamo, da struja uvijek teče sa pozitivnog pola na negativni. Spojimo dakle pozitivni pol (+) baterije *C* sa iscrtanom žicom *s*, a negativni (−) sa debelo izvučenom žicom *t*. Na našoj slici dakle ide struja po žici *s* do četkice *a* (na žicu *t* ne može prijeći, jer su žice *s* i *t* izolirane jedna od druge), po njoj preko priječke *A* do unutarnje četkice α; odavle prijeđe na veći unutarnji krug *r*, koji je žicom spojen sa bilo kakvim strojem *D*. Prošavši kroz *D* vraća se struja po žici k središtu krugova: dolazi najprije na mali unutarnji krug *p*, sa njega preko četkice β na drugu polovinu priječke *AB* i pomoću četkice *b*, koja struže po debeloj žici, na debelu žicu *t*, i onda najkraćim putem u bateriju *C*. Tako će struja teći, dok bude priječka stajala onako, kako to pokazuje naša slika. Pomaknemo li pak priječku za jedan luk naprijed, bit će djelovanje uprav obratno. Struja, koja je prije ulazila po četkici *a*, ulazit će sada po četkici *b*: jednostavno zato, jer četkica *a* struže sada po žici *t*, a ne po žici *s*, koja je spojena sa pozitivnim polom baterije, a po kojoj struže sada četkica *b*. Pratimo li struju, otkako je unišla preko četkice *b* na priječku, iz priječke preko unutarnje četkice β na mali krug itd., možemo se uvjeriti, da je smjer struje u istinu uprav obratan. Pomaknemo li priječku još za jedan luk, strujit će struja starim, prvim smjerom; kod ponovnog okretaja opet drugim, prvome protivnim itd. Na taj će se način smjer struje toliko puta promijeniti u bilo kakvom stroju *D*, — ako jedamput okrenemo priječku — koliko imade svaki krug lukova.

I time upoznasmo sve tajne Milanovićevog komutatora.

Svojstva, preinake i uporaba komutatora.

1. Struja se mijenja točno toliko puta, koliko se hoće. O brzini okretaja priječke i o broju lukova na vanjskim krugovima zavisi broj promjene smjera

struje. Umnažanjem lukova i broja okretaja priječke možemo smjer struje promijeniti i više nego 300.000 puta u sekundi.

2. Smjer se dade mijenjati iza jednakih ili nejednakih odsjeka vremena. Budu li lukovi jednake dužine, mijenjat će struja svoj smjer kod jednolikog okretanja priječke iza jednakih odsjeka vremena; budu li razne dužine, mijenjat će iza raznih odsjeka vremena.

3. Upotrebiti se može svagdje, gdje treba mijenjati smjer električne struje. Kod dinamo- i magneto-električnih motora i mašina, kod električnog svijetla sa ugljenima, za regulaciju ura, itd. Uz nekoje promjene može nam poslužiti i kao električni prekidač sa jednakim svojstvima, uz razne preinake dade se njime struja prekinuti do milijun puta i više na sekundu, vidi patentni spis od 11. XI. 1912. br. 56263.) Usporedimo li ovaj komutator sa predašnjima, mora nas upravo zadiviti svojom jednostavnošću i drugim svojstvima, kojima nadvisuje sve ostale do sada izumljene.

Još nekoji Milanovićevi izumi.

Osim spomenutog motora i opisanog komutatora imade u pripremi i drugi komutator, koji imade tu prednost. da će si struja (i vrlo slaba) moći s a m a, bez ikakvoga vanjskoga utjecaja mijenjati smjer, Taj će komutator doskora dati patentirati. Imade još više drugih vrlo važnih izuma, o kojima ćemo jošte koji put progovoriti u „Luči“, napose o onom izumu, o kojem je narodni zastupnik Spinčić govorio u delegacijama te ga preporučio grofu Montecuccoli-u, admiralu austrijske mornarice.

Smotra.

Adela Milčinović. — Bez sreće.

Nema sumnje, e se tip slavonski u velike razlikuje od tipa uže Hrvatske, i dok su Hrvati temperamenta zapadnjačkog, Slavonci su neki mali Orientalci, vrele krvi, naglih i jakih čuvstava. Kod nas ne ćete doživjeti, da vas netko javno na ulici, pa baš ni u šoru, nazove deranom, a vi mu zato učinite dobro djelo, izračunavši koliko n. pr. iznosi toliko i toliko kila brašna po otu i otu cijenu. Vi biste se ovdje uvrijedili, a ondje ćete se priznati deranom za malenu plaću, za jedan: bravo. Pa ipak, vjerujte mi, Slavonci nijesu tako zli, oni su učinjeni zlima. Krivo ih prikaza jedna cijela generacija pisaca, iznoseći površno i jednostrano njihov malo prebujan život, ne tražeći dublje razloge, iznoseći više formu no psihu. I Josip Kozarac zgriješi u tome, no ne toliko ko ostali, pogotovu ne ko njegov rođak. Među potonje pada i Adela Milčinović svojom novom dramom.

Ne kanim ovdje praviti nikakovih komparacija, a najpače ne ću izbrajati slavonske literate Ivića, Kostelnika, Maroševićku, Milovana, pa onda još neke naše, i one što nijesu u našem kolu. Dosta je da reknem, e nam Milčinovićka ne kaza ništa novo, no nas podsjeća na mnoge dojakošnje radnje gotovo istog sadržaja. Ne ću reći, e mi je sumnjivo, kako to, te je Milčinovička produktivnija od svog literarnog druga Andrije, a mimoilazim i slučaj Silvija i Ele Kranjčević, no velim, da je vrlo opasan posao, kad se koja gospođa, u tom slučaju Adela M. upušta u iznašanje i neriješenje seksualnih problema. Ne kanim se obazrijeti na dojakošnje njene radove (o Milčinovićima je govorio jedared njihov znanac Nehajev), samo spominjem. kako je svoje „listiće iz jednog dnevnika“ (možda „Novosti“) napisala i dala otisnuti sigurno bez znanja svog muža Andrije, koji joj dozvoli protiv volje izdanje stare i nagrađene drame.

Evo vam primjer, kako se ne smiju pisati drame, kako se ne smiju crtati Slavonci i njihov život:

„Mile Drakulićev, sluga u kući Tome Kuzmanovića,“ kojeg voli Tomina žena Franjka i Mande Tadina, ubije Tomu, ili ako hoćete, izvadi mosnice tako, te je Tomo na povratku u dom „slomio vrat u provajliji kod mlina.“ To pak učini Mile zato, što nije mogao više podnositi da bude tuđi sluga, te jer je htio spasiti zemlju i onu snagu, što počiva u onim njegovim žuljavim rukama, pa zato veli: „Nigda, nigda me nije ma samo časak grizla savjest za koji čin. (str. 105.). Vele neki za Tomu: „Bilo mu je valjda suđeno!“ — no kaki suđeno? „Ondje su baš mosnice povađene. A to niti je povadio Bog, niti sudbina.“ Mile je uvjeren da ga nije nitko vidio, a do sada još nije nitko ni posumnjao na nj. No Mande Tadina, koja bijaše i Matina i Đurina i Tomina i Milina i svačija, budno je pratila Milu pogotovo u posljednje vrijeme. Tako ga je eto vidjela, dok je razarao mosnice. To ona ispriča Tunji, da Mile dozna, e ona znade za njegov zločin. Kad nije Mile (na početku 3. čina) htio odmah prijeći u njenu kuću, jer i tamo bi uvijek oštao samo sluga, prijavljuje ona stvar općini, da se tako riješi Franjke, za koju reče, e je Milu nahuckala na Tomu. Tako bi Mile izgubiv Franjku došao u kuću njena čovjeka. Mile međutim uvidi podlost Mandinu, koja prisluškuje razgovor između njega i Franjke, te je u posljednjem konfliktu sav razdražen baca u ždrijelo peći za paljenje kreča.

Iz sadržaja razabirete, kako to nije drama, no puko pričanje i konstatovanje vrlo poznatih i toliko puta opisanih fakata, pa kad još nebi pripovijedanje teklo glatko, to bi „kazališno parče“ potpuno neuspjelo. Moram istaći dosta lijep i mjestimice nekorektan jezik (tako na str. 8). Drama traži uz umjetnički oblik i riješenje (makar i djelomično) nekog problema. Milčinovička nam ne dade dramu ni oblikom, ni sadržajem. Slavoniju nam ocrtaše mnogi i bolje i ljepše i manje jednostavno. Milčinovička iznosi samo zle strane, loše i pokvarene karaktere, htijući prikazati Slavoniju lošiju no jest, gorom od loše Hrvatske. Mande Tadina je lukava, perfidna, upravo pariški demoralizovana žena preljubnica. Njen je dijalog sa Miletom vršak bećarštine u doslovnom slavonskom smislu. Nešto je „bolja“ Franjka, dok bi Mile htio u početku sjedjeti na dva stolca, pa kad misliš, popravit će se taj biroš, svršava on dramu ubijstvom. Ako hoćete čuti slavonske piljarice — ali vi imadete dosta i zagrebačkih — to su vam baba Manda i baba Marica. Znam čovjeka, koji sistematski kažnjava ovake babe, stavši im najprije petom na nogu, a onda okrenuvši se na peti. O svodilji babi Lizi, te njenim i Milenim načelima ne mogu da govorim, jer me je, vjerujte mi, stid. Zanimljivo je, kako se ljudi što dolaze u kuću Tominu, a on leži mrtav u drugoj sobi, više interesuju za zdravlje konja Zelena, no za Franju i Tomu.

Ubojica Mile ovako priča o Zelenu: „E, kad sam ga ugledao onako izranjena, upravo me nešto p r e s j e k l o u s r c u. Strgao sam rukav košulje i povio mu nogu, a on me gleda ko brata rođena — samo što ne govori.“ Tako Mile, a svi što dolaze u kuću počinju: „Dobar veče, ljudi! Ma je li istina, da je Zelen živ?“ Na to im se odgovara: „Da Bog dâ. Živ je živ! Eno ga u štali“ (str. 38. i 39.). Već spomenuh lošu tehniku te drame, a dokazom vam je dijalog između Mile i Franjke (str. 19. i dalje), koji je vrlo važan, to više, što je u prvom činu, a opet jest tako loš i psihološki nepojmljiv, upravo nemoguć.

Matica nije marila izdati taku stvar, jer je među inim prosta, izverglana, a nadamo se, da će kazalište odbiti prikazivanje, uvaživši riječi gđe Marije Ružićke Strozzi: „Kazalište bi moralo biti po mom sudu najsavršeniji uzgojni zavod, te bi kao takovo moralo osobito pažljivo birati dramska djela, koja da se predstavljaju, to više, što je mladež najmarljiviji posjetitelj našega kazališta, a mlade duše, koje još nijesu prošle školu iskustva i života, vrlo lako upijaju otrov, koji bi im mogao biti ubitačan.“

Ne ću govoriti dalje, ponajpače stoga, što nijesam kriv da je ovdje sve bez sreće: i drama, i glavni junak, a najviše Adela M. Ne mogoh biti ovaj puta literaran, no bit ću srećan ako mi priznate, te nijesam bio ni indiskretan, ni nekavalir. *V. J—k—ć.*

LISTAK.

Zagrebu.

Sa bosanskijeh žala stigoh
U tvoje krilo, Zagreb-grade,
Ti naše sreće prva srećo,
I naših suza čemer-jade:
Svim, svima nama prijestolnice dična,
Bošnjaku kô i Zagorcu obična!

Oj tvoje krilo toplo, meko,
U meni novi zanos budi,
Sve, sve mi pjeva slatko, milo:
I tvoje gore, vode i ljudi.
Tržištim tvojim i po ulicama
Gromori riječ materinska sama.

Ja ćutim ovdje, da sam u svom:
U svome gnijezdu sretna ptica,
Na svome nebu sretna zvijezda:
Svi mi smo jedna porodica,
A tvoji čari — prsi materine,
Na kojim duh moj do neba se vine.

Kudgodjer kren'o tvojim drumom:
Il u Tuškanac, k Maksimiru,
Botaničkijem šeto vrtom,
Il' na Zrinjevcu zasjeo u miru.
Svud, svuda sretan i blažen u grudi,
Tvoj trunak svaki na život me budi.

A pored drugih veličina,
Kojijem svjetliš nama svima
I kojim rod se naprijed kreće
I ponos diže u prsima:
Arkade tvoje kip povijesti to je
I uz njih osta duh i srce moje.

Oj grade prvi, majko naša,
Ti milovidna kraljska kćeri,
Ti naša zora i Danica,
Ti sunce žarko s rajskih dveri,
Ti raju. iz kog svaka milost rosi,
Ti b'jelih vila gn'jezdo raskošno si.

Ti budi nama prijestolnica,
Sva srca k tebi neka teže,
Ti ljubav nama milosnica,
Te sve nas čvrsto, bratski steže.
Ti baci okom s mora do Karpata,
A žeži sve nas, — o Majko Hrvata.

U Zagrebu, početkom rujna 1912.

O. Augustin Čičić, bosanski franjevac.

Omladinsko društvo u Vitezu (Bosna).

Idem po prvi puta na osnutak omladinske organizacije. Na pô smrznut izlazim iz hladnih željezničkih kola na pustu stanicu, gdje me čeka momčić, što ga „ujak" spremio preda me. Prijeki nas put vodi preko zamrzlih, bijelih polja i livada, preko opasnih i uskih ćuprijica i kroz šljivike, gdje se kamenjem i neprestanom vikom osiguravamo od golemih kerova. Lijepi čairi i guste, jelove šume pokrivene snijegom sjaje se na slabom, zimskom suncu; mi idemo teška koraka, znoj nas oblio, naše noge propadaju u snijeg a u duši ćutim svu poeziju i ljepotu ovoga kraja, gdje po šumama još uvijek žive medvjedi i veprovi, gdje se age radi šake pljeve ubijaju i gdje o vršidbi dolaze na gumno svake godine žandari. Moj provodić Stipo, golih prsiju i crvenih, zmrznutih ruku, priča o lanjskoj žetvi, o kozama, što ne umiju da prijeđu preko brvna, već se utapljaju u Lašvi, i hvali se da je i on naš omladinac, a u mome se srcu diže nešto toplo, lijepo.

Na misi sam sjedim u klupi za „inteligenciju i gospodu" i neznam ni sam, u što sam se zamislio. Na jedanput zaori crkvom: „Zdravo tilo Isusovo" iznajprije slabo nekako ženski, čuju se još pojedini glasovi, a onda sve jače i jače, dok se svi oni, i dječji i ženski i muški glasovi ne sliju u silnu veličanstvenu pjesmu. Dižem oči i gledam sav taj svijet, čisto u duši ćutim, kako moja vjera raste i jača, a oni svi, i jaki i slabi i stari i mladi, podigli glave i pjevaju, iz suznih im očiju sjeva zanos, vjera, oduševljenje i opet vjera . . .

Iza mise je sastanak omladinske organizacije. Došao sam plah i bojažljiv, ni sam nijesam znao, što da im govorim, hoće li me shvatiti, hoće li moj dolazak donijeti ikakve koristi? Iza prvih riječi pogledao sam u njihove plave oči i znao sam sve. U duši mi se pojavio „mladi ujak", kako im već kroz mjesec dana, otkako je ovamo došao, govori o našoj ideji, kako ih uči i upućuje u sve i bi u ovaj čas drag ko oni njegovi prethodnici, što su krvlju svojom svjedočili čvrstu vjeru. Govorio sam iz duše, njihova su me napeta lica uvjeravala, da me slušaju, da me razumiju, da mi odobravaju, a ja sam bio sretan. Istom tada sam vidio pravo, što znači voljeti narod.

Odlazim iz gostoljubivog župnog dvorca, ta, mi smo u svakoj prilici Hrvati, oko mene padaju prvi mraci, meki ko paučina, a u duši nosim vjeru veliku i vječnu, da se ragja nova, slobodna, katolička Hrvatska.

Zvonimir Sprajcer.

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.

LUČ

GODINA VIII. BROJ 7. I 8.

S. Šimunović:

Naša kultura.

Kaže se, da je demokratizam atmosfera, u kojoj živemo i koju dišemo. Svaki nastoji živjeti u njoj, kako bolje može: demokrat demokratski, a aristokrat aristokratski. Jer nitko ne će poreći, da je naše doba protkano i aristokratskim životom, koji tako lijepo i nesmetano diše demokratski uzduh.

Omalovažavati niže slojeve i biti gluh za potrebe radnika i seljaštva — to još nije znak aristokratizma; nemarom za tužbe bijednih i potlačenih ne razlikuje se aristokratizam od demokratizma, već neplemenitost od plemenitosti. A mi vidimo da među aristokratima ima i humanih i plemenitih ljudi, iskrene sućuti i nježnog osjećaja, što je u više navrata urodilo lijepim humanitarnim ustanovama.

No među aristokratima nema nijednoga, koji bi imao smisla i ljubavi za sve one svagdanje sitne poslove, na koje je privezan čovjek iz malog puka; nema nijednoga, koji bi svoje sile posvetio sitnom radu, bez kojega je nemoguć napredak narodne kulture. Veliki potezi i sjajni programi — to je javni rad aristokrata, ali onaj niz sitnih akcija, koji je jedino kadar ostvariti veliki potez — to aristokrat nekud prezire i drži nedostojnim. U najboljem slučaju kazat će nižim od sebe, da to rade. To je bitna razlika između aristokratizma i demokratizma.

S ovog stanovišta prosudimo naš dosadašnji javni život i naći ćemo izvor mnogih naših nedaća i neuspjeha. Naći ćemo, da se dadu rodoljubna glasila uređivati i kroz decenije voditi javni rad u demokratskom ruhu a u čisto aristokratskom osjećaju.

Možemo li analogno ovomu povući crtu između kulture i nekulture?

Kod ovako širokog pojma, kao što je pojam kulture, mislim, da ne smijemo biti prijatelji definicija. Jer tu nam se nameće tako ogroman broj pojava u raznom pravcu i sa raznom značajkom, da pojam kulture upotrebljavamo samo kao jedno abbreviatur za sve pojmove, u kojima je sadržano naše mišljenje i naš život. U ovom velikom nizu pojava možemo tek konstatirati stanovite identitete i pokazati elemente, iz kojih su po povjesnom razvoju sastavljeni.

I.

Prosječan se čovjek osjeća uzdignutim i sretnim, ako javno mnijenje hvali njegovo mišljenje, njegovu knjigu, njegov rad. Istom onaj, koji je u duši osjetio

božica kandelabra); imamo potpuno oblik državnog, vojničkog i pravničkog života, kakov su nam ostavili Grci i Rimljani. Ali pri svemu tomu imamo nešto, što nam nitko nije ostavio, što je sašlo iz nebeskih vedrina: pri shvaćanju svijeta i života posebnu ljubav, koju je Sin Božji donio na svijet. U tomu je velika prednost kršćanske kulture, tolika prednost, koliku ima nad prostim nagonima osjećaj sklad-nosti sa zakonima višeg etičkog reda u svijetu i svemiru.

III.

Sva kultura nije drugo, nego širenje i popularizovanje nekih jednostavnih istina. Da fiksiram samo najglavnije istine, što su sa kršćanstvom na svijet došle.

Otkupljenje. Susrećemo ga u starim mitologijama i u staroj filozofiji, kao teški osjećaj ropstva, što ga je čovječanstvo trpjelo. Filozofija deducira otkupljenje u raznim metafizičkim principima, a mitologija ga obavija u čarobno ruho heroja. To je kod Anaksagore *νοῦς*, kao ordnendes Princip, koji ima da otkupi svijet od nereda i nesređenosti, to je Platonov *δημιουργὸς*, koji će iz kaosa satvoriti oblik i urediti život i poredak u svijetu, da ga kasnije novoplatonici i kršćanski mistici skoro identificiraju sa drugom osobom presvetoga Trojstva. Stoik je opet drukčije osjećao ropstvo u svijetu: ćutio se prikovan na svjetsko mišljenje, na predsude, na običaje, na zakone, na državu. Vidio je, da više ne pripada samomu sebi, već nečemu, što je slabije od njegove duše. I mislio je naći svoje otkupljenje, ako se povuče od svijeta i od mnoštva, da može živjeti s onu stranu dobra i zla.

Što je za pogane bila slutnja i nagađanje, za kršćane je izvor sreće. Osjećaj, da je otkupljen od svega niskoga i materijalnoga, da je njegov rad doveden u sklad sa radom i zakonima Svemožnoga Bića, mora preliti čovječje oko mirom i vedrinom i dušu napuniti veseljem i heroizmom. Tko nije osjetio ovu veliku istinu, shvatljivo je nekud da obično zađe u hedonizam, koji će nužno čovjeka, što znade misliti, dovesti u pesimizam. Ili će se možda ojunačiti, pak će — vraćajući se na stoičko stanovište — izmašlati „nadčovjeka“, koji je „jenseits Gut nud Böse“ i koji ima da provede „okret svih vrijednosti.“

Ideja žrtvovanja. Svijet živi od žrtava malenih i slabih. Pitanje sreće u obitelji, pitanje napretka u jednom narodu zavisi ponajviše od toga, koliko su pojedinci voljni, da se žrtvuju za dobro i korist svoje okoline. I moć i ugled katoličke crkve, — napisao je negdje Paulsen — stoji ponajviše u tomu, što ima mnogo redova i ustanova, u kojima se ljudi žrtvuju za dobro drugih. U ovom smislu razumjeti je veliko značenje žrtava u bibliji. Od blaga i od plodova treba uvijek nešto prikazati Bogu, jer teško će biti onomu, koji uživa sve, koji zadovoljava svim svojim nagonima. Pogotovo treba zatajivanja i žrtvovanja samoga sebe pri velikim pothvatima, jer inače nema uspjeha. No životu starih klasičnih naroda požrtvovnost bijaše posvema nepoznata. A kršćanstvo ju podiglo na veliki životni princip, jer se sam Sin Božji žrtvovao i žrtvu traži od svih svojih sljedbenika. Ova krepost najljepši e cvijet kršćanske kulture. Svijet živi od žrtava malenih i slabih.

Trpljenje i bol. — Za Grke bijaše bol kazna i nesreća, a ipak je bol sastavni dio čovječjeg života i više ima dobrih, nego zlih crta. Kršćanstvo je blagoslivlje i na trpljenju stvara podlogu svih svojih pobjeda. Možda je istinito ono, što naglasuju ruski pripovjedači: „Junak je najviši, tko najviše trpjet ima.“ Ovo

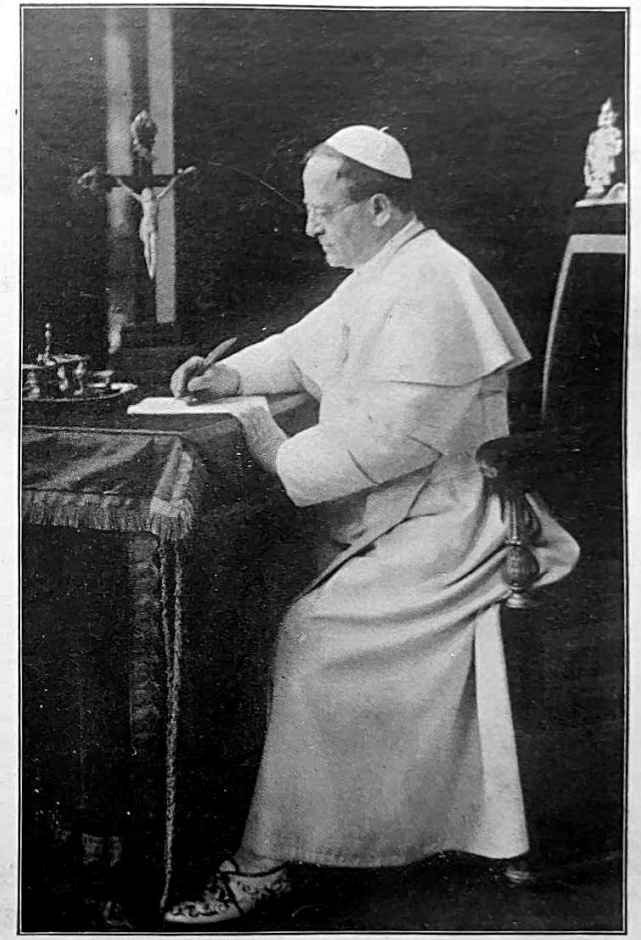

svojstvo pripisuju oni ruskom mužiku, a može se pripisati i svakoj akciji, jer se energija očituje u ustrajnosti, a ne u časovitoj provali.

IV.

Život je radost, »krása všech krás, moc všech mocí. Život jest, po čem všekni touži a čeho všickni nad zlato a drahé kameny si váží.« (Dr. Novak: »Kněžské problémy«.) A reforma je — ističe nadalje dr. Novak — operacija i kidanje vlastitog života. No bez reforme nema života, jer »žiti jest rozvijeti se«. Reformu mogu provoditi ili čiste ruke ili ulica.

I kultura ima svoje reforme, ulice: francusku revoluciju, socijalno-demokratski pokret i moderno-individualni relativizam.

Humanizam je oživio lijepe forme Ciceronova govora i povratio opet u literaturu shvaćanje prirode i realnosti, ali i donio jednu veliku nesreću, koju i danas teško osjećamo. U doba humanizma prvi put se razdijelio narod od inteligencije i postala prva književnost naobraženih. U Ateni nije vlada samo uzdržavala gradske siromahe, već im i u kazalištu davala besplatno mjesto. Ne bijaše kazalište privilegij razmažene buržoazije kao danas, već svojina cijeloga naroda. U tomu pravcu nije humanizam ništa reformirao, već odsjekao jednu zdravu granu na ljudskom životu, koja je lijepo rasla u srednjem i starom vijeku. To je htjela popraviti romantika spajajući stare konzervativne elemente s novim, radikalnim. Ona ne će ustanoviti novu crkvu niti novi društveni poredak, već ga želi samo prodahnuti novim životom, ko što ni kršćanstvo nije ukinulo ni jotu u starom zavjetu, već ga samo oduhovilo novim duhom.

No proti svakoj reformi u kršćanskom smjeru stoji današnji relativizam ili bolje racijonalizam. Jedino, što može proći kroz forme razuma, sigurno je i istinito. Na to se sve poziva, počevši od Taineova »De l' intelligence« pa do našeg abiturijenta. Kant je dapače u »Kritici čistog uma«, nemogući pojam Boga strpati u svoje kategorije, porekao njegov opstanak, bez obzira na to, da je u praktičnom umu opstanak Boga postavio kao najglavniji postulat. Ovaj postupak Schopenhauer s punim pravom izvrgava smijehu.

No razumu nitko ne može poreći pravo, da sve ispituje i sve kritizira, pa dakako i vrijednost samoga sebe. Je li sam razum kadar preuzeti vodstvo svih čovječjih djela? Pascal u »Penseses« ima i ovaj primjer: »Uzmimo najvećeg učenjaka, koji se najviše poziva na razum. Postavimo ga na dasku, koja visi nad otvorenim, dubokim ponorom, pa mu kažimo: ako se budeš čvrsto držao daske, ne će ti se ništa dogoditi. Gledajmo tada, hoće li učenjak, dok bude stajao nad ponorom zadržati nepromijenjenu boju lica. Ima za to vrlo malo vjerojatnosti. Jer mnogo je ljudi, koji principijelno ne vjeruju u nikakove duhove ni sablasti pa opet obnoć ne će nikud sami.

Nije dakle isključivo razum vodić čovječjeg života. U tomu je griješila i sva novovjeka pedagogija. Trpajući u razum sve moguće predodžbe i pojmove škola producira inteligenciju bez zanosa i volje, koja živi u nemoćnoj kontemplaciji svojih slabosti. Ili, ako nije tako, onda izlaze iz škole učeni zločinci, dà, »prosti lopovi u fraku i cilindru« — kazao bi dr. Arnold. Otud i dolazi u najnovije doba mišljenje, da se centrum pedagogije prenese iz razuma u srce. Ovu misao zastupa kod Francuza Peinaux, kod Nijemaca Foerster, a kod nas Arnold.

Nije dakle razum isključivo raprezentant čovjeka, već je čovječja duša totalitet, od kojeg se ne smiju lučiti pojedine sposobnosti. I kao takova ima svojih težnja i zahtjeva, među kojima je i pojam Boga i života onkraj groba.

V.

Sa razvitkom kulture nema sumnje, da napreduje i plemenitost. Život se kreće između dobra i zla; zla nestaje spoznajom dobra. U kršćanstvu imamo ljudi, kod kojih je činiti dobro nešto tako spontano, gotovo bi kazao prirođeno, da su sve njihove moći u službi dobra. Je li ovo cilj, kamo cijelo čovječanstvo mora težiti?

Kada država ili znanost prestane da ima uzvišeni neki i cijelom čovječanstvu sveti cilj, za koji vojuje, izgleda kao da je izgubila i razlog svoga opstanka. Država postaje sve više poprištem kapitalističkih borba ili narodnog trvenja, a znanost prelazi u mrtvo slovo, bez duha, koji podiže i oživljuje. Mi učimo danas, mnogo učimo, i kad se vratimo kući, možemo opetovati riječi onog plemića — građanina u Mollierovoj komediji, koji vrativši se kući poslije sata s učiteljem, hvali se svojoj ženi „Znaš li ti“ — veli — „da ja već znam, da razgovarajući s tobom razgovaram u prozi?“ — Sreća samo, što izvan školskih zidina ima mnogo toga, što uči bolje od „školske mudrosti“.

Svaki kulturni sastavni elemenat teži prema glavnom cilju čovječanstva. A razlikujemo religijozni, umjetnički, nacijonalni i znanstveni kulturni elemenat. Svaki ima svoj posebni put, ali svih vuče glavni cilj. U pojedinim kulturnim periodama istaknu se pojedini elementi sa jačom ili slabijom snagom, već kako je smjer doba u opće. U hrvatskoj takozvanoj Ćirilo-Metodskoj kulturnoj periodi imamo najjače istaknut religijozni elemenat; u doba Krešimira Velikoga narodni; a u doba dubrovačko-dalmatinskog humanizma najljepše je cvjetao umjetnički elemenat. Ilirski pokret opet je donio narodno čuvstvo na najvišoj bazi. No kako treba shvatiti ilirizam, pokazala su jedino dva nastavljača ilirskog pokreta: Strossmayer i Š. Brešćenski, i time, čini mi se, označili smjer budućim pokoljenjima.

V. M.

Ponoć.

Lagano udara bat — —
Kroz tihu, sanenu dol
Gubi se drhtavi glas — —
Ko srca mojega bol.
Ponoćni odbija sat — —
To laki lepet je krila —
Eter zadrhtao vas,
Bijela je došla to vila.

U noćni spusti se mrak
Tiho, ko nečujna sjen — —
I minu srca mi vaj — —
Lako kroz drvored snen
Mjeseca srebrni trak
Duž siva šulja se granja — —
Zvijezda sićanih sjaj
Ko da o sreći sanja.

Ljuba Ivić:

Nemoj ići.

O nemoj ići, nemoj ići!
Mladosti moja sa proljeća miljem,
Sa jorgovanom, s bosiljem i smiljem.
Glē: svuda pupa i niče i cvate,
Da mladost kite i da ju pozlate,
A ljuta zima već će sama stići.
O nemoj ići, nemoj ići!

O nemoj ići, nemoj ići!
Tā od sveg, čim gòd nas život tužne dari,
Tvoj topli dah nam svijetli tek i žari.
Stog pusti to nam malo sna i smiješka,
Jer žića zima kruta je i teška.
A ona već će ljuta sama stići.
O nemoj ići, nemoj ići!

O nemoj ići, nemoj ići!
O tvoje grane sve sam želje svio
I slatke nade, bi l' ih kazat smio!
Ja imam zlato, što ljubim i volim,
Pa s njim te klečeć zaklinjem i molim:
O kad će zima ljuta sama stići,
O nemoj ići, nemoj ići!

O nemoj ići, nemoj ići!
Ja krv sam svoju tebi svu zapisô,
Jer nisi vrijeme, 'već srce i misô.
Dok drugim gineš sa proljeća dražim',
Ja vjek te cvjetnu i vjek mladu tražim!
Pa hoće l' drugim zima ljuta stići:
O nemoj ići, nemoj ići!

O nemoj ići, nemoj ići!
Vjek cvjetna budi! Nek se kucaj mili
Na žaru tvome i gali i krili.
Sa cvijećem tvojim uvelim i blijedim
Ne smrt da dišem, već da vječnost gledim!
Jer sve će proći, a zima će stići:
O nemoj ići, nemoj ići!

Ljuba Ivić:

O hoće l' doći?

Kad prva poljem magla pane,
Kad zadnja cvjetat ruža stane,
Kad gavranâ se jato crni'
Po mokroj stane skitat strni . . .
Kad šumu, goru, dol i put
Opali leden mraz i ljut:
Sred vlažne noći
Je l', ti ćeš doći?

Kad prvi pupa list i trava,
Prolista šuma i dubrava;
Kad na oblaku zlatnu laku
Ja plovit pustim želju svaku;
Kad rascvate se cio svijet
U jedan ruže rukovjet:
Sred mlade noći
Je l', ti ćeš doći? . . .

Kad Angelus se srebren širi,
Kad sve se skupi i sve smiri,
Po selu snijeg sitan sipi,
A na bunaru đerma škripi,
Kad sve se krijepi, sladi snom,
A ja te čekam s molitvom:
Sred zimske noći
Je l', ti ćeš doći?

Kad klas se poljem zlatan svija,
A vjetrić luta i ćarlija,
Mrak na svijet pada i na vôde
A vrh njih ždrali hite, brode,
Kad za oblakom nasmijan
Svoj mjesec kaže nakovanj . . .
Sred zlatne noći
Je l', ti ćeš doći? . . .

O slatka slutnjo, draga meni,
O daj mi tajnu odgoneni.
Već prođe Božić, maj i ljeto
A ja ju čeznem, čekam eto.
Još malo, pa će sitan snijeg
Pobijelit šumu, dol i brijeg. . .
Sred zimske noći
O hoće l' doći? . .

M. Velaga:

Čekaju.

Anđina kuća stoji uz cestu, kao i druge, i njezinoj se kući svraća puteljak, kao i drugima, ali njezina nije kao u drugih.

Njezina je kosti okrenula cesti, odvratila oči od puteljka te gleda u obor i vrt pod njom pa dalje na ogradu — kao udova, koja je odbila svijet, odvrnula se od njega, pa stala da čuva svoje, da ga dočuva nekomu.

Tako eto u jednoličnom komšiluku odaje mjesečina Anđinu kuću, koja kao da se htjela sakriti, jer ne može da se takmi sa svojim drugama.

U susjedstvu se zamjećuje kroz okanca i prozorčiće borba mjesečje svjetlosti sa svjetiljkama, tamna, mukla; a u Anđe kao da je prokrvavio mjesečji trak, što se nadvirio preko pendžera. Crven je u Anđe mjesečev trak, crvena je cijela kuća, jer upravo zapreće Anđa kruh.

Čemu da troši svijeću, kad je dobra žerava, a ne će vezak vesti. — Malo će ukrasti noći, jer nije mogla dospjeti danas, a sutra treba više kruha. Ujutro vraća joj se nevjesta (snaha), a lakše prolazi vrijeme, kad smo čim zabavljeni, misli ona.

Razgrnuta žerava po crijepnji rasvjetljuje čađavu ljesu, lonce po spremama, siromašni krevet u kutu — sve to rasvjetljuje, dok se na nju ne navuku bijele pepelne košuljice, da je pokriju. Gle, kako se stavila žerava, da upotpuni vanjsku sliku udovine kuće, što je se dovezô mjesec, pa svakoga upozoruje na nju. A briga je Anđu za čije šale ili tajne dogovore.

Oblio ju znoj, pomiješao ga sa suzama. Zavro joj se u očnice dim, pa ih runi. A tekle bi suze ne samo od dima nego i od radosti i očekivanja. Očekuje snahu, jer joj sin Jure primio pred suton pismo, koje najavljuje sutrašnji njezin povratak . . . Sjedi Anđa tu kod vatre stisnutih očiju, dok joj odlane malko, jer joj ih ne dadu otvoriti suze.

Iz jednoga kuta začuje se odjednom djetinji plač.

Anđa poskoči onomu uglu dolje:

— Što mu je? — Daj ga meni! Ja sam već zapretala.

— Jedva ga malo prije uspavah . . . Prenuo se, što li . . . Evo ga tebi, razabire se jasnije glas njezina sina Jure kroz vratašca, što spajaju gornji i donji dio kuće.

— Daj, dušo, daj ga meni. Teško je dijete odviknuti od majke, pa neka si ti otac — našali se Anđa s posmjehom, koji prožima majčina ljubav, a zamjećuje se i u tami.

Starica užiže svijeću i prima dijete kroz vratašca.

— Gore dimi, plakat će, veli skrbno sin.

Nestalo je dima, a čuvat ću i ja još noćas . . . Hoće li Ivka u zoru? . . .

— Tako je pisala.

Opet je ugasnula svijeća, čula se škripa drvenoga kreveta, razgovaranje i pjevuckanje sjetno, bolno, što ga ima i najžalosnija majka uz nejako ranče. Samo joj pjevanje provire u srcu, izvire na usta, a da ga i ne zove . . .

Za čas je zaspao Perica, a Anđa se naslonila na ruku, da ne bi prespala, dok joj se ispeče kruh. Upustila se u misli te s njima išla u susret nevjesti.

– Evo napokon i moje néve! Kako se lijepo oporavila. Neka! Hvala momu Bogu i Gospi! Evo ti Perice, čuvali smo ga. Jure ga je bolje čuvao, nego bi ti, bolje nego sam ja... Dobri otac...

Anđa je vidjela sretnu nevjestu; mislila je kako joj je lijepo i... i gotovo bi joj zaviđala, da nije – njezina!

Njezin pokojni Petar nije nikada bio kao Jure. Juru je odgojila ona, Anđa, odgojila ga je upravo takovim, kakvim je željela, da joj bude Petar, a nije bio...

Misli joj utiču čak onamo, kad je i ona bila nevjestom i uživala samo godinu dana, dok se nije propio Petar. Od tada je što kao udovica, kojoj su na silu nametnuli pijanca gospodarom i skrbnikom, a što je zbilja udovica. Petar je podavno umro, a ona je ostala, životarila, sagibala se pred nevremenom, kao ona murva pred kućom, što žive o jednoj žili. Jedino, što ju je podržavalo na svijetu i pridržavalo kod kuće sa iskasapljenim imanjem, to su joj bila djeca – Jure i kćeri.

Kćeri je poudala, a već izmakla treća, da se oženio Jure.

Došla nevjesta, smanjio joj se trud, pa joj spustila u tamnu nutrinju trak sunčanoga žara, da izmami radosni kucaj u očemerenu srcu, da oživi pridušeni život.

Osjećala se Anđa kao truli hrast, komu je sasuta gnjila utroba, provirile su rane čak na vanjsku koru, pak ušlo na njih sunce, da sprži trulež, a još žive žile izliječi, zacijeli i na njima porodi novu koricu... Stoji, živi, nije za jake udarce, ali onako, još je uzgor te ćuti, kad padne kiša, kad grane sunce...

Oćutjela je Anđa uz nevjestu sunce, dala joj je unuka, odmjenu u kući. Htjela je nevjesta s Jurom pomrsiti u tri godine, što je toliko godina mrčio Petar u krčmama od Imotskoga uz cestu do kuće, pa i one njezine bole. Htjeli su, ali se nije moglo; mislili su, da mogu, jer ih je žuljio taj jaram. Nijesu pazili na se. On jači, pa iznio, a ona oboljela i u bolesti se hrvala radom, samo da ne zaostanu...

Njezina je braća na silu natjerala, da ide na liječenje. Mal da nije bilo prekasno...

– Ti griješiš proti sebi, nama i djetetu, jer te svi trebamo uvjeravala su je braća i muž Jure.

Jedva je jedvice pristala. Teško joj se bilo odijeliti od djeteta, kuće.

– Pošla je i u jutro se vraća – prošapće udova te pod dojmom velikoga veselja uzdahne glasno.

Jure joj se javi.

– Majko, što još nijesi legla?

– Čekam, dok se ispeče kruh. Lako ti je za moje lijeganje... Ti... ti ne spavaš... cijeli si dan radio... a bilo je tvrdo...

... – Nešto mi se ne da...

– Spavaj ti, dušo, ne misli...

Oboje ih zamuknu, oboje misli o istomu.

Jure misli o drugarici, koju mu namjerila Providnost, da s njim dijeli, raspolavlja dnevno breme, tugu, veselje.

Ćutio je tu diobu od prvoga dana sastanka, ćutio ju i pred dva mjeseca, kad je pošao s Ivkom u bolnicu, ćutio ju, kad je drhtao pred liječnikom, jer se nije znalo, koće li se ikad povratiti kući živa, a kamo li zdrava... Ostavio ju tamo, i vratio se sam, tužan, a da nije nikomu kazivao sve svoje tuge; a nije ni imao komu. Tu je ćutio nerazdijeljenu tugu... Našao je kod kuće Pericu, gdje zove mamu, i ciči. Za srce ga je ujeo onaj zov, bockao ga je u grudima, pilio u mozgu.

Dijelio je veselje, kad ga je razveseljavalo pismo s tjedna na tjedan. Danas je napokon primio zadnje pismo. Obuzela ga ugodnost, kao čovjeka, koga je vani osvojila zima, zašao mu led pod nokte, te mu je sve zatrnulo, da se bio pregorio... – pa sada sjedi već povraćen, otopljen, a zgrijana mu krv kola brže nego obično, te ga gotovo omamljuje, opaja, da zaspe.

Sreća uspavljuje u sanje, ali u spavanje ne!

Anđa diže ispod crijepnje kruh, liježe na krevet, stavlja svoju ruku Perici pod glavu, privija se uza nj, da mu dade ono topline, što mu je preteklo od oca, da mu još noćas nadomjesti majku. Razdragale su je napokon slatke sanje i sitno disanje djeteta, što ga drži u naručaju, pa se zagledala u slike, kako niču iz žutih, crvenih bijelih koluta, što ih daje Bog ljudima, da im olakote dane, prikrate noći – uliju života.

Lako je veselu čeljadetu probdjeti noć, kad mu ona upotpunja laskavu maštu, koju pače – hrani!

Brzo je letjela noć, Anđi je letjela brzo, pomagala joj je graditi mašti sliku sreće, što joj niče u srcu. Ona se zabavila njome, pa nije ni kušala da stisne oko...

U zoru su izmilila tamo od zapada kola sa dvoje putnika na vrh Razboja.

Pogled na malo seoce sa nekoliko susjedstva pri strani uvale prekinuo je razgovor i upiti, dugi česti i različni...

– Ivka, evo ti kuće – prozbori na kolima brat sestri, i njih se oboje zagledaju u cestu prema sredini susjedstva; u kuće oko nje, što se skupile kao seoske kóne na raskršću iza mise.

Ivka gleda u kuću, što je okrenula kosti cesti. Željeni pogled odgovara joj na sve upite, briše uspomene na strah, patnje, te zaboravlja bolničko sivo odijelo, teški zrak – sve. Sreća joj zatvara usta, čežnja napunja grudi. Jedva diše. Odveli su je prvi put od kuće i tako dugo... A u toj kući, o njoj sanjaju tri srca, žele je, čekaju, kao i ona njih... To ona ćuti...

Malo joj priječi i zorni mrak i vlažni pogled.

Brzo se izvijugala cestom kola i našla se usred susjedstva.

– Evo nas! – viknuo je kočijaš, a Ivka je pohrlila u kuću, što je okrenula kosti cesti.

Na vratima obora srela se tri poklika, tri uzdaha:

– Sine!... néve... mama!

Ivka je imala za sve samo cjelove.

U kući, što se odvrnula od ceste, našlo je sunce troje sretnih i veselih, gdje dijele veselje, što su ga čekali, a četvrto ga upija iz majčina cjelova, milovanja bakina i očeva oka.

***

Nonca:

Ljetno veče.

Iz ciklusa „Moj dom“.

Laka se ljetna noć, puna nekog čudnog svijetla i topline, spušta sa planina, šumom obraslih, preko zelenih bašča i nakrivljenih krovova na našu čaršiju, a ona je već sva opustjela.

Hodža je otklanjao akšam, trgovci se i zanačije podigli sa svojih sećija, spustili rafe i dostojanstvena koraka pošli svojim kućama. Tek baš na dnu čaršije, gdje se prelazi u ciganski „karamfil-mahalu“ pada po sokaku svijetlo iz dva, tri dućančića. Tamo je bakalnica ciganina Sulje. Cijela ga kasaba iz rugla zove Sulejman-efendijom, što prodaje voće, nezrelo grožđe, natrule zerdelije i crvljive ašlame, a zaklinje se uvijek mušterijama „turskom virom,“ da su prave „Neretva-ašlame bez pirinča“. Malo niže je Arnaut, sjedište svih dokonih lisaka i vječni ideal školske djece. Mnogo je već dijete gorko zaplakalo radi njega, kad je okasnilo kući ili u školu gledajući one puste gurabije, lokume i halve. Preko puta Arnauta je „čivutin“ jedini svoga soja osim doktora u kasabi. Od rane zore, pa u kasnu noć sjedi on u otvorenom dućanu; već su se naši trgovci svih triju vjera počeli protiv njega buniti: „nije, što nam otme po koju mušteriju, fukara je, prosto mu i bilo, ali naša trgovačka čast i poštenje ne da, da trgovac, kazat ćemo, ko neki prosjak po vas dan sjedi i čeka mušterije.“ Gazda Risto, što drži jedne svoje novine i bavi se politikom, javno se prijeti, da će oni, kad im dosadi, povesti jednu deputaciju, pa ravno pred kotarskog predstojnika, neka zabrani „čivutinu“, da kalja njihov čestiti trgovački obrt.

Dosadnu tišinu bune udarci potkovanih kundura o kaldrmu, kad prođe po gdjekoji gazda kraj zatvorenih dućana. Čovjek okasnio nešto, otišao malo u kafanu na jednu „crnu“ ili u birtiji u ćor-sokaku strusio u sebe polić „meke“, pa mu nekako noge teže, odiše duboko, ko da mu je na prsima pedeset oka, a ipak se ćuti jačim i mlađim za dvadeset godina.

Na vrh čaršije, gdje je već pukla meraja, stoji hotel „Central.“ „Nekakvi Švabo, škutor je bio, nije imao, pričaju ljudi, ni čiste košulje na sebi, kad je kô i drugi mnogi „frdekteri“ s okupacijom ovamo došao; a sada najzgodniji čovjek u nas. Kod pokojnog Pere Lovrića, sin njegov Nikolica i sada je u Švabe kô pikulo, bio je sluga nekolike godine. Perina birtija, ko što je već suđeno našem čovjeku, propala, i Švabo je jeftino kupio; bila je baš tamo, gdje je sada sud. On se nekako s prijateljio s gospodom, vlast kupila za skupe novce njegovu kuću, a on otvorio hotel, vatra ga izgorila, mnogo je već zla učinio.

Hotel je jednokatna kuća, u nas joj vele da je lijepa. Pred njom po maloj baščici, a nešto i po sokaku poredani stolovi, po njima prostrti samo na jednoj strani, što je za gospodu, stonjaci, osvijetljeni mnogim fenjerima.

Noć je sve dublja, tišina sve veća. Dolje iz donje čaršije čuje se šum potoka, nerazumljiva galama i po gdjekoja pjesma. Odozgo iz planine dolazi hladni vjetrić, što miriši po onim jelovim šumama i širokim cvjetnatim čairima. Pendžeri se kuća sjaje od zapaljenih svjetiljaka; kad vjetar jače dune, začuje se ko u snu

srebrni smijeh djevojaka, što su izišle na česmu po vodu, prospe se po onim krivim krovovima i crnom sokaku, i sav onaj tužni kraj postaje nekako svjetliji, ljepši, a onda opet ona tišina, što je prekida zveket čaša i po koja glasnija riječ.

Pred hotelom je već gotovo sve puno. Došli su obični, stari gosti, što dolaze i odlaze svaki dan u isto vrijeme, sjedaju na ista mjesta i piju uvijek isto. Poslužitelji ih već i ne pitaju, što žele, već samo poviknu kroz prozor u gostionu: „gospodin predstojnik!“ — „gazda Trifko!“ ili već kako koji dođe, i za čas se već na prozoru stvori ili vino ili piva ili, što je u nas najobičnije, rakija.

Na kraju gospodskih stolova pod fenjerom prema bašči sjedi staro društvo kartaša: dva trgovca, okrupni ljudi, jedan zlatar i penzionirani žandarski stražmeštar dugačkih, crnih brkova, rodom iz Like. Mirni su i ne govore, tek katkada se otme kome usklik radosti, ljutine ili iznenađenja i na pola izgovorena psovka. Po deset se puta svake večeri posvade, kad se u jednoj igri nađe po sedam žandara, dvije „male“ ili „velike“ ali se odmah i pomire, jer jedan drugomu se ne zamjera, što vara, već je svaki ljutit što on sam nije prevario.

Pred vratima, što vodi ravno u gostionu, sjedi naša „inteligencija“. Ima je dva tri stola. Sudac, čovjek već postariji, što se uvijek tuži na svoju sudbinu, koja ga je ovamo bacila, a prema svojim sposobnostima mogao bi biti barem već sudski savjetnik, traži utjehu u pivi i nalazi je kod šeste čaše redovito, jer onda počne da ljubi svakoga, ko mu se primakne. Do njega sjedi veterinar, pred kojim ko obično stoji načeta kifla i puna boca vode. Mora da bude svake večeri u društvu, pa onda „iz principa“ ne pije alkoholnih pića. Nije on jadnik kriv, što će naskoro biti ko starozavjetni Jakov. Samo što je u Jakova bilo sve muško, a u njega pusto ženjskinje, sve jedna drugoj do ušiju. Umije on stvarati bolesti po kotaru, trostruko uračunavati putne troškove. Ali jednoj šešir, drugoj cipele, trećoj knjige, četvrtoj ovo, petoj ono, i prosto carska blagajna bi presušila, a gdje ne će veterinarska. Njegova žena, mršava i dugačka kô direk pred kotarom, moli svake večeri Boga, da pošalje u naš kotar kakvu god kugu i nevolju na stoku, a on se zanio i žestoko raspravlja o sušici kod ljudi i kod goveda sa doktorom, malim, kržljavim Židovom. Doktor je u nas već deset godina i baš zadnje vrijeme govori svagdje po čaršiji, da će naskoro otići od nas, jer smo odveć nekulturni i divlji, a dvije mu stvari osobito dodijaše. Sav svijet radije ide berberu Salki nego njemu, a općinski policajac Mujo nikako ne može da izgovori njegovo ime Buxbaum, pa ga svagdje zove „Jahudija lumero ajnc“ za razliku od onog bakala, koji mu je „Jahudija lumero cvaj“, a u općini je zapisan kao Mordehaj Finci. Ružio ga je on radi toga, ali nema koristi, pa ga u zadnje vrijeme i svijet po čaršiji počeo tako zvati, a nedavno ga tako nagovori i sam predstojnik u uredu.

Za drugi sto zasjeo je militarizam, dva žandara, poštar i nekakvi penzionirani časnik crvena nosa, niko nezna odakle je došao, samo to znadu da uvijek pije golu žilavku, pa ga i zovu „gospodin žilavka“; ali se svako čuva da ga ne čuje, jer je veoma opak čovjek. Već čitavu nedjelju raspravljaju o Napoleonu. Časnikovo je mišljenje, da on nije bio nikakav strateg. Kod trećeg su stola dva tri trgovčića, koji hoće da budu svakako među inteligencijom, pa im je drago, što se učitelj druži s njima; misle da ga privlači njihovo zabavno duhovito društvo, a ne njihova kesa.

Prema cesti sasvim u mraku sjedi sam mladi auskultant, došao je ovamo prije nekoliko mjeseci. Sudski podvornik priča onako povjerljivo „a tebi a crnoj zemlji," da svaki dan silne arke pokvari pišući po njima nekakvo čudno ime „Ljerka", bit će zar žensko. Štogod ima gospodskih cura na udaju, sve se zanimaju za njega. Jedne vele da je „zlatan", druge da je „hercig"; najviše ga ipak hvali naša učiteljica, njoj je njegovo lice tako „pjesnički sentimentalno", a on za sve to ni ne mari. I sada je sjela sa jednom trgovkinjom blizu njega i uzdahne po katkad onako duboko, kao što to samo ženske umiju. Više prema strani za proste ljude sjeli razni pisari; znadu, da će naskoro naići predstojnik, pa svi zajedno razgledaju najnoviji broj službenog lista, tko zna, može im to još koristiti. Ostala inteligencija, što je ima, dolazi ovamo samo svake nedjelje.

Na drugoj su strani nekoliki zanačije, trgovci i dva študenta. Jedan od njih študira već sedmu godinu; hoće, kako sam govori, da kasnije u svom životu bude čovjek na mjestu, a obadvojica sjedaju uz veliku lupu hotimice među prostiji svijet, među kojim sam i ja, govore o demokratizmu, nose naizmjence crvene i crne kravate i šešire širokih uboda. Danas baš nešto raspravljaju naglas da ih može svako čuti, o propasti birokracije.

Vani je sve veća tišina. Na dnu se čaršije zatvorila i ona tri dućana, glavni sokak pust i nijem, kao da je cijela kasaba pomrla, samo se čuje teški hod pasvandžije Jove i pravilno udaranje njegova štapa. On se sam broji u vlast, jer čuva ljudima njihov trud i muku, a i oboružan je starom sabljom. Bude po gdje koji put, kad sretne po noći kojeg, što mu se sumljiv učini, a on njega štapom preko leđa, pa će onda onako službeno, a opet uljudno: „Pardon, gospodine, a ko si ti, vjere ti?"

U hotelu svira gramofon dosadne komade iz bečkih operета, što ih već i i šegrčadija po čaršiji zvižduka, nema druge glazbe, otkako je vlast unazad nekoliko godina potjerala šabačke cigane. Čim su ovi došli u kasabu, digoše se stariji ljudi svih vjera, da ih vlast makne, ali ova ne htjela. Tek kad momci i već oženjeni ljudi stadoše po par noći ostajati kraj cigana i ne dolaziti kući, kad se stadoše petice po „begešu" lijepiti, dućani zatvarati, a begovski čitluci i kmetovi prodavati protjera ih ona.

Na kućama je samo još po gdjekoji prozor rasvijetljen, duboki je mrak pun neke teške tišine pao sa planina po kućama i baščama. Vjetar je sve hladniji, ljudi počeli zakapčati kaputе, gdjekoji se diže i ode kući nesigurna koraka . . .

Nedaleko od nas oglasilo se ćemane. Mi svi znamo, da je to Ibro, „bulbul" ga zovu. Nema djeteta u nas, što ga nebi poznavalo. Rodom je iz naše kasabe, nema nikakova zanata ko drugi cigani: niti je džambas niti kuje mašice i ostale slične stvari, već živi onako slobodno ko ptica, a hrani ga grlo što ga valja u cijelom okružju onakva tražiti. Svake ga godine na nekoliko sedmica nestane, nitko nezna, gdje je, a onda se vrati pun novih pjesama, pa zanosi i mlado i staro svojim grlom i svojim ćemanetom. Vlast bi voljela da ga može protjerati, ali naš je domaći čovjek, pa mu ne može ništa. Kad on zapjeva, u čovjeku promre srce, suze lete na oči, i neka vatra uđe u njega. Osobito to biva u proljeće. Zemlja još mokra miriše, prve mace u rakitama propupale, djevojke se stale pod prvim blagim zrakama sunca jače rumeniti, a Ibro svira pjesmu onu o crnom oku i golemoj tuzi.

Hoću da idem kući, a Ibro onako iznenada zapjeva: „Sitna je kiša rosila — moja se draga prosila", pa kad dođe do onog „Haj, haj, bolestan ja, — bolujem bez bola", uzdahne duboko, duboko, čovjek bi vjerovao, da mu se sa uzdahom lome prsa i puca srce, a mi svi nijemi ko pusta noć gledamo prema onoj strani, odakle dolazi njegov glas. A pjesma sve mekša, sve plačnija.

Već je kasna noć, po nebu se razasule zvijezde i kumova slama, a mjesečina gusta i topla pada svuda okolo nas.

Odlazim kući, ne mogu da ostanem dulje.

Zakrenuo sam u svoj sokak, a do mene još titraju zvuci i pjesma Ibrinog bisernog grla:

„Sinoć je kiša padala, — moja se draga udala,
Haj haj, bol bolujem, nikom ne kazujem!" — —

Zlatko Milovan:

Iskri se polje i bliješti . . .

Iskri se polje i bliješti, vlati
Pune su rose kô dragog zlata;
Dubrave budne, sanci im prošli
Kô golubova predivna jata.

Popuhne lahor runeći biser
S latica ruža, s divnih rezeda,
Kuda je noćas hodala tajno
Svilenom nogom djevica blijeda.

Oko mi opet bludi i gleda
Orise šumâ, modre daljine;
U meni nešto, o tugo moja,
Iz dana u dan nečujno gine.

Ljudi mi gaze srebrnu liru,
Ne znaju otajne moći stiha,
Koj' bježi viku, sramotne trice,
A voli mjesta samotna, tiha.

Ej grimiz mojih čeznuća svet je,
Želje mi čišće od suhog zlata,
Visine hoće i bježe svagdanje
Spletke kô hrpe dosadnog blata.

Iskri se polje i bliješti, vlati
Pune su rose kô dragog zlata;
Dubrave budne, sanci im prošli
Kô golubova predivna jata.

Tomo Starc, stud. theol.:

Temelji modernizma.

(Iz „Apolog.-filozofskog kluba Zbora bogoslovaca u Zagrebu“).

Čitateljima „Luči“ poznat je modernizam, barem po imenu, te se zacijelo mnogi spominju, kakva se bura digla, kada je g. 1907. izašla papina enciklika „Pascendi.“ Pošto Crkva još i sada vodi žestoku borbu s modernistima, ne će biti sgorega reći, koji su formalni uzroci, konstitutivni temelji te zgrade.

Modernizam jest filozofska zabluda, koja se temelji na krivom Kantovom subjektivističkom sistemu. Po tom subjektivizmu nije čovjek podoban, da ikoju stvar pravo upozna. Sve, što spoznaje, samo su pojave stvari („Erscheinungen, fenomena“), a u bit stvari („Das Ding an sich, noumena“), ne može nitko prodrijeti. Zove se subjektivizam, jer je čovjek po njem upućen na samoga sebe, pridavajući predmetima forme, koje su duši njegovoj prirođene bez ikakvog obzira na predmet. — S obzirom na spoznaju možemo taj sistem mirne duše nazvati **Agnosticizam,** jer po njemu de facto ne spoznajemo ništa pravo, stvari u sebi su za nas tajne.

Niti modernizam ne poznaje biti stvari, jer je — tvrde oni — između čovjeka i predmeta nepremostiv jaz, koji se ne može ničim ispuniti. Posve je jasno, da će modernisti to isto još kategoričnije ustvrditi za vrhunaravnost, jer je između vrhunaravnosti i čovjeka još veći jaz.

Prema tim načelima zabacuje modernizam kao takav (filozofski sistem) svaku objavu, čudo, inspiraciju te proroštva. — Eo ipso odbacuje i metafiziku, jer se ona bavi previše suptilnim stvarima, koje su iskustvu nepristupačne — a oni su fenomenalisti. Dosljedno zabacuju i metafizičke dokaze za egzistenciju Božju, no nesamo metafizičke nego i historičke.

To sve čine iz krive predpostavke agnosticizma, po kojoj čovjek nije sposoban, da upozna stvar u sebi. No da je to posve krivo i da se protivi najprimitivnijim pravilima noetike, svakomu će biti jasno, ako pogledamo na konzekvencije takvog naučanja. Iz agnosticizma dosljedno slijedi ponajprije skepticizam, — ako ga i ne pretiče — onda identičnost svijeta sa osobnim „ja“, te napokon „nihi“ ili kakva „apsolutna ideja“. Ovaj nas proces najbolje uči povjest filozofije pod erom: Fichte — Hegel — Schelling. Sasvim je naravski, da i modernizam mora doći do istih rezultata, jer mu je temelj isti — agnosticizam.

No kako nikada nije jedno zlo samo, nego obično vuče za sobom i drugo, tako je i s modernizmom. Iz toga naime, što smo dosad rekli, slijedi barem to, da su oni i u vjerskim stvarima, ako ne pozitivisti ili praktični ateisti, a ono barem racijonalisti. No o tom oni niti čuti. Modernisti bi to s najvećom indignacijom odbili kao nepravednu podvalu, jer su oni bar pravi sinovi Crkve i to najaktivniji, „koji nastoje svim silama, da toj Crkvi pomognu, da se reformira i jednom za vazda oslobodi strašnog onog dogmatizma, koji nije drugo, do sputavanje slobode vjernika, osobito takovih, koji su se uzdigli nad ostale i srcem i umom kao n. pr. modernisti.“

Pitanje je dakle, kako ćemo to složiti, odnosno, kako će oni to izgladiti — jer su u jednu ruku racijonalisti, a u drugu bi ruku htjeli biti u Crkvi.

Razumljivo je, da moraju zato da u čovjeka uvedu neki dualizam, neku dvostranost, koja će ih zaštićivati prikazivajući ih sada kao vjernike, a sada opet kao filozofe. No dolazi novi problem, kamo će taj dualizam smjestiti i kako će ga urediti? Istina je samo jedna, ako je uopće ima, a razum je kao takav mora priznati i ne podnosi nikakve kontradikcije. A bila bi kontradikcija, kad bi jedan te isti razum kazao, „ja ne znam za Boga“ i da mu se klanja. Zato nije preostalo drugo, nego jednu stranu dualizma, onu vjersku, strpati nekamo drugamo, gdje ne će imati nikakvoga posla sa razumom. I evo u sto dobrih časa dođe im u pomoć čuvstvo, osjećaj, sensus. — Ta čovječja je duša takva zagonetka, koju je valjada najteže otkriti. Ima tu kojekakvih zahtjeva, koji su danas suglasni s razumom, a sjutra su u najvećoj protimbi. Ima tu kojekakvih zakutaka još neistraženih i nepoznatih tajna. To će dakle mjesto biti posve prikladno za vjeru.

Iz tog se postupka vidi, kako su modernisti isključili vjeru iz razuma i potisnuli je u čuvstvo, koje nije stvar razuma, ili barem, za koje ne može razum dati dovoljnog razloga. No čim vjera prestane biti „rationabile obsequium“, kako je sv. Pavao zove, onda je već blizu groba, a možda i u njem. No mi se ne čudimo tome, kad znademo, da je to njihova svrha. Ovo je druga temeljna točka modernizma, a zove se **imanentizam** (in manere) t. j. sve je vjersko u čovjeku, izvana nema ničega tražiti. Vjeru treba naći u srcu i čuvstvu ili, kako se oni vrlo pjesnički izražuju, u „podsvijesti“ (subconscientia).

Čim se takav „sensus religiosus“ pojavi, našao si Boga. Razumije se, da se kod različnih ljudi različno javlja; ali to stoji, da se taj osjećaj nalazi kod svih naroda, jer nema naroda bez vjere. Pošto je čovjek nešto u subkonscienciji proćutio i pošto je to prešlo prag podsvijesti, te se u nadsvijesti razvilo do jakoga čuvstva, po zakonu psihološkom nastoji da to i drugima saopći. Drugim riječima: čovjek nastoji ono iskustvo, što ga steče u religioznom proćućivanju, kazati i drugima. No kako će to javiti ako ne riječima, jer mu u dušu ne može nitko zaviriti. Zato je potrebito da to izreče riječima ili formulama, jer samo tako mogu i drugi štogod od njegovog iskustva saznati, te se okoristiti.

Nastaje sada pitanje, hoće li te riječi de facto izraziti ono, što jedan modernist u srcu ćuti. Da li će te formule prodrijeti u dno onog fenomena i kazati, što se iza njega krije, što je njegova bit. No o tom ni govora. To su samo riječi, formule ili dogme — možemo reći, ako ih većina vjernika prihvati. No uza sve to, te su dogme samo slabe sjene, simboli (simbolizam) onoga „nespoznatljivoga“ (incognoscibile). Ono nešto jest „incognoscibile“, što čovjek ne može nikako spoznati, jer je sapet fenomenima.

No time još nije rečeno, da se to unutrašnje iskustvo ili vjera ne razvija. Ta sve se razvija i razvijanje je život, stagnacija smrt. Razvija se dakle vjera i Crkva, „koju su osobito usavršili i do kulmena dotjerali modernisti.“ Pa tko će poreći, da se i simboli razvijaju i usavršavaju prema razvijanju i usavršivanju čuvstvovanja?

Simboli se moraju prilagoditi ljudima, a kako se razvijaju ljudi, te jedan ruši, što je drugi sagradio, tako se moraju nužno i simboli mijenjati, jer nijesu ništa drugo nego slabo odijelo, u koje modernisti odijevaju svoja religiozna ćućenja.

Tako smo došli do unutrašnje evolucije dogme, prema kojoj modernisti konzekventno dopuštaju, e će doći možda savršeniji čovjek od Krista, koji će svojom naukom oboriti nauk Kristov, te će taj nauk, makar oprečan Isusovom, ipak biti istinit, u koliko se bude slagao s unutrašnjim iskustvom.

Prema tome objektivne istine nema, nego je istina ono, što nam se časovito pričinja istinitim, pa makar i protuslovilo prvašnjem. Pa i ono, što upravo sada mislimo, može biti istinito i lažno, prema tome, kako tko shvati. Ni za što ne možemo tvrditi, da je objektivna istina, već uvjek moramo sumnjati, ne će li sjutra ustati netko drugi, koji će nam čuvstvo drukčije formulirati, jer ga je sam drugačije proćutio, odnosno s drugog stanovišta promatrao.

Istina se prema tomu razvija, te budimo zadovoljni, ako i jedan kamećak doprinesemo k općoj istini, do koje po svoj prilici ne ćemo nikada doći.

Tako smo ocrtali treći glavni stup modernizma evolucijonizam, koji zajedno s agnosticizmom vodi do negacije svake vjere i znanosti.

Tako kriva filozofija! Nama pak govori profesor William James: „Ako tko hoće pravilno misliti te u znanstvenom radu ostati suglasan sa zdravim razumom, neka slijedi filozofiju skolastičnu“.

Gavro Kostelnik:

Prorok.*)

Nad Babilon me poslô Gospod noću,
Da prorokujem protiv Babilona —
I proricah: O, ti, što svoju zloću
Uzvisuješ: da cilj ti bude ona!
— Spomenuo se Gospod zlobe tvoje!
O, ti, što svojom opio se moću,
Te gunđaš: „Bog sam! činim sve, što hoću!“
— Već protiv tebe silne vojske stoje!

Vaj, kako li se nàdu, ohol-dive!
Nadmašio si diku istog neba:
U tami savcat goriš s vatre žive —
Al' znaj, da vatra na tebe i vreba!

Ti slijep posta s nadutosti svoje:
Kud gledneš, vazda vidiš samo sebe —
Te gunđaš: „Tko je protiv mene? tko je?“
— Al' tako zbori Gospod protiv tebe!

I gdje ti vidiš piknje — a ne vatru,
Znaj: ono jesu ognjevita mora,
Što čekaju da skoče, ter te satru,
Kad Gospod rekne: „Djeco! sad je hora!“

*) Pjesma 23. u „Trenucima“.

Vaj Babilone, gr'ješni Babilone!
Pun svake máme, prepun svake laži —
O, mnoge l' čiste progutô si duše,
Da u tvom kalu nevoljno se guše,
Da zaludno se oko toga gone,
Što srce svima na posljetku traži!
Mal, mal u tebi božji osta dio —
O, već si zrio za smrt, veće zrio!

Prevršio si veće svaku mjeru,
Prestupio si veće svaku među,
Poklonio si svoju živu vjeru
Ne Pravdi — nego lažnim prorocima:
U njihovu se ti zaputô pređu,
I misliš ono, što se sviđa njima — — —
Na ravni sjediš, brojiš svoja ljeta:
„Toliko veće moja slava cvjeta — — —“
I skupljaš blago — — — dani teku lako,
Ti tlapnju sviče držati za javu:
U vječnu svoju ti vjeruješ slavu —
Aj, a koliki varahu se tako!

Čuj: evo Gospod mene k tebi šilje,
Da krilo grozne otkrijem ti zbilje —
U Tvorcu ta se porodila misô,
Gospodin ognjem na nebu ju spisô;
Vasionu je ona izmjerila,
Kod svake zvìjezde ona jeste bila,
I vidjela je svih vjekovâ vladu,
I vidi napr'jed, što će onda biti,
Kad milijuni od vjekova padu —
I tebe ona znade, znade doba
I tvoje zipke i tvojega groba —
Al' ti je ne znaš iz nebesâ štiti!

U varci ti, u strašnoj varci živiš:
Sâm sebi ti se, Babilone, diviš!
A gle: ja dođoh, da ti kažem, tko si;
Razlomit ću ti pečat tajne bož'e:
Znaš: tko si? — ljuska, što je more nosi,
Te svaki časak progutat je može —
Jedinog Tvorca vječna slava spada,
I njegova je i sila i vlada!

Vaj gr'ješni sini pregr'ješnoga grada,
I dokle ćete služit utvarama?
Sâm Gospod s neba jednom sašô k vama,

Pak – jao! – gori, gori još ste sada!
Sve žile svoje, sve što u vas ima,
Vi prometnuste u zle pijavice,
Pak svako t'jelo vi sišete njima
Do bljutavosti, do vrtoglavice;
Pa kako jošte prigovarat znate:
„Ni smrti, nema! ni života nema!
I svet i gr'ješan jednako se pate –
I jedan konac objema se sprema!“
A opet drugi, ob'jesni u gr'jehu,
Nebesa ruže u bezbožnom sm'jehu:
„Bre glupo nebo! bre ništavi gazdo!
Ubijen taj je, šta je tebe sazdo!“

Ah, jao, jao! djeco Babilona!
Tâ pogledajte: kajite se smjerni!
Iz gr'ješnih vi se istrgnite sponâ,
I Bogu svome vi služite vjerni!

Još pokajanja blago vr'jeme traje,
Još Gospod čeka, da vam milost daje!
Da, ali kome ja to zborim? kome?
Zar tijem, što su u sjemenu svome,
U samoj jezgri iskvareni veće?
– Ti stati ne će, ni slušati ne će!
U duši oni igraju se zvrka,
I spas je njihov – neprekidna trka!
Tko hoće stajat, taj mora da bježi;
Tko stade, onaj veće mrtav leži –
Pa bježe svi, i viču: novo! novo!
A oni čine sveđer isto ovo –
Okrugla vazda njihova je brazda:
Na davne stope vraćaju se vazda –
Iz gr'jeha u gr'jeh – to je „novo“ njima!

Za milost takim? – Propast, propast svima!
Na v'jeke propast, propast tužna, jadna –
Jer oni svome oprli se Stvorcu!
Na v'jeke njih će tmuša skrivat hladna!

Već glavnome je naloženo borcu,
Da svaku glavu od ovakih broji –
I dan već onaj ustanovljen stoji –
Jel' čuješ? čuješ, gr'ješni Babilone?

I što nijesi mogô pomisliti,
Što vjerovao n'jesi – to će biti!

Još jedan hip, i zemlja će da klone,
I zavapit će tvoja djeca tada:
„Vaj, kako pasmo u to more jada?!“
– O, ona ura! grozna ura ona!

*

I stojeć tada iznad Babilona
Ja proplakah nad bludnim sinovima,
(Jer ipak: oni krvi bjehu moje,
I njihov udes i moj udes to je –)
I Vječnu Pravdu blažih pun gorčine:
O, Višnji Oče! prosti, prosti njima!
O, prosti im, jer ne znaju, šta čine!

Ambrozije Benković:

Jens Johannes Joergensen.

(Prigodom dvadesetipetgodišnjice književnoga rada.)

Danaca imade oko tri milijuna. Većinom su Luterove vjere, a samo ih je nekoliko hiljada katolika. Taj je narodić za nas vrlo simpatičan, kao što su nam uopće mali narodi simpatičniji od velikih, jer su obično mnogo pretrpjeli od moćnih susjeda. Mali su narodi gotovo vazda skromni, a veliki ponosni i naduti; malih se naroda ima malo tko bojati, a u velike se gleda nepovjerljivo; sa strahom pak ne može se družiti simpatija. Danac je kao i Hrvat melankoličan, Rado ipak pjeva te je vrlo gostoljubiv. Danci imaju mnogo smisla za estetično i uopće za umjetnost, i to mnoge od njih privlači u katoličku crkvu. Uza sve to pisalo se o njima do pred nekoliko godina vrlo malo. Spominjala se samo djela H. Chr. Andersena. Ni ostali pisci nijesu bili tako neznatni, da ne bi zavrijedili spomena, ali su bili odani svojoj protestantskoj vjeri i konzervativni, a takove se osebine modernom društvu nijesu sviđale. Tek u novije doba, kada bezvjerstvo i modernizam zaraziše i Sjever, stade se kulturni svijet zanimati i za skandinavske literature. Istina – Danci Ingemann, Paludan-Müller, Oehlenschlager, Hauch i Goldschmidt ne dostižu švedsko-norveških prvaka: socijalnih pisaca Ibsena i Björnsona, mističnoga Strindberga, moraliste Garborga, psihološkog naturaliste Hansona i priznate te Nobelovom nagradom nagrađene spisateljice Selme Lagerlöf. No ipak se i danska književnost – osobito u Njemačkoj – revno prati i proučava.

Sva je ta današnja književnost takova, te bi za mnogo djelo bolje bilo, da ga uopće ni nema. Nekoja među tim djelima nose ime Jensa Joergensena, koji je bio nekoć ljubimac liberalaca, a sada je ponos onoga maloga broja katolika u Danskoj.

I.

Rodio se Jens od protestantskih roditelja 6. studenoga 1866. u starom i mirnom Svendborgu na otoku Fyn (njem. Fünen). Otac – posjednik brodova –

išao bi do brazilskih i gvinejskih obala, a svu brigu oko sina ostavljao bi majci i ujaku. I mati i ujak bili su doduše odani protestantskoj vjeri, te bi katkad i u crkvu pošli, ali mladome Jensu nijesu strašno mnogo govorili o vjeri. Zaključivati se može iz jednoga mjesta u knjizi „Laž i istina u životu“, da je mati ipak nešto nastojala oko vjerskog odgoja, jer Joergensen opisujući čuvstva, što ih je imao kod jednoga pjevanja, veli: „Tada mi se činilo, kao da čuh glas svoje majke, kako je zvučao, dok sam bio dijete, a ona nam pjevala tugaljive crkvene pjesme za zimskih večeri, kad se je smrkavalo, no još je rano bilo, a da se svijetlo zapali... tada je ona na uglu sofe sjedjela, a mi djeca na skemljijama uz njezine noge i žar iz peći treptio je po podu... I mati je pjevala, a bilo je mirno i tiho oko nas i u nama...“ Inače ga je mati povjerila svomu bratu, koji je bio čovjek pjesničke naravi i veoma naobražen, ali se njegov talenat morao zadovoljiti razvitkom i zadaćama, što mu ih pružao zabitni život u malom provincijalnom gradu.

Bio je taj čovjek učitelj na mjesnoj realci, gdje je predavao jezik i literaturu. Da uzmogne temeljitije proučavati svoju struku, nije se ni ženio. No zato je silne novce trošio za knjige, te je imao knjižnicu od 3000 svezaka, kamo je mladi Jens rado zalazio, te čitao, što bi mu god došlo pod ruku, ali najradije viteške romane. Čitao je iz danske književnosti Bernharda Sev. Ingemann-a († 1862.). Ingemann je bio odan protestantizmu, te mu vjerska lirika odiše dobrim, nabožnim duhom, a u zbirci pjesama „Putničke lire“ na mnogim mjestima pohvalno govori o katolicizmu. Tek privlačivi historijski romani, koji mu pribaviše pridjevak „danski Walter Scott“, kadri su u čitaocu pobuditi mržnju na katoličku hierarhiju srednjega vijeka, jer im je povjesnički kolorit prečesto neispravan, što priznaje i protestanat Fr. Winkel Horn u svojoj „Geschichte d. Literatur d. skandin. Nordens“ (Leipzig 1880.). Drugi je pisac Frederik Paludan-Müller († 1876.), kojemu je glavno djelo epos „Adam Homo“. Zna se on dići i u visine do ideala, no najradije se spušta dolje, te slika čovjeka u svim njegovim slabostima, strastima i prostotama realnoga života, te „nemilosrdno skida krpe, kojima junak nastoji pred samim sobom sakriti svoju moralnu golotinju“ (Winkel Horn o „Adam Homo“). Nije bolji ni obdareni, no previše produktivni sjevernjački Goethe Adam Gottlob Oehlenschläger († 1850.), koji s velikom slašću riše putenost, a u drami „Palnatoke“, gdje se opisuje borba između kršćanstva i poganstva u Danskoj, prikazani su predstavnici kršćanstva kao najgori ljudi, dok sva dobra svojstva imadu zastupnici poganstva. Plemenitiji od svih jest Hauch. Glavna crta njegovih pjesničkih djela jest moralna zbilja, a cilj im je zdravi konzervativizam na svim područjima. U prikazivanju katoličkih odnošaja misli dakako i on, kao i njegovi zemljaci i suvremenici, te u drami „Grgur VII.“ nastupa papa kao protuha najgore vrste, kao vuk, koji divlje strasti svoga srca: oholost, lakomost i strast za vladanjem — prikriva ovčijom kožom biblijskih fraza.

Uz domaće danske pisce rado je posizao Joergensen i za stranim pjesnicima, od kojih mu je najmiliji bio svestrano naobraženi Američanin Henry Wadsworth Longefellow († 1882.). Protestanat je bio i on, no i katoliku može biti jako simpatičan, jer se je kao malo tko znao zadupsti u katoličku romantiku srednjega vijeka. Od djela neka bude dosta spomenuti ona dva, što ih je Joergensen čitao, naime epos „The Song of Hiawatha“ i dramu „The Golden Legend“. — U

„Zlatnoj legendi“, koja je dio jedne trilogije, ima puno starih latinskih himna iz srednjega vijeka. One su se mladom Jensu veoma sviđale, te ih je prepisao u knjižicu, da ih uvijek imade uza se.

U autobiografiji navodi slijedeću, koja mu se najviše sviđala:

Me receptet Sion illa,
Sion David, urbs tranquilla,
Cuius faber auctor lucis,
Cuius porta lignum crucis,
Cuius clavis lingua Petri,
Cuius cives semper laeti.
Urbs coelestis, urbs beata,
Supra petram collocata,
Urbs in portu satis tuto,
De longinquo te saluto,
Te saluto, te suspiro,
Te affecto, te requiro.

Ovakove su pjesme u njemu više podržavale kršćanski duh, nego onaj kukavni vjerski odgoj, što ga je imao od uzgojiteljâ. Što je pak čitajući njih mislio, sam veli: „Tako sam već tada u dvanaestoj godini ćutio neku vrstu čeznuća za onim mjestom mira, sazdanim na Petrovoj stijeni. Gotovo u isto vrijeme nađoh u nekom danskom naučnom rječniku — ne znam više, kako — prvu polovicu Zdrave Marije, također latinski. I nju sam si prepisao i još se dobro sjećam, kako sam ju večerom ponavljao naslonivši se na prozor i gledajući na mjesec. Moja me je najstarija sestra zato jedamput ukorila, da nijesam kršćanin, nego da se molim mjesecu.“ (Autob.) To su doduše bila samo čuvstva, kako se i inače pobuđuju čuvstva za svim lijepim, no njegovo se kršćanstvo doista pomalo gubilo, a svjedoči to i sam on nadovezujući odmah: „I možda je pravo imala dobra, brižna sestra — možda u istinu nijesam bio kršćanin. Na svaku sam naravnu ljepotu bio tako osjetljiv, da bi me više puta obuzela i napunila vjerskim čuvstvom. Tako sam išao neke večeri s materom i ujakom kući. Nad zvonikom Naše Mile Gospe stajao pun mjesec i napunjao ulice između starih kuća svijetlom svojim bijelim. Već smo bili svi u kući; no ja se našavši nekakav izgovor izvučem van. Tamo na jasnoj mjesečini panem na koljena i uprvši oči prema mjesecu molio sam — molio sam se mjesecu, mislim, nebu, vedroj ljepoti noći...“

„Došlo je vrijeme, kad se je trebalo pripraviti za protestantsku krizmu. Da se za nju pripravim, dao sam se na čitanje biblije, a kod kuće sam temeljito proučavao Novi Zavjet. Da nađem jasne odgovore na teška pitanja, čitao sam dogmatiku poznatog danskog biskupa Martensena, Lenovljeva prijatelja iz mladih dana, kojemu je nesretni pjesnik posvetio svog „Savonarolu“. Kakogod taj moj učitelj, tako bih i ja ovo i ono u protestantskom kršćanstvu znao prekrojiti.“ I tako se je Jens primivši „krizmu“ još više podao svom nagnuću, te je ono malo kršćanstva, što mu ga još ostalo, polagano sam tako tumačio, da ga domala nije više ništa imao.

Od šesnaest godina ode u Kjöbenhavn (Kopenhagen), da se dvogodišnjim kurzom pripravi za sveučilište. Glavni grad bio je tamnica za mladića, što je došao iz najljepših krajeva Danske. Stanovao je u starinskom predgrađu među siromašnom postolarskom družinom, te se tamo bavio engleskom, njemačkom i ruskom književnošću.

Čitao je tužnog Lenaua, ciničkog Heinea, revolucijonarnog Byrona (poglavito djela „Manfred“ i „Kain“), zakletog neprijatelja kršćanstva Shelleya („Spaseni Prometej“), te pesimistu Turgenjeva. Čuvstveni Lenau pogađa misli melanholičnoga srca, kakvo je i u Jörgensena bilo; Heine umjetnu svoju melanholiju zaodijeva

zavodljivom formom i divimo se katkad i frivolnosti njegovoj; Byronov titanizam uspiruje onu iskru bijesa, što ju čovjek nosi na mane svijeta; Shelleyevi poput kristalâ bistri stihovi zamamljuju mladenačko čuvstvo; a Turgenevljevo umjetničko oko opčarava, te mu slijepo vjeruješ misleći: ovako dobro opaža sadašnjost, bit će valjda istina, što i o budućnosti misli; a on ne obećaje budućnosti ljepše od sadašnjosti. Sviđali mu se ti pisci, on ih je sve čitao i njihove nazore usvajao, ali jednog je drugog obožavao: bio je to Goethe. Njegov mu je skeptični Faust bio nenatkriljiv umotvor, te je mislio, da drugi dio sadržaje svu mudrost života i svijeta. To su bili domaći prijatelji siromašne mu „đačke i pjesničke sobice visoko gore ispod starog crvenog stropa, gdje su se za proljetnih noći igrale muhe.“

II.

Uza sve to nije Joergensen zapustio molitve. Ali jedne večere mjeseca svibnja g. 1884. pođe on prviput na počinak, a da nije izmolio običajnog Očenaša. „Od tada postadoh strastven panteista — omamljen častilac prirode, ljubitelj osame duboko u šumama, noćni sanjar, pijući rosu i mjesečev sjaj, moleći se vječnim zvijezdama i grobnom jesenskom miru. Najsretniji sam bio, kad sam mogao sjedjeti u svijetlozelenom proljetnom lugu, pa gledati zlatnu sunčanu luč razlivenu po zemlji obrasloj šumaricama i slušati kukanje kukavice. Dugo se je borio, čitao i razmišljao, dok je do toga došao. Shelley i Goethe „obratili“ su ga — on nije više ništa vjerovao, stresao je i zadnji ostatak supranaturalizma. U knjizi „Laž i istina u životu“ opisao je ono jutro, kad je razmišljao o svom preokretu. „Sjedio sam mlad, od 18 godina, i usisavao život kroz sva sjetila . . . Nikad više nije bilo takova proljeća kao tada. Jer iza zlatnih vrata onog svibanjskog jutra bijaše — ne život, nego smrt. Ono je jutro bilo oproštaj sa srećom i ulaz u sjetu smrti.“ Mislio je naći sreću ostavivši Krista, a uspostavivši dogmu individualizma, zapravo rafiniranog egoizma.

U ljetu te sudbonosne godine položi sjajno abiturijentski ispit, a najbolji mu predmet bio danski sastavak. Tri mjeseca praznikâ, što iza toga slijediše, ostadoše mu u vječnoj uspomeni. Od ranoga jutra do kasno u vedru noć išao bi divnim šumama svog zavičaja. Danju bi čitao Heinea, a noću recitirao pjesme, što ih znao na izust iz njegove „Knjige pjesama“.

Došavši na sveučilište uze filologiju, no suha ova struka nije mu baš prijala, te je radije učio filologiju kod svojih miljenika pjesnika, a i sam bi napisao po gdjekoji stih. — Godine 1885. položi drugi ispit, philosophicum, s odlikom. Zatim se godinu dana baci na liriku i pisanje novelâ. Bio je egoista, te je svagdje htio istaknuti sebe, svoje doživljaje, svoja čuvstva i osjećaje. Za to je spretna lirska forma, a smjer romantike idealizuje osjećaje i raspoloženja. Od svega ovoga izdao je nedavno tek nešta pod naslovom „Udvalgte ungdomsdigte“.

1886. prijeđe Jörgensen s filologije k zoologiji, koja se proučava više vani pod vedrim nebom. Zato ju i jest prigrlio više s pjesničkog nagona, nego li sa zrelog razmišljanja. Kroz dvije godine zoologije glavni mu profesor bio Dr. R. S. Bergh, te je u njegovoj kući bio rado viđen gost. Bergh je bio oženjen sestričnom dra Brandesa, vrlo važne ličnosti u novoj danskoj književnosti.

Georg Brandes (r. 1842.) prvi je stao sezati za slobodoumnim djelima Hegelovim, Feuerbachovim, Spinozzinim i dao se na širenje utilitarizma i indivi-

dualizma. Napisa studije „O historijskom romanu“ i „O poimanju usuda u klasičnoj tragediji“. Prevede djelo Stuarta Milla o socijalnom položaju ženâ, te je zato morao bježati iz Danske. Uprtivši rezultate franceskoga pozitivizma i naturalizma i engleskih prirodnih znanosti, zatim njemačka slobodoumna načela sve do vremenâ Straussovih vrati se Brandes g. 1870. u Dansku i slijedećom godinom zapodjene riječju i perom borbu protiv auktoriteta. Svi mladi književnici, slikari i kipari podoše za Brandesom i oduševljeni nazvaše ga „danski Lessing“ i „Doctor Lucifer“. Čak i Švedska i Norveška stadoše se zanimati za Brandesove ideje i pomalo ih usvajati. Kod nas je Milan Marjanović pisao o Brandesu uz velike pohvale, jer si je Brandes postavio za zadaću, da „množinom kanalâ vodi u Dansku struje, koje imadu svoj izvor u revoluciji i u idejama napretka“. Sada Brandes ne piše većih djela, nego manje portrete, essaye o franceskim, engleskim, njemačkim i ruskim piscima, a Evropu upoznaje s novom danskom književnosti pišući njemački (kao n. pr. u bečkoj Neue Freie Presse g. 1902.).

Ni Brandes ni njegove pristaše ne ostaše vazda vjerni prvim načelima. Brandes je isprva propovijedao demokratizam Stuarta Milla, a kasnije aristokratizam Nietzschea ispričavajući se, da su ta dva obilježja njemu sporedna, a pristaše mu — „evropska stranka“ — ostadoše jedino vjerni neprijatelji svake pozitivne vjere i kršćanskog shvaćanja.

Brandes mogaše među svoje pristaše brojiti i Jörgensena, a njegov se utjecaj pokaza već kod prvih javnih produkata Jörgensenovih i u prvoj pjesmi, što ju on izda u jednom ilustriranom časopisu, preko kojega se upozna sa tri godine starijim pjesnikom Viggom Stuckenberg. Oba lirika sklopiše tijesno prijateljstvo, što je Viggo i djelom pokazao zovući prijatelja često u goste, te je Jens neko vrijeme gotovo stanovao kod njega. — Prijatelj ga sokolio, neka izda sveščić svojih pjesama. I doista g. 1887. opozicijonalni i slobodoumni, a vrlo raširen list „Politiken“ hvali već Joergensenove „Stihove“, pune obožavanja prirode i nutarnje zdvojnosti, a kritik u „Politici“ Brandes pohvali pjesme i privatnim pismom. To je početak osobnog poznanstva s Brandesom.

„Proljetna priča“ iz g. 1888. pripovijeda beskrajne ljubavne epizode protkane oštroumnim posmatranjem ljudi. 1890. susrećemo pomiješanu nježnu liriku s odvratnom formom realizma u noveli „Stranac“. Pisac se dao od godine 1889. samo na pisanje napustivši i zoologiju, a stupivši k jednom kjöbenhavenskom radikalnom listu kao urednički tajnik. Novelistički ciklus slika, fantastična simfonija naravnog raspoloženja i jake erotike, „Ljeto“, gotovo uznese Brandesa i čitavu dansku štampu, jer u jednoj noveli ispovijeda Oluf, da mu je žena „božica divlje slobode, slatkoga grijeha i tajne naslade sjetilâ“. Djelo je jako djelovalo na mladež, no s kakovim plodovima, možemo nagađati iz toga, što ga pisac danas nikom ne preporučuje. Iste godine 1892. izda zbirku pjesama i kraćih prozaičnih stvari. Zbirci dade ime „Raspoloženja“ (Stemminger). — Ljubav, grijeh, djevojke: to je jedino, što se tu pjeva i opisuje.

U doba, što sada slijedi, pada najnužnije, no i najvažnije razdoblje Jörgensenova života. Pokret onaj od g. 1870. počeo je obećavajući istinu i nesreću, no pomalo zadovoljavao se samo time, što je obećavao istinu, a sreću je trebalo doprinijeti kao žrtvu istini. Tražio je Joergensen istinu vjerujući onom, koji je Evi obećavao božanstvo, a na jednom se brdu hvalio, da je čitav svijet njegov.

Uistinu je pak siromašniji i jadniji od najbjednijega prosjaka, i njegov je raj samo fata morgana nad neplodnom pustinjom, pa te navodi da zdvojiš. Rastavio se je s Kristom tražeći sreću i mislio ju naći uspostavivši dogmu individualizma. Ateizam, što ga je prigrlio, htio je ljubav k bližnjemu oplemeniti, a doista je učinio, da „svagdje susrećemo rafinirane egoiste, blazirane dekadente, bezobzirne probisvijete i nadljude, koji preziru moral. Moje Ja, samovlasno, autonomno Ja, postalo je najviša institucija i jedina norma za život i djelovanje“ („Laž...“).

Tražio je sreću, no egoista stalne sreće ne nalazi, ta „ja nijesam bio na svijetu da ljubim“ veli on u istoj knjizi, „ah ne! ja sam imao posve druge nacrte. Bio sam na svijetu, da svoj Ja naglasujem, da sama sebe uživam... Svojim se Ja naslađivati i drugim svoj Ja pružati, da se njim naslađuju – to mi je bila jedina, najveća dužnost... Sve sam žrtvovao: oca i majku, braću i sestre na domu, prijatelje i rođake, vjernost i ljubav“. Sreća ga je tražila, on ju je grubim riječima potjerao na kišu i tamu jesenske noći. On je pristupio k pisaćem stolu, k oltaru, na kojem je žrtvovao „svetoj umjetnosti najdraža srca onih ljudi, što su mu najveće dobro željeli i najviše ga ljubili“.

Ostavio je „tamno kršćanstvo“, te je htio iskorijeniti njegova „strašila“ i svijet drugim obradovati. Čim? Heine odgovara u ime njega i njegovih drugova: „Champagner wollen wir — Rosen und Tanz von lachenden Nymphen!“ Međutim je on napustio istoga Heinea i Goethea, a prihvatio se Charlesa Baudelairea, što u piću traži raj i druge na nj upućuje u knjizi „Les paradis artificiels“. Jednako mu godio Edgar Allan Poe, pisac neobičnih i groznih novela, vješt pripovjedač, koji i previše nastoji probuditi što veću pažnju. Značajno je za tog najvećeg američkog pjesnika, da je umro g. 1849. pri piću, navršivši istom 40 godina. – Nije izbjegavao ni Quinceyea, što uzveličava i opisuje pijanost od opija, a tobožnju sreću iznosi u „Confessions of on English Opium Eater“ (Ispovijesti jednoga, što jede engl. opium). – Swinburne Charles Algernon zanimao ga kao nasljednik romantičnog Byrona.

Htio je Jörgensen „zemlju posjedovati, a nebo prepustiti anđelima i vrepcima“. S novim nazorima živjet će i novim životom. „Tad će sigurno bili lijepo živjeti! Vječne bakanalije u životu – s ružama i bisernim vinom i nimfama bez predsudâ! – Jer drugo ne će ništa bit do slobodne igre nagonâ; – u borbi za opstanak vrvjet će sebični ljudski atomi... I onaj, koji već ne može platiti vina i nimfâ, neka samo malo na stranu ode – tako daleko, te ne smeta mira drugih – i neka si pred čelo stavi revolver... Jedan čovjek manje! Jedan atom manje! To je malenkost! Narav je vječna, snaga strasti neiscrpljiva, sunce svako jutro izlazi i dozrijevaju novi grozdovi, novi muževi, nove žene...“ („Laž...“) – Pao je nisko i on i njegovi drugovi, postadoše propalice, dekadenti. Taki ljudi nalaze ljepotu u opijanju, ratu i prolijevanju krvi, u svakojakom neredu, razbludi, slobodnom i divljem životu, kao što to Drachmann priznaje; a Jacobsenu je divlje lijepo kao i neukroćena narav, dok je Brandesu idejal mlada, burna krv razuzdane mladeži.

Tada je i Jörgensen zazivao sve zle moći i htio van u cigansku zemlju, gd večerom gore vatre, a boca rakije ide od ruke do ruke; htio je van u krčme, gdje se nalazi dim i pijani žamor, divlje djevojke i bučna glazba.

„Tako postadoh ciganin medju ciganima – dekadent među dekadentima... Postadoh nepošten i nevjeran, zavidan i zlorad, zloban i razbludan... Postadoh – malen, neznatan čovjek, koji nikoga nije ljubio i nikomu dobro želio...“ („Laž...“). Taj mali čovjek sa srcem, što je bilo pobijeljeno vanjskom udvornosti, imaše mnogo drugova, tobožnjih prijatelja, koje je štovao radi njihove umjetnosti. Mišljaše u ovakovom životu naći istinu, a svaki je od njegovih prijatelja mogao primijeniti na se, što jedan Norvežanin reče svom znancu u Münchenu: „Znate li, zašto se kod nas tako strašno pije? Zato, jer su tamo kod nas zimske noći tako duge i jer mi u Boga ne vjerujemo.“ S tim prijateljima ode jednom u kafanu, a „vino otvori njihove duše,“ i on vidje za razgovora u dnu njihove duše „zlatno tele, Famu i babilonsku Veneru“. Jörgensen je imao nešto ljepših i čišćih ideala od drugova, na što mu jedan reče: „Ta ne umišljajte si, da je pjesništvo što drugo do li lektira za zabavu. – Mi pišemo, da zabavimo publiku – tražimo, da joj ukus pogodimo – te ako se publici svidimo, sretni smo! Zar mi ne živimo? Zar mi ne jedemo? Zar mi ne pijemo? Zar mi nemamo još jedan užitak – ovaj –“ I on napravi isto onakav kret tijela, po kojem vještice n Goetheovu Faustu poznaju Mefista.

To ga je ipak razočaralo i iznenadilo. Kritičkim je okom pogledao oko sebe i vidje u hramu umjetnosti i pjesništva sve više grozote, nečistoće i napudrane nesreće, a on si je u tom hramu mladenačkom maštom pomišljao najljepše slike bogova. Previše mu je nisko bilo reći o sebi, da je komedijaš i budala na dvoru publike; a gdje je tu napokon istina, ako ju je uopće tražio? Teoretično je držao da će tražiti istinu, žrtvovavši sreću, a praktično je tražio jedino sreću, ne brineći se mnogo za istinu po riječi Henrika Ibsena: „Sreća je moguća samo po laži života.“

No kad je stao razmišljati, sigurno se je morao zgroziti nad tom tvrdnjom. Ta zar je čovjek na to spao, te od laži živi? Napokon mogao je ostati u kršćanstvu i biti sretan, ako u kršćanstvu nema istine, kao što je tvrdio, te ju upravo zato stao drugdje tražiti. Već je klonuo od umora pri traženju, čeznuo je za duševnim mirom, kojega mu nije dao Poe, Swinburne ni Baudelaire. No put mu pokaza nekadanji Baudelaireov pristaša Paul Verlaine (živio 1844–1896). Ovaj nesretni čovjek tumarao je posvuda tražeći istinu i podavši se piću pjevao mu pjesme, dok ga svijetlo vjere ne obasja, i katolička franceska literatura broji Verlaine-a među najveće svoje lirike. – Vječna šteta, što se ovaj plemeniti čovjek nije mogao odhrvati strasti stečenoj za mladosti, te se pod konac života opet podao piću. Iz priprostih srdačnih pjesmica djela njegova „Sagesse“ (Mudrost) dobije Jens prve pojmove o katoličkoj istini. I on je utrošio mladost svoju ne čineći nikakova dobra, te je s pravom mogao uzdahnuti poput bijednoga Leliana u tamnici:

„Mon Dieu, mon Dieu, la vie est lá,
„Simple et tranquille,
„Cette passible rumeur – là
„Vient de la ville.

„Qu' as-tu fait, ô toi que voilà
„Pleurant sans cesse;
„Dis, qu' as-tu fait, toi que voilà
„De ta jeunesse?“

(Bože moj, Bože moj, eto života – jednostavna i tiha, – ovaj ugodni nemir – dolazi iz grada. – Što si učinio ti, što plačeš bez prestanka; – reci mi, što si učinio – s mladošću svojom?) Pa kako se Verlaine pita: „Et vraiment,

quand la mort viendra, que reste-t-il?«, tako si i Jörgensen stavio pitanje: »Doista, što će ti ostati, kad dođe smrt?«

I on je čeznuo za drugim, boljim životom, nego ga je dotle živio — za tihim, poniznim životom »aux travaux ennuyeux et faciles« (za poslovima dosadnim i lakim), za onim priprostim, jedino pravim životom, koji u sebi sreću skriva, a kojemu bi ipak svi moderni tako rado izbjegli — pače i kada ga drugima propovijedaju.

(Svršit će se.)

Dr. Dragutin Kniewald:

Ars sacra.

Religija je majka svih umjetnosti. Prve umjetne građevine, što ih nalazimo: piramide, grobnice i žrtvenike, sagradila je vjera u besmrtnost duše i u vječno Božanstvo. A kad je kipar svećeniku podigao žrtvenik, ne će li i poganski žrec dozvati graditelja, da sagradi hram idolu — djelu umjetnikovu? »Sve umjetnosti za svoga najstarijega, uzlazna razvoja služe izjavljaju religioznih idejâ u svakoga naroda«.[1])

Vjera i vjerski život ne pogoduje samo početku i razvoju umjetnosti, već se upravo onda i tamo, gdje je najuzvišenija, najdublja vjera, dignu i umjetnosti do svoga vrhunca. U svih je naroda središte umjetnosti hram, a bogoslužje njenim vrhuncem. Umjetnost prikazuje ljepotu, a ljepota je sjajni odraz istine. Tamo dakle, gdje su najviše i najuzvišenije istine, bit će i najveća ljepota. Najuzvišenije istine, što ih čovjek posjeduje, pruža mu vjera; zato vjera u sebi krije najveću ljepotu. Koje čudo dakle, da su najljepše umjetnine sviju vjekovâ i narodâ upravo vjerske umjetnine!

A kad su već poganske religije u svojoj tek subjektivnoj istini i ljepoti mogle stvoriti misirske i grčke hramove, indijske pagode, olimpijskog Zeusa... što ima umjetnost istom da zahvali kršćanstvu, katolicizmu, jedinoj objektivno istinitoj vjeri, carstvu Logosa — Sina Božjega, Sjaju Slave Božje — kome pripada sve, što je lijepo, dobro i istinito, qui instauravit omnia, quae in coelo et in terra sunt?[2]) Na to nam odgovara Overbeck u svojoj slici: »Magnificat umjetnosti«, gdje je prikazao povijest sredovječne i novovjeke umjetnosti. »Svi su se veliki građevni slogovi u službi Crkve rodili — kao romanski, bizantski i gotski slog — ili su se razvili do svoje savršenosti — kao renesansa; a bez Crkve nije ni jedan slog dostigao idealne estetske visine, niti je za praktične ili profane ciljeve stvorio što veliko... Svaki je arhitektonski slog utisnuo svoje obilježje i ostalim umjetnostima, koje su najbolje svoje sile stavile na raspolaganje crkvenoj arhitekturi. Osobito su se majstori slikarstva i kiparstva u svih kršćanskih narodâ natjecali, da urese kuće božje svojim najljepšim djelima. I upravo na onim velikim

[1]) Dr. Marković: Razvoj i sustav općenite estetike. 450.
[2]) Ep. ad Eph. I. 10.

zadaćama, koje im je crkva naznačila, najviše se razvio njihov genij.«[3]) Renesansa se doista ne može pohvaliti, da je potpuno shvatila odnošaj između kršćanstva i umjetnosti, pa ipak je »sebi u svojim velikim zastupnicima bila svijesna, da ne može opstajati bez kršćanske vjere i katoličke crkve.«[4])

*

I vjera traži potporu umjetnosti, jer hoće da ovlada čitavim čovjekom. Svakoj je religiji bitna neka nadosjetnost, transcendentnost. A čovjek, ako i jest razumno biće, to ipak prvi predmet njegova umovanja nije nešto duševno, transcendentno, već sjetilno. Netvarne predmete shvaćamo tek nekom analogijom prama sjetilnima, a svaka se naša prirodna umna spoznaja rađa samo na temelju sjetilne spoznaje. Zato valja da i vjera nađe put do uma i volje preko sjetila i mašte. To može najbolje postići umjetnošću, koja ne samo da preko sjetila djeluje na dušu, nego je to djelovanje radi estetskog užitka, što ga pruža svaka umjetnina, vrlo jako i trajno. Narodna japanska religija — šintoizam — prezirala je umjetnost, pa je brzo morala uzmaknuti pred budizmom, koji je sebi osvojio srca umjetnošću. Nekad su protestanti u svom ekstremnom spiritualizmu poput ikonoklasta palili slike i razbijali kipove svetaca. No vrijeme ih je naučilo, da se čovjek sastoji od duše i tijela. Danas vidimo i u protestantskim crkvama umjetničke prikaze života Spasiteljeva.

O franceskom se piscu Huysmansu veli, da nije ušao u crkvu kroz glavna vrata, već kroz bojadisane prozore, jer ga je — poput tolikih drugih — ljepota crkvene umjetnosti dovela u krilo katoličke crkve.

Gratia non destruit naturam, sed perficit ipsam. Zato je i katolička crkva uzela umjetnosti u svoju službu, te ih podigla u viši vrhunaravni red. Milost božja i ljudska umjetnost djeluju zajedno i kažu ljudskom srcu put u nebo. Sv. Augustin pripovijeda svoje obraćenje u milanskoj crkvi ovako: »Quantum flevi in hymnis et canticis tuis, Deus, suavesonantibus Ecclesiae tuae vocibus commotus acriter! Voces illae influebant auribus meis et eliquabatur veritas tua in cor meum et aestuabat inde affectus pietatis, et currebant lacrymae, et bene mihi erat cum eis«.[5])

Zato je Overbeck često opetovao, da je prava zadaća umjetnosti: ljudska srca voditi istini u obliku ljepote.

*

A da umjetnost uopće i napose vjerska umjetnost ne prijeđe u puko poučavanje, prije je misao na slavu božju — njen zadnji cilj. Ta kad čitava zemlja i čitav svemir i svi nerazumni stvorovi na njima slave Gospoda; kad se nebesa i nebeske kreposti sjedinjuju u hvali svoga Stvoritelja — zar će jedini čovjek šutjeti, čovjek, što ga je Svemogući stvorio na sliku i priliku svoju, obdario ga bezbrojnim darovima naravi i milosti? Zar da jedan od najplemenitijih darova božjih, stvarajuća moć čovjekova, što se očituje u umjetnosti, ne pripozna svojom najvećom slavom i najuzvišenijom zadaćom, svojim osebnim i krasnim jezikom pjevati hvalopjesni i prikazati žrtvu Gospodu? Umjetnost je zlatna i dragocjena plitica, na kojoj čovječanstvo prinosi Božanstvu žrtvu slave i pokajanja. Vjerniku

[3]) Crkva — majka svih umjetnosti. Hrv. Straža. 1908. 285. 441.
[4]) Harnack: Dogmegeschichto II. 406.
[5]) Conf. IX. 6.

nije žrtva nikada dosta uzvišena, a umjetnik nikad ne može da sadjela dosta lijepu i skupocjenu patenu. U novom nam je zavjetu sam Gospod darovao žrtvu dostojnu sebe, jedinorođenoga Sina svoga. Kako će siromašna ljudska umjetnost sagraditi i iskititi dostojan hram, dostojno prebivalište euharističnom Isusu?

Quantum potes, tantum aude,
Quia maior omni laude,
Nec laudare sufficis.

Gotski su tornjevi do svoga viška, kamo nikad ne dopire ljudsko oko, u svim pojedinostima jednako savršeno i bujno građeni i urešeni: Ad maiorem Die gloriam!

J. Perković:

Prošlost.

(Osvrtna meditacija.)

Ukočena, nijema, gluha
Preda me si stala,
Srce čezne, ruka suha
Preko grudi pala.
U otajne tvoje zjene
Moja misô slazi,
Pa sve zlatne sreta sjene
I grobove gazi . . .

Progovori, sanjo lijepa,
Na mramorna usta,
Zar si bila igra slijepa,
Samo sanja pusta?
A moje se tresu grudi
spred tvoga čela,
Ko s daleka kad se budi
Priča nevesela.

Kud sam nekad prolazio
Ko začaran soko,
Lagan bio, bistar bio
Ko djetinje oko.
Zdravila me zora mlada,
Cvijeće mirisavo,
Čarna rosa sa livada,
Milo nebo plavo.

U visini na mekanu
Krilu od oblaka,
Ispred sunca, gdje no danu
Nikad nije mraka,
Treperila duša čista
Ko zvjezdica zlata,
Blistala se, košto blista
Biser s rajskih vrata . .

Progovori, gdje su moji
Oni zlatni dani,
Što ih srce suzom goji,
Uzdasima hrani? — —
Al ti šutiš — nijema glava —
Tek sa usta tvojih
Hladan osmijeh poigrava
Povrh suza mojih . .

E pa neka — Sve mi drago
U tvom grobu snije,
Necijenjeno brojno blago
Tvrd ti veo krije;
A sad krešem zlato novo
Mrveć kremen stojan,
Sanduk ja sam njemu skoro
Gromu neprobojan.

Pa sve trudni teku dani
Krvlju oškropleni,
Preko njega upisani,
Krstom pečaćeni
Al kad priđeš k meni tajno
Na videnje novo,
Oko tvoje bit će sjajno
Celo alemovo.

Kraj mog druma procvjetat će
Cvijeće oplakano,
Po njem suze rosom sjat će
U predzorje rano;
Tad ću isplest vjenčić novi
Struka ljiljanova —
Zadnji spomen preko ovih
Slađanih grobova , . .

A. Čičić:

Samilosti.

Blaženi milosrdni . . . Mat. 5, 7.

Sjajna zvijezdo u noći života,
Zlat biseru moru u dubini,
Bajna sliko nebeskih krasota,
I ti raju u suznoj dolini:
Samilosti, oba moja krila,
Što ih vila pjesniku razvila.

Sunce moje, te mi grudi grije
I vječno se razgara i žari,
Na tvom krilu moj se golub vije,
U tebi mi crkva i oltari:
Ti ljubavi, što buktiš u meni,
Pa da druge toplim u studeni.

Oh ja nejmam sreće izvan tebe,
Ni života bez tebe mi nije,
Tvoj posvema, a ne poznam sebe,
I duh mi se tvojim carstvom vije;
Sanka nejmam do na grudi tvojih,
Vilo, što me mlađana opoji.

Samac srćem kroz redove ljudi
Uturivši ruke u rukave,
Rajskom vatrom raspaljen u grudi,
Snenih vjeđa izmed sna i jave.
Mlada ljeta svijetu nepoznana,
Krila moja ruža i ljiljana!

— Majko moja, draga i milena,
Tvoj sam golub sada ko i prije,
Čelo — zvijezda svijetlom zacaklena,
Oči moje — žarke iskre dvije,
Tvoj anđeo, al ne tvoja hrana,
Božja volja! majko milovana.

Tek ovako deveram i patim:
Kako komu do nevolje dođe
Pa zakuca na avlijnskim vratim,
Vazda spreman, da se s mjesta pođe.
Mrkla noći, ko i pola dana,
Uz fenjer si meni obasjana!

Tuđe boli svagdanja mi hrana,
Tuđe suze moje slatko piće,
Vječne patnje staza odabrana,
Al s neba mi rujna zora sviće:
Ne kupuje moj se mir u grudi,
Bog ga dade, ne stvoriše ljudi!

Ranom zorom il kasno u veče
U poslu se i trga i lomi;
Da i suza niz lice poteče
Il se kolo mog života slomi:
Od sveg toga kući ne pazarih,
Sva mi plaća, što me ko podari!

– Sveta misli, uzvišeno zvanje,
Nebo moje, moj golube bijeli,
Samilosti, vječno pregaranje,
Eto ste me živa razapeli:
Al ovaka u Serafa krila,
Što ih žarka ljubav razavila.

Samilosti, tobom pjesnik diše,
Tvoja milost u žilah mi vrije:
Vaš sam, ljudi, sebe ne znam više,
Trgajte me, nek me sebi nije;
Vi ste moja braća i rodbina
Moja sreća i sva mi baština.

I tako se nadam svega vijeka
Suze trti nebogim i vajnim,
U mom srcu za svakoga lijeka,
Dok se vijem rajskim carstvom bajnim.
Za sve ja ću živjeti i mrijeti,
Dok mi zvijezda Samilosti svijeti!

Crnkovački:

Jesenji suton.

Vani nebo plače, roni suzu za suzom — nujno, neveselo, naoblačeno... Plače nebo za onim žarkim ljetnim danima, za onim toplim svijetlom. I ja volim ljeto: — one žarke dane, toplinu svijetlo. A sada je jesen, snuždena i mrka. Suton se lagano spušta, tijo uvija u svoju koprenu zemlju i sve, što je na njoj — — —

U sobi smo ja, majka i moja mala seja. Svi šutimo zamišljeni, a mrak se tiho i neopazice šulja iz onih kuteva, zauzima sve više prostora, a svijetlo se gubi, uzmiče u borbi s tminom... A meni je žao toga svijetla, ja čeznem za njim, volim ga. U kaminu vatra gori i baca nekakvo bajno crvenkasto svijetlo, tako bajno kao iz kakve čudne priče sa dalekoga istoka... Jednoliko gori, mirno kao — kao život priprosta čovjeka. Sve je tiho, samo sat jednolično kuca. Mrtav je on, ali je ipak najživlji. Udara četiri i pô, a već je tamno vani i u sobi. Srce mi je puno neke ugodne, čudne sjete, obuzima me neko neopredijeljeno čuvstvo, sveto i uzvišeno.

— Hoćemo li upaliti svijeću? — upita majka.

— Ne, majčice, ovako je ljepše u ovom polumraku — velimo ja i moja seja.

I tako dalje sanjarimo u toj tami, obasjanoj crvenkastim svijetlom iz kamina. Ja uživam neku posebnu sreću u bujnim, fantastičnim vizijama... A sve te čarolike slike, sve te predodžbe, kreću se oko majke i moje mile seje, njih ljubim silno i neopisivo, a isto i one mene.

— Hajde, sejo, zasviraj malo na glasoviru, znaš, onu pjesmu tvoju — onako bez nota! — govorim ja; a sa mnom govori i majka; jer i ona uživa u pjesmi i glazbi.

Svi idemo u drugu sobu glasoviru. Seja hoće da upali svijetlo, no mi ne damo. I ona stade svirati onako u tami, bez nota, prebirući bijele tipke glasovira sa još bjeljim prstićima — čas tijo... tijo — — čeznući za nečim nedostiživim, dalekim, daljim od onih blistavih zvijezda, čas opet burno, valovito, strastveno. A meni su ugodne te varijacije, svaki akord dira me u srce, kao da iz njega note čita.

I dok seja dalje svira, zvuci se odrazuju u mojoj duši, dalje idu i gube se, tiho izumirući tamo daleko — — —

I majka sluša i ćuti. Godi i njoj taj romon zvukova, to žuborenje, što budi nejasna čuvstva.

Sve troje, i majka i ja i seja, prenosimo se u strani svijet, bajan i raskošan kao sanja u prvo doba djetinjstva. Sve troje nas obuzima neka čudna ljubav prema svemu i svakomu, i čudimo se: odakle mržnja?

A vani nebo plače, roni suzu za suzom — nujno, neveselo, naoblačeno.

Ljubomir Marković:

Nazorovi „Hrvatski kraljevi".

Sto godina sam dugih u hladnoj zemlji bivo
S kamenom na prsima i zmijom oko vrata;
Sto godina sam dugih užasne sanje snivo,
Slušo gdje gamad grizu i crna grakću jata...
A sada lance kidam i pljucam nad sramotom
I puštam, da me nosi olujni konjic vran.
Godine, što prospavah pod gnjusnom pločom otom,
Ja hoću da ih živem u ciglí jedan dan...
Otvorilo je sunce preda mnom sjajne dvore.
S grivama u plamenu frče moj b'jesni at.
Oj napr'jed, napr'jed, vranče, stazama, štono gore:
U česmu snage vječne, u slavan nepovrat!

Ovi ponosni stihovi silnoga i veličajnoga „Konjika" najbolje karakterišu onu stranu Nazorove poezije, koja je i glavnim tonom njegovih „Hrvatskih kraljeva". Golem, nadčovječan iskrsava pred nama lik bajnoga konjika, silna, beskrajna njegova čežnja, što poput vulkana, zatomljena stotinama godina, šikne neutaženom i neutaživom silom u vis — do zvijezda! Živom vatrom pali on sramotni žig ropstva na svome vlastitom tijelu, živom vatrom stišava svoju bezmjernu žeđ; staze, kojima pomaman srće, gore živom vatrom. Koliko prijezira svagdašnjosti u ovim burnim stihovima, koliko bijesnoga ponosa, koliko otporne snage! Ma i u nepovrat, al' slavan, — k suncu juri neobuzdani div.

Otporna snaga: to je najbolja riječ za glavno obilježje »Hrvatskih kraljeva«. To je ona neslomiva sila, koja poput silna požara bukne u srcu hrvatskog galeota »pod palubom« mletačke lađe, onaj neugasivi žar, kojim mu »bijesno oko gori«, te »zadnjom snagom veslo skrši«. Poput Samsona stoji pred krvnikom orijaški rob i osvetnom mržnjom prkosi: »Ne dam se! Šibaj do krvi! Umori!« »Zmajevi morski« Ladislav, Domogoj i t. d. brane hrvatsko more; »Ne ćemo! — grmnu Neretva junačka«, a Dužd u nijemom bijesu »zubma škrinu«. Dapače i potišteni Držislav, koji je »gutô dugo čemer i gorčinu star, shrvan, tužan«, umirući prkosi: »Još sila stara iz krvi nam bije«. »Opet će sunce domovini granut, Iz zemlje novi niknut će junaci«. Tako i kralj Slavić zarobljen već »mač svoj trže na normanskom brodu. I reče: — Ne ću u robiju! Neka — Rad'je me vaše sulice probodu. — I visok, mrk, na kljunu lađe čeka« prkoseći i samoj smrti. Do grandijozne veličine podiže se ovaj bijesni, očajnički prkos u priviđajnom proročkom govoru sijedoga kralja Petra Kriesimira u riječima, koje upravlja Petru Svačiću:

Kad svane danak jada i rasula,
Ti na nj se popni i okruni glavu,
I mač svoj teški trgni iz korica;
Stoj, smjel i ohol, s požarom u duši;
I klikni roju naših izdajica:
Ne, tron se ovaj bez krvi ne ruši!

»Slaga, tko reče, da smo lovor grana, melem na rani, duga u oblaku. Mi porod jesmo vuka i arslana!« To je ona surova, upravo divlja snaga, »forza selvaggia« Meštrovićevih fragmenata Vidovdanskoga hrama »nejunačkom vremenu u prkos.« Kad dođoše Hrvati na Velebit, »u tami urlik stoji ljutit, strašan«; pobjednika pozivlje neprijatelj, da »u stado gladno, što lipše na pustomu polju, jurne ko čopor vukova«. »Ko zmija psiknu, ko bik ranjen ruknu« kagan gorostas ispod hrvatske pete. A kad se zametnu bitka, »razbojem širnim lavski čopor riče. K nebu se diže urlaj grozoviti.« »Mrak... Ršum... Ljudski gledaju čopori.« »Krv se lije. Urlik se diže... Galija se topi.« »Sve nove čete jure sa svih strana, Sve ulik raste do neba vapeći.« »Urlikom divljim vojska napr'jed srnu.« Ljutovidu Posavskom kliče oduševljena vojska: »Ti zvijer bocnu, što u nama riče, Gle našu snagu i b'jes, konjaniče, Gle nokte, a za borbe i obrane!« A »prorok mira,« Petar Kriesimir, govori sakupljenim velikašima: »Oj čopore Kurjaka mladih, skoči, hitaj, srni: Potjeraj vepra iz rodne ti gore!«

Još je jedan silno zastupan elemenat u ovoj lirskoj epopeji: hrvatska svijest. Prvim svojim djelom, koje je izašlo u izdanju, pristupačnu širim slojevima hrvatskoga naroda, dokazuje evo Moderna ad oculos, da je besmislena bila osvada, porad njena programatičkoga »oslobađanja od spona patrijotizma« poricati joj svako iskreno rodoljublje. »Ljublju otčizniznu ja, no strannoju ljubovju,« kaže Ljermontov, a nije uzalud Domjanić postavio ove riječi mottom jednoj svojoj pjesmi. Ako netko ne razumije tuđega izražavanja patriotizma, tada još ne stoji, da ga onaj uopće ni nema. »Hrvatski kraljevi« su odgovor hrvatskoga pjesnika na fragmente srpskoga Vidovdanskog hrama. Njima je Nazor pokazao jasno, da naše kraljevsko doba ne zaostaje za Kosovom ni malo po silnoj tragici, koja je kadra da se prelije u intenzivan umjetnički izražaj i stvori djela vječne ljepote. U

njegovom pjesničkom djelu buknuo je poput silna požara ponos imena hrvatskoga. „Ta kula tvrda, mrki zidi ti su — Svojina našeg kralja hrvatskoga.“ »Na desnom krilu gore lađe dvije Hrvatskog bana dva lijepa broda.« »Hrvatska truba sred sparne maine — Ljutito, gromko na odmazdu ječi.« »Na premac most, u šaku mač, Hrvati!« Kod Nazora nije isticanje imena hrvatskoga retorika, parada, fraziranje kao kod nekih naših prijašnjih liričara; on ga upotrebljava samo na posebnim mjestima i kao poseban adjektiv, koji označuje nešto čvrsto, snažno, gvozdeno, ponosno; nešto, što se ne da, što strada, ali se ne predaje. A kako ta poraba tjera čovjeku krv u žile!

I napokon još jedna idejna nit Nazorove pjesmarice: slavenska miroljubivost. Ona je razmjerno manje zastupana, jer joj ono krvavo doba ne daje prilike; ali se javlja već kod Seponta, kad hrvatski vojvoda pobijeđene ne samo poštedi, nego i okrijepi i osokoli. Ali u liku slavnoga Petra Kriesimira stvara ona zaokruženu i cjelovitu sliku dostojanstvenoga, mudroga, radinoga i demokratskoga starca kralja, za kojega je hrvatsko kraljevstvo na vrhuncu. On rješava miroljubivo spor između sablje i pluga, između vojnika i ratara (Žulj vazda bješe od rane časniji; Pošteni znoj je od krvi svetiji), on kao Booz patrijarka ili kao Isus »Nazarenac« luta po njivama i blagosilje ih, te oruđi sam pred svojim narodom pjeva pjesmu rada i pomlađuje se za plugom; on, došavši u seljačku kuću, na užas pratnje, traži »pogaču crnu i zdjelicu mlijeka«, dok ga seljačko dijete milo gladi po bradi kličući: »Djede, djede!«

*

Na toj dakle četverostrukoj idejnoj osnovci podiže se lirska epopeja »Hrvatskih kraljeva«: niz povjesnih impresija iz doba hrvatskog narodnog kraljevstva. Bez vidljivoga vanjskog veza niže se jedna slika za drugom, svaka za sebe cijela, živa, moćna — kao isklesana iz mramora. Nije to dakle epsko djelo, jer ne pripovijeda, nego prikazuje; dapače mu se prikazivanje podiže mjestimice do dramatske snage, i stvara upravo dramatski dijalog, živ i odsječen:

— U čije ime dolaziš, pomorče? —
— U Božje. Drugog nemam gospodara. —
— K vratima ovim tko te pozva, borče? —
— Tvoj cik pod petom varvarskog vladara... —

No nije to ni lirika u običnom smislu riječi, poezija čistoga čuvstvovanja i subjektivnog osjećanja, — već impresija, slika, koja iz davne prošlosti pada u razjađenu i ponosnu dušu hrvatskoga pjesnika. Jedna po jedna; čas divlja, puna dima i vatre i zveketa oružja, čas sablasna, puna prikaza i priviđenja zločinom okaljane savjesti, čas svečana, puna sjaja i šarenila i mirisa krunisanja ili vjenčanja, čas turobna, puna ljubavne ili zavičajne čežnje, čas opet strašna, puna izdaje, himbe i prijevare, — očaja; a vrhunac je svima u zadnjoj veličanstvenoj i strahotnoj slici paloga kraljevstva:

Smrklo se... Grmi, a vjetrine lome
Po Gvozdu granje... Turobne i trome
Djedova sjene po razboju blude.
Bugare tužno vile ponoćnice.
Aveti idu i padaju nice
Kraj mrtvog kralja — u čelo ga ljube.

Ni Šenoina nezaboravna slika posljednjeg kralja na umoru nema toliko sugestivne, vizijonarne sile u sebi . . .

Svu zamamljivost, blještavilo, istančanost moderne forme upotrijebio je Nazor vještački, da stvori plastiku, živahnost, šarenilo ovih slika, da ih kontrastira, da im poda svakoj poseban ugođaj i svemu zajedno tragički osjećaj slavnoga kraljevstva, koje srće u propast. Ovi prizori, koji se odigravaju većinom u Primorju i na moru, pravo su područje Nazorove stilističke snage, on, rođen Primorac, pozna u dušu „galijotovu pesen“ i svaki drhtaj Jadranskoga mora. Kako su zorne njegove slike mora dosta puta tek u jednome stihu, n. pr. „Noć i mir. Uštap je visok na nebu. Pučina sja se!“ Ili: „Galija tone. — Zimski uštap sije.“ I još je jedna jaka strana Nazorova, koja mu daje posebno mjesto u hrvatskoj modernoj lirici: izrazi snage, napona, plodnosti. Treba čitati n. pr. samo sliku bitke kod Mike, te čovjek čisto osjeća, kako sve škripi, reži, zveči, pljuska, kako se brodovi sudaraju i ruše. A tako i kod kopnenih bitaka osjećamo zveku oružja i gvozdene „nokte“ i mišice junaka. Čitavi prizori ostaju duboko u pameti intenzivnošću ugođaja ili zornošću i dramatičnošću prikazivanja: tako n. pr. prizor, kad posramljen patricij piše po pobijeđenoj lađi „Vergogna!“, pa svečano krunisanje Kriesimira I., pa turobna osamljenost starca Petra Kriesimira na vlastitom ognjištu ili prizor Stjepana II. u crkvi. A ne mogu se napokon sustegnuti, da kao primjer posebne istančanosti u izrazu — što je navlastit plod moderne tehnike —, gdje samo jedna riječ nosi u sebi toliku finoću nijansiranja, toliku opredijeljenost posebnog značenja, koje cijeloj slici odmah daje pun, daleko veći opseg; da kao primjer takova izražaja ne navedem barem jednu riječ u ovim stihovima:

Kralj viknu, i klik odjeknu po dvoru.
Na tr'jemu vrata lupnuše daleka. *(Smrt Petra Kriesimira.)*

*

Nazor je svoje povjesničko gradivo ostavio u glavnom nepromijenjeno, i to je, što mu je pribavilo jednodušno priznanje naših „kritika“ svih, dosta puta vrlo čudnovatih, boja. Jer on s jedne strane nije upotrijebio pjesničku obradbu našega kraljevstva kao ruho raznih unesenih ili sasvim na drugu stranu raspredenih ideja, poput prijašnjih, osobito dramatskih obrađivača: tako na pr. spor između latinske i hrvatske crkve, papinstvo Zvonimira itd. To su bili obično kamenovi smutnje za negativnu i neumjetničku kritiku. A s druge strane mu je samo gradivo donijelo stalan poklad etičkih ideja i moralne snage, koje bez promjene građe nije mogao mijenjati. Tako se u „Sepontu“ zrcali pored miroljubivosti i blagosti hrvatske i gadna razbludnost svojom mekoputnošću i nehajem u pravom svjetlu; pad Biograda budi „crni“ sram u duši Hrvata; kraljevske zločince progone utvare nečiste savjesti; a etički golemi, nebotični likovi su stari pravednik Petar Kriesimir i posljedni junak Petar Svačić, kome „čast i poštenje“ ne dopušta da podlegne napasti tuđinske Lepe i daje mu snage, da pogine junački, da se ne dogodi ono, „čega se boje“ sjene njegovih pradjedova.

Pa ipak je ova poezija idealima hrvatskog naroda tuđa. Jer Nazorovi Hrvati nisu Hrvati, nego „Nadhrvati“, kao što su i njegovi ljudi upravo „nadljudi“. Kao što je Domjanić pjesnikom nemoćne ljubavne čežnje, tako je Nazor pjesnikom premoćne živinske snage „nadčovjeka“; onaj pjesnikom otmene dosade i osame, ovaj pjesnikom ditirampskog strasnog užitka i divlje borbe za opstanak. I opet kažem, da ga je ovdje samo gradivo očuvalo od prevelike nastranosti (a dakako donekle i finiji osjećaj pravoga pjesnika, što on svakako i jest); ali nije li i odviše jasan, pretjeran surovi dah zemlje, živinstva, krvi u ovim borbama lavova, kurjaka, zmija, veprova, bikova i kako on sve zove te svoje „ljude“? Da se prometnu u kipove, ti bi ljudi, što se javljaju u „čoporima“, imali pretjerana i nakažena asirska i egipatska lica kipova Meštrovićevih. Nisu uzalud junacima Nazorove „Lirike“ divlji i požudni kentauri, patrijarhalni i u njegovom ruhu prečovječanski biblijski junaci itd. I onaj pomamni konjik, što srće u nepovrat. „Imati i razbiti! — Imati i ubiti! . . Vi ne možete pojmiti, što ljepota mrtvih stvari u meni budi“. Tako umuje Vitale Malipiero u „Gospođi sa suncokretom“. Takva „mrtva stvar“ je za Vojnovića Dubrovnik (u Trilogiji), za Nazora Hrvatski Kraljevi. Morbidna, dekadentna je ljepota moderne poezije. Koliko je lijep i uzvišen lik Petra Kriesimira on je u sebi nemoćan. Jer iz svakoga poteza njegova vidimo upravo — Tolstoja, kojega dapače Nazor u jednoj pjesmi svojoj opisuje na dlaku slično: kako ide poljem, klasje se lelija, a sijeda brada šumori. A znamo, koliko je nemoćna Tolstojeva ideja mira spram zveke modernoga oružja. I Petar Kriesimir na smrtnoj postelji među svojim velmožama pričinja nam se kao krotilac zvjeradi, kojoj pogađa skrovne misli i za to ih drži na uzdi; čim premine, nastat će klanje.

Današnje vrijeme je doista „nejunačko“, kukavno, ali je i „forza selvaggia“ sa svojim urlikanjem i kršenjem kostiju afektirana poza. No Nazorovi su „Hrvatski kraljevi“ svakako bolji od Meštrovićevih fragmenata, jer je u ovom djelu pravoga pjesnika jači instinkt vjernosti prema povjesti i prema — svome narodu. I makar da je Nazorova forma, kao i moderna u opće, nervozna, ona je u ovome djelu ipak mirnija nego igdje drugdje, a bit će neupućenu i razumljivija, jer mu je gradivo već poznato. Ali recimo iskreno: koliko će „Matičinih“ čitalaca „Hrvatske kraljeve“ razumjeti, da uopće čitati? — „Die oberen zehn Tausend“ — samo što je u nas taj broj daleko, daleko manji.

Smotra.

Dugonjić-Vrhovčić: Kraljici Hrvata.

(Cijena 60, s poštom 70 helera. — Tuzla.)

U zadnje su vrijeme zaredale male zbirčice „pjesama“. Čini se, kao da pisci hoće jedni druge da preteku u izdavanju svojih proizvoda, pa im se toliko žuri. Vidi se dobra volja i zauzetnost oko stvaranja hrvatske katoličke književnosti. Druga je stvar, da li odatle proizlazi kakva korist, i da li se uistinu tim putem ide k ostvarenju naše književnosti. Iz više dosadašnjih djela dade se zaključiti, da su ta djela ne samo promašila svoj cilj, nego su skoro — kad bi ih tko uzeo mjerilom za naše književne prilike — dokazala nemogućnost ostvarenja naše književnosti. Našoj književnosti treba udariti temelj jednim snažnim — da ne kažem, epohalnim — djelom, a ovi dosadašnji uspjeliji i neuspjeliji, ali svakako brojni sti-

hovi, daleko su od toga. Cast iznimkama, koje nas grije i diže u nadi, da nijesmo daleko od cilja. Zbirku Dugonjićevu ne bih označio takvom iznimkom, a niti bih je mogao staviti u red onih suvišnih stihova. Ona bi trebala, da bude čežnja za velikom ljepotom i dobrotom, žarka molitva za oslobođenje iz sumnja i nevolja, molitva za gledanje istine i uživanje blaženstva. Ali toga nije postigla, nego je ostala samo nekom slutnjom svega toga.

Fra Nedjeljko Dugonjić-Vrhovčić je kateheta u Tuzli. Prije tri godine svršio je bogosloviju kod oo. Franjevaca u Sarajevu. Bio je i predsjednikom zbora „Jukić“, gdje je zajedno s dosta mlađim fra Augustinom Čičićem pjesmom zanosio braću i oduševljavao je za rad. Surađivao je u listu „Za vjeru i dom“, nešto malo i u „Luči“, a još i sada surađuje u „Serafinskom Perivoju“. U tim su časopisima izašle i ove pjesme, što se nalaze u zbirci „Kraljici Hrvata“, koja je posvećena, kako i sam naslov kaže, Majci Božjoj. Ove sve pjesme pjevaju njezinu ljepotu i dobrotu.

Marijanska literatura ima svoje početke već u sv. Pismu. Lijepo se je razvijala u prvim vjekovima kršćanstva kod Siraca i Grka. Kasnije su je njegovali osobito mistici njemački i talijanski. Talijanski mistik Jacopone da Todi spjevao je onu nježnu i potresnu „Stabat mater.“ Puno topline i djetinske ljubavi vije se kroz marijanske pjesme njemačkog mistika Seusea. I u starijoj hrvatskoj književnosti ispjevano je dosta pjesama u čast Majke Božje. U novije doba s razvijanjem katoličke književnosti napreduje i marijanska književnost, kako kod ostalih naroda, tako i kod Hrvata. Tomu je dokazom i Dugonjićeva zbirka.

Cijela je zbirka razdijeljena u tri ciklusa (svaki po 10 pjesama): Iz „Proljetnih pupoljaka“, iz „Karamfilja“, i iz ciklusa: „Ruže i trnje“. Uvodna je pjesma „Tebi pjevam . . .“, a prije nje nalazi se na omotu (na dosta nezgodnu mjestu!) tri put po osam stihova dugi „motto“. Za oko mi je zapela fotografija pjesnikova. Čudnovato je, što li je pjesnika potaklo, da je na početak ove zbirke stavi. Bilo bi opravdanije, da je stavio koju lijepu Marijinu sliku. —

Što se tiče vrijednosti samih pjesama, to nijedna ne prekoračuje srednje mjere. Sujeti su različiti, a ima ih i dosta zgodnih. Svagdje je glavnim predmetom poštivanje prema Majci Božjoj. Sama je tendenca uzvišena, kao što je uzvišen predmet. Razumije se, da tolikoj uzvišenosti ne odgovara sama izvedba djela.

Za to bi bila potrebna snaga ovakvoga pjesnika, o kom je Fogazzaro propovijedao, da će povesti željno ljudstvo na lađi mašte u more ljepote i blaženstva. Još je pred nama zid guste magle, koji nas dijeli od tih krajeva, pa se moramo zadovoljiti s ovostranom zbiljom. U Dugonjićevim stihovima, u ritmu i u rimi ima dosta pravilnosti, samo što za volju te pravilnosti dosta puta nateže inače čisti i zvonki jezik. Odmjerenim ritmom počinje „Doctor Marianita“, koji je kao neka vrst balade:

„Sorbonskom dvoranom šumnom žamor tajinstven se b a n i . . . Geniji čine vijeće.“

Ima još sličnih mjesta, samo što su gdjegdje usjeci na krivom mjestu. Čist jezik nije dovoljan uopće za književnost, pa ni za obični govor, a pogotovo ne za pjesmu. Moraju se birati izrazi i zaobljivati u lijepu cjelinu. A ne ovako:

„I ljubi čelo i svete mu rane,
I suzom pere r a z d r t e m o ž đ a n e,
I pije boli velike ko more,
I motri ružu uvenulu rano.“ („Dolorosa“.)

Ovdje ne samo da nema glatkog slijeda misli, nego su tu i vrlo nezgrapni izrazi, koji će prije svrnuti pažnju na sebe, nego li što će pobuditi u čitaocu namjeravana čuvstva. Za onim mjestom ne zaostaje ni ovo:

„Strašne izbuljio oči,
Zdvojnosti bolove na sve
Okolo stojeće toči.“ („Marija ipak te ljubi“.)

Ali ima lijepih mjesta i slika. Osobito su mi se svidjele pjesme „Večernja pjesma“, „Moj ideal“ i „Mirijam“, jer nekako u njima ima najviše lirike. I druge neke pjesme, kao na pr. „Tebi pjevam . . .“, „Kraljici“, „U Efrati“, „Kraljici Lurda“, ne zaostaju za njima, ali je tu već mnogo više retorike.

Krasna je ova apostrofa iz „Rasplakane boginje“:

„Počujte me, zelen-luzi
I vrhunci tmastih gora,
Čuj mi pjesmu žalovanku,
I ti, orle, vrh timora.“

A pun je nježnosti završetak pjesme „Na krilu zime“:

„Odavno joj ubro nisam
Ni ruže ni ljubice,
Dok ne grane čarna proljet
Bar da pjevam pjesmice.“

Pjesničke pripovijesti „Priča“ i „Zavjet“, ujedno najdulje pjesme u ovoj zbirci, bile bi od većeg utjecaja, a i uspjelije, da nema u njima nekih naivnih mjesta, kakvih se nalazi i u drugim pjesmama. Ta književni se izraz usavršuje, brusi i gladi!

Da je pisac malo pričekao s izdavanjem, pa da je neke pjesme odstranio, a ostale dotjerao i usavršio, onda bi zbirka kud i kamo više odgovarala svrsi. I ovako ima dobrih zrnaca, pa će kongreganisti moći tu ili ovu pjesmu deklamirati. Za to su najpodesnije „Zavjet“, „Tebi pjevam“, „Doctor Marianita“ i „Mirijama“. *Vg.*

Lunačekovi „Ilirci“ — „aktovka u tri čina.“

Prije nego priđem na prikazivanje Lunačekove „drame“, navest ću ovdje značajan odlomak iz preslušavanja Rudolfa Stanića, mladića od 16 godina. Stanić je bio zanimanjem hrvatski đak i senzacionalni ubojica fijakerdžije kod Sesveta. Odvjetnik ga je mislio braniti time, da ga proglasi ludom; i tako je on dospio na preslušavanje pred doktora Žirovčića, u Stenjevcu 29. listopada 1907. Liječnik ga medu inim pitao i ovo:

— „Da li ste išli po krčmama?“ Stanić se grohotom smije i kaže, da jest.

— „Što ste sve čitali?“ Odgovara: „Svašta, romane dopuštene i zabranjene. Naslova se ne sjećam, a da su zabranjeni, to je na koricama bilo debelo pisano. Bile su to njemačke knjige s nekakvim židovskim, jako smiješnim naslovom. Bilo je tu pisano proti vjeri i popovima. Odonda sam zamrzio popove, nijesam išao u crkvu i nijesam se Bogu molio . . .“ Rezultat motrenja: Odveden natrag u uze sudbenoga stola u Zagrebu (Liječnički Vijesnik 1907. g.).

Kad sam pročitao Lunačekovu „dramu“, nehotice sam se sjetio ovoga premladoga zločinca naših dana, sjetio sam se njegove ispovijesti o knjigama, kojima ne zna naslova, samo se spominje, da je „bilo pisano proti vjeri i popovima.“ I koď Lunačekova slučaja prilično je nuzgredan natpis knjige, već je važnija stvar — sadržaj, a taj je pisanje proti vjeri i popovima.“

Da čujete samo sadržaj.

U I. činu dovodi pisac na pozornicu neoženjena bećara starca Imbra Bolića, koji ima „za sobom burnu prošlost i život lijep, pun užitka.“ U plemićkom dvoru razgovara s njime o kmetskom pitanju mlada Sidonie, kći njegova brata Aurela. Sidoniji priča „oncle Imre“, kako „ovi prokleti popovi pobrkaše ljudima pamet,“ a svaki čovjek morao bi „najprije udovoljiti svojim prirodnim dužnostima.“ Međutim dođe otac Sidonijin i mjesto sluškinje najavlja bratu Imbru, da dolazi k njemu mladi klerik i kmetski sin — Radoslav. Sidonie bezazleno (i neprirodno prema kasnijemu svome karakteru) pita oca: „Kako mu pristaje haljina?“ A oncle Imre umalo ne pobjesni, kad sazna da je „ovakav talenat turnut među popove.“ „Najbolje je za čovjeka živjeti, a popovima uzimaju polovinu ljudskih prava i sputavaju ih negvama staleža,“ zato će mu on već „izbiti iz glave to popovstvo!“ Sada unilazi sam klerik Radoslav, a oncle Imre odmah udara u stare diple: „Kako to, da si ti u sjemeništu?“ Radoslav najprije laže (glavni junak!), e je odabrao taj stalež, da služi Bogu i narodu; ali se brzo „osvijesti“ i po Lunačekovom receptu očituje, da je morao u sjemenište, jer su mu roditelji siromašni, a potpora, „što ste mi je vi davali, nije mi dostajala(!) da nastavim nauke. Povrh toga m o j i s u r o d i t e l j i b a š ž e l j e l i, d a s e p o s v e t i m tome svetome staležu.“ — „Bi li ti radije odabrao koji drugi stalež“ — „Ne. Ja sam č v r s t o odlučio, da bogu služim.“ „I sad se čvrsto držiš te svoje odluke?“ — „Da“ . . . Gospodin Aurel mora (!) ostaviti

brata Imbra, Radoslava i Sidoniju na samu, te odilazi s pozornice, a Radoslav vrlo jeftino mijenja svoju čvrstu odluku i odmah odgovora napasniku: „Ja ne mogu više da ostanem svojoj odluci vjeran. Zovu me drugamo, da ispunim svoje dužnosti, da ostanem sin svoga naroda i da poradim oko slave velikog slavenskog plemena.“ Imbro ga pita za Janka Draškovića i bestidno ispovijeda, da je on s njime u mladosti budio „ženska srca iz nevina stidljiva sna mladosti. Onda smo znali i mogli ljubiti. Danas! Smiješno —.“ Radoslav: „Zato smo mi mladi.“ Kad Imbro nadoda k tome: „A tko žene više ne može da ljubi, taj ne može ni naroda da ljubi. U mantiji je čovjek vazda rob“, Radoslav umno dodaje: „Hoću da kao odvjetnik prosvijetlim svoj narod, hoću da mu pomognem“ ... Tableau! „Slučaj Jazavca pred sudom!“

U II. činu očituje se juratoš Radoslav kćeri svoga protektora i političkog neprijatelja, poznatoj Sidoniji. Koliziju čini gosp. Aurel, koji ne može da trpi Radoslava prosto stoga, što se ovaj dečko usuđuje kortešovati za narodnjaka Lentulaja. Iz krize izbavlja mlade oncle Imre, koji rado obećaje svoju pomoć Radoslavu.

U III. činu dospije peripetija do katastrofalnog završetka na Markovom trgu 1845., gdje za županijskih izbora pada Radoslav pogođen vojničkim hicem. Sidonie sluti tragiku unaprijed, a kad vidi mrtvog mladića, sirotica poludi i onesvijesti se. Sad istom(?) i gosp. Aurel spozna, da mu kći doista ljubi Radoslava, i kad vidi, kako postupa njegov Haller, u času odlučuje poći dolje među demonstrante. Zaustavlja ga brat Imbro riječima: „Stani: Mi smo umrli, a ovi (pokazuje na trup Radoslavljev) žive i svi oni, koji za njima dođu“.

— Zastor —

* * *

Nastojao sam vjerno predati sadržaj Lunačekove „drame“. Kako se vidi, ovo je ipak bolja književna radnja od one „bez sreće“ gospođe Milčinovićeve, bolja i od proze u stihu Milke Pogačićke, bolja je i od Lunačekove reputacije — ali time nije kazano, da je to i — dobra drama. Stvar je doduše mjestimice i čitljiva, a to je za „D. H. K.“ vrlo mnogo, ali šteta, što su Lunačekovi Ilirci: 1. manjim dijelom uspjela novela, efektna samo III. svojim činom; 2. to je historijski anahronizam, upravo slika iz nedavnih Tomašićevih izbora; 3. u najboljem slučaju vrlo plitki i prilično nelogički dramski esej.

A pličina je ove radnje već u onome nadrimudrovanju volterijanca Imbra, koji duhovitim gombanjem riječi vrlo površno rješava teške svećeničke probleme. Ozbiljno i temeljito raspravlja o svim prilikama svećeničkoga života dr. Franjo Novak u svojim najnovijim djelima: „Pogledi u sveć. i bogoslovski život“ (preveo s češkoga Zbor zagr. bogoslovaca) pa u omašnoj knjizi „Kněžske problemy.“ Na beletrističkom polju rješava baš Lunačekov slučaj (zvanje) glasoviti ruski romancier Potapenko u „Istinskoj službi“ (srpski prijevod). Koliko se sjećam, njegov je mladi akademik najveći talenat na visokoj školi; drugi mu predočuju najsjajniju karijeru, ali on iz goleme i istinske ljubavi prema svome narodu odlazi u — popove, oženi se i eto ga gdje u zabitnome mjestu vrlo uspješno radi za materijalno i moralno pridignuće ruskoga mužika. A kad navali na njegov predjel glad i boljetica, on čisto zaboravlja na svoju mladu ženu i svakako nastoji da olakša bijedu svoga stada. On možda nezna onako „živjeti“, kako to kod Lunačeka uči oncle Imre, ali se umije odreći i svoje žene i poput najradikalnijega katoličkoga svećenika znade umirati za svoga bližnjega. Haljina ga u toliko steže, što je u njoj „rob“ svoga iskrnjega, a time bez sumnje najviše radi „oko slave svoga slavenskoga naroda“. Tako su nekako radili i idejalni naši svećenici Pavlinovići, Dobrile, Martići, i toliki mladi Ilirci, za koje ono reče Gaj: „Ako baš svi mi izginemo, naša stvar nije time pokopana. Ovi će je unesti u narod naš!“ Gaj tude pokaza na „ilirske“ klerike; a Lunačekov je Radoslav po tom s obzirom na historiju onoga doba — bijela vrana iz kasnije Dioničke tiskare!

Da je ovo i nelogična drama, među inim to se vidi i na ovom eklatantnom primjeru. Na trideset i devetoj naime stranici kaže Sidonie Radoslavu: „Jučer je papà kazao, da korteširaš za Lentulaja,“ a malo zatim Radoslav njoj: „Ako (sc. „papà“) sazna, da radim za Lentulaja“ — i t. d. — Ima i jezičnih nekorektnosti — kao: poljubi je dugo (!); — vi ćete tim više (mj. to više); — zaboraviti uz moje uvjerenje iz ljubavi; — ne dozvoljavam (mj. dopuštam); — ostavi kod kuće tvoje (mj. svoje) uvjerenje i t. d. i t. d.

Ovako na laku ruku ne uzima dramatske umjetnosti Sofokle, niti Andrejev; ne piše tako niti naš Marković niti Vojnović u boljim svojim dramama! Lunačekovi su zahtjevi za dobru dramu skoro minimalni. (Čovjek se onda mora s jednim našim književnikom čudom čuditi, kako to, te nadbiskup Posilović ne ostavi onomadne ni filira društvu, koje izdaje ovakove knjige!)

Antun Nemčić daleko bolje ovjekovječi srpanjsku katastrofu na Markovom trgu 1845. god. himnom „Vience pletu mlade Hrvatice.“

Šteta što ljudi u Hrvatskoj pišu historijske drame — bez historije i mimo nju! Šteta, što Imbro Bolić čita samo „Koprive“ i Lunačekove aktovke! I ova je naime „drama“ samo aktovka i to III. svojim činom, a I. i dobar dio II. čina mogao je mirne duše otpasti bez ikakve štete po jedinstvo i cjelovitost „Iliraca“, koji su povrh toga ovdje zastupani tek po nekom anonimnom Radoslavu i Vladimiru Lunačeku. Šteta.

Nota bene: drama, pisana u duhu lektire Rudolfa Stanića, bit će još ove godine prikazivana u hrvatskom zemaljskom kazalištu! Dobri ljudi, zlatni ljudi, podupirite i nadalje sve hrvatske institucije . . .

V. Bl. Ćičević.

Sedenich Filip: Naši pisci i naša književnost ili povijest književnosti Hrvata u Ugarskoj.

Knjiga je izašla u Šopronu kod knjižara Piri i Székely g. 1912. Opsiže 161 str. Stoji 4 K. Pisana je jezikom đurskih Hrvata, koji je vrlo blizu književnom jeziku. Piscu smeta mnogo nepoznavanje termina ustaljenih u književnom govoru, pa mnoge pojmove, koji bi se lako jednom riječi izrekli, opisuje na široko. Pisac je pučki učitelj, koji je djelo napisao s velikom ljubavi, a gradivo prikupljao opsežnim trudom i priličnim privatnim materijalnim žrtvama.

U prvom dijelu govori se o narodnom pjesništvu, o vrstama pjesništva i o najvažnijim literarnim oblicima. Sve potkrijepljeno primjerima iz narodne poezije. Ovaj dio — na 70 stranica — nije bio baš nuždan za djelo gornjeg naslova, ali će dobro doći narodu, ako se knjiga proširi u narod.

Drugi je dio za nas interesantniji. Iznosi životopise i djela devedesetitrojice pisaca, koji su rođeni kao Hrvati u Ugarskoj i pisali hrvatski i latinski. Životopisi su kratki i pregledni. O djelima na žalost osim naslova i koje kratke bilješke nije rečeno gotovo ništa. Knjiga nije pisana sistematski po epohama, već donosi pisca do pisca bez stvarne veze. Ipak nam je knjiga ova vrlo dragocjena, jer iznosi ljude, makar i ne sve, koji su u Ugarskoj pisali hrvatskim jezikom, koji dakle pripadaju i hrvatskoj književnoj historiji. Od ovih književnika neki su vrlo važni, koji ne bi smjeli manjkati ni u školskoj knjizi hrvatske književnosti.

Ako knjiga i ima manjaka, nas to ne smeta, jer ju moramo promatrati kao prvi pokušaj te vrste i kao dragocjen historijski materijal. U tom je sva vrijednost ove knjige i radi toga je preporučujemo onima, koji s ljubavlju prate rad ugarskih Hrvata.

Mesop.

Balkanski rat u hrvatskoj literaturi.

Rat ne utječe samo na agrarne, industrijalne, trgovačke i političke odnošaje, nego nalazi odjeka i u životu umjetnika. Byron je umro boreći se za slobodu grčkoga naroda, Petőfi je našao smrt i „neznani grob“ na madžarskim poljanama g. 1848.

U samoj literarnoj produkciji nastala su mnoga djela upravo pod dojmom rata. Ibsen je zanosnim lirskim pjesmama pozdravio poznati madžarski ustanak, a još dugo nakon toga citirali se Heineovi stihovi: „Kad čujem ime Madžar, postaje mi njemački prsluk pretijesan.“

I Hrvatima je donio rat mnogo pjesničkih djela. Naša dugotrajna borba s Osmanlijama stvorila je više nego polovinu narodnoga pjesništva, stvorila je Gundulićeva Osmana, Kačićevu pjesmaricu, Mažuranićeva Smailagu, Martićeve Osvetnike, Dežmanova, Vežićeva i Badalić-Zajčeva Zrinjskoga, Pavletićeve Vjerne sluge i bezbroj manjih epskih i lirskih pjesama.

U ono doba, kad je češki slikar Čermak izlazio pred Evropu krasnim slikama: „Ranjeni Crnogorac“, „Obeščašćena crnogorska zaručnica“, „Bašibozuci vode hercegovačke dje-

vojke na pazar“ i „Turci otimaju kršćansku ženu“, — budeći tim slikama zanos, samilost i udivljenje prema potlačenoj raji: u to doba protestirao je povodom hercegovačkoga ustanka od g. 1875. i naš Šenoa protiv zaluma Turaka u plamenoj „Munji od Gabele“, a za njim se javio odmah i Palmović pjesmom „Hercegovački ustaša“. Zaredale su tada pjesme, u kojima se tamnim bojama opisivao orijentalni život i kukavno stanje kršćana pod turskim gospodstvom.

No od doba okupacije Bosne takvi su protesti i prijetnje u hrvatskoj literaturi sve rjeđi. Oni naši pjesnici, koji su i dalje tražili inspiracije u ratu, obrađuju događaje iz stranih zemalja. Begović je načinio pjesmotvor iz ruskojapanskoga rata, a Izidor Poljak spjevao je „Čušimske valove“, u kojima izriče čežnju za općenitim svjetskim mirom.

Godina 1912. unijela je opet ratoborno raspoloženje među naše umjetnike. Meštrović je na glas o balkanskom ratu pohitio u Rim, da dogotavlja fragmente Vidovdanskoga hrama i da izruči — kako sam reče — pozdrav svome Marku od pobjedničke mu braće. Samo šteta, ako Meštrović izrabi i ovu umjetničku pobudu, da u spomenike našega herojizma unese i trulež pariške razvratnosti.

I hrvatski pjesnici nađoše poticaja za stvaranje u pobjedama četiriju balkanskih država. Ali ne vidite u njihovim produktima više one elegičnosti, što no se provlači n. pr. „Jekom od Balkana“, u kojoj je autor Utješenović bugario: „Svemu sv'jetu sviće zora, — od Balkana nema dana“. Nove pjesme odišu snagom, kakvu nalazite u kipovima i slikama narodnih junaka od Meštrovića, Račkoga, Krizmana i Babića. Čini se, da se za tursku državu obistinjuju riječi Preradovićeve: „Polumjesec tamni smirom — skoro će potamnjet“, i zato se ona ideja, koju je iznio Arnold godine 1877. u „Noći i danu“, javlja ponovno, samo snažnije i jasnije, u Sabićevoj „Aji Sofiji“. Imamo već i pripovijesti iz balkanskog rata na hrvatskom i slovenskom jeziku. U stihovima opjevao je balkanski rat Juraj Kapić, A. Tresić Pavičić* i Ivo Vojnović. Kapićeva je rapsodija više manje ratna kronika, nabrajajući vjerno novinarskim načinom glavnije momente iz balkanskoga rata. Tresićeva je i Vojnovićeva pjesma od veće vrijednosti, stoga ću se potanje osvrnuti samo na njih.

Tresić pjeva, kako se nad Balkanom podigoše oblaci, što se razviše iz suza bijedne raje, iz krvi poubijane djece i iz mržnje junačkih osvetnika (Oblaci). — Evropa u prilici vještice nastoji da odvrati od Osmanlija osvetničke munje i gromove, naglasujući ideju uljudbe i mira (Vjedurina). — Javljaju se duhovi cara Lazara, Miloša, Strahinje, starog Juga i njegovih sinova, knjaza Danila, Karađorđa, cara Šišmana, cara Konstantina, Temistokla i drugih junaka. (Dusi). — Car Lazar pita: „gdje su nam Hrvati?“ Iz oblaka dolaze: Zrinski, Berislavić, Derenčin, Talovac, žrtve sa Udbine, Otresa, Kotara i drugih mjesta. Sigetski junak odgovara, šta je sa Hrvatima (to svi znamo!), i moli Lazara, neka poštedi „braću sunećenu“, naglasujući sasvim nehistorički i krivo jednakost sviju vjera i žaleći (kukavac!), što nije pristao na ponudu Sulejmana i primio od njega hrvatsko kraljevstvo. [Aferim Tresiću!]. (Okovani). — Crnogorci Srbi, Bugari i Grci kreću u boj. Turska se ruši, Vjedurina „ciči, kune i jauče,“ dok se na Balkanu diže nova velika sila. Peto pjevanje i čitava pjesma završuje ovim strofama:

Na Kosovo, djeve, pohitajte!
Zasukajte (gramatika! op. ur.) rukave i skute
Ranjenike vincem zal'jevajte;
Kose rež'te rane vež'te ljute.

Osvetnici, ne žalite rana!
Pobjedom će rane da zac'jele.
Vezat će ih carice Balkana
I njihovih ćeri ruke b'jele.

Zemlja dršće . . . tutnji . . . kosti bruje . . .
Jedna sablja sva iz groba sinu . . .
Avaj, Turci i ostale guje!
Ustao je Marko na Šarinu. (Osvetnici).

Kako se vidi iz ovoga sadržaja, pjesma iznosi mnogo gradiva. Ali to gradivo nije svagdje dobro obrađeno. Tresić je katkada previše mrtav. Uz to mu peto pjevanje nema dovoljne veze sa prva četiri pjevanja. Kako se na mjestu Lazara, Zrinjskoga, Šišmana, Konstantina i Temistokla stvoriše najedanput kralj Nikola, kralj Petar, car Ferdinand i kralj Đuro! Kakvo je to pjesničko čarobnjaštvo?!

* A. Tresić Pavičić: Ko ne đođe na boj na Kosovo. Naklada tiskare Adrije u Beču, 1913. Cijena joj je 1 K(!), a ima samo 292 deseterca!! „Sav prihod namijenjen je srpkom, crnogorskom i bugarskom crvenom krstu!“

„Da Tresić pozna malo bolje hrvatsku gramatiku, ne bi pisao „namigiva“, „odmigiva“, „očekiva“, „zasukajte“, „i kad Petar prvi top iscilja“ i t. d. — A kad bi malo bolje shvaćao prošlost, ne bi nam onako iznakazio najsimpatičniju pojavu iz turskih bojeva, Nikolu Zrinjskoga. Čitatelj zaista mora žaliti toga gorostasa, kad on postaje pjesnikov gramofon, zboreći propovijed o jednakosti sviju vjera; a još više mora uvidjeti njegovu nemoć, kad se on pred Lazarom počne kajati, što je „privolio carstvu nebeskome“, ne htijući postati turski paša u hrvatskom kratjevstvu. Ovo je — najblaže rečeno — pjesničko karikiranje povijesti i neshvaćanje sadašnjega balkanskoga rata, koji uz nacijonalni nosi i vjerski karakter. Baš radi toga dvostrukoga karaktera narugao mu se Ostwaldov časopis „Monistisches Jahrhundert“. A ako filozof Tresić misli, da se nije bilo vrijedno u prošlosti boriti za vjeru, zar se istim pravom ne može reći, da je i nacijonalna borba jedna glupost, kao što to Ostwaldov časopis zaista i tvrdi?

Mnogo dublji umjetnički biljeg utisnut je Vojnovićevom četvrtom pjevanju Majke Jugovića. Dok su Tresićeve veličajne slike ostale samo u konturama i nerazvijene, Vojnovićeva je pjesma divlja, neobuzdana provala čuvstva. Pisac posvećuje pjevanje „srpskoj vojsci osvetiteljici“, a veli, da ga je „nadopunila Božija pravda na osvećenom Kosovu“. To je zapravo peanski monolog, što ga slijepi Guslar zbori Osveti, koja je napokon došla k njemu, a on je drži rukama kao kliještima prikovanu i baca joj u lice „sve more žuči i jalovijeh sanja, da prokletstvom umre.“

Došla si, Osveto; — zbori Guslar — zazivao sam te od krvave vidovdanske nesreće, potucajući se našom zemljom i pjevajući. A ti si u to vrijeme raskopala zemlju, „sve do zadnjih granica tmine, gdje tajne Sile u kamenu kuju — moć i snagu — kovina prečistih“.

„I ti vidje
božanskog Ljevača,
kako gnjilež rastočena tijela
a kû bacih posvećeni tamjan
pjesama mojih,
sa žarkom taljevinom mijesi
i novu vezu čeličnoga kova
za kip novi
novog Ljudstva
lijeva.“

Došao je Karađorđe i poveo svoj narod u boj za oslobođenje. A tada:

Svaka jama, svaka stopa,
Svaka brazda, svaka ploča
stane šuškat, stane šaptat,
a svud plaze
svuda laze
crni sjeni u crnini,
pusti crvi na strvini.
Ko tud ide?
Ko te zove?
Da li bježe, da l' se love
Puče puška —
jedna —
prva!

Tisuć' jeka odapelo:
= Mi smo! Osvetnici =
Oh! zavijaj, poji, valjaj se,
proljetni vijore,
sipaj, čupaj, prosiplji latice,
nebo razgali, pometi oblake,
poigraj morem, zapljušti obale,
šumom zašumi, nabuji rječine,
a Vi sve zrake nebesa dalekih
a Vi svi zvuci zemaljske radosti
rušite, palite, titrajte, žežite,
eto, Proljeće sveto
zemlju nam probudi! — —

Potpunoga oslobođenja ipak nije bilo. Kosovo je ostalo i dalje u tuđoj vlasti. Na to polje dovela je Osveta Guslara i pokazala mu apoteozu Majke Jugovića, kojoj sav rod srpski dolazi prinoseći joj žrtve. A na koncu te žrtve:

Zapištile zvijezde utrnute,
zadimilo more maglom crnom,
a na brdu ustala tad Majka
i rukama zahvatila sunce
povrh svijeta

podizanjem svetim!....
— Kosovo! — Kosovo! — Kosovo! —
Grmi nebo, vapi zemlja cijela
— a ja (sc. Guslar) licem na polje se bacih
od strahote Suda Velikoga.

Čekao je Guslar dugo na Kosovu polju, a napokon dočeka, što je željkovao. Dolazi srpska vojska.

Svaka jama, svaka stopa,
svaka brazda, svaka ploča,
pregršt svaka
zemlje tamne.
Sve to živo prenulo se,
sve to mlado krenulo se,
sve to silno prelilo se
u jedan potop
života uzavrena
što ide, — ide — ide
i teškim topotom tutnjave gluhe
drma i trese
korom zemaljskom.
— — — — — — — — — —

Na Kosovu polju pjeva vojska „Tebe Boga hvalimo," i to pjevanje zove Vojnović vrlo neukusno „božanskim urlikom". Nije onda ni čudo, što nakon toga urlika pada Guslar Mrtav. A „Osveta dohvati uzde — i pokazav sunčani Jug — reče Kralju: — na more!"

Citirao sam hotimice iz pjevanja najkarakterističnija mjesta, da se može vidjeti divlja snaga Vojnovićeve fantazije. On je s pravom mogao pisati jednome novinaru, da je u ove stihove prelio svu dušu svoju. Ovakav je zanos nama svima razumljiv. Svi smo mi ugodnim drhtanjem i najvećom napetošću pratili napredovanje naše braće. Nismo vidjeli ni njihovih pogrješaka, što su ih počinjali u osvojenim krajevima, dok su mislili da oslobađajući svoje suplemenike moraju iskorijeniti što više onih, koji ne govore našim jezikom. A sve te pogrješke počinili su zato, jerbo ih je na gdjekojem koraku vodila u prvom redu mržnja i osveta, a onda istom ljubav. To se napokon vojci može i oprostiti, jer je u ratu teško obuzdati čuvstva mase. Ali Vojnoviću se može ipak zamjeriti, što je jedinom tendencijom svoga pjevanja učinio mržnju, osvetu, gnjev i srdžbu, nazivajući sva ta čuvstva u uvodu „Božjom pravdom". Na koncu pjesme pada Guslar mrtav. Je li time pjesnik htio naznačiti sudbinu naše narodne pjesme, koja zapravo i jest personificirana u Guslaru? — A Osveta živi i dalje? Zašto?

* * *

Mi se moramo prije svega veseliti, što je balkanskim ratom ojačan srpski narod. U isto doba ojačali su i Hrvati združivši se sa Slovencima. I Hrvati i Slovenci učinili su mnogo za Srbe. Pojedina djela nije jošte zgodno spominjati. Hoće li naše zbližavanje ovako i dalje napredovati? Na to pitanje mogu odgovoriti najbolje Srbi. Kod Hrvata je naime i Slovenaca već pripravljeno tlo za kulturno jedinstvo. Preostaje još samo, da i Srbi priprave takovo tlo među svojim narodom. Ići će to dosta teško, jer su oni odgojili čitave svoje generacije u tom uvjerenju, da smo mi Srbi. U školskim knjigama u književnoj povijesti, u stranim novinama i časopisima prikazali su oni naše krajeve i naše velike muževe kao svoje. Ime Hrvat njima je inferijornije od imena Srbin. Žalosno, da tako misle, i nekoji Hrvati, osobito nekoji umjetnici iz „Medulića" i nekoji suradnici Savremenika. Srbi imaju premalo poštivanja prema onim težnjama, koje su uhvatile dubok korijen među svim Hrvatima. O mržnji prema našim muslimanima o spaljivanju njihovih čardaka ne ću ni da govorim, samo spominjem srpsku tradicijonalnu odvratnost prema „latinima", t. j. prema katolicima. A poznato je, kako je jedan sarajevski list vrijeđao sistematski zagorske Hrvate; poznato je, kako je jedan ugledni srpski politik izjavio ispred svojih drugova, da oni „fućkaju na trializam"; poznato je, kako se srpski narod u gdjekojem našem kraju dušmanski ponaša prema starosjediocima Hrvatima, nazivajući ih „Kranjcima", koje treba prognati preko Sutle. Istina, i Hrvati su griješili prema Srbima ali nikada tako kao oni prema nama. Sada je na našim uglednim muževima, na novinarima i sveučilišnoj mladeži, da se te opreke izglade. Ludo bi bilo samo i ponadati se, da će se Hrvati i Slovenci odreći svoga imena. To ime znači za nas posebnu prošlost i sadašnjost koja se ne može spojiti s imenom Srbin. Mi se ponosimo svojom posebnom individualnošću. Pa kao što je Srbinu draga njegova Šumadija i Kosovo polje, kao što on voli svoje kraljeve i kosovske heroje, tako se i mi dičimo prirodnim položajem svoje domovine, svojim banovima i kraljevima, svojim ličkim, krajiškim, kotarskim i „unđurskim" junacima. Svoju energiju personificirasmo u Mladenu Šubiću, Nikoli Zrinjskomu, banu Jelačiću i drugim našim muževima. Stoga i stavljamo ime Hrvat u isti red s imenom Srbin i Slovenac, želeći da se poštuje svojina i jednoga i drugoga i trećega plemena. Srbi neka nastoje, da što bolje upoznaju Hrvate i Slovence, pa se ne će dogoditi više ono, što se dogodilo i zadnjih dana, kad je slovenačka novinarska pomoć bila prikazana u srpskoj javnosti kao znak naše slaboće i špekulacije. Ovakve činjenice kadre su učiniti Hrvate i Srbe najljućim dušmanima i tako srušiti

sve ono oduševljenje, što ga danas svi Hrvati osjećaju za svoju balkansku braću. Nadamo se da do toga ipak ne će doći, i da će se svaka strana okaniti svojih pogrješaka, ne dajući se izrabljivati od nikoga proti svome bratu.

P. G.

„Proljetno cvijeće."

Primili smo prvi dvobroj ovoga lista za g. 1913. Preporučujemo ga našoj javnosti, da ga pomogne i pretplatom i suradnjom. Osobito se nadamo, da će hrvatske katoličke učenice s oduševljenjem prihvatiti svoje glasilo i razviti ga do što veće visine. — Rukopisi, pisma i listovi u zamjenu kao i pretplata i reklamacije neka se šalju Mariji Marošević, učiteljici, Zagreb, Pantovčak br. 50.

G.

Nekoje misli Augusta Šenoe o književnosti.

U svoje vrijeme bio je Šenoa samovladar u hrvatskoj literaturi. Njegove pjesme i pripovijesti svima su nam poznate. Ali o njegovom kritičkom radu pisalo se u našoj javnosti jako malo. Kao urednik „Vijenca" okupio je Šenoa oko sebe priličan broj mladih pjesnika, od kojih spominjem samo Badalića, Vukelića, Cirakija, Jorgovanića, Hranilovića i Arnolda. To su bili zapravo njegovi učenici, kojima je on davao direktivu u stvaranju, i riječju, i primjerom. Nekoji odlomci iz Šenoinih feljtona, recenzija i uredničkih odgovora pristaju vrlo dobro i na neke pojave u savremenoj hrvatskoj literaturi, zato ću ih ovdje iznijeti.

U četvrtom broju „Vijenca" od g. 1879. piše Šenoa: „Novelistika, kao u opće beletristika, smatra se u nas besposlicom, koja veće važnosti nema. To misli većina onih, koji su se dali na pisanje, i većina onih, koji čitaju. Ljudi kod nas ne shvaćaju velikoga ozbilja i važnosti beletrističke literature. Mnogi novak, komu prsti za perom posegoše, misli, da se novelistici hoće samo troje: papir pero i tinta. Nasmijat će ti se u brk, ako mu rekneš: „Gospodine! Novelistici se dakako hoće ponajprije dara, zatim ozbiljnih studija. Valja učiti teoriju, valja učiti tuđe uzore, valja doprijeti narodu do dna duše, valja proučiti svijet u svim snošajima života, njegovo mišljenje, njegovo shvaćanje, njegov govor, njegove običaje. Novelista bez zdravih i oštrih očiju ne vrijedi ni pare.

Čemu to ozbilje, pitate me, a ja vas pitam: Zašto pišemo? Da si ovaj ili onaj čitalac, ne znajući šta da pametna radi, prikrati vrijeme. U tom slučaju ne bi novela više vrijedila od one brojanice, što ju Turčin od duga časa broji. Mi hoćemo da dignemo narod, da ga osvijestimo, da ga oplemenimo, da mane prošlosti popravimo, da budimo u njem smisao za sve, što je lijepo, dobro i plemenito. A gradiva kod nas? Bože moj samo treba poseći rukom. To nam je zadaća, ozbiljna, sveta zadaća.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — Ideja zametne se dakako u jedan hip, bud s kojega god vanjskoga povoda. Al od ideje do tiska je put vrlo dalek, ako i po vremenu možebit kratak. Al dok se to sjeme razvija u potpuni organizam u tvojoj duši, dok svaka osoba postane živom, dok se ta živa cjelina jasno izvine iz magle naslućivanja, do toga hoće se puno. Onda istom možeš sjesti pa pisati, prije ne valja. Pa ako pišući ne vidiš pred sobom svaki kraj, svaki predmet, svaku osobu, ako ne vidiš pred sobom živu mijenu svih prizora, ako ne čutiš sa svojim umišljenim osobama svaku žalost i radost, svako čuvstvo, svaku strast, ako te tvoj vlastiti stvor ne razjaruje, ne razigrava, onda ti posao ne valja, jer ne imaš snage u sebi, onda baci pero."

Šta li bi Šenoa rekao danas, da vidi, kako mnogi mladići izdaju svoje „zbirke" pripovijesti i pjesama već u onoj dobi kad nemaju jošte dovoljno ni literarne izobrazbe ni životna iskustva! U Vijenčevoj dopisnici uredništva odgovorio je on jedanput nekom poletarcu: „Po tom ne možemo vam kazati, spava li u vašoj duši budući hrvatski Turgenjev, nu ako bi vam se opet htjelo novelisati, molim vas, prošećite se; šetnja pod vedrim nebom najbolji vam je lijek za novelističke kandidate. Gledite cvijeće, gledite drveće, gledite zvijeri, gledite ljude trijeznim okom, oštrim okom — povirite u narav, pa ja kriv, ako ne spalite izvorni rukopis svoje novelete, kao što smo mi spalili ujezin prepis." Ovakav bi odgovor bio u sadašnje doba više puta preblag. Pišući sada gdjekoju ocjenu, morali bi pero zamočiti ne u žuč, košto obično vele, nego u cijankalij. Uništiti treba diletantizam, jerbo on može donijeti

samo zbrku i pomutnju u duševni život. „Diletanti razveseljuju samo svoju put, pa kako im zapravo nije ni do čega ni do koga, zato ni do njih zapravo ne smije biti nikomu stalo," rekao je jedanput ruski kritik Apolon Grigorjev, i nije imao krivo.

Šenoa se znao krvavo izrugavati i pesimizmu, koji je u njegovo doba počeo istom prodirati u našu literaturu. Tako je n. pr. rekao na jednom mjestu opisujući Vijenčevu satiričku sliku, koju je nazvao „melankolik". — „Magarac pa melankolik!" Uskliknut će mnogi čitatelj... Pa opet ja velim: melankolički osao! Među životinjama ima upravo tako temperamenta kao i među ljudima, i to vrlo oštro označenih temperamenta, o čem će čitatelja jedan pogled na priloženu sliku uvjeriti. Zar se na tom izrazitom licu ne čitaju svi znaci melankolije? „Zar iz te nijeme životinje ne govori prava „svjetska bol" novoga vijeka? Ispod stobora (obora) raste češljuga i vabi sladokusca k pikantnom užitku — ali uzalud sva žudnja njegova srca, jer neuprosne tarabe dijele ušatoga sentimentalca od njegova ideala." — I danas bi teško koji satirik ljepše označio svezu između užitka i boli, osobito kod putenika.

Godine 1874. piše Šenoa u Vijencu: „Vrijedno je zabilježiti vrlo znamenit pojav u francuskoj dramatici. Operete, feerije i slične ludorije izgubiše svoju snagu, a i dramatizovani preljub dosadio je općinstvu preko mjere. Nastala je reakcija, svuda se pojavlja želja za poštenim i pametnim prizorima.

Tu želju kani nekako namiriti g. Lavory, bivši član „Komedije franceske" ... Taj vrli čovjek skupio je društvo na dionice, koje će podić kazalište, u kojem će se samo pametni i moralni komadi davati. Dosele skupilo je društvo pol milijuna franaka. Doista lijepa svjedožba ljudskoj pameti. Ovo na znanje onim našim domaćim mudrijašima, koji vele, da je kadšto i puku ugoditi, t. j. da se kadšto prosta kakova ludorija prikazati mora. Dake puk naš treba hraniti bedastoćom. Très bien! vi zakupnici umjetnosti . . ."

Kad ovo čitam, čini mi se, kô da je Šenoa imao pred sobom zagrebačkog intendanta i derventskog predstojnika, g. Vladimira Treščeca. Tako sve dobro pristaje njemu i repertoaru njegova kazališta. Gluposti a là „Milijun," „Boccacio," „Vera Violetta", „Eva", „Kakav otac — takav sin", „Ples u operi", „U carstvu sanja", „Kavalir apaš" — to je duševna hrana koju naš intendant pruža zagrebačkim građanima. I zato ne bi tomu gospodinu po svoj prilici bili ni najmanje simpatični oni nazori, kakve je o kazalištu imao Šenoa. Braniteljima takovih nazora veli danas hrvatska kritika „klerikalci". „mračnjaci", „zeloti" i „natražnjaci."

Sretni klerikalče Šenoo! Dobro je, što si već trideset godina na Mirogoju! Da si u Zagrebu, pa da ostaješ vjeran svojim nazorima, sigurno bi i tebe nazvali „kontrolorom spavaćih vagona," i ti bi bio prisiljen, da se sam ispišeš iz društva literarnih barbara, koji danas zasjedoše u Hrvatskoj na tvoje mjesto. G.

LISTAK.

Drug Marko Rebac položio je 18. siječnja 1913. na zagrebačkom sveučilištu ispit za doktora prava, te će biti promoviran prvoga veljače. Našem prijatelju najsrdačnije čestitamo!

Treći slovenski antialkoholni kongres.

Antialkoholni pokret, koji kod nas tako polagano napreduje, stekao je u slov. narodu dosta pristaša. Uspjeh pokreta imaju Slovenci da zahvale u prvom redu vlč. g. Janezu Ev. Kalanu, koji se, uvidjevši socijalne i moralne štete alkoholizma, svom dušom posvetio protialkoholnom radu. Iza njega najviše zasluga imaju slov. učitelji i svećenici, koji kao jedina inteligencija, što živi u narodu i s narodom, shvatiše svoj poziv ljubavi i rada za narod.

Danas apstinentski pokret u Sloveniji broji oko 10.000 pristaša, te je za proslavu svoje desetgodišnjice u zajednici sa „Društvom zdravnikov na Kranjskem" priredio ovaj kongres.

Pošto radi malena prostora ne možemo opširno izvijestiti o pojedinim referatima, to ćemo navesti samo referate, koji su rješavali mnoga pitanja, što dolaze u obzir kod antialkoholnog rada.

To je u prvom redu pregledna „Povijest protialkoholnog rada kod Slovenaca", o kojoj je govorio vrhovni vođ slov. protialkoholne vojske. O „alkoholu i tuberkulozi" govorio je dr. Aug. Levičnik, dok je car. savjetnik Gustav Pirc razlagao o pitanju „Alkohol sa stanovišta seljačkog gospodarstva." Interesantno je bilo i razlaganje dra Otmara Krajca, koji je tek prispio sa balkanskog ratišta, „o štetnosti alkohola s osobitim obzirom na iskustvo iz balkanskog rata." Izvanredno zgodno je djelovao kratki referat sudskog savjetnika Fr. Milčinskoga „Alkoholizam, kapitalizam, birokratizam", koje je bilo potkrijepljeno činjenicama iz sudske prakse. Dr. Anton Schwab govorio je o tome, kakova moraju biti „Pučka liječnička predavanja o alkoholizmu", a učiteljica Antonija Štupca iz Maribora pokazivala je, zašto i kako da se „žene bore proti alkoholizmu."

Predavanja su se drugi dan donekle izmijenila, jer je i slušateljstvo bilo drugo, sastojeći se iz učitelja, učiteljica i svećenika. Govorio je direktor dr. Janko Bezjak o „uplivu alkohola na uzgoj", učiteljica Antonija Štupca iz Ljubljane o „svetoj vojci u školi", te nadučitelj Rudolf Horvat o „Alkoholizmu i politici", a dr. Anton Schwab o „fiziološkim učincima alkohola na ljudsko tijelo, osobito na dječije." Kapelan Klemenčić sakupio je ukratko rezultate kongresa te nam pokazao, kako se moramo radovati, što naše djelo uspijeva.

Ističemo ovdje, da su na kongres bili pozvani i zastupnici hrv. apstinetske organizacije: Nikola T. Đurić, dr. A. Štampar, dr. Gundrum-Oriovčanin, te Domagojeva apstin. sekcija. Izaslanik „Domagoja" bio je drug Bogdan Babić phil., te pošto nije bilo drugih hrv. apstinenata, to je on pozdravio kongres kao zastupnik njihov.

Njegov pozdrav bi bio od prilike ovaj:

„Braćo apstinenti! Sa srcem punim oduševljenja dolazim među vas, da vam donesem pozdrave hrv. apstinenata. Hrv. narod uz mnoge neprijatelje ima jednog tajnog i jakog neprijatelja, koji ne više, nego polagano ruši i uništava naš narod. Taj neprijatelj jest alkohol, i proti njemu moraju da se bore svi Hrvati, koji ljube narod i dobro mu žele. I kod nas je počeo antialkoholni pokret, ali se razvio u dvije struje. Imamo apstinentsku organizaciju, kojom pokreću dr. Gundrum Oriovčanin i dr. A. Štampar, te apstin. pokret hrv. kat. đaštva, koji vodi apstin. sekcija Domagoja. Hrv. kat. đaštvo ističući se svojim nepolitičkim kulturno-socijalnim radom moralo je dakako u svoj program uvrstiti i antialkoholni rad. Svi su kat. organizovani đaci (oko 3.000) umjerenjaci, a pravih apstinenata ima iznad 200, i broj im se s dana na dan množi. Radeći oko kult.-soc. napretka naroda prenijet će ovaj pokret i svoju apstinentsku djelatnost u narod. Pošto antialkoholni pokret hrv. kat. đaštva nema svoga glasila („Novi Život" nasljednik „N. Naraštaja" ne može to biti, jer nije oborio tvrdnje „Kat. lista" i „Luči", da je u framazun. rukama), to hrv. kat. apstinenti uzimaju „Zlatu dobu" za svoje glasilo, da i apstinentskim radom dokažu, kako su „Slovenec i Hrvat za uvijek brat brat!"

O samom će kongresu izaći stenografski zapisnik u prva tri broja novog godišta „Zlate dobe", a bit će posebno otisnut, te će u njemu drugovi naći vrlo zgodnih rasprava o antialkoholizmu sa pravnog, higijen., socijalnog i moralnog stanovišta. Cijena će biti malena, a mi ćemo to već u svoje vrijeme i javiti.

Opširniji izvještaj o kongresu izišao je u „Riječkim Novinama" god. II. br. 6. u podlistku.

Ovom zgodom umoljava apstinet. sekcija Domagoja sve drugove, koji znaju za kakovu knjigu, članak ili raspravu na hrvatskom ili na kojem drugom jeziku, da joj to jave. Posebice na hrv. jeziku, jer hoćemo da skupimo sve, što se kod nas o tom pisalo. Treba navesti i gdje se dobije, pa i za novine, časopise, kalendare itd.

Uz to neka nam se prepišu iz novina slučajevi iz hrv. naroda, gdje je alkohol prouzročio ovo ili ono zlo, sa oznakom novina, broja, datuma i godine. *U. Pačukov.*

Antialkoholni pokret u Herceg-Bosni.

U zadnje je vrijeme lijepo napredovao narodni život u Herceg-Bosni. Dižu se prosvjetne institucije, osnivaju se „seljačke zadruge", proširuje se duševni obzor i poboljšava se

materijalno stanje. Bit će tomu više razloga, ali svakako je glavni — narod sam, jer se u njemu budi svijest o vlastitoj snazi. Pa da, — dajte narodu najskladniju upravu, stvorite mu najpodesnije prilike, bit će zaludu sve, ako u njemu samomu nema uvjeta za napredak. Kad narod sâm počne uvidati svoje poroke, kad ih sâm počne iskorjenjivati, kada sâm počne stvarati prikladne prilike; onda je to znak njegove snage i samostalnosti. Zdrav je pojav, što se je ideja o pokretu proti alkoholu u Bosni rodila u samomu narodu, i to mnogo ranije, nego je pala na pamet vođama narodnim.

Izrađujući ovaj mali prikaz imam pri ruci vrlo malo podataka — i to samo izvještaj „Pobratimstva“ i „Saveza“ srpskih antialkoholnih udruženja. Među pravoslavnim življem u Herceg-Bosni već je uhvatio jak korijen „boj proti alkoholu“. Kakovo je kod Hrvata katolika stanje u tomu pogledu, nije mi poznato, jer nije o tomu nigdje pisano ni slovca. Znajući kako je ovuda razgranjen „Treći red sv. Franje“, kojemu je svrha između ostaloga i suzbijanje alkokolizma, to držim, da se je i među Hrvatima katolicima zametnula klica toga potrebnoga pokreta. Jedino mi je poznato, kako se je razbujao antialkoholni pokret među našim đaštvom. Ovdje mi je dakle govoriti samo o srpskim „Pobratimstvima“ i o našim apstinentskim sekcijama.

Karakteristika pokreta proti alkokolizmu među Srbima Herceg-Bosne jest u tome, što se je začeo u masi širiti i u njoj sada živi. Prvo „Pobratimstvo“ osnovano je u Foči 1893. i to u početku pod imenom „Srpskog Sokola“, premda im je borba proti alkoholu bila glavnom a gimnastika nuzgrednom svrhom. Istom g. 1905. prijeđe taj pokret u Sarajevo i odavle se raširi po cijeloj zemlji tako, da danas ima 47 društava po prilici s 2000 abstinenata. Četiri društva imaju ženske odjele sa preko 30 članova a 3 društva imaju omladinske sekcije s blizu 250 članova, većim dijelom đaka. Ove su brojke nesigurne, jer je gotovo na svakoj srednjoj školi osnovana „omladinska sekcija“. Najviše se je raširio ovaj pokret u banjalučkom okružju, gdje se nalaze preko 32 „Pobratimstva, a 16 ih otpada na sam gradiški kotar. Svagdje se uz „Pobratinstvo“ osnivaju gimnastičke sekcije, koje priređuju javne vježbe i izlete i tako šire pokret proti alkoholu, a s njime i buđenje narodne svijesti, pa da danas se ovaj pokret (t. j. proti alkoholizmu) počinje shvaćati kao nacijonalni pokret, koji pod imenom „Pobratimstva“ okuplja i prekaljuje pojedince, obnavlja im i preporađa život, stvarajući od njih trezvene ljude u svakom pogledu, fizički i moralno zdrave i nacijonalno vrijedne za rad i žrtve.“ Cilj je „Pobratimstva“ „u prvome redu borba protiv alkohola, ali ne spasavanje pijanica (jer se ovi nijesu mogli dugo da suzdržavaju); zatim fizičko i moralno podizanje članova, kako bi se dobio zdrav soj Srba, koji će moći drugim putevima poći u bolju budućnost Srpskoga naroda“. Kako je to ozbilno shvaćeno, pa uza sve to „ima samo 10 sveštenika, koji rade na ovome pokretu“. Ali se je pokret ipak rapidno širio, a za uzrok navode, što je to bio prvi pokret, koji se je unio među narod, koji je time dao „izraza potrebi organizovanja, okupljanja i zajedničkog rada“. Dakle su Srbi u Herceg-Bosni shvatili antialkoholni pokret čistim nacijonalnim pokretom, a nikakvim športom. Zato sa svojom trijeznošću napreduju svagdje.

Kako je s Hrvatima, to sam već spomenuo. Čvrsto sam uvjeren, da „Treći Red“ i na tom polju vrši časno svoju zadaću, samo što nijesu u širu javnost izneseni rezultati toga rada O „Trećem Redu“ se mnogo piše, jer se on doista brzo širi, samo bi bilo poželjno, da se gdjegod iznesu stvarni rezultati njegova djelovanja. Nije mi poznato, da li se je inače igdje povela kakva akcija među Hrvatima u Herceg-Bosni proti alkoholizmu. Više je nego sigurno, da i nije (?), premda u uživanju alkoholnih pića ne zaostaje hrvatski elemenat ni najmanje za srpskim. Vrlo je utješno, što je naše đaštvo shvatilo sa svom ozbiljnošću ovaj pokret, pa će ga sigurno, kad im se pruži prilika, prenijeti i u šire slojeve. Mogu reći, gdje god u Herceg-Bosni ima naših đaka, tamo ima i abstinenata (razumije se potpunih, jer umjereni moraju biti svi!). Imamo 5 apstinentskih sekcija sa preko 60 članova. U jednoj su apst. sekciji svi đaci kongreganisti dotičnog mjesta.

Antialkoholizam moramo shvatiti kao glavni faktor za preporađanje socijalnog života, za stvaranje zdravoga i svježega elementa i za podizanje samostalnog narodnog gospodarstva. To i jest njegova prava svrha.“

Hs.

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. **Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.**

LUČ

GODINA VIII. BROJ 9. I 10.

Iz romana: „Kroz trnje ovoga svijeta.“*

U Beču.

Maglovit je jesenski dan. Da bi bar sunce jednom pokazalo svoje lice!... Koliko je sati?... Već jedanaest!... Oh, ta dosadna vožnja! Bože moj! Sedamnaest sati već sjedim u zadimljenom kupeju! Čini mi se, da mi je glava odsječena od tijela. Zbilja već ne mogu da skupim niti dvije pametne misli u glavi. Ali majko mila, Ti mi neprestano zaokupljaš pamet, um i srce... Ne mogu se oteti tvojem zadnjem zagrljaju i zadnjem poljupcu. Još mi uvijek zuje u ušima tvoje zadnje riječi: „Sinko, ne zaboravi nikada Majke Božje! Jučer sam se za te pričestila i dala tri sv. mise na čast Srcu Marijinu“... Majko, majčice...! Ja sam već zaboravio Majku Božju. Već su tri godine, otkad sam se njoj molio po zadnji put. To je bilo, kad sam s tobom, majko, pošao na Trsat, u njezinom hramu... Ondje je onda bila moja zadnja pričest, koju sam učinio više tebi, majko, za ljubav. Priznajem, da me je to mnogo truda stajalo: ne pokazat ti se što sam u srcu, bez Oca i Majke u nebesima...

Ipak se sveg ovog stidim... Toliko iskustva, a — još sveđ gladujem za majčinim mlijekom... Da li sam takav, ja, abiturijenat s odlikom — ja akademički građanin... ja klasičkim i filozofičkim djelima načitan?!... Bogovi, oprostite!

Uviđam sve to više, da se jednom moram odlučiti. Po što po to moramo navijestiti rat tom plašljivom gostu u ljudskim grudima, što ga zovu — srce.

Kako ću živjeti u Beču?

Prva dva mjeseca posvetit ću — slobodi!

Sloboda je majka sreće, a ja je još nijesam baš ni okusio. A tada? Tada ću: učiti, učiti ustrajno, učiti do svrhe! Da, da... moram se prije toga malo

* Ovaj je roman izlazio u drugom i trećem godištu „Hrv. Straže“. Donosimo ovdje dva odlomka iz njega, da oživimo u čitatelja Luči uspomenu na jedno beletrističko-filozofsko djelo, koje ne smije da bude zaboravljeno. Osobito bi ga morali čitati naši pripovijedači, ne toliko radi umjetničke vrijednosti, koliko radi množine pitanja i tema, koje su unutra obrađene. Iz svakoga bi se poglavlja dao načiniti posebni roman, samo bi trebalo paziti na to, da bude sve umjetnički prikazano. Tko hoće da u glavnom sazna, kakvo stanovište ima katolik zauzimati prema oblicima današnjega modernoga života, neka čita prije svega „Hrv. Stražu“ i roman „Kroz trnje ovoga svijeta.“

ogledati po svijetu. Beč je velik grad; on će mi pružiti svakojakih ugodnosti. Utile – dulci – uvijek sam držao za svoje načelo. U ostalom, kakav sam sada, nijesam za rad. Najprije moram zaboraviti stari prošavši život i njegove uspomene. Sjećam se dobro jednog starog filozofa, koji je govorio: Stare rane lako će ozdraviti, teče li žilama još mlada, zdrava krv.

Međutim nabavit ću potrebne knjige, pak ću opredijeliti i svoj dnevni red. Fortes Fortuna! Macte virtute.

* * *

Akademički život! Kad sam bio u gimnaziji, više puta se dogodilo, da se naš jedan profesor odalečio od školskog predmeta, a onda nas je najrađe zabavljao pripovijetkama iz svog akademičkog života, a na svršetku bi dodao: Đačke ludorije!

Ovakovih đačkih ludorija doživio sam u ova četiri tjedna bez broja. No ipak moram reći: Est modus in rebus, sunt certi denique fines. Samo akademičke ludorije ne poznaju granica. Doduše nijesam nikada rado moralizovao, ali ne mogu, da prekoračim nekoje granice, granice (kako ja držim) pristojnosti. Ima ljudi, koji misle, da nam je „tijesne granice odredila škola", te ih odbacuju kao neku vrst „sredovječnih predsuda". Pa bilo tako! Akademički naobražen čovjek mora biti apsolutno slobodnim.

Tako smo sinoć – ili bolje govoreći – danas u jedan sat poslije pô noći – umovali u našoj slavenskoj kavani pri crnoj kavi i raznim spiritusima. Sad se baš ne sjećam, uz koju sam stranku pristao . . . nu sad vidim, ja moram vidjeti i priznati, da tako ne može naprijed – sunt certi denique fines, ma reko tko što mu drago . . . Contra factum non valet argumentum . . . Factum je, da nemam ni prebijene pare više; factum je, da mi je pamet smetena; factum je, da sam . . . bolestan i tjelesno i duševno. Kuku meni, da bi me sada vidjela majka . . . !

Oni prizori u cirkusu . . . ples u restaurantu . . . razgovor . . . nipošto . . . sunt certi denique fines! Budi mi utjehom, što onih skrajnjih granica ipak nijesam prekoračio, a u buduće neka bude, granice pristojnosti nikada ne smijem prijeći! . . . To je sakramenat pokore, što me opravdava pred savješću i pred svijetom . . .

Nu moram, moram se oteti društvu svojih kolega. Dosta je akademskih ludorija. Zahtjevi, što ih na nas stavlja čovječanstvo i domovina, jesu preozbiljni i ne smijemo na taj način gubiti i u ludo trošiti svoju mlađanu snagu. Sutra valja spavati, a prekosutra na – rad!

U radu je plemstvo i slast
I ljudske vam odlike cv'jet.

* * *

Preda mnom na stolu leži svezak „Corpus Juris civilis." Što dublje zalazim u tajne ove zgrade, za koju su starala stoljeća i stoljeća, moje srce i pamet sve više ohlađnjuju.

Meni se čini, da se ta zgrada temelji na slabom temelju, te ako je odoljela i uzdržala se kroz tolike vijekove, valaj – ne će unaprijed moć ne uzmaknuti i pasti u prah pred snažnim tokom moderne misli.

„Jurisprudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia!" Što ovo znači? To znači propovijedati – ex cathedra! Ovi

ljudi „prava" utvaraju si, da su uspjeli otvoriti knjigu mudrosti i razlomiti sedam pečata! Šo je pravo, što je nepravo? Quid est veritas? Tako je unatrag dvije tisuće godina pitao rimski skeptik na sudačkoj stolici. A odgovor još čekamo i čekat će – kao i mi – budući vijekovi. Pa i taj odgovor hoće li jednom doći? Ignoramus et ignorabimus!

Mi smo oni gorostasi u Hades osuđeni. Sudbina ljudskoga roda jest – Tantalova.

Neki je nemirni nagon u nama, neka oluja u duši, nešto, što se ne da prigušiti. Žeđamo za nečim velikim i snažnim, za nečim božanstvenim, pružamo ruke spram voćke spoznanja, a ona nam – uzmiče. Osjećamo u sebi božansku neku snagu, koja nam ulijeva najsmjelije ideje, koja nas hrabri na najveća djela. Pozvani smo, da nešto božanstveno stvaramo. I tako se napinjemo, natežemo, ali sve, sve – uzalud! Naša se snaga neprestano troši, raspršava u ništa. Mira nemamo nikada.

Nu ja držim, da baš u tome sastoji naše ljudsko dostojanstvo: neustrašivo prkositi kobnom udesu, bez cilja čeznuti za neodređenim, vječno nedosežnim. Ta baš time čovjek se pokazuje apsolutno slobodnim i nezavisnim od ikojeg nadzemaljskog bića ili zakona: sâm sebi svrhom. Zakon prava ili neprava primjenjuje se prema nazorima i običajima, koji vladaju kod većine ljudi u neko doba. A vi, juriste, hoćete da čovječanstvu nametnete za sve vijekove vaš kodeks scientiae iusti atque iniusti!

Juriste, juriste! Vi podajete narodima čisto zlato – notitia rerum divinarum et humanarum, a to još iza kako je Kantov genij svijetu darovao svoju „Kritiku!" Za sve vijekove ostaje nam tajnom, što je stvar u sebi. Zato je neoprostiva drzovitost proglašivati ex cathedra – kao što vi činite – što je božansko, što li je čovječansko. Bog nama modernim nije više nego postulat praktičkog razuma. Boga zahtijevaju vaši zakoni, jer uviđate, da bez ideje boga nemate, što bi služilo kao podloga vašem umovanju; boga zahtijeva država, koja vas je primila u službu, a država bez „boga" ne može skučiti narod pod svoj jaram; no za nas, koji smo nešto učili i koji svojom glavom mislimo, ne treba te ideje.

Još nešto! „Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi." Kad bi ova vaša definicija bila prava, onda glasno tvrdim, da vašoj pravednosti nema na svijetu ni traga. Constans et perpetua voluntas – nesmisao! Evolucija svega, pa i misli, svagdje stoji nepokolebivo. U životu se ne može nitko oteti sili prirodnih nagona. Čovjek je slijepa igračka sudbine; volja je rezultanta dvostruke sile, koja proizlazi od spoljašnih dojmova i nutarnjih neodoljivih požuda. „Constans atque perpetua voluntas" je prava contradictio in adiecto.

* * *

Uh, uh . . . ! Ovo učenje prava, sve mi više dodijava. Tako ne može ići naprijed. Jest, jest, ja sam pogriješio zvanje . . . Da pravo kažem, meni srce nije nikada hlepilo, a ni pristajalo za učenjem prava . . . Moja je mašta prebujna, srce mi je prevruće; zato nije moguće, da mi omili ovaj predmet. U sedmom razredu jednom smo bili dobili za zadaću, da označimo poglavita lica iz Götheova „Hermanna i Dorothee." Onda sam se u onoj radnji bio tako zanio, slaveć

građansku slobodu, i sve sam bio tako pretjerao idealistički, da mi je profesor dao opasku: „Vaša vas mašta lišava pameti. Sidite s Parnasa na ovu milu zemlju!“

Moj gospodine profesore, ali ova zemlja nije mila, ako nema ništa milijega, ništa dražesnijega za svoje sinove, nego li je ovaj koštunjavi „ius“ bez mozga, bez srca, bez vatre . . .

Očajavam . . . Već su tri semestra, da se mučim i učim „ius“ . . . Mene progoni sudbina . . . „Sinko ne zaboravi . . .“

* * *

Uzrujan sam. Noćas sam usnio strahovit san. Nalazio sam se u domaćo crkvi. Bijaše prazna. Svibanjska pobožnost već je svršena. Samo dvije svijeće još gore na oltaru. Ugledam samu majku, gdje kleči pred oltarom dugo i dugo. Ona moli, a ja nijemo stojim i buljim u nju. Hoću i ja da pokleknem kako u ono zlatno djetinje doba . . . Čuh glasno materinji glas: Ti moliti? Tko ne vjeruje, ne smije ni moliti! Dok se bunim tako u sebi, eto se majka okreće i ugleda mene — svoga Rajka. Nikad nije bila tako ljubezna, tako dražesna . . . Lice joj se žari nebeskim sjajem. Gledam ju svetim strahopočitanjem, pokročim odmah k njoj i hoću, da je zagrlim — nu neka sila odbi me. Nu ona će: „Rajko, ti ne moliš? Ti si zaboravio Boga? Zadnji put dođoh amo, da te preporučim Majci Božjoj. Ja ostavljam ovaj svijet. Mi se više ne ćemo vidjeti na ovoj zemlji.“ Reče. Bijele sjene nesta iza oltara. U taj mah zavapih: „Majko!“ i — probudih se.

Na izletu u Ostiji.

Posjetili smo i sadašnju crkvicu, posvećenu sv. Monici majci sv. Augustina. Tu pokazuju mjesto, gdje je umrla ta svetica. Uz crkvicu je stan kardinala, koji nosi naslov biskupa Ostije iz davnine, kad je nekoć ovaj grad bio stjecište za saobraćaj između Italije i Afrike i Istoka. Zato je u doba sv. Jeronima bila osnovala ondje djevica Eustahija gostinjac za kršćane, koji su putovali ovuda osobito za svetu zemlju. Grad je nekoć ležao baš na moru, ali je sada Tiber svojom naplavom napravio pred gradom ogromnu pješčanu obalu. Pošli smo i na tu obalu, da pogledamo preko tirenskog mora. More je bilo tiho, na njemu nije bilo nigdje broda, a u velikoj daljini moglo je nazreti naše oko afričke obale poput magle i neke tamnije crte.

Čudnovato mi je bilo pri duši. Tad je moje duševno oko tek nazrelo, kakova li mora biti beskonačnost vječnosti u drugom životu. Bojao sam se, d će zaručnicu još više ovaj pogled rastužiti, ali sam se prevario. Kako čovjek svojim saučešćem ne rastužuje još više tužnu osobu, nego joj blaži i umanjuje njezinu tugu, tako i turobnost ili tajinstvenost prirode gotovo jednako djeluje na tužno ljudsko srce. Ovdje je nekoć sjedio i sv. Augustin i promatrao je odavle morsku pučinu i zvijezdasto nebo. Kakve misli morale su se rojiti u njegovoj glavi o . . .

* * *

„Uhvati! . . . Skoči . . . Drži ih! . . . Smrt, smrt! . . . Ni korak dalje! . . .

Dok smo ja i zaručnica osamljeni sjedili na morskoj obali i zamišljeno promatrali daleke točke dna moru, nenaano nas iznenadiše ti poklici. I u tren

navalilo je na nas pet ljudi, koji su imali neki u rukama napete puške, a neki duge noževe. Protrnusmo. Zaručnica mi pala u nesvijest.

Mene uhvatiše njih trojica snažnim mišicama i baciše me na tle; svezaše mi ruke i noge. „Što ćete, ljudi Božji?“ uvjeravao sam ih. Ništa nije pomagalo, nego mi dapače svezaše oči i usta. Zadnje, što sam vidio, bilo je to, da su i gospođicu svezali; drugo ne znam ništa. Mene ponesoše i postaviše na kola iza male stanke i odvukoše daleko, daleko; tek u zoru opazio sam, da se nalazim u tamnoj špilji. Tu su mi digli rubac s lica i odriješiše mi negve s ruku. Pokraj mene stajao je vrč vode i nešto kruha; pred špiljom je neprestano sjedio ili šetao jedan hajduk s puškom u ruci. Špilja je služila za domaće poljske potrebe, te su na njoj bila i tvrda vrata; s druge strane opazio sam više dugih hodnika, kojima se moglo potajno izići na više strana. Tužni su to časovi bili. Ovakovo stanje nije me toliko uznemirivalo radi sebe, nego više i baš jedino radi zaručnice. Što će ona jadna? Gdje je? Ona nije trpjela nikada na ovom svijetu, ako se isključe časovi i dani prigodom smrti njezina brata. Jadna . . . ! Svemu tomu tko je kriv? Ona se je opirala izletu, kao da joj je nevina duša slutila ovu nesreću.

* * *

Oko podne uđe u špilju ovisok čovjek s puškom u ruci i odmah mi reče „Pazi, sad će doći naš gospodar; nemoj mu ništa lagati, jer je smrt gotova.“ Udari rukom o pušku i ode. I zbilja do malo evo ulaze k meni trojica hajduka. I najstariji upita me,odakle sam, što radim u Rimu, što mi je ona djevojka, imamo li ja i ona novaca ili posjeda, imamo li svojte u Rimu. Tada je jedan mladi hajduk donio stô, papira i pisaće sprave. Morao sam pisati, kako mi je govorio u pero onaj najstariji hajduk. On je iz mojih odgovora na svoje upite saznao, da mi je prijatelj grof Pitoni. Njemu sam morao pisati ovo pismo:

Vaše gospodstvo! Upao sam u ruke hajduka. Iz tih ruku ne može me nitko osloboditi, nego jedino Vi, ako za me platite dvije tisuće lira. Novac pošaljite sutra po pouzdanoj osobi u Ostiju; ta osoba neka se nađe blizu šume evkalipta u 9 sati na večer. Prijavite li stvar policiji, znajte, da će doći k Vama po bijelom danu jedan odvažni hajduk, te će Vas ubiti ili u vlastitoj Vašoj kući ili na ulici. Ako mi želite dobra i kanite me osloboditi smrti, ne žalite novac. Spasite me!

Hajduci uzeše mi ovo lakonično pismo s adresom. Zatim sam im morao predati ono malo novaca, što sam ih imao kod sebe, te dobnik s lancem. Oni odoše. Malo kasnije uđe jedan dječak i unio mi je veliki tanjur, na kome je bilo bijelog kruha, mesa i nešto povrća i vina.

Teško mi je bilo pri srcu u onako tužnom stanju i pao sam u nesvijest. Stražar je to opazio i priskočio, te me iznio na sunce pred špilju. Tu sam se opet osvijestio. Pošto je stražar pokazao nešto samilosti prema meni, usudio sam se upitati: „Kad grof primi moje pismo, saznat će se u Rimu, da su me uhvatili hajduci, te će amo doći policija, karabinijeri, vojska, opkolit će vas i sve će vas posmicati “ Hajduk se na to nasmijao. „Mislite — reče mi — da će oni u Rimu znati, gdje smo mi i gdje ste vi? To neće oni nigda saznati. Mi smo vas uhvatili blizu Ostije, a vi se sad nalazite gdje nitko ne sluti. Pismo će odnijeti naša pouzdana osoba u Napulj i ondje će ga predati pošti. Nas hajduka ima toliko, da

nas ne može istrijebiti nijedan zakon i nijedna vojska; pa mi imamo pouzdanika i prijatelja i između istih osoba, o kojima bi se to moglo i najmanje sumnjati; ima ih i pod sudačkom kapom.“

Sad smo pojeli objed zajedno. Hajduk je mjesto mene popio sve vino, pa je uslijed toga bio dobre volje. Tad sam ga opet upitao: „Ali, prijatelju, Vi ne ćete valjda znati, gdje je ona gospođica, koju ste sa mnom uhvatili!“

„Znam“ odvrati mi otresito i nastavi:

„Ona je u ovoj istoj pećini, nu s druge strane.“

„Kako je to moguće? Ta čuo bih je.“

„Ova pećina proteže se ispod cijelog brda i ima više ulaza i izlaza; glavni je izlaz dug za dvijesta metara.“

„Postupaju li dobro s onom gospođicom? Je li sigurno za njezino poštenje?“

„Naš hajdučki harambaša iz ispitivanja uvjerio se je, da ste oboje na upite potpuno jednako odgovorili i da su prema tome istiniti vaši odgovori, pa je zapovjedio, da se dobro skrbi za jelo i da se lijepo i blago s vama postupa. Poštenje je kod nas uvijek zajamčeno. Lani se doduše dogodilo, da je jedan vragoljan hajduk nepošteno postupao prema jednoj osobi, nu ga je zato harambaša osudio na smrt. Tako mora bit. Uapšenici moraju se hvalit s talijanskim hajducima.“

* * *

Sutra dan sam pitao svog čuvara, neka upita drugog koga hajduka, je li gospođica tužna. Uslužno se je za to pobrinuo i doskora sam dobio odgovor, da gospođica ne će ništa da jede, da neprestano plače i spominje brata i zaručnika i da je po svim znakovima obolila noćas na malariji, nu se harambaša pobrinuo za lijekove. Ova me je vijest uznemirila još jače. Znao sam, da je uslijed tuge za umrlim bratom silno bila oslabila . . . a sada još . . . Nijesam mogao dalje misliti i na zlo slutiti.

U ovakovom položaju i nehotice, sam po sebi, diže se moj um prema nebu, k Bogu. Bože moj, dosta sam pretrpio na ovom svijetu, daj, pogledaj na moju zaručnicu i oslobodi je, a mene sama ostavi ovdje u zatvoru. Ona je nedužna, Bože, poput tvojih anđela, ja sam naprotiv veliki griješnik, koji sam se sto puta od tebe odalečio, tebe sam bio zaboravio, prezreo, tebe sam progonio. Krivac sam pred tobom, Bože, i zaslužujem, da me kazniš i teško pedepsaš. Nemoj, o Bože, nju nevinu kaznit mene radi.

Suze su mi navrijele na oči. Kad je nebo naoblačeno i kad s jedne strane regbi raspuknu se oblaci i kroz njih prodre sunčana zraka, tako se dogodi odjednom u mojoj nutarnjosti. Osjetio sam nutarnju utjehu. Sigurno je u ovo doba i moja zaručnica molila dobrog nebeskog Oca, i naša srca i misli su se našle ujedinjene u Bogu, izvoru svake utjehe.

* * *

Prošla su napokon dva dana puna tjeskobe. Treće noći oko ponoći probudi me buka, koja je iznenadila i moga čuvara. Došlo je veselim korakom k nama šest hajduka. Ti mi opet svezaše ruke, prikriše mi lice i iznesoše me van. Mislio sam, da me nose na stratište, ali me je veseli razgovor hajduka uvjeravao o protivnom. Postaviše me u kola, i onda su ova brzo i prebrzo jurila.

Napokon su se i kola zaustavila. Tada su mi odvezali spone s ruku i nogu i skinuše mi koprenu s lica. Zadnja im je riječ bila, neka pričekam zaručnicu.

Upravo sam se nalazio pred crkvom sv. Pavla. Bit će bilo osam sati jutrom. Pogledam ravno prema sjeveru, gdje se je nalazila vila moje zaručnice. Kuća je zatvorena i htio sam onamo pohitit, ali sam radije ostao na mjestu, kako su mi kazali hajduci. I zbilja nijesam tu čekao ni četvrt sata, kad dođoše kola, u kojima je bila moja zaručnica. Ona je bila sva blijeda i silno promijenjena. Priskočio sam kolima, no ona me je pozdravila tek veselim smiješkom, jer je bila oslabila. Lagano smo se dovukli do vile. Nagovorio sam je, da ide na počinak, a ja sam pohitio u grad k liječniku.

Tog istog dana bio sam kod grofa, da mu zahvalim za oslobođenje.

I. Poljak:

U osvit.

Naša pjesma ori
Glasom groma ispod mračnog nebosklona.
Velikome danu i sunčanoj zori
Neka zvone zvona!

Orlovi smo smjeli. Ognjena nam krila,
U nas vatra bukti Božjih heruvina.
Zanosa nas vjetar nosi vječnom carstvu
Zv'jezda i visina.

Lavovi smo smjeli. Obukosmo snagu:
Zaštitu i pomoć jaku Presvetoga.
Mi smo silu jeli kod trpeze Božje,
Mi smo puni Boga.

Pred nama se vije barjak Raspetoga,
Svjetliji no sunce — barjak Tomislava.
Slovima je zlatnim ispisana na njem
Stara naša slava.

Mi smo živi, k sebi pozivamo žive.
Ostavljamo mrtve, što nam zemlju kuže
Otrovnijem dahom. Iznad glava već im
Lešinari kruže.

K nama sunca žedni! Vidjesmo slobodu,
U božanskom sjaju gdje se na nas smije
U noć našu crnu. Za njom duša čezne,
Za njom srce mrije.

Idemo do jednog groba puni vjere.
U tom grobu tamnom izranjena glava,
Probodene grudi, satrveno srce.
Tu nam Majka spava.

Leži posred suza, što ih v'jeci plaču,
Leži posred l'jera, usred ruža b'jelih.
Ne ćemo joj škropit izranjena lica
Kišom suza vrelih;

Na grob ćemo stati, vjerujući u Te,
Što na zlatni pr'jesto slabog dižeš roba,
Znakom Tvoga križa, Pravedni i Jaki,
Dići je iz groba — — —

Ja je gledam. Ona podigla se slavna,
Ovjenčana suncem ko u ljeta davna;
Uskrsnuće slave usne milijona.
Neka zvone zvona!

I. Poljak:

U ekstazi.

Oblak me svjetla ovio sjajni.
Meni se otkrio Sveti i Tajni.

More, o more!
U srce moje se salilo more,
Radosti more!

Proljet je došla i preb'jele ruže,
Zlaćane ptice opojna glasa.
Sv'jetli mi dani,
Noći mi b'jele sjaju ko sunce.
Kuda god stanem,
Očima krenem,
Svuda je cv'jeće, dragulj i biser.
Bolovi gdje ste?

Dođite k meni, o oblaci b'jeli, dođite k meni,
Dođite vihri, cv'jetovi zlati,
Dođite ljudi, premila braćo,
Golubi moji,
Očiju suznih,
Usnica modrih,
Bolnoga srca,
Dođite, ja ću vam pričat o svojoj
Velebnoj sreći.

Meni se otkrio Sveti i Tajni.
Kako ga ljubim!
Ljubav je moja ko velika zv'jezda. —
Ognjeno more
Obli me svega kao zrak zemlju.
Duge sam noći tražio Njega,
Duge i turobne noći.
Mnoge sam dane čemeran luto,
Tužna i sumorna lica.
Sad sam ga našo,
Kako ga ljubim!
Ja sam u rukama ljubavi žarke
Malena lopta.
Lebdim u svjetlu,
Opojen svjetlom!
Osl'jepljen svjetlom,
Gorim i mrijem,
Goreć, na trubu srebrnu trubim
Gospode, ljubim, Gospode, ljubim.

Mario Adriatico:

Giovanni Pascoli.

Slika iz moderne talijanske lirike.

I.

Najdarovitiji pjesnik treće Italije, Giosuè Carducci, nastojao je u svojim pjesmama najviše oko toga, da talijanskomu narodu predoči historičnu veličinu njegove otadžbine i najveće domovinske ideale, ali je nedovoljno trznuo žice intimnih čuvstava. Cijeli je njegov program bio, da se Talijanci užive u stare uspomene, pa da na temelju njih stvaraju sjajnu budućnost. On je stoga prvi stao širiti u talijanskoj književnosti čisto panhelenski kultus, kojemu su preteče bili Foscolo Leopardi. Odbacivši očinsku vjeru izjavio se obožavaocem grčkih božanstvâ. Zanijekao je Providnost poput Goethea i Shelleya, proglasivši identičnost uzroka i stvari i učeći, da je Svemir početak i svrha samomu sebi. U poganskoj svjetlosti njegovog klasičnog neba nije bilo mjesta maštanju, filosofskim sanjama i misterijima. Kršćanske je kreposti, kao poniznost, samilost i samozataju nazivao moralnom potištenošću. Ne, naslađivati se i uznositi svojim bolima, već reagirati proti boli i pobijediti, to je načelo, koje provejava njegovim »Varvarskim odama.« S najvećim zanosom slavi materiju u himni »A Satana« kao i njegov zemljak i takmac Mario

Rapisardi u svojem »Lucifero.« Carducciev savremenik Lorenzo Stecchetti naslje-dovao je pornografičnog francuskog pjesnika Baudelairea. Okužio je talijansku poeziju svojim »Postuma« i »Nuova Polemica« u kojima je pjevao žarko strastima, a vikao na Boga, na vjeru, na moral. Bio je najočitiji i najgorljiviji predstavnik i vođa verističe škole, koja je za toliko decenija utapljala talijansku mladež u more opačinâ, razbludâ i svake gnjusobe. Još nije bila ni prestala jeka ovakvog pjevanja, kad Gabriele D' Annunzio započe svojom neobuzdanom poganskom pjesmom iz temelja ugušivati i ono, što je do tada bilo sveto i milo srcu Talijana. Njegova pjesma s novim i zamamnim bojama pjevala je himnu životinjskoj seksu-alnosti, triumf pûti, život bez ikakvih moralnih okova, neobuzdanu i nezasićenu volju za užitkom. Jedinu važnost daje frazama i ornamentici. Divina è la parola, il verso è tutto. D' Annunzio je učenik filozofa-pjesnika Nietzschea, auktora Zaratustre. Kao učitelju, tako je i učeniku kršćanstvo neprijatelj ljudskom napretku, jer pro-povijeda ljubav prama bližnjemu i sirotinji, te priječi, da se stvori društvo »Ueber-menscha.« D' Annunzio sluša još glas boga Pana te pjeva i dovikuje svijetu: »Il gran Pan non è morto« (Velji Pan nije umro). Hoće da postavi ovo oholo božanstvo na mjesto — kako on veli — mrtvog, poniznog Hrista. U pratnji svoje »desete muze«, Energije, pjeva zanosne himne herojima, životinjama i bili-nama, jer da su svi po sebi isti dijelovi sveopćeg božanstva. Njegova je poezija, kako sam kaže: neki san luksusa i slasti. O D' Annunziu završit ću riječima talij. kritičara Rafaela Mariana: » D' Annunzijeva je umjetnost pretečom narodne degeneracije, koja je napokon više štete nanijela Italiji, nego dvadeset poraza kod Adue.« Ovi pjesnici, osobito Stecchetti i D' Annunzio, kako smo vidjeli, držeći se principa »In arte libertas« u najgorem smislu uništili su najdelikatnije osjećaje i najtanje žile etičnog života. Nijesu shvatili, da umjetnost mora sudjelovati u razvoju civilizacije i uzgoja, a de facto prestaje u onom času, kad postaje sred-stvom korupcije i društvenog rasula. Istina, moramo poput svake druge slobode stvorene za ljudska bića, i umjetničku slobodu upotrijebiti razborito i trijezno, a suzbiti je energično i represivnim sredstvima, kad vidimo, da ona svetogrdnom rukom nastoji, kako bi iščupala iz duše najviše i najsvetije idealnosti života.

Poganska erotika spomenutih pjesnika ugušila je mnoge akorde drugih pje-snika, kao na primjer mekane i slatke zvukove idealnog Antonia Fogazzara, koji je u većini djela ozbiljno i duboko shvatio svoju plemenitu umjetničku misiju. Njegovo je načelo bilo: odbijati zvučne stihove, koji ne stvaraju, a visoko cijeniti misli. Riječi su mu tek sredstvo, da pomoću njih izrazi nježne, lirične refleksije iz carstva prirode, izrazitu moć klasicizma i meku romantičnu sentimentalnost, što je Fogazzaro posjedovaše u najvećoj mjeri. Talijanska duša, za dugo vremena izmorena bakanalijama i orgijama, nađe napokon blagi mir kod iskrenih pjesnika Marradia, Mazzonia, a najviše kod Giovanna Pascolia, koji započeše buditi zaspala čuvstva milosrđa za ljude, za obitelj, za čovječanstvo. Fogazzaro se dao na roman, a drugi su nastavili njegovu idealnu poeziju. Kod Pascolia je našao narod obi-teljsku intimnost u najvećoj mjeri, realnost svagdanjeg života, sakupljenu u svom naravskom izražaju: u seljačkom životu. Tu se pjesnik i najviše zadržavao. U Pascoliu je narod vidio pjesnika, čije su pjesme svježe kao proljetni zrak, i pune mirisa bujne zemlje, pjesnika, koji je duboko shvatio krvavi znoj sa umornog čela pučanina, te mu govori poput našega Kranjčevića:

Amo ruku, junače, pruži žuljnu
Amo ruku, nabore da ti mučne
Pjesnikova drhtava usna, druže,
Štujući ljubne!

Giovanni Pascoli nježno je ljubio i sitna stvorenja, jer je vidio u njihovoj neznatnosti neki simbol života i neku ljepotu. Radi ovoga prigovarali su mu razni talijanski kritičari, da je maleni duh, ljubitelj mikrokozma, monofon, da nastoji dovesti na talijanski Parnas ozloglašenu Arkadiju. Pjesnik je naprotiv dao obilnu žetvu svježe i iskrene poezije, radi koje mu moraju njegovi zemljaci iskazivati vječnu harnost.

II.

G. Pascoli rodio se god. 1855. u mjestancu San Mauro u provinciji Ro-maniji. Kao dječak živio je sretno i mirno među roditeljima i braćom u veseloj slobodi zavičajnih polja. Jedna tragična zgoda omela je za uvijek ovo sretno stanje. Njegova oca Ruggera ubila je iznenada nepoznata zlikovačka ruka, kada se je mirno vraćao kući u predvečerje 10. kolovoza 1867. Ovaj žalosni događaj dao je Pascolijevim pjesmama posebnu notu i građu, da ga na mnogo mjesta opjeva. U pjesmi »X. Agosto« pjeva:

Ritornava una rondine al tetto — e restò negli aperti occhi un grido . . .
Anche un uomo tornava al suo nido — Ora la nella casa romita
l' uccisero: disse: Perdono — lo aspettano, aspettano in vano.

Osobito živi spomen ove tragične smrti svoga oca ostavio je u pjesmama »L' anellito« i »La cavala storna«. Ova zadnja postala je jedna između najpopu-larnijih njegovih pjesama. Pjesnikove sirotinjske suze otirala je njegova majka i sestre, koje su mu u toj žalosti bile jedina utjeha:

Io vidi allor la mia — tra le sorelle brave
vita passar soave — presso la madre pia.

U kratko zatim vrijeme umre mu u ranoj mladosti starija sestra, koju pjesnik spominje neopisivom milinom u ganutljivoj pjesmi: »Il giorno dei morti« (mrtvi dan), gdje govori uopće o svojim pokojnicima. Ugasi mu se napokon i posljednja sjajna zvijezda: umre mu majka. Njoj posvećuje »Canti di Castelvecchio«, kao i svom ocu »Myricae«. U predgovoru pjesama, posvećenih majci, govori: »Nek raste cvjeta ovo cviječe na grobu moje majke, nek bude na spomen moje mlade majke, tako blage, tako jake . . .« Od nje pjesnik posjeduje kontemplativnu sklonost. Pjesnik ne može da zaboravi njezine meditacije za tihih večeri pred ravnicom staroga Kaštila. U jednoj pjesmi ovako zaziva i moli majku: »Majko, sjećat ću se uvijek tvoje mirne i iskrene molitve, tvoj će sin biti onakav, kakav je bio, kad si ga malahna učila, zagrliti ću opet oltare, ali učini, da se nadam, da još vjerujem u ljubav, u svjetlost . . .« Poput E. de Amicisa i Giovannia Cene čuva duboko u srcu nezaboravnu uspomenu majčinu, što nam najbolje svjedoči pjesma »Anniver-sario«, koja se u ovom pogledu može brojiti među najbolje u svjetskoj antologiji. Pascoli je uvjeren, da mrtva majka sluša njegovu pjesmu i da moli za nj:

Nell' ombra senz'ore — congiunge le mani al suo cuore
per me dal suo triste riposo — già ròso!

Neumoljiva kosa Smrti pokosi mu još dva brata. Pjesnik gledajući ovu tragediju svog doma žuri se groblju, kuca na grobna vrata, hoće da i on silom unide, ali uzalud ... „non posso entrarvi più.“ Živ je zavidio mrtvima. Uza sve ove nedaće mogao je Pascoli svršiti nauke u Urbinu i u Rimini-u. Dođe zatim na starodrevno bolonjsko sveučilište, gdje se je istakao kao najbolji đak Carducciev. Radi izvanredne klasične naobrazbe dobio je velike pohvale od svog „maestra“, te stekavši naslov „laureatus“ poučavao je po raznim talijanskim univerzama. Tada je poveo sobom svoje preostale sestre Mariju i Idu. Teške godine nijesu im još minule. Živjeli su u obiteljskoj intimnosti i u nježnoj međusobnoj ljubavi, i tako su se pjesniku počeli javljati bolji dani. Ćutio se sretnim, što je izvršio svetu dužnost, pozvavši k sebi mile sestre. Od radosti priopćuje to mrtvoj majci i osigurava je za njihovu budućnost:

Sappi e forse lo sai nel camposanto — e l' altra che fù l' ultimo tuo pianto
la bimba dalle lunghe anella d'oro — sappi ch'io le raccolsi e che le adoro.

U nježnim sličicama „Myricae“ vidi se na osobiti način ova bratska idila. On je maran i privržen svojoj nauci, sestre privržene domaćemu radu, te šapću iskrene molitve za mrtve ... Zazirao je od javnoga života, a posvetio se više skromnom radu i svojem svijetu: „Ancor volevo quelle antiche lagrime buone.

Godine 1906, kad je Carducci fizično oslabio uslijed četrdesetgodišnjeg intelektualnog rada i napora, dođe na glasovitu katedru talijanske literature na sveučilištu u Bologni G. Pascoli. Pascoli je, unatoč nedostojnih kritika sa strane onih, koji ga nijesu poznavali, bio sposoban za ovo važno mjesto, jer je imao klasičnu erudiciju, koja ni malo ne zaostaje za onom Leopardija, Foscola, pa i samog Carduccia. On je bio humanista, jer je prvi zaronio upravo u starinske izvore grčke i rimske kulture tako, da je postao jedan između najboljih savremenih grecistâ i latinistâ.

III.

Tek godine 1891. počela se šira publika zanimati za pjesnika Pascolia. Te godine objelodani u Livornu zbirku pjesama „Myricae“, koje imaju za epigra jedan lijepi hemistihij Virgilijev: Arbusta iuvant humilesque myricae. Ova je zbirka album najraznolikijih impresija, skica iz prirode, iz ljudskog života. Obiluje onomatopejom, što je oznaka Pascolijeve poezije, a ima osobitu harmoniju. U tim pjesmama pokazuje Pascoli izvanredni dar za impresionizam, za pejsaž i za nježna čuvstva. Tu mu je glavna filosofska i pjesnička ideja, da približi ono, što je neizmjerno maleno onomu, što je veliko. Sluša idilične zvukove maloga svijeta i ljudskog rada: „Eno uz travnate nasipe proteže se željeznički put. Visokim stupovima prolaze električni valovi, koji nose nepoznate vijesti ...; malo dalje preko ograde ništa ne ruši mir polja. Kod skromnih potleušica starice predu i čuješ cvijel djeteta u zipci. Tamo opet malo dalje ljudi radini i ozbiljni oru i siju, dok veseli dječaci čudnim izrazom lica prate strpljivu silu volova ...“ Kao na ovom malom prostoru obrađene zemlje, tako i po svim stazama života pjesnik opaža, kako svaki živi stvor radi, pjeva i traži hranu i zaklonište. U zbirci „Canti di Castelvecchio“, koja je nastavak „Myricae“ u ljepšoj i svečanijoj formi, prava „bukolika“, nalazi se jedna pjesma, koja nam pruža Pascolijev pjesnički credo, a to je „La poesia“. Pjesnik zaviruje u siromašna ognjišta, gdje se za dugih večeri

bûde duhovi davnih vremena. Tu je slušao razgovore, priče, ljubavne pozdrave. Nalazio se kod ubogih večerica, da otare sirotinjsku suzu, koja pouzdano moli i prosi. Zraka njegove pjesme budno svijetli nad glavom djevojčice, koja šije vjereničko odijelo, i nad svim onima koji trebaju svjetlosti. Zraka njegova dopire i do hladnih grobova, te rasvjetljuje lubanje i kosture starih i mladih. Tješi one ljude, koji lutaju po tamnim životnim putevima, jer svaki od njih, ugledavši zraku njegove pjesme: riprende l'oscuro viaggio cantando.

Njegovi „Poemetti“ zovu se s pravom „talijanske georgike“. U njima je Pascoli spjevao živim koloritom pjesan Italiji, kao domovini poljodjelstva: alma parens frugum. Poemetti mirišu zemljom, kako se najbolje vidi iz prvoga dijela: „La Sementa“. Georgijska duša slavnoga Virgila nije se diljem svih vijekova tako slatko prelila kod nijednog latinca, kao kod ovog blagog italskog pjesnika i to u njegovim pjesmama „Poemetti“.

Ove spomenute zbirke pjesama dokazuju nam, da je Pascoli dugo slušao glas skromnog ljudstva, uzdrmana dugom bijedom, zadovoljna i trenutačnim posmjehom neba, dok ga nije skupa sa glasom prirode spojio u divnu harmoniju. On je u ovomu sličan umjetnicima Milletu, Segantiniju i Israelsu, koji su od najneznatnijih motiva mogli stvoriti najljepše slike. Tolstoj u studiji „Što je umjetnost“ kaže, da ponajbolja djela moderne umjetnosti pobuđuju čuvstva sloge i bratimstva, stoga su razumljiva svim ljudima bez razlike staleža, postaju naime pučka i općenita. Spomenuti umjetnici ljubili su skromne sinove grude, svojim kistom izrazili su simpatiju za siromašni narod, za međusobno bratstvo i na taj način izvršili svoju plemenitu misiju, a ujedno zadovoljili i prostog čovjeka. To nalazimo isto i kod Pascolia. Pascoli je, poput njih, uzdigao svoju poeziju nad gledište, sa kojeg mekanizam čovječeg rada smatra prirodu samo kao oruđe za svoje prirodne potrebe, a ne tumači vjerno harmoniju, koja vlada u njoj, počevši od zrna, koje klije u zemlji, do grdnih vrleti sniježnih gora. Ljubavlju prema čovjeku nadahnuo je svoje pjesme, a priroda mu je bila okvir. Jednom riječju shvatio je značenje teške motike, prikazao je jasnije od Milleta svetačku pozu sijača, pjevao je himne i epopeje grudi majke zemlje. Zbirka pjesama „Iuni ed odi“ udaljila se dosta od sižeja, što ih nalazimo kod prije navedenih pjesama, i radi toga je ona njegovo najslabije djelo. Tu ima pjesama, gdje se slave glasoviti ljudi, koji su se istakli u raznim granama prosvjete i napretka. U predgovoru te zbirke obara se svom žestinom na one, koji prirodu nazivaju „maćuhom“. Druga njegova djela pjesničke naravi kao „Poemi conviviali“ i „Canti del re Enzio“ razlikuju se formom i sadržajem od prvih. Ova su djela više plod refleksije, pjesme kulture. U „Poemi conviviali“ oživljuje nam slike iz drevne Helade. „Canti del re Enzio“ jesu pokušaj epske pjesme, koja Pascoliu nije uspjela.

IV.

Propovijedati, t. j. pjevati bratstvo ljudi bila je zadaća, smisao, dužnost njegove poezije. Ova skroz kršćanska misao očituje se osobito u slijedećim stihovima:

Pace, fratelli! e fate che le braccia
M'ora o poi tenderete ai più vicini,
non sappiano la lotta e la minaccia. (I due fanciulli.)

U predgovoru zbirke „Primi poemetti“ piše: „Želio bih, da ste mislili sa mnom, da je misterij u životu velik i da najbolje, što nam je raditi, jest: biti što više uz one, koji isti misterij traže“. Zagovarao je uvijek opraštanje i ljubav: „Uomini amatevi tra voi nell'ambito della famiglia, della nazione e dell'umanità“ Svjetuje sve ljude, da nastoje oko toga, da nitko među njima ne bude bez utjehe i pomoći, da žive po svetom zakonu bratske ljubavi i mira. Tragike života nestaje uslijed mnogih žrtava, a što je najglavnije uslijed kršćanske veledušnosti, koja resi mnoge i mnoge Pascolieve pjesme. Moralne misli jesu prava duša njegove poezije. A kad ove misli dopru u sve krugove, gospodske i siromašne, onda: „Fuori è il nemico, e vien come l'onda-che muore al lido“ (Daleko je neprijatelj i dolazi kao val, koji umire na žalu). Glavna mu je svrha bila, da vlastiti narod uvede u kolotečinu kulturnog i narodnog života. Stoga je najprije stao krčiti mladoj generaciji put, kojim ona mora da udari, ako hoće da stvori nešto jako i vječno. Mladež bez stranaka, to je njegova nada. Uvijek je preporučivao mladeži, da se ogrijeva na žaru klasične i domovinske poezije, da odbaci sve one elemente, koji uzdržavaju mrtvilo i disorijentaciju. Dozivao im je u pamet sveopću kulturu, pomoću koje se može onda dobro progledati u sva vremena, nadahnjivati se prošlošću, govoriti o sadašnjosti i stvarati budućnost, ali na podlozi moralnoga preporoda.

P. Giovanni Semeria izdao je god. 1906. djelo: „Pei sentieri fioriti dell'arte“, gdje u raspravi „Opstoji moderna kršćanska umjetnost“ piše ovo o Pascoliu: „Možda kršćanska, veoma kršćanska misao njegove moralke pobjeđuje strani pogrebni dogmatizam njegova uma. Već ga naime slušamo, da proglasuje u pjesmi „La porta santa“: Tutto il di noi che vive e ciò che a noi sorvive tutto è per noi di là, i da se pjesnički nadahnuje na slatkim misterijima, na mudrim i poniznim simbolima Evanđelja. S ovim sudom završio bih prikaz o Pascoliu, kako nam ga prikazuju kao pjesnika i čovjeka njegove pjesme i uvodi, koji su od velikog zamašaja pri čitanju samih pjesama. Pascoli je pisao i kritičke studije iz klasične i talijanske literature u raznim listovima, osobito u književnom časopisu „Marzocco“, kojemu je bio spiritus movens, što nam najbolje svjedoči isti list, koji i do danas čuva upravo krasnu uspomenu na svog milog pokojnika. Objelodanio je dva sveska „Minerva oscura“ i „Sotto il velame“, gdje potanko raspravlja o Danteovoj „Divnoj Glumi“. Uz druge talijanske književnike doprinio je mnogo bogatstvu talijanskog književnog jezika. Sakupio je blago novih i do tada nepoznatih forma. Svi se kritičari slažu u tome, da je njegov jezik čist, bistar, jak kao kristal, a opet mek kao vosak. U ovome je bio pravi estet. Kao ljubitelj i duboki poznavalac klasika izdao je dvije lijepe antologije „Lyra romana“ i „Epos“. Lyra jest zbirka raznih fragmenata iz djela latinskih lirskih pjesnika, osobito iz Horaca. U uvodu lijepo prikazuje razvitak pjesništva. Zaboravio sam kazati, da je Pascoli bio izvrstan latinski pjesnik, te je skoro svake godine radi svojih latinskih pjesama dobio nagradu od kraljevske akademije u Amsterdamu. D' Annunzio se veoma laskavo izrazio o njemu kao o latinskom pjesniku: „Pascoli je jedan od najvećih latinskih pjesnika, koji je egzistirao od Augustova vijeka do danas ... U svojim latinskim pjesmama nije imitator, već nastavlja stare. Poslije Catulla, Horaca i Virgila on nastavlja zlatni vijek.“

V.

Ovog pjesnika i muža izgubila je Italija na 6. travnja g. 1912. Pascoli je umirao, dok je sveta melodija uskrsnih zvona prolazila po djevičanskim vrhuncima gora, po onoj krasnoj travanjskoj prirodi, koju je pjesnik nježno ljubio. Pjesnik je umro u veselju uzvišene prirode: u čarobnom sjaju italskog proljeća, u oči uspomene najvišeg triumfa kršćanstva. Njegova smrt mora se spomenuti, jer je poput pjesnika Gregorčića pjevao predsmrtnice. Impresija već spomenute obiteljske tragedije raznosila mu slutnje o smrti svugdje. Sve ono, što je umiralo oko njega, ili čovjek ili dijete ili ptica ili list sa stabla, davalo mu je poticaj, da svemu tome sastavi kakav epigraf. Često je vidio pred sobom duge sjene križeva, groblja, čemprese i mrtvačke obrede. I svojim je sestrama govorio o smrti: „Pripravite mi sada ono, što sam već tražio: pogrebno odijelo, o nježne ruke zlatne. Mrtvi me zovu i ja moram k njima.“ U pjesmi „Addio“ kliče lastavicama:

Dunque rondini, rondini addio! per paesi tanto a noi lontani
Dunque andate, dunque ci lasciate Oh! se rondini, rondini, anch' io ...

Iz ove pjesme izvire neka osobita elegična, žalosna nota, kao i u „Canzone d' olivo“, gdje govori pjesnik maslini: rasti, mila maslino, hrani kandioce, da nam gori kod postelje zadnjega mira. Najizrazitije govori o svojim posljednim trzajima u pjesmi „Il viatico“, u kojoj opisuje pričest jednoga starca pred smrt i kliče:

Quel giorno anche per me, campane sonate pur così
quel canto, in quell'ora, s'innalzi,
portatemi, o piccoli scalzi,
portatelo anche a me quel pane.

Jasno nam pjesnik izrazuje ovom pjesmom svoje čeznuće za nebeskim kruhom, za onim svečanim časom, koji je kruna čovječjeg života. Pjesnik, na žalost, nije postigao ono, što je u ovoj pjesmi vruće želio, ali ne možda toliko svojom krivnjom, koliko krivnjom onih, koji su bili oko njegove smrtne postelje. Stara Bologna otpratila je velikog pjesnika svim pogrebnim sjajem na njegovo zavičajno groblje i na taj način izvršila sveti zavjet njegove pjesme, njegova srca, koje je čeznulo uvijek i gledalo „un camposanto – con un fosco cipresso alto sul muro“. U tom groblju počivaju mili pjesnikovi pokojnici, koji i ako mrtvi, dali su Pascolievoj poeziji život, koji je poznat svakome, kojemu je utisnut na čelu znak krsta, koji ima kršćansko osjećanje. U našem životu tješimo se veoma često slatkim uspomenama, koje nemaju izvora u uživanju i u slastima, već zapravo i jedino u boli, žalosti, koja rađa uvijek blagoslovljenim plodom. I ove slatke uspomene jesu Pascolijeva poezija. Sam je rekao: Il ricordo è poesia, e la poesia non è se non ricordo. Završujem ovaj neznatni prikaz o velikom pjesniku pjesmom talijanske pjesnikinje Viktorije Aganoor: „In morte d' un poeta“, koja potpuno odgovara Pascoliu: „ Gdje je – kao da će pitati tišine zore – gdje je onaj, kojemu smo otkrile naše tajne i kojemu smo dale plamene ekstaze? Kamo ode – tražeći kričat će lastavice majskim nebesima u vedre zapade – kamo ode onaj, čija je duša k nama dolazila, s nama se dizala i ronila u beskraj? Pitat će ruže: Gdje je ljubljeni, koji razumijevaše naš tajinstveni govor? Samo zvijezde (ja mislim) šutit će, radosne, jer znaju, (gdje je).

Milan Pavelić:

Oluja.

Stado u docu, njemu po strani
rutavoj staroj bukvi na grani
momčić ko malašni planinski duh;
ogrliv hrek uz čvorugu šuplju,
ljeskovu šipku tura u duplju,
guslanjem iznutra javlja se puh.

Sunce prigrijava. Sjaji se gvozd,
bliješnjakom slijepeć. Šuškorom leže
ploče sunčane, zlaćane mreže,
ò zraci spušta se vatreni grozd.
Vjetru ni daška. Sočna se kita
bûkviću vitome ljulja još trun –
kosovac mrkli sà nje othita,
nenadno zamro mu rùmenkast kljun.

Ispuzlo sunce nàd šumsko brdo
s lipanjskim podne. S omare klone
brujanje krošnjam. U guštu krdo
obadi gone.
S drijemežem rve se priroda sva,
s visa tek, dignuv k zapadu glave,
nà mjestu lebdeć, udilj se dave
zlogukim graktanjem gavrana dva.

Mršti se svod iz „babina kuta“,
s mukom odonud krilati vranci
vuku u pravac sunčeva puta
čađav, neuredan, gromoran voz;
gudi s daljine cesta nebeska.
Zapadni vrsi, gudure, klanci
u sjeni već su; s podaljeg bljeska,
posvukud evo se smrkava skroz.

Gruvanje življe drobi se, kara,
krkor ga oštar počesto para,
gušeć se mahom,
krošnje pod jakim zastrepe dahom.
Ožari sve se smračenim tlima,
u tren prodera se grom, –
reko bi: svod je od lima,

kovač gorostas ozgo ga zviznu
gvozdenim kladivom, trže se lom.
Cikćući jasni se, užasni zvuk
nìz stijene sali, jetko ih liznu,
ondje ko otupi časkom – –
gnjevnim se razlomi praskom,
topotom, rukom bikova ljutih
svud se raštrka, nebom ko daskom
stade koturati visoki kuk;
kasajuć u dalj nekol'ko puti
gromače zvonkim kopitom lupnu,
šobotom krupnim u drage stupnu,
surva se njegdje uz grožljivi huk.

Ispod zelèna šumskoga plašta
iz šupljeg zuba – brdskoga kama –
viri dječarac s crvenom kapom
ponaput crvka. On mašta:
doma sad goruć „blagoslov“*) mama
baca pred vrata, krsti se blijeda,
djed se uz okno, poduprt štapom,
čudesno moli, ù oblak gleda.

S nepskog rešeta vjetar ko gazda
toči već jedre, orijetke kaplje
na zemsko gumno. Planinu taknu
oblak crnòglav, s čeonih brazda
hrupi mu ko sa žlijebova slaplje,
s čeljusti svih mu urnebes graknu.

Sva se planina plamenjem stvori,
divski joj mlin
zamlio između dublja;
duboko bezdno sada je trublja,
podzemski džin
trubi je, k nebu jeka se ori.
Stablu, stabalcu, grmenu svakom
zloduh kroz korijenje piri,
kovna se glazba srčikom toči,
kròz granje sviri.

Izviru, šiču, lepeću zrakom
aveti, što se grotlima gnijezde;
s brda ko mijeh vukòdlak se valja,
humove tište olovne more;

*) Maslina, blagoslovljena na Cvjetnicu.

prolijeću ružni, velji bukoči,
vještice – koštane gore –
na njima jezde,
krezubim vilicam brižde,
s jezikâ kano s vatráljâ
prosiplju žeravu – psost,
s glava im žarke ljutice zvižde.
Pohađa vještare neželjen gost,
odnjekud za njima mamno
sulud vjedogonja klisi;
oružje ocalno, plamno
na njemu zvekće,
najdublja uvala visi
s prsa mu kano tambura zvučna,
njemu pod stopama jekće
gudnjava, tutanj, zvonjava tučna.
Munje mu pogledi, govor mu trijes,
s nozdara vihrom klisure žanje,
stabalje čupa, oblama granje,
savija, krši bûkviće krte;
strane obuhvata, zameće ples,
pršte mu suze, zrakom se vrte,
s brade mu tru se svrdlovi leda,
po njoj što red ih nanizô se cijel –
strehama tako krov ih porèdâ,
kadno osedla ga oklopnik bijel.

Planine još se dò neba dime
pramenje dima biva im bljeđe;
teškoj oblačini plasne
zabreklo vime.
Plamaju jošte svjetlice jasne,
ali već slabije, rijeđe,
grahorast svirac ù silne diple
gore nad svodovljem duva.
Kano iz jajeta piple
mališ iz stijene prokljuva.

Ognjeni zmaj se u dalj odziba,
zà goru trup mu se sruši,
repinom tek još nemoćno šiba.
Zemlja se puši,
dižu se u vis magleni bijelci.
Sà neba potna, mrtvački sinja
daždic rominja
nàd šumom kan'da plaču anđelci.

Nà bilu dječak uzbija stado,
òd suza trag mu licem se suši,
jaganjac drag mu ù šumi strado
– pričešća lik u Judinoj duši –.
Livada kišni blagoslov pije,
otkriva bezbrojnih cvjetova kras,
njivama bubri zarudjeli klas, –
vàn šume srda bješnjela nije.

Velebna vila svilene čipke
zapadnog svoda na glavu skupi,
nà bilo sjedne, niz pleći gipke
dò mora šinu joj òd zlata pram;
uzdiže ljiljan-rukama sunce,
opasa dugu, ruhom joj hrupi
rastopljen dukat; buknu potpùnce
zdravim, mirišljivim tijelom joj plam.

Pregača njena livadna kosa,
pregači pòd vrh momčića bosa
utkan med jaspide malašni lik!
koraljnih, rosnih jagoda snopci
njemu u rukam. Ćurliču popci,
u srce ševin se saliva klik.

Ambrozije Benković:

Jens Johannes Jörgensen.

(Napisano prigodom dvadesetipetgodišnjice književnoga rada.)
Svršetak.

Uto je Jörgensen (1893 – 1895.) postao urednik lista „Toranj“ i tu izda novelu „Stablo života“, prikaz sjetilne ljubavi kao premoći nad čovjekom, koja ga obavija i ubija. Djelo je nečisto, tužno i zdvojno, no ovdje se već nalazi misli crpljenih iz Verlaineovih djela, te je Brandes spočitavao autoru katoličko shvaćanje u pripovijesti. Brandes je dobro pogodio, a i nadati se je mogao tomu preokretu, jer i ako nije mogao znati, što Jörgensen čita, mogao je opaziti među Jörgensenovim znancima i prijateljima novu jednu ličnost. Bio je to danski slikar Mogens Francesco Ballin, koji je u Italiji sa židovstva prešao na katoličku vjeru. Ballin je htio prijatelju pomoći te je za njegovo obraćenje molio i sam činio, što je mogao. Među ostalim utisnuo mu u ruke krasnu knjigu Ernesta Helloa „L' Homme.“ Godine 1894. dođe u Kjöbenhavn holandijski slikar Jan Vercade (sada benediktinac na Montecassinu P. Vilibrord) te je na nespokojnog pjesnika učinio dubok dojam.

Ova mu dvojica omogućiše putovanje u Njemačku i Italiju. „Knjiga s puta“ (Rejseboyen) opisuje dojmove iz Nürnberga, Beurona te iz Italije počevši sa samostanom Santa Maria della Rocca na Apeninima do Asiza. Ovo je više „itinerarium mentis“ nego li opis samoga putovanja, na kojem je zalazio u mnogobrojne talijanske samostane. Ono, što je tamo vidio, nije mogao držati varkom, jer se uvjerio, da ono mora biti Istina, čemu ovi ljudi služe. Čvrsta logičnoga veza ne smijemo tražiti kod lirskoga pjesnika. Nižući sliku za slikom iznosi Jörgensen svoje osjećaje i refleksije o naravi umjetnosti, o putenosti i svetosti. Misli i predodžbe o raznim stvarima nijesu mu uvijek ispravne, i tako knjiga nije za svakoga, jer tek teološki naobražen čovjek može u njoj razlučiti prave nazore od krivih, budući da su i ovi potonji izloženi u zamamljivoj formi. Kako je „Knjiga s puta“ psihološki jako zanimljiva, te se jedino psihološki i tumači, čuditi se je vrlo nekim danskim kriticima, koji govorahu, da je Jörgensen išao samo za senzacijom, a da nije ozbiljno mislio, jer u istinu pošten čovjek da ne bio toliko oklijevao, nego bi se odmah obratio. No ovi su ljudi bili spremniji vjerovati u nenaravnu promjenu karaktera nekadašnjeg svoga prijatelja, nego li u nadnaravnu promjenu mišljenja i osjećanja njegova. Tako je i Goethe o Stolbergu držao, da hini pobožnost i da „se očito pretvara“, premda nije prije nikada sumnjao o poštenju njegovu. Jörgensen na ove prigovore odgovori, da „gore spomenuta gospoda ne znadu, o čem govore, te imaju djelomice zlu naviku da smatraju samo sebe za poštene ljude.“

„Knjigu s puta“ poprati romantična pripovijest „Čeznuće za domom“, gdje mu duša traži svoj dom.

Vrativši se iz Italije izda zbirku pjesama „Ispovijesti“ (Bekendelse) pisanih većim djelom u Asizu. Zbirka se dovršava pjesmom „Confiteor“, ispoviješću, da vjeruje, što katolička crkva vjeruje. Svatko si može pomisliti, koliko je razočaranje nastalo u Danskoj. Znali su sigurno: taj će postati katolik, — i tako će zamaknuti zvijezda prvoga reda s njihovog, i onako tmurnog, modernističkog neba. Strah im bijaše opravdan, jer si Jörgensen potraži odmah učitelja, i izvrsnijeg nije mogao naći od isusovca P. Augustina Brinkmanna, koji sada već u Bogu počiva. Njegovi su mu duhoviti razgovori češće puta razjasnili više, nego čitave stranice dogmatičkih i apologetskih djela. Pred tim iskusnim i duhovitim mužem položi Jens Johannes Jörgensen dne 16. veljače 1896. tridentsku vjeroispovijest.

III.

Malo prije toga čina izda Jörgensen krasnu knjižicu „Laž i istina u životu“, (Livslögn og livssandhed), koja je u maloj Danskoj za po godine dočekala pet izdanja, a prevedena je, koliko je meni poznato, na franceski i njemački. (Na njemački ju prevela, kao i inače mnogo njegovih djelâ, danska grofica Holstein-Ledreborg, koja također pripada jednoj obraćeničkoj obitelji). Knjiga je odgovor na pitanje jednog prijatelja, kako je on — darvinist — mogao postati kršćaninom. Jörgensen mu odgovara: „Pusti druge, neka misle, što im se svidi, ali Ti si mi najveće dobro iz prošlosti, te imaš na me pravo, koje me sili, da Ti račun položim.“ Zatim smiono postavlja tezu: „Upravo zato, što sam bio darvinist, postao sam kršćanin.“ Jörgensen tu tezu sjajno i nepobitno dokazuje diljem cijele knjižice, no pojedini su dijelovi dokaza raštrkani i sadržaju mnogo entimemâ, zato ću pokušati skupiti cijeli dokaz ukratko, logičnim redom.

Među temeljnim principima darvinizma jest princip prilagođivanja; rezultat prilagođivanja čovječjeg duha na zbiljnost jest istina, jer „umisli si, da vatra ne žeže ili da na vodu možeš stati — i činjenice će Te brzo uvjeriti, da ti ne gospoduješ istinom, nego istina tobom.“ Kriterij pak istine jest nutarnja sreća subjekta, jer „nije moguće, da istina učini ikoga nesretnim.“ Ovo je opet biološki princip, o kojem se ne može sumnjati ni raspravljati, dok se govori o unutarnjoj sreći, a ne o vanjskim nezgodama. Sreća su i istina u jako uskom savezu; istina je izjednačenje stvari i razuma, a sreća nastaje, ako se razumno biće slaže sa svojom okolinom, te nije ništa drugo do praktično i konkretno primjenjivanje teoretski spoznane istine na realni život. Sreće pak nije našao ni on ni njegovi drugovi ni u realizmu, ni u naturalizmu, ni u novoj romantici, ni u artizmu (dekadentstvu), pa ni u zadnjoj fazi na književnom polju, simbolizmu, a kršćanstvo je zabacio radi apriornog uvjerenja, da u njemu nema istine. No iza tolikog lutanja i tumaranja vidje tolike u kršćanstvu sretne i zadovoljne, valja dakle pomno gledati, je li tamo moguća doista prava sreća, dosljedno, da li je tamo istina. Kad se je o tom uvjerio, kao dosljedan darvinist morao se je prilagoditi tomu, te postati kršćanin.

Iza obraćenja nije Jörgensen napustio beletristike, nego je nastavio pisati novele i romane, ali bez ikakve liberalne i modernističke natruhe. Osobito su mu krasni putopisi, jer Jörgensen poput svih sjevernjaka rado putuje, a s druge strane vrlo mu se je teško držati jednoga predmeta, kako to roman iziskuje. Čuvstvo mu se radije pretapa u kraće stvari: lirske pjesmice, novele i putničke crtice.

Malo iza knjige „Laž . . .“ izađe studija o glasovitom benediktinskom samostanu „Beuron“ što ga je posjetio idući u Italiju. Djelo je pisano prije obraćenja. Autor simpatično opisuje samostanski život i obara se na racijonaliste protestante. — Najljepša novela Jörgensenova „Sudnji dan“ (Den Yderste Dag) iz g. 1897. prikazuje čovjeka na umoru, koji si dozivlje u pamet svoj život pun nevoljâ i bijeda, jer se je udaljio od Boga. Na sudnji dan, što pada u isto vrijeme, kad i smrt junaka novele, milost Božja ne da zdvojnosti, da upropasti ovoga čovjeka. Slijedeće godine uz „Neprijatelje pakla“ (Helve fjender) izda jedan svezak „Pjesama“ (Digte) sa vlastitim proizvodima i prijevodima. Iz ove je godine i krasna knjižica „Parabole“ (Lignelser), koje su izašle prevedene u podlistku „Hrvatskog Dnevnika“ 1909. mjeseca rujna, osim predgovora, koji bi kod nas slabo koga zanimao, budući da neprestano aludira na prilike u Danskoj i Njemačkoj. (U božićnom prilogu Hrv. Dn. 1909. izašla je i Jörgensenova autobiografija). Kao što je već bivstvo parabole, tako su i ove, skroz moderne parabole, tamne i tajnovito duboke. Neke od njih opisuju moderno trovanje i zavođenje u literaturi, druge su apologija katoličkog dogmatizma i satira na vjerski indiferentizam, dok se jedne i druge izrugavaju ljudskoj oholosti i obožavanju kulture. 1899. izađoše „Pripovjesti obraćenja“ (Omvendelse), a 1900. socijalni roman „Naša danska Gospa“, (Vor Frue af Danmark). I protivnici hvaljahu puninu mislî, krasotu jezika i zanimljiv ton pripovijedanja. A jer roman žestoko riše današnju modernu duševnu i moralnu bijedu, nevjeru i egoizam, rekoše, da je katolička tendencija prejaka. Iste godine napisa biografiju P. Damiensa de Veneter, „apostola molučkoga.“

Jubilarna godina povuče i Jörgensena u Rim. Danas uopće idu ljudi rado u Italiju, ali svaki s posebnom svrhom. Arheolog traži pod novim Rimom stari po-

ganski Rim. Prijatelj umjetnosti leti po crkvama i muzejima, a historik se zakapa među stare folijante, te je tim veseliji, što na knjigama više prašine nađe. Koji ne znaju, u koju bi pametnu svrhu potrošili novac, dođu u Rim, jer i ovdje ima, kažu, sjajnih i skupih hotela, te divljih zabava. I svaki od ovih izvješćuje, kako mu je hodočašće uspjelo. Da je Jörgensen pošao u Rim za vremena dekadence, i on bi pisao o lijepim ženama i omamnom parfimu na rimskom korzu, o slatkom južnom voću i žarkom talijanskom vinu, te o životu prijateljâ vina. No o posve drugim stvarima pripovijeda obraćenikov dnevnik za boravka u Rimu „Rimski mozaik“ (Romersk mosaik). Na romantično čuvstvo sjevernjaka i nekadašnjeg protestanta djeluju za nas posve obične stvari sasma drugačije. Za nj imaju uskrsni obredi i obredi kod ređenja posve drugi život, a posebnu je pažnju pobudilo u njega obraćenje židova Tobije Ratisbonne-a. Prigodice uplete Jörgensen u razlaganje koju refleksiju o modernoj Italiji, o razlici između romanskoga i germanskoga duha — sve jedan kamenčić do drugoga, da izađe čarni mozaik.

Koji se od onih prvih pohodnika Rima smatraju pjesnicima, piscima i slikarima, darivaju nas odama, essayima ili slikama poganskih careva, slavnih muževa rimskih iz poganskog doba, a i po gdjekojeg papu uzmu iz milosrđa u svoju zbirku. Pjevaju, opisuju i slikaju s osobitom slašću prolaznu ljepotu ženâ vječnoga grada. A Jörgensenov skup novelističnih essaya „Slike rimskih svetaca“ (Romerske Helgenbilleder) upoznaju nas sa sv. Petrom, sv. Cecilijom, sv. Filipom Nerijem, sv. Janjom i drugim velikanima Božjim.

Novela „Eva“ (g. 1901.) pobudi veliku senzaciju prikazujući moderne nazore i zgodno rišući karaktere.

Iz godine 1902. datira prijevod „Fiorettiâ“ sv. Franje Asiškog, za koji Björnstjerne Björnson napisa predgovor. Iz iste je godine stara sienska legenda „Sveta vatra“ (Den hellige ild) o bl. Ivanu Colombiniu, utemeljitelju jezuatskog reda. Bečka, židovska „Neue Freie Presse“ pisaše prigodom njemačkog prijevoda „Svete vatre“: „ . . . Ovdje je vjera postala umjetnost i kao takva djeluje; ona je instrumenat, na kojem pjesnik upravo svira . . . Ne hvasta se on ovdje kao konvertit prekomjernostima, nego je sve tako jednostavno i otvoreno, te mu se sav predaješ kao kakvoj umjetnini iz Quattrocenta.“

Iza „Knjige hodočašća“ (Pilgrimsbogen) u franjevačku Italiju slljedila je zbirka studija o čovjeku, koji je Kristu najsličniji bio, o „Sv. Franji Asiškom“ (Den hellige Frans af Assisi). Djelo je pisano kritički uz velik uvod o vrelima za povijest sv. Franje, te popraćeno mnogim kritičnim bilješkama u tekstu. Gdje pak manjkaju historijski podaci, tu si je pjesnik znao pomoći svojim, svecu kongenijalnim, duhom. Tek na dva tri mjesta pjesnik je očito zabludio, gdje naime sv. Franju uspoređuje sa budistom Sakyamuni, te se i u jednoj ekshorti o redovničkoj poslušnosti nalaze tragovi budističke nauke. Isto je tako neugodna i ona isporedba Lava Tolstoja sa svecem, kao što se i tvrdnja, da je „Isus iz Nazareta htio, da ljudi posjeduju, što je moguće manje“, ne može iz sv. Pisma dokazati. No te se dvije pogrješke gube kraj onolikih dobrih strana knjige. Što pak Jörgensena privlači k ovom svecu, jest nekakva sličnost udesâ; i onaj je kao trgovački sin bio nekad veliko dijete svijeta, te je tražio sreću i blaženstvo u nasladama, ali je sreću počeo poznavati tek u dolini Rieti i na brdu Alverniji.

„Putne slike sa sjevera i juga“ (Rejsebilleder fra Nord og Syd) poprati novela „Trava“ (Graes). Kalfa ljubio vjetrenjastu Agatu, jer je bila ljubavi vrijedna, no kako on nije bio ljubavi vrijedan, Agata ga ostavi, jer joj se on pričinja kao trava, što vene. Ta dosta česta pojava opisana je ovdje vrlo zanimljivo uz primjesu dosta žestoke melankolije.

Jörgensen je vrlo produktivan pisac. Spomenut ću jošte samo naslove nekih njegovih djela. To su: „Essays, Af det dybe“ (Iz dubine), „Den yndigste Rose“ (Najljepša ruža), „Lourdes,“ „Borba i pobjeda“ (izlazi sada u podlistku Riječkih novina), Povijest danske književnosti, Povijest jednog sakrivenog života (životopis Paule Reinhard) i t. d. Prevodio je također sa stranih jezika na danski, kao na primjer: „Emigranta“ od Paula Bourgeta, R. H. Bensonova „Gospodara svijeta“ (Verdens Herre) i t. d.

Sva njegova djela nije ni moguće jednomu čitatelju naručiti, jer im je književna cijena vrlo visoka. To nije ni čudo, jer pisac mora od pera da živi. S istoga razloga, kako sam od jednoga s onih strana čuo, sakupljali su za nekakvu zakladu u njegovu korist.

Jörgensen stanuje u mjestancu Charlottenlund, nešto na sjever od Kjöbenhavna; djela mu najvećim djelom izdaje „Gyldendalsk Boghandel — Kjöb nhavn, Klareboderné 3,“ dok su njemački prijevodi izlazili kod raznih knjižara, kao kod Kösela u Kemptenu, Benzigera u Einsiedelnu, Ledermanna u Berlinu, Herdera u Freiburgu in Breisgau, i najviše kod Kirchheima u Mainzu.

Razumije se, da njegovim djelima mnogi prigovaraju. Ali to su oni, koji a priori prigovaraju svemu, što je katoličko. Inače se Jörgensenu mora priznati velik talenat. Djela njegova nije dosta pročitati jedamput, nego ih treba uzimati više puta u ruke, da uzmognemo upiti u dušu ljepotu njegovih slika i harmoniju njegovih čuvstava. Njegov je umjetnički program sjajan, a izrazio ga je najbolje sam on u svojoj „Autobiografiji“ ovim riječima: Što sam otada (iza obraćenja) iskusio, najbolje ću ovako izreći: Što tko bolje u katoličkoj vjeri živi, to je sretniji; jer tim bolje osjeća, da žive u srdačnom, dubokom, nutarnjem miru s Bogom, sa sobom, i sa cijelim svijetom! Prema svijetlu, prema životu, prema ljubavi — to je izraz one težnje srca i volje i cijelog nutarnjeg čovjeka, za najvećom Dobrotom i za najvećom Pravdom!“

„Da modernom čovječanstvu pokažem ljepotu toga visokoga uzora pomoću svoje umjetnosti — to je nakana cijeloga reda mojih knjiga. Ako bi se možda moji spisi, kako se već dogodilo, učinili komu preveć katolički, pa bi na me zato htio graknuti, odgovorio bih mu priprostim riječima iz „Vrtnih cvijetaka sv. Franje“:

„Upita jednom brat Jakov Falleronski brata Masseja, zašto nikako ne će da izmijeni napjeva, kojim hvali Boga, te ne uzme kakovu novu pjesmu. A on mu veselo odgovori: „Tko nađe sreću svoju samo u jednoj stvari, neka samo jednu pjesmu pjeva i nijedne druge.“

F. S. Petrov.

Zvijezda od Asiza.

U svibnja plamu, nebu sa vrhunca,
Nad starim zidem Ribareva Grada
Treperi zraka proljetnoga sunca
I jačom vatrom s'jevnu iznenada:
Kroz visok prozor pogled mu je pao
Na stožernikâ veličajni zbor,
Sve Otac Sveti sazvat ih je dao
Na važno vijeće u svoj danas dvor.
I tu su stali — grud im plamom diše,
Na čelu radost sreće pečat piše,
I vedrim okom svaki eno gledi
U pr'jesto zlatan, gdje Inocent sjedi:
Niz visok stas mu bijela halja pada,
Na grudim zlatan prelijeva se krst,
Veleum s čela odsijeva mlada,
Iz zjene iskri kano Božji prst.
Na četu malu topal baca gled,
Pred njegov pr'jestô što je nice pala:
— Sa dvanest drugâ siromašak blijed —
Na suhom t'jelu grubu vreću nose,
O boku uže — noge su im bose,
Al okom rajska vatra im je sjala.
U četu tu je Otac gledo Sveti,
Pa tiho će im vrelim glasom rijeti:

„O zdravo da ste, moji sinci vrli,
Kad gledam na vas, šire mi se grudi,
Sa divnom mišlju duša mi se grli,
Da po vama se stara sreća budi.
Pred osam dana tu ste s nama bili,
Kardinal Ivan predveo vas zboru,
Vi nadom ste nam srce napunili
Ko zv'jezde tračak putnika na moru.
Promišljao sam o vašemu zvanju
Sa mojim časnim stožernicim' svima,
I molili smo vruće noću, danju,
U ovoj zgodi što se radit ima,
Pa svi smo isto rasv'jetljeni s neba:
Odobrit vašu divnu družbu treba.
Al prije no ću zadnju riječ reći,
Još jednom, Franjo, otvoreno kaži,

Da l' rado primaš a na svoje pleći,
Od tebe Gospod što s nebesa traži.“

Ko ružin pup u prvu majsku zoru,
Kad sunčan trak ga sa istoči dirne,
Il mjesec žut kroz prolistalu goru
Vrh morske padne površine mirne,
Po licu bl'jedom ruj se prosu tako,
A oko vatrom kao s neba planu,
Nevidljiv anđel svima dušu takô,
Kad sa usana riječ mu žarka kanu:

„O, Oče Sveti, Tebi već je znano
Na svoj me kako Isus zovnu put,
Kroz ovo dana nastojô sam samo,
Da svaki srca otkrijem Ti kut.
Od prvog trena, otkad On me zvao,
U ruke moćne dadoh Mu se vas,
I samo na to paziti sam stao,
Što Njegov sveti šaptat će mi glas.
A kada svoju ukaza mi Volju
Ah, drhtao sam, drhtao i plako,
I srce gorkom napuni se bolju:
Ja, jadan crv i slabi zemski prah,
Da vjesnik budem Kristovoga dana,
Da l'ječim boli teških ljudskih rana,
Da vraćam duše, što ih spusti pako...
Ah, Oče Sveti, bio me je strah! —

Al Gospod, koji često male bira,
U moju dušu rajskog uli mira;
Na Boga brigu bacio sam svaku
I u Nj sam c'jelu postavio nadu,
Učinit On će službu našu laku
I pomoć dat, da sile ne izdadu.
Stog rado Njegov sl'jedit ćemo glas:
On naša nada, On je nama spas!

A na tom putu Ti nam vođa budi,
I rad nam svetom rukom blagoslovi,
Na očinske nas svoje primi grudi,
I rosu s neba na glave nam zovi.
O, Oče moj, i Oče svega svijeta,
Na zemlji Kristov Namjesniče pravi,
Nek Tvoja ruka podigne se sveta
I pečat trajan našem djelu stavi.

Ti Petar si! – uz Tvoje noge svete
Ko vjerna djeca uvijek ćemo stati.
Ti Petar si! – i nikad ne ćeš dati,
U radu našem da nas pakô smete.
Prozbori Petre, divsko reci slovo,
I rajskim plodom drvce cvast će ovo:
Pa neka bjesni, neka urla vjetar,
Mi uza Te smo, jerbo Ti si Petar!«

Ko s neba trublja glas je dvorom ječo,
Kroz prozor sunčan trak je s'jevô jače,
Na koljenima c'jeli zbor je klečo,
I od radosti svako oko plače . . .
A b'jela slika pr'jestolja sa zlata
U zagrljaj se s čudnim bokcem hvata,
Pa proročkim će uskliknuti glasom:

»O sinko moj, o s neba zvijezdo sjajna,
Na očinsku mi vrelu doći grud,
Prosini svojim serafskijem krasom:
Gle, eno zemljom poharanom svud
Pod tvojom zrakom bašča cvjeta bajna.
Ja vidim već je nova era bliza,
I nova zora staru zemlju zlati,
Daj pođi, vedra zvijezdo od Asiza,
Na zemlju Božje carovanje vrati.
Na Petra Lađu pakla sluge reže,
I Petrov pr'jete porušiti kam,
Sotona svoje zapasala mreže,
I zemljom ko da pako z'jeva sam . . .
Al Krist je reko: Petar pasti ne će
– Nit Božje ikad minuti će slovo –
U luku Lađa uvijek stalno kreće
Pa valovje će svladati i ovo,
Tà Gospod dobri, On se brine za nas,
On i tebe je podigao danas:
Za tvojom rukom bujan cv'jet će rasti,
Na zemlju Božji vratit će se put,
Usahnuti će svaki korov ljut
I pakleno će svako drvo pasti.

Stog blagoslov ti i potvrdu dajem,
To Kristova je, Franjo, Volja sveta,
I našim toplim, evo, zagrljajem
Nek plane zora spasiteljka svijeta.«

Pod svodovljem su žarke tekle r'ječi,
Ko zvono, kad u majsku zoru ječi,
Sa svake grudi davan uzdah pade,
I svakim okom plamen s'jeva nade.
Kroz visok prozor trista zraka sije
I svijetlom vatrom divan prizor mije:
U zagrljaju gdje se rajskom grli
Sa Božjim bokcem Glavar crkve vrli . . .

A strašan glas se iz dubine čuo:
To pakla stijenam: joj! je divlji gru'o . . .

* * *

I poleti zv'jezda sjajna
Sv'jeta krugom sa nebesa,
Sa njezina divna kr'jesa
Srećom planu zemlja vajna!

Ah, dugo je tama krila
Lijepu plavet neba vedra,
Dugo se je krvca lila
Niz čovječja tužna njedra,
I kudgod'jer oko krene,
Zemlju davi korov gusti,
Paklene se viju sjene,
Vapaj plije s ljudskih usti.

Al gle! sjajna zv'jezda sinu
Sv'jetlim trakom kroz tu tamu,
Nad zemlju se željno vinu
I u žaru i u plamu,
I nebo se vedrit poče,
Zora rudi – a iz bliza –
Odsvakuda b'jedni kroče
Sretnoj zv'jezdi od Asiza.

Grli Franjo braću b'jednu,
Nevoljnike l'ječit uze,
Kruha pruža gladnu, žednu,
I stoljetne tare suze.
Gdje odavna bol se bani,
Svojim sm'ješkom osm'jeh vabi,
Gdje mu topli cjelov kani,
Umah radost cvjetala bi.

Kristova ga ljubav ganja
Čvrstim krokom na bojište,
Između krvi i lubanja
Zavađenu braću ište,
Pa im sliku kaže onu
Mrtvog Brata sa Golgote,
U cjelovu braća tonu
Ispred rajske slike ote.

Moćna r'ječ mu srca ganu
Od kamena nekoć tvrđa,
A nad djecu raskajanu
Sipi rosa Milosrđa,
Usrećena zemlja opet
Bistro vidi nebo vedro,
Opet gleda u Lik propet,
I ranjeno ljubi Njedro . . .

I prošo je zemljom c'jelom — —
Svako oko u njeg zrije,
Ko za zv'jezdom kad se b'jelom
Plaman tračak nebom vije.
Pred nogam' mu krune leže,
Kraljsko mu se čelo klanja,
I kud njegov pogled seže
Nesta boli i jadanja.

Grli Franjo zemlju sretnu,
U zagrljaj sve mu pada,
A kroz zoru pramaljetnu
Zraka s'jevnu sunca mlada;
Gora trepti, trepti cv'jeće,
Zlato sjaji sa vrhunca,
Dolom, gorom pjesma l'jeće,
Divot — Pjesma Brata Sunc

Rajski glas joj srca kr'jepi,
Cilik mami s tankih žica,
I provr'ješe zvuci l'jepi
Sa gusala, s tamburica.
Svemir pjeva, pjesma bruji,
Franjo sv'jetu mili više,
Među cv'jećem i slavuji
Šareno ga pero riše.

S'jeva sunce punim plamom,
Zemlju duge tame r'ješi,
Nad svojijem čvrstim Kamom
Blaženo se Petar sm'ješi;
A zvijezda suncu krenu,
Da prosine vruće, jače,
I od tada u plamenu
Ko sunčani sjaje trače.

Leo Cassan:

. . . Jer On je ljubav . . .

Preveo Ivan Berti.

Dan je prije sabata — na nebu sivi oblačići — a u ulicama Davidova grada čudna vreva i vika . . .

Uskom se stazom vuče povorka prema gradskim vratima. Ahasver je promatra i vidi u njenoj sredini čovjeka zrgbljena pod teškim bremenom križa. On digne stisnutu pijest prema Njemu — i sagne se duboko nad svojim poslom.

I čuje: žurne korake, mrmljanje molitve i tiho jecanje — tad najednom mir, nijema tišina i On progovara umornim glasom:

— Vidiš, križ mi je pretežak; daj da se kod tebe malo odmorim!

Još dublje sagiba se Ahasver nad svojim poslom, iz očiju mu se odrazuje mržnja i još bjesnije udara po kalupima . . . , ali udarci čekića ne mogu da zagluše riječi:

— Ja ću počivati, a ti ćeš lutati, dok se ne vratim opet na dan suda!

I smrklo se! Sva se narav pretvorila u strašnu, groznu tužbu; zemlja se potresla, pećine se raspukle i u šumu vjetra čuo je Ahasver Njegov zadnji usklik: „Eli, Eli, lama sabacthani!“

Strah ga zahvati, jeza ga prođe cijelim tijelom i pun očaja skoči sa svog mjesta . . . i pođe . . .

•

Lutao je godine i godine, koje se u vječnosti gubile kao tren oka. Uvijek umorniji — uvijek slabiji. Nikad se nije spustio laki san na njegove vjeđe:

Ako je htio počivati na kamenitom tlu, šuštao je pod njim šljunak: — idi!

Valovi su potoka, na kojem je gasio silnu žeđu, mrmorili: — idi! — Čuo je taj glas u pijevu ptica, šumu lišća — u blagom lahoru vjetra; progonio ga pri svijetlu sunčanom i usred mrkle noći — i kad bi zaklopio trudne oči, dizala bi se pred njim Golgota, — a s visine križa šaptale su blijede usnice strašnu riječ: — idi!

Koliko puta je želio smrt — ali nje nema. Bacio se u uzburkano more: valovi se rasklapaju pred prokletnikom i bacaju ga na obalu; skočio u grozni ponor, ali se granit pod njim pretvara u prah: čim ga se takne, i on neozlijeđen izlazi van . . .

O, zašto Ga nije upoznao — Njega, koga je svom snagom srca želio i iščekivao? Zašto Ga nije upoznao u onom mučeniku, koji se htio pred njegovim vratima odmoriti . . . !

I pošao je dalje . . . !

•

Našao se usred svjetine, što se naprijed žurila i ustavila tek na vratima cirkusa. Stisnuto stajalo je tu mnoštvo: puk, plemstvo i robovi — u onoj divskoj zgradi. Dolje u areni na pijesku stajala četica ljudi, držeći jedno drugo za ruku.

— Čujte! Oni pjevaju, — vikao je puk — preziru naše vječne i besmrtne bogove i zovu u pomoć svog propetog Boga. Pustite zvijeri na njih! Da vidimo, hoće li im pomoći osramoćeni Nazarenac!

— Luđaci, stanite, — čuo se najednom glas usred mnoštva — ja Ga poznajem, ja sam Ga vidio . . .

— Kršćanin, kršćanin — prekinulo ga je klicanjem razjareno mnoštvo — bacite i njega dolje! Gle, gle, nove hrane partskim lavovima! —

Jedna ga je riječ mogla spasiti, ali je on ne izreče. I bacili ga dolje u arenu, na krvavi već pijesak . . .

— Molimo za one, koji nas progone — čuo je glas još jednog mladića. — Gospod je s nami i nagrađuje nas krunom vječnog života . . . — Ogromni se lav pripravi na skok — težak udarac i Ahasver pade . . .

Baš se smrkavalo, a on se probudio, kao iza kratkog sna. Cirkus je bio prazan . . . samo je tiha kišica rominjala: — idi!

I on je pošao . . .

•

Lutao je opet godine, godine i stoljeća. I opet ga jednom odvukla struja mnoštva sa sobom. Vidio je na obali Mahanidija, sa žutim i tromim valovima,

žrtvenike gdje se puše, a zrak je bio ispunjen monotonim bubnjanjem, pjevom, uzdisajima i užasnim smradom spaljena mesa.

– Šta to znači? – pitao je Ahasver.

– Rath – Džatra – žrtva u čast Krišne, pravoga i stvarajućeg boga.

– Što, zar pravi Bog? Zar nije to bio On, koga sam vidio, koji je molio i za svoje neprijatelje, i koji je bio blagost i milosrđe?... – Htio je da nastavi svoj put, ali ga mnoštvo odvuklo sa sobom, i tako se našao napokon u ulici svetoga grada.

Talambasi i bubnjevi užasno zveče i svud se naokolo šire jasni glasovi gonga. Znojnim licem vuku sudre božanska kola k svetištu. Tu i tamo izvuče se koji vjernik iz mnoštva i baci se na cestu. Bramani stupaju nepomičnim licem mrmljajući molitve – teška pako božanska kola prelaze živo biće. Na ulazu velikog hrama stoji Ahasver. Oblacima tamjana napolak sakriven vidi se u njem plavi gigantski kip od drva. Raskuštrana mu kosa pada na čelo, tijelo mu je od napora zgrbljeno, ali mu iz očiju odsjeva tiho plamsanje nutarnje vatre...

– Zar vi ljude žrtvujete?

– Vraćamo dušu njezinom stvoritelju – odvrati jedan bramin.

– Pa zar vam je to zapovijedio?

– Tako je pisano u svetoj knjizi: „Dajte duši da se podigne do onoga, za kojim čezne – i njemu dajte duše stranaca, da se i oni nauče vjerovati u njega.

– Zar ćete vi mene varati? Vi znate o Bogu isto toliko, koliko i ovaj – i jednim skokom bio je kod idola, a stari se drveni panj sruši dolje... Zaglušena nastade buka, puna srdžbe i mržnje; stotinu se ruku diže, ali i kao od užasa spušta i svi gledaju ukočeno u njega...

– Pustite ga! – veliki će bramin – ta on je stranac, duša mu je puna tmine, neznanja i on ne spoznaje naših istina. Odvedite ga u najtamniju tamnicu, jer će tim prije doći do svijetlosti...

...I opet se mnoštvo skupljalo na obali, da vidi, kako će izgoriti onaj, koji se usudio pohuliti boga; koliko će se ljudi opet žrtvovati, da umire uvriježeno božanstvo.

Ahasvera vode iz tamnice. Od onoga časa prije mnogo godina i vijekova smiješio se opet prvi put, kada je vidio mnoštvo, koje mu se rugalo i pljuvalo na njega i udaralo ga šakama...

Upravo je tako bilo i onda – isto to je i On trpio na svom putu na Golgotu.

Prolazili su kraj hrama, pred kojim je stajao veliki bramin sa svećenstvom. Ahasver je bio zadnji; visoko digao glavu kao pobjednik – ta naskoro će počivati i ne će više čuti onu strašnu riječ: idi!

Veliki bramin dade znak i povorka stade.

– Sretan si ti, – progovori on – jer si na putu u sveti naručaj Trimurta. Znaš li to? Veseli li te to?

Ahasver je šutio. Kao što je on nedužan i nevin umr'o, tako je i on sada htio da smrću pribavi oproštenje grijeha, kao što je On umr'o za grijehe ljudi.

– Da ti poklonim život – nastavio je bramin – bio bih ti na putu tvoga spasa, i ja bih se teško ogriješio pred božanstvom, koje hoće da te rasvijetli.

Spoznaješ li ga? Govori! Ti šutiš? Dalje! – Plamen se dizao visoko nad žrtvenicima – a pucketanje gorućih drva, strašni zvukovi instrumenata, tugaljivo jecanje i glasne molitve, sve se to slijevalo u silan, grozan akord... u molitvu božanstvu.

Vatra je na žrtvenicima dogarala... Posvuda je bio gusti mrak i nijema tišina, a kosturi spaljenih ljudi ležali su naokolo. Ahasver se probudi i pun očaja čuje iz pepela tihi, jedva zamjetljivi, ali njemu ipak toli strašni glas: idi!

I pođe...

*

Kao put pod njegovim nogama, tako je izmicalo vrijeme, U trijemu jedne crkve stajao je Ahasver i slušao glas propovijednika: Tako govoraše Gospod: Dođite svi k meni, jer nema grijeha, koji se ne bi mogao oprostiti, ako se za nj pokajete – nema granica milosrđe za one, koji kucaju, jer na drugom mjestu veli: Trske stučene ne ću prelomiti, i svještilo, koje se puši, ne ću ugasiti.

Kano zraka svjetlosti sine mu najednom nešto u duši. Sada je znao svoj cilj.

Bez odmora putovao je preko cvjetnih poljana i pustih gora, preko plodnih dolina i suhih pustinja, dok nije vidio pred sobom ono brdo, s kojega je njegov jad počeo – a i njegov spas došao. U sumraku spazi on križ gdje stoji. I puzao je na koljenima gore, trnje mu sasvim raskinulo već poderano odijelo i zadiralo u meso; – napokon eno ga na podnožju križa. Blijede mu usnice šapću:

„Ti, koji si bio od Njega poslan, Ti nijesi donio mač već ljubav, ali Te ne upoznasmo. A ja sam bio tek zrno pijeska među onim milijunima. Vidiš, lutao sam za Tvojom riječi od izlaza sunca do zapada i od zapada na istok; morao sam živjeti! Upoznao sam istinu i vidio, kako se ljudi varaju... U ime ljubavi Tvoje, koja sve trpi i prašta, u ime one ljubavi, kojom si za nas umr'o, u Tvoje ime, koje postaje meni sveto, koji sam Te napokon upoznao, i pun se pokajanja nadam oproštenju... O daj mi sad, da počivam, da slavim Tebe, čije ime jezik mi se ne usuđuje izreći, o vrati zemlji, što joj pripada!

Sklopljenih se ruku podigao i upravio pogled u blijedo lice i trnovom krunom ovjenčanu glavu -- strah ga zahvatio – ali se pribijena ruka Njegova oslobodila čavla i blagoslovila ga, a usnice su tiho šapnule: počivaj!

Tihi jutarnji povjetarac raznio je hrpicu pepela...

Malena ptičica u zraku pjeva pjesmu slavlja, sunce baca blagoslovno svoje tople zrake na zemlju... sva priroda kao lišena teškog tereta počiva u miru...

Z. Ljubičić Zahumski. — „Iskra."

Dubrovački nocturne.

U ljubičastoj magli noć se je spustila tiha,
nad kubetima crkve krilo joj meko se krili,
s nebesa zv'jezde plamte; možda o Cv'jetinom[1] vratu
tako su sjajni alemi bili...

[1] C. Zuzorićeva pjesnikinja r. u Dub. oko 1555.

U vrtovima cvjetnim usnuo limun i palma,
a s naranača pelud plije sred ponoćnog mira
Na rosni cv'jet se slažuć, što ga sa zenita ml'ječnog
mjeseca cjelov srebrni dira.

Tišina svud je sveta . . . odnekud šapat tek struji
kô s rastuženih usta; možda to plemićke zjene
slobodu plaču dragu, ili o harfama zlatnim
pjesnika dragih šapuću sjene . . .

Na vratima se grada sjena pomolila velja
put čempresa pod Petkom ruke raširujuć suhe:
ah, zagrlit bi htjela sinove drage, što trunu
n'jemi sred noći podzemne gluhe;

i poziva ih kroz plač — ali njih nema i nema:
domaje čemer-suza ne dira trule im grudi;
a ona plače, plače . . . njezino cviljenje nujno
u meni sjetne spomene budi . . .

Stjepan Filipović, Ing. oec., Beč:

Moderne novine.

U novinama vidimo dnevice najraznijih rubrika: politike, dnevnih i lokalnih, vijesti, brzojava i telefona; socijologije, beletristike, reklame, prognoze vremena, kritikâ, znanosti, polemikâ, senzacija svake ruke; trgovine, burze i spekulacija; svaštica, anegdota i tričarija; interviewa, u kojima se kroji sudbina naroda i zemalja, doskočica, plesova, utrka, banketa. Uopće svega pod nebom, ko u kakovom „Konversationslexicon-u“!

Kod mnogih velikih novina ima 20 i više urednika, bez pomoćnog osoblja, pa sve to radi i prerađuje materijal, koji brzojavno i pismeno stiže iz ostalog svijeta. Velike novine imadu između pojedinih mjesta ili u samome mjestu, gdje izlaze, posebne brzojavne žice, iznajmljene od pošte. Londonski Times ima šta više vlastite žice u Pariz i Berlin. Glavni pak izvori vijesti jesu veliki brzojavni uredi, kojima iz cijeloga svijeta šalju vijesti posebni reporteri. „Daily Mail“ u Londonu izlazi u pet izdanja: kao glavni list u Londonu, kao provincijalni u Manchesteru, kao kontinentalni u Parizu, k tome jednom kao nedjeljni list (vanredno zanimljivo za one, koji ne će i ne mogu svaki dan čitati novine!), i onda još u pismu za slijepce. Sve su redakcije svezane kabelima. Posjednik je ovoga lista, kako Eberle navodi, kupio u New-Fundlandu cijelu šumu od 7.500 km², da mu ne bude nepriliike s papirom.

Kad smo još derali hlače u srednjoškolskim klupama, jamačno smo se pitali: odakle novine imadu toliko gradiva, da se svaki dan napune? A danas se uvjeravamo, da bi se mogle pisati novine i s 500 stranica, samo kad bi to bilo od koristi onima, koji ih pišu. Kad nema ratova i drugih pojava iz toga šarenoga svijeta, onda se obiljno napne fantazija. A uvijek se ide za tim, da se tupi živci ograničene publike poškakljaju raznim senzacijama.

Senzacija.

Upravo je nevjerojatno, što se sve u novinama nalazi. Osobnost se razvila nečuveno, osobito u Americi i Engleskoj. O duševnim i tjelesnim sposobnostima članova „boljega društva“ donose se najraznije gluposti i opisuje se odijelo, ples, jelo, šport, umijeće, apsolutno sve, što novinaru pane na pamet, obično pretjerano.

Ako se vladar ili koji ministar kamo makne, to možeš u novinama o njemu sve čitati, što je radio, govorio, jeo, svaku mu kretnju i nepriliku. Naravno, interviewi o političkoj situaciji ne mogu izostati. Ako se priredi kakov banket u magistratu ili kod vladara, mora doznati cijela zemlja sve potanko, što se jelo i pilo, nazdravljalo, kakove su bile posude, koliko zlatnih žlica, koliko lakaja i kakovo su odijelo imali, iz kojega se vijeka pilo vino, što se sviralo i ko je bio dirigent. Ako je opet kakov veći ples, to možeš znati na kraju zemaljske površine sve tačno: gospođe, njihov nakit, frizuru, cipelice. „Novine se za sve brinu, sve onjuše, što je najskrivenije, donose na svjetlo danje, izvikuju na trgu, što je najintimnije.“

Odatle nastaje prema onima, što ih novine slave, zavist i mržnja kod svjetine. Ona se muči za svagdanji kruh do krvi, drugi ga imaju u obilju, a ništa ne rade, a k tome im novine pronose glas cijelim svijetom. Svijet ne vidi, zašto su se domogli tolika ugleda i dobra oni, koji nisu ništa učinili ni za se ni za druge. Upravo u današnje vrijeme, gdje je demokratizam toliko zavladao, bilo bi vrlo pametno o svemu šutjeti, što može povećati mržnju među klasama. To je pak vrlo daleko od nazora liberalnih i židovskih novina. One to čine naumice, i time štokakvi paraziti zaslužuju koricu kruha.

Osobito su suvišni razni procesi i zločini da se u novinama donose, naročito iz stranih zemalja. No toga nije moguće novinama dokazati. Njima je svejedno, što se tim kvari narod i stvaraju lopovi. „Opis kakova zločina draži, da se imitira; primjer je privlačiv; ideja se domogne ćudi, postane sudbinom, proti kojoj se ne možeš boriti“ veli Mandsley. Opisi zločina nisu ništa drugo nego nauka za zločince. Tim se uštrcava obilje otrova u društvo. U Parizu su bila devedesetih godina zavladala umorstva revolverima i vitriolom, i dokazalo se, da su tome novine krive; isto tako stanoviti zločini na listonoše početkom osamdesetih godina i razni atentati bili su dobrim dijelom plodovi lektire pariških novina. Hofrichterov je primjer našao nasljednika u Grazu, a köpeničkog junaka Voigta nasljedovao je Strassnof. „Tako se moglo kod svih anarhističkih zločina novijega vremena čuti, da je zločinac osjećao nagon, da postane slavnim.“ Pseudokapetan Voigt postade svojom lopovštinom u Köpenicku tako slavan, da je bila gotovo potrebna posebna pošta, koja će mu nositi listove i čestitke iz cijeloga svijeta; on je postao zatim dobro honorirana figura u varijetejima, koja danas može lijepo živjeti od svojih renta. Kako se čovjek ne bi zadivio na takovoj sreći. I doista je bio Voigt junak dana kao malo ko; ni sami kinematografi nisu

ostali praznih ruku i kesa, a novine još manje. — Ako pak nema novosti, kakove bi se publici sviđale, ili ako nisu dosta interesantne, onda se jednostavno izmisle. Kad krivotvore, zašto da direktno ne lažu? „U Breslavi se nalazila prava kovačnica za vijesti iz Poljske, pa je Evropa iz njih čitala pravo mnijenje o Poljskoj“ (Eberle 115). Tako je vrlo vjerojatno kod svakih novinâ.

Kritika.

Osobito je karakterističan momenat kod modernih novina njihov neodoljivi nagon za kritikom. Na nijednom području kulture nema ništa, čega ne bi novine svojim mjerodavnim sudom i znanjem prorešetale. Ne samo državu i njene unkcionare, nego učenjake i popove. One kritiziraju svaki filozofski sistem, naročito katoličke nazore i moral. Oni ljudi, koji nisu nikada ni okušali katoličkog života, oni su mjerodavni, da govore glupom narodu o tom životu. I dok se na svakom drugom području slušaju i priznaju samo izabrani, jer današnja egoistična generacija još uvijek zna, ko za što valja, toga kod religije nema. Tu je mjerodavniji jedan šugavi Židov, nego sam papa u Rimu, pa ne samo liberalcima nego i množini t. zv. katolika.

P. Kolb, isusovac u Beču i jedan između najuvaženijih protivnika modernoga novinstva u Austriji, govoraše na prvoj skupštini Pijeva društva u Beču 1906. ovo: „Nema vjerske katoličke nauke, koju ne bi ove lažne novine nagrdile, nema sveca u crkvi, kojeg one ne izvrgavaju ruglu, nema tako dostojna običaja, kome se one ne ismjehavaju, nema zapovijedi ni zakona ćudorednosti, proti kome se one ne bore. Što su tim novinama neizmjerne zasluge naše crkve za znanost i uzdržanje svega znanstvenoga blaga staroga vremena, osnovanje gotovo sviju univerziteta svijeta? Što je njima cvijeće sve umjetnosti, koje je poraslo tako divno na katoličkom tlu? Što je njima sve jedinstvo i mir, što ga ona donijela narodima, sve blagostanje, što ga je osnovala, sva utjeha, što ju je ulila u milijune srdaca? Što su njima sve kreposti čistoće, vjernosti, poštenja i istine, što ih je ona čovječanstvo naučila? Što je njima sve to jedno s drugim? Velika i stalna, rastuća građa za porugu, psovku, ruglo, laž, mržnju i boj.“

Ta novinska štampa propagira antiklerikalizam tako užasnim načinom, a boj se protiv crkve utuvljuje kao unum recessarium novoga razvoja čovječanstva toliko, te su bojevi protiv svećenika i crkve sve češćim sredstvom, da se svjetina odvrati od stvari, koje su za stanovite klase vrlo opasne (Eberle 191).

Politika se i crkva vrlo rado dovode u savez, i crkva je naravno vazda kriva. Kolikim se cinizmom i niskoćom pogrđuje ono, što je katolicima najsvetije, o tom smo se imali prilike uvjeriti. A ipak katolici sve to trpe, ni deveta im briga barem za kakov javni protest, kad su nas zakoni ostavili na cjedilu.

A ta novinarska banda, naravski, šuti, kad se dogode kakovi škadali i lopovštine sa strane židova i liberalaca, koji mogu dobro podmititi. Tu prestaje borba za istinu i javno dobro, dok se i najmanji prestupci sa strane katolika iznose na veliko zvono. U tim novinama nema ništa o lopovskim manevrima kuće Rotschild na burzi, o lopovštinama soc. demokrata, židova po bankama i kasama, o raznim prevarama i lihvarenju, o trgovanju s djevojkama i drugim nepoštenim djelima, koja se zbivaju u redovima tih modernih i nekažnjenih lopova. God. 1909. je

na židovski zahtjev telegrafski ured za novine u Americi zabranio svojim agentima, da javljajući u novine židovske lopovštine, ne smiju spomenuti, da je dotični lopov Židov (Eberle 210). To sigurno nije samo u Americi. Dreyfuss, koji je toliko smrada uzvitlao po novinama, bijaše Žid, i kad su ga osudili, židovske su novine dotle prijetile, dok se nije proces ponovno uzeo u pretres i odlučio u prilog Židu Dreyfussu. Tako je vazda. Ako se Židovu što dogodi, mora znati sav svijet za to, i Židu se mora dati zadovoljština.

Radi li se u parlamentu o financijalnim zakonima, koji bi poklopili židovski kapital, to ne ćeš ništa čuti doli beskrajnu buku protiv parlamenta. Ako židovski spekulant misli nešto poduzeti, neka se samo obrati na svoje novine, i ne će mu se ništa dogoditi, što mu se ne bi sviđalo.

Javno mnijenje.

Kad se spomene to javno mnijenje, rado se čovjeku prevuče preko usana izraz prezira. Doista mi katolici znamo dobro, što je javno mnijenje, to je množina laži proti nama, koje se svaki dan kuju i kojima se naše pogrješke povećavaju. Danas izgleda, kao da katoličanstvo ne učini dobra ni za filir kroz tolike vijekove svoga opstanka. To je „javno mnijenje!“ Oltar i prijesto, moral, socijalni poredak, to sve više ne može opstojati radi novinskoga javnoga mnijenja.

A što je to „javno mnijenje?“ Ono se odnosi na svako pitanje javnoga života: religiju, politiku, pravo, umjetnost i socijalni život. Izražava se u novinama, skupštinama i parlamentu. Ono je skup nazora pojedinaca o rečenim predmetima. Novine stvaraju javno mnijenje, ili ga pak već gotovo objavljuju.

Javno mnijenje nije doduše vazda zlo. Ali kako s njim imadu posla katoličke novine, jer je naših minimalno, to je naravno, da svuda izbija laž, izvrtanje i netorelanca.

Novinstvo je danas najvažniji faktor za javno mnijenje, za kojim mnogi duševni bogac trčka. Novine tvore javno mnijenje i sugestivna moć tiskane riječi, njena premoć nad govorenom, anonimnost, ta čarobna šipka moderne štampe, kako ju Sellés naziva, i veliko poštovanje prema toj tajnoj moći, dalje duševna lijenost čitalaca, koji rađe kupuju svoje mnijenje „fix und fertig“ iz tvornice, nego da sami misle, — to se sve skuplja i daje novinama premoć, da tvore javno mnijenje. Sve je to daleko od toga, da odgaja čestite ljude i građane.

Ali što radi politika, zar pred novinama ne strepi sva uprava zemlje, ministri i ostala gospoda?! Evo što kaže Brunhuber: „Ako se može ikako prosuditi o važnosti novinstva za državu i politiku, to mora taj sud vrlo aproksimativan (približan) i ne može se egzaktno dokazati“. To je svakako istina, ali da novine mogu napraviti razne revolucije, o tom nema sumnje, kad se sjetimo, što se prošloga vijeka radilo u Španiji, a sada u Portugalu. Novine su sigurno mnogo i mnogo krive i to još onim radom od godina i godina nazad. Sama državna politika se, barem u nekim stvarima, ne drži novina; to bi bila vrlo jadna politika. U glavnom se pak može reći, da novine onom svojom bukom na vladu, kojom žele ugoditi narodu, ne postizavaju mnogo, jedino sebi osiguravaju pristaše, što im je glavna stvar.

Niko se, ko promatra, koliko se novine čitaju, ne treba čuditi, što je velika množina onih, što se drže javnoga mnijenja i što je mnogo samozvanih naobraženih, i koji su toliko nestalni, nesposobni, da misle, toliko ovisni o tuđem sudu.

Prije nego pročita, što misli njegova novina, ne misli moderni čovjek ništa. Kad je nju pročitao, ne misli doduše opet ništa, ali barem zna kazati, što mu je novina kazala, onako besmisleno i neuredno, kao što je to u njoj. „Javno mnijenje“ mu propisuje njegov stranački list, koji mu je silni auktoritet i izvor sve mudrosti. Te su novine za svoga ropskoga čitaoca „mašinica za mišljenje, koju čovjek poput ure može uza se nositi u džepu, i za svaki misaoni problem ju mora samo naviti“, kako veli Hammerling. Nego ima i samostalnijih duhova, koji se doduše nikada ne pitaju, što je na pr. politika, koji su joj elementi, je li ona znanost ili nije; oni si drukčije stvaraju politiku. Tu samostalni duhovi ne će naime, da im samo jedna novina zatuca bornirani mozak, nego čitaju i „prate“ više raznih novina i onda povuku aritmetičku sredinu i eto ti političke mudrosti, kojom se onda ponose i preziru one, koji ne rade tako i njih ne slušaju. Površnost, krparija, polovičnost, to je takova naobrazba.

Nedostojnost.

Što je dostojno, što nije, toga novine ne znadu kao ni ona domaća životinja, kojoj ime počinje sa s. Na prvoj strani slave muževe i prvake, na drugoj govore o uličnim zgodama, koje uopće u novine nikako i ne spadaju. Pred par godina je bivše „Hrv. Pravo“, prigodom smrtne godišnjice Ante Starčevića, slavilo njega veličanstvenim riječima i mislima, tako da se je čovjek osjećao podignut nad svakidanji život. No u istom broju, u vijestima lijepoga Zagreba stajaše dosta simboličan događaj iz neke kavane, kako su neki pravaški mladići dali Srbima slatkiša, od kojih su dobili neodoljivu napast, da smjesta potraže lokal za ekstrahiranje suvišnih supstanca. Nije li sadržaj svih modernih novina mnogo sličan ovome?

Sudovi su novina nepouzdani.

Redaktor mora obično iza žestokih navala kratko i u brzini svoj sud formulirati. Zato se u njemu i vidi uzbuđenost i rasrđenost. To je kod protivničkih novina naravno vrlo dobro došlo, ali našim nije na čast. To bi se moglo lako ukloniti, kad bi redaktor imao više vremena i dokolice, da se sabere i mirno promišlja. Tu se često pretjerava. Dobra i zla svojstva se povećavaju, sad se hvali, sad psuje. Novine se rado kreću u superlativu, veli Krier. One vide precrno ili prežućkasto. Jedna stvar ili čin im je u najvećem stupnju vrijedan ili opet ništa ne valja, prema boji ili stanovištu novina. Promišljen, omjeren i pošten sud, koji odgovara zbilji, rijedak je. Radi toga piše Balmes: „Svjetlo, veli se, skače iz sudara mnijenja. Čista varka! Novina niti može niti smije, pa i u najslobodnijim zemljama, potpune istine kazati o ljudima ili stvarima. Preko mjere stvar podići ili poniziti, hvalom i ukorom sipati, iz jedne osobe, prema interesu i okolnostima načiniti rijedak genij, spasioca ili bedaka ili bokca: to je navika novina.“

Novine i Židovi.

Iz Izraela je izašao spas čovječanstva, ali žalibože i veliko prokletstvo. Parazitski je židovski narod jedan od najvećih neprijatelja kršćanstva, neprijatelj u moralnom i materijalnom pogledu. Židovu je sve samo geschäft, on nema ideala

ni morala; on se bavi i najgadnijim poslom, samo ako mu što nosi. Žid vara na burzi, lihvari, trguje s djevojkama, piše najgadnije knjige, izdaje novine, prodaje katoličke devocijonalije i u samom Lurdu, jer sve to njemu nosi dobitak i nigdje ne vrijedi više „svrha opravdava sredstva“ nego kod Židova.

Može se reći, da je danas cijelo novinarstvo u rukama židovskim. I tko može vjerovati, da u njima i oko njih nema svega, što služi Geschäftu? Koliki mora biti utjecaj židovskih novina na javni život, bit će svakom jasno, kad spomenemo, da katolici u Austriji imadu samo četrdeseti dio novinske jakosti i upliva na javno mnijenje od onoga, što bi morali imati i da su židovske novine nadomjestile katoličke.

Židovi gospodare, katolici se osjećaju inferiornom rasom, koja nema smisla i nezna si pomoći.

Sve velike telegrafske agenture za novine jesu u židovskim rukama. Reuter, koji nabavlja vijesti za 5000 novina, jest Židov; Wolff, koji je osnovao njemački telegrafski ured, jest Židov; telegrafski ured u Pešti je židovski, bečki telegr. ur. je dobrim dijelom u rukama Židova, brzojavni ured u New-Jorku „Associated Press“ je židovski; Agence Havas u Parizu i Ag. Stefani u Rimu su židovski; „General anzeigeri“, koji sada svuda izlaze, jesu većinom u židovskoj službi, isto tako „Gerichtszeitungen“, mnogi demokratski listovi, ilustrovani obiteljski listovi, pače i razni stručnjački listovi. Židov Mosse u Berlinu, o kom smo čuli, da izdaje nekoliko najvećih novina u Njemačkoj, zakupio je reklamni dio od ništa manje, nego 65 novina i časopisa.

U židovskim je rukama kud i kamo više toga, no što se obično misli. Sve velike novine su poput agentura vlastništvo Židova: u Austriji, Madžarskoj, Njemačkoj, Franceskoj, na cijelom svijetu. Evo malo potanje: u Madžarskoj je od 1000 novina 800 židovskih, u samom Beču ih je 40, u Njemačkoj istotako najveće i najpoznatije: „Berliner Morgenpost“ s preko 350.000 pretplatnika, „Berl. illust. Zeitung“ s 530.000 pretplatnika, „Berl. Zeitung am Mittag“, „Berl. Abendpost“, „Berl. allgemeine Zeitung.“ Te sve novine pripadaju Židovima Ullstein & Comp., dok Mosse posjeduje „Berl. Tageblatt“ s 205.000 pretplatnika i još tri druge velike novine. Osim velikih imadu Židovi bezbroj malih novina u Njemačkoj. Pače i soc.-demokratski „Vorwärts“ pripada jednoj židovskoj firmi, Singer & Comp.; redaktori su Židovi Stadhagen i Roza Luxemburg. „$^2/_3$ ako ne $^3/_4$ svih novina u Njemačkoj pristaju uz Židove“, veli Eberle.

Slično je i sa šaljivim listovima, kojima se jednako mora pripisati velika važnost kao sredstvu za napadanje na klerikalizam. U Beču ih je oko dvadeset židovskih. I upravo šaljivi listovi su užasno oružje. Kako samo hara jedan jedini pogrdni i frivolni vic! On čini vjeru smiješnom, ćudoređe dostojnim prezira. Koliko nevinosti, vjere i idealizma je već besramnim šaljivim listovima oteto!

„Jedno s drugim“ veli jedan mislilac, „židovstvo čini veliku kliku, koja istodobno najvećim dijelom javnoga mnijenja vlada.“

Gotovo u svim zemljama je nastala jedna posebna novinska kasta, a to je židovska; a što nije židovsko, to nema ni izdaleka tolikog ugleda; kršćani moraju kod židovskih telegrafskih ureda naručivati vijesti za svoje novine.

Zato nije čudo, da su novine postale geschäftom, komu se za volju sve čini, što može donijeti novac. Da je Židovu posjedovati i gospodariti, to je njemu ideal i nema ništa, što će ga zapriječiti, da do toga i dođe, ako mu je samo moguće.

* * *

Novine ne nose ni izdaleka kakova dobra. Nešto jest koristi od njih, ali malo. U gospodarskom pogledu im se pripisuje velika korist, osim što šire nekakovu prosvjetu i slobodu. Bez novina se ne može danas biti, opet velim, ali ovakove nisu ništa, jer služe najviše vlastitoj koristi, i komu je poznato, u kom su odnošaju s kapitalom, ne će ih braniti. Reklama, od koje najveću korist imadu, mora da služi gospodarstvu i trgovini, kako se okruglo izražuju oni, koji novine brane. To je samo donekle istina, jer lažna reklama, kakova je većinom danas i što može najbolje onaj pojmiti, ko se kada nasukao, što nije nikakova rijetkost — lažna reklama je od koristi nepoštenju, od štete narodu.

Što se tiče novinske prosvjete, to je vrlo žalosna kultura u čovjeku, koji se mnogo pouzdava u novine. Bez novinske prosvjete bismo mogli gotovo sasvim lijepo živjeti; prava se prosvjeta ne nalazi u novinama, to je jasno. Dostojnu prosvjetu donose lijepe i čestite knjige, novine pače ne mogu služiti ni kao znanstveni materijal. Učenjaci su daleko od toga. Djela E. Bernsteina i Gossera, koja rade o nekim socijalnim pitanjima, bila su odbačena od stručne znanosti, jer se u prvom redu osnivaju na novinskom materijalu (Eberle, 161.). Novinska nam lektira ubija temeljito ukus i volju za ozbiljno i plemenito štivo.

Ono malo prosta vremena, što nam dnevno stoji na raspolaganje, moramo žalibože trovati nedostojnim produktima židovske i druge spekulacije. A u novinama ima dnevno „lektire“ 5 — 10 — 15 sati. Ima li pak čovjeka, koji će s dana na dan izdržati 2 ure čitajući te novine? Svaki naobražen čovjek mora danas imati barem jedan stručni svoj list, gdje mu je lektira mnogo mjerodavnija, nego ona u novinama. Zato nam upravo s ovoga razloga nije potrebno, da i dnevne novine s tolikim poštovanjem susrećemo, jedino radi njihovih političkih, jer drugo je prava besposlica, mnijenja.

Naročito našim drugovima u srednjim školama preporučujemo knjige, a novine neka služe onima za kulturu, koji ne znaju, što je kultura. Kad budemo stariji, onda ćemo doduše morati više čitati novine, ali ćemo znati i junački uhvatiti moderno koplje — lagano pero, da pišemo malo drukčije novine, nego što su danas. Na to je pozvan svaki od nas, kojemu je ta vještina pala u dio, jer ne veli veliki papa Pius X. badava: „Uzalud ćete podizati crkve i obavljati misije, osnivati škole i dobra djela činiti, sav vaš napor je uzaludan, ako ne budete razumjeli rabiti oružje kršćanske štampe, kojim ćete se braniti i napadati.“

Smotra.

Alojzij Res:
Skica najnovejšega slovenskega pesništva.

Približno sto let je od tega, odkar je začelo slov. pesništvo z Valentinom Vodnikom. Brez nobenega predrazvoja je vstal hipoma velikan Prešeren in dvignil našo liriko do klasične popolnosti. Za njim ni imela nobene moči več, epigoni so v vedno bolj neumetniške, neindividuelne oblike sklepali medle, razvoja nezmožne proizvode. Narod se je vedno bolj odtujeval od umetnosti, boj za narodno samozavest je potisnil v ozadje smisel za umetnost. Le Simon Gregorčič je po dolgem času zopet postal prava ljudska last.

Ni dvoma, da je bil razvoj stoletja našega slovstva silen, kot se je mogel vršiti le ob splošnem žarenju evropske kulture, a narod je gledal vse to le od daleč, brigali se niso zan roditelji, zanimali se niso za njegove duševne potrebe. Bilo ni tudi mogoče. Birokracija je vladala v vsem kulturnem življenju slovenskem. Birokratična je bila umetnost, politika in vse privatno življenje. Kmet je bil v literaturi le za štafažo, za figuro smešnosti in ironije. Pravi kmet pravim, zakaj salonskih kmetov je kar mrgolelo. Ne velja pa to o prozi, ker je Jurčič zajemal snovi iz naroda, kakršen je.

A posledica tega je bila usodepolna: slov. ljudstvo ne spozna, ne razume sedaj svojih umetnikov, ker je v razvoju — zaostalo. Kdor to pomisli, bo razumel besede, ki so se zapisale v našem novejšem slovstvu. Vse, vse je bilo laž in lumparija, umetniku ni mesta med nami, domovina je kakor vlačuga, kdor jo ljubi, ga zaničuje.“ (Cankar).

Lepo slovstvo pa bi moralo biti v celoti nekak dnevnik narodove duše, ki bi obsegal vse: samozavest in blodnjo narodovo, obsegal njegov smeh in trpljenje, njegov ponos, lepoto in želje in sanje njegove.[1]

Kaj takega pa je mogoče samo tam, kjer se umetniku ne zapira stik z velikim valovanjem narodovega življenja, z vsestranskim napredkom dobe, s kipenjem celokupne duše narodove. Slovenski umetnosti pa je manjkalo tega plodonosnega stika in umetnikova domovina so danes le neke sanje, neka halucinacija, hrepenenje po cilju; ne cilj sam, ne podlaga vsega delovanja!

In naše kritika (te ali druge barve, vseeno) — toliko se govori o tej pokveki, da nas je že sram — zahteva velikih del in se zgraža nad bolehavo erotiko in vagabundstvom, a vzroka ne pove nikdar. Samo trditve postavlja in sto in stokrat konštatira z nekim sadističkim veseljem: „Slovenci nimamo prave narodne umetnosti.“ A naši kritiki ne razumejo ali nočejo razumeti, da mora imeti umetnik, ako hoče res ustvarjati velika dela, pred seboj široko reko naše dobe, nje kulturni boj in gospodarski napredek, nje kaos idej in krik njenih ran, nje lepoto in moč: vse to mora imeti umetnik za vir svojih idej. Potem bi ne bil več glasnik vagabundstva, ljubic in donjuanov, ne glasnik prešestev, sentimentalnih, bolnih sanj in mrtvih analiz, ampak ustvarjal bi tisto zdravo, plemenito in vseobsežno umetnost, ki jo narod komaj čaka.

Drugi faktor je borba za kruh. Ko je okoli l. 1890. nastopila slov. moderna, je hotela postati sama zase delaven in pridobivajoč stan. A tisti trenutek, ko je razprostrla krila, je udarila na njo druga rak-rana naše dobe socialna mizerija, ki je zavihtela nad našo mlado umetnostjo neusmiljen bič — kruhoborbe. A če nima umetnik kruha, ne more ustvarjati popolnih del, skrb za življenje mu ne dopušča se popolnoma posvetiti delu, zakaj vse lepe besede in globoke misli niti enkrat ne nasitijo človeka. To je vzrok, zakaj je naše slovstvo polno resignacije, to je vzrok, da je skoraj na svaki knjigi pečat — lakote in velikih idej ni in ni solčnih strani.

[1]) Vidi: Vl. Levstik: „Poizkus o lepem slovstvu v Slovencih“. (Ljubljanski Zvon — 1909).

Naša domovina nima kruha za umetnike, zato ker jih ne razume: človek ljubi v umetnosti tisto, kar mu je bližje, dražje in umeva bolj umetnino, ki govori o njegovih lastnih mislih in čustvih. Naš kmet — pa ni vagabund, ni sentimetalen junak!

Pridruži se še tretji faktor: moderna lirika sploh. Individualizem je omamil vse duhove; brezobzirno hlepenje po originalnosti, različni filozofski sistemi (Nietzsche) in socialno vprašanje je karakteristično za sodobno liriko. Onih biserov, „utrinkov plamena večnega“, ni več mnogo v liričnih zbirkah, kot jih dobimo v narodni pesmi: vse je bolno, na živcih, telesu sploh, ni več tistih iskrečih misli. A nekaj je pridobila svetovna moderna: ožji stik z naravo, ki je odprl čudovite lepote in poglobljenje v notranje psihološko življenje: refleksivna lirika.

A kult osebnosti, tudi klic l'art pour l'art, je kriv raznih zablod, ker človeška duša ostane vedno ista do konca dni, da ima isti program kot ji je bil zapisan prvi dan, le otisi se menjajo, menjajo ideje in z njimi — forme. Individualizem je kriv, da izginja v masah smisel za umetnost in z njo izginja iz otopelih, izmučenih delavskih src — veselje in smeh. Kajti umetnik ne piše zase, ampak mora ponuditi čašo radosti, ki mu je jo dal Bog, vsem žejnim: v tem obstoja kulturna misija vsakega umetnika.

Ne mislim vso moderno umetnost in ne dvomim, da smo priče velikih stremljenj, čeravno se tega komaj zavedamo. A eno jasno: v strupenem ozračju kavaren, polnem alkoholnih hlapov in tobakovega dima, skozi katerega je videti svet le v čudnih, umazanih karikaturah, ne bo nihče rešil problema velike umetnosti. Kavarne so gnezdo novih teorij o umetnosti, novega sloga, ki nam je že sedaj priskutna manira in rokodelstvo, umetniškega žargona in sploh vsega tistega plevela, ki ga kritiki, kadar so hudi, nazivajo „moderno“ umetnost.[1]

A prvi in zadnji pogoj vsakega umetnika je, da spopolni prej samega sebe, da si zgradi plemenit značaj in globok intelekt, da si pridobi globoko filozofsko naobrazbo, in njegova umetnost je odsev njegove duše: kakršna njegova duša, kakoršen njegov duh — taka njegova umetnost: čim plemenitejše je njegovo čustvovanje, tem plemenitejša njegova umetnost, tem bolj se bliža popolnosti! „Vsej umetnosti je pogoj umetnikovo življenje in iz tega življenja porojena posebnost njegovih oči“, pravi Ivan Cankar v „Gospej Judit“, „Zakaj če bi gledali vsi ljudje enako, bi rodila zemlja enega samega velikega umetnika in nobenega več za njim“.

To za ozadje k najnovejšemu slov. pesništvu. (Nastavit će se).

Socijalna đačka burza.

U München-Gladbachu, u jednostavnoj zgradi nalaze se čedne prostorije sekretarijata socijalnog đačkog rada. One su dio doma stotine ljudi: dom za putnike-đake, koji preko godine nemaju svoje kuće. Tu stanuje i glasoviti Karlo Sonnenschein, pokretač soc. đačkog pokreta, domaćina. Svi su zapravo bez doma oni, koji u tu kuću dolaze; bez doma su, jer su putnici za volju drugova. Putuju zemljom, da uče za život, da vide socijalno zlo na izvoru, u narodu i da ga podjedno popravljaju; i vraćaju se natrag, da vide vođa, da skupe ideje i energiju, da sve u sebi najprije proživu, a onda da to kasnije predaju mlađoj braći, da im pomognu sjediti na domaćem ognjištu, da im olakote brige, a da im ne pričaju podjednako o podnošenju briga. Stotine, tisuće ih se već vrsta pod novom zastavom, pod zastavom ovakova rada. Sekretarijat uči đaštvo u ferijalnim društvima, radničkim kurzevima, radom za sirotinju o socijalnom i staleškom položaju, odgaja ih prema materijalnim, duševnim i moralnim potrebama narodnim. Čini to sekretarijat soc. đač. rada zato, jer baš pomoći na polju ovog rada nema sa strane izobraženih krugova. Svježi đački duh je najbolji materijal, da stvori novu generaciju duševnih vođa. Ovaj najmlađi pokret u soc. životu nalazi u njemač. đaštvu veoma odziva. Silno đaštvo dolazi u sekretarijat, da na izvoru svega rada iz vlastitog opažanja i iskustva proučava motive i sam rad u ovom pokretu, koji danomice raste. Dolaze u sekretarijat kao u svoju burzu.

[1] Izidor Cankar.

A što da kažem o prijateljstvu, demokraciji i zajedničkom životu onih, koji dolaze u tu burzu, koji danomice pri zajedničkom gostinjskom stolu izmjenjuju svoje misli, pričaju o svom radu i govore o planovima za rad i napredak u budućnosti. Tko je samo jednom bio u toj đačkoj burzi, taj znade, što to đaštvo hoće. Znade, da to nijesu nikakvi mudrijaši, nego svježi i bistri mladci, koji ponosno i smjelo gledaju u svijet i narod; taj znade, da su to ljudi od rada.

Preporučuje se svakom našem đaku, koji se iole zanima za socijalni rad, da se uputi o radu njem. kat. đaštva. Ogledalo toga rada su: Soziale Studentenblätter. M. Gladbach.

Đ. K. iur.

Apstinentski časopisi.

Novi život.[1]) God. I. br. 1. i 2. Već godine 1906. počeo je učitelj g. N. T. Đurić izdavati apstinentski list „Novi Naraštaj“ i njime pokrenuo apstinentski pokret u Hrvatskoj. Iza šestog broja list je prestao izlaziti. Osnutkom „Društva apstinenata“ (g. 1912.) opet se pokazao, ali samo za kratko vrijeme, jer ga doskora zamijeni „Novi život“, koji uređuje Dr. A. Štampar. Svojim oblikom i sadržinom zaostaje „N. Život“ za „N. naraštajem“. Dosada su izašla dva broja. Iz njih se vidi, da je najviše pažnje posvećeno raznim podacima o apstinentskom pokretu među drugim narodima i statistici. U svakom je broju po jedan članak. Prvi broj počinje Tolstojevom raspravicom „Bogu ili đavlu?“, u kojoj se iznose glavni motivi, koji upravo sile savjesna čovjeka na apstinencu. Rubrike „Apstinentni pregled“, „Škola i alkohol“, „Radnici i alkohol“ i „Država u borbi proti alkoholu“ upotpunjuju raspravicu navodeći činjenice i brojke. Na jednom se mjestu Domagojevoj apstinentskoj sekciji spočitava njezino separiranje od „Društva apstinenata“. Uzrok je već u „Luči“ spomenut, a ja navodim za potkrjepu riječi dra Hilty-a[2]), koje aludiraju na liberalne elemente: S njima možemo doduše (po strategičkim zakonima) odijeljeno stupati i zajednički navaljivati, ali držimo sve njihovo svjetovno naziranje — velim sasvim otvoreno — uprav onako štetnim po narod kao alkoholizam“. Slično se izrazio i vlč. g. Kalan, pozivajući slovenačke naprednjake na narodni rad. U drugom broju izašao je članak praškog prof. dra Foustke „Apstinencija kao kulturni problem“. Autor dokazuje, da „ne znači apstinencija samo potpuno suzdržavanje od žestokih pića“, „nego jedan novi i svijesni način života“. U više točaka prikazuje, kako će apstinencija djelovati na kulturni život i na tjelesni razvitak čovječanstva. U prvom redu spominje „preporod tijela“, koje da je „srednji vijek zapostavio“, te „srednjevjekovnom naziranju nasuprot stavlja pozitivni ideal: stvoriti i odgojiti novi, čestiti i plemeniti rod“. „Estetika svagdanjeg života“ ne će biti više u „tamnim, dimnim i prljavim pijačama i osjećaji će postati plemenitiji i čišći. Po svoj će prilici i ova rasprava izaći u posebnoj broširici, kao što je izašla „Bogu ili đavlu?“, pa će kao i Masarykova „Etika i alkoholizam“ stupiti u borbu proti srednjevjekovnom mračnjaštvu. — Zgodna je, premda nije baš najuspjelija, reprodukcija Jacopinova „Doma isplate“ u prvom broju, dok oznake pjesme, kao što je „Odluka“ (u 2. br.) neće ni najmanje koristiti ni apstinenciji ni estetici svagdanjeg života. Istina je; „kucajuć se, ijujući Iskapismo mnoge čaše, ali zato kuće, njive sada više nisu naše“, ali uza sve to ovo ne mora biti pjesma.

Zlata doba.[3]) L. VII. št. 1. List uređuje, kako je po svoj prilici već skoro svakomu (barem apstinentu) poznato, vlč. g. Janez Ev. Kalan, vođa apstinentskog pokreta među Slovencima. Članci su vrlo zanimljivi i odlučni. Ima u njima mnogo toga, što se mirne duše dade primijeniti i na Hrvate. Članak „Narodnost, naprednost pa protialkoholna akcija“ kao da ni ne govori o slovenačkim prilikama nego o našim. „Če imaju drugi večji narodi deset vzrokov boriti se zoper alkoholizem, imamo jih mi dvajset“. Sto milijuna kruna izdaju Slovenci godišnje za alkoholna pića (isto toliko i Hrvati!), a od toga odlazi dvadeset milijuna u tuđinu. Htjeli su bojkotirati tuđa pića, ali im je „skrbna vlada že dva tozadevna plakata konfiscirala“. Amerika i tuđina oduzme im toliko sila, a alkohol ih upravo decimira.

[1]) Izlazi u Karlovcu. Cijena K 2·24 na godinu.

[2]) U „Die Aufgabe der akademischen Jugend im Kampfe gegen den Alkoholismus“.

[3]) Naručuje se kod kat. tiskarne u Ljubljani. Za đake stoji samo 2 K. Najtoplije preporučujemo.

„Saj je dognano, da umrje vsak deveti moški prezgodaj zaradi alkohola", a i žene pijuckaju, pa kako onda ne će biti mladi porod pijanaca degenerisan! Poziva i naprednjake na djelo pripominjući: „Ločeno korakati, skupno naskakati!" Ovaj broj donosi humoresku „Upokojeni rodoljub" od Fr. Milčinskoga. U rubrici „Hrvatska katol. protialkoholna organizacija" izašao je izvještaj apstinentske sekcije „Zbora duhovne mladeži zagrebačke", u komu se crta njegovo stanje. Rubrika „kakò se gibljemo?" jasnim je dokazom, kako je raširen među Slovencima apstinentski pokret. Tu ima dopisa i upita sa svih strana. Osnivaju se nova društva i jačaju stara. Na taj način napreduje narod. Slovenci su uvjereni „Če imaju drugi večji narodi deset uzrokov boriti se zoper alkoholizem, imamo jih mi dvajset", pa stoga stupaju odlučno u borbu.

„Mi gremo naprej, mi gremo naprej, — mi strelci!
Bog znami in sreča junaška!"

Hs.

Naši listovi.

Ruža, br. 1. — Taj list izdaju franjevački gojenci na Širokom Brijegu u Hercegovini. Mladi su to ljudi, pa im se može i gdjekoja nekorektnost i manjkavost oprostiti. Urednik poziva drugove, neka počnu raditi za vjeru i domovinu poput „milih pređa, slavnih franjevaca, kojima se ime s poštovanjem i vječnom zahvalnošću izušćuje" . . . — Od Radovana su izašle dvije pjesmice i jedna crtica. Pjesme su građene dosta pravilno, ali crtici se može štošta prigovoriti. Na početku se veli, da je „žarko sunce prodrlo jutarnju maglicu", a odmah nakon toga vidimo mi pastirče, kako „odlazi sa stadom zori u prozorje ispod tihoga očinskoga krova". To je nedosljednost. Onaj pak monolog, što ga pisac stavlja u usta pastirčetu, sasvim je neprirodan. Tako bi govorili mi, koji smo škole učili, a priprosti ljudi, i ako osjećaju veliku ljubav prema zavičaju, govore drukčije. — Pripovijest, kako je „Nosara urekla vola", dosta je prirodna, i to joj je najbolja pohvala. Ima u njoj puno krupnog narodnog humora, a bome i tragike, kojom rađa praznovjerje u našem narodu. Autor neka pomno uči za školu i život, pa će vremenom doći i do finijeg načina prikazivanja. Najljepša je pjesma Sirotićeva o dušnom danu, samo glagolski oblik „sjeka'" mjesto „sjekao" zvuči nama, koji smo daleko od Dalmacije, vrlo neugodno. — Pouka je u „Ruži" zastupana jednim protialkoholnim člankom, koji je pomno izrađen, i raspravom „Utjecaj klasicizma na hrvatsku književnost."

I urednik i suradnici mogu biti zadovoljni svojim uspjehom. Neka ne misle, da moraju mnogo pisati, već neka dobro proučavaju hrvatsku književnost, moderne jezike i razna savremena pitanja.

Travanisko Smilje br. 2. — Pehar svršava u ovom broju baladu „Posljednja noć". On će sigurno biti dobar pjesnik, samo će morati da pomno prione oko vlastite naobrazbe. Epska građa ne smije se više obrađivati starim stilom, nego bi trebalo pokupiti sve odlike naših baladista: Vraza, Preradovića, Šenoe, Markovića, Arnolda, Kranjčevića, Domjanića, Begovića i Nazora, pa stvoriti novu formu, koja bi najbolje odgovarala napretku hrvatskoga jezika i razvoju savremene kulture. Pehar se zanima vrlo mnogo narodnom pjesmom, što se vidi i iz njegove rasprave: „Kosovijada". Ja bih prigovorio samom obliku ove riječi, jer čemu da mi svojim korjenitim osnovama dodajemo grčki nastavak? Doduše, taj se običaj već uvriježio u nas, ali bi ga trebalo silom protjerati. — Pisac pokazuje, da vrlo dobro pozna gradivo narodne epike. Držim, da ne bi bilo ni najmanje zgodno prenositi naše krajiške junake na Kosovo. To bi ponajprije bio neoprostiv anahronizam, a zatim moramo paziti i na posebno značenje, što ga ti junaci imadu u duši našega naroda. Dok naime kosovski junaci nose na sebi većinom obilježje srpsko, dotle se krajiški junaci naslanjaju više na ciklus kotarski, lički, bosanski, senjski i „unđurski" te nose na sebi obilježje hrvatsko. Naša se nauka zanimala dosada većinom kosovskim ciklusom, a zašto ne bi sada obradila i ove hrvatske cikluse? Ne treba napokon, da mi i ovdje klipšemo u svemu za Grcima i da svoje pjesme usredotočimo oko Kosova kao Grci oko Troje. Pripomenuti mi je i to, da je u novije vrijeme pobijena teorija Wolfa i Lachmanna, koji su tvrdili, da je Ilijada i Odiseja skalupljena od gotovih narodnih pjesama. I Ilijada i Odiseja jesu umjetna djela, te ih je stvorio prosvijetljen pjesnik, koji je u tančine poznavao dušu grčkoga naroda. Zašto ne bi i mi dobili pjesnika, koji će se naoružati svim rezultatima današnjeg evropskog napretka i ujedno poznavati čitavu

dušu narodnu? Ko osjeća u sebi poziv, neka nastoji, da se što više približi ovakom idealu. — Crtica „Zadnji dan službe" ispripovijedana je prilično dobro. Samo bih preporučio piscu, neka ne reproducira previše onu stranu našega narodnoga značaja, koji se zove psovka. — Prispodoba u „Sinovima" upravo bi zapanjila čitatelja, kad se ne bi osnivala na onako nevjerojatnoj činjenici. — Pouka je u ovom broju „T. S." zastupana Čelikovom raspravom o „Kršćanskom i socijalističkom komunizmu." Rasprava je pisana trijezno te se iz nje može vidjeti, da autor piše o onomu, čemu želi posvetiti i svoju budućnost.

Liljan, Dubrovnik, god. VI., br. 2. — Tugaljiv je ovaj broj, i previše tugaljiv. Ko da dolazi iz Rusije, a ne iz Dalmacije. Sve je tmurno pred očima tih mladih pjesnika, koji se ipak mnogome nadaju od života. Jedan sumorna čela traži melem u crnoj noći. Drugome tužno oko sreta samo pustoš i zimu. Treći pjeva u svoje mlade dane, kad je najjači memento vivere, — memento mori („Jesen je"). Svijetli su tek neki trenuci, no i oni završuju tugom i elegijom. To su ideje. A forma? „U badnjoj noći" ne odgovara realnoj istini, koju i pjesnik mora uvažavati. Zar doista u badnjoj noći sve spava, zar onda svuda vlada grobni muk? Pjesnik počinje sa sobom i svojom tugom, za koju traži utjehe, pa naglo prelazi na zvona i puk. Nas bi pak najviše zanimalo čuti, da li je pjesnik našao željenu utjehu, — a to bi zahtijevalo i jedinstvo radnje u pjesmi. — Brstenički piše hladno, ukočeno, bez emocije te mjestimice zapada u posvemašnje prozaično izražavanje („htjedoh da očajam, ali prije nego sam i počeo . . ."). Neka ne misli, da mora neprestano pisati, već neka čeka veliki trenutak, koji će ga svom snagom povući za sobom, jer ima talenta. — „Zimovanju" je posljednja strofa vještački prikrpana te zajedno sa hrapavim ritmom drugih strofa kvari cjelinu slike. „Posljednji pozdrav" obrađuje kod naših đaka vrlo običnu temu: umiranje prijatelja. U crtici ima mnogo iskrenosti, dosta čuvstva, ali ujedno i nesvijesti i neshvaćanja. Htjeli bismo malo više dubine.

Dubrovčani bi morali iz velike prošlosti svoga Grada crpsti ideju bolje budućnosti, a ne samo plakati na pocrnjelim zidinama ruševina. — „Liljan" je čisto literarni list, bez rasprava, ali se i za literarne produkte hoće znanstvenog, solidnog proučavanja i kritičnog rada. Gore srca!

Nada, Zagreb, god. VII. br. 2. Dok se Liljanovi suradnici bave isključivo sobom i svojim položajem prema svijetu, dotle su suradnici „Nade" posmatrači vanjskog svijeta. To posmatranje obrađuju i iznose u pripovijestima, manje u crticama, a najmanje u pjesmama. Primjećujemo samo to, da mlad čovjek mora prije svega dobro upoznati i proučiti sama sebe, da može shvaćati svijet; on mora introspektivno odrediti nuance svoje psihe, da uzmogne reproducirati i opisivati manifestacije tuđe duše. Inače ćemo svijet površno shvaćati, što se vidi n. pr. kod Kulka, koji u crtici „S puta" sasvim površno shvaća seljaka promatrajući ga samo sa spoljašnje strane u njegovom teškom radu. Čini mu se, da seljak ne uživa baš nikakve sreće. A ipak je i njegov posao sladak; pa makar i drugomu radio, ima i izvan toga posla života, koji jednoga dari s više, drugoga s manje sreće. Poslije crtanja ovakove bijede ono spominjanje, kako će se najesti, zvuči kao sarkazam. U Grahovoj crtici ima mnogo dobrih detalja, no pojedine bi slike formalno morale biti jače povezane međusobno. Neke su epizode nepotrebne, n. pr. ona, kako se blagajnik omrljao mastilom (izvrstan sujet za humoresku), a psihološki bi momenti imali biti jače istaknuti. Zbog nekih realističnih osebina ovo je za početnika sasvim uspjela pripovijest. Stj. Köhler: „Školnik Ivan". Da je stil življi, a ne tako mrtav i jednoličan, da je više pažnje posvećeno važnim i za razvoj radnje odlučnim momentima, pa da su uklonjeni nepotrebni odsjeci (n. pr. smrt očeva), imali bismo dobru crtu. Stvarca je iskrena i originalna, zato neka se pisac ponovno na nju vrati, pak je formalno dotjera i usavrši.

Od pjesama je najbolja „Pusta bašča", no i kod nje je rima nategnuta i nepravilna. Ostale su dvije formalno sasvim slabe.

Pouka je Nadina mnogo bolja od beletristike. Stj. Kavić raspravlja posve lijepo „o organskom i anorganskom biću", a D. Přikryl obrađuje temu „Brzojav bez žica". Na podulji vrlo lijepi prikaz o Rafaelu Santiu osvrnut ću se, kad bude gotov. Od svih srednjoškolskih listova ima Nada jedina rubriku za ocjenjivanje. Ta je rubrika izvrsno uređena i podaje čitavom listu mnogo veću vrijednost. Prikazuju se u njoj Priče Branislava Nušića, Bar-Kochba

Jaroslava Vrchlickoga (preveo prof. M. Kuntarić u Požegi), Pjesme seljaka Stuparića i „Natrag k sv. Crkvi“ od dra A. Ruvillea. Ne bi li zgodno bilo, da se koji redak posveti i srednjoškolskim listovima?

Suradnici Nade pokazuju svakako veliku energiju. Osobito se to mora priznati uredniku i prepisivaču. Zar ne bi bolje bilo, da se posao ovoj dvojici smanji, pa da opseg lista ne bude ovako velik? Onda će urednik moći radnje više izabirati, a prepisivaču će preostati dosta vremena za druge važnije poslove.

Jeka. God. I. Broj 1—2. Pročitao sam ju na dušak. Možda zato, što sam Slavonac, a ovo je poezija u „Jeki“ iskrena, slavonska. Dominantni, čeznutljivi mol, koji čujete iz slavonskih narodnih pjesama, ona vječna nostalgija na prošlost, na tajne budućnosti i izgubljene ljubavi spojena sa dotjeranošću forme — to je karakteristika ovih dvaju brojeva. Sve je pjesma, crtica, tek dvije duže pripovijesti i jedna epska pjesan. Od pripovijesti jedna ulazi u „Luč“, a i druga je („Raja“) po stilu sjajna stvar, ali preteški temat čini, te su neki prizori nemotivirani i neprirodni. Za historijske se pripovijesti traži prethodne spreme i dobrog poznavanja života. Na epsku pjesan „Pod Zadrom“ osvrnut ćemo se, kad se dovrši. Od lirskih pjesnika lovoriku nosi Pobjedić svojim kratkim pjesmicama nježnih pjesničkih osjećaja, dok mu je „idila“ znatno slabija. Ne zaostaje ni Gorički sa mekom, nostalgičnom „zamuknulom pjesmom“ i „Nocturnom“. U „Ranim zvucima“ nije uspio radi kratkoće stiha, koji nije mogao obuhvatiti misli. Jadranić se još bori sa formom i jezikom (u „Majčinom Grobu“). „Ja ne znam“ odlikuje se vrelim osjećajem i originalnošću, koja me upravo zadivljuje. Riječi i slike kao same teku. De Fundis je bolje uspio u crticama, nego u pjesmama, u kojima nije dovoljno okretan i bogat riječima. Vesnić je tugaljiv pjesnik, ali plače, jer život ne odgovara idealu, što ga je satkala mladost. Plače, što mora do groba živjeti ropski t. j. kao narodni sin vezati sebe za ugnjetače toga naroda, no ipak ne očajava. Arcis je još sigurno premlad, pa naivno shvaća i obrađuje. U „Priči Života“ je ideja pozajmljena od Copéea. „Ruže s groba“, nježna i ganutljiva uspomena na majčin grob. — Ocjena poučnih radnja i studija, koje su izvrsne, ne spada u okvir ovog prikaza, samo želimo, da ih i dalje nastave n ovom smjeru. Sve u svemu: listajući stranice „Jeke“ upravo uživamo u toj poeziji mladih pjesnika, ali neka paze, da ne padnu u gomilanje stihova — verzifikaciju bez misli. (Slijedi.)

Proslava Jörgensenove 25-godišnjice u Danskoj.

U ovom se broju Luči završuje prikaz Jörgensenova književnoga rada. Nedostatak vremena i prostora nije mi dopuštao, da govorim o ovom velikanu onako opširno, kako sam isprva nakanio. Ali se zato nadam, da će čitatelji Luči uzeti sami u ruke umotvore Jörgensenove i da će se tako na izvoru uvjeriti o njihovoj savremenosti i vrsnoći. Pripominjem ovdje, da je zadnje oveće Jörgensenovo djelo izašlo početkom godine 1912. Naslov mu je „Izgubljena zemlja“, a prikazuje Šlezvig, koji je pisac pohodio koncem godine 1911. Kako je poznato iz povijesti, izgubili su Danci tu pokrajinu g. 1864. u ratu s Prusijom i Austrijom, i odonda nisu Prusi prestali u njoj zatirati dansku misao. Po definiciji Jörgensenovoj, Prusi su „slavensko pleme, koje njemački govori“. Naravno, da njegove simpatije nisu na strani njihovoj nego na strani potlačenih. Čini se, da se Nordijci u opće ne mogu zagrijati za kojekake šoviniste i ugnjetače. Ibsen je simpatizirao s Madžarima, kad su godine 1848. kao slabiji ustali na obranu svojih prava. Ali Ibsenov prijatelj Björnsjerne Björnson ustao je proti istim Madžarima, kad su počeli nasilno postupati s ugarskim narodnostima. Björnson se zauzeo za Slovake i Hrvate, koji su za sada slabiji od Madžara. Isto tako i Jörgensen brani on ljubi svoju domovinu i svoj narod.

A i Danska se ponosi svojim Jörgensenom. Vidjelo se to osobito prigodom proslave njegove 25-godišnjice.

Katolici Kjöbenhavna proslavili su Jörgensenov jubilej svečano i osobito srdačno. Čitavu je stvar zamislio i uredio slikar i predsjednik kat. visoke škole Mogens Ballin, Jörgensenov prijatelj. Ta t. zv. „kat. visoka škola“ (osn. jeseni 1910.) jest društvo naobraženih katolika, koji kroz 6 zimskih mjeseci svakoga utorka drže u jednom hotelu znanstvena predavanja, na koja smije svatko doći. Za 26. studenog bi određen Jörgensen, da predaje o svojoj mladosti. Kratak izvještaj o svemu tomu donosi Nordisk Ugeblad u 48. br. od 1. prosinca 1912.

Velika dvorana u hotelu Dannevirke bila je puna do zadnjega mjesta, kada nešta iza 8 sati uze Jörgensen risati svoje dječačko doba u Svendborgu, gdje mu je čarna okolica otvorila oči za svijet poezije; ocrtao je i rano đačko doba u Kjöbenhavnu i tadašnji i kasniji život s prijateljima i drugovima. Taj je prikaz popunio nizom citatâ iz svojih i tuđih savremenih djela, što je bilo kao niz ilustracijâ k tekstu njegova govora. — Iza predavanja razišle se slušatelji kao i inače po drugim prostorijama hotela na jedan četvrt sata, a međutim je Ballin pretvorio glavnu dvoranu u svečani lokal, da se prijatniji nije mogao pomisliti. Unijeli su stolove, ukrasili ih cvijećem, i pometali na njih male pjesmarice o uzglazbljenim pjesmama, što Jörgensenovim, što njemu u čast spjevanim. Na to se gosti povratiše: cilo 300 gospode i gospođa, te su se sve do ponoći izmjenjivali govori i pjesme. — Na počasnom je mjestu sjedio svečar, na desno mu biskup von Euch, lijevo barunica Stampe. Za istim se stolom nalazila Jörgensonova obitelj i odbor „visoke škole“.

Najprvo pozdravi Ballin goste, osobito inovjerce, a zatim se redali govori: urednika katoličkog lista „Varden“ (Smotra) Oskara Andersena u ime pisaca; biskupa Eucha u ime danskih katolika; za kat. mladež govorio je Johs. Hansen i gđica Hedvig Utke Ramsing. Isusovac P. Breitung ističe među ostalim skromni rad i brigu J-ove gospođe za veliku hrpu siromašne djece. Župnik Hans Koch ocrta kao najstariji prisutni prijatelj jubilarčevo đakovanje. Spomenu njegovu vrsnoću u danskom stilu i vještinu u prevođenju latinskih klasika kao i eksemplarnu nespretnost pri gimnastičkim vježbama. Reče, da je tada Jörgensen svoj jezik progonio snažnom voljom, te si među kolegama pribavio poštovano mjesto respektirane izolacije. Ballin je dozvao Jörgensenu u pamet sretne i nesretne dane, što su ih zajedno proživjeli bilo kod kuće bilo na putovanjima po Italiji. Na to je ustao Jörgensen i svima zahvalio na ljubavi primijenivši na sebe jednu legendu o sv. Franji asiškom. Pripovijeda se naime, da je jednom brat Masej*) upitao sveca, zašto svi za njim idu; a on niti je učen ni mudar, niti lijep ni plemenita roda, a svetac mu odvratio, da Onaj, čije oko sve vidi, nije našao nikoga nevrijednijega i nespretnijega od njega, te ga upravo zato izabrao, jer „quae stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes“.**) — U ime rodnog mu grada Svendborga zahvali mu se gđica Axelsen, što je prodičio Svendborg, a svećenik Jörgensen zahvali u ime đaštva na brizi pjesnikovoj oko đačkoga doma. Zadnji „živio“ predloži pjesnik Valdemar Rördam, što je J. upoznao strani svijet sa danskim narodom.

No nije jedino danski narod s oduševljenjem proslavio Jörgensenov jubilej, nego je dionikom te svečanosti bio i ostali svijet. Osobito se moraju katolici radovati ovakovim živim dokazima vlastite snage. Život je ovakih pisaca uvijek vrlo dragocjen, i mi možemo zaželjeti Jörgensenu, da nam još dugo razveseljuje srce uvijek novim djelima, koja će biti izraz one snage, što ju može da posjeduje značajni katolik u današnjoj mješavini modernoga života. Hrvatsko katol. narođno đaštvo naći će zacijelo u Jörgensenovim idejama i djelima uvijek ugodnu okrepu i jaki poticaj za dalnji razvitak hrvatske i katoličke kulture.

Hr. Johannes Jörgensen, Danmarks Aere og Pryd, bedes i Anledning af sit 25-aarige Jubilaeum som Digter ogsaa fra Kroaterne modtage de oprigdigste Lykönskninger. — De kroatiske Studenter beder den Allerhöjeste endnu laenge bevare Jörgensen sund og kraftig, at han med sin gyldne Pen endnu laenge kan udbrede de Ideer, som ogsaa de katholske kroatiske Studenter har sat sig for at ville forsvare. *Ambrozije Benković.*

„Pismo kazališnog intendanta uredništvu „Kat. lista“.

Bit će, da je općenita financijalna kriza bila pravim povodom ovomu pismu, koje je za nas dosta interesantno. Kako iz njega saznajemo, naš se gospodin intendant „ne uklanja spoznaji, da kazalište treba računati i s religijoznim osjećajima najvećeg dijela svoje publike, t. j. katoličke“. To je on i dokazao „Pelivanom svete Gospe“. A želio bi to dokazati i time, da za uskrsno vrijeme iznese upravo zgodno djelo P. Hildebranda „Das Passionspiel“. Za tu pak izvedbu trebalo bi kazalište 18.000 K. Stoga se gospodin intendant obraća na urednи-

*) „N. U.“ piše doduše „brat Matthhaeus“, no mislim, da mora stajati „Massaeus“, jer je tako u djelu „Actus Beati Francisci, Paris 1902“. u 10. poglavlju, te i u 10. pogl. Fioretti-ā.

**) 1. Cor. 1, 27.

ство „Kat. lista“, neka ono djeluje na odlučujuće krugove, da materijalnom potporom omoguće izvedbu ove lijepe misli.

Pismo dakle intendantovo nije ništa drugo nego molba na više crkvene dostojanstvenike za novčanu pripomoć. Ne znamo, hoće li toj molbi biti udovoljeno, no gospodin se intendant ne bi po svoj prilici dao na ovakav javni korak, kad ne bi imao opravdane nade, da će i uspjeti.

Naše je najdublje uvjerenje, da zagrebačko kazalište ove potpore ne zaslužuje. Šta će se tom potporom postići? — Odigrat će se recimo taj „Passionspiel“, i onda će kazalište krenuti nanovo starim putem iznoseći Boccaccie, Eve, Kavalire apaše i Čiste Suzane. Ista publika, koja bi došla na prikazivanje muke Isusove, dolazit će i na komade, u kojima se veliča grijeh, razbludnost i nevaljalština. Korist od Muke Isusove ne bi bila nikakva, a uz to bi se potporom crkvenih krugova na neki način priznalo, da kazalište može računati s religijoznim uvjerenjem katolika samo onda, kad mu se za to posebno plati, a inače da može donositi komade, koji ruše i katoličko uvjerenje i katolički moral.

Ako se već hoće koristiti katoličkoj umjetnosti, neka se agitira među katoličkom publikom, da što brojnije pohađa ovakove komade, kao što je „Pelivan sv. Gospe“, „Stranac“ i taj „Passionspiel“, a na druge komade neka jednostavno ne ide. I ako hoće crkveni krugovi gledati jošte dalje, neka rečenu materijalnu potporu namijene budućem hrvatskom katoličkom beletrističnom listu, koji će jedini biti kadar da odgoji pravu katoličku publiku i da sakupi oko sebe katoličke literate.

Hoćemo li da radikalno liječimo kakvo društveno zlo, onda ne smijemo svojih moralnih i materijalnih sila trošiti na one pothvate, koji ne će donijeti nikakve koristi, nego moramo poći onim putem, za koji smo stalni, da će nas dovesti do cilja. *M. P.*

LISTAK.

Akademsko prosvjetno društvo „Dobrila“.

Društvo je u petoj godini života. Zadnju glavnu skupštinu držalo je u Bermu kraj Pazina 24. kolovoza 1912. Našlo se tada prviput na okupu cjelokupno istarsko katoličko đaštvo iz srednjih i visokih škola. Prisustvovala su također dva slovenska bogoslovca iz Kranjske.

Prošlogodišnji društveni rad kretao se najviše oko osnivanja mladenačkih društava. Požrtvovnim nastojanjem članova i pomoću svećenstva osnovalo ih se dvanaest, i organizirao se također prvi mladenački tabor, koji se je držao dan iza skupštine, 25. kolovoza, kod crkvice sv. Marije u blizini Berma.

S ponosom možemo pokazati na uspjeh tabora. Na poziv đaka (a ne advokata, profesora i raznih dr-â) sakupile se stotine naroda. Tabor je bio uistinu manifestacija našeg pokreta u Istri.

Društvo broji sada 18 članova i 10 seniora. Obzirom na to, da su članovi gotovo isključivo apsolventi pazinske gimnazije, treba priznati, da je broj njihov lijepo porastao. To je plod organizacije.

Glavna briga Dobrilaša jesu i ove godine mladenačka društva. Zaradi lakšeg, bržeg i jedinstvenijeg rada, koji osobito zahtijeva takovo organiziranje mladeži, izabrao se novi odbor većinom između bogoslovaca. Centralizirao se tako sav rad u goričkom sjemeništu. Osim pisama, koja izmjenjujemo s društvima, šaljemo im od zgode do zgode poslanice. Svaka je poslanica gotovo predavanje. Kako ih naime ne možemo često pohoditi, to ovako nadoknađujemo pohode. U jednoj smo poslanici n. pr. govorili o štedljivosti i preporučili škrabice „Providnosti“ i to ne bez uspjeha; u drugoj o hrvatskom narodu, manama u našem puku; u trećoj o čitanju i t. d.

U društvima smo uredili neke vrsti knjižnicu. Svako društvo dobilo je iz Dobriline knjižnice 40—50 pučkih knjiga. Nije doduše mnogo, ali će se iz tog malog početka moći do par godina razviti knjižnice sa par stotina svezaka.

S osnivanjem novih društava u srednjoj Istri ne silimo ove godine. Za nova pak društva na otocima brine se posebna sekcija „Dobrile“, koju sačinjavaju bogoslovci-otočani.

Za vođe mladenačkih društava održat ćemo u praznicima tečaj od 4—5 dana. Bit će posvema praktične naravi. Predavat će dijelom Dobrilaši, a dijelom prijatelji stručnjaci.

Mislili smo na skupni sastanak „Dobrile“ i „Pavlinovića“. Nego, jer smo tečaj prenijeli na praznike (prije smo ga kanili držati o vazmu), i jer Dalmatinci hoće držati sastanak svojih omladinskih društava, ne će nam to biti moguće. — Ovakovim bismo se skupnim sastankom većma približili svezi naših omladinskih društava.

S akademičarima, članovima „Istre“, nemamo nikakva posla. Njih kao da i nema. Mrtvilo u koje je zapalo sve napredno đaštvo, drži se i njih. Ljudi bez načela i volje — nesposobni za ustrajan rad. Osim toga dao je jedan njihov bivši odbornik takovu svjedodžbu o njima u „Našoj Slogi“ u članku „Kriza u ferijalnom društvu Istra“, da uopće ne može s njima kao strujom računati ni istarska liberalna javnost. Rasulo je sličnih organizacija posvema naravna i nužna posljedica beznačelnosti.

U narodu nam silno ide na ruku svećenstvo i učiteljstvo. Svećenstvo, organizirano u „Svećeničkim zajednicama“, često raspravlja na svojim sjednicama o mladenačkoj organizaciji, a jednako i katoličko istarsko učiteljstvo, koje je okupljeno u svojem društvu „Hrvatska Škola“. Osim te pogodnosti imamo još jednu: što kod nas naime nema političkih stranaka i raznih političkih uvjerenja, koja bi mogla duhove, inače uvjerene katolike, odbiti od nas.

Radimo lagano, ali ne sustajemo. Hoćemo li dostići naš cilj, stoji jedino na nama. Ustrajemo li, sigurno nam trud ne će biti uzaludan. *I. D.*

Njemački glas o utjecaju borbe Jugoslavena s Turcima na njihovo pjesništvo.

Naši veliki susjedi u zapadnoj Evropi osjećaju već priličnu dosadu pri pomisli na svoju prezasićenu poganske kulturu, stoga gledaju, kako bi se čim rastresli, kako bi im kakova senzacija malo jače razdražila otupjele živce. Obaziru se stoga i na druge narode, kod kojih se istom počela kultura razvijati, a nije još toliko izmožđena kao njihova, obaziru se, da im ovi pruže priliku za filozofiranje i građenje raznih, često neukusnih teorija, ili da im, kad se već više razviju, pruže novih misli i ideja. Mnogi manji i veći narodi neprivilegovane Evrope, koji su iz svoje sredine podali snažnijih umova na polju beletristike, filozofije ili uopće umjetnosti, prinudili su staru Evropu, da im se pokloni i prizna njihovu ravnopravnost. Tako su Skandinavci sa svojim Ibsenom, Björnsonom i Jörgensenom primljeni u evropsko kolo, a i Slaveni, to pleme, nad kojim je Evropa kroz tolika stoljeća htjela da pokaže svoju superiornost, počeše u zadnje vrijeme reklamirati onaj položaj, što ih ide po božanskom i naravnom pravu. Prvi su si Rusi izvojštili dolično mjesto. Puškin, Turgenjev, Tolstoj, Dostojevski, Gorki i mnogi drugi postali su evropskim piscima. Poljaci su svojim Mickievićem i Šjenkievićem, Chopinom i Paderewskim, svojom aristokracijom i buntovnim emigrantima po čitavom svijetu raširili svoj glas. I Česi su sa Vrchlickym i Kubelikom, Palackijem i groficom Chotek, industrijom i muzikantima izvojevali priznanje Evrope. A također i naši susjedi Madžari uspjeli su, da se svijet za njih zanima, nešto svojom aristokracijom, nešto ciganima, skladbama Lisztovim i romanima Jókajevim, Košutom i — Scotusom Viatorom, a sada poglavito svojim egzotičnim dramama. Pa i za nas počela se Evropa napokon zanimati. Kao što se šalju razne ekspedicije u centralnu Afriku među Zulukafre i Bušmane, kako bi na temelju njihova života što ljepše dokazali podrijetlo čovječje od majmuna, tako se počeli zanimati i za afričke dijelove Evrope, naime balkanske zemlje. Ne zanimaju se za našu kulturu, ovu uopće ni ne priznaju, već ih zanima naša nepokvarenost i ostatak drevnih tradicija. Nalaze u nas još mnogo naivnosti. Narodni vezovi pokazuju sličnost sa najstarijim egipatskim vezovima, pa se njima okorišćuju u umjetnom obrtu. Neki napjevi sižu još do pradavnih vremena, a osobito ih zanima narodno pjesništvo, koje ih sjeća predhomerskih vremena. Prije stotinu godina, kad je bilo nabačeno Homersko pitanje, počeše se intenzivno baviti našim narodnim pjesništvom, a i sada, kada je raja pokazala, da

se može doći do slobode i usprkos turskih bajuneta izvježbanih od njemačkih časnika, počela se Evropa opet malo zauzimati za svoju pastorčad na Balkanu. I to dakako posve nesebično. Ali i o Slavenima počeli su izdavati mnogobrojna djela, a i u katoličkom svijetu pokazalo se zanimanje za nas, premda je još prije nekoliko mjeseci jedan katolički austrijsko-njemački „list za obitelj“ najmlađe po rangu balkansko Veličanstvo prozvao laskavim epitetom „Führer der Hammeldiebe“.

Kraj ovakih prilika i nesimpatija mora se doista svaka čast priznati članku, što je izašao u odličnoj isusovačkoj znanstvenoj reviji „Stimmen aus Maria Laach“. Tu je isusovac J. Overmans napisao raspravu „Die Türkenkämpfe in der südslawischen Dichtung“. Pisac pokazuje zamjerno poznavanje svega jugoslavenskog narodnog i umjetnog pjesništva, te se osvrće ponajprije na utjecaj turskih bojeva na narodnu pjesmu, a zatim na utjecaj njihov na lijepu knjigu. Opisuje utjecaj narodne borbe, vjere, načela i ideala na narodnu pjesmu, jer „još i sada su kod balkanskih naroda lira i mač nerazdruživi druzi“.

Kada je nastala rasprava o Homerskom pitanju, prvi je Vuk upoznao Evropu sa blagom, koje su Južni Slaveni sačuvali u svojim narodnim umotvorinama, te su se i najznamenitiji duhovi onog doba, kao Goethe, Walter, Scott, Mickiewicz i Merimee zanimali za naše pjesme. Spominje Kosovsku bitku, veličajnu mitsku pojavu Kraljevića Marka, Jakšiće, Skenderbega, Zrinyia (!), koga zove Madžarom, Sibinjanin Janka i druge proslavljene junake, spominje Vukove zbirke i bugarski „Sbornik“, utjecaj narodnih misli na pjesmu i pjesme na čitave generacije naroda. Zajedničke nevolje i čežnja za slobodom unijela je nekoje snažne motive, osobito Kraljevića Marka, u pjesme svih jugoslavenskih naroda, u pjesme Bugara i Srba, Hrvata i Slovenaca. Kao znakovi energije i nepomirljive otpornosti protiv sile javljali su se kroz stoljeća hajduci, a u novije doba njihovi moderniji ali i okrutniji i promišljeniji nasljednici komitadžije. Narodna pjesma, izljev narodne duše, morala je silno utjecati i na lijepu knjigu.

U Bugara su prvim osvitkom slobode počeli pisci tražiti inspiraciju u narodnoj borbi. Bojovnim pjesmama počinje Karavelov i Botev, nastupa Vazov sa svojim poznatim „Pod jarmom“, a i moderna, kao Slavejkov, Javorov, Todorov, tražila je u svojim djelima narodne motive. Srpski su pisci također uzimali za svoja djela motive iz narodne borbe s Turcima. Narodu su pjevali slijepi guslari, a drame su raznosili putujući glumci i po najzabitnijim mjestima. Kao pisce ističe Overmana, Mušickoga, Milutinovića, Lazarevića, od mladih Šantića, V. Petrovića, Rakića, a osobito Petra II. Petrovića sa „Gorskim vijencem“ i kralja Nikolu sa „Balkanskom caricom“. Spominje i Hrvate: Marulićevu „Juditu“, Lucićevu „Robinju“, Gundulićeva „Osmana“, Kačićev „Razgovor“, Vitezovićevo „Odilenje sigetsko“, Mažuranićeva „Čengića“, Preradovićeva „Kraljevića Marka“. Govori o guslama, o osobinama naše pjesme, o utjecaju Markovu i na pjesme muhamedanskih Slavena po Bosni. Vidi se po svemu, da pisac dobro poznaje predmet što ga obrađuje, i da je velik materijal, što ga je imao pred sobom sredio i učinio pristupnim i shvatljivim i širem njemačkom općinstvu. Pisac piše o nama s velikom simpatijom te samo u rijetkim prilikama upada u koju stvarnu pogrješku, n. pr. kad mu je Gundulić „Jovo Franjo Gundulić“, ili kada tvrdi da je g. Friedrich Kraus, koji je na nalog Rudolfov proputovao Bosnu, „otkrio“ muslimanske narodne pjesme. Nekoje su mu pojave iz hrvatske literature također nepoznate, koje bi, kad je već zalazio u detalje, morao spomenuti. Morao bi barem znati za Matičine „Zbornike“, Jukićeve zbirke, Matićeve „Osvetnike“, muslimanske pjesme skupljene od Matice Hrvatske, Koste Hörmana i drugih a i neke novije stvari n. pr. Vojnovićevu „Smrt majke Jugovića“. No cijela pregledna obradba, simpatija i ljubav kojom je predmet obrađen, nuka na priznanje, da je radnja vrlo uspjela. Pisac završuje prikaz ovim karakterističnim riječima, u koje bismo se mogli i nešto dublje zamisliti: „Neka se jugoslavenski pjesnici čuvaju, kada se nešto mirnije zadubu u blago zapadnoevropskih literatura, da ne podlegnu opasnosti, što uvijek prijeti narodima u razvitku, opasnosti, koja je žalibože već sada neke balkanske Slavene zaplela u svoje mreže: neka naime ne smatraju, da je zamamljiv blijesak gdjekoje često toli kratkotrajne literarne mode bivstvo evropske duševne kulture, i da je mrak propadajućih zemaljskih crkava kršćanstvo. Neka im je uvijek na umu rečenica na početku njihova veličajna „Sbornika: „Literatura će istom onda živjeti pravim životom, kada bude kročila naprijed na temelju narodne poezije ili udružena s njom“. Na ovom temelju naći će kao časnu ostavinu svete braće Ćirila i Metoda ono kršćanstvo, koje je oduvijek temelj prave evropejske kulture“.

K. F.

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. **Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.**

VILIN-GAJ.

Slavče:

Zimska pjesma.

Uvenuše davno ruže i mirisni jorgovani,
uvenuše karamfili.
Umukli su davno zvuci pjesme cvatnog pramaljeća,
zvuci zvonki, zvuci mili,

što pjesničku nježnu dušu i mlađanu dižu gore
do zvjezdica čarnih, sjajnih,
k carstvu sreće i užitka i do onih do dalekih
vilinskijeh dvora bajnih.

Zima došla — sve šapuće, a nebom se tmurnim, sjetnim
oblačići meki viju.
I tišina svuda vlada. Nekoć cv'jetni i veseli
naši gaji mirno sniju.

Samo blagi lahor zuji okolicom svelom, nujnom
kraj uvelog crnog granja
pričajući tiho, sjetno tugaljive priče meke,
meke priče umiranja.

Uvenuše davno ruže i mirisni jorgovani,
uvenuše karamfili,
umukli su davno zvuci pjesme cvatnog pramaljeća,
zvuci zvonki, zvuci mili.

Rastislav:

Pjesma u prozi.

Na dalekoj rudini, na sunčanu žaru, svija se humak bijela pijeska.

Tamo urliču vuci i grakću vrane.

Pod humkom je sloboda zakopana.

Ljudstvo — na čelu im svećenici i knezovi — tiska se bojažljivo mimo humka — — — i svi dršću od straha.

A nitko nije smion, da mrtvu slobodu probudi!

P. Senjić-Tvrtković:

U neznanju sreće.

Kad pusta, snena noć — sve svojim plaštom svije
I podvečernjim suncem već obamrle gaje,
A vjetrić tiho diše, i mjesec nam se smije,
Od čežnje duša gine u lake uzdisaje
I traži slatku sreću, uz posmjeh blag i mio,
Dok nebo priča priču i o snu šapće ti'o. — — —

O srećo, srećo, šapće i krilce noćne bube,
I cv'jet se cv'jetu svija, da jednim dahom diše;
Već srce u san tone, a uzdasi se gube,
Tek nebom zlatna zv'jezda svu sreću zlatom piše.
U takvoj sreći i ja uz ritam svoga stiha
U sladak sanak padam — dok noćca vlada tiha.

Jurislav Zvijezdić. — „Jeka“:

Zvona sa Zlatnoga Roga.

Bjesni noć oluje kao udaljena jeka strašne smrti. Odjek njen slaže u duši uzburkanoj priču, tešku, davnu . . .

Staje sat na zidu, gubi se vrijeme i vraćaju se vijekovi prošli. A svi su jednaki: tamni, grozni ko ova noć. I kroz sve onaj isti mjesec, zavinut, sjajan, sad hladan i blijed, sad rumen i krvav ko jatagan janjičarski; kroz sve vijekove oluja kao plač bezbrojnih jadnika, silne bijede. Proredaše se stoljeća ova do početka svoga, do onih, što kao sumrak bijahu. Vidjeh, kako je pala noć . . . Sanjam . . .

* * *

Sumrak je ljetni kao jesenji dan. Privio se taj sumrak uz kuće, slio se među njih na ulice, i kao da ljubi doline i more, napunja ih sve većma. U sumraku tone grad, al zvonik sv. Sofije nad njim još pliva u ruju. Sa zvonika se razliježe glas zvona, da budi sanljivu tamu u najdubljim dubinama. Najprije se drhtavi zvuk spustio duž crkvu, pa se širio dalje kroz ulice, prolazio preko kuća i zalutao među mramor i zlato divne palače. Tu se polako gubio u dvoranama pustim, gdje se njekada orilo veselje, dok je car sa žarkim dijademom na čelu u grimizu i sjaju sa dvoranima sretno ovdje živio.

Sad je pustoš zašla u odaje vesele.

Ugasli su kandelabri, što su sipali svjetlo dragulja i miomiris, utrnuli su zvuci glazbe i žamor ljudi. Mir je prevladao ovdje, i pauk je počeo plesti mrežu. Sumorno naginjanje čempresa ne buni pauka u njegovom poslu, ne smeta ga ni sanjarski žubor valovlja ni zvuci daleke bojne vreve. Samo kad prazninom odjeknu koraci ljudski, smete se i on i prestane plesti mrežu.

Dvoranama luta mladić, jak, snažnih ramena! Zašto nije otišao da brani bedeme? Što je ostao ovdje, da gleda, kako se lakše od paukove mreže kida

sreća carska, ili da zadnji on oživi pustoš smrtnu? Ili čuva prijestô? Jer gle! on sjeda na dušeke baršunaste, na posvećeno mjesto cara. Sa prijestolja upre oko u daljinu. Istom se smirio, kad li najednom skoči i mahnito poleti iz carske palače na ulicu. Zvona su zvečala očajno, kao da jecaju. Svjetina je bježala, a kod crkve sv. Sofije skupljalo se mnoštvo. Tako rijeke teku i skupljaju se u more. Iz daljine prodirao urlik i zapljuskivao mramorje kao valovje burno. A mnoštvo samo bježi, bježi u crkvu, a s njime i mladić. Zlatan mu obruč oko ruke.

. . . Što bježe ljudi?

„Anđeo će gospodnji doći.“

A mladić?

„I dat će mač osvetniku puka gospodnjega.“

Gospodnji puk napunja divnu crkvu, a onaj sa zlatnim obručem naslonio se na stup Konstantinov. Tu će doći anđeo . . .

Sa mnogih svijeća, što lebde u zračnom prostoru, rumenkasto svjetlo dršće nad prestravljenim mnoštvom. Tajnovito se prelijevaju slike od zlatnog mozaika, one slike, što su dolje niže; a one se gore gube u tami kao u bezdnu strašne slutnje. Tek gdjekad sijevne nešto u nedoglednoj visini crkvenog svoda, kao zvijezda na nebu ili ko oko anđela.

Još zvone zvona sa sv. Sofije. Plač i jecanje izvija se iz njih. To struji iz crkve glas naroda i odjekuje u mjedi.

Pol prođe noći. Zamuknuše zvona u divljem urliku horde. Zamre plač nejakih u crkvi, kao što zamire molitva mornareve ljube od buke mora i valovlja. Poput oluje, kad škripajući ruši stabalja, prodriješe Turci u sveto mjesto. Oko se anđelovo na visini ne zakrijesi više.

Kad se krvav rađao dan, nije već u crkvi Sofije bilo kršćanskog roblja.

Muhamed II. ušao u svetište. Na ulazu je stao i počeo tonuti u neizmjerju. Nije mogao obuhvatiti veličine i ljepote, kad ulema prviput pročita koran u džamiji Aja Sofije.

Zamuknuše zvona svete Sofije zauvijek.

Dan je svanuo na zemlji. U Carigradu ne. Nad njim sja mjesec, drug noći. Po ulicama vreva ko pijanih rulja noćnih, pa duge povorke povezanih, nijemih robova. I onaj je mladić tamo, ali ne sa zlatnim, nego sa željeznim obručem oko ruku.

Vode raju kroz vrata Romanova. Ona ide nijema po trgovima rumene krvi i čini se još blijeđom. A onaj mladić?! Niti mrtvaci nijesu tako voštane boje. Sad on stane, zatetura i pane uz mrtvaca, koji je ležao u krvi na grimiznom svom plaštu. Oni najbliži mogli su čuti riječ: „Care!“ I oko njihovo prosuzi . . .

Već nema zvona na obali Zlatnog Roga. Mjesto njih pucaju topovi, a glas im je sličan zvuku negdašnjih zvonova sv. Sofije . . .

Minuše vijekovi. Tama oluja — mjesec ko jatagan.

* * *

Budim se iz sanja. Sat kucka, danica bliješti na istoku, zvona zvone kao na Uskrs, a glas im je sličan glasu onih sa Zlatnog Roga, što su prije četiri i pol stoljeća zamukla.

Horvat. — „Travanjsko Smilje“

U krilu Karaule.

Oj divna goro, sviju tvojih čara
Ja dražest kušam, opojen sam njome,
A mila, sveta uspomena stara
Sve drži me, u krilu drži tvome.
Ne, ne ću otić — pričaj stare dane
U kamene ti grudi urezane.

I izginuše, nestalo im traga,
A priča samo o njima još zbori.
Sloboda rodu još ne svanu draga,
Već teško, teško još ga nešto mori . . .
On vapi, moli — sred tegobe ove,
I osvetnike, zatočnike zove.“

„Ja gn'jezdo sad sam sivih sokolova
I mnogoj zv'jerki okrilje sam dala —
Al' sm'jelih nekoć sv'jedok bijah snova,
Što hajdučka ih snila četa mala.
Ja gledala sam junačke im čine:
Hajduka kako za svoj narod gine“.

Oj vilo moja s karaulskih visa,
De izvij pjesmu žalovite r'ječi,
Što rodu svom ju hajduk mačem pisa,
Da okr'jepi ga, da mu rane l'ječi
Pa reci, da je junačka on dika,
A rodu nađi novih zatočnika.

Rastislav:

Memnonov kip.

Pred Memnonovim je kipom stajalo mnoštvo ljudi, da dočekaju sveto jutro i da čuju čudnovati zvuk, koji se imao iz kipa dizati. Naskoro otkrije zora rumeno lice i prvi trak svjetla pade na mjedeni kip.

„Čujete li“, poviče jedan mladić, te uzdigne ramena, a pogled mu bje začaran radosnim čudom.

„Mi ne čujemo ništa“, mrmljahu ostali.

„I opet! I po treći put zaori božanski zvuk“, poviče mladić sve većim ushitom.

„Ti si poludio“, poviče nekih trideset glasova.

Častan starac, koji je moleći se stajao na strani, zavede sada riječ, te prozbori: „Radi ste ovoga luđakom zvati, jer je čuo, što vaše uho nije čulo, ili — ne bi li on vas jednakim pravom mogao radi gluhoće kuditi!“ —

„Tko može u takovom prijeporu odlučiti, nego li onaj, koji je dao jutarnjem žaru krila i ukočenom kovu zvučni glas.“

Luč

GODINA VIII. BROJ 11. I 12.

Ivan Berti:

K vrelu utjehe i života.

Bog stvori čovjeka, postavi ga gospodarom nad svim ostalim stvorovima, preda mu raj zemaljski, da ga čuva i opomenu ga govoreći: „Sa svakoga drveta u raju jedi, ali s drveta od znanja dobra i zla ne jedi; jer u kojigod dan uzjedeš s njega, smrću ćeš umrijeti . . .“

Ali Adam je bio sam, nije mu bio sličan nijedan od stvorova, zato Gospod načini od rebra njegova ženu i preda mu je za družicu . . .

I oni su živjeli u raju zemaljskom mirni i nedužni — hvaleći i slaveći Boga radi krasota, kojima ih je nadario . . .

No đavao je bio zavidan njihovoj sreći, peklo ga je, što je stvor izveden iz gliba zemaljskog sretniji od njega, nekadanjega prvaka anđeoskih korova — zavede ih, da jedu od jabuke zabranjene.

Zato ih Gospod, proklevši zmiju, a njih odsudivši na smrt, muke i boli zemaljske, izagna iz raja zemaljskog, iz mjesta sreće i nedužnosti — „a pred raj od raskošja postavi keruba s mačem plamenim, i koji se vijaše tamo i amo, da čuva put k drvetu od života.“

— — — — — —!

Čovjek stupa na pustu zemlju, zaraslu dračem i korovom, da je obrađuje i znojem lica svoga da jede svoj kruh.

I tu počima povijest čovječanstva, povijest muka i boli, povijest težnje i čeznuća za nečim, čega postići sâm ne može — tu je prvo sjeme, prva klica čeznuća za sjedinjenjem s Bogom.

Čovječanstvo se množi i dijeli: ostaju sinovi svjetla i sinovi tmine . . . Počimaju ženiti sinovi svjetla kćeri tmine i kćeri svjetla udavati se za sinove tmine. . . . Nadvladaše sinovi tmine, sav svijet duboko zabludi u zlo i opačinu, da već ne mogaše podnositi zloća im Gospod — i kazni svijet općim potopom, kišom od četrdeset dana i četrdeset noći.

Tek poštedi Nou i obitelj njegovu . . .

Od njih izvede i opet ljudstvo! . . .

Čovječanstvo se sve više diže, ali ujedno i zaboravlja Onoga, koji ga je stvorio, koji je sav taj svijet iz ništa načinio — zaboravlja Njega pravoga, ali ne

može uništiti čežnje za Njim, želje da mu se približi. Traži ga ono zato svuda: i u žarkom suncu i blijedom mjesecu — u zvijezdama blistavim i oblacima tamnim — traži ga u vodi i vatri — životinjama divljim i cvijeću šarnom — ali Njega nema!

Razvija se ljudski duh, stvara djela veličanstvena — no čežnje svoje ne ugasi! Baca se u raskoši putene, uživa slasti tjelesne — no usred svega toga slavlja i tih naslada kao da se čuje snažni krik boli za izgubljenom srećom, za Njim nevidljivim! . . .

Samo je jedan bio narod, koji ga zaboravio nije i kojega je On sam radi toga blagoslovio i uzeo za puk odabrani, iz kojega će niknuti Onaj, koji će ugasiti žeđu čovječanstva krvlju svojom, koji će sjediniti nebo i zemlju . . . Ali zar je i kod toga naroda bolje? Zar ne provejava kroz čitav život njegov ta otajna bol, zar nijesu psalmi, što ih je pjevao, puni čežnje i želje za „Onim, što ima doći", zar nije plač Jeremijin ujedno i plač za igubljenim rajem — zar se ne provlači poput crvene niti kroz čitav stari zavjet nada u budućeg Otkupitelja, koji će pomiriti čovječanstvo s Bogom, otvoriti vrata raja nebeskog, uvesti ga k Stvoritelju, da se s Njim sjedini . . .

I poslije mnogih vjekova iščekivanja, boli i nada, kad je čežnja bila na vrhuncu — anđeo je Gospodnji napokon navijestio Djevici skromnoj, ali iz koljena Davidova, da će začeti Sina po Duhu svetom, koji će osloboditi čovječanstvo . . .

On se rađa u betlehemskoj noći i anđeli prvi put pjevaju nad čovječanstvom „Slava Bogu na visini, a mir ljudima na nizini, koji su dobre volje!" — I zvijezda Njegova poziva ga, da dođe i da mu se pokloni. Tek malo ih se odaziva, drugi bježe od Njega i proganjaju ga. Herod ubija malu djecu želeći, da i Njega ubije — no On bježi i sakriva se pred bijesom Njegovim. On bježi, ali se i opet vraća, jer znade, zašto je došao. Živi trideset godina skromno i tiho, da nitko za Njega ne zna i čovječanstvo mirno prolazi pokraj Njega.

Tad se On javi! Čudesima i govorom svojim privlači narod, sluša ga dan i noć — On ga hrani sa pet hljebova i dvije ribe, tek najednom dogodi se nešto. U Kafarnaumu im je propovijedao i učio ih nauku svoju — i tad je htio da čovječanstvu otkrije tajnu, da mu pokaže put, kojim će se osloboditi čežnje — gdje će naći cilj, za kojim teži. „Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem: et qui manducat me, et ipse vivet propter me." Tu je odgovor na pitanje čovječanstva, tu je riješenje onoga, što ga je morilo. A kako narod prima taj odgovor? „Durus est hic sermo et quis potest eum audire?" I ostavlja ga! On ga pušta, što više, pita i apostole svoje, hoće li oni otići — On zna, što je rekao, On zna, da je u ovom životu, u životu poradi Njega ono, što čovječanstvu treba. Život pako ovaj samo će imati, ako budu jeli tijelo Njegovo i pili krv Njegovu, što će im on dati . . .

Približavala se i opet Pasha! I upitaše Ga učenici Njegovi, gdje želi, da blaguju janje vazmeno. On, da im pokaže još jednom svoje sveznanje, prije no što će da ih nahrani svojim tijelom, pošalje ih u grad, gdje će vidjeti čovjeka, što nosi dvije posude s vodom — njega da slijede, jer kod njega će da blaguje vazam. Sve bi, kako je rekao, sve bi pripravljeno, tad dođe On s ostalima učenicima svojim. I govoraše im: Čeznućem čeznuo sam da ovu Pashu s vama pojedem . . . Coenantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite, et comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus . . ."

Isus izvršuje svoje obećanje: daje svoje tijelo za život, za život vječni. I učenici njegovi blagovahu. U taj mah se kod jedanajstorice ispunila ona davna želja i čežnja čovječanstva — oni su blagovali kruh života i primili su život, stupili su u usku svezu s Bogom, sjedinili se s Njim.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

No ostavimo sada njih i proslijedimo čovječanstvo. Život je bio došao, ali ga ono nije vidjelo, osim nekolicine, otvorena su bila vrata nebeskog Jeruzalema, ali većina nije upoznala puta do njih. — — —

Čovječanstvo vrluda i nadalje i traži mir — i šačica mu ga ljudi, učenika Golgotskog mučenika donaša. Sve prima Njega — tiska se k Njemu, a jedan u ime svih kliče: „Nemirno je srce naše, Gospode, dok se ne smiri u Tebi" — t. j. ne sjedini s Tobom.

Ali kao što je u početku poslije prvog Adama čovječanstvo, razmnoživši se i miješajući se sinovi svjetla sa sinovima tmine, sve se više odaljivalo od Boga i života, zaboravilo Njega pravoga i tražilo ga svuda, samo ne ondje gdje je uistinu bio — tako se dogodilo i sada poslije drugog Adama. Javlja se i opet duh: Non serviam! — ja ću svojim razumom naći, što je čovječanstvo kroz vjekove tražilo. Ostaju čvrsti sinovi svjetla, jer su bili prožeti životom, tjeraju ovaj duh od sebe, no ugušiti ga ne mogoše. „Non credam et non serviam" — ostala je lozinka novim sinovima tmine . . .

I prolaze vjekovi, a čovječanstvo se i opet odalečuje od života, da ga potraži, gdje ga ne može naći. Ljudski se um i nadalje razvija i dolazi tako reći na vrhunac. Ljudski duh rješava tajne prirode i podlaže ih sebi, gospodar je vode, kopna i zraka, ali zagonetke ne riješi — bez Petrove stijene! Na visini je svoje snage, ali se i opet sa žeđe ruši. Porušio je tražeći sve, i kad nije mogao drugačije da si zadovolji, tad učinio je sebe samog onim, za čim ga crv u srcu tjera — samo da se s njim sjedini. Opet i opet se vara — opet vidi, da je to bila tek fata morgana.

Na vrhuncu je snage nadčovjek, gleda ukočeno u jadne svoje ruševine i zdvojno pita: „Gdje si Ti — koga tražim?"

To je moderni čovjek, koji leti poput leptira amo i tamo — traži, ispituje, proučava; ali usred toga nervoznog rada, kao da ga vidimo, gdje neprestano meće ruke na oči i gleda u budućnost, kao da od nje iščekuje mir, zadovoljstvo, što ga u sadašnjosti ne može naći; ne može naći, jer nema života u sebi, ne stoji u svezi s Onim, koji ga je stvorio, nije sjedinjen s Bogom.

*

I kao što se „u ono vrijeme" javio On sam, da čovječanstvu ugasi žeđu, da ga digne iz mrtvila duhovne ukočenosti — tako se i sada i opet smilovao jadnom ljudstvu i po svojem Namjesniku na zemlji pokazao put modernom čovjeku, kojim će stići do mira i života.

Taj pako put jest — euharistija! —

I u ovaj čas, kada se zemljom slavi uspomena Kristovoga uskrsnuća, i kada nam zvuci zvonova diraju srce tako sveto i tajanstveno, možemo se radovati, što

nam je dano, da se združimo s Bogom u najvećoj tajni, koja spaja čovjeka s Bogom, zemaljsku prirodu sa nebeskim krajevima, prolaznost i smrtnost s vječnošću i neumrlošću. Možemo se radovati, što nam je dano, da na vrelu utjehe i života osjetimo zanos onih pjesnikovih riječi:

Lavovi smo smjeli. Obukosmo snagu:
Zaštitu i pomoć jaku Presvetoga.
Mi smo silu jeli kod trpeze Božje,
Mi smo puni Boga.

Ljuba Ivić:

Uskrs.

Gle: ja čujem glas trublje i zvek mača,
I dušmansko gdje kopito grebe.
Sred vike, jauka i teškog plača
Srce mi puca a duša zebe.

U krvi tvrd Gvozd nam se odasvud puši. —
Zar mrtav ban Petar leži i Krsto?
Zar nebo i pako i grom se ruši? —
Pamet mi stoji i sav sam sustô.

Vaj! vrh Gvozda svud gori, plamen liže.
Kud djede mi se oštrica mača?
U trku divljemu šuteć se bliže,
A noga moja već ne korača.

O dajte mač, da s njime u boj srnem,
Pa donijeli me mrtva il živa.
I tako pogibam, stradam, trnem,
A nema tome ništa kriva . . .

Oj! pod Gvozdom tu svud lešine leže!
A kakve se to nakaze bliže?
De Petre srni! Dušmani nek bježe,
Il groblje da im se diže.

Haj! Tu je mač! Sad Bože Ti, pomozi!
U provale te, u ljute klance.
Ti brate, sijeci, a ti mrtve vozi.
Ti Petre, naprijed, ja ću sjeć postrance!
— — — — — — — — — — — — —

Ljubomir Marković:

Crteži iz francuske književnosti: „La Chathédrale.“

Posve jednostavan život. Rođen u predvečerje veljačke revolucije 1848. u Parizu, nije se iz njega ni maknuo sve do smrti 1907., osim nekoliko kraćih i duljih puteva po zemljama svojih omiljelih »primitiva«, po Njemačkoj, Belgiji i Nizozemskoj, jednom dapače i u naš slavenski Prag; i osim trogodišnjeg boravka u Ligugéu u blizini benediktinskog samostana. Flamanskog podrijetla, iz obitelji starinom slikarske, i za to već od naravi senzitiv do skrajnosti, mučen neuralgijom i vanrednom tankoćutnošću duševnom i tjelesnom, nakon odgoja u isusovačkom zavodu, bavio se dulje juridičkim studijem, a zatim nastupio mirnu i jednoličnu službu u ministarstvu unutrašnjih poslova. Iza izlaska svoga romana »La Cathédrale« morade i ovu napustiti, te se povuče u svoj stan nekadanjeg premonstratskog samostana u ulici Sèvres. Tu je živio i radio okružen mnoštvom knjiga i slikama svojih prijatelja, impresionista, pokatkad u društvu svojih literarnih i umjetničkih drugova. Tu je i umro nakon duge, tegobne i neizlječive bolesti, u kojoj se je, prem nervozan, preosjetljiv i prenježna ustrojstva, pokazao pravim junakom trpljenja; proviđen Svetotajstvom, do zadnjega časa pri svijesti, pokopan je po vlastitoj želji bez posebne svečanosti, uz zborno crkveno pjevanje, u benediktinskom ruhu, prem ne bijaše redovnikom, nego samo oblatom neobvezanim svjetovnjakom. Sam je sebi sastavio posmrtnicu i kazivao je u pero prijatelju, dramatiku Descavesu: »Umro je Joris Karl Huysmans, spisatelj, predsjednik akademije Goncourtâ, časnik počasne legije.«

Pa tako nema ni zamašnih, velikih činova, raznih i zanimljivih događaja, a kamo li zamršenih i vještačkih zapleta u njegovim romanima, osobito u onima iza konverzije, koji upravo i sačinjavaju njegovu literarnu fizionomiju. U njima, ako ćemo pravo, ni nema pravih vanjskih događaja: u njima se osobe samo kreću, razgovaraju, gledaju i razmišljaju i opet razmišljaju, a pri tome je u pozadini kakov znameniti događaj iz vanjskoga svijeta, kao na pr. ustoličenje novoga chartreskoga biskupa u »Katedrali« ili ukinuće kongregacija i separacija crkve i države u »Oblatu.« No to je napokon u ovim romanima sporedna stvar: Huysmans u njima crta misli, osjećaje, vjeru, dušu svojih osoba — ali to skroz naturalističkom tehnikom, kojoj je ostao vjeran do smrti svoje, i tako stvara čudo moderne stilističke tehnike: procese skroz duševne, vjerske osjećaje svojih lica, pojmove skroz spiritualne, nematerijalne izrazuje naturalističkom tehnikom, koja je tako usko vezana o materiju. Jer ne smijemo zaboraviti, da je Huysmans literarnim podrijetlom naturalista: ono nešto vjerskoga odgoja, što ga je u djetinjstvu imao, izgubilo se je u mladenačkim godinama potpuno, a budući da je naturalizam bio tada na vrhuncu svoje slave i moći, nije čudo, što se je i Huysmans priključio ovoj skupini svojim pripovjedačkim prvijencima i dapače očito razvio naturalistički stijeg objelodanivši svoju pripovijest Sac au dos (ratni doživljaji 1870./71.) u zajedničkoj publikaciji naturalista »Les Soirées de Médan« uz imena: Paul Alexis, Guy de Maupassant, Lèon Hennique i Henry Géard. Nije to u njega bilo proselitsko pri-

stajanje uz časomičnu modu: ne podsjeća uzalud njegov lik s kratko ostriženom kosom, oštrim nosom, živo zarezanim ustima ispod plavih brkova, sa šiljastom bradicom, pa sa onim posebnim, ironičkim pogledom na — Mefista; on se je odlikovao i pred svojim naturalističkim drugovima posebnom jakom žicom ironičkog pesimizma i specijalne neke rafiniranosti u jeziku i izražaju, koju možda ima da zahvali svome slikarskom podrijetlu. Pa stoga je on i najdulje od svojih spomenutih suboraca ostao dosljednim naturalistom.

Obraćenje Huysmanovo nije nagao preokret, o kojemu sebi čovjek ne bi mogao dati računa; dakako da postoji možda jedan konkretni momenat, koji je proizveo obraćenje samo kao takvo formalno ga završivši dosta iznenadno i dosta čndnovato po čovjeka Huysmansa: stvorivši učenika Zolina i modernog dekadenta gorljivim i strogim katolikom. Ali unutarnji proces, kojim je došlo do te tačke, možemo lijepo i dosljedno vidjeti u njegovim djelima: ovdje se ukazuje plodom postepena razvoja. Huysmans nije mogao ostati pri onom mirnucijoznom, i ako vještačkom crtanju života, pri onom izrađivanju najneznatnijih, a katkad i najtrivijalnijih detaila kao u nizozemskih slikara: on je, razarajući svojom ironijom sve sitnice životne, tražio da poda bit, dušu modernoga života. I tako je junakom prvoga njegovoga, sopstveno huysmansovskoga romana literat aristokrata Des Esseintes, tip modernoga dekadenta, tako izvrstan i savršen literarni tip svoga vremena, kao što bijahu, po riječima Vrchlickoga, drugda i u drukčijem smjeru Manfred, Faust ili Oblomov. Ali već ovaj prvi ozbiljni tip (u romanu A rebours) pokazuje tragove kasnijega obraćenja; spaja ga tanan most s katoličkom umjetnošću: pored literarnih otaca svojih Flauberta, Goncourtâ, Zole i Baudelairea zanima se on neobično rado za neke katoličke pisce, napose za Helloa i Barbey d' Aurevillya, a k tome je strastven ljubitelj dekadentne latinštine i književnosti srednjega vijeka. Tu je Huysmans regbi na objektivnom raskršću: i katolike samo iz estetskih, umjetničkih razloga spominje, i moderne simpatije veoma pomno izbire, bez apsolutna oduševljenja i za jednu stranu. Ali tad je, u t. zv. Durtalovskoj tetralogiji (po zajedničkom junaku u sva četiri romana, Durtalu) potjerao, što no riječ, mak na konac. Ponajprije nizbrdo; Là bas je najniža granica: kult Sotone s posebnim satanističkim obrednikom, razuzdana obijest i crna noć okultizma, da se čovjeku koža ježi. A tada slijedi uspon silan i veličajan: put moderne, denervovane i dekadentne duše do vječnih krajeva jedine Istine. En route je slava katoličke mistike, La Cathédrale kršćanske umjetnosti i njene simbolike, L' Oblat crkvene liturgije. A tad se je prekaljena i u krilu vjere smirena duša vinula u vizijonarne krajeve svetaca i čudesa: u životopisu sv. Lidvine Schiedamske i u djelu o Lurdu (Les Foules de Lourdes).

*

Durtal, abbé Gevresin, Mme. Bavoilova, abbé Plombeto to su ne samo glavna, nego sva lica romaaa La Cathédrale. Durtal, koji je negda prisustvovao obredima satanističkim, a u En route ga vidjesmo obraćenikom, koji je, da se potpuno izliječi, otišao u trapistski samostan Notre Dame de l' Atre, potpuno se tamo oporavio ali i uvidio, da strogi život trapistski nije trajno za njega; njegov prijatelj i ispovjednik, stari abbé Gevresin, s kojim se je Durtal upoznao kod knjižara; on mu je i svjetovao boravak u Notre Dame de l' Atre, te se i dalje upravo očinskom ljubavlju za nj brine, iskusan i oštrovid starac a nada sve strpljiv

prama dekadentnoj ćutljivosti modernoga obraćenika svoga. Mme Bavoilova, domaćica abbé Gevresinova, čudnovata ženska, na oko obična, dapače nekako opora osoba, no u duši prava mističarka, koja živi i radi sa svojim omiljelim sveticama srednjega vijeka, te i u najjednostavnijim poslovima vidi simbol nadzemaljskih težnja, neobično smirena i čvrsta duša, te duševni saobraćaj s njom djeluje poput melema na dušu Durtalovu, modernom skepsom izmučenu. Napokon abbé Plomb, svećenik chartreski, dubok i minucijozan poznavalac umjetnosti u srednjem vijeku, napose chartreske katedrale do u najtanje sitnice; vanredno načitan čovjek i pomagač Durtalu u razmatranju i tumačenju čudesne katedrale.

Vidite i sami, da se oko tih i takvih lica ne može ispreplesti kakav „roman," „zanimljiva" pripovijest, opsežna i zamašna radnja; u njih, osim Durtala, nema „pretpovijesti" Turgenjevskih junaka, nema nikakvih ličnih ambicija, nema strasti; u njih je svih jedina želja, čežnja, nostalgija za vječnošću i za umjetnošću i kršćanskim životom srednjega vijeka, kad je nastala katedrala. Radnje u ovom romanu upravo ni nema: Durtal, koji je iza boravka svoga u trapistskom samostanu živio u Parizu baveći se književnim radom i umjetničkim studijem, preselio se je zajedno s abbé Gevresinom u Chartres; abbé je naime onamo premješten, a Durtal se je nakon duljega smišljanja i nećkanja napokon odlučio da ostavi svoj ljubljeni Pariz, jer se je uvjerio, da on u Parizu živi životom samotarskim, kao da i nije u njemu. I tako pođe i on u Chartres. Tamo se je potpuno zadubao u proučavanje i promatranje katedrale uz pripomoć abbé Plomba; uz to piše članke i studije o umjetničkim djelima, napose slikarskim, te o svecima; opsežnijih djela ne može da poduzme, jer mu je dušom obladala neka troma bezvoljnost, neka bezbojna mlakost, koja je poznata svima, koji su proživjeli u duši preokret k praktičnom vjerskom životu. Da je se riješi, Durtal posjećuje češće svoga prijatelja abbé Gevresina i traži u njega savjeta i duhovne upute, obilazi chartreske crkve i samostane, luta po najzabitnijim ulicama grada, pa nabasa i na svečanu procesiju prigodom instalacije novoga biskupa Msrg Le Tilloy des Moffaines, čezne i vene za posebnom umjetničkom stilizacijom kršćanskoga života i napokon, nakon obična kolebanja, pristaje na prijedlog abbé Plomba, da se uputi u glasoviti benediktinski samostan Solesmes, gdje se posebno njeguje crkvena umjetnost; tu da ostane neko vrijeme bez ikakve obveze. Kakvim će plodom uroditi taj njegov borak? „Nije na meni, da riješim to pitanje," odgovara abbé Gevresin gospođi Bavoilovoj. „Pravo; i ona sklopi ruke šapćući: To ovisi o Tebi, pomozi ga u njegovoj nevolji, misli, da ne može ništa bez Tvoje pomoći, dobra Zaštitnice, Naša Gospo od Stupa, Djevice podzemska!" (Ovo je naslov svetišta Djevičina u chartreskoj katedrali). Tako se svršava roman i omogućuje tim nastavak u drugom romanu. To je dakle sva radnja, ili bolje reći sve kretanje u romanu, jer ovo, kako vidite, nije upravo nikakva radnja. Durtal mnogo više gleda, razmišlja, govori i piše, nego li radi ili doživljuje u spoljašnjem smislu riječi, kako već jednom rekoh.

Možda bismo bolje iscrpli sadržaj romana, ako naznačimo mjesto radnje dvije osnovne niti, koje se ne samo poput „crvene niti" nego upravo poput okosnice provlače čitavim djelom i koje mu daju strukturu; poput Wagnerovih „provodnih motiva" — „Leitmotiva", one iskrsavaju svagdje zajedno s glavnim junakom, čas jedna, čas druga i sadrže u sebi bit njegova karaktera, njegove duše, njegovih

težnja i čežnja. Te dvije niti jesu: katedrala i ono zagonetno duševno stanje, koji gore spomenuh, te nastojanje, da ga se riješi.

Katedrala: od prve stranice do zadnjega časa ona nam je pred očima, tu i tamo pred drugim refleksijama stupa samo u pozadinu, ali nikad ne iščezne posve; kud god išao ili se kretao Durtal u Chartresu, ona mu je uvijek pred očima; sa svakog je mjesta vidi, i sa svakog vidika mora joj se ponovno diviti, kao da je nikad prije nije ni vidio. A upravo nema tako reći kamena u njoj, koji on ne ne pozna, nema znatnijega kipa, koji on nije opazio, naznačio i bar kratkim potezom ocrtao. U jednom kipu Jude apostola nalazi dapače začudnu sličnost s Pavlom Verlaineom i toplim se riječima sjeća nesretnoga pjesnika, koji je, kako je poznato, prvi poželio, da poleti ludošću za križem — stultitia crucis — na kamenim krilima „pomamne" katedrale. Skroz na skroz, od jednoga kraja na drugi, uzduž i u širinu, Durtal je s učenim abbé Plombom prošao katedralu, rastumačio svaku sitnicu, svaki vitraž (šareni prozor; riječ „vitraž" udomila se je kao terminus technicus kod Poljaka, pa bi mogla i kod nas), sve unutarnje i portalske figure. On je rastumačio svu simboliku njenih dimenzija, njegova općega oblika, njenih tornjeva, vratâ pa napokon i čitava gotskoga stila; da u romanu La Cathédrale podaje Huysmans gotovo potpun kompendimum simbolizma ne samo gotike nego i cijele kršćanske umjetnosti — napose srednjega vijeka, — svih umjetničkih sredstava kao: boja, dragoga kamenja, brojeva, cvijeća, životinja, zvukova, mirisa, dapače i plesa, govoreći o ovoj danas posve zakržljaloj grani obredne simbolike. I to sve nije onako samo nabačeno, nego upravo sistematički zaokruženo, potpuno i obrazloženo dubokim poznavanjem, tako te n. pr. da razloži simboliku boja, Durtal pročita prijateljima svoju raspravu o Fra Angelikovom krunjenju Bl. Djevice u Louvreu: i ta je rasprava stručna i specijalna, potpuna i kao samostalna cjelina uvrštena u roman, kao što se n. pr. u drugim romanima uvršćuju pisma, koja su u savezu s razvojem radnje.

No nije još dosta; Durtal prati katedralu od njezina postanka pa sve do današnjega dana, kad on u njoj živi i razmišlja; jedna od najveličajnijih, najzornijih i najkarakterističnijih partija jest upravo ona, gdje govori o postanku katedrale u srednjem vijeku. A onda huje vjekovi preko ovog najimpozantnijeg, najzanosnijeg spomenika vjere u srednjem vijeku; huje vjekovi poganske renesanse, neplodnoga janzenizma, bezočne revolucije i bezimenoga današnjeg vremena, s jedne strane do skrajnosti materijalistična i neidealna, a s druge strane protkana mekom formalnom, raznježenom, „salonskom" vjerom, koja ne uviđa ozbiljne, turobne, razboljene ljepote chartreskoga razapetoga Hrista, najljepšega i najsnažnijega djela kiparstva u srednjem vijeku, nego uživa u jeftinoj ljepušnosti (joliesse) Amienske Spasiteljeve glave. Taj „kršćanski" svijet ne zna s Isusom trpjeti, nego ga slijedi samo do Maslinske gore; a ovamo u pretjeranoj prideriji sakati i obljepljuje kipove srednjega vijeka, koji realističnom i naivnom ozbiljnošću učitelja života donosi vjernicima pred oči i neke „prečovječanske" istine. Durtal nam spominje i vatre, koje su kroz vjekove oštetile katedralu, i legende, koje su se ovile oko njene povijesti. On gleda i tumači dojam i ugođaj katedrale izvana i iznutra; u praskozorje, kad se samo rijetki u njoj mole i kad Gospa od Stupa udjeljuje svoje najodabranije audiencije, po danu i pod veče, po kiši i na suncu, a osobito u burnoj noći, kad se njezin simbolički vanjski lik doista prikazuje golemom bijelom

lađom, koja stalna i postojana brodi kroz vijekove i nosi vjernike kroz bure života u sigurnu vječnost. On promatra vjernike, kada sve i kako sve dolaze u katedralu, kako i gdje se mole; dapače on straži i ispituje „dušu katedrale".

„Dušu katedrale?" — Da. „Ne govorim o duši spomenika, u času kad ju je uz pripomoć Božiju čovjek stvorio; tu dušu ne poznamo, premda ni to ne za Chartres, jer nam tu dragocjeni dokumenti o njoj pripovijedaju; nego duši, koju su sačuvale druge crkve, o duši, koju imadu sada i koju i mi djelomično podržavamo našim prisustvom više ili manje revnim, našim pričešćivanjem više ili manje čestim, našim molitvama više ili manje živim . . ." Pariška katedrala nema duše; ona je „troma lešina bez duše." Je li to dolazi od njene pustoće, od njena pospanog obavljanja obreda, od kaše povika i zvižduka, što se njom dižu, ili od toga, što se zatvara čim prije u veče, a budi kasno, daleko iza zore? dolazi li to odatle, što se podnose posjeti nepristojnih turista, londonskih neotesanaca, koje sam vidio, gdje govore posve glasno, gdje ostaju, usprkos najjednostavnijim zahtjevima običaja i pristojnosti, sjedeći pred oltarom, dok se je dijelio blagoslov Svetotajstvom, njima upravo u lice! Ne znam, ali tvrdim, da Djevica tamo ne stoluje danju i noću kao u Chartresu." „Pa isto je tako i s onom u Laonu, ogoljenom i ledenom, za uvijek mrtvom; druge su u prijelaznom stanju, još su mlake sred smrtne borbe: Reims Rouen, Dijon, Tours, Le Mans, na primjer; ovdje već lakše odahnemo; Bourges sa svojih pet ušća, koja se dulje u nedogledne aleje pred nama, i sa svojom ogromnom, pustom lađom; Beauvais, tako melankolična, neimajući za čitavo tijelo ništa nego glavu i dvije ruke beznadno ispružene, kao poziv u nebo, kojega nikad nitko ne sluša, ipak su sačuvale barem nešto od pređašnjeg zadaha. Čovjek se može u njima sabrati, ali nikad se čovjek tamo ne osjeća tako dobro kao ovdje, nigdje se ne moli bolje nego u Chartresu!" — To znači uživjeti se u golemu umjetninu, živjeti u njoj i s njom, to je pravi artizam!

Po ovoj „duši katedrale", kako je osjeća Durtal, vidimo, kako je usko spojen prvi motiv, katedrala, s drugim, duševnim stanjem i borbama Durtalovim. Durtal je proživio prvu fazu obraćenika, djetinjski i naivni zanos neofita za sve, što se odnosi na vjeru i bogoslužje, osobito, kad je sve imao prilike vidjeti u onako krasnom svjetlu u Notre Dame de l' Atre. Sad je nastupio drugi stepen onaj tako zvanih „dječjih bolesti": Durtal se često nalazio u duševnoj groznici, u vrućici; bez teka, bez volje, bez oduševljenja; tako mu je nekako mlako i bljutavo pri duši. Nije se on prevario u svojim nadama, koje je polagao u vjeru i vjerski život — to nipošto! Jedna je od najvećih zasluga, koju priznadoše i najstroži crkveni kritičari, što Durtal — recimo odmah i Huysmans — prima vjeru potpunu i neokrnjenu: on nije poput „modernih" ili „estetskih" katolika, koji uzimlju samo ovu ili onu stranu vjere, koja im godi — ne, on se u svemu i potpuno radosno podvrgava vjeri. Ali je život čovječiji promjenljiv, pun fluktuacije i nakon najjačeg oduševljenja slijedi klonulost, desorijentacija. Durtal osjeća — poput Joergensena — čežnju za savršenošću, koju ipak nije kadar postići: njegovo preosjetljivo, nervozno ustrojstvo i dekadentna navika nepovjerljive i „sjajne" osame — splendid isolation — ne da mu, da stupi u ikakov red ili da se bilo čim ili bilo kako obveže. K ovim nutarnjim smutnjama dolaze nesuglasice više vanjske naravi: ovdje, u neposrednoj blizini najveličajnije umjetnine, što ju je stvorila

jedinstvena, impozantna vjera srednjega vijeka, što ju je stvorio čitav jedan narod od kralja pa do zadnjega prosjaka ujedinivši sve svoje sile bez imena, bez slave, u jedno, jedinstveno i jednodušno djelo, u jedan čisti i potpuni stil: ovdje on osjeća najdublje i najjadnije današnju mlitavost, rastreskanost, pospanost, suhoću katolicizma; nemoć njegovih neumjetničkih zastupnika prama umjetničkim protivnicima, nestašicu jedinstvenoga stila umjetničkoga u životu vjere, koja bi mogla i morala u sebi sve umjetnosti sjedinjivati i usredotočavati. Kako su pusti, neumjetni, bez žara, puni nezgrapnih i gdjekada upravo nesmislenih fraza današnji životopisi svetaca! Kako su neizraziti, puzavi, neistiniti u svojim obećanjima i molbama današnji jeftini molitvenici, prekrojeni po „razumnom" duhu 18. vijeka! Kako su bez duha, bez misli, bez sloga, bez života današnje oltarske slike i crkve, stvorene pod utjecajem poganske i razuzdane renesanse!. Kako se koketno-ljupko smiješe te otmene svjetske gospođe, nazvane Madonama, kako su besmisleno dobroćudna lica tih tjelesno lijepih ljudi, što bi imali na oltarima predstavljati Boga i čovjeka! Čitave rasprave gotovo posvećuje Durtal današnjem katoličkom odgoju, nemiloj plahosti i bojažljivosti katolika i onoj pretjeranoj i nezdravoj prideriji u umjetnosti. Sva moderna nastojanja u religijoznom slikarstvu spominje i ocjenjuje on; Nazareni ne donesoše željena ploda, a i Beuron je prevario u nadama; samo dva savremena slikara, Paul Borel i Charles Dulac, odgovaraju njegovim zahtjevima. Pa literatura! Racijonalistička kritika oborila je i poništila katolike; međutim su njihovi protivnici daleko pokročili u formi, u izražajnim sredstvima, u stilu; a katolici zaostadoše daleko još uvijek na onom svom starom stepenu, mjesto da prihvate oružje, kako vide u rukama svojih protivnika, i s kojim ih oni pred svijetom uspješno pretječu i ruglu izvrgavaju. Ali katolici su sve moderne pjesnike i književnike proglasili bezbošcima, u koje se ne smije ni taknuti, a kamo li, da se šta od njih nauči! A napokon i crkvena glazba: srce se steže Durtalu i riječi mu ponestaje, kad progovori o nedostojnom tralalikanju po pariškim crkvama, o nedostatnom izvađanju korala po samostanima i katedralama. Ni u Chartresu na žalost nije bolje; jedan jedini put se je pružio veličanstveno-potresan prizor: kad je, za instalacije novoga biskupa, sva crkva zapjevala koralni Te Deum i cijela katedrala zaorila svojim pravim, stoljetnim jezikom!

I ako Durtal sve te turobne činjenice navađa na oko resignacijom dekadenta, on se ipak proti njima bori i traži im protutežu na svoj način. Proti onim nutarnjim, svojim smutnjama savjetuje se sa starcem prijateljem i ispovjednikom svojim, te se revno pričešćuje po njegovu savjetu, i ako bez onoga pravoga žara i revnosti, koju bi on želio, i zdušno obavlja ostale svoje pobožnosti; a one nedostatke vanjske, skupne, zajedničke današnjoj vjeri, suzbija svojom golemom i silnom individualnom vjerom. Ta ga obilno nagrađuje veličajnim svijetlim momentima, koji svojim neprolaznim žarom obasjavaju i najtamnije časove i oduzimlju im onu prvotnu gorčinu. Kakva je samo njegova ljubav i pouzdanje prama Mariji! Upravo djetinjom, naivnom i neomeđenom odanošću priljubljuje se on k Njoj, i kao da se skriva u skute njezine pred nevjerom i tjeskobom svijeta. Već prvi prizor romana kako je pun topline, pun nebeske nostalgije! Durtal je podranio prije zore u katedralu; tu stoji pred glasovitim starinskim svetištem Naše Gospe od Stupa u sumraku i razmišlja: šta se je sve zbilo s njim u tako kratko vrijeme, i kud ga je eto dovela njegova dobra Nebeska Majka! A nije ona samo njemu

dobra: ona je milosrdna Zaštitnica čitave, na žalost nevjerne Francuske. Nije li baš u Francuskoj odabrala svoja dva najglasovitija i najčudesnija svetišta: La Salette i Lourdes? Durtal razmišlja, kolika je pobožnost, koliki žar morao biti u priprostim seljacima onih krajeva, da su tako reći prisilili nebo na takve izvanredne milosti! A jest pobožnost onoga naroda upravo nadnaravna. S grozom pomišlja na vratolomne vrleti, na nebotične vrhunce i na grozovite bezdane, kroz koje se vijuga tek uzani nogostup — a sada i željeznička pruga — do vrha La Salette, gdje je svetište! A sve to oni prosti, siromašni ljudi, koji mnogo puta dolaze čak iz Savoje — nekoliko dana hoda — prevale pješice, noćivajući uz put često u najsmradnijim daščarama, u najprimitivnijim skrovištima ili čak pod vedrim nebom! A tad dođu na La Salette, gdje nema nigdje ništa do crkve, klečeći obiđu svetište, i kako zarone u molitvu! Kakav je to duševni, nebeski, nevjerojatan izraz na licima tih običnih, neukih ljudi, napose žena i djevojaka! I kako one zaklapaju oči u molitvi, ne od afektacije, nego od silne, nenadane provale čuvstva! Tad još posljednji pogled, i skromno, smjerno, kako su i došli, bez oduška, nastupaju i opet pješice svoj daleki, vratolomni, višednevni put! I tako Durtal gotovo nehotice rekapitulira čitavu povijest štovanja Marijina u 19. vijeku! Kako on uživa u svakom kipu, u svakom vitražu, koji je u čast Bogorodici smješten na najdivnijem i najznamenitijem mjestu u katedrali, koja je čitava Njoj posvećena, i koje Ona kao da nikada, ni danju ni noću ne ostavlja. Durtal je skroz individualista. Njega ne privlače velike, skupne crkvene svečanosti, gdje se crkva pretrpa svijeta, i to više znatiželjnoga nego pobožnoga. Ali zato on tiho, u odabranim, posebnim časovima uživa i u tuđoj pobožnosti i sam se zanosi u najsrdačnije i najtoplije meditacije. Ne može se n. pr. jednostavno rekapitulirati njegov ocrt tihe mise u kripti i napose maloga, anđeoski nevinoga ministranta; to treba čitati, čitati i opet čitati! Poput silne buktinje plamti živa vjera kroz ove vanredne retke, kroz čitavu knjigu, presićenu s druge strane jadom današnje dekadentne beskrvne nemoćne, rastočene kulture, i čovjeku je čisto kao onim savojskim hodočasnicima, da zaklopi oči i razmišlja žarke misli o dobroti i veličini Božijoj!

*

Prava riznica, enciklopedija — leksikon je ova knjiga! Toliko smo toga već nabrojili, pa ipak kako pravo kaže češki kritičar F. Odvalil, tko nije čitao „Katedrale" ne može pravo sebi predstaviti, šta sve u njoj ima. Koga ne zanimaju Durtalove misli o hodočašćima, zanimat će ga one o slikarstvu, kiparstvu, književnosti, bojama, kamenju, cvijeću, pedagogiji itd. Koga ne zanima vjerska strana knjige, zanimat će ga tumač i opis vanrednog ovoga golemog spomenika, raspravljanje o postanku i povijesti gotike sve do njena pada, opis chartreske okolice i ulica, šareni oris velike procesije i malogradske instalacije biskupa itd. Nikad kraju. Pitanje je samo, može li ovakva knjiga zanimati kao cjelina, kao roman, kao umjetnina?

Ima ih dakako, koji to izrično niječu, a ima ih, koji ne poriču doduše naprečac, ali opet čudno vrte glavom, kao da im se je od silnoga gradiva doista zavrtjelo u glavi, te se ne mogu pravo snaći. Ja bih se usudio najodrešitije podati jestan odgovor. I to s dva, kako mi se čini, bitna razloga: prvo, što je kadro da te pobudi i da održi do kraja intenzivan interes čitača, te po tome daje i višu, umjetničku cjelokupnost djelu, jest jedan bitni i vrlo znamenit momenat: autobiografski karakter romana. Jer tko pročita samo par stranica djela, a kamo li, tko ga pro-

matra u savezu s prijašnjim djelima Huysmausovim, mora se na prvi pogled uvjeriti, da Durtal nije nitko drugi nego upravo sam Huysmans. I to bez ikakvih bitnih promjena, osim onih posebnih modifikacija, koje se zovu pjesničkim stvaranjem lika. Huysmans nije ni nastojao, da kako „zabašuri" realnost djela: niti ga je prenosio u drugo doba, niti u druge zemlje ili mjesta, niti je mnogo „retuširao." Durtal je samotan literat poput Huysmansa, koji ljubi Paris poput njega i vraća se u nj poput samoga pisca. Dapače posveta „Katedrale" glasi: „Patri, amico, defuncto Gabrieli Ferret Presbyt. I. S. — moeste filius, amicus J. K. H." — eto abbè Gevresina živa (odnosno, sada već mrtva). To je i sam Huysmans napokon zgodimice morao izjaviti. Kad je izašao roman njegov En route, sva sila čitatelja ne mogaše odoljeti vanrednome dojmu čudnovate knjige i navališe na autora s pitanjima, da li je sve to samo ugodna fantazija ili doista gdje postoji takav svijet na zemlji? Tada pisac izjavi u predgovoru 15. izdanja: Sve je istina. Samostan, koji nazivljem Notre Dame de l' Atre, jest samostan Notre Dame d' Igny osnovan Sv. Bernardom u departementu Marne. Opis i crtanje je autentično, portreti redovnika realni, pa i Simeonov (jednoga brata trapista u romanu.) Izradio sam ga metodom naturalističkom. Neka literati govore šta hoće, te su osobe tako istinite kao i one mojih prvih knjiga. Žive samo u svijetu, kojega profani spisatelji ne poznaju; to je sve. Nisam nikako pretjerivao govoreći o golemoj moći molitve tih redovnika," A nije li tim zanimljivija, tim silnija umjetnina, čim je neposrednije, življe njom izražena sama duša pjesnikova? Tko drugoga bolje poznaje nego samoga sebe? I tko da dublje zaviri u tuđu dušu nego u svoju?

Drugi bitni razlog vrijednosti cjelokupne umjetnine jest umjetnička obradba, napose izvanredni stil Huysmansov. To je i posve naravno: čim je autobiografičniji roman, tim je manje, da se prozaički izrazim, posla autoru sa stvaranjem tipa, zapleta, okolnosti, zemlje, kraja itd. Objekte mu gotove već daje život: tim intenzivniji može biti njegov rad oko umjetničke obradbe njihove, oko artističkog riješenja životom dane zadaće, oko toga, da tako reći umjetnošću natopi, prožme žive elemente. Kad se spomene kompozicija „Katedrale", mnogi slegnu jednostavno ramenima. Gdje se tu može govoriti o kompoziciji? Radnje nema i događaji su sasvim slobodno, bez prave potrebe vezani jedan o drugi. A autor u svojim razmatranjima skače čas u katedralu, čas u dušu Durtalovu, čas u srednji vijek, čas u najmodernije doba. To zamjeraju osobito katolički kritičari, kao n. pr. Edmond de Bruijn u Spectateur catholique i isusovac Kreiten. Pa ipak. Ti bi ljudi željeli miran, jedinstven, dostojanstven opis katedrale i glavnoga junaka, kojemu se misli posve „normalno" razvijaju i rađaju nužnim socijalnim konzekvencijama. Ali tada Huysmans ne bi bio Huysmans niti „Katedrala" onim, čim jest. Katedrala u romanu, premda neživa stvar, nije shvaćena kao jedan rekvizit, samo kao pozornica radnje n. pr. kao u Hugoa Notre Dame; ona je motiv, princip, život, da, živo lice: ona je princip srednjega vijeka, ona je jedna živa epoha; ona je još i danas živo djelo, koje stvoreno od tolikih umjetnika i obrtnika, od čitavoga naroda, ima tako jedinstveno tijelo i jednu svoju „dušu". Prama toj katedrali stoji Durtal, moderni dekadent, nervozan senzitiv, koji se ne da ničim i ni na šta vezati, koji o svemu sumnja i za nikoga ne mari: njega je obraćenjem zahvatio žar vjere i on sada sravnjuje tu svoju vjeru s ovim čudnovatim, čudesnim, beskrajnim bićem, što se zove katedrala. Sva njegova skepsa razbija se o golemo ono kamenje, što eto

kroz stoljeća stoji i uvijek pokazuje isti i nedvojben put — gore; sav led njegova blaziranog nehaja rastapa se na toploj „duši" katedrale; sva nervoznost, sićušnost njegovih modernih interesa gubi se u toj ogromnoj, jednovitoj, mirnoj umjetnini, što ju je stvorila čitava jedna epoha.

A onda Huysmansov stil. „Nema veličajnije harmonije, skulpturalne i tako reći klasičke savršenosti jezika, kojim se služi Flaubert, ali ćete tamo mjesto toga naći nervozni i efektni impresijonizam Goncourta . . . Uspjelo mu je jezikom, koji iznenađuje svojom vatrom i svojom tačnošću uhvatiti najblještavije orgije bojâ, najlakše i najpromjenljivije sjenke i najtitravije crte . . . Nekoje njegove opisne stranice izazivlju regbi posebnom cerebralnom halucinacijom užitak vidne senzacije." (Pica.) A već iza izlaska njegovih prvih romana, izjavio je sam Zola u Figaru: „S njim je u našu literaturu stupio velik kolorista. Život ulazi u dušu njegovu očima; sve daje u slikama. On je neobičan pjesnik senzacije." Sve u njegovim slikama živi, kipi, šareni se, titra; treba samo n. pr. čitati opis vitraža u katedrali, najboljih od svih u cijelom srednjem vijeku, ili tumač vanredne Fra Angelikove slike. A najčudnovatiji problem tehnike nastaje istom tim, što Huysmans taj svoj impresijonizam, da, potpunu naturalističku tehniku prenosi u svoje katoličke romane, na kršćanske pojmove i predmete. Ova je nečuvena pojava pobudila golemu senzaciju i veliko negodovanje na katoličkoj strani. Leon Bloy, koji sama sebe smatra najkatoličkijim i najkorektnijim kritičarom, odbio je radi toga Huysmansovu konverziju. Kreitena i de Bruijna sam već spomenuo. Našlo se dapače kukavaca, koji su se dali na denuncijaciju kongregaciji indeksa; ali ta se ne dade navesti na ljepak. A najgore je bilo, što su poricali ortodoksnost čovjeku, kojega je konverzija moralno tako skupo stajala, a materijalno ili socijalno mu nije upravo ništa donijela. Čemu je onda sve to pretrpio i izvrgao se ruglu i prijeziru (Rèmy de Gourmont ga je jednostavno pokopao iza obraćenja), ako ne iz prave ljubavi i oduševljenja za vjeru?

A priznati se mora, jest njegov „katolički naturalizam" nešto čudnovata, neobična. Tu su najbajnije, upravo čarobne slike pored prizora ili predmeta, koje svojom drastičnošću stoje tik na granici dobra ukusa. Tu n. pr. autor prikazuje bijedno stanje katedrali pridijeljenoga svećenstva, te opisujući predvorje abbé Gevresinova stana, u kome se čovjek smrzava kraj usijane peći, ne žaca se vlagu, što pišti iz zidova, sravniti s mokraćom; ili redajući pokućtvo jedne purgarski namještene sobe spomenuti mahagonijski stol, boje ružičaste kao volujsko meso, i jeftine kipove svetaca, istačkane muhama, dok na lošoj vašarskoj slici Spasitelja teče iz srca krv u potocima žutoga umaka. To je naturalistička metoda: njom postizava autor ili kontrast prama uzvišenim prizorima ili slikama, te ovi još više svjetla dobivaju, ili povećava dojam zornosti, vjernosti, naravnosti, koji je ovome smjeru prvim uvjetom. Dakako da ovakvo minucijozno i šareno crtanje detaila svojom raznolikošću rastresa i odvodi od glavne misli, glavnoga predmeta; za to se i čini, da impresionističke slike Maneta ili Bolla nemaju prave kompozicije: ali ono daje ugođaj, ono daje glavnome predmetu posebnu boju ili bolje nijansu; pa tako umije i Huysmans upravo majstorskom rafiniranošću sjetilnim izrazima i sredstvima dotjerati do vrhunca — skroz spiritualne osjećaje i senzacije. A zatim ne zaboravimo i opet na temu Huysmansovu: duševnost modernoga, nervoznoga čovjeka, kojemu misao čas ovamo čas onamo skače, kojemu osjećaj čas ovamo,

čas onamo prianja: taj je stil za tu temu svakako najpodesniji. A taj je stil tako osebujno Huysmansov, tako posebno njegov u čitavoj literaturi, kao što je i posebno njegov glavni junak njegovih romana: on sam.

*

Tako dakle. Katolički naturalizam? Vidim podrugljivi posmjeh nekih lica, koja me i tako već nazvaše izdajicom moga vlastitog programa. No ja nisam nigdje i nikada ustvrdio, da katoličkoj ideji u umjetnosti nema opstanka osim u jednoj stanovitoj struji ili stilu. Može biti dobrih katoličkih djela kao takvih i u klasicizmu, i u romanticizmu, i u realizmu, i u impresijonizmu i u — naturalizmu. Moja je tražbina išla za tim, da katolička ideja stvori sebi svoj stil, gdje bi se ona najadekvatnije izrazila: u svome bujnome cvatu, stvorivši svoju kulturu i svoj jednovit, poseban život kao eto upravo onda, kad je nastala katedrala. A i Huysmansovo djelo je upravo priznanje te tražbine. Ili zar je on Durtala postavio uzorom katoličkoga života u svijetu? Zar, tko hoće da oživotvori katoličke ideje, mora da postane modernim dekadentom, da se onda obrati, te da neodlučno sanjari o srednjem vijeku? Simpatična, poetična, idealna je pojava Werthera, ali zar ju je pjesnik stavljao uzorom? Nije li on njom sebe i tolike druge upravo izbavio iz one duševne prenapetosti Sturma i Dranga? Sjetimo se pesimističkog, ironičkog, negativnog, mefistofelskog karaktera Huysmansova: takvi duhovi m o r a j u put k istini pokazivati indirektno, zatirući ono, što je pobjedi istine na putu. Bilo bi ludo podati se ponovno nemoćnim čeznjama i željama Durtalovim, a ne gledati, da se te čežnje i ostvare, nakon što su onako divno izražene: a srce, jezgra upravo svih njegovih težnja je ova: vjera, koja je tako silna, moćna i plodna u umjetnosti, mora da sebi stvori jedinstven stil života i umjetnosti, svoju vlastitu, jednovitu kulturu. Složimo sve one uspavane i rascjepkane, zlorabljene i osamljene umjetničke sile vjere u jednu jednovitu cjelinu, pa ne ćemo onako bez volje, bez snage, bez rada gledati svijet i venuti kao dekadentni obraćenik Durtal: to je silni i srdačni vapaj, što provejava sve one tužbe Durtalove na današnji bljutavi, bezbojni i beživotni katolicizam u Franceskoj i drugdje.

Zato su neopravdani svi općeniti napadaji na Huysmansovo djelo (u pojedinostima ne tvrdim, da se ne bi moglo štošta i bolje poželjeti). Ovakva djela djeluju tek po smrti. Huysmans u autobiografskom romanu nije mogao crtati velika socijalna djela i bujan katolički život, kad ih nije nigdje doživljavao i kad je svud naokolo oko sebe vidio tek pustoš. Ali zar da svi katolički pjesnici, i poslije Huysmansa, pišu t a k v e autobiografske romane? Zar bi to bio cilj katoličkoga pokreta? Tko uza sve to hoće, da ide za istinom okolišajući, posredno, negacijom zla, taj može poći i Huysmansovim stopama; ali jedan Huysmansov preduvjet mora u tom slučaju svakako imati: njegovu golemu i silnu vjeru. Jer njegova vjera je žar, plamen, vatra, munja, vihor, sila: ona je svemoćna i proti najjačoj današnjoj sili: modernoj skepsi i sjetilnosti života.

Đuro Vilović:

Iz knjige: Melhisedek.*

Poslanje Melhisedekovo.

(Preludij.)

Ono je kraj pod istočnim nebom, na kome oslonjen o bok, poduprt laktom, počiva Abraham. Digao se, da osveti Lota, sina bratova, i otme ga iz ruku kraljeva, koji se složiše ... Složili su se, osvojili Sodomu i Gomoru, zarobili sve i odveli Lota ... Abraham ih je stigao i sada otpočiva s oružanim slugama, junacima iza pobjede ...

Nad istočnim krajem diše lagan vjetrić, kô disaj spokojnih grudiju, ugodan i mio kô draganje ruke. Diše i pronosi se krajem, a kud brza, kaplju mirisi narda i šafrana, smirne i aloja, mirisi istočnog sunca, žarkoga neba. I sunce je lijepo na modrini, na čistini bez oblaka, bez magle. Samo On — Abraham — otklanja oči, da ne vidi veselja sunca, miline kraja. Okreće ih niz haljine, a one su omašćene ljudskom krvlju, sakriva ih dlanima, a i dlanovi nose krvave ljage... Krv... krv ... krv ... Otkrije oči, zjene hoće da nadvladaju sunčani sjaj, da prodru do onog žarkog, okruglog, što izgara i sjaji ... Zjene uzdrhtnuše, a vjeđe padaju i pod njima je slika istočnog kraja, onako čarobna i cvatna. Na njemu je Abraham i sluge, krv na oružju njihovu ... Sjekao je, ubijao, zatjerao one, koji mu oteše Lota, sve do Hobe, koja je na lijevu od Damaska. Prolio je krv, osvojio blago, plijen njihov i nije mu žao. Uzburkana mu duša umišlja klanje, a rastvorene oči gledaju umiranje ...

— Za njima ću, do jednog ću ih poklati, kraljevstva će njihova biti baština meni i djeci djece moje ... Ponovno hoće da gleda na sunce, da ušuti prijekor u veselim zrakama, da suncu rekne, kako ga ne plaši, što ispija krvave ostatke, što se svjetluca nad ljagama ....

Nu nije gledao sunca, ugledao je starca. On dolazi iz daljine u sunčanim zrakama. Opkoljuju ga one, okružuju bijele, duge pramene spuštene kose. Koraci su njegovi kao hodanje kraljevo, odijelo je u njega kao na svećeniku Boga nad vojskama.

Melhisedek.

Lijepi su koraci njegovi, a osmjeh na usnama, kao zazivanje majčino. Cvijeće i trava opkoljuju mu noge, a zjene su mu izvor zraka mekanih. Riječi su njegove, glas željezni:

— Blagoslovljen, Abrahame, Bogu Višnjemu, koji stvori nebo i zemlju, i blagoslovljen Bog Višnji, čijom su pomoći neprijatelji u rukama tvojima.

Divne su Melhisedekove oči, kad gledaju podignuto vino i hljeb ... Preko hljeba, nad vinom, nad suncem, što kreće za brežuljak, da se izgubi u ruju, mi-

* Donosimo ova dva ulomka iz knjige Melhisedek. Ciklus, koji bi bio oveći, te bi se mogao nazvati knjigom, već je potanje zasnovan i zamišljen. O čemu radi, vidi se iz preludija; a „Nad gorama" je ulomak iz života savremenog, realnog hrvatskog Melhisedeka. Od izradbe ostalih dijelova pisac je za sada odustao i čeka, dok im se više približi, ogleda ih, a valjda mnoge i proživi. Op. ur.

risu i miru, pod nebo se dižu i gledaju ga, dom Gospoda, koji obeća Abrahamu obećanje veliko . . .

Cvijeće na oproštaju sa suncem šalje mu posljednje mirise, a oni se dižu kao plamen svijeća, dim tamjana pod rumeno potkrovlje nebesna hrama . . . Odlijeću oproštajni mirisi, šire se i podižu, napunjuju uzduh, ustresaju dušom ratnikovom, ustresaju i zanosni pogled svećenika, kralja Mira . . .

– Velik je Gospod, moguća su obećanja njegova, šapće Abraham, ustaje, pa ga zemlja prima kô meko prostiranje.

– Velik je Gospod . . . oči podiže uz lice Melhisedekovo, pa gledaju zemlju kroz suzinu maglu . . .

Teče suza, a duša je puna veselja. Sad mu je lijepo polje, cvijeće i sunce, a pomoću Višnjega prolio je krv, ostale su ljage . . . On je dao neprijatelje rukama njegovim, bez Njegove pomoći smrt bi uzela život Lota, sina brata Abrahamova . . . Gospod se brine za njega, Abraham je u milosti Njegovoj . . .

– Velik si, Gospode, obećanja su u rukama Tvojim, kao hljeb u rukama majčinim . . .

Melhisedek je spustio oči na Abrahama i sluge, koji su se vraćali iz boja. Vidio je suzu na licu Abrahamovu, spokoj nad zjenom njegovom.

– Primite, jedite od onoga, na što je pogledao Gospod i što je blagoslovljeno . . .

Oči Abrahamove se ponovno zasjaše, a trepavice podrhtaše sa suznom kapljicom, suzom sreće, razdraganosti . . . I sluge pružaju s drhtajem ruke, primaju i njihove su oči pune blagosti, usne osmjehom titraju, a riječi hvale Gospoda . . .

– Blagoslovljen Abrahame Bogu Višnjemu . . . Ustani i idi pred Gospodinom . . . Na obećanja, što ti ih dade, ne će zaboraviti . . .

Melhisedekovu glavu još okružuju zadnje zrake sunčeva ruja . . . Tone u rumenu dubinu . . . Tone, a kralj Mira i Pravde gleda u njegove zrake, misli na raspaljene oči ratnikove. Široke su mu bile zjene, a srčba i osveta kô magla lebdile nad njima. Krv mu je na dlanima, odjeća nije čista, a srce je u njega nemirno, spremno na klanje i ubijanje, odlučno na osvajanje . . . Raspalilo mu se srce, a riječi, koje mu donese u ime Gospoda, kao ljubav pade na mržnju, kao osmjeh blagosti na srditost . . . Sada su suze u očima njegovim, a vjera u obećanja Gospodnja pune mu grudi.

– Velik si Gospode, snaga je Tvoja nad valovima mora, moć Tvoja nad strahotom gromova među gorama . . . Poslao si me, a poruka slježe srčbu u duši ratnikovoj, slast osvete u srcu njegovu. Misao mu je pred Tobom, na obećanju Tvomu . . . Veselje je moje, što izvrših poslanje . . .

Kraljevske oči napuniše se vodom suze, a ta suza je veselje, sreća duše svećeničke . . . Čisto i sjajno mu zatitra na trepavicama, a kroz nju vidje brdo i žarku dubinu, kamo upade sunce. Nad dubinom počeše da se izmjenjuju slike gradova, ljudi i sela . . . I vidje, gdje k ljudima, u čijim je očima srčba i osveta, a srca im nose želju osvajanja, grabljenja, ubijanja, prilazi svećenik Višnjega, iznosi hljeb i vino i blagosivlje ih . . . Oči se otresaju srčbe, blagost ih okružuje, ganuće suzu veselja nosi . . . I kliču, kliču ljudi Gospodu, podižu ruke, a glas im je kao vihor.

– Velik si Gospode . . . Vjeran si Gospode . . .

Izmjenjuju se ljudi, mjesta, sela, zakutci, svećenici i ponavlja se – poslanje Melhisedekovo.

Vidje kroz suzu nad žarkom dubinom, vidje ih starac sve . . .

– Ni sa ustajanjem sunca, ne će prestati poslanje Tvoje, vidim Gospode . . . !

Vidio ih je sve i sva mjesta. Vidio je i ono, gdje visoka planina u more uranja, a podnu njezinu gusti su vinogradi s tamnim maslinicima i višnjama, gdje sunce tone za daleki niz otočića u dubinu, u žarku dubinu mora, gdje su ljudi krepki i lijepi, po vinogradima živu, a kuće su im, ko kuće stražarske . . . I za planinom, u kotlinama gorskim ista je krv, stado onoga, koji tamo nosi poslanje Melhisedekovo.

I Njega je vidio. Stas je Njegov vitak kao mladenački, u oku mu je blagost i milota, a usta ljubicama mirišu . . . Lijep je On starac-svećenik, bijelih kosa, svečan i mek, kô majka kad se iz crkve vraća . . . Sunčana zraka ga sa zalaza prati, kad selom prolazi, pa blagost i mir selom siplje, ostavlja zadovoljstvo, mir, ljepotu sobom nosi . . .

Nad gorama ga vidje, pastira među pastirima stada.

Bolnički odar mu je uz noge, a bolni pogled na ukorjelosti: odlazi kako je i došao. Svega vijeka jeo u mraku, mnogo se brinuo, žalostio i ljutio. U tamu odlazi, ime mu je tamom pokriveno . . . šapće osudu nad življenjem griješnika . . . Blagošću kori, osmjehom jača, mišlju uklanja bič . . .

Djelo mu vidje, a pravda s ruku uzdrma srcem Melhisedekovim.

– Divan si Gospode, poslanje je Tvoje kao rosa jutrnja, a poslanici su Tvoji veliki u djelima . . .

Nad gorama.

Penje se On, u koga je stas vitak kao mladenački, u oku mu blagost i milota, lijep starac-svećenik bijelih kosa, a svečan i mek, kô majka kad se iz crkve vraća . . . Penje se uz strminu brdsku. Pred njim je oputina i velike stope po snijegu. Pomiče se, podiže nogu i gleda da stane u stope predhodnika . . . Sam je, umotan u debelo, crno odijelo. Čizme mu do pola omeljane glibavim snijegom, a gore sjajne, svijetle. Koraca, snijeg mu škriplje pod nogama, a On pogleda preda se, uz oputinu, do male brdske crkvice . . . Sama na vrhu brda, oko nje uska ravan, ispunjena grobljem, pa se ruše gudure, vrleti, klanci . . . Snijeg prikriva crkveni krov, grobne ploče se ne vide, izravnano je, samo se crne otisci stopa oko crkve, i uz zidove su smetovi snijega.

Kad je uzašao na vrh, stane uz crkveni zid, s klisura odvaljeno kamenje, pa gleda: na visokom je brdu, a kotline su s obje strane. Jedna je plitka, a drugoj su daleke dubine. Po okolnim brdinama je bjelina, a samo crnoborje puno kitine i inja šara te visoke, gole, sniježne planine . . . Nad svime time pokrov sniježna, olovna neba, a iz njega, iz neviđenih, neograđenih prostorija tiho sipa snijeg pada u duboku, bezdano bijelu kotlinu, u kojoj je od sniježnih pahuljica prozirna magla i gluhi mir . . .

Snijeg tiho pada, pahuljice se gube u bezdanoj bjelini i gluhom miru . . . Dolaze, padaju, gube se . . . opet dolaze . . .

Pastirski krovovi niski, bijeli nekakvom šutljivom svečanošću prodiru iz kotlinskog tla, a u svećenikovoj svijesti bude i izazivlju uspomene na one papirnate,

rasvijetljene krovove, posute sitnim brašnom, s betlehemske imitacije mladih mu dana . . . Časom mu lete uspomene sviješću, pronose slike, minule osjećaje . . .

Puni veselja, topline, svečanosti bili su ti osjećaji, pa i danas su mu živi pred očima dani djetinjih Božića . . . Dozivlju toplinu majčine duše, očevu brigu, bratsko veselo suzvučje, plamen u očima drugova . . . Bilo je to, nu odnijelo se nekamo, kud mladenačka doba i snaga . . . A onda, reda se Božić za Božićem, svi jednaki ovomu noćašnjemu, jutrašnjemu, današnjemu . . .

– Danas je Božić! nametne mu se misao s usklikom . . . Uspomene iz najbliže prošlosti opet mu se vrte pred sviješću, pred očima . ,.

. . . Gluha noć, ledena, tamna i mirna, osim što je prekida lagano mrmljanje morske vode oko nedaleke obale ili kratki prasak kubure . . . Ustao je, ušao u crkvu, a tamo je puno . . . Vesele ga djetinje oči gledaju, smješe mu se i one, ovce stada njegova, i nad njihovim je zjenama mir, zadovoljstvo, toplina . . .

Zvona veselo pjevaju, nu staru običnu pjesmu slave i veselja, ali to On samo čuje, da je stara, obična. Svi, oni mali s nemirnim i živim očima, u kojima je iskra blagosti, osmjeha, svi u toj slavi čuju novu pjesmu, pjesmu božićne noći. Majka uz to čuje djetinji smijeh i šapat, bliza joj je sreća nevinih duša . . . Ocu donosi zadovoljstvo nad brigama i zahvalnost za njih . . . Djeci je u njoj i badnjak i novo odijelo, majčino tetošenje, kućni nakit . . .

On pristupi k oltaru, lijepu, mramornu, visoku, sa svijećama, novim cvijećem i nakitom . . . Crkva je rasvijetljena, pa je u njoj neobično, čarobno . . . Zlatne i srebrene niti, što su potkane na svećeničkom odijelu, svjetlucaju se, a On kô da izgara u svijetlu i svjetlucanju . . . Glas je u njega mio, podrhtaje kô plamen voštanice, a divne su usne Njegove, kad pjeva Gospodu . . .

Okrenuo se, govorio im je, donio mir i blagoslov svima, koji su čista srca . . . Sjetio ih je da se mole za one, koje nose valovi morski, zadržaje tuđinska zemlja . . . Sjećaju se oni svojih, dovode ih pred svijest, a On ih onda sve blagosiva blagoslovom Onoga, koji ga donese zemlji.

Sreća je njihova velika, pa s osmjehom, bez riječi pristupaju k Njegovoj ruci, a oči im se sjaje, svjetlucaju . . .

Konj je već spremljen, da ga nosi gore, preko planine, tamo gdje su oni, koji čuvaju stada . . .

– Hoćemo li zvonit, Oče . . .? pita ga čovjek, zaogrnut, s ledenim licem i injem na brkovima.

– Zvoni, prene se On, pa strese pahuljice lijevom rukom s desnoga rukava i živo pogleda niz brdo u kotlinu . . . Snijeg tiho pada, gubi se, pa opet dolazi, kroz onu maglicu pahuljica miču se životi prema brdu, k crkvi na vrhuncu. Mladi idu u skupinama, muževi dva i dva, a stari se tresu o štapu, zaostali pogledaju na vrhunac . . . Miču se kotlinom, penju se oputinom uz kamenje, prolaze mimo svećenika . . . Lice je u njih ledom skupljeno, nabrano, oporo, zalivene im oči, s modrim podočnjacima, pune umora i muke. Zgrbljeni, bez okretnosti, bez snage, prolaze u suknenim surovim ogrtačima, u muku, u mrkoj šutljivosti . . .

Zvono se zibnulo u oku zvonika, a glas mu se pronosi kroz taj beskrajno bijeli mir. Od brda k brdu ide, nad kotlinom je između brda, ko glas djevojčeta u zboru staraca, koji šute . . . Dolaze i ljudi preko plitke kotline, s planinskih vrhunaca. Miču se sniježnim puteljkom . . .

Ušao je svećenik u crkvu, a u njoj je jadno. Kameni oltar sa slikom, kojoj se ne zna drugog značenja nego da je bila, davno bila, slika. Svijeće na pô dogorene, cvijeća nema ni živog ni mrtvog, Mjedeni uresci zamjenjuju cvijeće, ali su ledeniji od brdskog zraka, više mrki, nego pogledi i lica pastira . . . Izgrizeno misno odijelo ne umnožava sjaja ni svečanosti, tek disanje i stiska pastirskih života ispija vlagu sa suknenih ogrtača, odnosi ledeni hlad crkvenih zidova. Glas svećenika titra nad glavama, igra se pod crkvenim krovom, kad pjeva: Slava v višnjih Bogu.

– I na zemlji mir človekom blagovolenija, odgovaraju pastirska grla. Šuman je to odgovor, šuman glas, ko praskanje otrgnute klisure. U njemu je pri početku neuglađenosti i neokretnosti . . . Svi pjevaju. Koji znadu dižu, dok im dah dopušta, drugi kô za se prate pjevanje, treći otvorili usta i uhvaćenu riječ vode koncu . . . Pjevanje je sve šumnije, ne prodire onoliko, nema kriještećih glasova, jer se umoriše i zašutiše . . . U srca mnoštva ulazi sve jače veselje, toplina, život i glas tog mnoštva je jak, širok, snažan . . .

Svećenikov glas prihvaća i opet titra nad glavama, žubori pod crkvenim krovom.

– Slava v višnjih Bogu i na zemlji mir človekom blagovolenija, konac božićnjeg evangelija još je nad glavama, pod krovom, još pogledi na njegovu licu, a onaj isti glas prihvaća, ne svečanim pjevom, već očinskim zazivom Mir človekom, ali ne onima, koji se među draguljima griju, a svila ih omotava pri punim stolovima. U njih nema mira. Mir, ali ne onima, koji s visokih palača gledaju siromašnu zemlju i smiju se bijednicima, beskućnicima. Mir nije njihov. Mir, veli Gospod, samo onima, u kojih je volja spremna da primi zapovijedi i zakon njegov pišu na pločama srca . . . Nek je mir s onima, koji idu pred Gospodom, i kud idu, zapovijedi njegove su im pred očima . . . Gdje je mir Gospodnji, tu nema mjesta strahu, niti žalost svog sjedišta . . .

Mir vama, koji ste spremni da idete pred Gospodom i vršite mig volje njegove. Veselite se, jer veselje je vaše. Tomu veselju nije zaprijeka ni led i snijeg u dubokoj kotlini, ni uskost i siromaštvo crkve nad gorama. Nad njima je oko božje više nego nad palačama gradova i zvonicima . . . Veselite se, uz vas je Gospod. Pastire je pozvao k sebi prve od ljudi, a prezreo domove kraljeva i stanove knezova . . . Prvi su oni, čija je volja najspremnija. Govori svećenik blagošću usana, gladi milotom riječi, a pogled je u njega zaliven bistrom suzom. Izazvalo je ljeskanje nad trepavicama pastira, ono nevidljiva, snažna, što ih spaja . . . Oči su u njih napunjene svijetlim veseljem, a na licima nestalo ledenih nabora.

– Ni grobovi otaca vaših nijesu pusti, ostavljeni, da ih čuva kamen-spomenik, kako je to onamo, daleko od Gospoda. Pa neka vam oci ne ostaviše, nego gola brda, duboku kotlinu i kamenu crkvu, vi dolazite i nad grobovima kazujete im imena . . . A kad vaš čas kucne, znate, da će se i vaša spominjati . . . Mir će biti s onima, koji su u životu bili dobre volje, mir dušama, a bit će mir i nad grobovima, jer molitve sinova ne mute mira. Vječni mir je vaš!

Okrenuo se opet k oltaru, glas mu se opet s pjevom digao Gospodu i ispovijedao: Vjeruju.

Oči pastira su vesele, pogledi su nad oltarom, a usne molitvu šapću, pa šapat se pronosi crkvom . . . Svaka riječ svećenika, okret, podignuće ruku, nosi im

novog veselja, utjehe, mira u dušu. Mjedeni uresci nijesu bez života, a plamen voštanih, zalivenih svijeća diše veseljem, podrhtuje ko i glas svećenikov, kad posred mira ulazi, pronosi se nad glavama, pa mu je konac u dalekoj, dalekoj daljini, u neizmjerju.

– Po vse veki vekov je Gospod i Njemu ne će biti konca, ni slavi svršetka. Iz dubina iskrenosti, veselja, dolazi pastirski

– Amen, pa se i taj glas svršava s melodijom, kojoj se ne ugleda svršetka.

– Gospod s vami, pozdravlja ih isti glas

– I s duhom tvojim, odzdravljaju šumno

– Gore srdca, nek su pred očima Gospodnjim, neka vidi sve nade, uzdanja, osnove i misli ...

– Imamo ih otvorena, pred njim je sve, što snuju, na uzdahu nose ... Sve, sve Imam k Gospodevi.

– Hvalu uzdadim Gospodevi, Bogu našemu, hvalu i molitvu, jer je spustio oko svoje nad nas i misao Njegova prati korake, kucaji života u ruci su Božjoj.

– Dostojno i pravedno jest

– V istinu dostojno i pravedno jest, pjeva glas svećenikov mirnim, dostojanstvenim pjevanjem, a prate ga drhtaji srca pastirskog, preko Njega gledaju u daleke, neviđene, ne pojmljene visine, okružuju prijestolje Dobrote, iznose mu želje, tegobe suzne kotline ...

Sveta slavenska riječ vlada nad crkvom i mislima pastira, otvara im čari žrtve, uvađa ih, prigiba koljena ...

Nije prestalo tiho padanje snijega ni onda, kad je svećenik izišao iz crkve na hladan zrak, pun pahuljica, ledenih kapljica. Pastiri su izišli pred Njim, veseli su, živo se kreću, gipkost im je u kretnjama, zahvalnost u pogledima, što ih Njemu šalju, kad mimo prolaze i odlaze niz brdo, u kotlinu, u dubinu ...

Mladi su u hrpama, pastiri, pastirice ili se drže rukama ili se usko stisli, pa idu, poskakuju od kamena do kamena ...

Idu u kotlinu pod niske krovove, pune snijegâ, svečane bjeline, a pod njima je ognjište i vatra, tamo će biti veselja, razgovora ... Uz njih će i starijima osmjeh zatitrati na licu, sjetit će se riječi svećenikovih, a razblaženost i mir pratit će ih cio dan, kao i glas zvona, pjev grla svećeničkog ... Kazivat će o zlatnim danima mladosti i umrlim svećenicima ...

Gleda On, u koga je stas vitak, kô mladenački, u oku mu blagost i milota, gleda za njima i misao ih prati: niz brdo idu, u kotlinu silaze, toplinu i veselje sobom nose, a ona će ih dočekati i na kućnom pragu, na licu male pastirčadi, u očima majčinim, u riječi sinova i kćeri ...

A On? Pogleda preko kotline i brda. Preko njih je more, po strmini su kuće, nad obalom morskom crkva i njegov stan ... Tamo je mirno i pusto, polutamno i hladno ...

Maknuo se je. Snijeg mu škriplje ispod nogu, pahuljice ga obasiplju, niz brdo se miče, a nije mu hladno, glib mu nije oduran ... Blago je u njegovoj duši, veselje mu se razlijeva žilama, toplina ga nosi ...

I opet se zvono zibnulo u oku zvonika, glas mu se pronosi nad kotlinom,

prati svećenika niz strme putove. Kad je prestalo, sišao je i on s brda u plitku kotlinu.

– Ovo je podne zvonilo, oče? pita čovjek, koji mu je priveo konja, pa mu pruža uzda ...

– Podne, dà, oko četiri ure sam kod kuće ... Bacio se je na konja, potreptao ga rukom po vratu, pa „hajmo da!“ šanuo i odjašio ...

Z. Ljubičić Zahumski „Iskra“.

Snijeg među palmama.

Pod plaštem b'jelim pahuljica mekih
ušikala je zima zemlju golu;
pa gle i mirta reć bi sanja moja,
što duh mi blaži mireć na mom stolu.

U bašči dolje smrznuti citroni
korálju slični dižu k suncu grane;
ah to mu zadnji možda cjelov traže,
da žile zgriju ledom okovane ...

Svud s b'jelih streha vise mrzle sige,
o svakoj kaplja kao zrno zlata,
kroz koju sunce bezbroj zraka prede
po zidu vezuć do sto čarnih cvata.

A na moj prozor pod težinom sn'jega
prikučila se palme vitka hvoja,
ko mlade dame mahalica b'jela,
sa koje strši snježno perje noja.

Po palmi prst mi ù omami slatkoj
epigram mladih doživljaja piše;
al sunce reć bi razljućeno na me
moj p'jev sa sn'jega zlatnom zrakom briše ...

Z. Ljubičić Zahumski „Iskra“.

Prekinuti pjev.

Nà Golgotu Tvoju duh mi, Kriste, klonu,
s koje križem Ti si podupro nebesa,
da na gr'ješno tjeme prkosnoga ljudstva
ne bi pala, kad ih Pravda višnja stresa.

Na njoj moja duša drhti kao struna,
kad je kroz vruć cjelov dirnu usne nježne:
ljubavi je talas ustalasô vreli
videć, gdje krv rosi Tvoje grudi sn'ježne ...

Na ramena Tvoja vinut bi se htjela,
da tu srca Tvoga plamen kuša vrući,
da tu ljubit sazna čovječanstvo b'jedno,
ko što Ti ga ljubiš, ah, za nj umirući ...

I božanski psalam zapjevat bi htjela
brid Ti blažeć smrti pjevom nebesnika;
i obrisat latom bijeloga krina
krvne kaplje znoja s Tvoga bl'jedog lika.

Al ne mogu — klonuh pod noge Ti b'jele,
bol i ljubav Tvoja smionost mi skrši;
suza mi u duši započet pjev guši,
stog na rajskoj harfi nek ga kerub svrši . . .

J. Perković:

Mrijet . . .

U gori zelen list,
Na grani sitan cvijet,
I rose biser čist,
Ko zvijezda čist i svet —
Sve šapće: Mrijet . . .

I zlatni sunca trak
I mjesec čaran, blijed —
Progutat sve će mrak,
Zakovat sve će led . . .

O kud ćeš krenut sam
Kroz kaos mutan gluh?
Ko divljeg ognja plam
Il nesmireni duh? . . .

Pa kud ćeš, kud ćeš sam,
Kad kruta legne smrt
Nad porušeni hram,
Na lijerak suh i strt . . .

Nad nebosklon ću poć
Pred besmrtnosti stan,
Da raspline se noć
Na uskrsnuća dan . . .

Josip Rifel:

Tamnocrvena ruža.

Gledao sam ju, a nijesam je se mogao nagledati. Među oštro izrezanim, gustim lišćem je procvala. Valjda se je juče ili prekjuče istom rastvorila. Kao djetinji prstići meke latice prekrila je crven izmiješana nekom dubokom, čudnom tamom. I u toj tami skrivala se je ona tajinstvenost, u koju sam se zamislio.

Slična tajinstvenost lebdi nad usnulim djetetom. Gledamo u nj i za dušu nam se hvataju nejasna, nikad neopisana čuvstva. Uzalud se pitamo, otkuda ta tajna, u čemu sastoji. Vrućim dahom diše nevinašce, zarumenila se lišca i sklopile vjeđe

I mi stojimo i gledamo i ne možemo se nagledati. Tako mi je bilo, dok sam stajao uz tamnocrvenu ružu.

Slična se tajinstvenost spustila na brežuljke pokrite snijegom. Kao da ispod studenog plašta nešto diše i šapće neshvatljivim šaptom. Tko je igda razumio taj dah i taj šapat? Duša nam naslućuje neku čudnu tajnu, i mi se zaustavimo i gledamo. — „Pođimo dalje, već se smrkava!“ Žao nam je otkinuti se. Tako mi je bilo stojeći uz tamnocrvenu ružu.

Slična je tajinstvenost legla na beskrajnu ravnicu u ljetne, prve popodnevne sate. Kao da je sva zemlja usnula od velikoga umora, a odozgor ju pritišću teški slojevi vrućine. Nebeska je plavet od silnih sunčanih zraka čisto izbljijedjela. A čini vam se, kao da ćutite teški dah usnule zemlje, i onaj veličanstveni, rijetko isprekidani mir kao da sadržaje u sebi golemu tajnu. I čovjek stoji i gleda u sivu nedoglednu pokrajinu i uživa. Dohrli vjetrić i u njemu zazuje i prošapću milijoni glasova — kao milijoni duhova — i duša nam zadršće u neiskazanoj slutnji i slasti. Tako je u ljetne, prve popodnevne sate; tako mi je bilo i sad stojeći uz tamnocrvenu ružu.

Gledao sam ju, a nijesam je se mogao nagledati. Zadubio sam se u tu crvenu tamu, a dušom su mi prolazile misli, velike misli — kao što prolaze zračnom visinom teške, velike ptice, suncem obasjane — svaku sam uživajuć promatrao, a nije ih nikako nestajalo; jedna dolazi za drugom, kao što se to događa čovjeku samo onda, kad je u nutrini svojoj zadovoljan i veseo.

*

Prvi put sam je vidio pred tri, četiri godine. Bila je Elza još sva dijete. Ispod dugih trepavica gledale su snene oči nekud u nejasnu daljinu, kao da je negdje daleko tamo njena sreća i nada; ne bih znao pravo reći, jesu li te oči bile plave ili sive, - bilo je nešto na prijelazu. Čelo su joj zastrli kestenjasti uvojci kose. Jedan je pram redovito — ne znam zašto — padao preko čela; često ga je namiještala, ali on je uvijek prkosio i spustio se gotovo preko lijevoga oka.

Rijetko se je Elza smijala, kao da za smijeh nije rođena; a kad se smijala, bio je to više smiješak stidljiv, ukočen i kratkotrajan. I govorila nije puno; kao da je izbjegavala razgovor — ne baš onaj obični među djecom, ali kad bi je izravno upitali nešto, gdje bi trebalo, da razotkrije nutrinu duše svoje, onda bi se zamislila i ušutjela i oborila pogled. Kao da joj na duši ležala čitava gora tajnâ, kojih ne smije i ne može izdati. Na njenom je uvijek rumenom licu ležala neka tiha zagonetka; urezana je bila u ta usta, prosuta po očima i licu. Je li Elza svijesna bila te otajstvenosti? Bog sam zna!

„Elza, jesi li ti zdrava?“ upitah je jedamput. Dijete raširi u začuđenju oči i reče: „Bolesna sam bila, dok sam još posve mala bila; nikada više kasnije.“ Čisto mi je bilo žao, što ju takvim pitanjem iznenadih i gotovo preplaših.

— — Prođoše mjeseci i godine i čujem, da je Elza nenadano umrla. Moram da idem i vidim, da li joj se lica još uvijek hvata ona tajinstvena maglica.

Tamnu sobu rasvjetljivalo je šest voštanica oko odra, a iz mračnog jednog kuta čulo se je pridušeno, umorno jecanje. Među množinom cvijeća ležala je mrtva Elza, kao kad u dolini prvi cvijet uvene, dok još drugi cvatu. Kleknuo sam i molio Boga za dušu njezinu i oškropio ju blagoslovljenom vodom.

Pogledam je. Još je dijete; bila je na izlasku djetinjstva. Lice joj je blijedo, a na njemu — gle zbilja! — još uvijek ona čudna, nedokučiva tajna. Pratila ju je kroz život kao vlastita sjena, koje se čovjek ne može odreći; nije je ni sad ostavila. Usta su joj lako otvorena, kao da je imala još nešto reći, možebit nešto važno, ali zakasnila je. Htjela je nešto reći, a sile ju već ostaviše.

I kad sam danas promatrao tamnocrvenu ružu i zadubio se u njenu tajinstvenu tamu, pala mi je opet jedamput na pamet Elza.

*

Na širokoj cesti života putujemo. Prašina nam je zamazala haljine i umorni smo, dosta puta jako umorni. Najradije bi sašli s puta, legli i umrli. Ali baš onda se novom svježinom probude velike nade, one s one strane granicâ života; ne vidimo ih, samo vjerujemo u njih sa dna duše. I breme naše učini nam se opet lakše i koraci naši postaju življi. Danas kroz prašinu, sutra blatom hrlimo dalje puni vjere i nade u posmrtnu, svijetlu budućnost.

I pogledamo li na suputnike naše, koliko puta vidjevamo u njihovim izmučenim obrazima upisano svu silu tajnâ. Tko bi ta nepoznata slova pročitao i razumio! Zaškakljalo me je već stoputa, da se prihvatim posla, te riješim zagonetku. Ali — vjerujte! svaki put sam se trznuo i odstupio; bilo mi je, kao da se laćam posla nedostojna, ružna. Nek' tajna ostane tajnom!

Pobojao sam se, da bi se pod analizom izgubila krasota tajinstvenih ovih crta, rasplinula bi se. Sjetio sam se fabule o lakoumnom vjetru, koji hoće da dokuči tajinstvenost sjajne maglice, pa ju razdere.

Sretao sam već ljude, koji su htjeli regbi svetogrdnom rukom dići veo s tajna svojih i pokazati ih drugima. Ne nađoše izraza za njih; opisivali su ih u stotinu sentimentalnih riječi i fraza, a slušatelji se samo osmjehnuše i nazvaše ih „čuvstvenima.“ — Prije bi škrtac dukatima ulicu taracao, nego duboka duša razotkrila i — oskvrnula tajne svoje.

Znao sam čovjeka, izvanrednih darova. Iznenada posred razgovora nasmijao bi se skrajnom ironijom. Šta li se njegovom velikom umu najednom pričinilo tako ludo? Frcnula je iskra u duši njegovoj, zasjala se živo kao munja u oblačnoj noći i u tome sjaju nešto mu se pričinilo tako ludo i ništetno. Možda je isporedio naše doba patuljaka s herojima prošlosti, možda zemaljski život s vječnošću. Bog sam zna. Utopio se čovjek kasnije u Dunavu, a nitko nije do dandanas rastumačio njegovog ironičkog smijeha.

Samo se katkad u životu dogodi čovjeku i to rijetko kome, da tajnu svoju genijalnim nekim načinom svu, prelije u suhoparne riječi; onda je tih riječi malo, dvije tri sadržajem preteške riječi.

No doći će vrijeme, doći će, kad će i jaki i slabi moći izraziti nedokučive tajne svoje. Dakako, veliki taj dan ne sviće na cesti ovoga života; on će doći istom onda kad iza teškog puta na livadama vječnosti nađemo vječni odmor. A gle! tamo će se dići pred naše oči opet posve druge, nove tajne; tako veličanstvene i pune sjaja, da ih čovjek sada ni ne sluti. I sretne će duše promatrati te tajne kroz svu vječnost; nikad ih ne će posve razumjeti, a ipak ne će u tom gledanju sustati; dapače njihovo će zadivljenje i blaženost rasti sve više i dalje poput nabujale rijeke. Čuj! kakvom silom šumori nabujala rijeka, kao da se hiljada grla složilo

u jedan kor, da otpjeva jednu veličanstvenu himnu... O, koliko će zadivljenje i blaženost biti među onim srećnim dušama.

— —. I tako je i priroda i život i vječnost puna tajnâ. Ne diraj u tajne! One su prekrasne. Možda je baš zato tako krasna i priroda i život i vječnost.

*

Htio sam u početku odrezati tamnocrvenu ružu i u čaši je držati na stolu, da uživam gledajući u njenu tajinstvenu tamu. Predomislio sam se: puno mi se krasnijom čini tajna njena, kad je motrim u prirodi. Tu je ona među bujnim lišćem; tu lepršaju i zuje bezbrojne životinjice; tu vidim nad sobom veliko plavo nebo. I sad silazim svaki dan u vrt; gledam ružu i ne mogu je se nagledati. Uvijek se pri tom sjetim male Elze i stotinu drugih lica, na koja je isto tako sjela neka čudna, nedokučiva tajna.

Kažu, da ima u Alpama bijelih sela, s kojih se rijetko maknu duge, čudne sjene okolnih planina. I na njih mislim stojeći uz tamnocrvenu ružu.

Ljuba Ivić:

Moj svijet.

O suncu ja pjevam i o bijelom danu,
O cvijetu, što poljem lijep miri,
O svijetu u suton i u zoru ranu,
I mjesečina kad se širi...

Još rijeku med grmljem, kad se zorom puši,
I pticu, što pustom stepom sune...
I tišinu noći, kad se srce skruši,
A suze se rune i rune...

O životu pjevam, kako Bog ga daje:
I robu, kad tužan sunca ište,
Putniku strancu, kad umoran staje,
A brige ga taru i tište.

O ljepoti žene, što ju ljubav smrvi,
O maču, kad ropstvo davno skosi...
O ideje sili, kad bez kapi krvi
Svoj blagoslov nam sveti nosi.

O suzi sirote, pa ju slijepu vode,
O tuzi, što srcem svakim teče:
Kad uzdiže dušu, kud zvijezde brode,
A molitve ju svete liječe...

O svemu ja pjevam, što Bog dobri daje.
Najrađe ipak o sunca ljepoti,
O ljepoti kako meni zlatno sjaje,
I da sjaje kralju, siroti.

O suncu ja pjevam i o bijelom danu,
O cvijetu, što poljem lijep miri;
O svijetu u suton i u zoru ranu,
I mjesečina kad se širi . . .

J. S. B.:

U djedovskoj kući.

I sada – daleko od rodnog mjesta, među stranim ljudima bez ljubavi i samilosti – daleko od majčine ljubavi i skrbi, daleko od dragih seka i iskrenih prvih drugova, daleko od cvjetnih poljana i sjenatih šuma – daleko od svega toga – u veče, tiho zimsko veče, kad se sumrak stade spuštati i obavijati predmete, kad nastane neka gluha tišina – misô mi se krili u prošlost, u rodno mjesto, u djedovsku kuću, u onu malu sobicu sa kaminom, gdje sam proveo tolike sretne i slatke časove. Duša mi se napunja srećom, slašću, zadovoljstvom, užitkom, čeznućem; a pred očima mi se nižu nikad nezaboravljene večeri, slike, utisci, doživljaji . . . Moji djetinjski snovi opet ožive novim bujnim životom . . . Opet gledam one zlatne kule, što ih mlađan građah; opet se redaju ona draga lica, od kojih već mnogih nikad vidjet ne ću . . . Ja se opet posve uživljujem u ovaj slatki, nevini, bezazleni život . . .

I.

Zimsko je predvečerje! – Sjedim u sobici na klupi za klimavim stolom podbočiv objema rukama glavu, te promatram, kako se u sve guščoj kopreni zimskoga sutona lagano – lagano gube predmeti, tek im još raspoznajem tamne konture . . . Neke se guste tamne sjene skližu po zidovima . . . Odasvuda provejava toplina, tajinstvenost, neko neizrecivo čuvstvo.

Vani je svuda nijema tišina . . . Već se spustila daleka, svjetla zimska večer sa svojim grobnim mukom, bez glasa, bez štropota. Zvijezde kao da nekud ljepše, svjetlije trepere iz mnogo veće visine no obično te se svjetlucaju na bijelim, svijetlim kristalima sniježnoga vela . . .

Katkada prekine tišinu cilik zvončića i škripa snijega pod saonicama, pa opet muk . . . mir . . .

U kaminu pucketa vatra i bukti plamen, a kroz rupice plaze u tamu svijetlosivi traci, te trepte svijetlorujnim svjetlom ljupko i dražesno po podu, zidu, krevetu . . .

Baka sjedi na stôčiću pred kaminom sa malim usnulim unukom u krilu i ljušti krumpir. Sjajni se val svjetla, što izbija iz otvora na vratašcima, izlijeva, miče se i trepti, sad po ručici malog unuka, koju je turio u ustašca, sad po rujnim usnama, sad po oku, po čelu, po kosi – kao da ga draga, cjeliva – kao da mu šapuće neku otajnu, slatku priču; a cviljenje drva u kaminu kao da mu pjeva uspavanku . . .

U to zamnije zvono sa obližnje crkve, a njegovi zvučni, meki akordi trepte sad jače, sad slabije i čini mi se, kao da su još slađi, mekši, topliji, ljupkiji i velebniji u ovo doba. Potresuju ti akordi dušom poput najnježnijih zvukova violine, te me očaravaju i napunjaju nekim uzvišenim čuvstvom i pobožnošću . . . Osjećam kao da se spušta anđeo mira u moju dušu i napunja je slatkom čežnjom. Osjećam, kao da se krilim k zvijezdama i približujem prijestolju Svevišnjega na lakim krilima molitve, što mi je šapuću drhtave usne . . .

Napokon utihnuše i posljednji treptaji ove uzvišene glazbe tamo negdje u dalji – iza sniježnih poljana i injem pokritih šuma . . . Opet je sve kao i prije, tek je u sobi tama veća i čujem, kako baka iza kamina šapuće lagano, otegnuto staračkim usnama: „Zdrâvô – Mari – jo“ . . .

Oh, ja ljubim, ja volim, ja žudim, ja čeznem za ovom uzvišenom, otajstvenom poezijom sobe, kad sumrak se kriliti počne! . . .

II.

Došla je jesen sa svojim tužnim, mrkim i vlažnim dnevima. Sve je nekud poniknuto, snuždeno, zgureno – odasvud viri umiranje . . . Puste su poljane pokrite povenutom travom, na kojoj blijedo i sumorno blistaju rastopljene kapljice mraza. Stabla krile svoje gole grane, a bijesni sjevernjak zviždi između njih; šušti požutjelim lišćem, te ga sad diže u vis do olovnih oblaka, što se gusto zbili, te ne puštaju, da sunčani traci provire iza njih, da obaspu mrtvu prirodu – sad ga opet mota po zemlji i skuplja gdjegod za plotom ili zidom . . .

Nema pjesme – nema veselog cvrkuta ptičjeg. Sve je snuždeno, sjetno, sve je spopao teški osjećaj propadanja . . .

Tek večeri – ove duge bez kraja i konca večeri – one donose tako bujni, tako veseli i osebujni život. Sladak je i ugodan taj život, kad se kod toplog ognjišta, na kojem veselo plamsa vatra, ili u sobi uz toplu peć, sakupi proljet i jesen – mladež i starci . . .

Slatki su to i bezbrižni časovi puni topline, veselih čuvstava i pjesme . . . Djeve se vragoljanke priključuju k starcima, te ih mole i nagovaraju, da im pričaju svoje doživljaje i priče. Oni odbiju par gustih dimova iz svojih lulica, nakašlju se, te počnu već možda po stotiput čuvene priče i doživljaje, koje su doživjeli tokom svoga mukotrpnog života . . .

Ja bih se gdjegod kraj bake zgurio i slušao, a da se ni ganuo ne bih. Proživljavao sam te zgode u svojoj mašti. U njoj su se stvarale slike, krajevi, neznana lica, razni duhovi i prikaze, te bijesne zvijeri, s kojima su dolazili junaci priča u sukob . . . Drhturio bih od straha, kosa mi se ježila, a kad bih pogledao prema prozoru, činilo mi se, da vidim razne aveti, gdje cvile vani; al ipak sam nastojao, da ne odadem nikakva glasa od sebe, da me ne potjeraju spavati, te ne bih čuo tih strašnih, a opet meni tako slatkih bajka . . .

I u snu sam proživljavao ove vesele, tužne i strašne priče, a sjutradan sam opet jedva čekao, da slušam zgurivši se gdjegod, i da opet snivam o svemu, što bih čuo. Najvolio sam slušati, kad bi djed pričao svoje doživljaje iz vremena okupacije Bosne. Još mi i sada lebdi pred očima lik Turčina Ibre, kako sam si ga stvorio u mlađanoj maštи . . .

Kad bi starci prestali s pričanjem, tada bi momci i djevojke zapjevali starcima one starinske, tako mekane, tako nježne i ćutljive pjesmice. Još i sada, kao da mi zuji u ušima drhtavi staračkі djedov glas, kako zaneseno pjeva uz djevojke svoje najmilije pjesme . . . Dok bi on pjevao, baka bi nešto mrmljala i podrugljivo mu se smijala, ali se on nije dao smesti, nego bi još jače, još zanesenije pjevao. Iz očiju mu virila radost i zadovoljstvo, a meni se činilo, kao da postaje mlađi i ljepši, njegovi nabori sa lica kao da su iščezavali, a lice mu poprimalo mekši, nježniji oblik . . .

I kad bi se već slili posljednji akordi pjesme sa zviždukom bure i iščezli daleko negdje u tamnoj jesenskoj noći, djed bi još sav zanosan i razdragan sjedio i teško disao . . .

III.

Suton je pao! . . . Ja sjedim u djedovskoj bašči, na klupici maloj, zaklonjen od sviju strana tek ocvalim voćkama, i razmišljam o dnevima djetinjstva svoga. Ispred očiju mi se niže slika za slikom, događaj za događajem . . . Gledam ona draga lica, kojih je nekada bila prepuna kuća, a sada od svega ostadoše tek djed i baka, kao zadnji čuvari svetog očinskog praga. Gledam rasap obitelji, na koji je nagnala što nuždа, jer zemljište nije dostajalo, da prehrani toliku obitelj, a što opet „auri sacra fames“ zlatnih, toliko puta krvlju našega čovjeka omaštenih poljana američkih . . .

Sjećam se dobro, bilo je negdje u proljeće rano, tek snijeg stao da kopni, a tu i tamo već provirivali crni komadi zemlje između snijega, kad se u kuću našu počeše sakupljati ljudi. Ukućani bili snuždeni, a baka spremala rublje roneći ujedno krupne suze . . . Meni je to bilo čudnovato, te sam neprestano obilazio i pitao ujake, što je, a oni bi me tek tužno pogledali, pa opet odlazili nekud u selo . . .

Soba bila puna ljudi i žena, te nešto govorili i trpali u vreće rublje i druge stvari omotane papirom. Momci posjedali oko stolova, te pili i pjevali; dozivali ujake, nešto im govorili i nukali da piju, a oni bi tek snuždeno i turobno kimali glavom . . .

Pod noć me ujak Vjenceslav zovne iz sobe na dvorište, dade mi malu vrećicu, te me pošalje, da mu u njoj donesem zemlje. Nagrnuh rukama zemlje pod starom jabukom i napunih vrećicu. Ujaka nađoh na dvorištu, gdje zamišljen stoji. Kad mu predadoh vrećicu, upitah ga:

— „Što će ti, ujače, zemlja?“

— „Već ćeš to znati, kad“ . . . . Riječi mu prekine teški jecaj, a rukom prevuče preko očiju, da izbriše valjda suzu. Zatim poljubi vrećicu, strpa je u njedra i ode u kuću . . .

Kasno u noći upregoše konje pod kola, koja su bila puna ljudi. Nastane plač ukućana i onih na kolima. Dalje se ne sjećam, što je bilo, tek kad sam se

probudio, opazio sam baku, gdje se zgurila kraj peći, te roni suze, a kroz plač sam čuo riječi: „Kućo moja ostala mi pusta!“

Sjutradan mi bilo čudnovato, da ne vidim dvaju ujaka. Pitao sam za njih, i što će ujaku zemlja, ali nijesam razumio odgovora . . . Često sam otad ponavljao u sebi ujakove riječi, ali se ne mogoh dovinuti njihovu značenju . . .

Minuše otada već mnoge godine, a ja već posve zaboravih na vrećicu sa zemljom . . . Tek sad — kad sam se opet povratio u staru djedovsku kuću, u mili zavičaj, gdje mi svaki predmet, svaka stvarca budi davne slatke i tužne uspomene — sjetih se opet one vrećice zemlje i ujakovih riječi, a dušom mi prođe i slatko i bolno čuvstvo . . . U tom času, mislim, da sam pojmio one riječi i shvatio onaj žarki poljubac zemlje . . .

Zar ne, ujače? Ti si ponio grudu slatke djedovske zemlje, da te daleko tamo preko gora i mora u tuđoj neznanoj zemlji sjeća, da nijesi prognanik na ovome svijetu, da i ti imaš parče svoje domaje i očinskog praga . . .

Zar ne? Ti si je ponio zato, da u danima boli i tuge pod tuđim ledenim nebom možeš pritisnuti cjelov i proliti suzu na dio patnice majčice naše . . .

U tom času osjetih onu čistu ljubav našega puka za očinsku zemlju, koja mu često ne može dati svega, što treba, te se mora probijati po stranome svijetu, da prehrani svoje. Al ipak mu i odanle često misao k domaji leti. On ljubi i čezne za onom zemljom, u kojoj je prvo svjetlo ugledao, a koja i sama u teškim lancima stenje, te čeka sunce slobode.

Nonca:

Petak.

Brojile su djeve sate, kad će opet petak doći,
dan ašika i sevdaha,
duge su im bile noći i još duži pusti dani,
puni suza i uzdaha.

Ašigdžije vedri, mladi, ko proljetno žarko sunce,
što usnule nade budi,
nakićeni, puni sreće; nova im se pjesma diže
iz junačkih snažnih grudi,

pa zanaša cure mlade. Zakucat će mnoga halka,
uzdrhtat će srce svako
u mahali punoj moma. Nadošo je evo petak,
tko bi sada jošte plako!

Veselje se svuda ćuti. Kapije se otvaraju,
a na njima cure mlade
očekuju svoje momke. Iz oka se suza toči,
i uzdah se teški krade,

kada dugo dragog nema. A kad ipak dragi dođe,
da pozdravi milo lane,
sa čevrmom pozlaćenom, što no ju je ona vezla,
sunce će joj tad da svane.

Don Kerton:

Oj Dodolo!

Oj Dodolo, što se smiješ? — oj!
Na rodne je pala njive
proljet blaga,
i pale su rosne kiše,
odbjegnule magle sive,
buji snaga.
Oj Dodolo, luzi ore,
na grmovlje zelen pada,
svud pastirske vatre gore,
uz njih sjedi Vesna mlada.

Oj skoro će slavskim poljem — oj!
znojeći se plug povući
gojni voli,
i ljudi će uz njih ići,
mirni, vedri pjevajući.
A po doli,
zavesti će Vesna kolo,
uz nju Dabog, Stojan, Lada,
Oj Dodolo!
sm'jeh će pasti na okolo,
sm'jeh i pjesma, ob'jest mlada.

Oj Dololo, što se smiješ? — oj!
Daj porosi slavske gore,
zemlju našu,
kud se šeće Momir mladi
sa Grozdanom, kćerkom Zore,
tražeć pašu
konju svome kićenomu,
što ih nosi kroza cv'ječe,
kroza cv'ječe slavskih gora
na Rujanu u proljeće.

Oj prečista, bistra proljet — oj
na rodne je pala njive
proljet blaga,
i pale su rosne kiše,
odbjegnule magle sive,
buji snaga.

B. J. K.:

Moskovska kozerija.

Opći pogled — ikonostas u čekaonici — niz izvoščika — crkve — moskovska pobožnost. — — Kremlj — Bogorodica Iverska — hram Vasilija Blaženoga — moskovski golubovi. — Carska vrata — uspomena na zagrebačka Kamenita vrata, Dverce i Markov trg — car-top, car-zvono. — — Mješavina domaćeg, istočnog i zapadnog elementa — ruski pojam Evrope — „zagranica" — šikarne moskovske ulice. — — Dvornici, švejčari, vratari — moskovski študent nekada i danas. — — Reakcija — sveučilišni formalizam — đački sastanci i đačka društva. — — Moskovske študentice — ruska „serdečnost".

I.

Kad ugledah Moskvu prvi puta još iz željezničkog coupé-a, htjedoh je nazvati „šarena Moskva".

More zelenih krovova, crvenih, žutih, sivih zidova i zvonika, a među njima posijano mnoštvo zlatnih kupola, kupolica i krstova. — Kad se s kolodvora uputih u grad, svaka mi se činila sitnica interesantnom, svaka mi stvarca pala u oči, pa mi se činilo čudno, što ljudi prolaze mimo ne svraćajući pažnje ni na što i žureći se samo svaki za svojim poslom.

Oni prolaze ravnodušno mimo velikog rasvijetljenog ikonostasa u čekaonici postaje, tek se po koji mužik zaustavi krsteći i klanjajući se do pojasa, a meni je začudna ta reska razlika između šumnog i bučnog kolodvorskog života i tihog treptanja svijeća i drhtanja zavjesa pred ikonom Majke Božje. Mi smo previše navikli dijeliti religiju od života.

Na izlazu iz kolodvora zagledah se u niz „izvoščika", a ja sam prije vrlo rado čitala o njima, jer oni čine takvu karakternu crtu Moskve, da ona bez njih valjda i ne bi bila Moskva. I sada ih mogu vidjeti, kako sjede na visokom boku svoje visoke, uske i dosta nespretne „proljotke", u tamno-modrim kabanicama, prepasani šarenim pojasom, noseći na glavi originalni šešir, koji zapravo i ne bi smjeli nazivati šeširom, jer se u njemu nalazi i od šešira i od kape i od cilindra po koje svojstvo.

Nedaleko kolodvora stoje „triumfalna vrata", čuvajući spomen na godinu 1812., kad je ovim putem Napoleon izašao iz Moskve. Dalje putem nalazimo mnoge znakove ruskog života, koji su domaćem čovjeku obični, a nama novi. Tako imade

veliko mnošto crkvi, i nije pretjerano rečeno, da bi Moskovljanin mogao svaki dan ići u crkvu, a da cijele godine ne bi trebao poći dva puta u istu, jer ih doista ima kao u godini dana. A kraj toga svagdje po kakva ikona ili časovnja (nešto slično kapelici, no veoma malenoj i otvorenoj, tako da se u nju mogu smjestiti samo ikonostas i kandelabri).

Događa se, te čovjek prolazi ulicom, a tamo se eno izvoščik pridigao na boku, otkrio glavu i krsti se nebrojeno puta; ili baka stane nasred ulice pa se klanja, a i poštovani „kupec" skida kapu. Česta takva pojava čini se u početku veoma neobična, pa nehotice čovjek traži očima, kome to oni daju počast, a to biva kakva malena slika, ikona ili crkva čak u drugoj ulici, kojoj se oni klanjaju znajući, da je tamo crkva, dok je drugi i ne opažaju.

II.

Kad se stadoh pobliže upoznavati s gradom, pođoh najprije u Kremlj.

Nema valjda riječi, koju bi Rus izgovarao s toliko poštovanja, kao kad kaže „Kremlj". Jer srce je Rusije Moskva, a srce Moskve Kremlj.

Zapravo je to jedan dio grada, koji stoji na brežuljku, okružen zidinama. Nekada je samo to bio grad, a sve iza zidova smatralo se predgrađima. Danas se je grad raširio na sve strane, i za Moskvu – rijeku, koja teče pod zidovima. Ovi zidovi danas dakako ne bi mogli poslužiti kao zaštita ili utvrda — već stoje tu kao slavna uspomena.

Kremlj je s toliko vrata i raznih ulaza spojen sa ostalim gradom, da ga zidovi nikako i ne dijele od njega; no oni sa mnoštvom malih kula, tornjeva i tornjića, koji se odrazuju s jedne strane u rijeci, pridaju mu veličanstvenost i fantastičnost. Nema tamo mjesta, koje ne bi bilo spojeno sa mnoštvom uspomena na carska i još kneževska vremena. Pred samim se zidinama prostire s jedne strane „Crveni trg", koji je u uskoj svezi sa Kremljem i po položaju i po istoričkim uspomenama, te je i on osobitim načinom zidom odijeljen od ulice tako, da se i na nj ulazi kroz dvoja vrata. Uz taj zid prislonjena je časovnja s ikonom čudotvorne Bogorodice Iverske, kojoj se iz dalekih strana Rusije dolazi pomoliti mlado i staro, tako, da pred njom vječno gori mnoštvo svijeća, što ih pale oni, koji dolaze tražiti pomoći. Ta je Iverska ikona uopće u takvoj časti, te i članovi carske porodice, dolazeći u Moskvu, najprije idu da se njoj poklone.

Kod ulaza na „Crveni trg" opažamo nenadano veličanstveni hram Vasilija Blaženoga, što ga čovjek prije ne može ni da vidi iz daleka, osim ako ulazi sa strane, gdje teče rijeka. Hram se diže na pozadini prostranog trga, te čini utisak ogromne, veličanstvene, šarene i ujedno dražesne — igračke.

Promatrate li pojedinosti, čini se, da među onim mnoštvom kupola, kupolica i zavoja nema jedinstva, jer je svaka svog oblika i vrste, pa ipak sve zajedno čine tako čudnu harmoniju. Ne zna se, je li čudnija kompozicija forma, ili onih boja, koje kroz četiri stotine godina, izložene utjecaju vremena, nijesu gotovo nimalo izgubile svoga sjaja. Gotovo je teško vjerovati, da sve postoji kao fantastična pjesma, sazidana iz — kamena. Kažu da je „grozni car" lišio pjesnika-graditelja očinjeg vida, da ne gradi ništa više tome slična. I zaista je ta građevina samo jedna na svijetu.

Pred hramom se nalazi „lobnoe mjesto", gdje su se vršile javne kazne. To

neposredno susjedstvo poezije i užasne zbilje isto je tako čudno kao i duša Groznoga, koji se je mogao ushititi umjetninom, dakle je znao shvaćati, no zato se u isti mah mogla u njegovoj duši roditi misao o tako okrutnoj nagradi umjetniku.

Tamo još malo dalje, na trgu, građanin Minin pokazuje rukom knezu Požarskomu smjer, kojim treba poći spasavati domovinu od neprijatelja — spomenik veličanstven!

Na trgu, pred hramom, sakuplja se mnoštvo golubova, koji podsjećaju na venecijanske sa Markova trga. Zašto se oni skupljaju baš na takvim mjestima? Ili oni vole slavne uspomene?

S trga vode na Kremlj „carska vrata", kroz koja nijedan pravoslavni Rus ne će proći ne otkrivši glave. Tuda ulaze carevi, kad dolaze na krunidbu. Rusima je narodna svetinja isto tako sveta kao i vjerska, a Kremlj je hram uspomena. Tamo je carski drevni dvorac, mnoštvo crkava i manastira, koji jedan kraj drugoga stoje tako blizu, da se je teško snaći, gdje prestaje jedan, gdje li počinje drugi. Kod starih građevina nije se tu uopće nimalo pazilo na položaj, a sve su one u staro-ruskom stilu, koji je mala varijacija bizantskoga. U katedralama (sobori) nalaze se grobnice ruskih knezova, careva i mitropolita, od kojih neke drže svetima. Ti se sobori odlikuju više drevnošću, bogatstvom i sjajem, nego li ukusom i ljepotom. Svuda stare, potamnjele ikone u bizantijskom stilu, često bogato ukrašene biserom i dragim kamenjem.

U tim istim hramovima krunili su se i sahranjivali nekoć ruski carevi, a prije sto godina zaštitila se ondje od zime Napoleonova vojska.

S kakvim strahom, s kakvim počitanjem dršće mnogo mlado srce ulazeći kroz ta vrata! Ta kome od nas nije poznato ono čuvstvo male djevojčice ili dječaka, kad je prolazio prvi puta gornjim gradom — Dvercem, Markovim trgom, Kamenitim vratima, nakon što je već pročitao Šenoine romane? A ti naši spomenici govore tako nejasno i tako tužno! — Možda je i naivno činiti takvu poredbu, no ona se sama javlja. Tuđe poštuj, a svojim se diči! Dà, ja mogu tuđe poštovati mogu se i pokloniti istinitoj veličini, a diviti se i ljubiti mogu samo svoje, jer „domovina kakva bila — —" pa čovjek i nehotice sve s njome poređuje. Naši su spomenici spomenici borbe, krvi, muke, dok se ovdje redom s takvima dižu oni, koji svjedoče bogatstvo, sjaj, moć.

One topovske kugle, što se u malim piramidama nanizale oko carskog dvorca s jedne strane, i red topova s druge, što no su zarobljeni u rusko-francuskom ratu, zajedno sa golemim car-topom, ne svjedoče li o prolivenoj krvi, o borbi, — ali i o pobjedi i slavi? A nije li ono ogromno car-zvono, što se nalazi u susjedstvu na carskom trgu, možda hir mogućeg cara? A krst, postavljen na mjestu, gdje je pala žrtva prve bombe, nije li spomenik očajničke borbe naroda, kome je vid potamnio u tmini neznanja i nekulture i koji je učinio posljednju kretnju očajnika, da se oslobodi iz mraka?

Zato će i svaki ruski „mužik" iz sela i „kupec" iz provincijalnog gradića, došavši u Moskvu, poći najprije u Kremlj, i ako nije prstom pokucao na car-zvono, popeo se na zvonik Ivana Velikoga, odakle se pruža krasan vidik na Moskvu, ako nije prošetao arkadom, koja okružuje spomenik Aleksandra II., gdje je na stropu mozaik sa portretima vladalaca ruskih od knezova do Aleksandra II., — onda nije bio u Moskvi.

III.

Čim ste prestupili zidine, iza kojih prestaje Kremlj, prestaje i tišina, i pred vama je šumna, trgovačka Moskva. Teško je karakterizirati Moskvu: u njoj se je ujedinio domaći elemenat sa istočnim, i još više zapadnim utjecajem. Ona je veliki evropejki grad samo po tome, jer je zaista veliki grad i nalazi se u Evropi; no nazivati je tako ipak nije pravilno. Evropom u geografskom smislu zovu Rusi ono, što i mi, t. j. veliki azijski poluotok, koji graniči na istoku Uralom, i t. d., no inače je izraz evropejski ovdje gotovo identičan sa onim »zagranični«, kako Rusi zovu sve što dolazi iz zapadne, kulturne Evrope. Tako oni ne će »za granicom« nazivati Kinu, koja se prostire iza istočnih granica Rusije.

Utjecaj je zapadne Evrope bio tako velik u Rusa, da mu se oni nikako ne mogu oteti, premda su danas kulturu razvili u svim njezinim granama do takve visine, te rijetko moraju ustupati zapadu. — Osobite su poklonice »zagranice« (заграницы) ruske dame. Sve novosti i istančanosti toaleta dolaze iza granice, pa »zagranični« znači isto, što i »prve vrste« ili »najbolji«, a trgovci opet znadu izrabiti tu slabost, te nalijepe na domaće stvari marku od carinare, što stvari odmah povisuje cijenu.

Jedan mi je znanac pripovijedao istinitu anegdotu, kako je k njemu neki dan došla jedna žena nudeći mu na prodaju amerikanske rupce. Kad je on posumnjao o tome, jesu li ti rupci vidjeli Ameriku, jer su bili veoma slični onima iz domaće tvornice, stala je ona tvrditi, da je sama živjela prošle godine — petnaest vrsta iza Amerike.

Rusi putuju recimo u Petrograd, u Kijev, na Kavkaz, no nikada ne vele, da putuju u Njemačku, Italiju, Francusku, već prosto — za granicu.

Moskva je pravi ruski grad, ili kako je zovu za razliku od modernog Petrograda — »veliko rusko selo«.

Ono nekoliko »šikarnih« ulica, kojima se Moskovljani diče, čine se takvima — u poredbi s drugima, gdje su kuće većinom na jedan kat ili prizemne, ulice krive i nepravilne. U centru grada nalaze se najsjajniji bogati dućani u susjedstvu sa malim »lavkama« napola u zemlji, nedaleko modernog hotela prosti »kabak«, kraj malene kućice stoji gospodski »osobnjak« ili velika, moderna kuća. Kod privatnih starih građevina više se obraćala pažnja na nutarnji sjaj i »udopstvo«, dok se tek kod novih građevina stalo paziti na izvanji stil i ljepotu.

IV.

Sve što je izmislila ljudska kultura i civilizacija našlo je mjesta i u drugoj ruskoj prijestolnici, no ni moderno ustrojene kuće ni mnoštvo telefona, elektrika, centralno loženje, liftovi, tramvaji i automobili po ulicama, nijesu mogli dati starome ruskom gradu evropejski izgled. Još uvijek prevladava u kući ruska peć sa »dušnikom«, a na ulici »izvoščik« i »lihač«. Kraj modernih uredaba proviruju ostaci bojarskih vremena i istočni utjecaj. Nebrojeni su dvornici, kurjeri, švejčari, vratari, kojima je sav posao u tom, da otvaraju i zatvaraju vrata, ili da oblače i svlače kabanice. Kad sam jednom spomenula, da je to suvišan trošak i čudno protuslovlje, da na demokratskoj universi ima nekoliko desetaka livriranih ljudi, koji svlače i oblače većim dijelom stare i iznošene kabanice siromašnih studenata,

ili da kao počasna straža stoje za vrijeme predavanja pred auditorijem, rekli su mi, da je to nužno, jer kamo bi inače velegrad metnuo one stotine i tisuće ljudi, koji sa svih strana dolaze da traže zarade i hljeba, jer i onako ih ostaje mnogo, koji se gladni i poluodjeveni vuku po ulicama proseći milostinju. Nema valjda grada, koji bi imao toliko mnoštvo prosjaka, jer njih ovdje ima takovo mnoštvo, da čine posebne kategorije prema tome, na koji se način domišljaju da prose ili da pobude samilost.

Za duševnom i za fizičkom hranom kupi se u Moskvu mnoštvo ljudi sa svih najudaljenijih i najrazličnijih krajeva Rusije. A majčica Moskva prima sve u svoj hladni naručaj, tek jedne nastanjuje u raskošnim stanovima, a druge u prenoćištima, gdje se za tri kopjejke dobije ležište i čaj. I te tri kopjejke treba prije isprositi na ulici.

A i onima, kojima daje duševnu hranu, često uskraćuje fizičku. Mislim ovdje đaštvo. Jedva će se igdje drugdje naći toliko siromaštva među đaštvom i toliko ustrpljivosti i ustrajnosti, da se podnosi to siromaštvo.

Mi tamo kod kuće imamo o ruskim studentima, a osobito o studentkama čudne pojmove, koje smo primili s jedne strane iz Turgenevljevih romana, a s druge iz novina. Sad nam se čini, da je ruski đak jedini i glavni nosilac kulturne misli, koji sav svoj život gladujući filozofira o »transcendentalnom«, kako to pokazuje Vojnović u svojoj »Gospođi sa suncokretom«, kad dovodi na scenu ruske študente da se prošeću, karakterizujući ih time tobože.

Ili ih pomišljamo kao mrke revolucionarce, gdje u zadimljenoj sobi, kod slabog svjetla petrolejske lampe, drže tajne sjednice, ili — prave bombe.

Ovakvo mišljenje nije dakako posve krivo, jer je bilo i jednih i drugih tipova, a i danas će se naći koji, no sve to nije bilo tako romantično, kako se nama čini, kad gledamo iz daleka, kroz prizmu romana i njemačkih novina.

Bilo je to u četrdesetim godinama prošloga vijeka, kad su postojali idealni đački »kružki«, kao što je bio onaj Bjelinskoga, iz kojega su izašli mnogi pisci, pjesnici i kritici.

Prosvjeta i obrazovanost bili su tako potišteni, da čovjek, koji je i malo imao želje za znanjem, nije mogao da diše u toj atmosferi. Sveučilište u Moskvi, ako je i postojalo, nije ni iz daleka moglo udovoljavati kulturnim potrebama, jer je bilo na malo višem stupnju nego li na početku 19. vijeka, kad je cenzura zabranila štampati knjigu o škodljivosti gljiva, jer su gljive posno jelo, pa se je u tom vidjelo nešto protivno crkvi. Još se je teško osjećao utjecaj 16. vijeka, koji je do vrhunca razvio ideju apsolutizma, a ujedno spojio ideju države sa idejom crkve, koji je zamijenio pojmove neautentičnih, apokrifnih knjiga sa uopće zabranjenim knjigama, kad je autoritet pisma bio jednak onome sv. Pisma. Dok je zapadno svećenstvo bilo nosiocem kulture, bilo je istočno na posve niskom stupnju obrazovanosti, tako, da se je prosta pismenost smatrala i najvišom obrazovanosti. Ta neobrazovanost svećenika, jedinih učitelja naroda, teško se je osjećala u Rusiji.

Ondašnji mladi ljudi, do kojih je dopro već po koji otklik sa zapada, nisu se zadovoljavali onim što je davao universitet, pa su stali učiti i raditi sami. Oni uče njemački i francuski jezik, čitaju i prevode zapadne pisce i filozofe, raspravljaju o filozofskim temama, a onda, kad izlaze iz đačkih klupa i polaze u svijet, nose sa sobom svoje nove ideje i znanje i šire ih u ruskom društvu.

Danas nisu više takve prilike. Postoje državna i još bolje narodna sveučilišta, škole, kazališta, literarna, muzikalna i umjetnička društva. Umjetničko se kazalište u Moskvi drži prvim na svijetu. Prema tome je obrazovanost mnogo dostupnija, ako i nije tako kao drugdje.

U Rusa su veoma jasno izražene specijalne slavenske crte karaktera, pa i ona, da su malo ustrajni. Nijemac će se prihvatiti posla i raditi proračunano, mirno, ustrajno, bez oduševljenja, no dovest će djelo do konca, a Slaven će raditi vatreno, uzbuđeno, oduševljeno, a onda će se umoriti, i kad ne uspije, „mahnut će rukom“ ili „odložiti na drugo vrijeme“.

V.

Danas vlada reakcija na ono razdoblje. — Đački je život veoma potišten, a na univerzi i nema života. To donosi sobom već sama vanjska uredba i silni formalizam. Sveučilište ako i ima ogromne zgrade, sve su one odijeljene jedna od druge; nema jedinstva, kao na našoj, ako i siromašnoj „alma mater“. Svaki fakultet ima svoju zgradu, svoj ulaz, a ući može samo đak s legitimacijom, koji ide na predavanje, jer stoji jaka kontrola, koja pazi, da u zgradu uopće ne uđu „profani“.

Kod toga ne može biti ni govora o sastancima ili đačkim skupštinama u vestibulu, kojega ni nema. Nedavno je jedan đak u anatomičkom teatru stao govoriti nešto, što se nije strogo ticalo medicine, i odmah se pojavila policija.

Kod takovih prilika, dakako da su se đaci zavukli u svoje stanove, pa raspravljaju rađe kod samovara, u uskom krugu. A taj poslovični ruski samovar ima zaista svoju lijepu stranu. Kako se večera smatra suvišnom raskoši, potrebna je u večer neka okrepa, pa kad poslije predavanja, instrukcija i drugog rada dođe đak kući u svoju tijesnu i većinom vlažnu sobu, čini se samovar, koji kipi i šumi, kao živo biće, što daje neku prijatnost stanu. Kraj čaja ugodnije teče razgovor, ako se sastanu prijatelji, pa i kad zapne razgovor, nudi domaćin čaja, koji ispunja vrijeme među razgovorom, dok dođu nove misli.

Ni kavanskog đaštva nema ovdje, naprosto zato, jer nema ni kavana, t. j. kavana u našem smislu. Naša sveučilišna društva zamjenjuju ovdje tzv. „zemljačestva“, koja obično imadu za cilj materijalnu međusobnu pomoć, pa zato priređuju „večerinke“ sa koncertom i plesom. Članovi su zemljaci iz jedne gubernije, koji se sastaju obično u stanu kojega đaka. Ima i tzv. „biro truda“ (bureau) koji opet ima za zadaću da nalazi đacima zaradu, da se brine za jeftinu hranu i dr., dok muzikalnih, literarnih, ili takovih kao naš ABC, nema ovdje.

Tako je sav đački život potisnut u privatne stanove, a tu ima više intimnosti, veselja i priprostote, nego li mrke ozbiljnosti.

VI.

A studentice? Ovdje djevojke ne polaze sveučilište, već više ženske kurzove, koji imaju otprilike isti program, i ne zovu ih ovdje nikada studentkama, već kursistkama. Onoga tipa emancipatke ili sufragetke, nijesam ovdje srela. Sve su to djevojke sa svim posve ženskim dobrim i zlim stranama. Među dvije tisuće naći će se dvije, koje su ostrigle kosu, i jedna koja je obukla studentsku „kurtku“; a još više nego dvije i takvih, koje dolaze na predavanja da pokažu toalete, no

takve iznimke samo potvrđuju pravilo. Djevojke većinom živu same, same i zarađuju. Dakako, da ih ima i veoma slobodnih i bučnih, koje mnogo podsjećaju na tipove naših licejki, tek na svoju slobodu imaju više prava, jer rade i mnoge se same hrane.

*

Kako je izvanji đački život suhoparan i formalan (mnogo čini i uniforma, koja sveučilištu daje izgled vojarne) toliko je nutarnji život, kraj mnogog siromaštva i čestog stradanja, dosta veseo.

Ona glavna crta ruskog karaktera je „serdečnost“. Đaci se veoma lako združuju i upoznavaju. Kad sam prve dane iza dolaska sjedjela sama u svojoj sobi, došla je k meni susjedica, kursistka tehničarka. Znajući od domaćice da sam studentka i da sam sama, smatrala je dužnošću, da me povede k sebi, jer u samoći se javlja „taska“ i „skuka“.

A isto se tako lako upoznaju i ostali študenti, što je znak slavenske familijarnosti i donekle demokratskog shvaćanja života.

H. Strauch:

Postanak i razvitak hrv. sveučilišta.

Iza tmurnih i čemernih dana potištenosti i klonulosti jasno zasinu godina 1860. te uli u duhove nove snage i dade poleta mislima i djelima. Kako je god odjeknuo te godine život po cijeloj Monarhiji, tako je isto i po hrvatskim krajevima, samo ovuda još snažnije i krepčije. Zamislimo se malo u oduševljenje tadanjih „domorodaca“ za narodni rad i napredak. Dižu se narodne institucije, niču različiti zavodi, a u svakomu većem nastojanju zrcali se ne samo hrvatska ideja nego i ideja jugoslavenska. Čini se, da je onda bilo dalekovidnije i svijesnije shvatanje jedinstva nego što je bilo još prije kratkog vremena.

Probuđeni narodni duh težio je za usavršivanjem i za raširenjem svoje individualnosti. A gdje će moći to bolje postići, nego li na valjanom sveučilištu, koje bi odgovaralo svim njegovim potrebama i koje ne bi odgajalo samo ljude za različite službe, nego bi stvaralo samostalne ljude znanosti i narodnog rada? Lijepo je istaknuo zadaću hrvatskog sveučilišta dr. Pavao Muhić u jednom saborskom govoru,[1] gdje veli: „Zaista nije obsjena sveta naša misija na iztoku, jer se narodi samo po srodnih narodih preporoditi, civilizirati mogu“. Naša je „plemenita i uzvišena zadaća, da kulturu i civilizaciju evropsku, očišćenu od pljesniva zapadnoga, prelijemo u jugoistočne strane Evrope, u narode, koji su tijelo od tijela našega, krv od krvi naše“. Tako se je počelo žilavo i ustrajno raditi, dok napokon ne bi 19. listopada 1874. otvoreno u Zagrebu hrvatsko sveučilište.

Prije nego prikažem nastojanja oko osnivanja hrv. sveučilišta u zadnjem deceniju neposredno prije samog osnutka, moram barem u glavnim potezima

[1] Dnevnik sabora god. 1861.

ocrtati, koliko se je radilo prije na toj stvari. Kako sveučilište pretpostavlja neki stanoviti stepen naobrazbe, a ove bez škola nije gotovo moguće zamisliti, to je potrebno, da se letimice osvrnem na razvijanje škola u Hrvatskoj. Do izmaka XI. v. nalazila su se sva učilišta uz samostane i uz biskupske crkve. Učitelji su bili isključivo duhovnici, a učenici su se odgajali za duhovnike. Prvu javnu, svakomu pristupnu školu, osnovaše u Hrvatskoj pavlini g. 1582. u lepoglavskom samostanu. Ova je škola dugo vremena osamljenom. Istom dolaskom isusovaca bi osnovana u Zagrebu gimnazija, a zatim akademija (1669.). Poslije htjedoše isusovci da uzvise akademiju na sveučilište. To bi bili i postigli, jer je car Leopold bio izjednačio njihovu akademiju sa sveučilištima, da nijesu tražili odveć veliku neovisnost, koje im hrvatski sabor ne htjede da prepusti. Uza sve to razvijala se je akademija do Josipa II., kad je uvedenjem generalnih sjemeništa odijeljena od akademije bogoslovija. Pošto je već prije toga bio ukinut red isusovaca, popunjene su akademičke stolice drugim silama, koje su nastavile započeti rad. G. 1790. mole sabor hrvatski, neka poradi oko toga, da se osnuje hrv. sveučilište ili da se barem uvede na akademiji kirurgija. To im ostade bez uspjeha i tada i g. 1840. Ove je potonje godine postignut ipak jedan znamenit uspjeh, jer je te godine podignuta stolica za hrvatski jezik. Do g. 1850. imala je akademija dva fakulteta: pravoslovni i mudroslovni, svaki sa dva tečaja. Te su godine ukinuti mudroslovni fakulteti, a predmeti, koji su se predavali na njima, preneseni su na gimnazije. Tako postadoše pravoslovni fakulteti pravoslovnim akademijama, koje su u Ugarskoj i nadalje imale samo dva tečaja, dok je zagrebačka akademija proširena za jedan tečaj. Za postignuće doktorata morao je svaki opsolvent proboraviti barem dva a kasnije četiri semestra na kojem sveučilištu. Naučna osnova zagrebačke pravoslovne akademije bila jo vrlo ograničena, jer se je držalo, da joj je jedinom svrhom odgajati činovnike. Otvorenjem sabora g. 1861. otpoče nova faza u narodnom životu, i te godine započinje pravi rad oko osnivanja sveučilišta.

Iza prijedloga Strossmayerova u saboru o osnivanju „jugoslavenskog sveučilišta“ stvoren je saborski članak CI. „o oživljenju jugoslavenskoga sveučilišta i trošku za nj“, u kojem se „zaključuje preuređenje pravoslovne akademije u potpun fakultet“, zatim uvedenje filozofskog fakulteta, te „primaljskoga i veterinarskoga zavoda“. Ujedno je poslana kralju predstavka, u kojoj se veli: „Osnova za to sveučilište jugoslavensko u Zagrebu“ — „počiva, što se bitnosti tiče, na onih načelih, na kojih su ustrojena sveučilišta u srednjoj Evropi u obće, a napose u monarhiji austrijskoj“. U saboru i izvan njega poveo se živahan rad. Strossmayer daruje uz 50.000 for. gotovine svoju velikožupansku plaću, dok god bude nosio ovu čast. A da se dokaže potreba sveučilišta, upravljaju 272 đaka Hrvata, koji su bili na različitim stranim sveučilištima, adresu na sabor. Uspjelo se toliko, da je 1868. pravoslovna akademija proširena još za jedno godište, te je imala odsada 4 godišta, a apsolventi su mogli polagati ispite i rigoroze i biti promovisani na svakom sveučilištu Monarhije. Godinu dana iza toga zahtijeva sabor najodlučnije, da se bar u načelu osnuje sveučilište, pa da se pravoslovna akademija pretvori u pravoslovni i državoslovni fakultet, da se uvede filozofski fakultet, sa stolicama filozofije, historije i filologije i da se nadbiskupski licej zagrebački pretvori u teološki fakultet. Zgodno je tada primijetio dr. Rački u saboru, da 7 milijuna Nijemaca imaju 4 potpuna sveučilišta, 5 milijuna Madžara dva, dok „mi na

cijelom jugu nemamo sveučilišta, a ipak nas u ovoj samo monarhiji ima do 5 milijuna“. Napokon se je uspjelo nakon tolikog truda i muke, natezanja i čekanja, urgiranja i moljenja i jedva jednom stiže potvrđen „Zakonski članak sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 5. siječnja 1874., ob ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu“. Sveučilište ima sva četiri fakulteta, što ih treba uvesti, kako se određuje u VI. odsjeku zakonskoga članka. Pravoslovni i bogoslovni fakultet uvađaju se odmah potpuno; filozofski se fakultet ima uvesti i za tri godine potpuno urediti tako, da će imati samo tri godišta (četvrto je godište uvedeno istom g. 1892.); a liječnički će se otvoriti tek onda, kada se osiguraju sredstva za njegovo uređenje i uzdržavanje. „To je naše sveučilište“, govorio je prvi rektor Matija Mesić pri svečanom otvorenju, „onako uređeno i ustrojeno, kao što su ustrojena sveučilišta srednje Evrope, a ponjima sveučilišta naše monarhije, te prema tom imade i svrhu njimi jednaku“, samo što će mu biti osobitom zadaćom, „da se osvrće na individualnu narav i ćud naroda svoga, te da istražuje i ispituje misli njegove i nazore o svijetu i čovjeku i njegovih životnih odnošajih“.[1] Tim je riječima izražena jednakopravnost našeg sveučilišta s ostalim sveučilištima, a ujedno označena i njegova svrha. Zanimljivo je, da su i Slovenci pozdravili naše sveučilište kao svoje.

Još mi preostaje, da se osvrnem na šumarsku akademiju, koja je osnovama g. 1897. kao krilo filozofskog fakulteta sa tri godišta. G. 1899. dobila je i četvrto godište, a ujedno joj je te godine priključen istom osnovani geodetski tečaj. U zadnje se vrijeme radi oko toga, da bi se gospodarska škola iz Križevaca prenijela u Zagreb te zajedno sa šumarskom akademijom spojila u samostalan ekonomski fakultet. Geodetski bi se tečaj priklopio tehnici, koja bi se već jednom mogla i osnovati. Da apsolvent naše šumarske akademije dobije u Hrvatskoj javnu službu, mora polagati u Pešti na madžarskom jeziku ispit nakon dvije godine prakse. Time je naša šumarska akademija dobila reciprocitet sa šćavničkom. U novije se vrijeme radi oko toga, da se spomenuti ispit ipak polaže u Zagrebu na hrvatskom jeziku.

Time bih u najkrupnijim crtama prikazao historiju hrvatskog sveučilišta u Zagrebu. Koliko je bio njegov osnutak opravdan i koliko je njegova svrha idealna, toliko je neopravdano i nisko smetanje s raznih strana u njegovom razvijanju. Reciprocitet s austrijskim sveučilištima ne bi bio od znamenovanja samo za đake Hrvate iz Cislitave nego za cio narod. Jer time, što se naš najviši zavod, predstavnik hrvatske kulture zapostavlja, time se vrijeđa i narodna čast. Stoga je doista čudnovato postupanje nekih krugova, koji hoće da ovu opću narodnu stvar upotrijebe u sebične svrhe, i na taj način odgađaju reciprocitet do zgodna vremena, kada će moći izvući što veću korist.

Sloboda je našega sveučilišta skučena i ono ne može uza sve nastojanje profesora da daje narodu onakve ljude, kakve bi moralo, i da jasno izrazi narodnu individualnu kulturu. Potrebno je više slobode i više samostalnosti. Kako je već pri osnivanju naglašivano, hrvatsko sveučilište u Zagrebu ima veliku ulogu u životu svih južnih Slavena. Ali kako će vršiti tu svoju zamašnu zadaću, kad je ne može u potpunoj mjeri da vrši ni u najbližoj okolini, jer mu sa svih strana stavljaju smetnje? Već je zadnji čas, da se naša „Alma Mater“ digne na visinu,

[1] Spomenica na svečano otvorenje hrv. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.

koja joj po svim pravima pripada i da se time ujedno podigne i ugled hrvatskoga naroda.

Na medicinski se fakultet nije mnogo mislilo, a koliko se je i mislilo i radilo, malo se je uspijevalo. Uspjeh svega nastojanja oko osnutka ovoga fakulteta postignut je 1892. g., kada je određeno, da se svake godine u zemaljskom proračunu u tu svrhu votira 20.000 K.

Zakonski članak od g. 1874., na kojemu se je temeljilo dotadašnje uređenje hrv. sveučilišta, promijenjen je u nekim tačkama zak. člankom 1894., koji vrijedi i danas, samo što su ove godine (1913.) uvedeni za filozofe novi propisi, koji su takovi, te po svoj prilici nema nijedno austr. sveučilište ovako strogih zahtjeva.

Kako se god radilo do g. 1874. oko osnivanja hrv. sveučilišta, tako se od ove godine dalje vrti sve nastojanje oko njegovoga reciprociteta. Odmah godinu dana iza osnutka poslana je prva predstavka u pogledu reciprociteta. Ko će znati, koliko ih je poslano od onda pa do dana današnjega. Uza sve to, što se je gotovo svake godine uvela koja zgodna institucija, što se je uređenje same univerze usavršivalo, te je ona u mnogom pogledu nadvisila i prve austrijske univerze, ipak nijesu još do danas u punoj mjeri priznati ispiti, položeni na našemu sveučilištu, jednakopravnima s ispitima austrijskih sveučilišta. Riješenje na predstavku od g. 1875. stiglo je istom tri godine kasnije i dobacilo nam nekoliko mrvica, kakvih još i danas dobivamo – kao milostinju. Tim se riješenjem podjeljuju pravnicima iste one pogodnosti, koje su g. 1868. dobili slušači pravoslovne akademije, samo s dodatkom, da Dalmatinci i Istrani moraju polagati sudstvene, političke i sve stroge ispite na kojemu austrijskom sveučilištu, žele li da postignu u Cislitavi javnu službu. Žele li i filozofi ovo, moraju proboraviti jednu godinu i položiti profesorski ispit na kojoj austrijskoj univerzi. God. 1902., a pobliže god. 1903. priznati su pravnički ispiti i u drugoj polovici Monarhije, samo što treba ispit iz nekih predmeta sudstvene i političke grupe polagati u Beču pred posebnom komisijom, ali na hrvatskom jeziku. Povjesno-teoretički je ispit već otprije priznat i u Cislitavi.

Razumije se samo sobom, da je za doktorat kao i svagdje potrebna „nostrifikacija.“

God. 1882. osnovan je na filozofskom fakultetu farmaceutski tečaj, koji je poslije nešto malo reformisan. Koliko praksa pokazuje, apsolventi su ovoga tečaja izjednačeni s apsolventima farmacije austrijskih sveučilišta. Tako isto prilike sile, da se i profesorski ispiti moraju pomalo i u Cislitavi priznavati.

SMOTRA.

Alojzij Res: Skica najnovejšega slovenskega pesništva.

1. Oton Zupančič.

Ostal je sam dedič Ketteja in Murna. V prvih pesmih še tavanje po megli, nejasni poti: boril se je še s staro tradicijo, ki je pesem vklepala v prokrustovo posteljo, ne dopuščajoč prostega ritma, individualnega stila. In res: kakor hitro je izdal Zupančič svojo

prvo knjigo: „Čaša opojnosti“,*) so vstali stari filistri in ga vrgli med dekadente. Direktni ali indirektni vpliv francoske moderne se res čuti (Verlaine, Baudelaire) pri vsem Zupančiću, tudi poznejšem. Isto tako je brez dvoma vplivala nanj nemška moderna, posebno Dehmel, Arno Holz, Bierbaum, Liliencron i. dr., a to je neprecenljiva zasluga naše moderne (Ketteja, Murna, Zupančiča): rešila je slov. liriko zastarelosti in onemoglosti.

Tako je „Čaša opojnosti“ plod boja, učenja, nejasnosti, a kljub temu že čuti človek moč v njej, ki priča, da se pesnik povspe više in više. „Skrivnostni cvet“ – lepoto – je iskal, a je šel le mimo nje, doumeti je do dna ni mogel. Večina pesmi je ljubimskih, a ne sladkornih in omlednih, pesnik nikdar ne zgubi ponosa. Nekaj pesmi je tudi impresionističnih: pesnik ulovi le hip in ga naslika v isti luči, istih barvah, ki jih čuti tisti hip („Hi!“, „Oranža“, „Idila“, „V saneh“, „Na poljani“ i dr.).

Vse pesmi so iskrene, lirično neposredno začutene in ustvarjene, „hčerke trenotka, utrinki plamena večnega“. Vse pričajo o tedanjem duševnem stanju pesnikovem: mladostnega prekipevanja in moči polnem.

Ritem je prost, melodiozen, jezik bogat, lepo zveneč kot bron.

Leta 1900. je izdal Zupančič pesmi za mladino: „Pisanice“, ki so dozdaj najboljše slov. pesmi za otroke. Vživel se je res v otroško dušo, v njene tajnosti, veselje, vriskajoče misli, vse so izliv čistega otroškega srca. Evo najznanejšo:

MAK.

Mak, mak, mak
sredi polja kima,
mak, mak, mak
rdečo kapo ima.

Pravi mu
solnčece žareče:
„Daj, odkrij
mi se!“ On se neče.

„Ali jaz
sem te izvabilo
iz zemlje,
z lučjo te pojilo.“

„Da me ti
odgojilo nisi,
jaz že sam
bil pomagal bi si!“

Vetrček
čez polje zaveje,
gizdalica
mak se mu zasmeje:

„Ha, ha, ha!
malo si me stresel,
kape pa
nisi mi odnesel!“

A jesen,
je prišla in zima,
gologlav
mak na polju kima.

„Joj, joj, joj!“
drgeta in vzdiše —
solnca ni,
rezka burja piše...

* * *

Šele l. 1904. je izdal Zupančič tretjo knjigo: „Čez plan“. A med tem mu je smrt ugrabila najboljšega prijatelja Jos. Murna-Aleksandrova, pesnika cvetočih poljan in tihe kmečke sreče. In Zupančič je postal — mož. Sam sredi življenja se bori sedaj za svoj ideal:

„S kom naj tekmujejo še moje nade?
Ah, kje je boj,
ki merili moči v njem si mlade?“

In zapel je ob smrtni postelji Aleksandrova pretužno pesem o grobeh, ki so njemu in domovini ugrabli najdražje, spesnil je cikel: „Manom Josipa Murna-Aleksandrova“, ki je izmed najlepših pesmi slov. literature. Neizmerna je njegova tuga in prijatelj „kondor, solncu brat“, ne more zapreti še oči, o zvezdah sanjajoče. Toda zaman!

„Grobovi tulijo...
šume in tulijo razpokani
kot nenasitna žrela, zevajoča
v polnočni mrak...

Nekoč je srečal v mraku njegov duh na polju, in mu potožil, da ni več vesel njegov smeh, pesmi tužne, a duh je izginil brez tolažbe:

*) II. izdaja pri L. Schwentnerju v Ljubljani l. 1911. – 3 K.

„In bil sem sam
kot hrast sredi polja zmrzujoč,
na njem sedi vran krakajoč
in toži v noč:
tožiti solncu ga je — sram...

Ko se vrača ponoči domov, so misli pri njem:

„Tiho čez poljé,
tiho mesec gré,
z njim gre žalostno srcé.
Tam na levi so grobovi,
tam spiš ti —
tam na desni so gozdovi,
tam šumi,
kot da v sanjah kdo ječi....

A kljub temu, da nima nikogar več, ki bi mu bil odkritosrčen prijatelj, ki bi mu dal „iskreno oko“, vendar ne obupa, ne sme obupati:

In dvignila se senca je visoka
iz groba tvojega, temnà do zvezd,
in kot bilà je bela njena roka,
spoznal sem jo — imè ji je: Bolest.

In šla sva, kjer najtišja je tihota
poljá in najsvetlejši čar noči,
pogledal tuje njene sem oči,
spoznal sem jo — ime ji je: Samota.

In šla sva, kjer je luč pregnala mrak
in bil je množic valujoči šum,
in kot je samosvoj bil njen korak,
spoznal sem jo — ime ji je: Pogum.

Trd, neuklonljiv stoji Zupančič, trpljenje in prevare so zasekale globoke rane v njegovo srce, a smelo gleda življenju v obraz:

„O bratje, na pot, življenju nasprot!
Ne bojte se meča krvavega,
ta meč ni namenjen na zdravega,
na krepkega moža.

Globokejše so misli v njegovih pesmih, obzorje je širše, jasnejše, zmirom bolj mirno rešuje življenjsko vprašanje („Vseh živih dan“, „Sonet“, „Meni se hoče...“). Tudi ljubezen sicer ni več ljubimkanje, ampak ljubezen brez smotra kljub temu („Mimogrede“, „Kdo v ljubezni“, „Jaz te čakam“), tudi ironijo je vpletel v ljubezen, hudomušnost („Še ena“, „Druga“, „Gozdna idila“, „Sentimentalna romanca“). Globokejše probleme rešuje: „V galeriji“ (verski), „Pesem mladine“ ob Prešernovi stoletnici (kulturni), „Ob Kvarneru“ (panteistični), „Ptič Samoživ“ (filozofski). Tudi narodne molitve rad uporablja („Sveti trije Kralji“, „Hudič in kvartopirci“, „Narodno blago“).

* * *

Medtem se je moderna popolnoma udejstvila v svetovni literaturi. Našla je poezijo tam, kjer so se naši predniki zgražali nad ostudno prozo, našla je umetnost tudi tam, kjer je zasužnjen človek: po raznih fabrikah in temnih dušečih rovih (Walt Whitman, američki poet in C. Meunier, belgijski kipar).

Razodela je moderna, da ni nič grdega na sebi, le laž, neodkritosrčnost, narejenost so grde, neumetniške; grd more biti le človekov pogled. Pravi umetnik zgrabi snov iz življenja, takšnega, kakoršno je in ji vdahne lepoto, ki jo je on sam čutil in vžival.

V tem znamenju je izdal Zupančič l. 1908. 4. knjigo: „Samogovori“*) in nekaj pesmi v „Ljubljanskem Zvonu“ („Glad“, „Delavci“ i. dr.).

Stopil je pred nas kot pesnik naše dobe kot „njen sin in njen apostol“ (Finžgar). Jezik je čudovito lep, ritem prost, lehàk. Tudi lepoto je doumel do dna:

*) Založila Kleinmayer & Bamberg v Ljubljani — 4 K — Vse druge knjige je založil Schwentner v Ljubljani.

Duša je od tebe bolna,
in brez tebe ne ozdravi,
ah, kako se tebi pravi,
roža ti skrivnosti polna?

Pesmi govore k nam neposredno, z neko sugestivno močjo. Brez fraz slikajo socialne probleme delavcev, našega kmeta — trpina. Vso bol naše domovine občuti njegovo srce in poje „Na Bledu“ (Ljub. Zvon), „Z vlakom“, „Duma“. Čujte ritem in mehko liriko, a globoko začuteno v pesmi:

NA BLEDU.**)

Z romarskim čolnom
pesem plava,
poletava
nad jezerom.
Zvonček Marijin plaka in prosi,
molitve nosi
pred božji tron.
Kaj so prinesla ta srca s seboj!
Plaho, zaupno pred teboj
o Marija,
so razgrnila
vso domovino:
s temi srci so polja, gorice,
žito in vino,
naše dežele ponižne vasice,
skrite koče,
v njih porodnice,
v svoji revi
k tebi kličoče.

S temi srci so dvori in hlevi,
voli in krave
in pastir in bela čreda
z mirnimi oči te gleda
iz daljave.
Vse težave,
ves svoj znoj
plaho, zaupno so razgrnili
vse razkrili
pred teboj.
Glej, Marija,
mati presveta:
srce poeta drug je tvoj.
I krog se gnete vsoda
mojega roda,
k meni roma domovina
od vseh strani.
O da bi bila
pesem moja
kot tvoj je zvon!

Da bi čutila,
da bi nosila
na svoji peruti
kar misli, kar čuti,
kar vriska, joče,
kar hoče dom...

Ozko se je spojil Zupančič z domovino:

„Dozdaj nisem vedel, kako sem tvoj sin,
kako te ljubim globoko... („Z vlakom“.)

Želi ji, teptani in zaničevani, z bridkostjo in sladkostjo ljubljeni:

Daj svojo glorijo, jutranja zarja!
kličem te sredi polnoči,
kličem te z glasom stražarja,
ki šteje ure, ko noč leži.
Daj svoj škrlat,
njo z njim ogrni,
ki žalovala v obleki črni
dolge noči, brez nad. („Z vlakom“.)

In pesem pesmi Zupančičevih „visoka pesem“ slov. literature je njegova „Duma“. Socialno-kulturni problem slov. domovine ni mogel dobiti lepše forme, izrazitejših čustev, iskrenejše molitve, kot je v „Dumi“ izražena. Mislim, da „Dume“ ni mogoče interpretirati, ker jo mora vsak le — čutiti.

**) Opomba: Na Bledu je sredi jezera cerkev Matere Božje, kamor roma narod vsako leto. Kdor potegne za zvonec v cerkvi in ima pri tem kako željo, jo Mati Božja vsliši.

Tudi ljubezenski problem je resnejši, ni igranja več, ampak prava ljubezen („Umetnik in ženska“, „Ljubavna pesem“, „Solnce — roža“, i. dr.).

Naravna je slika njegovega duševnega stanja, ljubi jo, poglablja se v njene tajnosti in lepote in jih razkriva („Tiho prihaja mrak“, „Večerna impresija“, „Nočni psalem“ „Zimska noč“).

Tudi vizionarne pesmi („Večernja vizija“, „Sfinga“, „Vizija“) in satirične pesmi („Cigan“, „V album“) porabi za slike svojih čustev in misli.

Iz vseh pesmi seva resnost umetnika, ki se ne igra z verzi, ki sovraži verzificiranje, ki je laž, umetnost pa je vesnica lepote. Ozko je spojen z našim časom in življenjem v neločljivem kontaktu. „Kajti oni je največji umetnik“, pravi R. Muther v svoji zgodovini slikarstva, „ki iz svoje dobe črpa idej svojim delom, ki je glasnik svoje dobe!“ In tak pesnik je Zupančič. On sam pravi, da mu je pri ustvarjanju svet, kakor velika klaviatura in če pritisneš in vprašaš: Si tukaj? — odgovori zvoku duh: Sem . . . Če bi bil pesnik popoln, bi mu pel ves svet!

To je slika Zupančiča, sicer nepopolna in pomanjkljiva, a dosegel sem svoj namen, če vzbudim med bratskimi Hrvati zanimanje zanj. Svojega svetovnega naziranja še nima, v pesmih ne stopi nikdar v direktno nasprotje Cerkvi, razun: „Ob Kvarneru“. Sicer so njegove pesmi čist studenec, poln moči in zaupanja: „Pripogni se in pij!“ (Finžgar).

Slovenci smo ponosni nanj.

(Nastavit će se.)

Dr. F. Šišić: „Rijeka i riječko pitanje.“ Gorica 1912

Ima u Hrvata mnogo nacijonalnih pitanja, uvijek podjednako aktualnih za naš kulturni i socijalni život i razvitak, o kojima mi vodimo brigu samo u onim momentima, kada, izazvana prilikama ili raznim eksperimentima, izbiju jače na javu i alarmiraju duhove. Jedno od ovih uvijek budnih pitanja, jeste i pitanje Rijeke ili bolje: hrvatske Rijeke. Hrvati ne smiju nikad prestati naglašivati svoja naravna i nacijonalna prava na Rijeku i Rešćinu. No ovo pitanje ima jednu veliku historijsku pozadinu, bez koje nam je nejasno, a i gotovo neshvatljivo današnje stanje, provizorij, po kojem živi Rijeka od g. 1870., kad se razbiše dogovori regnikolarnih deputacija. Naši historici počevši od Franje Račkoga, shvativši važnost naših historijskih prava na Rijeku, proučavali su točno i precizno njezin drzavno-pravni položaj u povijesti. Plod toga proučavanja i čvrsto fiksirani resumè istraživanja jeste ova Šišićeva rasprava. Zbijena i suha, puna željezne logike i hladne objektivnosti, baca istinu u lice svakom, ko hoće da je čuje. Na 37 stranica izlaže kratko ali jasno i uz pripomoć silnog sabranog materijala, čisto na osnovu dokumenata, isprava, carskih otpisa i saborskih zaključaka, bev ikakovih hipoteza i nagađanja povijest Rijeke. Ta povijest viče sama, čije je pravo na Rijeku, i morali bi je čuti i oni, koji je inače ne će da čuju, zaglušeni slatkim riječima ili tvrdom silom. Rijeka je već u najstarije doba pripadala kneževini Hrvatskoj, koja se sterala upravo do Labina u Istri. Kao vlasništvo raznih hrv. velmoža (dvinskih, krčkih) došla je napokon izumrćem porodice Walsee u vlasništvo Habsburške kuće (1467.) Godine 1776. faktično ju je reinkorporirala Hrvatskoj Marija Terezija kao neku naknadu za ekskorporaciju banske krajine. Zastupstvo se grada Rijeke veseli, što je u hrvatskom kraljevskom vijeću „našlo pravoga oca i najbrižnijega zastupnika“ i raduje se, što je urbs Fluminensis doživjela incorporationem regno Croatiae. U to doba nitko ne namjerava otkinuti Rijeku od kraljevine Hrvatske i županije Severinske, te ju izravno podrediti i podijeliti teritoriju kraljevine Ugarske, nego je samo dobila iznimni položaj s obzirom na njezinu nutarnju autonomiju. Prve takove tendencije nastaju tek kasnije (1779.) a realizuju se na najraznije načine. Rijeka postaje poprištem vječitog uredovanja raznih careva, kancelarija gubernatora, dok hrvatski staleži sakupljeni na saborima nikad ne prestaju naglašivati, da grad i luku Riječku smatraju sastavnim dijelom ove kraljevine. God. 1822. vrati Hrvatskoj Franjo II. od Francuza otete predjele s desne strane Save od Bregane do Jasenovca i mora. Među njima se izrično spominje „Rijeka i kotar gubernije riječke“. No od god. 1836. opet je počinju Madžari svojatati, a 1848. Rijeka faktično pristane uz njih. Dobro su Madžari sondirali terên, ali Jelačić zauzme Rijeku i potonuše im sve lađe u dubine. Sada je dakle Rijeka faktični, neprijeporni dio Hrvatske, te je u nagodbenim pregovorima bila izvor mnoge smutnje i nesuglasice. Talijani su bili za Ugarsku,

Madžari također svojataju taj grad, a Hrvati dokazuju svoje pravo, i — budu — izigrani onom poznatom famoznom, nagodbenom krpicom, koja je Rijeku kao corpus separatum dodijelila Ugarskoj, na što je i hrvatski sabor (!) pristao. Ta je krpica unikum u čitavoj svjetskoj povjesti! Da se definitivno izravna taj spor, sastala se jedna regnikolarna deputacija sastavljena od hrvatskih i madžarskih delegata. Ta je deputacija mnogo vijećala, ali se nije mogla ni u principu složiti, te se 1869. razišla, a god. 1870. na 15. marta stvori zajednički sabor ovaj zaključak: „Ministarstvo se opunovlašćuje, da dotle dok se sporna pitanja ne riješe konačno, ustanovi provizorij i t. d. Taj provizorij traje sve do danas.

Hoće li to stanje i ostati provizorij ili će postati definitivnim državnopravnim položajem grada Rijeke, to ćemo riješiti mi i budućnost! Svakako će nam u tome izvrsno pomoći ovakove stručne rasprave, kao što je ova sveučilišnog profesora i uglednog historika dra. Šišića. Utvrđujmo pozicije na sve dane načine, pa i historijom, koja je u ovom slučaju najjače naše teoretsko oružje!

Da je riječko pitanje za nas vrlo važno, to se vidi i iz onih riječi, koje dr. Šišić navodi u svojoj knjizi, a izrekao ih je u ugarsko-hrvatskom saboru god. 1910. sam grof Albert Apponyi. „To je pitanje od velikoga značenja po cijelu državu, jer je nepovredivost državopravnoga položaja Rijeke kao jednoga corpus-a separatum-a, koji pripada Ugarskoj, opće narodni (madžarski) interes prvoga reda. Ja se slažem s mojim saborskim drugom gosp. Mayländerom (riječkim zastupnikom), da se pohrvaćenje Rijeke ne smije dozvoliti, te izjavljujem, da sam pripravniji u svakom drugom pitanju paktirati s našom hrvatskom braćom nego u tom.“ A onda: „Rijeka je jedina morska luka Madžara, koja omogućuje vezu s cijelim svijetom i omogućuje izvoz madžarske robe. Ova se luka dakle mora Ugarskoj bezuvjetno osigurati. Zato Ugarska mora, što više može, čuvati separatistički karakter Rijeke, i što će više čuvati nepovriđenom autonomiju grada, sve će to jače sprječavati hrvatsku propagandu, koja je na Rijeci već preotela maha. Što više bdije Ugarska nad autonomijom Rijeke, to manje snage imadu oni, koji je žele pohrvatiti i pridružiti Hrvatskoj.“

Pa da onda ne počnemo sabirati svim, rekao bih, fanatizmom barem doprinose za **hrvatsku školu** na Rijeci?!

S. V.

Naši listovi.

„Hrvatska zvijezda“ I. Karlovac. Ove su godine izdali Karlovčani mjesto mjesečnika polugodišnji almanak, a možda bi to bilo vrlo zgodno i za mnoge druge literarne sekcije, osobito za one, gdje nema dovoljno radnika. Znadem, da je bilo listova, gdje se uz najveće poteškoće jedva nješto skupilo za pojedini broj, a ponajviše je sve spalo na leđa urednikova koji je obično morao u zadnji čas napisati sam nekoliko stvarčica, a da bude slika ljepša, naravno svaku stvar pod drugim pseudonimom. Izdavanjem polugodišnjeg lista olakotio bi se posao uredniku, a i preostalo bi dostatno vremena, da se materijal skupi i sredi, te da bude čitav pothvat solidniji. „Hrvatska zvijezda“ očitovala je u ovom broju, da imade u svome krilu nekoliko jačih pjesničkih talenata, koji se doduše istom počeše snažnije razvijati, ali odaju ipak i za jedan srednjoškolski list znakove većega stila, ne samo diletantizma. Formom su najbolje pjesme „Vilenjak“, „Suza“ „Pismo i odgovor“ a i „U bajnu će dahnut noć“. Obradba zadovoljuje, ali ideje? Čudan je pojav, da ove po formi i obradbi najbolje stvari imaju jedan zajednički idejni tip, koji se dosada još nije u tolikoj snazi pokazao, a taj ima u sebi konture jače erotike, koja mjestimice prelazi u senzualnost. Dekadentizam, nemoć, očaj cere svoje lice između redaka, odraz neshvaćenih pjesnika, a možda i odraz neshvaćena života. Jednog pjesnika, koji je našao za shodno da obračuna sa svojom prošlošću i tradicijom, shvaćam, ako poslije pjeva o grijehu i puti u najljepšoj formi te kuša svoju slaboću na što ljepši način opravdati, ali jedan katolički pjesnik mora da se uzdigne u više sfere, da se uzdigne i nad grijeh i put, a ne da u njihovu opisivanju gubi svoju snagu. Čemu uvijek iznašati očajnu bol bez svjetlijeg tračka, negativne tipove, a sunce božije tako vedro sije i mladost bukti. Iznesite pozitivne tipove, koji će čovjeka obodriti i odgojiti junaka za borbu, ne slabiće. Čemu je formom najbolja „Suza“ tako očajna? „Gospode slabo tijelo je

moje« klicali su proroci, kliču tisuće, kličemo mi svi, ali na ovakav se način ne moli; zar nema katolički pjesnik u vjeri jače utjehe? Treba imati više snage! Vilenjak je dobar, mogao bi biti samo nješto zbijeniji, a i bez nekih stihova ne bi također ništa izgubio. Alegorija »Pismo i odgovor« u prvom je svom dijelu obradbom mnogo bolja nego u drugom. U »Mašti« i »Zašto« ne zadovoljuje me svršetak. »U bajnu će dahnut noć . . .« jest prilično dobra. Preostaju još i dvije crtice. »U sutonu« je ljepušasta stvar, a »Iz putne bilježnice« je u mnogim izrazima naivna. Ne mora čovjek kao Sancho Panza u »Don Kihotu« u svakoj prilici izreći sve sentencije i poslovice, kojih se momentano sjeti. »Par misli o filozofiji« dobra je stvar, a Cirakijev se životopis gubi u nabrajanju činjenica. Životopis mora biti zanimljiv, ideje su preče od suhoparnog zbroja činjenica. Uvodni je članak lijep, ali mu za sada sav sadržaj ovog lista protuslovi. Bez nesretnog zamjenjivanja č-ć i je-ije bilo bi čitanje također ugodnije.

S »Hrvatskom zvijezdom« sam, što se tiče formalne obradbe, vrlo zadovoljan, jedino se ne mogu složiti s idejnom stranom. Zadubite se, proučavajte svoju dušu, da li je na pravom putu, pa ćete onda slijedeći put pokazati i više svijetla. (Slijedi.)

Izložba Mihovila Krušlina.

U novijem se našem slikarstvu opaža veliko zanimanje za hrvatske tipove, a osobito za hrvatski pejsaž. Crnčić je svojim marinama stekao glas svjetskoga umjetnika, Kovačevićevi su savski okoliši prodahnuti dubokim pjesničkim shvaćanjem, nekoje Vidovićeve slike prikazuju vjerno i sugestivno prirodu dalmatinsku, mnogi uspjeli Krizmanovi bakrorezi iznose sujete iz bosanskih varoši, dok su bosanske planine našle slikara u Gabrijelu Jurkiću. Osim ovih ljudi imade u nas i mnogo drugih pregalaca, koji nastoje neumorno oko toga, da prenesu u boje i linije našu atmosferu, naše gore, ravnice, šume, goleti, rijeke i ljude.

Takovo se nastojanje vidi i u većem dijelu radova Mihovila Krušlina.

Taj mladi umjetnik priredio je u zagrebačkom Ullrichovom salonu kolektivnu izložbu, koja je trajala od 14. veljače do 1. ožujka. Izložene su bile pedeset i četiri slike, u kojima su obrađeni većinom motivi iz hrvatskog Primorja, iz okoline Slunja i ponešto iz Zagreba. Moderni slikari smatraju more neiscrpljivim vrelom oblika i boja, pak je stoga razumljivo, da i Krušlin voli taj elemenat, premda nije Primorac. Ali njegova tehnika u prikazivanju mora nije svagdje savršena. Dok u Crnčićevim marinama vidimo pomičnost linija, gibanje talasa i prelijevanje boja, dotle je Krušlinova morska površina katkada ukočena i jednolična. Vidi se ta mana dosta očito baš na najskupljoj slici, na »Tuneri kod Kraljevice«. Taj slabiji uspjeh u prikazivanju morske pomičnosti ili, kako bi rekao Homer, trepetljivosti bit će da i jest uzrokom, što je Krušlin volio buru prenijeti na kopno ili najviše u samu atmosferu. Zato umjetnik bolje uspijeva, kad prikazuje more iz neke daljine ili za vrijeme tako zvane »bonace«. U »Vidiku s Plasa« uhvaćen je pjesničkom imaginacijom riječki zaljev i naša riviera, dok je u „Predvečerju na Rabu" prikazana mekim bojama predsutonska tišina na moru i na otoku. Te će slike biti uvijek svjedodžbom dobroga ukusa onima, koji su ih kupili.

Na slici „Iz Fužina" i u „Mrtvom kraju" vidimo divan refleks okolice u obližnjoj vodi. Plastičnošću se odlikuju jošte „Most na Korani u Slunju", „Ličko polje" i „Na vrelu Slunjčice". Iz tih slika kano da vam govori intimnost i primitivnost hrvatskoga pejsaža.

Premda imade među ostalim Krušlinovim slikama i dosta neinspiriranih, mehaničkih radova, ipak je ova izložba uspjela i moralno i materijalno. Za posjetnika je ovakih izložba dovoljno, ako nađe barem desetak slika, koje mu daju dubok i nepatvoren umjetnički užitak.

Doduše, Krušlin nije gotov i savršen umjetnik. On se ne može ni iz daleka mjeriti sa slikarima prvoga reda, koji su u svoje umotvorine utisnuli biljeg neobično snažne i originalne individualnosti. Njegove su slike i u boji i u rasvjeti i u kompoziciji fragmentarne i katkada beščuvstveno blijede. Ali on ipak radi solidno, i najveća mu je zasluga to, što kod promatranja većeg dijela njegovih pejsaža možemo osjetiti istinitost onih riječi: „Lijepa naša domovino". Hrvatska je priroda još i sada dosta primitivna. Nije to ni čudo. Mi smo se nalazili u vječnom položaju sluga i izrabljivanih, pa dok smo davali stranom svijetu učenjake, umjetnike, Trenkove pandure, graničare i janjičare, dotle nismo mogli da razvijemo snažnu materijalnu i spiritualnu hrvatsku kulturu. U hrvatskim najljepšim i najdivljim krajevima ne nalazimo baš previše ni dvoraca ni željeznica ni tvornica, mi nismo osnovali velikog kulturnog i političkog centruma, mi nemamo radničkih i tvorničkih gradova, a još manje svjetskih ljetovališta i kupališta. Ipak su hrvatski krajevi za nas lijepi, makar i ne imali na sebi znakova preufinjene kulture, jer ih mi volimo. Znamo, da će tijek najnovijih evropskih događaja promijeniti u mnogom i lice naše domovine. Ali onda ćemo jamačno sa zahvalnošću pomišljati na one slikare, koji preniješe na platno i na papir ovaj naš sadašnji, još nekultivirani i djevičanski okoliš. Među takove slikare moći ćemo da ubrajamo i Mihovila Krušlina, koji je u umjetničkom djelovanju prije svega hrvatski pejsažista. *G.*

LISTAK.

Reciprocitet zagrebačkog sveučilišta.

Poslije male stanke od godinu dana pružili su više faktori opet jedamput priliku hrvatskom đaštvu, da se sastane u skupštini i pozabavi reciprocitetom zagrebačkog sveučilišta. Ovo pitanje, koje se već decenije rješava, a ostaje ipak neriješeno, došlo je u svom razvitku opet do svoje mrtve točke, i kako se sve čini, odlučujući faktori nastoje, da tu i ostane. Prije mjesec dana zaključio je proračunski odbor u carevinskom vijeću, da se ima u Trstu osnovati talijanski pravni fakultet bez obzira na priznanje ravnopravnosti zagrebačkog sveučilišta. Ovaj čin gdje se za volju raznih vanjskih i unutarnjih upliva osniva za nekoliko stotina tisuća Talijana u jednom ne sasvim talijanskom gradu univerza, dao je cjelokupnom đaštvu zagrebačke univerze povoda, da se sastane u skupštini i podsjeti, da se ovdje dolje ne rješavaju samo talijanska već i jugoslavenska pitanja.

22. veljače obdržavana je u sveučilišnoj auli uz sudjelovanje rektora dra. Pazmana skupština za ravnopravnost zagrebačkog sveučilišta sa austrijskim sveučilištima. Otvorio ju je Dalmatinac kol. Tolentino, istakavši, da je ovo pitanje, koje se kroz tolike godine provlači kroz povijest hrvatske univerze, pitanje narodne časti svih Hrvata, osobito onih iz Banovine, ne samo Dalmatinaca, Istrana i Bosanaca. Predlaže za predsjednika skupštine predsjednika »Hrvatskog akad. potpornog društva« kol. Šuteja, koji pozdravlja đaštvo i rektora i apelira na nj, da se i on uz pomoć akademskog senata zauzme za riješenje tog pitanja. Kao glavni govornik nastupa J. Baričević. Iznosi historijat te borbe, koja se vodi kroz kojih 20—30 godina, a donijela je hrvatskom narodu samo bezbroj poniženja i udaraca. Austrijska vlada popušta sada Talijanima, ali ne iz kulturnih razloga, već čisto političkih. Iz istih razloga ne će da nama popusti ni u našim najprimitivnijim nacijonalnim pitanjima. Ne samo što ne pristaje na slovensko sveučilište u Ljubljani, već ona ne će da pristane ni na riješenje reciprociteta zagrebačkog sveučilišta. Iz početka se austrijska vlada mogla izgovarati tim, da naš naučni sistem ne odgovara njihovom naučnom sistemu, ali sada, kada je njenom zahtjevu udovoljeno, ne će ipak da ispuni svoje obećanje, već traži nove razloge, kako bi to pitanje odgodila. Stoga treba ovo pitanje, koje je pitanje naše narodne časti staviti u prve redove naših narodnih zahtjeva i nastojati, da se ne skine s dnevnog reda. Ova skupština neka dade zato impuls i đaštvo mora javno zatražiti od zastupnika u svim našim zakonodavnim tijelima, neka nastoje, da se ovo pitanje riješi makar na koji način. Ne učine li oni to, tad će doći u sukob sa đaštvom, koje će im uskratiti svaku pomoć. Da se ova borba uzmogne sustavno i neprekidno voditi na svim linijama, predlaže, da se u odbor izaberu kol. Uršić, Karčić, Veršić, Popović, Midžor, Plavković, Šutej, Krbek, Opatić, Mladinov, Stipetz i Aničić. Prima se. Iza Baričevića govori rektor dr. Pazman. On ne vjeruje, da bi razlozi mogli prisiliti kompetentne faktore na priznanje reciprociteta, stoga treba u ime našeg narodnog ponosa započeti za naše pravo borbu. Ova naša narodna borba mora da bude oštra pa da zahvati i šire slojeve. Moći ćemo prisiliti kompetentne faktore na popuštanje samo onda, kad se oni uvjere, da mi Hrvati nijesmo narod golubinje ćudi, već znademo i borbom izvojštiti svoje

pravo. Sporazuman je sa zaključcima skupštine i želi izabranom odboru najveći uspjeh. Sa svoje strane obećaje, da će to pitanje iznijeti pred akademski senat, da i on potpomogne đaštvu unastojanju. Pri koncu skupštine predlaže Tolentino rezoluciju. Nastaje debata, te kol. Kiurina predlaže, da se uz mjesto „cjelokupna akademska omladina“ napiše „hrvatska i srpska“. Nakon debate kol. Kiurina povlači prijedlog i skupština prima ovu rezoluciju:

„Cjelokupna akademska omladina hrvatske univerze u Zagrebu na javnoj skupštini u sveučilišnoj auli danas 22. veljače nakon svestrane rasprave i dogovora najodlučnije protestira proti zavlačenju pitanja reciprociteta zagrebačkog sveučilišta i nepriznanja nauka i diploma stečenih na zagrebačkom sveučilištu.

Apelira na zastupnike iz Dalmacije i Istre na carevinskom vijeću i druge slavenske zastupnike da složno sa svim silama i sredstvima porade, da se ovo životno naše pitanje konačno riješi i da poduzmu ne samo zakonska sredstva nego da spriječe opstrukcijom svaku raspravu i zakonsku osnovu u austrijskoj zastupničkoj kući, e da se tako mjerodavni faktori prisile, da priznadu naše pravedne i opravdane zahtjeve, kao što se istim sredstvima služe i druge slavenske grupe u austrijskoj zastupničkoj kući.

Moli i apelira na sve zastupnike Hrvate i Srbe na pokrajinskim saborima kraljevine Dalmacije, Istre, Bosne, kao i na bivše zastupnike kraljevine Hrvatske i Slavonije i njene delegate na zajedničkom saboru, da porade i da se zauzmu za riješenje ovog pravednog pitanja.

Obraća se na sve ugledne ličnosti, zavode, korporacije svih gradskih i seoskih općina u Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji, Istri, Bosni i Hercegovini, da se bilo predstavkom bilo brzojavno obrate na zastupnike svoje, na pokrajinskim saborima, carevinskom vijeću i zajedničkom saboru kao i u delegacijama i na austrijskog ministra nastave kao i na kr. hrv. zem. vladu, odio za bogoštovlje i nastavu, da se i oni zauzmu za bezodvlačno riješenje hrvatskog sveučilišnog pitanja, svim dozvoljenim sredstvima, koja im na razpoloženje stoje.

Akademska omladina zahvaljuje svima, koji su se do danas i koji će se u buduće zauzeti za naše pravedne zahtjeve, osobito svome profesorskom zboru — moleći ga, da i nadalje bude i ostane uz nas: branilac časti i ugleda našega sveučilišta“.

Izabrani je odbor počeo svoj rad, a ostalo će đaštvo nastojati, da taj rad bude što uspješniji. Domagoj se pridružuje ostaloj sveučil. omladini, te će nastojati, da u svoje vrijeme zainteresira za ovu stvar i na drugim sveučilištima što veći broj katoličkih akademičara koji će znati da nađu zgodnih sredstava za izvođenje onoga, što osjeća čitav hrvatski narod. Reciprocitet hrvatskoga sveučilišta za nas je u najtješnjoj svezi sa osnutkom centruma svega hrvatskoga života. U tom centrumu imadu se razviti one sile, koje će čitavom hrvatskom i slovenskom životu i u politici i u književnosti i u činovništvu i u aristokraciji i u plutokraciji udariti biljeg snažne i razvijene hrvatske i slovenske kulture.

K. F.

Uredništvo „Luči“ primilo je sa zahvalnošću:

1. Korizmenu poslanicu biskupa tršćansko-koparskoga.

2. O kršćanskim običajima i predajama. Korizmena poslanica presv. g. biskupa dr. A. Mahnića.

3. Kako da uzljubimo Isusa Krista. Napisao sv. Alfonzo Liguori. Pohrvatio „Zbor duhovne mladeži u Senju“. Drugo ispravljeno izdanje, Rijeka 1912. Tiskara Miriam. Cijena s poštarinom: 80 fil.

4. Soziale Studentenblätter, herausgegeben von Sekretariat Socialer Studentenarbeit. München Gladbach.

5. Pravila svećeničke zajednice u nadbiskupiji zagrebačkoj. Zagreb, tiskara hrv. kat. tiskovnog društva.

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. **Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.**

LUČ

GODINA VIII. BROJ 13. I 14.

P. G.:

„Modernisti“ i „furtimaši.“

Najvidljivije obilježje svega hrvatskoga života jest nezadovoljstvo. Tako i treba da bude, jer time pokazujemo barem, da težimo za boljom kobi, nego što je ova, koja nas danas prati. Svaki od nas osjeća, svijesno ili besvijesno, da se velik dio njegova blagostanja nalazi u onom životnom organizmu, koji se zove narodom. Stoga se kao narodna cjelina i otimamo ovako žilavo propadanju, nastojeći, da u razvitku dostignemo i prestignemo moćnije i kulturnije susjede. Života nam se hoće, a ne smrti! to je poklik svakoga našega trzaja, svakoga našega koraka. Samo na žalost nemamo dovoljno jakoga kulturnoga i političkoga središta, a elementi našega napretka i zdravlja često su puta previše latentni, pak nam se dešava, da tražimo spasa u najoprečnijim teorijama i najraznolikijim strankama. Pri tom zapadamo redovito u međusobnu borbu, u kojoj zaboravljamo katkada i na bratsku ljubav i na posebnu individualnost hrvatskoga naroda.

Prije dvadesetak godina doselio se k nama tako zvani naprednjački pokret. U hrvatsku politiku i hrvatsko političko novinstvo uniješe ga Lorković, Poljak, Wilder, Šurmin, Heimerl, Křepelka, Supilo i neki drugi. Bilo je u nastupu tih ljudi mnogo simpatičnih gesta. Oni su imali donekle pravo, da se ogorčuju nad hrvatskim prilikama. Silan nerazmjer između velikih naših težnja i siromašne realnosti pokazivao je jasno, da u Hrvatskoj imade mnogo rđe i trulosti. Ali su naprednjaci pošli krivim putem, da nađu melema našim ranama. Osuđujući do temelja hrvatske prilike upoznaše se oni s idejama Masaryka i raznih njemačkih filozofa, prirodoslovaca i socijologa. A blijesak novih sistema tako ih je zapanjio, te ne mogoše lučiti istinu od neistine, frazu od životvorne ideje. Kako su nosili u sebi ogorčenje na naš život, teško im je bilo shvatiti, da u nas imade i vrlo mnogo dobrih svojstava, kao i u njihovih učitelja vrlo mnogo mana. Osuda je bila gotova, trebalo ju je samo izvršiti. I naprednjaci se dadoše na posao. Pokazali su pri tom osim zalutalosti i vrlo slab smisao za taktiku. U svom radu postupali su kao onoj vrtlar, koji je imao lijep voćnjak, ali kad mu ovaj radi slaba gajenja nije donosio obilna roda, mislio je, da će biti najbolje, ako već snažna stabla isiječe i na mjesto njih posadi sumnjive cijepove i nevaljale divljake; nije mu

dakako palo na pamet, da bi trebalo voćke zagnojiti, grane im očistiti i urediti. — Tako je bilo i kod naprednjaka, koji su stali rušiti sve, što je do tada živjelo u duši hrvatskoga naroda.

Spočetka su i uspijevali, jer su znali iskoristiti one strane, koje su ih činile simpatičnima. Njihove su izjave bile kategorične i osječene, njihova poza ratoborna i smiona. Lijepo je bilo, što su oni isticali potrebu sitnoga rada, a sviđala se svima i njihova nauka, da u narod treba unijeti više prosvjete, poduzetnosti, samosvijesti i otpornosti. Ali već u početku prevršiše „naprednjaci“ mjeru. Njihova je samosvijest prelazila u nijekanje vrhunaravnoga reda, njihova otpornost u cinizam. Svaku opravdanu ideju okružiše čitavom asocijacijom sofizama. Primjerice u „luknarsko pitanje“ prokriomčariše i množinu nauka, koje su išle za tim, da unište temelje crkvene organizacije; iznoseći nadalje grijehe iz privatnog života nekih loših svećenika, povukoše odmah iz toga sijaset krivih zaključaka protiv same vjere i ćudoređa.

Način je njihova rada bio dosta šaren. U „Pokretu“ su govorili inteligenciji dosta iskreno, a u „Hrv. Narodu“ vladali su se prema puku farizejski i uvijeno. Premda nisu imali jedinstvenog sistema pozitivnih ideja, ipak su u negaciji bili svi složni. Želeći uništiti katolicizam, zanijekaše sve dogme, zabaciše molitvu, porekoše mogućnost čudesa, egzistenciju Boga, božanstvo Kristovo i srušiše svaki auktoritet. Jednom riječju, sav se katolički život imao uništiti, a u tu im je svrhu imala poslužiti demagogija, poruga i sarkazam.

Naprednjaci su zato tako lakoumno obračunali s katolicizmom, jer ga nijesu upoznali ni u teoriji ni u praksi. Katolicizam su oni shvaćali površno i izopačeno, kako im ga predočiše njihovi auktoriteti. Nijesu osjetili blagotvornog utjecaja vjerskih i ćudorednih istina ni u svom srcu, a kamo li u socijalnom organizmu. Vikali su protiv dogme i katoličkog morala, htijući uništiti jedan glas, koji je neumoljivo osuđivao sav njihov život. Ali ne mogoše uspjeti. Hrvatski narod ima doduše i velikih mana, ali je latentni, najdublji sadržaj njegovoga života ipak katolički; katolicizam je sila, koja je odredila oblik i smjer njegovom obiteljskom životu, njegovom mišljenju i osjećanju, a pogotovo njegovim težnjama. Je li stoga čudo, što se „naprednjaci“ osjetiše na koncu tuđincima u našem narodu te „suspendiraše“ svoj program i „obustaviše“ kulturnu borbu? A kad se to dogodilo, bila je slomljena glavna njihova snaga. Pozitivno ih je malo šta vuklo u narod, jer je narod drukčiji, nego što su oni. I tako zaboraviše malo pomalo na lozinku „sitnoga rada“, povukoše se u svoje kancelarije i na unosna mjesta, pak postadoše sasvim nedemokratski političari kao i njihovi pređi, koje su osuđivali.

Uporedo s političkim „naprednjaštvom“ razvijao se i u književnosti gotovo identičan pokret, za koji se bio uobičajio naziv: „moderna“ (Die Moderne).

Do Šenoine smrti bila je naša književnost pretežno katolička. Ali već u Kovačićeva djela stadoše navirati jakim valom i nekatolički elementi. Kovačić je doduše i izričito branio kršćanstvo te se je rugao primjerice darvinizmu i protivnicima kršćanskoga braka i kršćanske prosvjete. Ali njegov roman „U registraturi“ sadržaje već neobičnu množinu poganske razbludnosti, koja je prikazana malne pornografski. Naskoro su došli i romani Đalskoga, u kojima se popularizovale ideje njemačkih filozofa, a osobito Schopenhauerov pesimizam.

Kumičić je oživio, možda i nehotice, proturimske tendencije, a Kozarac je eksploatisao život svoje razbludne Slavonije.

„Modernisti“ nijesu htjeli više ni da znadu za katoličke elemente u našoj umjetnosti i znanosti, već se staviše na čisto protukatoličko stajalište. Bečka i münchenska secesija, francuski dekadenti, teorije Hermana Bahra i Georga Brandesa modernistički pokret u Češkoj i razbludna sugestivna erotika nekojih darovitih evropskih pripovijedača — povukoše i njih za sobom. Jednu je skupinu vodio Milivoj Dežman-Ivanov, a drugu, radikalniju, Milan Marjanović. Dežmanova je struja bila više praktična i sklona kompromisu, a inače je i ona, kao i Marjanovićeva, zahtijevala promjenu organizacije hrv. književničkih društava, boreći se za slobodu svih umjetničkih smjerova i svih kulturnih uvjerenja i obarajući se žestoko na „apsolutizam“ urednikâ i raznih cenzorâ.

Obje su struje bile nazvane „mladima“ te zametnuše borbu sa „starima“ ili „tradicijonalistima“. Već samo ime kazuje, da su „mladi“ zabacili stare vrijednosti, zanoseći se tek za onim, što je bilo „moderno“ ili „novo“. Njihove je težnje dobro označio Milan Marjanović ovim riječima; „— koje čudo onda, da nas je zahvatila u onoj formi „moderna“ upravo epidemično? A „moderno“ je bilo sve, o čem nismo do tad čuli. Moderan je bio i Brandes i Zola i Bahr i Maeterlinck, moderan je bio i Comte i Swedenborg i Ibsen i Strindberg i Boecklin i Rops i Przybiszewski i D' Annunzio. Moderan je bio i simbolizam i neohelenizam i renesansa i japonizam i pozitivizam te sredovječni i moderni okultizam, kemija i alkemija, psihiatrija i spiritizam, budizam i ničeanstvo, socijalizam i anarhizam. O svem tom nismo ništa čuli, sve je to bilo novo i sve se to pozdravljalo, primalo, bez reda, bez kriterija. Kriterij bio bi odbacio i ovo i ono, ali to bi bila jedna prikrata. Bacili smo se kao čopor izgladnjelih skakavaca (sic!) na ono, što je bilo u Evropi i jeli sve, bilo travu ili drač, bilo cvijeće ili plod, pelin ili grožđe. I zato, samo zato se vikalo o apsolutnoj slobodi. To je vikao glad! Zato nije ni moglo biti mnogo drugih zajedničkih pozitivnih načela, niti kakovog sustava, zato se i nije moglo sve to probaviti. Zato je i zavladao zgoljni impresionizam i diletantizam. Sve se onjušilo, sve se nagrizlo, pa pošlo dalje. Sve se pokušalo izreći, sve imitirati. Složni su bili samo u tome, da ne će nikakovih „načela“, nikakovog ograničenja.“ (Iza Šenoe, str. 142 – 143.).

Posve je naravno, da iz ovakova meteža nije moglo izaći ništa veliko i jedinstveno. Nabacilo se mnogo pitanja, kao n. pr. pitanje o slobodi stvaranja, o odnošaju umjetnine prema moralu, prema povijesti i nacijonalizmu, o nuditetima i t. d. Ali nekoja od ovih pitanja nijesu riješili dobro ni „mladi“ ni „stari“.

U naprezanjima modernista bilo je mnogo i simpatičnih crta. Pohvaliti se mora u njih težnja za velikim djelima. Ali se njihova duševna energija gubila na žalost najviše u nasljedovanju tuđinštine i u surovoj senzualnosti. Tražilo se svagdje nešto opojno, nešto bučno i sugestivno. A toga se nalazilo više u zlu nego u dobru. Onda je i Domjanić, onaj inače fini Domjanić, zahtijevao, neka „praporc zveče, i razuzdan smijeh — Nek karnevalom života se ori!“ Bakanalije simfonije, pijanke i bećarski doživljaji — to su omiljele teme većine tadašnjih pjesnika. Koliko se držalo do vjere i do katolicizma, vidi se najbolje iz infamne Vidrićeve pjesme: „Gonzaga“, koja je u doba izlaska bila razvikana kao senzacija. Neko vrijeme nije bilo u poeziji „modernista“ nikakvog nacijonalnog obi-

lježja. Osobito se Begović služio tuđim životom, tuđim strofama i tuđom ornamentikom.

Ovakova praksa zahtijevala je, razumije se, i laksnije teorije, nego što su se do tada primjenjivale na našu lijepu knjigu. Zato i jest Safvet-beg Bašagić u „Poslanici Begoviću“ zahtijevao od hrvatskog pjesnika: „Da raskine kô junačko d'jete — S lire svoje sve okove svete“. Isti je Bašagić u „Modernoj himni“ pjevao: „S'jede glave već su prošle, ko se za njih brine — Iz našega središta će da nov svijet sine“.

Čini se, da su se takovim iluzijama obmanjivali neko vrijeme i drugi modernisti. Ali su doskora morali priznati i sami, da su nemoćni. Jelovšek nije jamačno govorio samo u svoje ime, kad je rekao: „Odviše smo skeptični, odviše rigorozni i niansirani. Al slutimo, da smo samo prelazni pojav“ — (Svijetlo, g. XV., br. 49.) Tako je i bilo. Ona radinost, koju su „mladi“ pokazali na početku, kad su zaglušili uši svih Hrvata novim imenima, novim teorijama, mnogobrojnim listovima i bezobzirnim osudama, — ta se radinost doskora izgubila radi pomanjkanja u produktivnom beletrističkom radu. Njihova su djela bila većinom fragmentarna i sitničava, a označio ih je najbolje Hranilović ocjenjujući Milčinovićeve „Zapiske“: „Najobičnije sitnice, zaodjevene u modernističke kratke kaputiće i hlačice, prilično umivene i ulickane. Repeticije jednoga i istoga supstantiva s istim adjektivom, sad sprijeda, sad straga, sada poduprta još s kojim adjektivom, koji bi imao označiti novu niansu, novu graduaciju boje sa neizbježnom točkom, koja označuje u isti čas svršetak i nadu na repeticiju iste misli, oslonjene na koji drugi novi pridjev ili prislov.“

Ovakova rabota mogla je u prvi mah zablještiti oči, ali je u brzo dojadila svakomu. Pa kad je uz to donekle jenjao secesijonistički pokret u tuđini, izgubili su i naši „mladi“ vrelo inspiracije i života. Da se je osobito Marjanovićeva skupina povodila najviše za tuđinom, to je opazio dobro i Jovan Hranilović, pa joj se zato u „Vijencu“ rugao: „Iz pucketanja raznih kuburica, što ih neki modernistički kritičari odapinju u jednom provincijalnom zakloništu modernizma (mislio je karlovačko „Svijetlo“. Op. moja.) na nas starije, razabiremo svaki čas promjenu baruta i streljiva, prema tome, kakova su tuđinska vrela, od kuda ti apostoli modernizma grabe svoju mudrost“. (Slijedi).

Joris K. Huysmans: Kripta.

Stilistički ogled iz romana „La Cathédrale“.

Preveo Ljubomir Marakovlć.

Gospođa Bavoilova imađaše pravo; da možemo procijeniti posebni prijam, kojim Djevica može da odlikuje svoje posjetitelje, treba prisustvovati prvoj misi u kripti; a nada sve treba se tu pričestiti. Durtal to pokuša; jednoga dana, kad mu Abbé Gevresin bijaše preporučio, da pristupi Svetotajstvu, posluša on savjet domaćice te se uputi u to podzemlje, već u ranu zoru.

Silazilo se je podrumskim stepenicama, što ih osvjetljivaše mala svjetiljčica, kojoj je fitilj davio staklenku, puneći je dimom; stigavši na dno stepenica, išlo se je naprijed, skrenuvši na lijevo, u mraku, zatim se na nekim uglovima žaraše nekoliko žižaka označujući zavoj, koji je trebalo opisati u tom razmeđu svijetla i sjene; sad si je istom čovjek mogao dati donekle računa o obliku te kripte.

Ona je predstavljala prilično dobro polovinu osovine kotača, odakle se rastjecahu traci protežući se na sve strane, da stignu do same obodnice kotača. U okolnom hodniku, kojim se je išlo, prosijevali su, poput pera razvitih u lepeze, koridori, kojima se na kraju razabirahu u sumaglici prozori, izgledajući gotovo svijetli u mračnoj noći zidova.

I Durtal dospije, prošavši zavojem hodnika, do zelenoga zastora, te ga odgrne. Uđe u krilo prostora omeđena nekom vrstom polukruga s glavnim oltarom u sredini. S desna i s lijeva dvije male galerijice označivahu ruke na križu maloga transepta. Veliki prilaz, to jest glavna lađa bijaše omeđena od svake strane stolicama propuštajući između njih tek uzak prolaz do oltara.

Unutra se jedva vidjelo, budući da svetište ne bijaše osvijetljeno nego vječnim svjetiljkama obješenim o strop, žišcima narančasto-krvave i mutno-zlatne boje. Vanrednom mlakoćom odisaše to podzemlje, kojim se je širio ujedno osebujan miris podsjećajući, uz pričut vlažne zemlje, na zapah vrela voska; ali to bijaše, da tako reknem, podloga, samo kanava mirisa, jer se je ona gubila pod miomirisnim vezivom, koje ju pokrivaše, pod izblijedjelom pozlatom ulja, u kome kao da bijahu rastopljeni drevni balzami i smrvljen vrlo starinski tamjan. To bijaše zadah misterijozan i nejasan kao i kripta sama, koja sa svojim kradomičnim svijetlom i zasjenjenim stijenama bijaše ujedno raskajana i raznježena, — čudnovata.

Durtal su uputi glavnim prolazom do desnoga raskrižja i sjede; u tom neznatnom krilu transepta stajaše oltar označen relijefnim grčkim križem na grimiznoj kruglji. Odozgo se odasvud spuštao golemi i teški svod, tako nisko, te ga je mogao čovjek ispruživ ruku dohvatiti; bijaše crn kao pozadina dimnjaka, kao opaljen požarima, koji su uništavali katedrale, podizane nad njim.

Malo po malo poče se javljati klapanje drvenih cokula, pa onda prigušeni koraci redovnica; nastade tišina, a za tim nekoliko salva nosnih, prigušenih rupčićima — i sve zašuti.

Na mala otvorena vrata s protivnoga krila na transeptu izađe sakristan, upali svijeće na glavnom oltaru i vijenci srdaca od pozlaćenoga srebra zasjaše u liku polumjeseca, duž zida okružujući zajedno sa svijetlom svijeća, što su ga odrazivali, poput aureole kip Djevičin, tvrd i mrk, sjedeći s djetetom u krilu. To bijaše slavna Naša Gospa Podzemska ili bolje njena kopija, jer njen original bijaše spaljen 1793. pred glavnim portalom crkve, sred pomamnoga kola sankilota.

Pojavi se dječak ministrant iduci pred starcem svećenikom, i Durtal vidje po prvi put misu odsluženu zbiljski, te shvati nevjerojatnu ljepotu, što ju pruža promišljeno opsluživanje tajne žrtve.

To dijete, klečeći, dušom pozornom i sklopljenih ruku, govoraše glasno polagano, izricaše tolikom pomnjom, s takvim strahopočitanjem odgovore psalma, da se je Durtalu nenadano objavio smisao te divne liturgije, koja nas samo za to više ne zadivljuje, što je već odavna ne slušamo drukčije, nego na vrat na nos obavljanu, tek šaptom i naglo.

I svećenik, upravo nesvijesno, htio ne htio, povađaše se za tonom djeteta, prilagođivaše mu se, i moljaše polagano, ne izgovarajući više stihove samo vrhom,

usana, nego se prožimaše riječima, koje je govorio, strepljaše, ganut, kao na svojoj mladoj misi, veličinom čina, što ga je počeo obavljati.

Durtal osjećaše zaista, kako drhće glas poslužitelja stojeći pred oltarom poput samoga Sina, kojega predstavljaše pred Ocem, moleći milost za sve grijehe svijeta, što ih odnimaše, potkrijepljen, u tuzi i u nadi nevinošću djeteta, kojega strah odisaše ljubavlju, te bijaše manje promišljen i manje živ nego njegov.

I dok izgovaraše one turobne riječi: „O Bože, Bože moj: zašto si tužna, dušo moja, i zašto me smućuješ?“ — svećenik bijaše lik Isusa, te trpi na Kalvariji, ali čovjek ostajaše ujedno u njemu, čovjek, koji, vraćajući se u sama sebe primjenjivaše naravski na svoje osobne krivice, na svoje vlastite pogrješke nevoljne osjećaje, izražene bogoduhim tekstom psalma.

A mali ga poslužitelj hrabraše, poticaše na nadu i, pošto je odšaptao konfiteor pred pukom, koji se čišćaše od grijeha sa svoje strane, rasterećujući se isto takvim priznanjem, svećenik se s većim pouzdanjem penjaše uz stepenice oltarske i započe misa.

Zaista, u toj atmosferi molitava zbijenih teškim stropom, u sred tih sestara i žena na koljenima, Durtal zadobi ideju o prvom kršćanstvu, što se sklanjaše u katakombe; tu bijaše ista ona silna nježnost, ista vjera; i čovjek čisto mogaše sebi sugerirati nešto straha, da će biti uhvaćen, i želje, da u oči pogibli potvrdi svoje vjerovanje. Kao na netačnom otisku raspoznavaše čovjek u toj božanskoj komorici nejasnu sliku neofita, sabranih negda u podzemlju rimskom.

I misa se nastavljaše pred Durtalom, koji se je divio djetetu, te je gotovo zaklopljenih očiju s nekim odrazom diskretna straha cjelivalo bočice vina i vode, prije nego što ih preda svećeniku.

Durtal ne htijaše više ništa vidjeti; kušaše se sabrati, dok je svećenik brisao ruke, jer stihovi, što ih ovaj šaptaše u taj čas bijahu jedina molitva, koju je on mogao pošteno upraviti Bogu.

Ne imađaše on ništa za Nj do toga, ali imađaše bar to: strastvenu ljubav k mistici i liturgiji, koralnom pijevu i katedralama! Bez laži, ali i bez hvastanja mogaše on mirne duše zavapiti: „Gospode, ljubio sam ljepotu doma Tvoga i mjesto, gdje prebiva slava Tvoja“. To bijaše jedina naknada, što je mogaše pružiti Ocu za sve svoje uvrede i boli, za sve posrtaje i padove. Ah! mišljaše on, kako je moguće uvijek opetovati te ulizane molitve, kojima vrve obični molitvenici, govoriti Bogu, označujući ga „ljubeznim Isusom“, da je on ljubimac moga srca, da tvrdo odlučujem ne ljubiti nikoga osim Njega, da volim prije umrijeti, nego se njemu ne svidjeti! Nigda nikoga ne ljubiti osim Njega! Kad je čovjek redovnik ili pustinjak, možda, — ali u svjetskom životu! Pa onda, tko osim Svetaca cijeni više smrt nego i najlakši grijeh? Dakle čemu ga bockamo tom kićenošću i tom himbom? Ne, reče Durtal, osim osobnih molba, osim povjerljivih razgovora, gdje smo spremni pripovjediti mu sve, što nam padne na pamet, samo liturgičke molitve može nekažnjeno svaki od nas upotrijebiti; jer osobina njihova nadahnuća stoji u tom, da su prikladne kroz toliko vijekova, za svako stanje duše, za svako doba života. Izuzmemo li još posvećene molitve nekih svetaca, koje su općenito uzevši, zaklinjanja milosti i pomoći, zazivi milosrđa, tužbe, — ostale molitve, potekle iz hladnih i dosadnih sakristija XVII. vijeka ili, što je još gore,

stvorene u naše doba od trgovaca pobožnošću, koji u molitvenike prenose bogomoljstvo ulice Bonaparte, sve te lažne i pretencijozne molitve valja izbjegavati griješniku, koji, ne imajući drugih dobrih svojstava, hoće da se pokaže barem iskrenim!

Nema valjda nikoga do ovoga izvanrednoga djeteta, tko bi mogao na ovaj način, bez licemjerja, razgovarati s Gospodinom, nastavi on gledajući maloga ministranta, shvaćajući istinski po prvi put, šta je to nevino djetinjstvo, mala duša bez grijeha, čisto bijela. Crkva, koja traži za podvorbu kod oltara bića potpuno nevina, posve čista, postigla je napokon u Chartresu, da je tako obrazovala duše, te se, stupivši u svetište, obični uličnjaci pretvaraju u izabrane anđelčiće. Zaista mora da je osim samog posebnog njegovanja, morala biti pri tom i neka milost, neka volja Naše Gospođe, da pretvori te dečke, posvećene Njenoj službi, stvarajući ih neslične drugima, vraćajući ih usred XIX. vijeka, k žarkoj čistoći, prvotnoj gorljivosti srednjega vijeka.

Služba napredovaše polagano, upijana grobnom tišinom prisutnih, i dijete, još pozornije, još punije počitanja, zazvoni; kao da je rukovet iskara zapraštila pod zadimljenim svodovima; a tišina nastade još dublja za poslužiteljem, koji klečaše podržavajući jednom rukom kazulu svećenika prignuta nad oltarom; i hostija se podiže uz srebrene vatromete zvukova; zatim, ponad oborenih glava iskrsnu uz jasno pucketanje zvonca, zlaćani tulipan kaleža i na posljednji se nagli znak zvona, cvijet od pozlaćenoga srebra spusti, i po zemlji prostrta tjelesa se uspraviše.

Durtal razmišljaše:

Kad bi Onaj, kome uskratismo sklonište, dok ga je Majka njegova nosila pod srcem, bar sad našao u našim dušama srdačno utočište! Ali jao! osim ovih redovnica, ove djece, ovih crkovnjaka, osim ovih seljanaka, koje ga toliko ljube, ovdje, koliko ih ima bez dvojbe, koji su, poput mene, u neprilici zbog njegova dolaska, neprikladni svakako, da priprave onakav stan, kakav on očekuje, da ga prime u sobi čistoj, u komori priređenoj?

Ah, reći da to ništa ne smeta i da se sve iznova počinje! Naše duše su uza sve to lukave sinagoge, koje ga izdadoše i prokleti Kaifa zaurla u nama u čas, kad bismo htjeli biti bar nešto malo ponizniji, moleći, Njega ljubiti! Bože moj, Bože moj, ne bi li bilo bolje udaljiti se, nego se tako nevoljko povlačiti ispred Tebe? Jer napokon, lako je njemu opet i opet govoriti, da se moram pričešćivati, ta on nije ja, abbé Gévresin, niti je on u meni; on ne zna, šta se sve vrti po mojim špiljâma, šta se sve burka po mojim ruševinama! On sebi predstavlja, da je tu jednostavno bezglasje, nerad; jao! Ta više je tu toga; tu je neka suhoća, neka studen, koje nisu nipošto bez neke razdražljivosti, bez nekoga otpora prama zahtjevima, koje on stavlja.

Čas pričesti se približi; dječak bijaše lagano prebacio ubrus na drugu stranu ograde, i opatice, siromašne žene, seljaci dolažahu, svi skrštenih ruku, oborene glave; a dijete uze baklju i iđaše pred svećenikom, zaklopiv oči od straha, da ne vidi hostije.

Takova ljubav i strahopočitanje odisaše s toga maloga bića, da je Durtal zinuo od čuda i zajecao od straha. Nerazjašnjivo, posred tmine, koja bijaše pala po njegovoj duši, posred te nemoćnosti, posred tih valova, koji vas zaliju, a da ih

nijednom riječju ne možete izraziti, on očuti i polet k Spasitelju, i odraz od Njega.

Silom mu se nametaše poredba duše toga djeteta s njegovom. Ta njega spada, da se pričešćuje, a ne mene, zavapi on; i ležaše neradin, sklopljenih ruku, ne znajući, na što da se odluči, u stanju i molbe i straha u isto vrijeme, kad li osjeti, kao da ga nešto nježno tura k onoj ogradi, i on se pričesti. I to upravo, kad je nastojao, da se prepozna, da se moli, u isti čas, u isto doba, kad vas zapljusne ona jeza nevoljkosti, koja se tjelesno očituje nestašicom zraka, u onom posebnom stanju, kad se pričinja, da je glava prazna, mozak više ne djeluje, a sav život se zbio u srce, koje se nadimlje i guši vas; kad se pričinja, i u duševnom pogledu, dok saberemo toliko energije, da se snađemo, da pogledamo u sebe, kao da se nagibljemo sred strahovite tišine nad crnim ponorom.

Teškom se mukom podiže i dospije posrćući do svoga mjesta. Ah! za stalno se nije mogao nikad, ni u Chartresu, izbaviti one odrvenjelosti, koja ga obaraše u času pričesti. U tom bijaše neka ukočenost svih sila, zastoj svih sposobnosti. — U Parizu, posve na dnu duše zgrčene u samoj sebi kao ličinka u kukuljici, opstajaše neka tjeskoba, neka nepriličnost dočekati i primiti Hrista i mlakoća, koju ništa ne mogaše otresti.

I taj položaj ustraja kao neke vrsti hladna magla, koja je sve obuhvatala, ili bolje, oko koje bijaše sve prazno, osamljenost duše, onesviještene na svom ležaju.

U Chartresu trajaše ta faza poništenja još, ali na koncu vas je neka obzirna nježnost obasijala i zgrijala; duša se ne vraćaše više u se posve sama; nju podupiraše, očevidno joj pritjecaše u pomoć Djevica, koja je oživljavaše; i taj osebujni dojam u kripti prenašaše se i na tijelo; to ne bijaše više gušenje prouzročeno nastašicom daha, nego naprotiv davljenje od suviška, od preobilja, koje se tek malo po malo razređivaše i dopuštaše, da voljko dahnemo.

I Durtal, odahnuv, pođe. U to doba podzemlje je jutrom postalo vidnije. Koridori, kojima se na dnu pomaljahu oltari naslonjeni o vitraže ostajahu doduše, već po svom položaju, mračni, ali se uz svaki od njih razabiraše gotovo jasno po jedan gibljivi zlatni križ, koji se je penjao ili sagibao ujedno s leđima svećenika, između dvije blijede zvjezdice, koje se iskre sa svake strane poiznad svetohraništa, dok treća, niža i svjetlom ružičastija, obasjavaše misal i platneni stolnjak.

Durtal pođe sanjariti u biskupski vrt, gdje se je smio šetati, kad god bi htio.

Vrt bijaše tih, sa svojim orušenim alejama, ogoljenim topolama, ugaženim napola već usahlim busenjem. Ne bješe tu ni cvjetka, jer katedrala ubijaše oko sebe. Njezina golema i pusta apsida, bez ijednoga kipa, podizaše se na poletu lukova, koje dizaše poput orijaških rebara poduporanj molitava, koji joj podržavaše krila; ona rasprostiraše posvud naokolo vlagu i sjenu; u tom grobnom zatišju, s drvećem, koje se zelenjaše tek udaljujući se od crkve, otvarahu se dva sićušna ribnjaka kao dvoja usta rova; jedan zamrznut sve do obruba zelena poput pistacije usljed vodenoga bilja, a drugi pun nekakve juhe crne kao tinta, po kojoj brođahu tri crvene ribe.

Durtal ljubljaše ovaj osamljeni okoliš, što odisaše grobom i močvarom, te isparivaše ujedno onaj zapah mladoga vepra, onaj bijeli miris, koji se diže iz zemlje, što gnjije, zasićena lišćem.

On se šetaše uzduž i poprijeko tim drvoredima, kamo nigda ne silažaše biskup, gdje djeca sa biskupskog dobra, trčeći za vrijeme svoga odmora, zatirahu ostatke busenja, što ih je katedrala poštedjela.

Odasvud praskaše pod nogama škriljevac, bačen na zemlju, pošto ga je vihor digao s krovova, a graktanje vrana križaše, dozivajući se, mirnim zrakom perivoja.

Durtal izađe na proplanak, koji gledaše na grad i nasloni se na balustradu od siva kamena, suha, šupljikana poput stijene od plovučca i obrasla lišajem narančaste i sumporaste boje.

Podno njegovih nogu pružaše se dolina puna dimnjaka i zadimljenih krovova, koji pokrivahu modrikastom maglicom ovaj vršak grada. Dolje niže bijaše sve nepomično i bez života; kuće spavahu i ne budijahu se ni na odsjeve dnevnoga svijetla s nekoga prozora, što se je otvarao; nigdje ni jedne skrletne tačke, kao što ih ima u toliko provincijalnih ulica, dok s prozora visi perina, prepolovljena priječkom prozora; sve bijaše zatvoreno i sumorno, i sve šutijaše; nije se dapače čulo ni ono zujanje kao u pčelinjaku, koje bruji iznad nastanjenih mjesta. Osim dalekoga lomota gdjekojih kola, pucketanja gdjekojega biča i laveža gdjekojega psa sve bijaše nijemo; to bijaše grad u letargiji, mrtva krajina.

A poiznad doline, na drugoj obali, postajaše kraj još mučaljiviji i turobniji; ravnice Beancee sterahu se u nedogled, bez osmijeha, pod ravnodušnim nebom, što ga omeđivaše neugledna kasarna, podignuta usuprot katedrali.

Melankolija tih nizina, te se šire bez ikakva uspona zemljišta, bez ikakva drveta! — A k tome se osjećaše, da se one i iza obzorja nastavljaju i gube isto tako ravne; samo što se jednoličnosti kraja pridruživaše bijesna srdžba vjetrova što duvaju olujom, metući obronke, brijući vrhunce, usredotočujući se oko one bazilike, koja, usađena upravo na visu, slamaše njihovo naprezanje već od vijekova. Da je iskorijene, trebalo je groma, koji joj je zapalio tornjeve; pa ni ujedinjeni bijes oluje i požara ne mogaše oboriti starog panja, koji, novo usađen nakon svakoga stradanja, uvijek se je na novo zazelenio i potjerao svaki put životvornije mladice!

Toga jutra, u osvit kišovita zimskoga dana, bijen griskom burom, u Chartresu, Durtal drhtureći, neraspoložen, ostavi proplanak, skloni se u većma zaštićene drvorede i napokon siđe u druge vrtove dolje, gdje je čovjek bio dobro očuvan od vjetra gustim grmljem; ovi vrtovi neuredno silažahu i neiskorenivo šikarje dudova hvataše se mačijim pandžama svoga stabalja za grmlje, koje se kotrljaše niz obronak prodirući kroz redove.

Moglo se je opaziti, da biskupi već od pamtivijeka radi nestašice novca ne mare za ove nasade. Od starih povrtnjaka, kojima obladaše kupine, bijaše samo jedan nešto malo oštećen, i nasadi špinata i mrkve izmjenjivahu se sa zdjelolikim glavicama kupusa, zahuknutim kao od mraza.

Durtal sjede na sačuvani ostatak klupe i pokuša pogledati u sama sebe; ali ne nade ništa do neke duševne Beancee; činjaše mu se, da se u njemu odrazuje ta jednolična i studena krajina kao u zrcalu; samo što ne duhaše više po njegovom biću onaj veliki vjetar, nego nekakav lak sjevernjak, oštar i suh. On se uzbunjivaše neugodno, i ne mogaše da dođe do toga, da sam sebi upravi primjedbe u mirnom tonu; savjest ga njegova uznemirivaše, zapodijevaše s njim mrzovoljaste debate.

Oholost! Kako da je umanjimo, čekajući, dok je mognemo potpuno obuzdati? Ona se uvuče tako oprezno, tako perfidno, da vas zaplete i sveže, prije nego što ste mogli njenu prisutnost ma i naslutiti; pa onda, moj je slučaj nešto poseban i teško da se dade izliječiti nabožnim postupkom, koji se obično u takvu slučaju upotrebljava. Ja u istinu nemam, govoraše on sebi, oholosti naivne, koja se ističe, nadmetanja, oholosti, koja se ukazuje nesavjesnom prekipljujući iznad svega; ne, ja imam prikriveno ono, što se u srednjem vijeku bezazleno nazivaše »taštom slavom«, esenciju oholosti rastopljenu u taštini, te se isparuje u mojoj nutrini, u časomičnim mislima, u posve nijemim refleksijama. A po tom nemam ni te pomoći, koju bi imao ekspanzivan oholica, da mogu sebe nadzirati, prisiliti se, da šutim. Jer da počnem taštim hvalisanjem, iz kojega slijede prikrite pohvale samomu sebi, moramo svakako govoriti; a to onda možemo opaziti, i na to, ako samo imamo strpljivosti i volje, možemo sami sebe svladati zaustavivši se i zalokotivši usta; ali moja mana, kakva je u mene, nijema je i podzemna; ona ne izlazi na javu, i ja je niti vidim, niti čujem. Ona se šulja, puže krišom i zaskoči me odozgo, prije nego što sam i čuo, da se primiče!

Lako je abbéu odvraćati: liječite se molitvom; ni ja ne bih više tražio, ali me njegovo sredstvo iznevjeruje, jer mu suhoća i rastresenost oduzimlje djelotvornu moć!

Rastresenost! Ona je u mene uvijek tu; dosta je da kleknem, da se hoću sabrati, a već se rastresam. Misao, da hoću da molim, jest poput kamena, što padne u močvaru; sve se uzmuti i uzmiješa.

Ah! ljudi, koji ne obavljaju molitve, misle, da ništa nije lakše nego molitva. Ja bih ih rado pri tom vidio! — tad bi se mogli osvjedočiti, da slike iz svijeta, koje ih u drugim časovima ni najmanje ne uznemiruju, uvijek za molitve iskrsnu iznenada!

Pa onda, čemu raspravljati? Budimo pozaspale mane promatrajući ih. I on pomisli na novo na onu toplu kriptu chartresku. Da, bez dvojbe, poput svih zgrada romanske ere, ona simbolizuje duh Starog Zavjeta, ali ona nije jednostavno tmurna i tužna, jer ona čovjeka tako diskretno obavija, i tako je topla i blaga! a dodamo li, da je ona lapidarnom slikom Staroga Zavjeta, ne predočuje li ga ona manje u cjelini nego li u pojedinosti prikazujući redom velike Moliteljice, koje su predkazivale Djevicu u Bibliji? Nije li ona kameni prijevod stranica, određenih u Bibliji u prvom redu za slavne žene, koje su na neki način bile utjelovljenim proročanstvima o novoj Evi?

Ova je kripta dakle prikazivala najutješljivije i najjunačnije dijelove Svetoga Pisma, jer u ovoj nabožnoj Komorici vlada Djevica; ona joj pripada većma, nego li razdražljivomu Adonaju, ako se tako smije reći.

A i Djevica je ta nekako vrlo osebujna ostavši silom u skladu s okolinom, koja je okružuje, Djevica crna, hrapava, zdepnasta, uprav kao i okvir od kamena, koji je optače.

Ona bi prama tome bez dvojbe potjecala od one iste ideje, koja htijaše Hrista prikazati crnim i ružnim, jer je odnio sve grijehe svijeta, Krista iz prvih vjekova Crkve, koji je na se naprtio u svojoj poniznosti najneznatnije forme. U tom bi slučaju Marija rodila Sina slična sebi, želeći tako iz poniznosti, iz dobrote

i Ona, da se rodi ružna i neugledna, da može bolje utješiti zabačene, razbaštinjene, čiji je lik na se primila.

I Durtal pomisli opet:

— Kakva li je to kripta, u kojoj su se, kroz toliko vijekova, izredali kraljevi i kraljice! Filip August i Izabela de Hainant, Blanka Kastilska i sveti Ljudevit, Filip Valoaski, Ivan Dobri, Karlo V., Karlo VI., Karlo VII., Karlo VIII. i Ana Bretanjska, pa Franjo I., Henrik III. i Lujza Vaudemontska, Katarina de Medicis, Henrik IV., koji je bio posvećen u ovoj katedrali, Ana Austrijska, Ljudevit XIV., Marija Leszczinska . . . i toliko drugih . . . čitavo plemstvo francesko i Ferdinand španjolski i Leon Lusignanski, posljednji kralj armenski, i Petar de Courtenay, imperator carigradski . . . svi na koljenima poput ovih današnjih siromaha, i oni zazivljući u pomoć Našu Gospu Podzemsku.

I što je bilo još zanimljivije, Djevica bijaše na tom mjestu stvorila silu čudesa. Ona bijaše spasila djecu, te bijahu pala u zdenac Saint-Fortski, obranila ljude, koji su čuvali relikviju njezina odijela, dok je bazilika gorjela nad njihovim glavama, ozdravila mnoštvo, zaraženo ardanskim zlom u srednjem vijeku, prosipala milosti na pregršti.

Vremena su se doduše vrlo izmijenila, ali pred kipom klečaše gorljivo stado, obnavljajući veze, što ih godine raskidoše, zapličući na neki način Djevicu u mrežu molitava, i mjesto da je pobjegla, kao drugdje, Ona se je stalno nastanila u Chartresu.

Nedokučivom blagošću podnijela je Ona sramotu dekadarskih svečanosti, razmetanje božice Razuma, koja se bijaše na oltaru razvagnula na Njenu mjestu, pretrpjela nečistu liturgiju besramnih pjesama, te se dizaše s gromkim tamjanom baruta. — I Ona je morala oprostiti za volju ljubavi, koju joj posvjedočiše negdašnje generacije i za volju tako plahom i tako istinitom žaru poniznih vjernika, što su, nakon oluje, dolazili, da je opet vide.

To podzemlje vrvljaše uspomenama. Bez dvojbe više nego dimom svijeća, patina njegovih zidova bijaše prožeta zadahom duše, emanacijama poraslih čežnja i kajanja; koja dakle ludost bijaše, oslikati ovu kriptu nezgodnom imitacijom katakomba, premazati slavnu mračnost toga kamenja, bojama, koje su i tako iščezavale, ne ostavljajući ništa do tragova struganja lopaticom po posvećenoj čađi tih svodova!

Durtal zbrajaše svoje razmatranje izlazeći iz vrta, kad li srete abbé Gévrasina, koji šetaše, čitajući brevijar; on se priupita, da li se je Durtal pričestio.

Antun Matasović:

Naša cura i njihov momak.

(Ivanu Lončareviću)

Bože moj! Pred mjesec, dva, ljeti, kako je taj naš sokak drukčije izgledao: ravan i čist, kao list bijela papira; pravilan i lijep, kao lice u kevice. A sada je nekud tužan; izgubio je svoj ljubežljivi veseli izgled: pust je, a u sivo-plavuljastoj maglici, što se iz blata diže kao zemljini izdisi, rijetko se kada ozove osamljen

gak guske, što je zaostala u blatnoj vodi u jarku, ili grak vrane, što nekud prelijeće preko kuća na koje drvo. — Izmijenio se! — Ta kako i ne bi, kad je jesenji vjetar odnio lišće s oraha i dudova, te oni strše s golim granjem iznad seoskih kućica — a s vjetrom kao da ode i dika našega sokaka, naše cure.

Nemamo više cura ni momaka; sve se to razudalo, oženilo: tko u svom, tko u tuđem selu. Još pred mjesec dana imasmo cure i momke svoga sokaka — a sada snaše i mlade đuvegije.

Nema naših cura, a s njima je nestalo i veselja i obijesti, prpošnosti; nestalo je vesela smijeha i cijuka, a zato je i sokak opustio i nekud nelijep postao; jer one su ga mele i redile kao gredicu ranog zumbula, kojim će se na Blagovijest prvi puta da zakite.

Ali što rekoh, da cura nemamo — doduše kevičice, što su sada upravo u školi, još će dugo trebati da postanu cure, kao i derančići, njihovi vršnjaci, momci — imamo jošte, imamo, doduše samo jednu, ali i ta vrijedi za njih cijelo čudo. To je Janja.

Ona jedina? Da! Ostala je. Lijepa Janja! Kao zumbul ili kao ružica je lijepa, a krasna kao svibanjski ljiljan. No ne samo to: ona je dobra kao dobar dan ili kao žarko sunašce, što grije i dobre i zle, dajući život i crvku i mravku. Ali nada sve, što je krasi, njene su oči. To nijesu safiri, to nije more, već je to ono naše nedosižno slavonsko nebo, što se nad nama lagacko svija, a mi pod njim živimo i koljemo se i tučemo te i radimo i mremo — ono je stalno. To mirno naše nebo, što se jednakom blagošću nad nama svija, i onda, kad ga oblaci našemu oku zastru, bilo je zbijeno u dva njena plava oka. A što mislite, od česa su njene oči tako lijepe? Od gledanja u nebo! Poprimile su čare neba, a cijelo njeno biće i duša više je bilo za nebo nego li za zemlju. Blaga, tiha, mirna, a uz to i vesela, pa čedna i poslušna. I svaki je dan išla u crkvu, ako nikad, a ono bar za pozdrava Gospi u veče. Molila se rado, pa joj molitva i nebo utisnuše svoju ljepotu u biće.

A zašto se nije udala, zašto je ostala jedina? Možda je siromašna? Iz bolje je kuće! Možda je mnogo djece? Jedinka je! Nije se htjela udati? Srce je seoske djevojke slabo, a običaji su jaki! Možda je nije nitko htio radi njene pobožnosti i dobrote? O ne! To je svako u nje poštovao i svatko je za tim težio. Pa da što je onda? — Njeno srce i njezina narav!

Nijesam vam rekao, da je u susjednom sokaku isto bilo kao i u našem — otišle cure, poženili se momci, samo je u njih ostao još jedan momak, kao u nas jedina cura. Živko. Lijep je bio, zgodan i uzrastan, da ga je trebalo na izložbu slati, a bogat i jedinak. E, ali je bio natrčica, lola i bećar, pa gdje je bilo zla i batina, bio tamo i on. Kod otmice cura bio glavni vođa, kod natpjevavanja, kavge i tučnjave također. Pa ipak su za njim sve cure uzdisale, i on je mogao da bira. Nije birao, jer Bog je valjda tako htio: volio je Janju, a i ona silno njega.

Ali Janja svoje glave i čestita duša nije htjela da za lolu pođe, i tu je zapelo. On ljepotom dika svoga sokaka, ona našeg. Govorio s njome on, ona stalna. On se isprva pravio, kao da ništa nije, te se lolao i bećario kao doslije, a njegovi vršnjaci pomalo se okućivali, dok nije došla evo jesen, a jedini Živko ostao neženja.

Zaboljelo ga nešto, kad je pomislio, da mu nijedan drug iz škole ili s paše ne će biti djever, ali kasno je bilo. Pođe jednom do Janje. Njoj također nije sasvim lako bilo, gdje su sve njene druge već snaše postale, a ona je još djevojka. Ipak mu je rekla: „Zašto, Živko, lolaš i bećariš, zašto trošiš život i mladost svoju tamo, gdje ne moraš? Hoćeš li takav ostati?“ Dirnula ga je u živac. Gledao je on nju i ćutio je, da je ona daleko od njega, ćutio je, da bi uz nju morao kao ona biti; a u njega se već ustanio sasvim osebujni obijesni život, pa njega da se odrekne? galame, zabave i klatarenja?

Taj put je otišao, ali srce i ponos pekli su ga, a tištio ga stid. Neženja! Skupi još dva tri seoska bećara i dođu Janji u veče u šljivik. Ona je došla, jer nije znala, što kane. Kad je stala pod staru jabuku, vidjela je, što hoće. Pogledala je svoga miloga i rekla: „Živko!“ Mjesec ju je obasjao bajno, i on je jasno vidio njene oči nebesnice, pa ga one i njezin nebeski glas zbuniše, da se zastidio u dnu duše radi svoje nakane. I prvi puta nije pošla otmica vlastite djevojke za rukom. Došao kući i onako odjeven sjeo do peći pa se do zore grizao u sebi — a Janji više nikad ni na oči. No ipak nije tražio druge cure.

Roditelji i s jedne i s druge strane nagovarali, tentali, preporučivali ovog ili onog. Janja, prvi puta valjda u životu, nije roditelja poslušala, a Živko po starom. Jeli se u sebi roditelji više od svoje djece, ali što ćeš, ženidba nije ipak mala stvar: s vjenčanim drugom treba ne dan, dva, već cijeli vijek da proživiš. Popustili su i ušutjeli.

Prošla jesen, prošla zima i proljeće. Živko nije Janji dolazio; isprva je bio gori nego prije, a onda se nekud smirio i smrknut hodao, kao da je ubio čovjeka. Došla druga jesen, zima, pa proljeće, a Živko morao cara da služi. Vele, da je tamo opet bećar bio, ali kad je došao doma na dopust, bio je mrk i šutljiv, pa su ga jedva u crkvu natjerali.

Janja — koliko je ta trpjela, nitko ne bi vjerovao. Koliko je samo prve zime suza pustila. Bilo tako jednoga dana, svuda svježi snijeg, a ona vezla kraj prozora. Svuda snijeg, po dvorištu, po šljiviku, po polju, i pružio se tamo u nedogled — svuda snijeg, samo ovdje ondje izviruje snoplje kukuružnjaka ili sučajni grm ili drvo — svuda bijeli, čisti snijeg, kao njena djevičanska duša, a nešto mu fali: modrina neba, da ga jače bijeli. Nebo je upilo oblake, što puštaju iz sebe laku maglicu, koja obavija obzorje, pa se iz nje vidi daleko kuštravo drvlje i šiljato jablanje kao slabe sjene, kao prvi slikarski potezi ugljenom po sivome platnu. I kao što nebo mute oblaci, tako i njene oči zamutiše suze, što su navrle, pa je kroz njih gledala snijeg i sivo nebo s maglicom. I gle na snijegu nigdje ništa živa, samo amo tamo prelijeću crne ptice: gačci, vrane i gavrani, a one ne daju glasa od sebe, već samo križaju preko sniježne bjeline, kao crni meteori. I te crne ptice uzbude joj uspomenu, i njoj se jače steška, a odnekud joj dođe na usta:

„Crne oči u dragana moga,
Kako bih ga ostaviti mogla.“

Nadošla njena majka, te kad je čula pjesmu, i njoj se steškalo, pa malo da se nije na plač dala — no i njena duša bila je potpuno u skladu s općim skladjem* u prirodi: tužnom, maglovitom sivošću.

* Stimmung.

Tako su tekle, godina, dvije, tri, a Janju su zvali u našem sokaku: naša cura; Živka: njihov momak, jer su bili jedini. Dali je to bio rug ili — a tko bi to znao, samo je svatko tako govorio.

Prošle su godine, dvije, tri, kevice odrasle, postale cure, a derančići momci. Opet naš sokak oživio i uljepšao se kao prije. I iz tuđih sokaka dolazili momci u naš, ali naši momci čuvali svoje cure — kao nekada.

Jednom u veče, već kasno zapjeva netko Janji pod prozorom:

„Djetelina procvala,
Kud si curo pristala?
Nit' si žena,
Nit' djevojka,
Već luda podvojka
Za uvijek".

Nju kao da si nožem ranio, ali se ipak u duši ćutjela sretnom, što je srcu odoljela — tek ipak!

Živko se povratio iz vojništva. Mrk je bio dan i noć. Na ženidbu kao da nije više mislio. Njegovi su roditelji šutjeli kao i Janjini, jer se te dvije obitelji već priučile tome, i ako su živo osjećale, kako im je teško, gdje im loza pomalo sahne, da izumre, mjesto da se mladi i novi Božjim blagoslovom u njihove djece.

Živko je ipak mnogo patio. Kad je došao u veče kući s posla, pa unišao u prazni kućar, te legao u krevet, bilo mu je teško, hladno; sam, nema s kime da se razgovori, nikog nema da ga razveseli ili da u kome uživa, a njegovi vršnjaci već i sinove imadu. Kad ga jednom zapita njegov drug iz bećarluka, kani li se zapopiti, bude mu kao Janji zbog pjesme rugalice i gore.

Ipak se zaputi jednom k njoj. Nađe je, ali njeno lice izgubilo negdašnju svježost, te nekud kao svelo: kao i ruža, što je najljepša, kad pupolj samo malo pokaže suncu rumene lati, pa je još lijepa, kad sasvim racvate, ali ako tada postoji, najprije joj latice cvrknu, a zatim jedna po jedna opanu, dok ne ostane od lijepe ruže — trivijalni šipak. Janjine oči ipak nijesu izgubile svoga čara; jer je taj stalan, kao i ljepota čestite joj duše.

Živko stane pred nju snuždden, i na koncu odruni mu se s oka suza — negdašnja lola i obješenjak, plače kao djevojčica! „Živko, što je?" pita ona. — „Ocvala je mladost, dušo!", a groznu je žalost osjećao za prošlim danima i tešku grižnju zbog prijašnjih čina. Ona je ćutjela to, i uzeli se.

Svog običaja, da za pozdravljenja ide u crkvu, nije napustila; što više i jutrom je išla bar na čas tamo. Živko je postao dobar, pa nitko ne bi rekao, da je to negdašnji razbijač. Krotak je kao janje i blag kao golub. Voli Janju i ona njega. Lijepo ih je gledati, gdje se slažu kao dva goluba, a još ljepše, gdje idu zajedno jutrom u crkvu, i na večer, gdje se vraćaju s posla te se najprije idu pokloniti Djelitelju mira i sreće pred vječnim svijetlom.

Njihov primjer slijede i drugi, pa je za pozdravljenja uvijek puna crkva, i naš stari, debeli g. župnik uveo je sada, da zajedno s pukom u onom bajnom sumraku, što vlada u crkvi, kad je u veče osvijetljena samo crvenim sjajem vječnoga svijetla, izmoli neke molitve. Bože! kako je to krasno! Anđeo mira i sreće raširio je svoja krila nad našim selom — tako svi vele.

Dobri naš starac župnik gegajući omašnim tijelom poslije molitve u svoj dom uvijek zadovoljno sapće sa svetim veseljem: „Eto, što može da učini čestita ženska duša!" —

Ljuba Ivić:

Bojnici.

Mi bojnici smo! Našeg koplja vrh
I oštar mač Ti borbi ravnaj, Bože!
Pod barjakom da sv'jetla i slobode
Redovi se naši množe.

Samarićani. B'jednicima svim,
Po Bogu jedni, pružamo im ruku:
I onim, koje zlato suho tišti,
I koji teške lance vuku...

Mi znamo naš put. Višnje sile moć.
Stog maču jesmo i smilinju vični.
Stog trnjem da je težak put nam posut
Tek ognju da smo uv'jek slični.

Mi v'jekom napr'jed! Našeg rada sv'jest
Sveđ cilju vodi i slobodi bliže.
Nek svijet buči, nek kamenje baca,
To, brate, nek nas žge i diže!

Zlatko Milovan:

Preludij.

Procvasti treba! Ničite pjesme,
Cvatom se kiti nevinost gloga,
I breskva sjaji ružičnom krunom.
Cvjetići nježni života moga,
Mladosti vi ste ponosni snovi,
Koji su uvijek novi i novi.

O zemljo, majko, proljeća tvoja
Žuđena gdje su, kada će stići?
Jesmo li krivci nemoći svoje,
Da trnjem naprijed moramo ići?
Nemamo l' krvi predaka slavnih,
Hrabrosti, vatre vremena davnih!

Procvasti treba! O snaga naša
Divlja i burna javit se mora.
Užasa, plača, mraka je dosta,
K svjetlosti doći zar nije hora?
Slavi nas zovu mačevi, trublje,
Junaka nemir u zemlji dublje. —

Na žici zlatnoj proljetnog milja
Posvuda čujem tihe akorde:
Pupova, bilja, sunca i vode:
Domaja cvast će cvijetom slobode!
Zvonit će uskrsa slavni zvonovi
I ječat zvuci srčani, novi...

S voćaka bijelih kô milih bajkâ
Latice rune lahori mali,
I pjesme ničU i lako minu
Kô sitni riječni, srebrni vali,
Kô moga maštanja ponosni snovi,
Koji su uvijek novi i novi.

Nonca:

U proljeće.

Ja volim tople noći i čudan, lijep san,
kad mjesečina slaba u duši priče budi
o čežnji nekoj stranoj, što rodio je dan,
pun rascvjetalih nada u žarkoj mladoj grudi.

I dušu meku volim i njene suze sjaj,
što nečujno kô miso niz mlado lice teče,
kad pjesma čista gine uz topli uzdisaj,
a uspomena plamna baš nikad prestat ne će.

Još pjesmu našu volim, što davno već je znam,
a rodiše je bašče i život taj i ljudi
o dertu onom našem, tä osjetih ga sâm,
kad i mom žiću poče da zora mlada rudi.

Al više volim onaj u oku nevin sjaj,
što imaju ga duše i srca mlada sveta.
Ja nisam znao dosad, što ljudi vole maj
i proljeće još vedro, kad duši sreća cvjeta.

A sad i mene nada na novi vodi put,
što usnuo ga davno, kad svoju sreću čekô
u teške, kišne dane, pa nisam mogo čut,
da sreća mi je blizu i zlato moje neko.

Zlatko Milovan:

Čežnja.

Zapadni oblak purpuran, sjajan
Smiješi se sjetno noći i mraku.
Zbogom! kliču vrtovi, cvijeće,
A drhtaj čežnje lebdi u zraku.

Pobježe tiho svijetli kralj dana
Pred mrtvim sjajem mistične noći.
Sada će travka, ptičica, polje,
Umorni, sneni usnuti moći.

Dubine šute, zvijezde i gore. —
„O sanče zlati, mirisu plavi
Mojijeh sanja, ogrli srce,
Koje te želi, čezne i slavi.“ —

Nestao suton. Vrtovi, cvijeće
Dišu i šapću: zbogom nam danče!
Trepavka mi je umorna, vlažna,
A srce čezne: o dođi sanče.

Dr. Ivo Pregelj:[1]

?

O sanj bogatstvo mladih let,
načrtov drznih smela pesem,
ki cele te izpel še nisem,
dasi že sad rodi mi cvet.

Ko rdeča nit iz roda v rod,
nesmrtna, kakor stvarnik nje je,
iz njega, zopet k njemu vreje,
v vseh ista, vselej in povsod . . .

In eni zovejo jo um,
in drugi duševno življenje,
jo tretji kličejo stremljenje,
pravzrok in voljo in pogum.

Človeštva grb iz prvih dni;
po njej smo z Večnostjo si v rodi,
ki rekla je nebitju: bodi,
in rekla duši: ne umrí!

Molitev.

Ti, ki si v kamen dahnil zlato,
Ti, ki si zvezde vzidal v nebo,
stresaš grom, blisk z roko loviš,
v stvarstvo nebroj darov deliš:
solncu oblast, da zemljo gnoji,
roži, da vonj po vrtu rosi,
ptici, da med prostosti slavi,
srcu dekličjemu, da gori: —

Daj domovju mojemu zvezd,
vrni mladino s krivih cest,
in za vse, kar odmenil si rož,
daj nam mož, daj nam mož!

Božičnica.

Nocoj je zemlja katedrala,
prostoren, jasen dom miru,
kjer ni krivice ne joku;
beseda je meso postala —
Nocoj je zemlja katedrala,
prostoren, jasen dom miru . . .

A ni ga v mojem srcu tu.
V temò je noga mi bežala,
v obupu duša drgetala
vsa polna grenkega sramu.

Doklér, da niste kakor deca,
ne vnidete v kraljevi dom!
V temò brezglušno srce jeca:
daj mir in vzemi dvom!

[1] Iz „Romantike“. Vidi članak o slov. pjesništvu.

Đuro Vilović:

Očevom stazom.

(Novela iz primorskog života).

I.

Jednolični su kraški dôci, slični su jedan drugomu kô jaje jajetu. Okolo svakoga gole, visoke stijene, u sredini kô presahlo jezero. I tužno je u svakom kô nad osušenim potokom.

Takav je i slimenski dolac, samo što u njemu nema onoliko trnja i drače, već ga oživljuje jasen, jablan i hrastovina; a oni krovovi, pločni i bijeli, veseli su, kad ih pogleda sunce povrh gora pa im podaje neko veselje i život.

Pod samim osojem stisnula se kućica pokojnoga Špira Šparića. Sada je večer, i ona pliva u sumraku, nenarušenoj tišini i oštru, ledenu zraku. Tiha je kućica, kô da je sijenom napunjena, a i unutra je nijema i gluha, ispunja je tama, tek se na ognjištu žare komadi žerave, napunjujući prostor toplinom i rumeneći žarom svojim lica domara, što no se sakupiše oko ognjišta... Lijepa su njihova lica u tom žaru, onako ozbiljno sjetna, oči su im rastvorene i zamišljene, a u njima je ognjište, žerava posred zjenice.

Niti majka gleda sina, niti sin šta sestricu pita... Svi sjede, slušaju...

Vani je mirna, ledena tama, a na ognjištu pucne, odleti iskra, dvije, tri, i trnu se u nedalekoj visini... To je sav šum, a oni bi htjeli da čuju, gdje vani nešto zaštropoće, da prepoznadu njegove korake...

— Ivane, sinko, Bog ti u pomoći! dahne majka i udari ožegom o komad dogorjele cjepanice... Sila varnica poleti u zrak, plamen se pojavi na vrhu cjepanice i gori onako, kô kad rakijom kroneš, onim slabim rastegnutim plamenom, a onda počne podrhtavati, tresti se, dok se ne obori, ne iščezne... Opet je mir, a u kući sve tamnije biva, žerava blijedi i bijelim se lugom osiplje...

— Djeco, krstite se i Bogu preporučite, a kad se probudite, naći ćete brata...

Djeca ne vele ni riječi, ustaju i polaze na počinak.

Vatra se gasi na ognjištu i sve to više povlači žar u se. Povukla ga je davno iz svih kuteva kuće, povukla iz one tame, što napunja prostor, nema ga ni na licu ni u očima udovice; tek je nad pepeljastim ugljevljem svijetla crta, tamo, gdje se dijeli tama i svijetlo...

Sjedi udovica, prikrila rukama lice, pa se tako u samoći zavezla u uspomene. Sjeća se ona, a Bože, čega se sjeća šiba na trnovači kruški, nego kako se tresla. Otkada se udala, to joj je svagdanja...

Već njezin muž Špiro išao preko brda i planina, zalazio i u Hercegovinu, pa kupovao duhan. U ono se je vrijeme i moglo. Duhan bio, može se reći, po ništa, a ne bi bilo ni toliko stražara, da se je trebalo putem osvrtati. Kašnje ih nagrnulo kô skakavaca, no Špiro je imao svoje puteve, kojima ga nije nitko slijedio... Ipak je zaludu bila ta sigurnost, jer su nju strah i srsi uvijek obuhvaćali.

Govorila mu je, ne jednom, već stotinu puta, kad bi onako razdragan iz svijeta došao, pa joj dobit prebrajao i gledao je očima punim umora i besanice.

— Špiro, dušo, nastrahovala sam se ovih dana. Niti znam, kako mi dan prolazi, ni kako omrknem, uvijek u strahu. Ostavi se toga. Sad je lako, snažan si, no ostarit ćeš, pa ni iz kuće ne ćeš moći, a Hercegovina je daleko, visoke su to planine, da ih je ždralu teško preletjeti. Posiješ, rodi, i muči se čovjek... A ovako će se djeca priučiti neradu... Vinogradi nam stare, novi se ne sade... Doći će Božić, kad ne ćemo moći ni sviječe svojim da ugasimo.

— Puhnut ćemo.

— Ostarit ćeš, Špiro!

Špiro ne bi odgovarao, nego bi gledao niz lastavicu pod kućom... Nije popuštao, već bi ga i dalje noć odnosila. Mjesec pojede, što nedjelja donese, a godina velika, kô morska pučina... Izmotale se godine nad Špirinom glavom kô oblačine pod vjetrom...

— Pada mi život, ženo, tužio se jedne proljeti, ne mogu koraknuti kô dosada. Uzbrdica me umara, nizbrdica me svega ustrese i svu mi nutarnjost prevrne.

Žena ga gleda, pa veli: „To ti se čini, nijesi spavao;“ a vidi i sama, da nije tako. Oči su mu upale i sjaj izgubile, a obrazi, kao da je pod zemljom bio ili tamnicu tamnovao... Premještao se iz jednog kraja dvorišta u drugi, mira nije nalazio...

— Ivane, sinko, da te uputim prije, nego me ponesu! uzdisao Špiro, a momče ga gleda i sluša. Kazuje mu otac, gdje će dobra duhana naći, kojim će se putevima kretati... Sve, što je znao, mogao, sve mu je rekao... Veno, veno, pa kao uvenuli list, odnesao ga jesenji vjetar...

Jako je one noći puhalo, kad je smrt navalila na nj, a Ivana nije bilo kod kuće, jer je bio počeo i on da planine obija, a majci strahovanje nosi. Odonda traje to neprestano dalje. Ivan jednako odlazi u Hercegovinu i vraća se natrag, a kriomčarski mu se zanat dobro isplaćuje.

Otišao je i onomadne na put i večeras bi imao da se povrati. A majka njegova evo sva u strepnji misli na ranka svoga. Misli na njega i sustavlja dah, ne bi li čula njegove korake. Čini joj se, da nijesu daleko, pa misli, kako joj se približuju. Ali ga odmah svijest tame i tišine tako udaljuje, da joj izbjegava dogledu svijesti, koncu tame; jer inače bi tiha tama dojavila njegove korake.

— Bogorodice, šane, a ježuri je prolaze nad novom slikom, što joj naglo uleti u svijest. Ružna je slika za kriomčarevu majku, kad umisli ona dva financijerska lika... Vidi i kako za njim trče – već će ga i dostignuti.:. On uznemogao pada, tuku ga...

Udovica se podigne, pristupi k vratima, otvori ih i prijeđe preko praga... Vani je bilo crno, hladno, pa se brzo vratila u kuću i opet sjela k vatri, na kojoj nema ni prpi traga, lug prikrio sve... Sjela je. Čeka ga, čeka... I visoke gore, neprohodni klanci, strme oputine, sve joj se to izmjenjuje pred sviješću... Napokon je hvata umor i drijem, i isprekidane, nesuvisle sanje dovode joj u maštu sina skršene ruke, povezane glave, a on krvav i blijed obećaje, ozdravi li, da će ostaviti gore i prohode te ostati uz majku...

— Ostat ćeš?

— Ostat ću...

Slika skršene ruke, povezane glave nije ju probudila, nego ju svijest, da će uz nju ostati, još jače uljuljala u nove, ugodnije, veselije sanje njege i nadanja, pa stoga nije čula ni osjetila, kad su se sinovlji koraci doista vrzli po dvorištu i kad je Ivan otvorio vrata, stupio u kuću i zvao:

– Majko . . . majko . . .!

– A . . . a . . . a . . . trgnula se udovica preplašeno.

– Šta ti je?

– Ti si . . . gleda mu u oči, što no su bile osvijetljene crvenim svijetlom iz njegove staklima opkoljene svjetiljke . . . – Ti si . . .

– Ima li išta, da zalčžim? Studeno je i vani mračno, kô u rogu.

Udovica protire oči, rubac bolje pritegne, priveže pod vratom, pa ustaje, da uzme malo kruha i sira.

– Jadno li ga i ti jedeš! – pruža mu, pa gleda, kako on sjeda do nje na nizak stočić, a svjetiljku stavio preda se, na ognjište, kruh na koljeno i jede, brzo, snažno.

– Jadna zanata, sinko . . . Niti živeš, niti jedeš kô čovjek . . . U strahu kući dolaziš, u strahu pružvačeš tu mrvicu, u strahu ležeš, u strahu ustaješ . . . govori mu majka i gleda u nj, gleda mu mlado potamnjelo lice, oči pune misli, čelo . . .

Ivan šuti, jede . . . Suh mu kruh puca pod zubima, a iz drugog se kraja čuje disanje zaspalih . . .

– Jesi li kako ovaj put? pita ga tužno majka.

– Kô malo kada, ali sam se izmorio . . . Mislio sam odmah u primorje, no kasno je, sutra ću pod večer.

– Svetac je, pa se Bogu pomoli . , . Da nijesi zakasnio, ni toga ne bi učinio . . . O jadna . . . Ne mili mi se ta tvoja dobit . . .

Ivan pogleda na majku: ona obavila rupcem lice i čelo, tek joj se oči vide, a njima na sina gleda kroz suzu, sa sjetom i bolju . . .

Šta će tvoj brat, naš Marko? Ti ideš, a on se ne će sam nikakvu poslu priučiti?

– Neka radi.

– Ni vol ne će sam da poteže, tužno će ona.

– Što ću? Ja idem, i put mi se isplaćuje . . . Iz zemlje ne bih ni za godinu iskopao, koliko sad odlomim najednom.

Majka potegne zraka, a u tomu je bilo više uzdaha nego disaja. Ivan ustaje, da još jednom pogleda, je li duhan dobro zaštitio, može li se s ikoje strane posumnjati . . .

II.

Samotne su naše primorske uvale. Iz jedne u drugu ne možeš dozvati, a puste su, kô puste. Zaokruži ih jedna, dvije, nikada tri ribarske kućice s onim okancem, kao što ih djeca grade u igri . . .

U stomorijskoj je uvali samo kućica Tome Tadina. Nad visokim je grebenom, pa ako je na moru i malo vjetra, već on trese, zviždi, zuji oko nje, onim bolnim, piskutljivim cvilom . . . I sada tamo vjetar cvili . . .

Sluša Toma to zujanje, sluša drmanje daske na okancu, pa pogleda na ženu i na kćer jedinicu Katu. Lijepa je njegova Kata. U oku joj je nešto, kao da gleda

na pučinu, kuda joj je isčeznuo dragi; nešto je tužna, sjetna, čeznutljiva, a one velike naušnice čisto zgodno pristaju njezinim crnomanjastim obrazima.

Žena potiče vatru pod lonac.

– Ne znam, jesam li dobro privezao ono lađe. Moglo bi nevrijeme njom o kraj. Sunce ode u oblačno . . . Vražjeg položaja, nikad ne znaš, što je na moru, govori ribar Tomo i rastvorenim zjenama gleda u plamen na ognjištu . . .

– Ne će, bolan, ništa do sutra, odgovara žena.

– Ma, eto . . . da znam, mirnije bih zaspao.

Vatra gori, u loncu prevrće gogolj žutkastu vodu nad suhom ribom . , . Ribar digne pogled s plamena, pa ga svrne na kćer. Pogledi im se sretoše, a ona obara oči . . .

– Šta je tebi, Kato?

– Ništa, šane ona, pa krotkim pogledom pogleda oca.

– Ništa? E, tko zna? Čudno je to! Od nekidan pjevaš po kući, da bi te se na konao čulo, a sad si se objesila ko Ćokina, kad se opije.

– Djevojačke brige, prekida majka.

– Pa, eto, i to je nešto. Meni svejedno nešto ne ide u glavu. Znam pokojnoga Rićka, kô brata, čovjek bio kô i zlato. Ono njegova momčeta pristalo uza me, kô uz pobratima. U selo izađem, pred crkvom sjednem, a eto njega, pa odovuda, odonuda, nudi, kumi, moli, zaklinje . . . Nije se on s tobom, Kato, šalio? pita ribar i gleda na kćer, a nju oblilo bljedilo.

– Nije, odvažno će ona.

– Mislio sam – Bože moj, ta i ja sam bio momak, pa mitio eto njezina oca – i namigne na majku, – mislio sam na Rićkova sina – a valjan je on, zemalja ima, i ne zna, šta ima. E, da bi ti ga Bog u sreću dao!

U to se začuju koraci u dvorištu. Ribar se ogleda, obje žene zašute. Mir, samo vatra pucketa i gogolj prevrće, a iz vana se čuje, kako se koraci lagano vrzu po dvorištu, pa pristupaju k vratima. I vrata se otškrinuše, a lijepa, mlada glava, pa život i čitav momak uđe u kuću te oprezno zatvori vrata za sobom.

– Dobra večer, šanuo je, a odgovora nije bilo. Oni gledaju samo, rastvorenim, prestrašenim očima na došljaka, u kojem prepoznaše kriomčara Ivana.

– Bit ćeš ti s onim hercegovačkim vragom? šaptom će ribar, gledeći na kćer Katu i na mladića.

– Prevest ćeš me, a tvoja se znade, kaže Ivan.

Muk i mir. Vatra i gogolj jedini živu. Sve je naokolo mrtvo, strašljivo, kao da je mladi život unio sobom nešto silno, strašno, i tim napunio cijelu ribarevu kućicu . . .

– Hoćemo li odmah? jedva čujno pita Ivan.

– Kad? sada? usudi se žena. – Čekaj dokle večeramo.

Opet je šutnja, ona teška nesavladiva šutnja. Prekide je zujanje vjetra, a onda lagani koraci ribareve žene, koja stade da večeru sprema. Ukućani su sjeli i u muku večeraju . . . A Ivan čeka u prikrajku.

Kata svrne pogled na mladića i čini joj se, da je nešto potamnio, kô da mu se čelo više smrklo, a to ga još milijim čini . . .

Toma turne napokon tanjur od sebe, obriše dlanom sijede brkove i ogleda se za lulom oko sebe . . .

– Hoćemo li? promrmlja.

– Možemo! odvrati Ivan.

Pošli su. Ribar ponio dva velika vesla, a Ivan uprtio obje vreće i polako silaze k moru ... U uvali je lagan vjetar, tek prposi oko glave, a sitno valovlje udara o obalu i klokoće, šumi ... Tomi se čini, da čuje razgovor, korake i htio bi da upozori Ivana na to, no odmah odustaje u bojazni, da mu se smjeli mladić ne naruga.

– Znaš, Ivane, što je? – kaže Toma, kad je razgledao lađu; – zaboravismo ono jače sidro ...

– Trknut ću po nj, veli Ivan.

– Samo brzo.

I mladić se izgubio u tami među grebenima.

Na polovini je puta susreo Katu.

– Nosiš ti, Kato?

Ona muči, gleda ga širom rastvorenim očima i pruža mu sidro.

– Je li teško? – prihvaća on i spušta do nogu.

– Kô gvožđe!

– Bojiš li se ti finanaca, kô tvoj stari?

– Nijesu mi mili ... Ti ih se, premalo bojiš ... Nebojiše glavu izgubiše, a straviše kući dohodiše, nasmije se djevojka.

– Što bi htjela, da sam straviša ili nebojiša?

– Ja svakomu sreću želim, veli ona, – a u to joj glas malko zadrhta. – Zašto ti, Ivane, tako srćeš, kad majka nad tobom dršće?

– Da živim.

– Može se i drukčije ... Idi, čekat će te otac, čuvaj mi ga, čuvaj i ...!

– I ... i?

– Sebe!

– S Bogom, Kato, razumio sam te ... Rekla si, da čuvam sebe – tebi ...

Ona se samo stidljivo osmjehne.

– Reci, jesam li razumio?

– Nijesi baš ... Ti si strašan. Tebi je strah ovijen oko glave, i kudgod ideš, strahovanje nosiš. Mene je strah za tebe, pa samo zato rekoh: čuvaj i sebe!

– Zakuni se, da je samo zato! ...

– Hoću, da je i zato!

– Dakle i zato! S bogom, sad znam.

– Ne znaš ništa!

Momak se zametne sidrom i ode, izgubi se u tami niz grebene, a djevojka neko vrijeme ostade na mjestu i gleda. Čini joj se, da Ivan još stoji pred njom i da ju gleda lijepim svojim očima, a ona mu čuje onaj meki, ugodni glas, dok kroz mrak trepeće snažni život ...

III.

Tko bi znao, kad more nosi na sebi nešto tužno, žalosno? Tužnoj je mornarevoj majci žalosno i onda, kad je mirno, tiho, pa se nebo u njemu ogleda, a veselu čeljadetu nije ni tada, kad ga južina valja i tmuša skraćuje. Čudno je ono,

podatno je more, pa neka je jako, svoje nije. Za nebom poteže, i kad je vedro, dno mu je ko pod čistim staklom, a kad je oblačno, tada je kô plašt, ispod kojega duhovi izvode strahotne igre svoje ... Veselu je veselo, tužnu je tužno, nu toga Kata ribareva ne zna, pa joj čudno, zašto je to more njojzi takovo ... Šutljivo, nepomično, kô majka, kad suze lije ... A prolila ih je i Kata od nekoliko dana, ni broja se ne zna. Pa evo i sada tužno sjedi na kamenu, podvila ruke na prsima, oborila glavu pa gleda pod sobom dolje u uvalu. Sama je, pa joj se slobodno isplakati ovdje, gdje je ne gleda ni otac onim pogledom, što joj iglice po cijelom tijelu sipa, a ne čuje ni majčina ukora. Nije nju otac do sada nikad tako pogledao: tâ bila mu je dobra, poslušna, kô zrno čvrsta ... A sad ga slušati ne može ... Bi i sada, ali kad hoće da to samo u misli pokuša, susteže je zemlja, ne pušta je u nešto duboko, strašno ... Sve će podnijeti, sve će rado učiniti, ali za onoga, koga joj otac nameće, za Nikolu Rićka poći ne će i ne može. One Nikoline zelene oči, kad gledaju, kô da osvetom gore ... Djevojka se strese, da odbije tu sliku, a slika se povraća i grđa biva. – Draga si mi, Kato, kod mene će ti lijepo dani prolaziti, čini joj se, kô da govori Nikola i hoće da joj približi lice, crno, garavo, tužno ... Ah, strese se ... Gadan je, ružan je ... Na licu mu je zloba, u srcu divlja pustoš ... Pa njegova da budem? i to joj govori otac, brižni otac. Majka, i ona? ... Svi proti njoj ... – Luda glavo, ljepota prolazi, – rekla joj je majka. – A Nikola je imućan, dobar će ti biti! ... Luda si, baš si luda! A otac? Ispala mu lula iz ruke, i on zadrhtao od jeda:

– Znam, ona ti je skitalica u glavi, ono luđaka, što živi ko razbojnik i lopov u strahu i drhtanju ... Mala, izbij tu ludost iz glave, ili ..., – zaprijeti joj otac, a oči mu se zakrijese, krv mu udari u lice ... Nikad ga takva nije vidjela ...

Bio došao ponovno Ivan, da ga s duhanom na otok preveze, a otac ga njezin ispsovao i izružio:

– Da mi nijesi više na vrata došao! Nek te vozi, tko hoće; nek te vrag nosi, samo od mog praga daleko!

– U ime ... rašta taka vika; šta učinih?

– Još pita? Dijete mi vučeš sobom u nesreću!

– Ja ti djeteta ne otimam, uza te je ...

– Dalje od mene! – digao se Tomo na noge i mahnuo rukom, da ga isturi ... A on? Gledao ga samo lijepim očima svojim i

– Idem, – veli, – vidjet ćeš da nijesam kriv, – a tad ju je pogledao i osmjehnuo se ...

Pošao je u drugu, i podcrkavsku uvalu, i tamo ga ribar Đolo vozi ...

Djevojka tugaljivo pogleda niz more, niz glatko vodeno polje i pričini joj se, da je i sada vidjela lađu, što je odmah iščezla ... Vidjela je jednu lađu, kad je umakla u podcrkavsku uvalu. Prova joj je ovisoka, baš ko u Đoline ... Kad bi znala, da je u istinu tako, pošla bi, da ga vidi, da vidi, je li još onako tužan, je li mu oko zamišljeno, a tko zna, bili joj se nasmiješio ... Ružno ga je otac turio iz kuće, kao da mu je što oteo, skrivio, a on se ni rasrdio nije, ni oko mu nije usplamtjelo ...

Nemirna postaje Kata, pa silazi k moru, dolje, gdje je lađa njezina oca ... Brza, kô da ju što tjera, prebire od kamena do kamena i stala je na jednu

stijenu pa gleda pred sobom u mirnu, bistru morsku vodu. Vidi svoj lik... Crne ju tugaljive oči gledaju iz vode, visoko joj glatko čelo okićeno kosom, a usne kao da joj nešto šapću tugaljivo, no toplo... Gleda se djevojka u moru i veseli ju vlastita slika.

More mirno stoji, ne ziblje se, ne klokoće oko kraja, ne ziba lađom, a djevojci je još teže, još manje zna...

Sunce tone i već povuklo rumenilo s mora i s brda, još ga je samo malo na oblacima, tamo daleko, gdje tone ko veliki žarki žrvanj u more...

Gleda Kata na one rumene, goruće oblake, a tišina ju mora i uvala zaokuplja, pa ju obuzima žalost, kô da je iz života i vreve bačena u pustoš. Sama je kô ona hrid, što jedva iz morske vode ugleda sunce, i ta joj je samoća gorka kô suza bez utjehe.

Gdje je, kamo će...? Odvratno ju lice Nikolino progoni, zlobom ju raspamćene njegove oči prate... Strese se, pa prihvaća konop i potеže lađu bliže kamenu, pa skoči u nju i pogleda, je li sve u redu... Ogleda konope i gvozdeni lanac, o komu je sidro vezano. U redu je. U redu stoje i daske po dnu lađe i vesla, sve...

Sjeda na krmu i gleda niz pučinu, na koju se lagano, neosjetno spušta sumrak, a svijetlo i boje iščezavaju... Gleda Kata i osjeća... Osjeća težinu na duši, samoću, opustjelost u srcu...

— Kato, izađi! — zove ju glas, a ona se okrene, ugleda Ivana. Na kamenu stoji, za konop drži.

— Potegnut ću te, skoči!

Djevojka ne kaže ni riječi, ne miče se. Gleda na mladića. U njega su lijepe oči, mila glava, ali je u njima žalost, tuga, bol, kô u očima pokojne sestre, kad ju je u bolesti pogledala... Nad glavom mu je pogibelj, osuda, nad glavom mu se krili pogibanje...

— Ja ne ću van... Još su mreže tu, skupit ću ih.

— Hoćeš li, da ti pomognem?

— Ne ulazi u lađu, rekla mu je, a u glasu joj nema prijetnje, ona više moli, ko sestra, želi da ne uđe...

— Kato, zar ćeš me otjerati, — kaže on, a glas mu je pun tople tuge, žalosti — hoćeš li me i ti otjerati kao tvoj otac? Ja sam nesretan mladić... To mi zvijezda nosi, što li? Nikomu zla ne činim, a nikomu ga ni ne želim, pa ipak svaki me tjera. Nitko za me nema smilovanja... Ni ti, Kato?

— Ivane...

— Uz brda idem, bregove gazim, a sve na te mislim. U Hercegovini opremam poslove na brzu ruku, samo da k moru stignem. Kod mora mislim ugledati Katu, nadam se od nje lijepoj riječi... Obilazim oko tvoje kuće i na otok se prevažam, trgujem, vraćam se uvijek u jednoj misli, u jednoj nadi, a sad, kad sam te našao — tjeraš me...!

— Ivane...

— Bar mi reci, zašto me tjeraš? Tjeraš li me zato, jer mi novci ne zvone po džepovima?... Ljuta moja srećo...!

Nije mu rekla ništa. Zašto ga tjera? Kako da mu to kaže, kada ni sama ne zna... Ona ga žali, milo joj ga je, pogotovo kad ga ne vidi. A sada? Kad je tu pred njom, dvostruko ga žali, dvostruko manje zna, što da mu reče. Žao joj ga je i...

— Reci, Kato, reci!

— Što ćeš, da ti kažem. Ja ne znam.

— Voliš li ti mene, misliš li ti na me?

— Meni te je žao i kad na te mislim, čini mi se, da si bijedan, silno bijedan, a ja bih htjela, da to nijesi.

— Što bi ti htjela...?

— Da ti nema tog straha oko glave, da si veseo, da živiš kô drugi momci.

— Onda bi bila moja?

— To ne bi, a što ja znam, što bi onda bilo...

Oboje šute. Lađa stoji mirno, nepomično posred večernjeg sumraka. Sumrak je već zastr'o daleku pučinu, škripovlje se crni po uvali. Djevojka stoji u lađi i gleda preda se u vodu, a Ivan sjedi gore na kamenu, oči upro u Katino lice. Šute...

— To mi zvijezda nosi. Napokon ću negdje uginut ko pseto, ni zemljom me ne će nitko zasuti! — Tako je uzdahnuo mladić, skočio na noge, pa se brzo izgubio među tamnim stijenama u uvali... (Slijedi.)

Dr. Marko:

Čemu nam sve to?*

ili potreba i način reorganizacije.

Nije tomu dugo, da sam imao sreću proboraviti po nekoliko dana s našim ljudima u Zagrebu i u Beču. Mladići su to vedra čela, vesela pogleda i lica, puni oduševljenja i požrtvovnosti za svete ideale. Ugodni su to časovi bili, pa i uspomena na njih.

Govorili smo o koječem, a — kako je vrijeme zajedničkoga boravka bilo prekratko — najviše o prilikama našeg mladenačkog pokreta, o uspjesima i neuspjesima, o prošlom i sadašnjem radu, a pala je po koja i o budućnosti. Ta mladež često posve jasno vidi i ono, što još ne postoji! Kakvih je pitanja, misli i zaključaka palo, ne bi čovjek vjerovao, ili bar onaj ne, koji pozna razvoj našega pokreta i njegove uspjehe za kratko vrijeme svoga opstanka pored svih ogromnih

* Ovaj je članak zakasnio za prijašnji dvobroj. Op. ur.

poteškoća, koje je imao svladati. Da pojedinosti ne nabrajam, u kratko ću reasumirati sve: moglo se opaziti u ogromnoj većini veliko nezadovoljstvo, jer da se previše mlitavo i nesređeno radi, da vide premalo života i jedinstvenosti u radu posvuda — u organizacijama, akademskim društvima, pa i u samoj starješinskoj organizaciji.

Tko pozna mladež i prilike, lako će to shvatiti. Svi smo uvjereni, da se s pravom traži od nas mnogo i premnogo; a i sami za tim idemo i s veseljem hoćemo udovoljiti tim opravdanim zahtjevima. Tá naša je konačna svrha: riješiti naš hrv. narod zla, koje se osjetljivo ćuti na svim poljima. U tu svrhu mora naš pokret dati vrsnih ekonoma, socijologa, filozofa, književnika, pravnika, umjetnika itd., jer je jasno, da se to socijalno zlo našega naroda, koje kao epidemija prelazi iz jednoga polja narodnoga života u drugo, ne da drukčije izliječiti; uzaludni su uzdisaji i vapaji, uzaludne govorance i fraze, — rada, uspješnoga rada treba, a ovoga nema bez znanja i poštenja. Naš pokret može, hoće i mora dati takvih ljudi, o tom smo čvrsto uvjereni svi, ali promatrajući dosadašnji način rada, pričinja se nekima, da to prema našem očekivanju ne će biti tako brzo. A mladež, kako je idealna i poletna, htjela bi to čim prije — odmah, pa odatle ono, rekao bih, pesimistično raspoloženje, tako, da je jedan napokon rekao: „Pa čemu nam sve to?“ Tako je bilo u Zagrebu.

Ostavio sam našu zagrebačku kiticu i došao u Beč. Kud će suza, neg' na oko, kuda ptica, nego k svomu jatu — veli naš narod — pa kamo i ja u tuđini, ako ne k svojima? Odmah se s kolodvora zaputih k ognjištu, oko koga se kupe naši hrvatski Bečani, u našu „Hrvatsku“. Stupim u društvo, ali — prazno! Članovi su na predavanjima ili zaokupljeni kojim drugim važnim poslovima, pa ne dospijevaju prije podne ni u društvu novine čitati. Tek poslije podne iza objeda naći ćeš veliku većinu članova redovno svaki dan u društvu; a nedjeljom i svecem su obično svi na okupu. Tu se porazgovore, pregledaju novine i onda ide svaki za svojim poslom. Iza 2 sata poslije podne rijetko ćeš koga dobiti. U nedjelju čine obično zajedničke izlete. — Iza podne dođoh opet u društvo. Praznina bijaše tako ispunjena, da nije bilo dovoljno mjesta niti za one, koji već bijahu unutra. U društvenu sobicu može ih tek oko 25 nekako sjesti, a društvo broji ove godine oko 50 članova, pa nema ni mjesta, a kamo li stolica za sve. Veseo ja stao na vratima i hoću da ih se nagledam. Čim me opaziše, okupiše se oko mene i obasuše najrazličitijim pitanjima. U veselom razgovoru provedosmo jedan sat i raziđosmo se svaki za svojim poslom. Bijaše istina prekratak razgovor, ali to radi toga, jer sam im rekao, da ostajem u Beču više dana.

Ne bijaše mi moguće skombinirati zgodno vrijeme skupnoga sastanka, nego sam govorio sa pojedincima — sada s jednim, sad s drugim. Jednoga nas se dana našlo više na okupu. Meni se sada prohtjelo saznati, da li su i oni općenito istog mišljenja, kao i naši Zagrepčani. No, jer su i oni htjeli moje mišljenje čuti, to nije trebalo istom meni počinjati razgovor o tom. Ubrajajući me među starije, počeše oni pitati, što mislim o ovom, što o onom, a napokon i to, kako ja sebi predstavljam naš pokret u budućnosti. Odgovarao sam na sve vrlo optimistički, a tako sam im slikao i sliku naše budućnosti, premda sam se pri tom sjećao mnogih pesimističkih zaključaka drugova u Zagrebu. Oni su me mirno saslušali, a onda počeli oponirati, iznoseći pojedine nedostatke i zapreke, što mi je manje više već

poznato bilo. Mnogo sam im toga povladivao, ali sam istodobno pokušao obrazložiti i prikazati, da to sve nije tako usudno, kako si oni predstavljaju.

Vidio sam na koncu isto nezadovoljstvo kao i u Zagrebu, samo ne u tolikoj jakosti. Veća udaljenost od središta čini valjda njihov sud nešto blažim, što na samoj stvari gotovo ništa ne mijenja.

Ubrzo sam morao i Beč zapustiti i rastati se s našim bečkim drugovima. Povukoh se u jedan manji grad, gdje bi se Hrvati mogli učiti, kako se treba braniti od zakletoga svog neprijatelja, u grad, gdje je narodno-obrambena organizacija na obe strane krasno provedena. Ovdje se zavukoh u sobu, u kojoj hoćeš ne ćeš moradoh proboraviti više dana. Tom su mi se zgodom nizale uspomene zadnjih dana, i kod svake ozbiljnije stvarce zapele mi misli. Mislio sam o pesimističkim zaključcima i raspoloženju naših ljudi obzirom na rad i uspjeh našega pokreta. Taj me njihov pesimizam nije baš veselio. Stoga sam o tom više mislio i razmišljajući došao sam napokon do rezultata, da to nije baš takovo zlo, šta više, da je to još i utješljiv i zdrav pojav u našem pokretu. Kako? zašto? mnogi će zapitati. Evo kako i zašto!

Iz navedenih činjenica jasno izbija velika požrtvovnost sa samosviješću. Pored sve materijalne bijede i skrbi, koja tare većinu, pored sve brige oko svoga studija i drugih dužnosti, dospijevaju naši ljudi i na to, da misle na konačnu svrhu našega pokreta i prema ovoj da mjere naše sile i naš rad na svim poljima.

Videći kod toga dovoljno sila, ali premalo rada, ili bolje prema vremenu i rada dosta, ali nesistematskoga, žalosni i nezadovoljni traže načina, kako tomu pomoći.

Stariji nas još velikom većinom ne shvaćaju, pa nam ne pružaju ni one pomoći, koju bi bez poteškoća pružiti mogli. Jedva kakovu materijalnu pomoć dobijemo, a moralne razmjerno nikakve; što više i razočaranje u tom pogledu nije rijetkost. To sve imaju naši ljudi pred očima i to ih čini nezadovoljnima. To nije dakle pesimizam, koji ubija volju za rad, nego baš obratne naravi.

Druga krasna stvar, što se u našim redovima jasno pokazuje, jest ona bratska sloga u radu i mišljenju. Lijep je dokaz tomu i nedavni predmet javnoga raspravljanja u pitanju odcijepljenja Rijeke. Naši akademičari nijesu to shvatili čisto vjerskom, pa niti u prvom redu vjerskom ili crkvenom stvari, kako to tvrde naši naprednjaci, nego narodnom, političkom i gospodarskom.

Tom su se zgodom naši akademičari u Zagrebu i u Beču bez ikakva dogovora ili izmjene misli sastali, da rasprave zajednički o toj stvari, pa da se posavjetuju, što bi se dalo učiniti i što mogu sami da učine. Slučajno je to bilo iste večeri u Beču i u Zagrebu, pa sutradan, kada je „Hrvatska“ htjela svoj zaključak poslati ekspresno bratskim društvima, eto od ovih brzojava, koji rade o istoj stvari, a što je najinteresantnije, bili su zaključci u glavnom isti, samo drugim riječima!

To je krasan pojav u našem pokretu, koji mu zajamčuje potpun uspjeh.

Dok kod drugih naroda (n. pr. Nijemaca) vidimo u istom mjestu po više kat. akad. društava, koja se svađaju u mnogim stvarima, a često i jedno protiv drugoga radi i nastupa, dotle vidimo kod nas jedinstvenost i potpunu slogu svih društava ne samo što se tiče zajedničke svrhe i rada, nego eto i u mišljenju i željama. To je temelj, bez koga se zajednička svrha ne postizava.

To su eto razlozi, radi kojih i nadalje ostadoh optimista. Uvidao sam i ja neku potrebu reorganizacije rada uopće, a kod naših organizacija napose, pa sam se iza onih razgovora s drugovima još više bavio tom mišlju.

Rezultat razmišljanja o tom donosim ovdje uz želju, da ga pretresu stariji i i mlađi drugovi, svoje ev. promjene i primjedbe pošalju što prije sekretarijatu ili uredništvu »Luči«, pa da se to upotpuni i što prije oživotvori.

Da možemo govoriti o reorganiciji rada, o njezinoj opravdanosti i vrijednosti, moramo poznavati sadašnju organizaciju i njezine uspjehe.

Dosadašnja organizacija rada doduše nema nikakva temeljita prigovora, ali obzirom na uspjehe s pravom se prigovora načinu samoga rada. Cijeli je dosadašnji rad sastojao u radu pojedinih sekcija društava i organizacija, te u zajedničkom radu na skupnim ferijalnim sastancima.

Već je do sada bio rad organizovan posve prema svrsi pokreta: svako polje rada u narodu ima u društvima i organizacijama svoju posebnu sekciju. Tako postoje: socijalne, literarne, omladinske, filozofske, apstinentske i druge sekcije To je posve dobro i, kako rekoh, tu se temeljito ne može prigovoriti.

Prigovara se dakle načinu rada obzirom na dosadašnje uspjehe. Pogledajmo stoga način rada i uspjehe.

Način rada u sekcijama društava i organizacija. U sekcijama se radilo i radi se na zajedničkim sastancima, koji su se držali — ili su se bar morali držati — svaki tjedan jedamput. Sam se rad sastojao u predavanju kojega od članova sekcije i u debati, koja se razvila o tom predmetu iza predavanja. Predavanja se drže bez ikakva saveza i sistema. Pored toga nema među njima nijednoga starijega člana, koji bi se u stvar razumio, pa ih kod raspravljanja vodio i upućivao na neispravnost i zablude. Tu su prepušteni samima sebi. Tako je, ako se sastanci drže redovito. No često se događa, da se neke sekcije ne sastaju ni u mjesec dana po jedamput, da opstoje zapravo tek po imenu, a to stoga, što je pročelnika naslijedio drugi, manje spretan i agilan. To je eto u kratko način rada. Još samo ako dodamo njihov trud oko izvješćivanja centrali i naše veselje nad njihovim radom, imate dosta jasnu sliku.

Način rada na ferijalnim sastancima u glavnom nije drukčiji nego onaj u sekcijama. Pojedini drugovi čitaju svoje referate, iza kojih se razvija često neplodna debata, i rezultat je jednoglasno ili većinom glasova primljena, rezolucija.

Uspjeh. Kakav rad takav uspjeh. Rada je tu dosta, pa mora biti i uspjeha. U glavnom je uspjeh taj, da se drugovi međusobno dobro upoznaju, da se zajednički oduševljavaju i bore za svete idejale, da u dobrom smislu jedan na drugoga djeluje, da ostaju dobri i pošteni, da su značajevi i spremni za rad u svakom poštenom pothvatu. To mi konstatiramo svake godine u našim akad. društvima, u koja dobivamo svake godine sve veći broj članova. Ali nama je to još premalo. Mi bismo htjeli dobivati u akad. društva članove, koji su već u svojim sekcijama postigli dostatan temelj za uspješnu i brzu daljnu izgradnju svoje individualnosti; htjeli bismo dobivati homogene elemente, članove dubokog uvjerenja, zdravih misli i sudova, članove, koji imaju pred očima već jasan plan, koji treba samo

polagano dotjerivati. Taj nam uspjeh ne pružaju naše organizacije i odatle ona potištenost kod nekih starijih, koji ovo promatraju.

Takav uspjeh pak nije moguće postići dosadanjim načinom rada. Dok se predavanja drže bez ikakva saveza, bez sistema i dovoljne obradbe, nije moguće uz najbolju volju dobiti jasnu sliku i pogled ni u jednu struku, a još manje oduševiti se tako, da bi i ex privata u tom pogledu štogod radili. Drukčija se predavanja od srednjoškolca ne mogu tražiti, jer on nema i ne može imati ni iz jedne struke toliko spreme i znanja, da bi mogao druge zainteresovati i za studij oduševiti davši im nizom predavanja preglednu sličicu dotičnog predmeta.

Potrebna je dakle reorganizacija u načinu rada za ostvarenje naših želja.

Uspjeh ferijalnih sastanaka je u glavnom isti. Mnogo drugova, koji se znadu samo po imenu, na sastanku se lično upoznaju i izmjene misli. To je svakako veoma korisno. Od samih je referata i rezolucija korist prema trudu referenata posve neznatna. To se jasno vidi i odatle, što se neke rezolucije i po drugiput s većom strogošću primaju; vrše se pak redovito samo u toliko, u koliko ih je tko imao već u srcu, ili ih je sa sastanka u srcu odnio,

Tako eto vidimo, da nam i sastanci prema onom ogromnom trudu i žrtvama pružaju neznatan uspjeh.

Dakle i tu je potrebna neka reorganizacija.

Ta bi se reorganizacija — po mom mišljenju — na slijedeći način mogla uspješno provesti.

Sastavni dijelovi cjelokupnog rada bili bi i nadalje:

1. Rad sekcija pojedinih društava i organizacija:

2. Rad na zajedničkim ferijalnim sastancima. I jedan bi i drugi morali voditi stariji članovi našega pokreta (starješine i akademičari). U cjelokupnom radu pojedinih istovrsnih sekcija svih organizacija mora vladati potpuna jedinstvenost, koja će se postizavati održanjem istih sistematski i temeljito obrađivanih predavanja, koja odgovaraju svrsi sekcije. Predavanja se drže na sastancima sekcije, koji se moraju obdržavati svaki tjedan. Sve nejasnoće, koje bi pri predavanju bilo koje sekcije nastale, treba razjasniti, na sve prigovore i pitanja treba odgovoriti.

Takvim sistematskim a ustrajnim radom moramo doseći željeni uspjeh i nestat će onda svakog nezadovoljstva u tom obziru. Sad treba odgovoriti kakvom je reorganizacijom moguće to provesti i postići.

Ad 1. Za predavanja u sekcijama bi se imali brinuti ne članovi tih sekcija, nego starješine ak. društava s akađemičarima. Za svaku bi se sekciju — dakle za svako polje rada u narodu — imao organizovati po jedan klub starijih, svaki po 2 — 4 člana, koji bi izrađivali i brinuli se za takva predavanja. Članovi pojedinoga kluba obrađivača ne moraju biti zajedno. Njihova bi dužnost bila, da se samo jedamput u godini sastanu i na tom svom sastanku da se posavjetuju i dogovore, kako će sa svojim predavanjima najbolje uspjeti, šta će u ovoj školskoj godini ispredavati, da podijele međusobno teme i vrijeme obrađivanja itd. — štogod je u tom pogledu potrebno.

Obrađivač ima predavanje napisati na pisaćem stroju i dati ga umnožiti u toliko primjeraka, da mogu dobiti po jedan izvod sve organizacije, sva akad. društva i slijedeći po redu obrađivač istog predmeta, da uzmogne iza niza predavanja

svoga predšasnika nastaviti ne ponavljajući njegove misli. Ako dotični izradivač nema prilike, da predavanje sam na stroju napiše i umnoži, mora se pobrinuti, da mu to drugi učini, a trošak nosi sekretarijat. Da je to lako moguće, jasno je svakomu, koji zna, da danas i najmanji gradić obiluje pisaćim strojevima.

Do ugovorenoga roka imaju se predavanja dogotoviti, umnožiti i sekretarijatu u Zagreb poslati. Početkom šk. god. morao bi sekretarijat imati u zalihi po 3–4 predavanja za svaku sekciju, da se tako izbjegne svakom prekidanju rada u sekcijama. O tom bi se trebalo napose dogovoriti. Sekretarijat će onda svaki tjedan u određeni dan složiti za svaku sekciju pojedine organizacije i društva predavanje, što njoj pripada, u posebne korice i razaslati. Da može sekretarijat korice unaprijed prirediti, odredit će format, u kom se imaju pisati predavanja.

Tako će imati svaka organizacija za svaku svoju sekciju svaki tjedan temeljito obrađeno predavanje prema svrsi sekcije.

Sada se pita, tko će odgovarati na prigovore i pitanja, koja nastanu prigodom toga predavanja, i tko će razjasniti ono, što članovima bude nejasno? I ovo bi se moglo postići istim putem. Iza pročitanoga predavanja razvija se redovito mala debata, koju lahko i sam obrađivač inscenira. Jedan od članova sekcije bilježi tom zgodom sve upite i prigovore, na koje je nužno razjašnjenje, pa će ih poslati sekretarijatu, a ovaj sastavljaču predavanja, koji će na njih odgovoriti i sa slijedećim će predavanjem dobiti svaka sekcija preko sekretarijata odgovor ne samo na sva svoja pitanja, nego i na ona, koja su pala u svim sekcijama pojedinih organizacija. Prema tomu će biti svako predavanje do u tančine razjašnjeno, a na taj način dakako i dobro zapamćeno.

Pretpostavljam, da ne će biti previše pitanja. Osim toga biti će mnogo i takvih pitanja, koja se i tako već u drugom predavanju rješavaju. Ako bi pak slučajno bilo previše pitanja, onda se mjesto slijedećega predavanja pretresaju u sekciji ta pitanja sa odgovorima, što je često veoma interesantno, i što će dati možda i više pobude, nego novo predavanje, koje je taj put moralo otpasti.

Na taj bi način dobili srednjoškolci više zanimanja, razumijevanja i poleta za dotični rad, a pored toga bi im uštedili mnogo vremena za školske predmete.

Glede samoga vremena obdržavanja sekcijskih sastanaka spomenuo bih to, da bi bilo dobro, kad se ne bi držali isti dan kod svih sekcija, da bude onim drugovima, koji bi htjeli u dvije ili više sekcija intenzivnije sudjelovati, to omogućeno.

Ad 2. Ferijalni bi sastanci imali biti redovito pokrajinski, i to svake godine, a veliki manifestacioni sastanci prema potrebi i prilikama. Rad bi se na sastancima iz temelja promijenio. Referati i rezolucije otpadaju. Ovakav bi zajednički sastanak imao pružiti sliku cjelokupnoga godišnjega rada, da svaki član pokreta vidi, koliko smo napredovali i postigli, što će ga jamačno još jače oduševiti, jer će tada najjasnije vidjeti, kako je opsežan rad u narodu, kako raznovrstan i potreban, i kako se sistematski mi spremamo.

Prema tomu sastanak bi bio neka rekapitulacija godišnjega rada obavljena pred svima članovima. To bi se obavilo održanjem pojedinih tečajeva iz raznih struka, koje bi držali po mogućnosti sami izrađivači predavanja za pojedine sekcije. Ako to kojemu ne bi bilo moguće, treba da si na vrijeme nađe zamjenika i da ga uputi u predmet za vremena.

Sastanak traje redovito 2–3 dana, i to se vrijeme prema opsegu i važnosti pojedinih grana rada razdijeli, a za eventualnosti se odredi jedno popodne.

Sada bi mi mogao tko prigovoriti, da po ovom nacrtu srednjoškolci nemaju baš ništa raditi, nego pripravljati se za školske predmete. Na to bih ja odgovorio, da tek sada srednjoškolci i mogu raditi i pokazati, koliko koji vrijedi. Oni će imati dosta vremena za izdavanje srednjoškolskih listova. Mi ćemo im pružati temelj za sve vrste rada u narodu, a oni će nama u svojim listovima pokazati, kako su to razumjeli, koliko zanimanja, spretnosti i vještine imaju. Drugo polje, gdje će se vježbati i svoje sile dotjerivati, jest „Luč“, koja je eto već počela sa izdavanjem priloga za srednjoškolce. Pomagat će nam nadalje u potrebnoj agitaciji, a naći će se i drugih korisnih stvarčica za njih.

To bi bio eto moj prijedlog, koji bi bilo najteže dosljedno provesti prve godine, a slijedećih — uvjeren sam — bez ikakvih osobitih poteškoća.

Jasno je, da će prema tomu nastati neke promjene kod akadem. društava i seniorske organizacije, ali o tom će biti dosta govora na drugom mjestu. Drugom bi se zgodom dalo govoriti o načinu držanja predavanja, o pozornom slušanju, razumijevanju i pamćenju — dakako s praktične strane — a za danas neka bude dovoljno ovo, što iznesoh.

SMOTRA.

Alojzij Res: Skica najnovejšega slovenskega pesništva.

2. Dr. Ivo Pregelj.

Brez hrupa je podaril o Veliki noči 1910. Ivo Pregelj (psevdonim J. Mohorov) prijateljem sanj svojo „Romantiko“*. Pred tremi leti je bilo to, a že so jo pozabili Slovenci, pozabili v kričanju drugih, pozabili ker ni „modern“, pozabili pa posebno — ker je prišla od katoliške strani. A pozabili je niso tisti, ki jim ni pesem le pogodna mamečih, pikantnih besed, da se jo lahko „lepo“ čita po izobilnem kosilu v naslanjaču, s cigaro v ustih za kratek čas, ampak ki jim je pesem — slika življenja, v trpljenju in radosti, v dvomu, obupu in v solnčnih urah porojena, pesem kot iztrgani košček velikega trpečega in vriskajočega srca.

In Pregljeva „Romantika“ je konfesija mladega moža, ki ima za motto:

Tiha samota — moja ljubav,
temna bridkost — moja radost,
v solzah prečute noči — moji dnevi,
sivi lasje — moja mladost.

I kdor je prečital „Romantiko“, bo razumel te besede. Ni radi tega bol v njih, ker je moderno biti bolan, imeti vdrte, kalne oči in izpita lica, ne, bol je v njih, ker je večkrat zavrgel Onega, ki je edina pot, ker je padel strastem v naročje, ki so mu izsesale moči, mladost, veselje.

Trpljenje je v pesnih njegovih, trpljenje moža, ki je stal na križ potju: ali — ali ...

Samotno kam življenje hrepeniš?
Kje moje misli mlade, kje ste bile?
Kaj smoter moj? Li Venera li križ?

* Založila in izdala Narodna Tiskarna v Gorici.

Pogledal je do dna blata, da ga je omamilo za hip, a vstal je in se vrnil k Njemu k Očetu on, zgubljeni sin:

Duha oprosti mi vezi
in mladih me otmi strasti
naj v delu za Te duh moj ves
se prenovi!

Tako je postal križ žarišče njegovih pesmi in človek se spočije ob njih, kakor ob tovarišu mladih, burnih dni:

Kot blodnica solzna pred Tabo drhti
v življenja viharjih utrnjena duša . . .
Povest betlehemske Matere sluša,
na njenih grudih ihti, slavi . . .

In ko se spočije ob križu, ko zadobi pesnik mir, iz skelečega kesa in žgočih solz porojen, tedaj moli k zveličarju za nas, ki smo se šele zapotili na pot, mladi, neizkušeni:

Molitve v strasti pokopanih
src, Večni čuj,
in vseh, teminam se prodanih
smiluj, smiluj!
Obličje s križa nagni nanje
v večer gorjâ!
zavedle so jih svetne sanje
— in jad srca!

Take so pesmi njegove: kakor zelen otok s križem sredi morja fraz, bleščečih verzov, bolnih, izmozganih idej, ki omamljajo človeka kakor opij, da je praznota še groznejša, zabloda še večja, da rešuje „probleme“ pri vinu in — pri Veneri:

SIDERA CADENTIA.

Nemir, nestalnost, dvom, obup,
nemoč v resnice dušah lačnih
— trpljenja sitih —, v srcih mračnih
zavisti bledi jedki strup.

In eden slep je, drugi glup,
in tretji za fantomi v zračnih
višah plava ta v temačnih
je beznicah prijatelj kup.

O doba padajočih zvezd . . .
ti naša prosvetljena doba,
bahata laž in bol do groba!

Do groba? „Slej itak ni cest!“
O ne, še dalje seže zloba,
ki ji je blatiti — prelest!

Tak je Pregelj: pesnik-filozof, ki stoji ob robu burnega življenja in naslonjen ob križ trga krinko raz obraz modernega sveta, krinko laži, blata, laži-kulture, kot Ibsen. Iz vseh njegovih pesni zveni klic: „Sursum corda!“ in njegovo srce svari pred nižinami življenja in kaže Pot, Življenje in Resnico.

Le eno kvari Preglja: forma. Idejna moč prekaša moč oblike. Verzi so trdi, železni; ritem vedno isti, brez varijacije; stavki večkrat pretrgani; jezik neobrušen. V tem obstoja velik minus njegove vrednosti. A vendar se bo še čital Pregelj, ko bo marsikateri poet z dovršeno formo in z lepim jezikom — pozabljen.

2. Vladimir Levstik.

Umetnik je kakor njiva;
kar seje, to žanje; plevel
ali stoteren sad.

Izidor Cankar.

Z Vl. Levstikom se začenja ono zlo v naši liriki, ki je ubilo mnogo talentov: zlo nemoči, zlo mrtve volje. Talent je imel Levstik, morda največjega med najmlajšimi, a ga je

zapravil. Imel je moč, imel energijo, da je človek lahko s ponosom stavil upanje nanj. Učil se je mnogo, temeljito, poseb pri Nemcih in Francozih. S širokim obzorjem je pisal smele, mladostnega prekipevanja polne pesmi. Misli globoke, izrazite, forma dovršena, slikovita. Izdal svojih pesmi ni, rážtresene so po „Zvonu“ in „Slovanu“. Naj citiram balado, ki je kakor daljni odmev Ossiana in hrvaško-srbskih narodnih pesmi:

BALADA.

Marko kraj vode široke
pere si krvave roke —
oj!

Kaj si delal, kod si blodil,
da si se s krvjo obrodil —
oj?

V drugi vasi, nad gorico,
poiskal sem golobico,
oj . . .

Z golobičem je kramljala
meni ni besede dala —
oj!

Marko, ti desnica moja
kaj so bleda lica tvoja —
oj?

To ni kri od golobice,
to je kri iz prs device
oj! . . .

Mrak se mi je v duši storil:
golobico sem umoril —
oj . . .

(„Slovan“ 1908.)

A je odšel v Pariz. In mislili smo, da pride še bogatejši, še popolnejši nazaj, da prinese mesto petih — deset talentov nazaj, a vrnil se je — prazen. Podlegel je življenju, njegovo moč in energijo je zastrupila tujina. Iz strasti do vživanja je pozabil samega sebe, svoj značaj, svojo pot in svojo dolžnost: bel prt je poškropilo blato. Iskal je umetnost tam, kjer se pod masko lepote roga strast in bolezen duha in telesa. Strast mu je izkljuvala solnce iz mlade duše in jasno, odkrito oko je omeglelo. Pregelj je padel, a vstal — Levstik je obnemogel.

Tuga je legla na pesmi, ni bilo več smeha v njih in velike, vseobsežne ljubezni: ni bilo več one ljubezni do življenja, do mladosti, do dela, ki je človeku kot popotnica in blagovest na samotni poti. Zupančič se je bil vrnil iz velikega mesta med narod močan, obogatil se je v tujini, vljubil še bolj svojo domovino, istotako slikarji: Jakopič, Tratnik, Grohar in drugi, ki so prišli stradat k — materi. Levstik pa je ostal v Parizu, kljub temu, da je že bil v Ljubljani. In ko je zablodil in zgrešil pravo pot svoje umetnosti, je spoznal, da ga narod nikdar ne bo razumel, njega Francoza, spoznal je s strahom, da je nemožen ustvariti kaj velikega, stalnega. In ob tem spoznanju je zahrepenel še bolj po čisti lepoti a volja je presegala moči in končno je za slov. umetnost produktivno — vmrl.

Spomnil se je nato, na svojo mladost in zapisal pesem umirajočega:

„Ti Bog —
daj mi lepote v tebi posvečene;
moči mi daj, zveneče, trde, svoje,
in en oltar nazaj, da zanj umrem,
zakaj, jaz nisem, da bi šel med vsemi.
Glej, list med listi molil sem k pomladi;
kal med kalmi, sem klical spas od juga,
strl nisem tujih sreč za svoj idol —
pa glej, jaz nisem, da bi šel med vsemi!
Bil sem bogat; o jaz, o beda Kreza!
In duša moja je v rasip sejala,
ne željam, sebi ne; brez kam, brez ker . . .

Grešila je: zdaj se zaklad pogreza,
kraljico je hvaležnost opljuvala,
iz knežjih prs opil se je vampir —
o Bog, jaz nisem, da bi šel med vsemi...

(*„Ljubljanski Zvon“ 1909.*)

V tej pesmi je povedal vse, otkril vso svojo tragiko, povedal, zakaj ni dosegel cilja...

Zdaj je naš najboljši prevajatelj, posebno iz ruščine (Dostojevski, Gogolj, Tolstoj) in iz francoščine. (Nastavit će se).

Mirko Čunko: Priručnik za vođe hrvatskih katoličkih društava.

Imajući pred očima naš ideal: jaku, kulturnu, katoličku Hrvatsku, dali smo se, okupivši u čvrstu falangu naše đaštvo, i na drugo polje rada: na organizaciju mladeži seoske i obrtničke. Pošli smo najprije putem individualnog odgoja: svaka jedinica u našim đačkim redovima treba da je odgojena u strogo katoličkom i nacionalnom duhu, treba da razumije ideje vodilice našega gibanja. Bez razumijevanja te ideje, koja treba da raste sa životom svakog pojedinca, nema nikomu mjesta kod nas.

Ne mogosmo razvijajući sebe zaboraviti na one naše prijatelje i drugove, koji ostadoše po selima i radionicama, a da i u njihova srca ne ulijemo žara naših ideala: „Potpuno ostvarenje naših ideala leži u tom, da jedna jaka ideja prožme i najčvršće sveže i ujedini kulturno, nacijonalno i religiozno osvještene sve jedinice našeg naroda“ (Iz predgovora Priručnika). Posljedica ovakvog narodnog preporoda bit će razvoj naše posebne, hrvatske kulture. „Jedino uspješno sredstvo za ovakovo narodno odgajanje jesu organizacije, jer im je svrha individualni odgoj svakog pojedinog člana u duhu organizacije“ (predgovor). I u našim mladenačkim društvima udarismo putem individualnog odgoja.

Mladost smo, i zato počinjemo da izgrađujemo tu našu kulturu s mladošću u školama i izvan njih. Pod stijegom zadarske „Mladosti“ okupio se već velik broj omladinskih društava, koja u Dalmaciji radom „Pavlinovića“, u Istri radom „Dobrile“, a u Bosni u novije doba radom „Martića“, lijepo napreduju. Vodstvo banovinskih omladinskih društava povjerismo na našem đačkom sastanku u Ljubljani omladinskoj sekciji Zbora zagrebačkih bogoslovaca.

Za razvoj su cjelokupnog našeg pokreta, kako dobro ističe u „Predgovoru“ Čunkove knjige pisac Zbora, odlučna tri faktora: sistem načela i princip jedinstva, apostolat, organizacije. Baš radi toga naišao je mnogi trudbenik u radu za mladenačke organizacije na puno poteškoća: mnogi nijesu znali, na koji će način osnovati društvo i voditi ga, kako će doći do pravila i kako raditi u društvu. Princip je jedinstva valjalo očuvati. Osobito se to opažalo u Banovini, gdje je rad do u novije vrijeme prilično zaostajao. Osjećala se potreba da bi radnicima na polju mladenačkog pokreta, dotično vođama pojedinih društava trebalo dati pomoći, upute, da stvari krenu što bržim korakom naprijed. A trebalo je dati nekakva poticaja, impulsa za rad, jer ima mnogih, koji su sposobni da rade, a teško im se čini započeti.

Udovoljeno je potrebi. Teško je očekivani „Priručnik za vođe hrvatskih katoličkih društava“ pred nama. Napisao ga je Mirko Čunko, požeški kapelan. Knjiga, što ju je izdao zagrebački Zbor, kao prvi rad u ovom području i za ovakovu svrhu, kojoj je namijenjena, dobra je, uspjela. Pravi priručnik, bez kojega ne bi smjelo biti niti jednog župnika, kapelana, učitelja, akademika. Svima nam je jedna zadaća, da radimo za omlad. društva: više nema isprike o nepoznavanju stvari: priručnik daje sve, što je potrebno za osnutak i vodstvo jednog omlad. društva i kako se u njemu radi. Treba sada samo volje i ustrajnosti, požrtvovnosti i uspjet ćemo. Čunkova je knjiga praktična, a takove ni slične još nije bilo u čitavoj našoj literaturi. Sada je mnogim olakšano. A toliko se već pobuđivalo na rad, da pisac u uvodu svoje knjige veli: „Žalosno je, da se o tom uopće mora pisati, da se i poslije svih opomena i poslije svih doživljaja posljednjeg doba još uvijek nađe u nas takovih, koji čekamo, dok nas malj ne udari po glavi... A što čekamo?...

Dok se i posljednji imutak ne proda, dok nam i posljednje srce ne otruje liberalna prosvjeta, dok nam pokvarenost i organizacija protivnika i posljednjeg vojnika ne predobije?“

Prve tri glave govore o tehničkoj strani društva: najprije općenito o društvima, postupak kod osnivanja društva, te o upravi društva; sve je to trijezno te jezgrovito raspravljeno. Osobito je dobro obrađena zadnja glava „Priručnika“: „Život i rad društva“. Ono, čim se doista dolazi do uspjeha i svrhe društva, nijesu ustanove u pravilima, već život i rad društva. U tom poglavlju daju se načelne upute za vođu, te će dobro doći i onima, koji se inače bave našom organizacijom. Posebni dodatak sadržaje nekoja najglavnija katolička društva, kamatnjak i pravila „Stojanovića“ u Babinoj Gredi.

Čunkove knjige ne treba hvaliti. Najbolje će njenu vrijednost prozrijeti oni, kojima ona bude doista priručnikom u radu za omladinska društva. Mi možemo knjigu samo da preporučimo, a po njenim plodovima vidjet ćete njenu veliku vrijednost. ***Đ. K. jur.***

Još o „Našem Kolu“.

Koncem ožujka izlazila je u „Riječkim Novinama“ kritika „Našega Kola“, koju je napisao poznati suradnik Luči i pristaša hrvatskoga katoličkoga pokreta dr. Gavro Kostelnik. Pisac se je time oprostio od hrvatske javnosti, pa će odsada posvećivati svoje sile jedino rusinskom narodu. „Ostavljajući Hrvatsku, ostavljajući pokret kat. hrv. omladine hoću da završim svoje djelovanje na polju hrv. literature ovim svojim teoretskim pogledima na poeziju, ako i jesu dosta krnji“. Nakon ovih riječi osvrće se dr. Gavro Kostelnik najprije na hrvatsku kritiku, kojoj zamjerava, što pokazuje premalo ljubavi i obzira prema književnicima. Takova kritika, veli on, „žna tek ono dvoje najgore: ili da čovjeka ogorči, potišti — ili da ga uzoholi. I u jednom i u drugom slučaju ne pomaže razvoju pjesnika, nego ubija njegovu pravu silu. Hrvatskim kritikama, čast rijetkim izuzecima, možemo dati naslov „Čupe i spravljenice“ i zahvaliti Marku Bruerović (Bruère Dérivaux), što je smislio tu krilaticu. Jer kakva je metoda svih kritika? Nešto „iščupa“ iz djela i pohvali bombastičnim izričajem, poredi autora s nekim drugim, a drugoga s trećim i t. d. No i to je još sreća (ako naime piše „svoj“ o „svome“). Običnije biva, te kritik autora „otpravi“ s nekoliko „poštenih“ besmislenih poruga (ako je autor iz drugoga tabora nego kritik, onda je to stalno ko amen!). Kritika, koja bi bila „majkom“, koja ako i kori, ne kori, da ubija, nego da podiže, uči — takva je kritika „bijela vrana“ u Hrvatskoj“. U ovim Kostelnikovim riječima imade vrlo mnogo dobra opažanja. U novije doba postoji u Hrvatskoj čitava škola kritičara, koji su najrječitiji onda, kada mogu prigovarati i praviti dosjetke na tuđi račun. Uveo je tu školu A. G. Matoš, a za njim se povode Vladimir Čerina, Augustin Ujević, Krešimir Kovačić i mnogi drugi mlađi ljudi iz raznih tabora. No i finija hrvatska kritika nije baš osobito zadovoljna današnjim stanjem naše literature. Uzrok tomu ne smijemo tražiti samo u političkim, vjerskim i kulturnim razmiricama nego i u velikoj istančanosti ukusa. Nalazimo se u nekakvoj krizi duševnoga života, težimo za nečim mnogo savršenijim, nego što nam može dati današnja realnost. Razvili smo estetski smisao dotle, te odmah opažamo svaku pogrješku; a hrvatski se književnici nalaze u teškoj borbi za opstanak, pa ne mogu da se svom dušom posvete literaturi i da nam dadnu uzornih, klasičnih djela.

Imamo li sve ovo na umu, onda treba da „Naše Kolo“ pohvalimo, ali ujedno da razumijemo i one, koji se izraziše nešto nepovoljnije o njem. U Luči je izašla samo jedna kritika „Našega Kola“. Uz to je uredništvo iznijelo u dopisnici prvoga broja iz ocjene druga M—a neke tvrdnje, za koje se može reći, da su pretjerane ili barem neobrazložene i loše stilizirane. Te tvrdnje iznosi i dr. Kostelnik u svojoj kritici, pa naziva radi njih druga M—a svakojakim nelijepim i nepravednim imenima. A ne bi bio toga jamačno učinio, da poznaje malo pobliže autora, jer bi se onda uvjerio, da njegova kritika nije potekla iz želje za zanovijetanjem nego iz ljubavi prema izrazitoj, čistoj kat. umjetnosti. Znamo, da će tu ljubav drug M. pokazati i u daljnjem svom književnom radu.

Doktor je Kostelnik „Našim Kolom“ vrlo zadovoljan. On veli, da je ono daleko nadmašilo njegovo očekivanje i da „mnogo obećaje, a podosta i podaje skroz uspjelih stvari“. Ni njemu ne izmakoše ispred očiju mnogi nedostaci u sastavcima pojedinih pisaca, ali on ipak priznaje, da je almanak uspio. I moje je mnijenje, da o kakovom neuspjehu „Našega Kola“ ne može biti ni govora. Ono je izvršilo svoju zadaću već time, što su se njegovi

suradnici osjetili jednom cjelinom sa posebnim literarnim težnjama i nazorima; a osobita je korist od njega ta, što se nakon njegova izlaska pokazuje u našoj javnosti sve veće zanimanje za hrv. katoličku literaturu.

Ove će godine po svoj prilici izaći i drugi broj „Našega Kola“. Kako se u lanjskim ocjenama pokazalo, da se naši sudovi o vrijednosti pojedinih sastavaka mnogo razlikuju, to bi dobro bilo, da ovogodišnji almanak obuhvaća uz beletristiku ujedno i pouku. Barem bi trebalo temeljna naša literarna načela u njem što bolje pretresti. Uvjereni smo, da bi se našlo i ljudi spremnih za taj posao. Kako čujemo, u Našem će Kolu sudjelovati i Slovenci, što će jamačno svaki od nas s oduševljenjem pozdraviti.

Pitanje je samo, kako će se naše literarno nastojanje razvijati u daljnjem svom tijeku? Dr. Gavro Kostelnik veli: „Po mom bi se mišljenju od „Našega Kola“ mogao razviti književni hrv. katolički list ili književno društvo (kakovo je na pr. „Društvo hrv. književnika“)“. – Ovo bi doista bila želja sviju nas. Već odavna misle mnogi naši ljudi i na hrv. kat. književni list i na književno društvo. Ipak je teško još i danas reći, pod kojom će se formom sve to razviti. Jedno je svakako stalno: misao o hrv. kat. književnosti ne može više utrnuti, već će se ostvariti bilo kada. Mi imademo već sada ljudi, koji su ozbiljno odlučili, da se posvete književničkomu zvanju. Ti se ljudi ne će dati potisnut iz javnosti ni eventualnim neuspjesima, nego će se okupiti u složnu falangu, podijelit će si međusobno rad i početi sistematski s jednim hrvatskim katoličkim pokretom u beletristici i kritici.

Samo kada će to biti? Možda i doskora, a možda i nakon više godina. Svakako ne prije, nego što budemo imali književnika, kojima će biti osigurana egzistencija. Obično je svaki naš radiniji čovjek nakon sveučilišnih nauka neko vrijeme izgubljen za javni rad. Treba svršavati ispite i brinuti se za namještenje, treba popunjivati privatnu naobrazbu, treba nadoknađivati sve ono, što je čovjek propustio na sveučilištu, gdje je žrtvovao možda i previše vremena za naše ideje, vršeći donekle i službu profesora i katehete i političara i pučkog prosvjetitelja.

Hoćemo li, da nam literarna poduzeća uspiju, treba da imamo u evidenciji broj naših radnika, i u kojoj će struci koji djelovati. Iz dosadašnjih smo pokušaja došli do iskustva, da mi osim rijetkih iznimaka nemamo ljudi, koji bi poznavali tuđe jezike i tuđe literature. A literarni se pokret bez toga ne može ni zamisliti. Istina, naše djelovanje treba da bude nacijonalno i da izvire iz duše hrvatskoga naroda; ali tu dušu upoznat ćemo najbolje onda, ako je isporedimo s dušom ostalih naroda. Širi pogled ojačat će našu težnju za natjecanjem s drugim zemljama, poznavanje raznovrsnih kultura urodit će dubljim idejama, čvršćim uvjerenjem i snažnijim emocijama.

Trebalo bi da naši pisci nastoje i oko proširenja svoga stvaralačkoga rada i oko usavršenja vlastite forme. Dosada se gajila u nas većinom lirika i crtičarstvo. S takovim radom ne ćemo daleko dospjeti, jer su to one forme, u kojima se danas okušava već svaki, tko ima iole čuvstva i mašte. Za snažan pokret treba i snažnih, opsežnih djela. Ta djela moraju biti i formom savršena. A na to se neki naši pisci vrlo slabo obaziru. Oni znadu od prilike, koliki se stupanj savršenstva traži, da radnja preskoči koš Luči, i onda se dalje ne brinu ni za što. Zato i jesmo ove godine udarili u kritici u nešto oštrije žice, pa smo gdjekada i previše nemilosrdno osudili one, koji bagatelišu ljepotu forme. Pripravljali smo na to ljude već lanjske godine, i bilo je izneseno u Luči nekoliko razmatranja o formi naših proizvoda. Ali smo se sada uvjerili, da je, što no vele Bosanci, bio džaba laf. Trebalo bi, čini se, da čovjek neke naše ljude prstom upozori: evo tu i tu nalazi se pogrješka; a onda bi im morao reći, kako bi koje mjesto ili djelo trebalo da izgleda, pa bi to možda pomoglo. Generalnih pak opažanja naši ljudi obično ne znadu primijeniti na sebe.

Za sada treba nama mnogo oduševljenja i mnogo požrtvovnosti. Naše književne prilike nijesu jošte dovoljno razvijene. Mi nemamo ni uglednih listova ni velikih honorara niti slavnih imena, koja bi privlačila ljude u našu sredinu. Ali ipak imamo nešto, što će uroditi lijepim plodovima. Imamo veliku ljubav prema vjeri i domovini, i zato ćemo raditi ex privata diligentia i dalje, makar se morali radi toga odreći i kojega boljeg društvenog položaja, makar i ne došli do onoga priznanja, što bi ga stekli surađujući u druge listove. Češće je puta književnički „renommée“ uzrokom, da čisto katolički pisci vole podupirati edicije modernista. To je vrlo loša pojava. Književnik jačeg individualiteta treba da se uzdigne do

nešto višega stanovišta. Treba misliti, da će njegova djela ostati i za budućnost, a onda ga ne će suditi po tom, gdje je surađivao nego šta je napisao. Pa čemu onda za volju časomične reklame ponizivati svoje dostojanstvo i podizati ugled protivnika? Čovjek, kojemu je ozbiljno stalo, da pobijedi ne on nego ideja, ne će sudjelovati tamo, gdje ga samo toleriraju i gdje njegovo ime služi samo za to, da protivnička edicija steče što više pretplatnika i među onim ljudima, koji jednako misle kao i on. Našim se idejama na taj način nimalo ne koristi. Šta više, takav postupak slabi naše sile, jer time gušimo u sebi težnju za ostvarenjem hrv. kat. literature. Surađujući u neki list, podupire književnik smjer toga lista i širi onaj duh, koji iz njega diše. I zato je naša dužnost, da se odijelimo i od Savremenika od drugih protukatoličkih ili bezbojnih listova, pa da dižemo svoju vlastitu štampu, bila ona ne znam kako neznatna, jer ćemo jedino na taj način razviti svoju posebnu beletristiku i kritiku, a ne ćemo svoga djelovanja skučiti kojekakvim obzirima prema onim grupama, s kojima se nikako ne slažemo.

Zanimanje je za katoličku književnost u nas sve veće. Vidi se to iz rasprave vlč. g. Matije Manjarića, koja je počela izlaziti u zadnjem broju Vrhbosne. Ovakove kritike mogu nam biti samo ugodne, jer ćemo iz njih crpsti svi veliku korist. Htjedosmo se na članak Vrhbosnin osvrnuti već u ovom broju, ali smo mislili, da je bolje pričekati, dok se serija svrši. Samo dakako željeli bismo, da to ne bude istom onda, kad budemo svi zaokupljeni ispitima, kolokvijima ili pripremom za praznike. Već sada spominjemo, da se iz prvog članka Vrhbosne nismo mogli uvjeriti o ispravnosti teze, da je dr. Ljubomir Marković protivnik „etičke“ kritike. A ostalo ćemo kazati u debati, koja će se sada bez sumnje razviti, i kod koje će sudjelovati možda i više suradnika Luči.

P. G.

Savremenik protiv — Savremenika i dr. Jure Turić protiv samoga sebe.

Da naši modernisti nemaju ni izdaleka jedinstvenih nazora o književnosti, to je svakome poznato. Ali da oni sami sebe pobijaju i u onim načelima, koja su temelj njihovom programu, tomu se ipak smijemo s pravom čuditi.

U travanjskom je broju „Savremenika“ izašao uvodnik „Književnici protiv književnosti“, što ga je napisao dr. Jure Turić. Izneseno je tu mnogo lijepih misli, — misli, koje osuđuju velik dio dosadašnjega „Savremenikova“ rada. „Savremenik“ protiv „Savremenika“!

U čemu nazire dr. Turić zadaću književnosti? On veli: „Naš narod ne prima i ne treba književnosti bez ideje i bez tendencije, jer ne može da shvati, čemu će i najljepše odijelo, ako nije živog bića, koje će ga obući. Pa kao što nema ljepote, ako nije lijepo odijelo na lijepu tijelu, tako nema ni umjetnine, ako nije lijepa forma zaodjela i istakla ideju, koja joj odgovara. Forma je poradi ideje, ideja je dala formu i stvorila je prema sebi.“

Ovako shvaćamo umjetnost i mi. Pod tendencijom ne misli Turić unošenje čiste filozofije i pedagogije u lijepu knjigu, nego mu je jamačno na umu ono konačno raspoloženje, onaj konačni skup čuvstava i ideja, što ih umjetnina kao umjetnina u našu dušu unosi. Književnost odgaja naše srce, formira naše osjećanje i stvara u nama dispoziciju, prema kojoj mi stalnim pojavama u životu podajemo stalnu vrijednost ili nevrijednost. Prema tomu imade svako beletrističko djelo neku ideju. A ta ideja mora odgovarati formi, t. j. mora biti lijepa. Lijepa ideja u lijepoj formi, to je vječni ideal svake prave umjetnosti.

Ako lijepu knjigu ovako shvatimo, onda se je vrijedno boriti svim zanosom za njenu slobodu, jer ta sloboda nije ništa drugo nego sloboda dobre ideje. Ali modernisti nijesu shvatili slobodu umjetnosti na ovaj način. Oni su u svojoj borbi zastranili, kako im i sam Turić spočitava, kad veli: „U modernom se svijetu digla borba za „slobodu“ stvaranja; u bitnosti je cilj toj „borbi“, da se smiju seksualni pojavi, redovito iznakaženi bolesnom maštom, prikazivati u umjetničkoj formi na užitak uvenulih i abnormalnih: a za nedozrele, da im raspiruje nagon i bolesnu maštu. Modernoj psihiatriji to je bolestan pojav. No još je češće to prosta spekulacija na račun iznemoglih i nedozrelih, protiv česa vojuju i fiziolozi i sociolozi poradi pogubnih posljedica. Kod nas niti je — među umjetnicima patološki pojav, a nije ni spekulacija, nego smiješna trka za tuđinštinom i strah, da ne bi pao na umjetnika žig natražnjaštva, klerikalizma i t. d.“

Urednik se »Savremenika« s ovim riječima sigurno ne slaže, jer on priznaje »neograničenu slobodu stvaranja«, pak je prema toj devizi odmah u isti broj svoga lista uvrstio Kostelićevu crticu »U bijesu vrele krvi«. Kako je samo surov i neprirodan u toj crtici onaj završetak, gdje se pokraj smrtne postelje očeve opravdava u ime »života« i »užitka« moral njegove kćeri — bludnice! A koliko je još gorih radnja dosada »Savremenik« iznio! Uopće se može reći, da mu je »neograničena sloboda« bila jedino radi njih potrebita.

Turić ustaje protiv pornografije i smatra je za narodnu pogibao. Umjetnost se po njegovu ne smije shvaćati kao »l'art pour l'art«, nego ona mora da pomaže razvitku narodnoga života. »Svojom se poezijom narod krijepi, plemeni, jača, otimlje se živinskoj naravi i živinskom užitku, koji uništuje pojedince i narod, a otimlje se i utjecanju tuđinskom«.

Tuđe teorije, koje su se rodile u drugim prilikama, nijesu za nas; naša lijepa knjiga ne smije da diše duhom »kozmopolitske europejštine«, ona treba da bude nacijonalna. Ovako misli »Savremenikov« uvodničar i time pobija ono stanovište, na koje se lani stavio urednik toga lista. Lijepa je knjiga, govorio je on, samo općenito ljudska, a isticanje nacijonalizma zavest će nam je stranputicom. Takovo je stanovište sasvim natražnjačko, i po njemu se vidi, da je dr. Wiesner-Livadić tako zašao u tuđinski ambijenat, te nema nikakva smisla za izvorne elemente čisto hrvatske kulture, koji doduše nijesu jošte razvijeni, ali ih već sada možemo držati glavnim uvjetom naše buduće originalne umjetnosti.

Čitav je članak dra. Turića protest protiv modernističkih, »Savremenikovih« ideja. Ali je pisac na koncu zašao sam sa sobom u protuslovlje. Misleći, da mora osuditi klerikalce, veli on: »U novije doba javio se još jedan moćan neprijatelj knjizi, a to su oni svećenici, što ih nazivamo »klerikali« u zlom smislu riječi. »Klerikalac« kulturni progoni silom i neprijateljskim sredstvima svaku misao i riječ, koja se protivi njegovu uvjerenju. Opravdano je pobijanje n. pr. pornografije, ali nije opravdano progon i uništavanje onog književnika, koji sam u sebi i u svojim književnim djelima goji vjeru u duh i u duhovni život, ako i ne ima na ustima istu formulu ili iste riječi, koje i progonitelj. Kad netko vjeruje u vječnu istinu, ali mu se čini, da je nju našao drukčije nego sam je ja našao, ne ću ga zato progoniti i uništavati. Možda će on učiniti više dobra nego ja, navodeći i druge, da traže vječnu istinu. Jer ipak je glavno, da se ta istina traži, i onako je nikad pravo ne dokučismo (?!). Čemu onda progoniti takovu knjigu i književnika, kad se i on bori svojim radom za istu svrhu t. j. za jačanje duhovnoga života i za preporod čovjeka po duhu? Takvim se progonom Bogu ne služi, jer progon lako ugasne Božju luč u progonitelju i u progonjenom. Takovim se progonom ne služi ni narodu, jer se ubija duhovnom životu i preporodu životno vrelo. Pomaže se pako onoj knjizi, koja uistinu ubija duh, a s tim i narodnu individualnost. Naša današnja kršćanska kultura npr. traži, da tijelo i njegove nagone podvrgnemo duhu, ali ne traži, da ubijamo tijelo: zato je štetno i po duhovni život i po razvoj umjetnosti, a napose po razvoj narodne kulture, ako umjetnik ne smije prikazati ljepotu tijela i borbu tijela s duhom, jer da je to nemoral. Ta onda bi najveći nemoral bila sama narav ljudska! A nije! Ona, ta narav vodi k dobroti ili k zlu, na njoj se vidi ili snaga duha ili duhovna nemoć. Zašto onda ne bi smio umjetnik da pokaže taj dubok problem.«

Naveo sam hotimice čitav odlomak, da se vidi, kako protivnici stiliziraju naše ideje, kad treba da nas pobijaju. Govori se tu o nekakvoj sili i neprijateljskim sredstvima pa o progonima i uništavanju sa strane »klerikalaca«. Valjda se ne misli ovdje politika — jer ona nije u našim rukama — nego naša štampa. Ali dr. Turić mora i sam priznati, da su »progoni« te štampe kud i kamo blaži nego što su progoni, izrugivanja i prešućivanja »antiklerikalaca«. To je mogao i sam na sebi iskusiti.

Kad dr. Turić tvrdi, da mi ne možemo naći vječne istine, pa da radi toga ne smijemo pobijati one, koji se ne slažu s nama u uvjerenju, onda ga mi možemo pitati, kako on može u istom članku osuđivati neke kritičare kao »sebične pijavice ili slavohlepne kokote«, kako može napadati na pornografiju i na »kozmopolitsku europejštinu«, kako može braniti nekome prikazivanje iznakaženih seksualnih pojava? Zar ne može i pornograf, i »kozmopolitski europejac« reći, da i on »u sebi i u svojim književnim djelima goji vjeru u duh i duhovni život, ako i ne ima na ustima istu formulu i iste riječi«, koje i dr. Turić? Ne bi li dakle dr. Turić bio najdosljedniji onda, kad ne bi nikoga osuđivao, već bi priznavao svima

pravo na opstanak? Ako ne možemo naći vječnu istinu, gdje nam je onda kriterij, što je to duh i duhovni život? Ali i dr. Turić zalazi sam sa sobom u porječnost, kad se u praksi vlada, kao da je našao istinu, a u teoriji tvrdi, da mi tu istinu možemo samo tražiti.

Učeni pisac podmeće »klerikalcima«, da oni zovu nemoralom, kad netko prikaže ljepotu tijela i njegovu borbu s duhom. Ova je tvrdnja dosta neodređena. — Dakako, kad se prikazuje ljepota tijela onako, kako je to učinio Kostelić u prije spomenutoj crtici, onda je to nemoral. Ali ako se prikazivanjem tjelesnih ljepota ne povređuje stidljivost i ako se ne slabi duhovni život, onda će to prikazivanje dopustiti i svaki »klerikalac«. A s tim se slaže i dr. Jure Turić. Čemu dakle podmeće »klerikalcima«, da oni zahtijevaju ubijanje tijela i da zabranjuju prikazivati njegovu borbu s duhom? Da, razvijajmo tijelo, prikazujmo i njegovu ljepotu, ali nemojmo uništavati stidljivost i kršćansku čistoću!

Za kršćansku je kulturu oduševljen i dr. Jure Turić. Neka se dakle zamisli, šta ta kultura u najdaljim svojim konsekvencijama zahtijeva, pa će se već izliječiti od skeptičkih ideja i dat će kršćanskim nazorima ne samo relativnu već i apsolutnu vrijednost. Onda će doista nastojati, da kršćanstvu pribavi poštovanje u svakoj djelatnosti, pa i u lijepoj knjizi. Uvidjet će zacijelo, da do toga velikoga cilja ne može doći u »Savremeniku«, pa će sjeme dobrih ideja posijati drugdje, a ne tamo, gdje će ga trnje protukršćanskih nazora sasvim zagušiti.

G.

Milan Ogrizović: „Banović Strahinja".

Možda se narodna individualnost ne zrcali nigdje tako izrazito kao u prostoj pučkoj književnosti. Češće puta biva ta književnost upravo onom silom, koja daje stranim i domaćim kulturnim elementima posebni smjer i oblik te ih asimilira na taj način u jedinstven narodni organizam. U najgorem slučaju samonikla je pučka književnost barem toliko jaka, da može dati umjetnoj književnosti originalnih motiva, svježih životnih sokova i novih poticaja za daljnji razvitak.

Grčka je tragedija na priliku oživjela prizore Ilijade, Odiseje i kikličkih pjesama; njemačku su narodnu priču obradili ponajbolje Wagner i Hebbel; skandinavska je junačka poezija našla vrsnog dramatičara u Henriku Ibsenu.

Hrvatski narod može biti sretan, što imade bogatu narodnu tradiciju. Tom se tradicijom kušao poslužiti već Preradović u »Kraljeviću Marku«, ali nije uspio. Isto tako nije pošlo za rukom ni Palmoviću, da izvrši onaj program, što ga je sam označio u bilješci svojemu »Tomić-Mihovilu«, veleći: »U toj baladi trudio sam se pokazati, kako bi se balada imala vjenčavati s narodnom pjesmom«. Hrvatsku pučku pjesmu nijesu podigli do vrhunca savršenstva ni Martić, ni Botić, ni Pavlinović. Nisu im bili dovoljno utrti putevi, a nisu znali ni da artistički spoje narodnu tradiciju sa suvremenim našim životom.

Danas imademo već bezbroj zbornika narodnoga pjesništva, imademo studija o posebnoj narodnoj psihologiji, imademo i jasniji nacrt, kakovim smjerom imade naša kultura udariti u budućnosti. Težnje su se naše umnožile i ojačale, narodni se duh već prilično otresao tuđinštine. Zato se i mogu noviji pokušaji oko zbližena prostonarodne i umjetne književnosti pohvaliti mnogo boljim uspjehom nego prijašnji. Primjer nacionalne satire vidimo u »Pameti s Urvine planine« od Kranjčevića, a sintezu narodne lirike i balade kušao je stvoriti Nazor u vizionarnim »Planinskim pjesmama«, koje izađoše ove godine u Kolu Matice hrvatske.

Najzadovoljniji ipak možemo biti, kad pogledamo na neke pojave u novijoj hrvatskoj drami. Već u ono doba, kad se u nas vodila borba između tradicionalista i modernista, napisao je Dinko Politeo u jednom svom članku ove programatične riječi: »Hrvatske narodne pjesme, koje priopćuje Matica Hrvatska, ne smiju da budu knjige samo za jezik i za filologe, nego velika trpeza za samu narodnu filozofiju, za roman, za dramu. Ja idem tako daleko, te kažem, da nam u njima leži glavni uslov naše buduće narodne drame«. Politeove se riječi sve više obistinjuju. Doduše same pjesme Matice Hrvatske nisu jošte gotovo ni dirnute, ali zato imamo dramatizovane dvije hrvatske pjesme iz Vukove zbirke. To je Vojnovićeva »Smrt majke Jugovića« i Ogrizovićeva »Hasanaginica«. Vojnović se je bio neko vrijeme udaljio od narodnoga života stvarajući internacionalnu »Gospodu sa suncokretom«, dok je

Ogrizović ostao vjeran svojemu programu te nam je dao lani na pozornici, a ove godine u knjizi „Banovića Strahinju“.

Osvrnuli smo se na ovu dramu već u 15. broju lanjske „Luči“, a isti sud, što smo ga izrekli onda, moramo ponoviti i ove godine.

Vanjska je strana „Banovića Strahinje“ prilično uspjela. Autor je izabrao iz raznih narodnih pjesama, a osobito iz pjesme o Banoviću Strahinji (prva dva čina) i iz „Zidanja Skadra“ (treći čin), upravo one momente, koji već sami od sebe najjače djeluju na slušateljstvo i na čitateljstvo. U prvom se činu prikazuje gozba kod Jug Bogdana, u drugom megdan na Goleči planini, a u trećem zidanje nove Strahinjine kule. Sve je to prošireno, ispunjeno životom i izneseno pred nas kao radnja, u kojoj vrše svoju zadaću i knjige starostavne i otmica tuđe žene i „druga snaga“ i rednja čaša i opraštanje muža i poniranje zemlje i bilje čudotvorno i polazak u boj. Autor izvodi pred nas uvijek veliko mnoštvo ljudi. Metež, šarenilo i vreva dojimaju se s pozornice snažno, a osobito u ovoj drami, gdje vidimo svijetlo oružje, kršćanske i arapske vojnike, lijepu dekoraciju i potresna djela.

Pohvaliti se mora osobito Ogrizovićev jezik. Ovako čista i oplemenjena narodnoga govora ne nalazimo baš često u hrvatskoj knjizi. I metar je, osim rijetkih iznimaka, uvijek pravilan i primjeren situaciji. Temeljni se junački ton drame ogleda u desetercu; osmerac dolazi u življim i zabavnijim prizorima, i to u Strahinjinu razgovoru s Jugovićkama i s čobanicom Marom; jampski jedanaesterac pristaje ozbiljnijim i težim situacijama, dok se stihom hrvatskih bugarštica služi Strahinjina majka. Neka nam bude dopušteno navesti primjer potonjega stiha:

Mati: Mila moja ćerčice, lijepa moja kitice!
Jesi li uzá me — tanka jelvice?

Mara: Dobra moja majčice, bijela moja crkvice,
Gdje bih drugdje bila — bolna starice!

Mati: O da znadeš, kako se lagana sad čutim!

Mara: To je sanak bio blag, kim si dosad spala!

Mati: Kao ptica laka sam. Ustati bi mogla!
Lazar nogu slomljenih ustati bi mogo!
— — — — — — — — — — — — —

Mara: To je, majko, danas Bog načinio čudo,
Čudo golemo!

Mati: Jeste, dušo, čudo je! Eto vidiš — vidiš!
Micat mogu nogama, ustati bih mogla!
Hodi, skoči ćerčice! — Štake mi iznesi!
Tu u kuli negdje su. Rade neimare
Za mene ih spremio. Hodi, dijete, hodi!
Nađi ih, donesi sad! Danas ćemo ćerce
Razveselit sina mi —

Zar ne, kako su to nježni i lijepi stihovi! Ogrizović se uopće u svim dojakošnjim dramama pokazao dobrim lirikom. Ali uza sve to nije mu pošlo za rukom, da nam u „Baroviću Strahinji“ dane i uspjelu dramu.

Temeljna je pogrješka čitavoga djela slab psihološki kauzalitet. Razvoj radnje ide mjestimice posve drugim smjerom, nego što bi to zahtijevala vjerojatnost. Većina je prizora bila autoru već unaprijed određena narodnom pjesmom, a on je postupao katkada nasilno, da izvede jednu situaciju iz druge. Radi toga je često puta stradao i karakter pojedinih lica. Najgore je prošao pri tom stari Jug-Bogdan, koji se ukazuje slabićem i premalo hrabrim junakom. Najenergičniji i najdosljedniji negativni značaj imade Strahinjina ljuba Anđelija i Đerselez Alija. Prema njima nije Banović Strahinja dovoljno ni energičan ni razborit. Dešava se, pa on mijenja odluku za odlukom, i zato nam se mora učiniti sasvim neopravdanom pohvala Jugovića i sluge Božidara, koji vele: „Nije majka rodila junaka, — Što je majka bana Strahinića“. Najjunačnijim bi se pokazao Strahinja ondje, gdje oprašta nevjernoj ženi

Ali taj prizor nije opet dosta vjerojatan, jer u Strahinji, kakav je u drami, nema uslova, da on takovo herojsko djelo učini. On je sin onoga naroda, koji je za preljubnice izumio smrtnu kaznu na konjskim repovima ili u gorućoj smoli; njemu je najmilija zabava lov loviti, piti i kavgadžiti; on se je iz inata osvetio ljubi i onda, kad je ona imala pravo, a on bio krivac; on je tako nagao, te je navalio na slugu i htio ga zadaviti samo zato, jer mu je donio glas o razorenju kule. I takav čovjek da oprosti bez ikakove srdžbe onoj, koja mu je drsko priznala svoj grijeh, koja se je onako neljudski ponašala prema starom ocu i braći, a napokon pokušala i njega ubiti? Strahinja doista nema ni jedne crte u svom značaju, da bude kadar takova šta učiniti. Kulminacija dakle dramske radnje, u kojoj dolazi do izraza temeljna ideja „Banovića Strahinje“, nije psihološki istinita.

Začudno je, što se u čitavom prvom činu ne javlja majka Jugovića među svojom družinom. Tako znamenito lice ne bi smjelo manjkati, kad se prikazuje čitava obitelj. Osobito ne ovdje, gdje njezin zet slavi oprosnu večer, gdje se nižu onolike zdravice, gdje Strahinjin glasnik uzbunjuje čitav dvor i gdje se napokon Strahinja bučno oprašta od tazbine. Zar je naravno, da ona kroz čitavo to vrijeme ostaje gore na čardaku, vršeći službu dadilje? No možda je majka Jugovića samo zato odsutna, da se Strahinja uzmogne slobodnije zabavljati sa šurnjajama? Jer u njezinu prisustvu bio bi on jamačno pristojniji i ne bi se prema Dunji vladao onako smiono niti bi onako pikantno pripovijedao svoj grijeh s čobanicom Marom, a ni Đurđija ne bi bila onako jezičava. Strahinjin grijeh s čobanicom Marom služi autoru kao sredstvo, da podraži senzualne instinkte općinstva, a isto tako i Anđelijin preljub s Arapinom. Te momente promatra dr. Ogrizović kao lijepe pojave, ne uzdižući se ni do kakve etičke visine u njihovu prosuđivanju. A ipak bi „Banović Strahinja“ htio da bude nekakva etička drama.

Treći čin ne spada u organičku cjelinu djela, on je posve suvišan i ujedno posve loš. — Iguman, čitajući na „moćnoj crvenoj mjesečini“ knjige starostavne i rasijecajući kao kakav deus ex machina sve dramske čvorove, postaje smiješnim; Strahinja ostavljajući svježi grob i odar svoje žene, opraštajući se sasvim nenadano s majkom i svojom družinom te jureći bez pratnje i opreme na Kosovo, postupa paradoksno; vrijeme je kosovskoga boja određeno naivno, jer autor suponira, da je sultan Murat utaboren na Kosovu pa čeka već nekoliko mjeseci, kad će se srpska i hrvatska gospoda sjetiti, da mu pođu s vojskom u pohode.

Dr. Milan Ogrizović, taj suradnik „Mlade Hrvatske“ i oduševljeni frankovac, koga isključiše iz stranke prava, posvetio je svoje djelo „Preuzvišenom Gospodinu Pavlu barunu Rauchu, Njegova Veličanstva pravomu tajnom savjetniku itd. itd. prijatelju hrvatske knjige“. Rauch nastoji u novije vrijeme, kako bi s drom Elegovićem i bivšim vođom Mladohrvata drom Kršnjavim osnovao novu madžaronsku stranku, a s tim se dakako ne smije dovoditi u savez posveta najnovije Ogrizovićeve drame. Ali, ali . . .

Hrvatska je kritika dosada jednoglasno konstatirala neuspjeh „Banovića Strahinje“. Na jednu se je ocjenu osvrnuo i dr. Ogrizović, iznesavši u nekim novinama vijest „o velikoj književnoj senzaciji“, iz koje izlazi, da je on ništa manje nego Shakespeare, a „Banović Strahinja“ da je „Otelo“. Ovo nije prvi puta, da se je dr. Ogrizović isporedio sa Shakespearom. Učinio je to već na početku svoga literarnoga djelovanja, kad se ono bio upustio u polemiku sa Herilom Frinihom, koji mu je u jednom odgovoru rekao i ovo: „Vi nalazite u svojim naslovima nešto simboličnoga, pa letite nikud dalje nego k Shakespeareu, de Mussetu, Rostandu, Turgenjevu i Goetheu, da se s njima usporedite i da vam oni budu odvjetnicima. Na taj način mogli biste u svakoj stvari, koja inače ništa ne znači, naći simbol nečesa, a velikane uzeti da vam budu na obranu.“ I onda malo dalje u istom članku veli Heril Frinih: „Ono, gdje g. autor uspoređuje svoju „Godinu ljubavi“ s Goetheovim „Hermanom i Dorotejom“, bit će mala šala, kao god što se našalio, kad je Proljetno jutro usporedio s „Romeom i Julijom“, a Jesenje veče s — „Hamletom“.

Svaki bi se Hrvat neobično veselio, kad bi u dru Ogrizovića mogao gledati našega Shakespearea, jer bi to bilo na diku čitavom našem narodu. Ali na žalost mi si te časti ne možemo prisvajati.

Drama „Banović Strahinja“ imade velikih nedostataka. Ali uza sve to mora se priznati, da u njoj imade jakih momenata, te umjetničkih odlika prvoga reda i dubokih suvremenih misli. Čitavo djelo kao da je posvećeno slozi Srba i Hrvata. Provedemo li analogiju

kroz našu povijest zadnjih stoljeća vidjet ćemo odmah, koga zastupaju Jugovići, koga Banović Strahinja, a koga Đerseles Alija. Pa kao nekoć, ne će li i danas „nevjerno koljeno“ poći s nama na zajedničkog dušmana.

Ogrizovićevo djelo, makar se i ne moglo pohvaliti posvemašnjim uspjehom, ipak nas više veseli od Vojnovićeve „Gospode sa suncokretom“. Mi ga pozdravljamo zato, jer vidimo, da je u njemu progovorio duh našega naroda. To je onaj duh, koji se vidi u pučkoj poeziji, u Kuhačevim južnoslavenskim popijevkama, u Layevoj zbirci narodne ornamentike, u motivima hrvatske seljačke kuće, u našoj nošnji i običajima. Nadamo se, da će doskora upravo taj duh podati našoj kulturi biljeg osobite originalnosti, jedinstvenosti i otpornosti. Mnogo smo se do sada povodili za tuđincima, a sada treba da gradimo nešto svoje. Onda će se ispuniti smisao onih Nazorovih stihova:

„Što mi nismo htjeli, što mi nismo znali,
I ako smo znoj i krv lili,
To stvorit će Marko, kad zaigra konja,
U trenut, u časak tili.
Al mnogi će reći: „Gdje bijaše dosad?“
I oni će da zbore pravo,
Jer rabota kakih mi vršili nismo,
Dok on je u pećini spavô!?
Po zemljama stranim smo čupali korov,
Buntovnu krvcu smo lili,
Pred dvorištem tuđim smo lajali snažno,
Stup, sidro i batina bili!“

No odsad ne želimo biti ničije sluge. Želimo, da budemo stupovi svoje vlastite kulture i da sami iskoristimo svoje fizičke i moralne energije.

P. G.

Naša omotna slika.

Vidi se, da ju je nacrtao pravi umjetnik. A sviđati nam se mora osobito stoga, što znademo, da je svaki potez naša narodna i klasična ornamentika. Ovakovom je ornamentikom urešena jedina „Luč“ među svim hrvatskim listovima. Autor je slike poznati slikar i profesor na hrv. gimnaziji u Pazinu gosp. Šaša Šantel te mu ovim javno izričemo zahvalu i priznanje.

Značenje simbolične slike u sredini (zublja, križ, a sve obavito lipovom grančicom) nije potrebno tumačiti, jer jasno govori. Za nas je nešto nova ostala ornamentika, o kojoj nam je sam slikar poslao kratke podatke. Gosp. profesor Šantel ovako veli:

Glagolski rukopisi iz zadnjega stoljeća srednjega vijeka zanimali su gotovo jedino jezikoslovce, što je dakako čudno, jer su to ujedno i naši umjetnički spomenici iz srednjega vijeka. Kao zjenicu oka morali bismo čuvati ove važne umjetničke dokumente, jer su osobito za naše slikare nepresahli izvor hrvatskih klasičnih ornamentalnih motiva.

Kako li je već daleko odmaklo od nas to zlatno doba naše grafičke umjetnosti! A ipak kad bismo se pitali, jesmo li otada mnogo napredovali, šta bismo sami sebi odgovorili? Mora se priznati, da su naši umjetnici, koji se bave grafičkim urešivanjem knjiga, dosta toga ostvarili (Babić, Peroš, Krizman i njegova škola), ali na glagolske spomenike rijetko tko pomišlja.

Naši umjetnici, koji se vraćaju iz tuđine, većinom su ovladani internacijonalizmom umjetnosti te gledaju većinom s prezirom ili nerazumijevanjem na čisto hrvatske motive. Tih motiva imade vrlo mnogo i u narodnoj glazbi i u pjesmi i u arhitekturi i ornamentici, ali će proći još mnogo vremena, dok se iz svega toga razvije jedinstven i originalan hrvatski stil kao izraz naše posebne i jedinstvene kulture.

Sinteza pak naše narodne ornamentike morat će da crpe mnoge motive upravo iz glagolskih knjiga. Naći će se doduše ovaj ili onaj, koji će reći, da grafični uresi u tim knjigama nisu specifično hrvatski nego većinom bizantski i romanski. Međutim tko glagolske spomenike malo bolje proštudira, te ih isporedi sa stranim spomenicima iz istoga vremena, uvjerit će se, da u njima imade doduše i tuđih radova, ali unatoč tome tvrdim smjelo, da je većina glagolskih motiva (ako ih možemo tako nazivati) upravo naša umjetnička vlastitost.

Istina, nije nam poznato točno, tko su bili oni putujući slikari, koji su izrađivali ilustracije i prekrasne inicijale po onim dragocjenim psalterijima, brevijarima, misalima i drugdje, ali većinom su to bili ljudi naše krvi.

Umjetničku su izobrazbu sticali jedni u Bizantu, drugi u Mlecima, ali su i nehotice preudesili oblike na našu, preveli su ih tako rekavši u naš govor. Na to ih je silio već i sam oblik našega glagolskoga pisma, koje se razlikuje vrlo mnogo i od oblika latinice i od oblika gotice. Tko je dakle htio da mu glagolska knjiga bude harmonična, morao je već radi samih naših slova tuđu ornamentiku promijeniti. A da su naši slikari upotrebljavali i specifično naše motive, to se vidi na primjer i iz isporedbe glagolske ornamentike s ornamentikom bosanskih posuda.

Motiv, koji se najčešće nalazi, jest trak, koji svršava s trodijelnim listom i koji je na umjetan način upleten. Osim toga nalazimo kao ornamentičke motive stilizovane listove različne vrsti (kesten, lotos itd.) — sve to u duhovitim kombinacijama. Koliko je tu varijacija! Nijedan inicijal nije kopiran po drugom. Na priliku, slovo se P nalazi kao inicijal u beramskim* misalima po 30—40 puta, a svaki put ima drugi oblik i druge ornamente. Današnja je tiskarska umjetnost upravo jadno siromašna, ako se isporedi s ovom raznolikošću.

Možda je jošte daleko vrijeme, kad će koji kulturni zavod, n. pr. „Matica Hrvatska“ ili „Jugoslav. akademija“ izdati zbirku najljepših inicijala i ornamenata u trobojnom tisku. Stoga bi bilo potrebno, da svaki onaj umjetnik, koji živi u krajevima, gdje se nalaze takve knjige, študira bogatstvo tih motiva i da pruža hrvatskomu narodu u svojim djelima tu ornamentiku, kojom se doista možemo ponositi.

Ne samo knjige i časopisi nego i crkve, javne dvorane i privatne kuće morale bi biti urešene našim klasičnim narodnim ornamentima. Napose se motivi naše stare grafičke umjetnosti mogu mjeriti s grčkim i rimskim ornamentima.

Počnimo ovdje sami od sebe svoj „risorgimento“, koji ne će biti samo kopija ili puka sjena kulturnoga razvitka drugih naroda.

LISTAK.

Akademsko prosvjetno društvo „Pavlinović“.

Omladinska su društva kruna našega zauzimanja. Već je od prvoga početka „Pavlinović“ nastojao i sve sile upirao, da okupi mlade ljude, seljačke i radničke momke u društva, pa da ih tu odgaja, poučava i izobrazuje. U tu je svrhu osnovana u bogosloviji u Zadru i posebna sekcija, te su svakom njenom članu dodijeljena 3—4 omladinska društva, s kojima se mora redovito dopisivati, putiti ih i voditi. — Oko 20 omladinskih društava je u neprestanom saobraćaju s nama, i ta bujnim životom cvatu i krasno napreduju; drugih 10 regbi da je zamrlo, i rijetko nam se javljaju. — Da tomu zlu doskočimo, odlučismo obdržavati ovih praznika početkom kolovoza pouzdanički omladinski sastanak. To je za nas u ovakovim prilikama, gdje s mnogih strana nalazimo na otpor i nerazumijevanje, od krvave potrebe; k tome će nam taj sastanak biti najljepša prigoda, da mladiće zagrijemo što bolje za omladinski pokret, da im ulijemo u mlada srca vatru oduševljenja za naša načela. (Istodobno bi bilo veoma zgodno obdržavati đački pokrajinski sastanak). Mjesto za sastanak je Spljet, i to s razloga, da tu u Dioklecijanovoj domeni proslavimo ujedno 1600-godišnjicu crkvene slobode i konačne pobjede nad poganstvom.

Osim u omladinskoj sekciji društveni su članovi bili zaposleni i u prosvjetnoj. Rad je naš za pučku prosvjetu tih i lagan, ali ustrajan. Kao lanjske godine, tako i ove nastojasmo da rasturimo što više knjiga društva sv. Jeromima u narod. Zato izdasmo i posebni poziv uz upisne arke, te ih rasposlasmo svim župnicima u Dalmaciji. Već za par dana sakupismo 222 krunaša i 20 doživotnih članova društva sv. Jeronima, a i iza toga su nam skoro svaki dan stizale nove narudžbe; no međutim su sve knjige bile već raspačane.

* Beram je historičko mjesto kraj Pazina.

Analfabetski tečaj ove godine nije držan još nijedan. U zadnje je vrijeme htio društveni senior Ivo Jelavić držati jedan među vojnicima u Dubrovniku, ali je bio zapriječen radi bolesti.

Mnogo nam vremena uzima i rad oko „Mladosti“, jer većinu posla moramo sami opremati. Osobito smo zahvalni u ovom pogledu veleuč. gosp. prof. Butkoviću, koji nam list uređuje, a i inače društvo na svakom koraku pomaže. Moram također istaknuti naš klub Pavlinovićevaca u Beču, što marljivo u „Mladosti“ surađuje te nastoje, da list što bolje odgovara svojoj svrsi. U društvu imamo 63 člana. U zadnje je vrijeme iz njega istupio Ivo Puharić cand. iur.

Društvena se uprava za 1912./13. na godišnjoj skupštini u Spljetu dne 22. IX. 1912. ovako bila konstituirala: Stjepan Šimunović, stud. phil., predsjednik — potpredsjednik Marin Becić, bogoslov — tajnik Ćiro Banić, bogoslov — blagajnik Ante Mušura, bogoslov — knjižničar Juraj Beritić, stud. cult. tehn. — odbornici: Josip Vodopija, stud. iur. i Kažo Bošković, stud. iur. — revizori: (Puharić Ivo, cand. iur.) i Martin Jurjević, bogoslov.

Ć. B.

Alkoholizam i zločin.

Silne su i strahovite posljedice alkoholizma, koje bi morao proučavati pravnik, socijolog i liječnik. Kod većih kulturnih naroda postoje već zasebne literature o tom predmetu. I u nas se je počelo raditi prema silama. Izdaju se brošure i drže predavanja. Na ovom ću mjestu da spomenem samo predavanje sveučilišnoga profesora dra. Šilovića, što ga je držao na „pučkom sveučilištu“ u Zagrebu u nizu predavanja o uzrocima zločina pod naslovom „alkoholizam kao uzrok zločina“. Isto je predavanje držao g. profesor — nešto promijenjeno — i u katol. kasinu u Zagrebu. Iz toga ću predavanja prenijeti neke brojke, koje su vrlo tragične. Takovih bi se brojeva — na žalost — moglo napisati cijele knjige, ali ću se ja ograničiti samo na ovo predavanje.

Dr. Kostić, upravitelj mitrovačke kaznionice, promatrao je kažnjenike od godine 1911. —1912., pa je došao do ovih rezultata*: od 2653 kažnjenika počinilo je zločin 1159 u trijeznom stanju, a 1494 u pijanom; dakle je prvih 33·69 %, a drugih 56·13 %. Uzmu li se u obzir samo pojedini zločini, onda se vide još jasnije posljedice alkoholizma. Tako je počinjenih umorstva u pijanstvu 65 %, a ubojstva 73 %! Pijanice su počinile najveći dio zločina u nedjelje i praznike — 52 %, a najmanje u srijedu — 9 %. Obzirom na mjesto počinjeno je 63 % zločina u krčmi ili putem iz krčme, dakle u pijanstvu, dok na radionicu otpada samo 2 %.

Ali alkohol ne djeluje razorno samo na pijanicu, nego i na njegovo potomsvo. Dr. je Legrain proučavao 215 obitelji pijanica, pa je došao do ovih rezultata: U prvom je koljenu bilo u **108** obitelji **luđaka**, a u **88** **slaboumnika**, u 63 je bila deskvilibracija, u 45 razvratnost i pogibeljni nagoni. U drugom koljenu je preostalo **samo 95** obitelji od onih 215, a u trećem koljenu samo 7, a u četvrtom je — **izumrlo sve.** Najjasniji, ali i najporazniji dokaz, kako propada narod! Godine 1896. bilo je u francuskim ludnicama **20.000** pijanica. Pravo je rekao Legrain: „Kad bi nestalo pijanstva, mogli bismo u Francuskoj zatvoriti većinu tamnica i ludnica!“ Tako bi bilo i u Hrvatskoj. Ovdje bih nešto pripomenuo onima, koji vele, da je antialkoholni pokret na štetu vinorodnoj zemlji, kao što je Hrvatska. Hrvatska proizvodi vina u vrijednosti od 30 milijuna kruna, a narod troši na alkoholna pića **80 mil.** kruna; a koliki su troškovi za tamnice, ludnicu i za liječenje bolesti, što su nastale od alkohola?! Kamo dakle ode ono 50 mil? Sigurno ne ode sve za domaću rakiju, nego veći dio ode u tuđinu.

Hs.

Briga za iseljenike.

Iseljeničko pitanje biva za nas sve aktuelnijim. „Selidba iz hrvatskih zemalja u Ameriku preotela je zadnjih 10—15 godina takav mah, da ona postaje pravom pogiblju za naš narodni opstanak“ (dr. K. Janda). Sa strepnjom u srcu mora svaki hrvatski rodoljub da

*Pogledaj: Dr. M. Kostić: Alkohol i zločin. Cijena 10 fil. Štampano u 24.000 primjeraka. Naručuje se kod M. Breyera, Zagreb, Ilica.

ustanovi ogromnu brojku, koju nam pruža američka statistika, po kojoj imade našeg hrvatskog naroda tamo preko Oceana useljeno iznad 400.000 — broj, koji se pomalo približava do pol milijuna! („Domovina“, što izlazi u Punta Arens-u, u svom jednom ožujskom broju veli, da Hrvata i Srba ima u Americi 2 milijuna.) Dr. Janda iznosi u „Katoličkom Listu“ o. g. ovu statistiku: „Po službenoj amerikanskoj statistici emigracija iz Hrvatske i Slavonije u Sjedinjene države sjeverne Amerike iznosila je g. 1899. — 13.574, a g. 1907. (prije krize) 47.826. Poprečno se može uzeti, da se godimice iseli iz Hrvatske i Slavonije u Sjevernu Ameriku 40.000 osoba, a računajući amo Istrane, bunjevačke Hrvate iz Ugarske i donjoaustrijske Hrvate, te Hrvate iz Bosne i Hercegovine, iseljuje se godišnje do 60.000 naših ljudi, a ukupni broj Hrvata, koji u Sjevernoj Americi žive, računa se na 400.000. Ako se uvaži, da velik postotak u Americi pogine, ... a još veći dio da se ne vraća u domovinu, onda mora svakomu biti jasno, kakova nas budućnost čeka, ako pustimo emigraciju, da ide putem, kakovim je dosada udarila. Uzevši u obzir gubitak radnih sila, zapuštanje gospodarstva kod kuće, gubitak narodnog novca za dolazak u Ameriku (iseljenici 1907. ponijeli su sobom 3 milijuna gotova novca) onda uza sve dosadašnje zaslužbe i šiljanje novaca u domovinu nije emigracija Hrvatskoj ništa koristila, već ju znatno oštetila i bacila u pogledu morala, razvoja obrta i industrije barem za 50 godina nazad“.

Naš se radnik i seljak iseljuju iz svoje domovine, ostavljajući u njoj opustjele domove i rodnu grudu, da se bogati iz zlatne Amerike vrate kući. Dotle se naši posjedi zadužuju i prodaju tuđincu, naše latifundije propala aristokracija prodaje i opet tuđincu i tako naša zemlja prestaje biti našom.

U Americi nalaze Hrvati veliki pokvareni život, prilagođuju mu se i u ambijentu pokvarenosti kvare se i sami. Tužne su prilike hrvatskih iseljenika u Americi! Američkim duhom odgojeni dolaze natrag naši ljudi: vidjeli su kulture, kultura ih se u nečem i prihvatila, naučili su promatrati život u svijetu, govore koji jezik više, no u glavnom: **dolar im je Bog, psovka razgovor, alkohol zabava** (dr. Šilović). Povećavaju narodna zla primjerima i životom svojim. Kod kuće treba raditi, a nemaš na čem, dom opustio, porodica se iznevjerila, propala. A u Americi, gdje se ne govori o Bogu i moralu, gdje nema smisla za ljubav otadžbinsku, naš je čovjek to zaboravio i stekao posve druge nazore. Bio je doduše u hrvatskim društvima, kojima bi, sudeći po njihovu novinstvu trebalo barem reforme.

Iseljivanjem propada naš narod kod kuće, iseljenici u tuđini propadaju moralno i nacijonalno, a prečesto i fizički. Malo je onih, koji sa zauzetošću upiru prstom na **našu Ameriku,** okupiranu tuđincima. Slavonija je naša Amerika i mi bismo trebali malo nutarnje kolonizacije, da se ojačamo i osnažimo, te novim životom poživimo. Svakomu neka je sveta dužnost onemogućiti iseljivanje. Posao je to svakako težak, no s druge se strane opet poreći ne da' da treba junački uzraditi i za ono pol milijuna našega naroda po američkim tvornicama i radionicama. Mi čekamo, da nam se naš narod vraća natrag kućama svojim obogaćen i u boljim financijalnim prilikama, zato moramo nastojati, da nam se iz Amerike vrati čil, bogat i zdrav tjelesno i duševno, a i u slučaju da se ne vrati, moramo se trsiti, da nam ondje ne propadne i vremenito i vječno.

Za naše se hrvatske iseljenike, koji nemaju većinom svojih svećenika, ni crkava, ni škola, a živu u svijetu neograničene slobode i težnje za zemaljštinom, osniva na poticaj nadbiskupa koadjutora presv. g. dr. A. Bauera društvo sv. Rafaela i podjedno se ustrajaju franjevačke misije za duhovnu brigu, koje će se sastaviti iz šest franjevačkih hrvatskih provincija. Prva se pokazuje u tom poslu na djelu banovinska provincija sv. Ćirila i Metoda.

Istoimenih društava sv. Rafaela ima mnogo: tako u Sloveniji, Austriji, Njemačkoj, Italiji itd. Mnoge su se zemlje već davno pobrinule, kako će ići što više na ruku svojim iseljenicima. Ova briga nije kao kod nas za tehničku olakšicu prigodom iseljivanja, davajući pogodnosti i pripomoći u lukama, već imade i tendenciju, da drži iseljenike na okupu, bdije nad životom njihovim i pazi na svaki im korak, da im život ne pođe stramputicom u pogledu vjersko-ćudorednom i nacijonalnom. Hrvatsko društvo sv. Rafaela, na koje se punom parom digao neki individuum u argentinskoj „**Domovini**“ ne će imati puno posla s obzirom na tehničku stranu iseljivanja, jer mi Hrvati nemamo u svijetu ni svojih luka ni parobrodarskih društava. A ovo je ponajglavnija briga ostalih Rafaelovih društava, koja će ići (kao n. pr. austrijsko) na ruku našem.

Po tom je hrvatskom Rafaelovom društvu preča zadaća, da poradi za naše iseljenike u samoj Americi. Prema nacrtu ono će Hrvate organizovati vjerski (uredivši duhovnu pastvu, osnovavši kongregacije i treći red), gospodarski (osnivajući zadružne štedionice) i domoljubno (u čitaonicama i sl. društvima, da tako narod odvrati poštenom zabavom od besposlice i krčme).

Svrha je novog društva dalekosežnija od „Putnik"-ove! Bilo je već vrijeme, da se mi jednoć ozbiljno počnemo brinuti za naše iseljenike. Bude li se čvrsto radilo oko promicanja društva sv. Rafaela, rad će uspjeti i donijeti plodova, i mi ne ćemo morati gledati na pol milijuna Hvata tako, kao da su za nas izgubljeni. Poželjno bi bilo, da društvo što prije stupi u život.

Đ. K., iur.

Povodom punitovačkog zločina.

Nedavno je uvodničar jednog zagrebačkog dnevnika, postavivši se u silno važnu i očinsku pozu, raspravljao o odgoju naroda, a povodom punitovačkih zločina, koji su prije nekoliko nedjelja bili predmetom jedne tužne, velike parnice pred osječkim sudbenim stolom.

Hrvatsko novinstvo po momu sudu nije učinilo za pučku prosvjetu, koliko bi moralo. Dođu momenti, kada se kod nas tužaka, bugari, u oduševljenje i galami za pučku prosvjetu, a što su učinile te legije tih narodnih prosvjetitelja? Ni oni, koji osvojiše javno mnijenje i koji si umišljaju, da su najpozvaniji, ne dadoše našoj javnosti baš nikakova nacrta ni programa za sistematski, organizovani prosvjetni rad. Napose mi je nakana da istaknem, kako stanovito novinstvo prigovara nama, da „cijepamo sile" radeći za naša hrvatska i katolička mladenačka društva. Srbi u nas stvarajući samo svoje prosvjetne organizacije nijesu cijepali sila ... Nama je nonsens misliti, da se dade raditi oko proširenja pučke prosvjete bez organizacije.

Preda mnom je novinski izvještaj osječke parnice: zločinac iz Punitovaca optužen je radi višestrukog potajnog umorstva. Posredni i neposredni uzrok jest nemoral (preljub) i pijanstvo. Vlastita žena postaje prva žrtva umorstva. Iz preljuba, t. j. iz nećudorednog života rađa se neprijateljstvo, jedna od teških rana seoskoga društvenoga života. Osvetnici su ovog neprijateljstva nož i zasjeda, uslijed čega pogiba nekoliko života. To vam je evo sadržaj ove tragične parnice.

Državni je odvjetnik kao zastupnik tužbe u svom govoru spomenuo decimiranje našeg naroda, osobito u Đakovštini. Poslovično je, premda baš tako u istinu nije, da polovica muškog svijeta ondje pogiba od noža, a polovica ga sagnjije u Mitrovici. Značajan je svakako dopis punitovačkog župnika, koji se nalazi uz ove spise u ovoj parnici, u kome se veli, da se u Punitovcima dadu čestiti ljudi na prste nabrojiti. Strašna je razvratnost preotela maha, te se ljudi ubijaju iz najneznatnijih razloga tako, da je potrebno oružništvo ili prijeki sud. Ovako porazno vlastiti župnik o svojim župljanima. Junak dakle tragedije nije samo degenerirani produkt familije, to je tipični slučaj degeneriranog čitavog sela, čitavog kraja, to je ukorjelo zlo — „moral insanity".

Ako stoje gore navedene činjenice, dade se za ovaj kraj ovo zaključiti: 1. nema morala nikako ili je na niskom stepenu, jer je 2. nestalo kršćanskoga života i ljubavi, na mjesto koje vlada razrožnost i neprijateljstvo i radi malih stvari. 3. alkoholizam je tome također puno kriv; on i nemoral glavni su uzročnici propadanju i degeneraciji.

Ova se žalosna činjenica ne da generalizovati ili protegnuti na sav naš narod, no može se ustvrditi: negdje je nemoral veći, negdje manji, seoski život bolji, dotično lošiji, a alkoholizam je prilično jak svuda, diljem naše domovine.

Došavši u razmatranju dovle, nameće nam se pitanje narodne prosvjete i narodnog odgoja. Što je prosvjeta? Prosvjeta je napredak razuma i uzgoj srca. Napredak razuma i uzgoj srca postizavaju se tek onda, ako su normirani stalnim načelima. Ta stalna načela imadu se dosljedno, nepopustljivo uvijek provoditi. Polovičnost je krjepost tek današnjeg modernog društva.

Naša su načela (katolicizam, hrvatstvo i demokratizam) one granice, kojima uređujemo sav naš rad, pa i samu pučku prosvjetu. Duboka svijest katolička i narodna ima proželi svako naše djelo i djelovanje. Radikalizam mora da je sastavni dio svakog od ovih principa: duh je indiferentizma svijetom zavladao tako, te oni, koji su još katolici, mora da budu nužno čisti, radikalni katolici životom i riječju, ne samo uvrštenjem u matice krštenih. Na ljutu ranu ljutu travu. S druge strane opet prilike, u kojima živi hrvatski narod, upravo žestoko viču, da budemo Hrvati, gdje nažalost ima sila odroda, kojima je malenkost napustiti ime ponosnih djedova. Demokratizam je pak naravna potreba današnjega dana.

Prosvjeta hrvatskoga naroda treba da se ravna po spomenutim načelima. Na svim linijama narodnog života treba junački raditi. Pučke prosvjete ne će stvoriti tek analfabetski tečajevi, jer je pismenost i podizanje pismenosti samo preduvjet lakšem pučko-prosvjetnom radu. Isto tako ni periodičke publikacije, jer su one samo pomoć živoj riječi i životu organizacije. Uspjeha u radu za pučku prosvjetu nema bez sistematske, valjane, čvrste organizacije. Dokazuju to mnogi drugi narodi. H. k. n. đaštvo shvatilo je prvo u nas važnost toga: baš to shvatanje urodilo je omladinskim pokretom.

Ne ću da govorim o moralu Slavonije, punitovački je slučaj svakako vrlo karakterističan. Nećudoređe je zlo, koje upropašćuje narode. Gdje se je nemoral raširio, tu treba oštra lijeka i radikalnog čišćenja. U narod treba unijeti svijetlo vjere i kršćanskog života, koji je nemarnom poukom i slabim odgojem iščezao ili barem oslabio. Ovo su temelji daljem radu i zadrugarstvu, narodnoj svijesti i ostalom. Nestalo je ljubavi k bližnjemu, vlada neprijateljstvo. Dodaj još alkoholizam, lijepu si sliku budućnosti možemo stvoriti. Etička je izobrazba na religijoznoj podlozi osnov, na kojemu ćemo zidati i dizati zgradu prave narodne prosvjete. Pa i širenje antialkoholnog pokreta postaje slabim bez neke više, plemenitije, etičke ideje. Kako je prosvjeta napredak razuma i uzgoj srca, to treba oko jednog i drugog intenzivno raditi sa strane svih onih faktora, kojima je to povjerena dužnost i narodna zadaća. Osobito je nuždan rad oko uzgoja srca — ta poznata je naša surovost — jer je napredak razuma bez plemenštine srca i duše neznatan i od slabe koristi.

Punitovački zločin, i ako možda specialan, pruža nam dokaz, da je baš put, kojim udarismo u radu za prosvjetu naroda, valjan i jedino plodonosan. Pod egidom i u duhu naših načela mora da radi svaki naš đak, svaki svećenik i učitelj i to mnogo, mnogo više no dosad, s ovim se ne možemo zadovoljiti, ovo nije ništa. Kamo sreće, kada bi bili hrv. općinski bilježnici i blagajnici drugačiji! Bude li se u duhu tih načela radilo neumorno i valjano, ne bude li se zapuštala pouka u vjeri i drugim stvarima, tad ne ćemo moći govoriti o neizlječivom nemoralu i prisilnim sredstvima.

Iz naših mladenačkih organizacija slijedi logički naša gospodarska i politička. Svi u posao, na rad, za naša mladenačka društva. Kad pospemo našu tužnu domovinu nebrojenim mladenačkim društvima, tada ćemo time posijati zdravo sjeme, iz kojega će niknuti preporod našega naroda.

Đ. K. iur.

Katolički hrvatsko-slovenski kongres.

Kako je poznato već iz novina, obdržavat će se taj kongres od 24.—27. kolovoza o. g. u Ljubljani. Budući da smo već lani imali euharistički kongres u Beču, kojemu je glavna svrha bila manifestaciona, to će ovaj kongres imati više praktičnu zadaću, da mi kao jedno nacijonalno tijelo sa Slovencima izađemo tom prigodom pred javnost s gotovim idejama i institucijama, koje bi imale služiti kao temelj budućem katoličkom radu na svim područjima hrvatskoga i slovenskoga života. Katolički je pokret u hrvatskim zemljama već uhvatio dubok korijem, pak će u Ljubljani, nadamo se, doći do izražaja i do centralizacije one uredbe i načela, koja su u našem katoličkom djelovanju pokazala najviše životne snage na vjerskom, prosvjetnom i gospodarskom polju.

Nema sumnje, da će se za kongres zauzeti svi hrvatski biskupi. Zagrebački je nadbiskup-koadjutor sazvao posebni pripravni odbor, koji se sastao i konstituirao 14. travnja. U predsjedništvu su presvij. g. dr. G. Baron, sveučilišni profesor dr. Julije Golik i preč. g. kanonik Strahinščak. Generalni je tajnik preč. g. msgr. Korenić, a blagajnik g. Galović.

Govorilo se i o referatima, ali konačna odluka nije stvorena. Odbor će stupiti u saobraćaj i s ostalim hrvatskim biskupijama, da nastup Hrvata u Ljubljani bude jedinstven.

Da se uzmogne odrediti značenje čitavoga kongresa i način sudjelovanja, određen je preč. g. msgr. Korenić, da pođe u Ljubljanu i da se u tom pogledu dogovori sa Slovencima.

O sastanku ćemo govoriti jošte kasnije, kad bude konačno određen njegov program i njegova svrha.

Domagojac Nikola Švigir osuđen radi „bunjenja" u Međumurju.

Nedavno su hrvatske novine opširno pisale o parnici protiv našega druga vlč. g. Nikole Švigira, stud. phil., inače pravog člana „Domagoja". Broj 81. „Riječkih Novina" donosi ovo: „U Pečuhu, 2. travnja. — Danas se vodila kod ovdješnje kr. table ponovna rasprava proti vlč. g. Nikoli Švigiru radi „bunjenja". (Učio je naime hrvatsku djecu, da ga pozdravljaju hrvatskim pozdravom: „Hvaljen Isus"! Op. dop.) Sudbeni stol u Kaniži nije u njegovu postupku našao znakove bunjenja, pa ga je 8. siječnja riješio od optužbe. No državni je odvjetnik uložio priziv na viši sud. Taj je doista promijenio presudu sudbenog stola u Kaniži, pa je g. Švigira **osudio na 14 dana zatvora i na 100 K globe.**"

Ovo nas podsjeća na parnice, globe i zatvore, što su ih u Istri pretrpjeli radnici na narodnom polju prije 20—30 godina.

js.

Dr. Matija Belić.

Bivši predsjednik „Domagoja", suradnik „Luči" i naš senior drug Matija Belić položio je 7. travnja zadnji pravnički ispit, a 15. istog mjeseca promoviran je na čast doktora. Našemu prijatelju, koji je već od osnutka „Domagoja" zapremao odlično mjesto u našim redovima, najljepše čestitamo, želeći njemu i ostalim seniorima obilje uspjeha u onom radu, kojim ćemo doskora unijeti svoja načela i u javni život.

Uredništvo „Luči".

Ispravi.

U 2.—3. dvobroju uvukla nam se u članku „Jedinstven format knjiga" pogrješka, koju rado ispravljamo. U opasci smo naime donijeli vijest, da je „Katolički List" donio oglas prijevoda Ostwaldove „Schule der Chemie". Upozorujemo čitatelje, da tog oglasa nije donio „Katolički List" nego „Kršćanska Škola".

Uredništvo.

Naša akademska društva.

Češće se puta događa, da bi se naši prijatelji htjeli sjetiti kakovom pripomoći naših akademskih društava. Ali kako nemaju odmah pri ruci njihove adrese, to obično ne ispune svoje odluke. Zato donosima ovdje ove adrese:

„Hrvatska", u Beču VIII. Schönborngasse 9. Parterre.

„Domagoj", Zagreb, Pejačevićev trg 15. I.

„Preporod", Graz, Prokopigasse 12.

„Kačić", Innsbruck, Sankt-Anna-Kloster.

Upozorujemo naše prijatelje, da uzdržavanje naših akademskih društava zahtijeva i dosta novčanih žrtava, stoga ih molimo, neka se sjete i nas kod koje svečanosti, zabave ili sastanka.

Uredništvo „Luči" primilo je sa zahvalnošću ove knjige:

Dr. Milan Kovačević: „Val", roman iz najbliže hrvatske prošlosti. Preštampano iz „Riječkih Novina", Rijeka 1913. Tisak i naklada umj. zavoda „Miriam". Cijena 1 K 50 fil.

„Bar Kochba", pjesan Jaroslava Vrchlickoga (1894.—1897.); s češkoga preveo M. Kuntarić. U Požegi 1912.

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. **Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.**

Luč

GODINA VIII. BROJ 15. I 16.

Ne možemo dalje.

Svršavamo. Ne treba da mnogo govorimo o tom, zašto je izašlo samo 16 brojeva našega lista. Zadnja dopisnica uprave kazuje jasno, zašto smo upravo prisiljeni, da obustavimo daljnje izdavanje „Luči" u ovoj godini. Pozvasmo pretplatnike iskrenom molbom, neka udovolje svojoj dužnosti. Postigli nismo gotovo ništa. Nije nam došlo ni toliko prinosa, da bismo mogli isplatiti ovaj dvobroj. Konac godine donio nam je dakle veliko razočaranje. To je razočaranje još veće, što vidimo, da smo ubijeni odanle, odakle smo se nadali najvećoj pomoći. Razumijete valjda ovu optužbu. No da se uvjerite o njenoj opravdanosti, morali biste zaviriti u naše knjige, da vidite, u kojem staležu imade „Luč" najviše dužnika. Naše đaštvo, i duhovno i svjetovno, namiruje svoju neznatnu pretplatu još kako tako. Ali drugi staleži, osobito banovinsko svećenstvo, odnemariše nas. Doista, tu ne smijemo da dalje govorimo, jer bi nam se mogla izmaknuti i koja krupnija. U doba, kada protivnička štampa neodoljivo napreduje, mora naš list kukavno kuburiti. Uzalud nam je bilo, što smo se mučili, da ga dignemo na doličnu visinu; konac ove godine mora evo da bude ovakav! Svakako sramota za hrvatske katolike! Komu da ne klone zanos kraj ovakih prilika? Na koncu konca uvjeravamo se, da hrvatska mladež uzdržaje i našu štampu i našu kulturu; a oni, koji su u prvom redu pozvani, da joj pomognu, ti kô da i ne osjećaju dolazak velike bure. Spavaju. Pa dobro, spavajte samo. Doći će već jedamput vrijeme, kad ćete tražiti radnike, koji bi spasavali katolicizam u Hrvatskoj, ali će ih biti teško naći.

Dosta! Uprava „Luči" zaključuje svoje poslovanje za ovu godinu. Dužnike molimo zadnji put, da izvrše svoju dužnost, jer ćemo inače postupati drugim sredstvima protiv njih. Kad niste znali, da nas u času poleta i intenzivnog unutarnjega života poduprete, možemo smjelo reći, da se ni mi ne ćemo žacati nešto energičnijeg postupka proti vama.

Ipak, da donekle odštetimo one pretplatnike, koji su savjesno vršili svoju dužnost te su nas se sjetili katkada i darovima, izdat će sva naša akademska društva zajedno još ove godine posebno izdanje „Luči", u kojem će uz povijest desetgodišnjeg našeg pokreta biti prikazana i temeljna naša načela. To jubilarno izdanje poslat ćemo samo onima, koji su namirili pretplatu dosada, a oni, koji nam pretplatu pošalju istom nakon ovog dvobroja, moći će da dobiju to izdanje tek onda, ako nam namire jošte i posebnu knjižarsku cijenu za nj.

Dužnike molimo, neka nam prištede trud, da im račun šaljemo najprije u novinama, a onda možda i drugim putem.

Uprava i uredništvo Luči.

Pavao pl. Gvozdanović, stud. theol.

Kraljici svibnja.

Kad majska zvijezda jasna
Kroz tamni drhtne mrak,
I zvek kad zvonca glasna
Uzbiba svježi zrak,

Ja Tebi, Majko draga,
Uz malog zvonca poj,
Jer nemam većeg blaga,
Vruć pozdrav šaljem svoj.

U đulistanu svome
Najljepši tražim cvijet,
I ružicu, da njome
Tvoj lik okitim svet.

Kad svijet već sniva cijeli,
Ja kročim stazom sam
K vrhuncu, gdje se bijeli
Tvoj sveti, Djevo, hram.

Tad skromno k žrtveniku
Kroz tamu pođem ja,
Pred noge Tvome liku,
Gdje kandioce sja.

I padnem. diho nice
Na hladni mramor-kam,
I žari mi se lice,
U srcu gori plam.

O evo, majko mila,
donesoh dar Ti svoj
I hvalu, što si bila
U svijetu čuvar moj.

Na putu kroz sve muke,
I borbu kroza svu,
Ti pružala si ruke
Ah, meni jadniku.

S tog evo svoju ljubav
I srca žarki plam,
Uz cvijetak stavljam ubav
U tvoj presveti hram.

I vijek, kad zvonce javi,
Da Tvoj je došo maj,
Ja spremat ću se k slavi
Najljepši uza sjaj.

Potražiti ću tada
Najljepši, Djevo, cv'jet,
I poći ću ko sada,
Da lik Tvoj kitim svet.

Fr. S. B. — „Iskra“:

Životna snaga katoličke Crkve.

(Prigodom proslave 1600-godišnjice milanskog edikta).

Vječna borba, — vječna pobjeda, to je ukratko cijela povijest kat. Crkve. Tek je stupila u svijet, odmah je nastala proti njoj borba, koja traje kroz vjekove, te još i danas bjesni. Više se puta činilo, da će Crkva sad na propasti, mislilo se, da je ostarjela i da će je starost u grob strovaliti, ali najednom ona oživi novim životom, pomladi se i postane jača. „Uza sve rane, što ih je primila“ — piše franceski akademičar Vitet — „uza sav mraz, što ga je pretrpjela, sveđer je puna života i svjetlosti. Drvo, koje se ima brzo da posuši, nema takvih grana, ne nosi takovih plodova; tu je soka u obilju, tu je u obilju znakova vječne mladosti.“ Kad je u Njemačkoj nastala kulturna borba, dovikivalo se Vatikanu: „Gezählt ist deiner Tage Zahl; es kommt dein Tag, es kommt dein Fall.“ A ipak su na svršetku te borbe isti protestanti morali priznati: Rim je sad slavniji i jači; iz svojih gubitaka dobiva novu moć i snagu.

A odakle crpi Crkva tu snagu, kojom se uvijek pomlađuje? U čemu sastoji ta njezina snaga?

Životna snaga kat. Crkve proizlazi najprije iz toga, što je ona djelo Božje, što je usko s Bogom sjedinjena, pa kao što je On izvor života, tako i ona od Njega prima svoju životnu snagu, i to je njoj najveća pomoć. Ali o tome ne ću da duljim, prikazat ću radije neke osobitosti Crkve, koje joj uvijek podaju novih sila.

Promotrimo li čovjeka, vidjet ćemo, gdje je zapleten u razna pitanja, koja duboko zasijecaju u njegov život. Odakle život, zašto smo na svijetu, čemu boli, patnje, smrt? Uzalud su se trudili razni filozofi, da tim pitanjima odgovore, oni neka još više zamrsiše, dok ih Crkva naprotiv rješava na način, koji potpuno zadovoljava. Neki misle, da se tim pitanjima današnji svijet, koji je zadubljen u moderni napredak, ne bavi, a možda, da mnogi na njih zbilja i ne misle sred vreve bučnih gradova, ali kad ih snađu nevolje, tuge i bolesti, kad se povuku u samoću, tad im se ta pitanja jače nameću, i oni, zapušteni od svijeta, utječu se Crkvi, da nađu utjehe i mira, i ne traže ga uzalud. Crkva im rješava sumnje i zagonetke, a oni utješeni, grle majku, koju su bili zapustili. Na ovaj način crkva neprestano dobiva novih sinova.

Crkvi podaje nadalje neodoljivu privlačivost i onaj duh ljubavi, kojim ona sve zahvata, a to joj pruža jaku, novu životnu snagu, osobito kad se pomisli, da

je Crkva raširena po svemu svijetu. „Začudno da crkva, kojoj je cilj sreća budućega života, utemeljuje također i sreću sadanjega života!“ uskliknuo je Montesquieu, a tako mora da usklikne i svaki, koji motri, što i koliko čini crkva za bijednike. Nema skoro potrebe ljudskoga roda, kojoj se nije posvetio koji crkveni red. Crkva tako pomažući bijednike i liječeći njihove tjelesne rane, mnoge i duševno ozdravljuje, predobiva za se njihova srca, a ne samo njihova, nego i svih, koji to motre.

Nego odvratimo pogled od ljudske bijede, a svratimo ga na plemenite tvorevine ljudskoga uma, promotrimo književnost i umjetnost, zakone i uredbe ljudskoga društva, i tu ćemo osjetiti ugodni utjecaj crkve, opazit ćemo, da je svu prosvjetu zadahnula svojim duhom, pa govorili što ih volja protivnici crkve, ocrnjujući je, da podržaje tminu a guši znanje i umijeća. Dobro je pogodio onaj slikar naslikavši sliku, koja nam u sredini prikazuje svetoga Tomu sa njegovom „Summom“, a oko njega stoji šest umjetnika. Stari Perugino oslanja se na svog učenika Rafaela, naprama njima stoji Dante, zatim Buonarotti, Pergolese i Bramante. Ti ljudi zastupaju slikarstvo, pjesništvo, glazbu, kiparstvo i graditeljstvo, a tim je htio slikar označiti, da su sve umjetnosti zrake bogoslovlja, kćeri kat. Crkve. To je nepobitna istina. Kolike li nije samo crkva sv. Petra sa svojim umjetninama zanijela, otvorila im oči, te oni motreći u onim umjetninama uliven duh Crkve, povratiše se njoj, pravoj gojiteljici znanja i umijeća.

Spominjem još jednu osebinu kat. crkve, a to je: promjenljivost i nepromjenljivost njezina. Vječnih istina svog nauka ona ne mijenja, već nad svim vremenima, nad svim narodima s njima gospoduje; s druge strane u vanjskom životu mijenja se prema raznim prilikama: progonstvu se i sreći, borbi i slavi zna prilagoditi; učenima i neučenima, bogatima i siromasima pruža sve, što im treba. Sve je svakomu, a opet ostaje uvijek ista. Velika je to pojava, koja pokazuje, koliko životne snage ima u kat. Crkvi.

Iz ovoga se razabire, da je crkva puna života, a ipak mnogi od nje bježe, i to oni, kojima je najviše dobročinstava iskazala; umjesto, da su joj zahvalni, htjeli bi da je unište ili barem da je ocrne. Dosta je spomenuti iz pretprošle godine 20. rujna u Rimu, gdje se skupila masonerija, da proslavi taj „slavni“ dan. Između ostaloga tog je dana rimski načelnik Nathan izrekao: „Provala Porta Pie bijaše prije svega, da navijesti sa kapitolijske pećine emancipaciju ljudske savjesti, da njeti progresivno istraživanje istine, koja je do tada bila svezana dogmom u mraku zablude, bila je zaogrnuta mrakom praznovjerja, ležala je u nesnošljivu sužanjstvu“. Tog je istog dana masonerija držala protuvjersku skupštinu i to pred plokatom sv. Petra, u sjajno urešenom logoru, na kojemu se čitalo: „Smrt Vatikanu!“

Francuzi ne zadovoljavajući se onim, što su dosad proti Crkvi učinili, hoće da izbrišu i zadnji spomen na nju, mijenjajući sva imena ulica, koja bi mogla dozivati puku u pamet znamen prošlih vremena katoličanstva; brišu se imena svetaca i zamijenjuju se imenima poznatih protukatolika. Slično je i po drugim nekim zemljama. Ali se toga ne treba strašiti, tim ne će Crkve uništiti. Ako na jednom mjestu Crkva i gubi, na drugom slavlje slavi, što se osobito u Americi i Engleskoj opaža. Tu se kat. svijest budi, crkva se širi među ljudima, koji je bez predsuda promatraju i prate njezin blagoslovni rad, te ne mogu inače, a da ne pohrle u njezino krilo, ne mogu inače, a da ne pristupe Crkvi punoj života, ostavivši svoje krive mrtve crkve.

Katolička je dakle crkva puna životnog soka, kojim može da se uzdrži i prkosi navalama, a njezina je moć nada sve u obećanju Isusovu, po kojem je paklena vrata ne će nadvladati.

Ono, što je rekao sv. Atanazij u vrijeme arijanizma svome progonjenom stadu: „Djeco, ne žalostite se, to je oblačić, koji će brzo proći,“ to vrijedi i za današnje i za buduće pogibli. Isus je sa svojom crkvom do konca svijeta; zapovjedio je oluji na moru, i nastala je tišina, zapovjedit će tako ovomu i drugim oblačićima i nestat će ih, a lađa će crkve dalje ploviti morem ovoga svijeta, te će svojim borbama i pobjedama pričati svim pokoljenima, da je ona prava Isusova Crkva — puna života.

Stjepan Varga:

Milan Pavelić: Pjesme.*

Preda mnom je malena zbirka, jasnih plavih korica sa skromnim naslovom „Pjesme“. Bez ikakovih pretenzija, da imponuje svojom spoljašnošću, dolazi pred nas, i rado je zato uzimam u ruke. Otvorim negdje i čitam romancu o starom Vrani i o šumskom osvetniku, a u mojoj se duši budi jedna raspala slika, ustaje i sjeća me djetinjih dana, kada sam u nekoj crvenoj knjižici našao ovu pjesmu i satove nad njom prosanjao. Starog sam Vranu uvijek poslije viđao, kako se zlobna pogleda, a kruto spuštena nosa šeta po našoj šumi sa sjekirom na ramenu i podmuklo gleda moje male hrastiće i bukve, s kojima sam živio u veliku prijateljstvu. Pjesma ta živjela je dugo u djetinjoj duši i to može da bude najljepša svjedodžba pjesniku. Svakako je vrhunac plastike u izražavanju osjećaja i vrhunac umjetničke naivnosti, kad pjesma, nepisana za djecu, nađe dubok odjek u djetinjoj duši i stvori u njoj analognu sliku, kao što je bila u pjesnikovoj duši ili kada izrazi onaj osjećaj u nama, koji je davno živio u našoj nutrinji, samo mu izraza, oblika nijesmo umjeli naći. Pjesnik nam kaže ono, što smo mi osjećali, o čem smo mi maštali, ako smo umjeli osjećati, maštati. Ja bih dakle već radi toga morao govoriti sa simpatijama o ovoj zbirci, jer mi je probudila jednu uspomenu, a zadaća je poezije da budi nade i uspomene. Ostavljajući na stranu taj razlog dolaze još mnogi momenti, zašto ćemo pozdraviti ovu zbirku. Ponajprije ove su pjesme iskrene. Ove su pjesme jedan život i nema pjesme, koja ne bi usko logično i prijeko potrebno morala biti na onom mjestu, gdje jest, baš kao što dani pjesnikova života u nužnom slijedu slijede jedan za drugim.

Izmoreni i presićeni neiskrenim, praznim stihovima i pustom tehničkom verzifikacijom većine modernih pjesnika pesimizma i puti, jedva očekujemo ovakove pjesme, gdje nalazimo iskrenost, dušu, život. Prvi dio zbirke („Planine i žalovi“)

* Naručuje se na Rijeci u knjižari „Miriam“ a stoji 1 K.

prikazuje se kao neka autobiografija pjesnikova. Nema pjesme nedoživljene, negledane, duboko ne prosjećane od jedne pjesničke duše, koja sjećajući se prošlih dana i spominjanja niže ove dane, časove i refleksije oživljavajući ih toplinom duše, a prikazujući ih čas nježnošću, čas plastičnošću i snagom neobično originalne dikcije i metafizike. Da su to zbilja egocentričke lirske pjesme satkane u povijest jednog života, i ako često balade i romance bez ičega egotičnog, kaže nam i pjesnik:

„A dječarac mali otišo daleko,"
„da u svijetu traži istine i znanja,"
„kojekud se bijuć, kad je Božja volja" ..
„i sad eto piše mila spominjanja."

Prvom pjesmom neobično nježnom spomenkom na djetinje dane („Bakice moja") budi opću vedru sliku svog djetinstva, kada je sa svojom bakicom, prilikom staroga soja, prolazio gajima i uvalama goneći stado na pašu i s paše. Onda nam riše pojedine događaje iz toga djetinjstva („U zavjetarju", „Oluja" i dr.) i priča priče, što ih dijete slušalo velikom pobožnošću. Ostale su mu u duši kao balade mladih dana („Pod gorom", „Planinska legenda"). Ove pjesme o djetinjstvu odlikuju se velikom toplotom i nježnošću te nas pune onim neobičnim čuvstvom intimnosti i milote, što ga osjećamo spominjući se tih vedrih dana i idile. No dijete mlado, kad ponaraslo, moralo je ostaviti svoj planinski stan i otići u svijet, odakle tuži za rođenim domom („Planini", „Bez srca"). On zazire od tih gradskih ljudi, u kojih mjesto srca, sjâ tek pusta rupa i od svih tih dama, koje ne bi bile dostojne ni da ruku poljube dobroj baci iz gora („Starinski domak"). Ali teška socijalna bijeda legla na ova brda i dolove i more i ljude, i klonuo je život, a sve ljući i ljući ori se requiem velikome mrcu, tako da pjesnik sav očajan moli: „O moj Bože, Bože, baci med nas sunce, il' daj muški mrijet!" (Kroz noć). I potkrepljuje tu molbu gotovo očajnom gestom heroja, koji je već na sve spreman:

„Gledam te i gledam, a kroz sliku crnu
„sav se pako naše sadašnjosti ceri;
„Gorkost grud mi stisne, na dušu mi srnu
„jad i žalost divlja ko na žrtvu zvijeri",
I htio bi da iščupa srce, da udari njime:
„u naš podli nakaz, što se smijuć koči,
„dokle ala gladna na živu nas ždere —
„nek mu pukne glava, prsnu gnjusne oči."

Ovo su silni, jaki zvuci, hrip zarobljene duše, vezana tijela, napor roba, da raskine okove, koji ga vežu, i lupi njima tirana. Akcenat jak, da mu para nalazimo tek u najjačim pjesmama Nazorovim, velike dinamike i energije. No dolazi utjeha duši, koja vjeruje u Hrista, vjeruje u mladost hrvatsku, što će biti ko gordi kam, sa dušom žarkom, velikom, iz koje će sukljati crven plam i treskati ognjen grom. Završuje ovaj dio himnom moru, ljubimcu svojeg života. More su mnogi hrv. pjesnici i umjetnici opjevali, naslikali — ali ovako ga još niko nije opjevao. Ovo more nije pučina, nije voda, nije nešto mrtvo; ovo je živo biće, koje se smije, namreškava, a onda se zakvači užasnom snagom s vjetrima, da se opet smiri.

Ovo je prvi dio. Himan mladosti, elegija na djetinstvo, plač nad socijalnom bijedom naroda i nada u bolju budućnost — to su pjesme pjesnikova života.

Drugi dio: „Pod Maslinom." Religijozna lirika natopljena mističkim mirisom duše, koja se želi pretopiti u Bogu, slatko umrijeti, snijući vječni mir. Uvađa nas u svijet religioznih svojih čuvstava vrlo živom romancom lakog stiha: „Slikar." Tražio je po svijetu uzorke, da si osladi gorke dane, ali ih nije bilo, tek u Hristu je našao vječni Uzorak, koji mu sjedi sada posred srca, a slikar mu se divi, klanja. Našao je vječnu istinu, i on joj služi. Nijesu ove religiozne pjesme visoka razmatranja religioznih problema, kao u negativnom smislu u Kranjčevića, niti triumfalni klik mistične duše radi pobjede nad puti, izražen u grandioznoj formi kao u Poljaka. Ovo je poklon religiozne duše u seoskoj crkvici, smjeran i tih, kao i ta crkvica. Religiozna razmatranja, kontemplacije i meditacije, prelazeći u čistu mistiku. (Kraj prozora, Mir i dr.) dižu se tek katkad do oštrijih boja i tvrđih riječi. (Uskrsnuo je.) Nježna je osobito pjesma Mariji „Kraljici." I napokon s egzaltacijom i zanosom srednjevjekovnog mistika kliče Presv. Euharistiji (Bog s nama):

„Goro žudnja mojih, oblače moj puni,
„što veseljem kipeć dolaziš s daljina" ... i t. d.

U prenježnoj, ali ne dovoljno jasno kompovanoj pjesmi „Janješce" sjeća se prve pričesti. Ciklus završuje himnom planinskoj krasotici, vedroj maloj crkvici, i mističkom vizijom, kako pjesnikova duša dolijeće sucu Hristu i pada nice pred Njim, a u ruci nosi tek stručak ljubičice ... I pod ovim utiskom, koji djeluje na nas snagom vizije tajnih regiona i neizmjernih carstva otvorenih mističkoj kršćanskoj duši, stojimo, kad pročitamo ovu rel. liriku, koja je sva zanos, himan, egzaltacija. Moderni ljudi, koji — po riječima Tucićevim — drugačije formuliziraju i goje vjeru u duh i duhovni život, ne poznaju ovakovih zanosa, osim u historičkim halucinacijama nervoznih živaca, koje se mogu uporediti sa vjerskim vizijama, kao surovi zvuci crnačke trube sa muzikalnom dražesti kralja na guslama Sarassata. U zadnje se vrijeme uopće mnogo govori o ponovnom probuđenju religijoznog poziva, i nalazi se jaka mistička crta u modernoj umjetnosti i poeziji. Misticizmom i filozofijom religije zadahnut je Maeterlinck, tražeći sreću u „Modroj ptici", a ne može da je nađe; Prudhomne i Kranjčević filozofirajući o transcedentalnom, a Schaf i drugi tražeći „boga" gube se u pesimizmu i agnosticizmu. Da, taj je religijozni potez u modernoj umjetnosti tek traženje Boga, modre ptice, sreće, konačne svrhe, a izražen je kaotičkim, kozmičkim fantazijama i vikom iz praznine, i mraka, dok se religijozni elemenat u katoličkoj umjetnosti, kako ga zastupaju francuski i danski konvertiti, pa njemačka neoromantička struja, prikazuje kao savršeno posjedovanje Boga, osjećanje Božanstva i život u Božanstvu. Dakle je religiozna lirika aktualna i uvijek savremena, ne samo što ima za predmet vječnu težnju čovjekovu za srećom u Božanstvu, već i po tome, što ju potreba moderne duše baš sada silno naglašuje. Pavelić, kao religiozni pjesnik jeste pjesnik čisto katoličke struje, naš, nov, pokazujući nam u ovom djelu svojih pjesama izrazit, jak religijozni karakter, kadar da i u nas prelije to svoje raspoloženje i da učini, da postanemo bolji.

Ova je zbirka kao neka antologija i sinteza pjesnikova individualiteta vrlo bliskog i vrlo srodnog našemu čovjeku. Pjesme ove, kao emanacija i duševni

produkt našega čovjeka, čisto su nacijonalne. Manifestacija naše narodne duše i plod domaćih energija. Naš je katolički pokret od svojega postanka u svoj program uvrstio tražbinu nacionalizovanja hrv. literature, shvaćajući, da literatura u svojoj bitnosti treba da je plod naše energije, izraz osobitog narodnog genija, a ne odjek formula i obrazaca unesenih sa strane, za koje naš narod niti ima osjećanja, niti razumijevanja. I ono malo individualnosti obilježja htjela je hrv. literaturi oduzeti „moderna", slijepo imitujući nervoznu i salonsku Mladu Francusku ili kao Begović zabavljajući se imitacijom renesanskih stihova, hedonističkom filozofijom i neprirodnom retorikom pjesnika iz baroka i sečentizma. Postavljajući i teoretski anacijonalizam za ideal umjetnosti, došla je moderna u izričitu protivnost sa našim narodnim potrebama, te će kao takova, neplodna i bez naravne podloge, morati propasti. Mi već gledamo taj proces venenja, koji neki hoće da pospješe, ustajući sami protiv svojih načela, no i ovako i onako moraju propasti oni, kojima načela ne daju pravo na život. Mjesto moderne zapremit će mlada kat. literatura, osnovana doduše još na nerazvijenim temeljima čisto hrvatske kulture, ali ipak imajući u sebi sve uvjete, da postane i da se razvije u originalnu hrvatsku umjetnost. Pavelić uz Poljaka, Sabića i dr., kao jedan između starijih predstavnika te struje, nosi na sebi sve njezine oznake i mi opet poslije dužeg vremena možemo reći: „Habemus poetam." Našeg narodnog hrvatskog pjesnika. — Pjesnika hrvatske boli, hrvatske energije, našega čovjeka naših krajeva. Sve je to izraženo manirom, stilom, jezikom čisto hrvatskim bez ičega kozmopolitskog, tuđeg. Svemu tome je udaren pečat neobično originalnog talenta bez trunka konvencijonalnosti i primljenih fraza. Pjesnik, koji sve gleda na svoje oči i misli svojim osjećajima, izrazujući tu svoju snagu ne samo u materiji i — kako smo pokazali — nada sve umjetničkoj grupaciji pjesama ove zbirke, već i u tehnici, formaciji, jeziku i metaforici. Tom originalnom dikcijom pjesnik nam priča velikom nježnošću, plastičnošću i naivnošću naših narodnih priča svoje nježne osjećaje i spomene, prosipljući upravo bogatstvo muzike i boja vedrih i čistih, da se čisto opajamo. (Bakice moja i druge). Tek katkada prelazi u sentimentalizovanje, koje neugodno djeluje i na osjećaj i na uho — osobito zbog premnogih deminutiva. Narodan i potpuno originalan ostaje Pavelić i u baladama i romancama, razvivši dalje tu formu pjesništva i davši joj u ove nacionalne predmete i novu tehniku i formu. Dok Nazor njeguje baladu kratku, osječenu i čisto lirsku, dotle se Pavelićeva romanca i balada više odlikuje epskim opisivanjem, ali ostaje čisto lirska, zadahnuta lirskom toplotom davnih uspomena. Tehnika je, kako rekosmo, čisto originalna, spojena sa velikom plastikom i živošću, a katkad i postajemo smijehom i humorom. (Šumski osvetnik.) Za primjer navađam samo početak balade „Pod gorom.".

„Obijesni lahor je šetao,
„po polju širokom lijetao,
„pčelica uza nj: zuzuzu
Šaptao mek lahorak njoj
„tihano tužeći: huhuhu,
„što je sve zimus doznao
„o staroj Jeli ubogoj."

Uopće Pavelić i nije čisti lirski pjesnik, već lirsko-epski, izrazujući svoje lirske osjećaje epskom dikcijom i dajući svojim lirskim pjesmama često širu epsku

koncepciju. To je bez sumnje urođeno čovjeku primorcu odraslu uz široku pučinu i golo stijenje, koje djeluje na nas grandiozno i veličanstveno, a još više razvijeno čitanjem narodne pjesme („Marijine suze") i klasičnih epskih pjesnika, ko da u ovim stihovima ne upozna učenika Vergilijeva:

„Veselo tako
„čeljad obitelji gazdinske sune
„u kuću s polja da za zdjele pune,
„k obilnom ručku sjedne, a jako
„svađanje malih stariji mire,
„prkosni, sitni se glasovi šire . . ."

Pavelić ostaje uvijek svoj, sin hrvatskog primorja i onog zdravog, borbenog milieua, gdje je hrvatski rod u borbi sa elementima i jačom kulturom pokazao najjače svoju energiju i snagu, pa taj pjesnik „antivitalne" kršćanske askeze, koja po mišljenju Matoševu ubija osjećaj snage, života i radosti, a širi osjećaj propadanja i smrti, taj pjesnik jeste uz Nazora i najjači pjesnik hrvatske energije. On, istina, plače nad bijedom svojeg naroda (n. pr. u osobito dirljivom paysageu i najboljoj čisto lirskoj svojoj pjesmi „Podzimnje veče"), ali i sa jakom energijom mladosti i života zove kao prorok — vates — hrv. omladinu preporodu, govoreći joj:

„Ja ljubim očiju žarkih bljes,
„za kojim krije se jaki grom,
„kad rikne, plesat će đavli ples
„u paklu srcu silničkom . . ."
„Ja ljubim prsa ko čvrsti nad
„u kojim smionost jasna vri . . ."

Tu mu je jezik isklesan, tvrd kao kamen, što ga sunce pali. Taj jezik, živ, vulkanski, imajući svu snagu govora crpljena na živom izvoru, oplođen neobično intimnim razumijevanjem prirode dao nam je i najljepše pjesme u Pavelićevoj poeziji, kao „Oluja", „More". To nije mrtva priroda, već priroda s dušom, koja živi, osjeća. Tu govori glas prirode, svi njezini grandiozni zvuci. Polifonije i diromance stvarnosti dolaze pred nas oživljene čas muklom potmulom, čas mekom muzikom jezika sa visokom snagom izraza. kao muzikalna sinteza prirode u neprestanom gibanju. Prirodni glas — „Naturstimme" K. M. Meyera — govori iz ovih stihova. Oživjeti, uliti dušu prirodi kušali su moderni francuski pjesnici, kao Mallarmo, Verhaezen, Verlaine, stvarajući poznatu „audition colorèe", ali su u njih većinom zvučne riječi, polirani jezik bez osjećaja toga života i romantičnog jedinstva u prirodi. Da vas uvjerim, kako je Pavelić snagom fantazije i retorike oživio dušu prirode morao bih vam citirati čitavu pjesmu, kao „More". Pavelić je možda rođen, da nam dadne narodni ep, kao Jacinto Verdagner Kataloncima, koji je oživio prošlost i prethistoriju svojeg naroda, mita i oceana. Imaju srodne pjesničke uvjete: nacijonalizam, religiju (mistiku) i lirska raspoloženja sa epskom dikcijom. Ovo nagnuće k epizmu i opširnosti, pa često tvrdoća govora i čudnovatost, neobičnost metafora jeste uzrok, zašto Pavelić ne uspijeva u svakoj lirskoj pjesmi. Zbog neobičnosti izraza ne može uvijek da probudi u nama one osjećaje, koje je on bez sumnje imao. Te metafore, i ako su uvijek originalne,

nisu uvijek dovoljno poetične i prikladne za sujet pjesme. Taj se nedostatak, koji izvire baš iz dobre strane Pavelićeve poezije, često kobno osjeća kod religioznih pjesama, gdje ne možemo tako lako da se provučemo kroz guštaru epske fantazije na široko izvedene ili da se predamo osjećaju zbog slika, koje nas smetaju svojom tvrdoćom („Zdravo Marijo“). Pavelić zbog svojeg jezika mladog i još nerazvijenog mora više puta da griješi u ritmu i rimi i nema pravilne shematske muzike. U ostalom kod nas još svi dobri pjesnici griješe proti tome pravilu, jer nije dovoljno razvijen estetizam forme, a težnja k ostvarenju pravilnog hrvatskog stiha još je uvijek samo traženje i — težnja. Zbog ovih nedostataka ne možemo Pavelića proglasiti klasikom. Do klasicizma se dovinuo tek u nekim pjesmama, u kojima forma i sadržaj čine jednu harmonijsku, skladnu cjelinu. Mi Pavelića pozdravljamo kao našeg katoličkog nacijonalnog pjesnika, pjesnika našega čovjeka i naših krajeva i držimo, da je zbirka uz Nazorove „Hrv. Kraljeve“ naš najveći poetički dobitak posljednjeg vremena u hrv. literaturi uopće, a jedna između prvih knjiga, koja je stvorena u duhu nove kat. literarne struje.

Ljuba Ivić.

S Bogom — zimi!

I ti mi prođe!
Ti nikad nećeš me stić.
Na toploj ljubičnoj zraci
Mali se sunča ptić.

O s Bogom zimovna maglo,
Sunčev te zamijeni sjaj.
Već ne ćeš grliti vrbe
Ni savski dragi mi kraj.
Ej, kud tvoje inje i čari,
Kud cvijeće gologa gloga,
Sred polja ozebô grmak,
I gola stabljika mnoga?
U granju brblja već ptiče
A miri noć i rastu priče.

I ti, o cvijetnasto inje
Ti vratit nećeš se već.
A kako meni je sada,
O to ti ne mogu reć!
Ti znaš, u vlažne prokisle dane,
Kad mraz se otopi ljut,
Kako sam poljima lutô
I šumski gazio put.
Dok negdje šuškô potok je doli
A gavran slijetô sa vrbâ goli.

O s Bogom šikarje golo
I ti, moj gavrane crni,
Već ne ćeš skitat se poljem
Slijetati uvrh strni.
Kô nekad po rodnoj grudi
Ja lijetô kad sam mlad,
A ti mi tužaljku pjevó
Kó moj da znao si jad.
U moru snijega, magle i dima
Mi do dva vjerna pobratima!

Al sad ti umuknut valja.
Prolistat skoro će maj.
Zamirit stepa i njiva,
Zapjevat savski mi kraj.
Ej, u lišću pričat će ptiče
Ljubavi i pjesme moć,
Dok luna zaplovi nebom,
A majska rastre se noć!
A tko će sa nove strni
Tužaljke sp'jevat, gavrane crni?

Ja plakat ne ću već moći,
U novi ulazeć dan.
Ja vas ću mirisat, cvijeci,
I tebe, moj jorgovan ...

Ej, kad zora rana mi sađe
Očinski na dragi prag,
Ona me u čelo takne,
A ja joj poljubim trag,
Na kruški, trešnji i vrh đurđica
Pjevat će slavuj i lastavica.

A ti ćeš daleko negdje
Po mladoj skitat se strni,
I tužan ćeš me zvati:
O daj se amo svrni!
Pa lutaj opet tako
Žalosno kao prije,
Kad zimske vukle se magle,
A cvijeća bilo nije.
O lutaj šumom, po svijetu ljutu
Po šikarama i mokrom putu ...

Al ja ću slušat, gdje ori
Svud pjesma u skladan jamb.
Sve himnu suncu šalje,
I divan ditiramb.
Ej, kako li zlatno se diže
I zlati seljaku trud.
A cvijet i šuma i njiva
Ta sve mu otvara grud.
Pa mene britka da siječe ćorda,
Kad sve mi viče: sursum corda!

O sursum corda, sursum corda!
Ti sunce zlatno, božji znače,
Što divnoj sjajiš u proljeti.
O daj mi sjaji, svijetli jače,
A snijeg i maglu daj pometi.
U punom zime mome žiću
Ti snaga budi i pokoj!
Pošalji daj mi pramaliću
I cvijeta kras i ptice poj ...
Ti sreće gnijezdo daj mi savi,
A moja nek te vila slavi.
Jer mene neće britka sjeći ćorda!
O sursum corda, sursum corda!

Đuro Vilović:

Očevom stazom.

(Novela iz primorskog života).
(Svršetak.)

IV.

Tama ga prihvatila, obavila plaštem i nosi ga dalje ... Skraćuje mu morsku pučinu, zakriljuje ga, kada oko kuća obilazi, ljudima šapće i kune se, da takva duhana još nije donio na otok ... Mirisan je kô vino, a žut kô žukov cvijet. Zakriljuje ga tama, u kojoj nalazi još najviše iskrenosti, saučešća ... Povjerava joj svoje čine, a i misli, samo da mu bude lakše. Kazuje on svakom kamenu, što ga sretne, i cijelom brdu, uz koje se uspinje, dio svoje priče ... Na vrhu brda stoji, pa okreće pogled nazad i baca ga naprijed, ali ne vidi tu ono nešto, čemu bi kazao sve ...

Pa opet brza, opet uzbrdice gazi, potrkuje niza strane, pa ga tama i do kuće vodi.

Kod kuće nalazi majku i braću, a oni su ko uvijek tužni i snuždeni i uvijek mu upitno u oči gledaju ...

— Došao si sinko! — šapće majka, a sestrica mu se smiješi laganim, veselim osmijehom. Drago joj je, što je došao.

– Sinko, prođi se tog posla! Ostani uza me, da se utješim malo . . . Hoćeš li, da mi se nikad oči ne osuše?

– Nesretan sam majko . . . Pusti me, da idem. Kada bih uza te bio, i kad bi znala, kako mi je, ne bi se utješila. Kod mora sam našao djevojku, kô jagodu, ali ne mogu do nje, visoko je . . . Trebaju mi ljestvice od zlata, pa kad ih skujem, dočepat ću je se.

– Ti mi govoriš u zagonetkama . . . Kakve ljestvice od zlata, pa iz čega ćeš ih kovati.

– Iz trke, straha i muke.

– Pa kad se i dočepaš, zar će onda hrana iz neba . . ?

– Onda? Onda ću opet na put!

– I ženu ostaviti kod kuće, da nad tobom strepi? . . . Ti bi ju doveo u tu nevolju . . !

Ivan široko pogleda majku, brata, pa sestru . . . Lijepim mu čelom prođe oblak tuge, zlovolje . . . A onda je upr'o pogled u malu uljenjaču . . . Majčine su ga se riječi dojmile; kamo da dovede ženu, na drhtanje, na strepnju, a još onako strašljivu i slabu Katu . . ?

U svijesti ponavlja susretaj s Katom u uvali. Svaka riječ, kretnja, živa mu je pred očima, a iz svega toga ne može da zaključi ono, što želi, biva, da ga djevojka toliko voli, pa da bi i u drhtanje, u strepnju s njime . . .

Njive, vinogradi oko kuće tako su ostavljeni i zapušteni, da mu se ne da ni pomisliti na njih. Odmah ugleda samo kamenje, drače.

Čelo mu se još više nabire . . . Muči, ne gleda majke, ne trepeće trepavicama, nego onako tužno gleda u svijeću . . .

– A što bi? – tresne glavom, ustane, pa prijeđe k prozorčiću i gleda van po slimenskom dôcu. Lijep je dolac, kad ga mjesečina osvjetljuje, a lijepi su onda i goli gorski vrhovi, i visoki su, viši, nego kada ih sunce grije. Gleda ih Ivana pa se i njemu lijepima čine, i on osjeća nešto ugodno, kad je tako bez ogledanj, bez strepnje.

– Ja ne ću više Kati! . . . Ne ću je tražiti, ni pitat je ne ću ništa. Ona me ne voli, pa što ću? Takva mi je zvijezda, – zaključio je i rekao je.

Rekao je, no lako je reći, ali teško mu je, vrlo teško, kad na brdo dođe i kad s brda more ugleda, a da na nju ne pomisli i ne zaželi, da joj vidi crno, tugaljivo oko . . .

– Samo da ju vidim, a javit joj se ne ću, – misli, kada ide do stomorijske uvale, obilazi po grebenima, zaviruje u uvale i gleda na kućno okance . . .

Vidio je nju, a i zvao bi ju, da se nadao odazivu, no toga nije bilo, pa odlazi uz more do Đole i vozi se. Noć ga na otok nosi, noć ga i povraća . . . A vene, i oko mu je zaliveno tugom, kô da je djevojka . . . Kod kuće je uvijek tih, ne šali se, malo i govori, a kad se zametne glavom i iziđe na put, drugi je čovjek, kô da mu se svijet otvara . . . Sve to čini sama misao: do mora ću sići . . !

V.

Kako to vrijeme leti? Dan gura dan, i svi se motaju, da se načudit ne možeš, kako brzo otide godina. A cijela se godina izvukla i od one večeri, kad se Ivan sastao s Katom u uvali.

Teško je momku, kad ne može dragoj djevojci da dođe pod prozor, ali nije ni djevojci lakše, kad očekuje momka; a kad on dođe, ne može mu reći:

– Zlato moje, golube moj, kamo si letio, gdje si se zaustavio, pa mi tako kasno dolaziš!

Vidjela ga je Kata više puta, kada je mimo kuće išao ili po uvali kamenje obilazio, i žao joj ga, kô majci sina, kad ga na vojsku pozovu, i on niz more odlazi . . . Nad glavom mu je strah i neizvjesnost . . .

A gorka joj je godina, Bogorodice, kô pelinov jed. Nema sunčana dana, da ga očev pogled ne naoblači, a nema vesele večeri, da ju majčino oko ne rastuži. A on dolazi, Nikola Rićkov, nemili momak. Poveo bi ju, samo kad otac ne bi osjećao smilovanja nad njezinim suzama.

Starac vjeruje u vrijeme i njemu pušta, nek obračuna s djevojkom, a on joj osim teška pogleda ne nosi druge žalosti.

Večeras sjedi Kata s ocem pred kućom, na mjesečini. Otac gleda niz greben, pušta dimove iz lule s kratkim kamišem, a u luli duhan pucketanjem izgara . . . Ribar po tom svrne pogled na kćer i vidi ju – svoju ponosnu i tužnu Katu.

Prosi ju bogat mladić i dobra roda.

– Ne ću, ne idem!

– Slušaj, dijete, – kaže ribar, – on je mlad i bogat, pa zašto ne ćeš?

– Meni nije do toga, što je on mlad i bogat, kad mu moje srce nije sklono.

— A komu je sklono, kćerko? Čuj me malko! Ja te za njega siliti ne ću, ali te ne dam za kriomčara, pa da mu i kruna na glavi sja. Ne dam, pa ne dam! Ti znaš, da moja ne će na manje.

Nije ništa rekla.

Iz noći ispane Nikola. Čuo je njihov razgovor. Kô osuđen stoji pred njima i samo grize usne, a oči mu se krijese kô ivanjska krijesnica, sami zeleni, oštri, osvetni plamen.

– Kamo momče? – upitat će ga Špiro.

– Za mjesecom!

– Što to buncaš?

– A ne znam ni sam, kud ću. Slaba me sreća goni po svijetu, a nigdje mi ne da, da otpočinem.

– I ti se tužiš na slabu sreću . . . Ni kralju nije, kô što je tebi. Imaš, a ni ne znaš, što imaš. Staro vino sluša, kako novo vrije, a staro meso valja da ustupi novome mjesto u čeranju, na dimu . . . Slaba sreća? Ne griješi duše . . .

– Što će mi sve to? Vrijedit će to meni istom, kad jedan klin izbijem, kad jednu glavu smrskam. Opet mu se oči zakrijese . . .

Kata lagano ustaje, odilazi u kuću, samo da nije tu, da ga ne vidi, ne čuje. Prislonila se uz prozorčić i kroza nj gleda greben nad uvalom, gleda daleku morsku pučinu, bijelu kô srebrenu ploču, a glatku kô mladenačko lice . . .

Pri srcu joj je ljutkasto i teško, kao da se nečega boji, što će doći, a ne može da ju mimoiđe . . .

Dolje je u uvali bio prije godinu dana on, koji ima lijepe, tugaljive oči, glatko čelo, a glas mu je mio, zvonak i topline ima u njemu. Zvao ju, da iziđe k njemu, a ona nije, nije htjela . . . Tužio se na se i na jadnu zvijezdu, a ona

nije ni riječi progovorila... Sad čisto ne pojima, kako je mogla biti tako luda, stidna...

Kad bi sad samo došao?

— Vodi me sobom, — rekla bi mu — vodi me preko mora. S tobom ću se penjati uz planine i u Hercegovini ću ti pomoći... Vodi me, i ako radi mene zvijezdu kuneš, blagoslovi je, evo ti mene, vodi me.

Mjesečina sja i oblijeva neprekidno tišinu, tišinu primorske noći, a njega ni otkle nema, kao ni nade, da će doći...

Stoji tužna djevojka uz okance...

— Ja uvijek jedno pjevam — čuje Kata Rićkov glas s dvorišta.

— Ti, moj sinko, luduješ.

— Ludujem, a? Zakleo bih se, da ona njega čeka, i on joj dolazi.

— Lažeš, moje ga dijete ne prima.

— Ne prima? Šta treba, da ga primi. Pogledaju se, i to je dosta...! Vidio sam ja njega i danas, kako se oko uvale vrti...

— Toga se ne boj!

— Ni ne ću, uništit ću ga, pa ga se ne će ni crv pobojati... Meni je lako... to ću...

— Ne luduj!

Zašutješe časom, a djevojci opet ulijeće u svijest Nikolina slika, opet mu gleda ono, što je u njega najružnije — plamen u očima.

— Bogorodice! — uzdiše, a u uzdahu je težine i straha. Nikoline joj prijetnje nijesu nemoguće. Ona vjeruje, zna, da će on to i učiniti. Napast će ga iz zasjede, a Ivana je lako čekati u zasjedi. Prolazi, i noć ga nosi, a u noći je sto odaja i sto vratiju, pa tko zna, koja će se otvoriti... Napast će ga, ubit će ga, a samo zato, što misli, da ga ona ne voli radi Ivana.

I opet sama sebe kori, što je onda u uvali luda bila, što odmah s njime ne otiđe preko gore...

Bolno joj je, kao da je pokopala sreću Ivanovu i svoju.

Ivanove ju oči, pune tuge, žalosti i molbe gledaju, baš kao onda s kamena u uvali...

VI.

Bolno je, kad čovjek oplakuje pogrješke, a najbolnije onda, kad se te pogrješke ne mogu popraviti, pa je Kata tužila i plakala, a popravka nije mogla da ugleda...

I opet je išla u uvalu, da vidi očevu lađu, da ju spremi i, ako je što neuredno, poravna. Išla je i gledala samo preda se, u put, gdje će nogu staviti, gdje će se kamenu ugnuti.

— Ne smijemo prenaglo, mogli bi nas opaziti — čula je govor, pogledala na uvalu i tamo vidjela očevu lađu s dva financa.

Voze polako prema izlasku iz uvale...

Kata stane. Kô munja sijevne joj misao u glavi:

— Izdaje ga... Ivana izdaje Nikola Rićkov, vodi finance na nj... Uništen je!...

Djevojka pridušeno krikne, kô bez pameti zaleti se oputinom, dok ju je mogla da vodi...

Sunce se nagnulo, da utone u ružnu pozadinu punu tmastih oblaka, a vjetar sve glasnije žviždi djevojci oko ušiju. Trči, što je noge nose. Već je za sobom ostavila lađu i finance.

Kamenje ju susreće, kroz drače gazi, a da o njih ne zapinje; potočne rovove preskače, kô da su od dva pedlja...

Na rtu je potcrkavske uvale. Sunce je već utonulo, pa se suton spušta, a u uvali se ne vidi do navraskana, uzvaljana mora...

Okrene prema unutarnjosti uvale...

Široka je potcrkavska uvala, kô nijedna druga uz našu obalu... Na drugoj strani i velik čovjek nije veći od djeteta, a dijete se ni ne vidi.

Trči djevojka i vidi, da se na protivnoj strani Đolina lađa s Ivanom uputila. Zove ga, što joj je grlo dalo... On ne čuje, drži se protivnog kraja. Ne će ju ni čuti..! Što bi? — — — Gleda djevojka pravac vožnje i pomisli, da bi mogla doplivati poprijeko pred lađu.

Prije, nego je sve sumnje pretresla, svrne rukom obuću, pa se baci s ovišeg kamena u more. Voda pljusne, pokrije ju, a Kata izašavši na površinu gleda lađu i pliva svom snagom preda nju. Lađa presijeca valovje — ko pod snažnim rukama, — a Kata upire svim silama, da se što brže kreće. — Vidi: mimoići će me, stići ih ne mogu..!

— Ivane—e—e... Ivane..! — hoće da viče, no glas joj je slab, u prsima ju davi, srce se uskucalo.

— Ivane; — vikne svom snagom i podigne obje ruke u vis, dok se nogama oturuje... Lađa plovi, na Katu se nitko ne osvrće — — —

— Ivane—e—e! — viknu svom snagom, digne ruke, skoči gornjim tijelom nad more, upane, voda ju pokrije...

Izvirila je opet na površinu, ponovno se upire i pliva preko uvale...

Lađa stane, pa krene prema njoj...

Sreli su se — — —

Ivan ispustio veslo iz ruke, oči mu se rastvorile, usnice se miču, no ne kazuje ni riječi.

— Što je Kato? Što je zaboga? — pita Đolo, pomažući djevojci u lađu.

— Na vrhu uvale čekaju vas financi. Nikola Rićkov ih je naveo...

Đolo grabi vreće i baca ih u more.

— Kato, dušo, Kato spasitelju! — šapće Ivan grleći mokru, iznemoglu djevojku. Ona mu se smiješi kratkim, mokrim osmjehom.

— Kato, ti si me spasila! Što će reći tvoj otac, kad čuje, da si za me skočila u more! — — —

— Bit će mu drago... dă šta? Komu nije drago junaštvo, — misli Đolo i svom snagom s obama veslima vozi na se, u uvalu, otkuda su i pošli...

Ivan je smeten. Bacio je duhan a s njime i dobit u more; no ne žali, sad zna, da ga djevojka voli, a ona mu to svojim osmjehom jasno i kazuje...

— Što ćemo sada?

— Vozi, da se preobučem, a onda ću... — i nije rekla svega... Nije rekla, da će s njime preko gore, da će i u vodu, i u ponor. Nije rekla, da će ono, što joj je odavna bilo na duši, na srcu, u misli, već ga je pogledala lijepim očima i

— Vozi i ti, — šapnula je, — studeno je, noć je . . !

Lađa presijeca sitno valovlje, približuje se kraju, a oni svi šute. Nitko ne zna, što bi od obilja misli kazao. Kata je vesela i sretna, uz njega je i reći će mu sve. Reći će mu: vodi me, s tobom ću, Ivane . . !

Ivanu srce čujno kuca i gotovo pod grlom bije . . . Ni časkom ne žali gubitka . . . Kata ga voli, a to je više. U more je skočila, izbavila ga iz nevolje, iz pogibelji, u koju je srtao i blizu joj bio.

— Bit će u moje stare štogod robe, — kaže Đolo i gleda mokru djevojku, što se stisnula u dnu lađe. — Ne boj se, brzo smo gore . . . A onda?

Ivan upitno pogleda na Katu, čeka njezin odgovor, no ona ne podiže očiju sa svog mokrog odijela.

— S tobom ću Ivane, kamogod ti pođeš, idem i ja! — tek mu je na žaocu kazala, dok je Đolo malo podalje spremao lađu.

Valovlje se kotrlja, dokotrlja se i do žaoca, do kamenja po uvali, mrmori i bućka, a novo s pučine dolazi, opet dolazi . . .

Na pučini je sve kao i prije. Duhan potonuo, pjena se je i brazda lađe izgubila, a što se je u lađi odigralo, valovlje nije imalo volje, da to upamti.

Kotrlja se valovlje, dolazi do žaoca, do kamenja po uvali, mrmori, bućka . . .

* * *

Ribar Toma je ponosan i veseo nad junaštvom svoje krvi, svog djeteta i nad spasom Ivana. Nije se rasrdio, nije mu ni žao bilo, već je i prosuzio, kad mu je Đolo javio:

— Kata ne će k tebi, ako joj misliš ometati sreću, a Ivan ti poručuje, da više ne će živjeti kô kriomčar.

— Pa eto . . . Nek ih Bog blagoslovi, — kaže ribar i gleda za dimom, što se diže povrh lule s kratkim kamišem . . .

Epilog.

I.

Bože, kakav li je to život u nas! Muči se čovjek i živi, jadno živi, otkad mu je zenula snaga pa dok ne uvene. Neki prihvaćaju sve trude očeve i otaca očevih, pa se opet teško održaju, kô trava o Ilinju-danu; a kako li je tek onima, koji sami počinju i ništa nijesu prihvatili . . ?

Na to ne misli Ivan, sin kriomčara Špira. Njemu je ugodno i sretan je, kô janjčić na proljetnoj livadi.

Odavna nije vidio veselja u majčinu oku, a sad je i ona vesela, samo što ne zapjeva, kô veselo čobanče u brdu, nad slimenskim docem. Oči joj sjaju, na usnama posmijeh.

— Djeco moja, da me pitate, tko mi je draži, ne bih znala . . . ne bih, — govori. — Ivan mi je pod srcem rastao, pod okom uzrastao, a Kata, Kata dijete moje . . .

— A tko te od nas, majko, više voli? — smiješi se Kata.

— Ni to neznam; Bog vas blagoslovio. Otkada si ti došla, više je moj. Ne odlazi, ne luta, a ja ne strepim nad njim.

— Ne će više majko . . .

— I ne daj, ne daj dijete! Sad, kad je uz nas, kad smo ga privukli kući, ne puštajmo ga. Gorki su to dani, još gorče noći, pune straha, i do zore dršćeš, kad ga u kući nema. Znam ja, kako je to!

A Ivan rado ostaje uz svoju Katu. Veseli su oni, veseli kô djeca, kad ih iza tmurnih, oblačnih, glibavih dana puste u sunčani svijet . . .

Pa i živu kô djeca. Majka uživa u sreći sina, a Ivan i Kata u postignutim, ostvarenim sanjama. Uživaju to više, što se nijesu nadali tolikoj i tako nenadanoj sreći . . .

— Treba da počnem i raditi, — veli Ivan.

— Svakako sinko!

— Treba, treba, — potvrđuje on, a sve se obazire, jer ne zna, s koje strane da se prihvati posla.

— Ni ratila nema; sve je pogubljeno, razbijeno, polupano . . .

— Naći ćeš u selu, — kaže majka i stane, pa se domišlja, u koga . . . — Ivanu Grginu uzajmili smo sjekiru i mali kosor . . . Dvije su motike, čini mi se, u kovača . . .

— To ću lako naći . . . Nego neznam . . . — i zamisli se. — Vinogradi su nam svi propali, oranice su pune drače i kamenja, a ono livadicâ — mrtva ledina, — veli Ivan i razmišlja, šta bi?

Odlučio je, da će krčiti za lozu — — —

II.

Lijep je ono komad zemlje, a i velik je, no zapušten . . . Po njemu je kamenje, a oko kamenja proviruje trava, jadna i rijetka kô kosa ispod staračke kape . . . Bilo je negda i stabala, a sada ostadoše samo još dva, tri panja kruške trnovače. Golo je, pusto i tvrdo zemljište . . . Okolo kupina i trnje, a ni po sredini ne cvate cvijeće.

Jutros je Ivan došao, da počne. Stoji na dnu zemljišta i gleda uza nj . . . Nije lijepo nikome pri duši, kad ugleda toliki posao. Prekrstio se, udario mašklinom i — Bože pomozi, — opet se prekrstio. Udara mašklinom jedan, dva, pa i tri puta, a kad mu držalo sravni sa zemljom, trzne, pa obara grumenje, koje mu pada pred noge, na noge. Miriše prevrnuta zemlja običnim, suhim mirisom i napunja sav prostor. Udara mladi čovjek i ne će, da čuje bol u kostima i udaranje u glavi svaki put, kad se slegne. Udara, pada grumenje, mrvi se, a polje svježe, prevrnute zemlje, iz koje viri pokopana trava i kupina, raste sve više i odnosi ga od kraja . . .

Marko, mlađi brat, pomaže mu. Trijebio je veće kamenje ispred njega, donio u naramku drva, pa nedaleko zapalio i sad se veseli, uživa nad plamenom . . .

Dječak se zabavlja vatrom, a kad ga brat opomene: — Marko, Marko, kupi stijene, — ostavlja on vatru, skače i sluša . . .

— Vidi, Ivane, onaj oblak, kako brzo leti, — pruža on ruku prema oblaku, što leti k sjeveru i vuče ih hrpe za sobom, oblaka tmastih i bijelih . . .

Gleda ih i Ivan i prati im kretanje . . .

— Kamo će? — okreće se Marko.

— Preko brda, preko Hercegovine — — —

— Hercegovine, kud si i ti išao . . !

— I dalje . . .

— I dalje. Kako je njima lijepo, oni će znati, šta je iza onog brda!

Ivan nije odgovorio. Ispravio se, pustio mašklin iz ruku, pa gleda za oblacima. Sjeća se svojih lutanja. Bile su to noći vlažne i hladne, a on se provlačio uz strane, niz strane . . . Tama bi se spuštala, i sve je bilo crno, a on bi kucao na pastirska vrata. — Imate li vatre, imate li kruha? — pitao bi, a dobri ljudi davali u obilju.

Ugodno mu je pri duši, dok na to misli, a u isti se mah sjeća žene i majke, pa prihvaća mašklin, udara i obara grumenje, mrvi ga, a udarce i sagibanje prati mu misao na Katu, na majku . . .

Teško je i nenaviklu volu potezati, a kamo li nije nenaviklu čovjeku mašklinom prevrćati tvrdu i suhu zemlju. U kostima ga boli, i svakiput, kad se prigne, kô da će nešto puknuti.

Češće se obazire, koliko je od kraja, i pogleda ispred sebe, gdje je konac, a onda svrne oko i na oblačno nebo, traži pod oblacima svjetliju tačku, da vidi, gdje je sunce — —

Oputinom od njegove kuće ne ide nitko, a već mu se čini, da je podne.

— Je li zvonilo podne, Marko?

— Nije još!

— A ja bih rekao, da jest!

— Eto jest . . .! Čuo bih, da je zvonilo!

Opet se prigiblje i udara, sve dok nije sestra donijela jelo.

— Šta je kod kuće? — pita ju.

— A ništa!

— Što kažu . . .?

— Što će reći?

— Pa ti nijesu ništa rekli?

— Kad u Ivana bude sin, kolika si ti, onda te ne ću više slati, rekla je majka.

— A Kata?

— Bome, smijala se, što bi rekla?

Prolazi opet sat za satom, a kad večer dođe, dočeka Kata muža pred kućom i

— Jesi li se umorio? — pita.

— Nijesam, veli on, a u kostima osjeća bol.

Ona mu donosi vode, pruža otirač, pa ga gleda lijepim očima, a Ivanu je ugodno, zaboravlja na bol, na misao o sutrašnjem danu . . . Ulazi u kuću i sluša, gdje mu majka i žena kazuju i iznose, što su uradile, govorile, snovale . . . Zamisli se i on. Misli na njive i zapuštene vinograde, pa ih sve vidi obrađene, uređene. Vidi majku veselu, a Kata mu gleda u oči. — Ti si dobar, ti si valjan, kao da mu pogledima kaže!

Prolazile nakon toga duge zimnje večeri u razgovoru, veselu zadovoljstvu, prolazili još brže kratki dani, a posao se sporo, sporo micao. Teško se njive i opet priređuju za sjetvu, a vinogradi pripravljaju za lozu . . .

Teško je samodrugu radniku, nu kad ga na to potiče veselje majčina oka i osmijeh zadovoljna srca ženina, ne pazi na težinu, trud, ne misli na bol u kostima, trzaje u mišicama, rasklimanost u životu. Tješi Ivana pogled i na ono shrvana posla, a svježa prevrnuta zemlja svjedočanstvo je njegovu radu.

Svi skupa snuju, osnove nižu. Na proljeće će sijati . . .

III.

Vrijeme odlazi, vrijeme i dolazi, pa sobom nosi, što nitko ne očekuje, čemu se nitko ne nada. Promjene su uvijek u njegovu skutu, kô darovi u džepu majčinu. Donijelo je vrijeme i Ivanu zdrava rumena sinčića, brigu očevu.

Otkada mu sin u kući zaplakao, u Ivanovu se oku opet pojavila sjeta, opet mu se čelo smrklo, a nestade veselja i razgovora.

— Što je tebi, čovječe? — pita ga Kata.

— Ništa!

— Smrknuo si se sad, kad bi morao, da se veseliš . . .

— Veselim? Čemu ću se veseliti . . . Radim, trudim se, da mi kosti pucaju, a oči samo što ne iskape . . . pa? Jedva se prehranjujemo za ljeta, a jesen ne vidi plodove od ruku mojih. Ja ne mogu više . . . Izmoren sam. Svaki dan snagu gubim, a počinka nemam, da se odmorim.

— Odmori se, ne će svijet propasti!

— Ne će svijet, ali hoćemo mi. U nas je sinčić, a može nam Bog i još poslati . . . Ja sve jednu mislim . . .

Kata ga prestrašeno pogleda, a i usne joj se makoše, no nije rekla ništa . . . Ivan je opazio taj pogled, pun straha. Kata ga dakle razumjela i prestrašila se . . .

U njega nema srca, da nastavi dalje o tomu. Okreće se još dva, tri puta po kući, zirne na dijete, pa zlovoljan uzima ratilo i ode na polje . . .

Kasna je jesen, a puteve i polje posulo lišće, suho, oboreno lišće . . . I vjetar puše, a studen je, ko da sami mraz po licu posipa . . .

Mladi čovjek udara, sve to brže udara, samo da se ugrije . . . Studeno je, a na njemu odijelo kô u ljetu. Obuću mu izgrizla zemlja, a ni hlače ni išta drugo nije u cijelosti . . .

— Kupit ću novo! — pomisli časom, no odmah se sjeti, da nema čime. Ono novaca, što je bilo, što je iz onih dana zaštedio, potrošio je . . . a sada? Leži pred njime iskrčeno, prevrnuto polje, rad dana njegovih. Prostire se obrađeno, obnovljeno ko umiveno lice, ali na njemu nema ništa, nema kao ni na obranoj višnji . . .

— Bit će, veli, pa udara mašklinom, ko da se sa snagom zavadio. Presipa zemlju, obara i prodire naprijed . . .

Hladan mu vjetar zuji oko ušiju, hladeći mu znojno čelo i odnoseći oblake, bijele, guste oblake preko gora k sjeveru . . . Ni sunce nije lijepo. S neba između oblaka sjaji, ali bez topline, bez veselja.

— Nema, nema! — Odzvanja mu misao s udarom u tvrdu, debelu zemlju.

Sjeda, da otpočine, a misao mu prodire u sniježne, hladne zimske dane, ledene noći i padanje snijega, prikrivena polja, zametene puteve i sjedenje uz ognjište . . . Vidi Katu, dijete, braću, svi bez kruha. Radio je, a eto urađeno, ali golo pred njim polje . . . Novaca nema, nema ni hrane — nema . . .

— Za tobom ću, gavrane, dahne napokon i prestaje, da motri lijet gavrana, što s oblacima za brda utiče . . . — Za tobom ću!

Oko mu je bljesnulo, a usnice se složiše na posmijeh: dva, tri puta, a onda opet pogleda uz kuću, uz zemlju.

— Za tobom ću, za tobom . . .!

IV.

Na ognjištu dogara vatra, komadi žerave žare se, napunjuju prostor toplinom, a žarom svojim rumene lica domara, što no se sakupiše oko ognjišta. Lijepa su njihova lica u tom žaru, onako ozbiljno sjetna, oči su im rastvorene i zamišljene, a u njima je ognjište, žerava posred oka.

„Sjede, šute.“

Vani je oblačna, ledena noć... Ledena je i tamna, kô što je bila sinoć i preksinoć, a i sutra će biti puna tame, leda i straha... Opet će biti . . .!

Okreće se noć iza noći nad mladom ženom, koja kćerku k prsima stiska, a sinčiću na koljenu glavi počinak spremila.

Mota se nad čovjekom, što kroz noć srće, a danju spava ili se sakriva.... Izmjenjuje se nad starom majkom, dok ona u žeravu gleda i mišlju prati sina, pa prodire u budućnost i misli: kad će se to svršiti?

Hoće li se svršiti, kad se ona glava, što na majčinu koljenu spava, uspravi i stupi pred život pa rukama svojim stane, da mu iz škrta krila trga hranu za se, za svoje . . .?

Suza joj vrcne iz oka, spuzne niz prsa i padne do starih koljena...

Ljuba Ivić:

Iz „Proljetnih elegija“.

I.

Sulamith moja! Gle kako puca
Pred nama cvijetan i mirisan put!
O koru negdje žuna kljunom kuca,
A cvijetak cvate crven, plav i žut.

Treperi lišće topole i ive,
Iz prijeka muklo glas se čuje kôlâ.
A topla zraka vrbe zlati sive,
I pjesma ječi žalostiva mola . . .

U vodi zlatno svud se sunce kupa,
Čas sune riba, a čas se praćaka.
A kraj nas mladost i veselje stupa
Sred različakâ i divljega maka.

Kô proljet i ti ideš pokraj mene,
Al ne znam tko si, dušo, odakle si.
Tek znadem, cvijet ružice rumene
I ljiljan čisti da ti, cvijete, jesi.

Stog stani časak, da te cvijećem kitim
U proljet mladu bez bola i smrti,
Jer strah me, dušo; kô sa cvijećem vitim
I tebe, dijete, da će zima strti . . .

V.

Sulamith moja! Već smo sve obašli
Od vala rijeke pa do tamnog luga . . .
I k obali smo i pličinam sašli,
Kad pružila se po oblacim dúga.

Al sada eno nad seoskom ravni
Kô crven točak mjesec pun se diže.
Gle: krov se ljeska i drveće tavni,
A mjesec kradom sve nam ide bliže.

Na moje grudi odnekuda pada
Čeznuće dugo, boli tiha sjeta.
O! kuda moja proljet ode mlada,
Dok drugom topla i sva zlatna cvjeta?!

O gdje si, tko si, kom naličiš liku,
Sulamith, dijete, za kim srce gine?!
Kad zora pukne, onda na vidiku
I beskućniku svakom svijetlo sine . . .

A ja tek gledim ù vodu i veče.
Stog dođi, rosom da ti pospem kose,
Čuj! glas dolijeće i praporci ječe
I k tebi lete i k tebi me nose . . .

X.

Sulamith moja! Ja te samo gledim
U duhu; moja poznaje te duša
Sa kosom crnom, sa obrazom blijedim
Dobrotu srca i blagost ti kuša.

Na jednoj slici oči vidjeh tvoje:
Duboke, crne, suzom prevučene . . .
U njima sreće dosta za nas dvoje,
Kad zima dođe i kad cvijeće svene.

Ti proljeće si, izvor vode žive,
I vrt si, voćnjak, mirta i aloja.
Ti kuća moja, vinograd i njive,
Kad umoran se vraćam iza boja . . .

Ja svud te tražim. Tvoju sliku dragu
U snu, ja, dijete, nosim i na javi.
Sve čini mi se, da na mome pragu
Sad ò vrat mi se tvoja ruka savi.

Al sve je tlapnja. Ukraj vodâ žuti'
Ja samac idem ... Ptiče spi u gnijezdu.
Umukli svi su i doli i puti ...
Med zvijezdama ja svoju tražim zvijezdu ...

Alojzij Res:

Jezerska roža.

(Rapsodija, posvećena M. Š.)

Roža je cvetela nekoč.

Bela jezerska roža ob temnozelenom jezeru ...

Beli listi so se kopali na valovih, se poigravali, šepetali, drhteli koprnenja. Mirno je cvetela, ni bilo teških misli v njej, zakaj objemali so jo temnozeleni listi — upanja. Le megla je išla zdaj pazdaj čez jezero, kot tihe sanje, opomin...

Ob temnih nočeh so ji pripovedovali listi brstja o groznih bajkah, šepetali lahni vetrovi, da je zatrepetala v nemem pričakovanju, da je legla težka slutnja nanjo ...

A ko se je kopal mesec tik pred njo in prešerno legel na valove, zibajoče se v tihi radosti, takrat dà, takrat je zašumelo listje ob bregu pesem življenja takò vabljivo, tako strastno, da so jo zeleni listi upanja objeli še trdneje, kakor mati, v strahu, da kdo ukrade belo rožo in jo potepta v blatu. In oskrnnjena bi bila snežnobela krona, omadeževan kelih sladkosti.

Tako je bilo ob bajnih, svetih nočeh, v srebrnem objemu meseca in ob nočeh teme in groze polnih, brez zvezd...

Zgodilo pa se je, da je vstalo nekoč mlado solnce, mlado, življenja željno in belih rož. Na vse strani je poslalo žarke, da jih zasnubijo, da jo poiščejo, njo belo rožo na temnozelenem gorskem jezeru.

Tisto jutro so legle sence široko črez breg, na temno, še speče jezero, da skrijejo zaklad: belo rožo. Bale so se, kakor matere za hčer edino, snežnobelo...

A zaman.

Solnčni žarki — mladi snubci — so jo poiskali, popili sence in solnce, mlado solnce je poljubilo z vsem ognjem njo, belo rožo.

Pa se ni brigalo solnce za vabljive klice gartrož, katerih ustnice so gorele kot rubin, temnordeče... Ni se brigalo, ker je vzljubilo belo rožo na temnozelenem gorskem jezeru. Obsipalo jo je biseri radosti in mladosti.

Tudi jezero je bilo s cekini posejano. „Za doto!“ so se hihitali valčki, poredni, v mladem navdušenju prekipevajoči ...

Jezerska roža in solnce!

In pila sta, pila v dolgih pozirkih sladkost prve, mlade, vroče ljubezni. Objemali so ju temnozeleni listi — listi upanja in mlade moči, ki ne pozna zaprek.

Jezero je pelo čudovite pesmi, kakor na svatbi ...

Pa se je naglil dan in mrak je opomnil solnce, da je čas k ločitvi.

Težko, težko se je poslavljalo solnce in poljubljalo belo rožo z vsem žarom svoje moči, z vso bridkostjo slovesa.

Kako je trepetala roža, kako so se skrčili bolesti zeleni listi!

Sama ostane!

Jezero je gorelo, tolažilo, valčki so šumeli, pluskali, kakor da bi udarjali ob čudovit akord citer.

In poljubilo je zadnjič solnce belo rožo na temnozelenem gorskem jezeru.

Sence, temne kakor pogrebci, so se splazile iz brega in vsesale zadnji čar in sijaj poročnega dne. Večerni mir je legel na gore, pokril jezero, da se ni čulo ihtenje jezera ...

Solnce pa ni vstalo nikdar, nikdar več: ko se je vračalo domov, se je ranilo ob robu gorâ in izkrvavelo ...

Prišla je temna, brezzvezdnata noč. Mirno je bilo na jezeru, le trstje je tiho, skrivnostno šepetalo o dnevni svadbi:

„Hotela sta preveč: solnce pa naša roža! Zato sta omagala!“

Don Kerton:

Daj pritisni čelik-ralo.

Daj pritisni čelik — ralo, — lemeš tvrdi,
paraj zemlju, što se tiho — od sna budi —
proljetna je pjesma snage nabreknula
mišicu ti, slavski sine, vrele grudi.
Usnula je već morana,

negdje tamo u dubravi sanak sniva
na Karpatu pod jasenom, što prolista.
Hajde upri i duboko zemlju brazdi,
smije ti se propupala proljet čista,
smije ti se zora rana.

Usnuli su stari bozi za uv'jeke:
Vid i Perun, Dabog, Stojan, Momir mladi;
u Dnjepru si pokopao mermer tijelo,
Čert je umro i Balačko, B'jesi, Jadi;
sve je palo u grobove.

A na njima izrasla je krošna lipa,
u deblu joj križ, a iz njeg pjesma nova.
Ori pjesma, i daje ti život novi.
Krepkom rukom kraj vesala, kraj plugova
oltare si digo nove.

Hajde upri, neka stenje gvožđe tvrdo,
puca kamen, škripnu jedra i katarke;
sa oltara blagoslov će pasti zemljom
na vinograd, na planine i na barke,
bit ćeš sretan svoj u svomu.

Usnuli su stari bozi za uv'jeke,
tek se gorom kroza krošnje glase vile:
one brišu znoj sa čela mekom rukom,
one su te pjesmom snage pobratile,
one su ti ures domu.

Daj pritisni čelik — ralo, — lemeš tvrdi,
paraj zemlju, što se tiho od sna budi; —
proljetna je pjesma snage nabreknula
mišicu ti, slavski sine, — vrele grudi!

SMOTRA.

Alojzij Res: Skica najnovejšega slovenskega pesništva.

IV. Silvij Sardenko.

Medtem, ko večina neših mladih pesnikov nima trdnih tal, ko hlepi po Resnici kot slepec po solncu in išče šela Boga vseh mogočih problemih, je Silvin Sardenko pesnik najčistejših religijoznih čustev, pesnik Bogu udanega in posvečenoga srca:

K Tebi... K Tebi rad bi se dvignil
iz globoke solzne doline —
a ne morem, dokler izjokal
svetu nisem zadnje solzé.

Leta 1913. je izdal prve svoje pesmi: „V mladem jutru“.[1] In res: vse so izliv otroško vernega srca v mladem jutru življenja. Nežna lirike, gorke, ljubezni žareče Marijine pesmi kateri je posvetil ciklus: „Salve regina“:

K Tebi vzdihujemo žalostni.

Golobček je s krvavimi
priplaval perutnicami,
na okno mi je potrkljal
s krvavimi nožicami...
— Golobček, pridi in povej,
si li prišel z novicami...?
Moré pregrozne jih roké
ni zver groznejša mimo njih!
In srca ta umirajo
in vzdihajo za vzdihom vzdih
po rajski rosi milostni,
po Tolažnici žalostnih...

„Novice moje so strašué:
Z balkanskih vračam se gora,
kjer verna srca krvavé —
da so slovanska srca ta
po tesnih se utripljajih,
po gorki krvi se pozna.
In jaz sem bil Samaritan,
pri bridkih srcih sem počil
in z lastnimi nožicami
krvave rane sem izmil
in s temi perutnicami
pekoče rane jim hladil...“

Vse misli in vse želje je položil Mariji v naročje, z njo roma po vaseh, tolaži, svari, prosi. Z njo hodi po travnikih in gozdovih. Naslonjen na Marijo gleda življenje od daleč, se poslavlja od mladosti. In ko stupi na prag življenja, ko so vstajale misli, črne in žalostne in pokrile kot meglice njegovo srce, je šel k Njej, Tolažnici žalostnih. In:

[1] Založil „Dom in Svet“ — Ljubljana.

Na obličju svetem Tolažnice
vztrepetal je večne luči plamen...
Kot bi plula milost mi nasproti
vonj dehtel je z lilij, georgin...
Tiho... tiho... plaval je skroz dušo
in priplaval do srca globin...
Da si takrat videla me, mati,
pomladila bi se tvoja lica,
ti zapela svojo bi predraga
pesem: „O devica, pomočnica...“
Padale so, padale snežinke
kakor nade z boljšega sveta...
Vstajale so, vstajale meglice
in bežale z mojega srca...

In stopil je na novo pot: kar je prej ljubil, ne ljubi več. Stopil je v zarjo nepoznane sreče in daroval Gospodu svojo mladost za drugo, slajšo in lepšo — postal je svečenik.

Kot življenje njegovo so njegove pesmi: čiste, nedolžne, ljubezen seva iz njih; velikih misli in bojev ni. Vse so kakor mlado jutro, ki se razlije čez biserno polje, da se razširijo prsi človeku in so misli jasnejše, veselejše — dokler ne vstane dan, ki zahteva dela in truda.

In pričakovali smo, da nam ustvari Sardenko po „Mladem jutru“ pesmi tudi za dan, za trud in delo. A ni uresnečil upanja.

Sardenko je šel v Rim, da bi našel tam svojo moč, individualnost svoje umetnosti, svojo lepoto:

Po tebi dnevi moji hrepeneli,
moči o tebi sanjale so često.

In spisal je „Romo“.[2] kakor jo je videl skozi prizmo svoje duše. Hodil je po Rimu isti Sardenko, ki je hodil po gorenjskih travnikih. Videl je Michelangela, a je šel k fra Agelicu, Hodil je po cerkvah, po Piocin, po kampâniji sanjavi, po parkih in srkal vase mir, tolažbo:

[2] Založila katoličke Bukvarna — 1906 — Ljubljana.

Moj Rim — moj mir!
Ti Betlehem si moj
in moj Jeruzalem
in vrt Getzemani,
kjer pil sem tolažilo
iz keliha umetnosti.
A Golgota mi boš tedaj,
ko moral bom od tebe —
nazaj... nazaj...

Pod palmo je sedel, a sanjal o slov. goricah. Tako so vse pesmi le refleksije mehke duše Sardenkove. Ko začuti lepoto, si zaželi mladost nazaj:

Kakor šum cefirov
čez oražev gozd,
mimo solnčnozlatih dni
nam beži mladost.

Z vejami se sape
le pošalijo —
in oranže se po tleh
kotalijo.

Ali pride Vesna
vrh zelenih vej:
in oranže druge spet
rumene kot prej —
Le mladosti ni...

In ko roma sam po rimskih ulicah, gleda življenje, a ne more doumeti njegovih borb in trpljenja. Kot otrok tolaži, dviga — a ne more. In osamelost ga objame:

Včasih mislim, da na cvetu
radost moja spi;
upajoč nad njim se sklonim
radosti pa ni.

Včasih mislim, da pridiha
v pesmi kakor sen;
pišem stihe — a veselja
nima stih noben.

Včasih mislim, da v sorodnih
skriva se oči;
gledam vanje — ali zame
mrtev njih je smeh.

Včasih mislim, da na nebu
radost sije vsa;
kvišku gledam in jo slutim —
a ne morem tja.

Daj mi krila kakor ptici,
milostno nebo,
ali pa mi duhomorno
vzemi to telo.

Iz šumnih cest in trgov zbeži na Via Appio, ki ga vprašuje: quo vadis? K Mariji Snežnici gre in ji potoži:

Med nama se je nekaj vnelo —
odkar sem, Sveta, te spoznal,
srce je moje osamelo
če ne bi spet te obiskal.

Jaz moram zopet k tebi v goste:
in ko pokleknem v tiho klop,
raskrilijo se misli proste
kot pod višavo bel golob.

Nemara misli moje žejne
po miru tvojem hrepene?
Nemara pesmi blagodejne
očarale so mi srce?

Zapoje v duši harmonija,
da vidiš, mati, me tedaj:
ko mati mladoga Tobija
zarajala bi glasen raj.

Toda Sardenko se je vrnil, ne da bi našel svoje lepote, svoje individualnosti, kot jo je našel Goethe in drugi. Tam kjer bi lahko dobil največ moči in idej globokih: v veri, tam je našel samo čustvo. Toda, če je rekel dr. Ilešić, da ima Sardenko „zvezana krila“, ker je religiozen pesnik in ker ne piše v album narodnim damam, se bridko moti. Kajti, kjer se umetnost in življenje najtesneje združita: v Bogu, v veri, so našli in bodo našli umetniki najlepši vir svojih umotvorov.

A Sardenko je našel le čustvo, idej, problemov se je ognil. In to je vzrok, da se je Sardenko v religiozni poeziji izpel, ker je čustvo izčrpal. Novih idej, novih problemov nima, ki bi rodili nova čustva, novo obliko in tako je utihnil, obnemogel na komaj začeti poti.

V. Cvetko Golar.

Ko je Muru – Aleksandrov vpeljal v poezijo kmeta, njegovo veselje in njegovo gorjé, je pokazal pot prihodnji generaciji: dvigniti veliki zaklad iz bogate duše narodove. In šli so nekateri za njim, med prvimi je Cvetko Golar.

Golar ni intelekt, kakor pravi Zupančič, ampak ima razvito bujno pravljiško fantazijo. Sižeji so poljski, narodni, velikokrat iskreni, v svoji naivnosti res lepi:

SVATBA NA POLJANI.

Na poljani se v nedeljo
svatba, pir piruje —
žarni, rdeči mak se ženi,
s purpalo svatuje.

Oj, to rajsko je veselje,
svatovščina živa —
slak na suhem ovsu jezdi,
s kelihom napiva.

Sinja rž se ziblje, klanja,
čmrlj je bas privlekel,
in škrjanček — svat zavriskal,
v zrak se opatekel.

Ob zori hodi po travnikih, se pogovarja s pšenico. V gozd gre in gostuje z bori Mesečnim nočem prisluškuje po vaseh, s fanti vasuje, tolaži zapuščena dekleta in vriska vrh planin.

A med poljsko poezijo stopi življenjenje, ki se ne briga za škrjančke in travico zeleno:

Zarisan z ognjem v čelo ti je križ,
trpljenja znamenje in ran spomin,
o, s trnjem te je venčala mladost,
otroka bede, grenkih bolečin.

In luči ti ne vidijo oči,
iz teme v temo večnih greš zablod
in v srcu nosiš plamen strastno zgoč
in bolne, blodne klice: „Kam in kod?“

In kot človek našega časa, časa brez stalnih idej in opor – pade. Ljubezni se vdá, ljubezni ob temnih nočeh, na blatni poti:

V srcu žgoča, blazna strast,
mračna noč krog mene —
in kot ogenj iz temin
zro oči me njene . . .

In ko se ovije njegovega mladega življenja strast kakor kača, hoče vstati:

Ali zunaj . . . v vročem mraku
kriki in ječanje bolno —
skozi noč soparno, temno
črne sence blodijo . . .

TODA:

Žarki poslednji zlatijo še vas
predno solnce zapade —
radost poslednja jasni nam obraz
predno ugasnejo nade.

Zlati zazorel na njivi je klas,
trata je pokošena —
kdaj že zatonil je setve nam čas —
joka mladost izgubljena.

A vendar ne omaga, kvišku hoče. In vrne se k Onemu, ki je edina rešitev:

Jaz hočem čistih molitev,
ki vijejo se do Boga,
iskrenih kot v bliskanju bitev,
ko grom in peklo divja.

Jaz hočem lilij ognjenih,
ki lepšajo rajsko polje
in lijejo v žarkih plamenih
ljubezen v oči in srce.

Da radost mi sveta zasije,
srce mi se v njej zaiskri,
da z Bogom nebes melodije
moj blaženi duh govori.

In ko se v molitvi okrepi, ko zadobi zopet moč, tedaj zapoje o sebi:

Diham dan in diham žarke božje,
in srce mi je kot roža rdeča —
kelih svoj odklepa, k solncu klije,
po nebeški luči hrepeneča.

Nov cilj si postavi, čistejši, cilj moža in umetnika:

Mladost, oj, podaj mi nezmagani let,
in dvigni nad morje me gor v nedogled,
kjer večnosti sanja brezmejno oko —
naj solnce si novo pripnem na nebo,
da v noč in vihar mi sijalo bo.

In iz tega novega življenja so njegove misli in čustva plemenitejša; dvigniti se hoče do one harmonije, ki ustvarja nove dobrine, novo lepoto:

Da sem Jezus, šel na morje bi široko,
z vetrom, plugom božjim v prsi izorano
stopala bi noga po gladini sinji,
ne ugreznilo bi morje se pod mano!

Sam pod svojim Bogom, daleč nad vodami,
naokoli večnost in samota tajna,
zarja sklanjala bi name svetlo lice,
v dušo mi zvenela melodija bajna.

Daj sem Jezus, k nebu dvignil svojo roko
in k očetu molil bi molitev vneto:
Glej, sejalec sem, ljubezen seme sveto,
daj mi klasja, zrelega pod srp visoko.

To je življenje Golarjevo, ki se kakor rdeča nit vije po njegovi zbirki poezij: „Pisano polje.“[1] Da se ni povspel do umetniške dovršenosti so krivi boži njegovi, življenje sploh, nestalno in temno, življenje duše, ki šele išče resnico, išče radost in mir:

---

[1] Kleinmayer & Bamberg — Ljubljana — 1910.

Ugasne plamen, žar altarja stli
in grobno grozo dahne smrt v svetišče —
a v duši skrita sila še kipi
in dneva zlatega in solnca išče.

Futurizam i futuristi.

Još tamo g. 1907. čitah u nekom našem književnom listu ove stihove: „Iz mene urla otrov ovog svijeta. Topovi, bombe, džemije, torpedi, Sistemi suhi, kumiri od mjedi — Lažovi, glumci, zlata bataljoni, Lažni pastiri i lažni baroni — Žurnali lažni i lažni dragulji, Jeftine lutke i bazar — slavulji, Pokorno roblje, prljavi sofisti — Potomci Hulje i Brankovog Vuka — Torkemada, Sad, Žil — Rec i Tamerlan, Atentati, Kleon, Bismark, Džengiskan — Doktorski diplom u džepu bedaka (sic!) — — Klimavi zvoni, živi strojevi — — Aj, na meni stenju sve lokomotive — — i t. d.“ (A. G. M.: Mõra.) Međutim čitah tek ljetos opis bitke, što ga sastavi pokretač futurizma, urednik međunarodne smotre „Poesia“, talijanski Egipćanin F. T. Marinetti. On je — kako reče — „doživio i opjevao“ bitku kod Tripolisa ovako:

Bitka
težina + vonj

Podne 12 ¾ flaute kevkanje požar dum — dum uzbuna Gargareš lomljava prasak kod Zveket telećak puške kopita klinci topovlje grive točkovi kola (za streljivo) židovi kolači od jabuka kolači od ulja (tihe) pjesme daščare ćusi (bouffées) blistanja krmelj smrad cimet bljutavost plima osjeka biber svađa gad vrtlog naradže u cvatu fitigran nevolja kocka šah karte čemin + orašak + ruža arabeske mozaik strvina ježuri škornje mitraljeze = šljunak + bučni uzmak valovlja + žabe zveket telećak puške topovlje (rđavo) željezo atmosfera = olovo + lava + 300 smrada + 50 mirisa kamen (za tarac) strunjača otpaci balega strvine pucketanje nagomilavanje deve oslić darmar kloaka (sic!)

Iz ovog se „opisa“ vrlo lako razabire, što je futurizam, i koliko talenta treba za tu književnu maniru, revoltu svim dosadanjim umjetničkim smjerovima. To nije ništa novo, jer je već Heraklit prvi progresista i futurista, a i sam Marinetti vrlo rado priznaje starost futurizma, držeći ga tek za „uzdizanje originalnosti i personalnosti.“ No ta originalnost sastoji u pukom nagomilavanju vanjskih utisaka, a personalnost u potpunom preziranju vlastite smiješnosti i cirkuskoj reklami. Oni nazivlju sebe Mladi i Jaki. I doista, u vrijeme oficijelnog konstantiranja futurizma, nijesu njegovi pristaše prevalili 30 g. „Kada budemo imali 40 god., drugi mlađi i vrijedniji, neka nas bace u koš kao suvišne rukopise“. To im se međutim i prije dogodilo. Futurizam je proživio svoj vijek. Od prvog manifesta u Figaru (20. veljače 1909.) pa do danas njegovi pristaše još uvijek ne uspiješe, makar je i afrički roman „Futurist Mafarka“ postigao snažnu reklamu Marinettijevim procesom; jer „ima srdaca, osvojenih tužnom sklonošću za grdobom“ (Gautier); a na koncu,* „svaka je umjetnost beskorisna“ (Wilde), pogotovu „umjetnost“ te ruke.

Među ostalim, napisa Taine i ovo: „Izabirati riječi, graditi fraze, izgleda kao sitni talenat, dostojan kakova gramatičara, a ne pisca. A ipak, bez ovog su dara svi ostali kao da ih nema. — Najsretnije misli, dostojne najboljeg stila, pod rđavim jezikom nevoljno uginu. — Nalazim, da su moderni pisci u pogledu stila ispod starih. Mi ne poznajemo naš jezik; duboki smisao izraza, snagu u oblikovanju rečenica; sve, što se odnosi na detalj i na izvršenje, sve je izgubljeno. — Pisac ne živi nego po svom stilu. Da se potomstvo za njega još zanima, mora naći savršen oblik i konačan izražaj. — Što ja najviše kudim u modernom stilu, jest, da su oči ostavljene same sebi, fraza često teško razumljiva, puna amfibologija, aproksimativnih riječi, pozitivnih netačnosti... Načelo je ovo: nikakih sloboda, kake upotrebljavamo u govorenom stilu, stroga pravilnost u riječima i potpuna jasnoća u konstrukciji.“ Svemu je tome oprečan futurizam sa svojom multipliciranošću, mehanizmom „grozničavim čekanjem“, „čovjekom pomnoženim samim sobom.“ U manifestu na umjetnička društva raz-

* Najpoznatiji će vam članci biti o tomu: Il Futurizmo. (Manifest. Savremenik, IV. g.) Futurizam. (A. G. Matoš u uskršnjem „Obzoru“ 1913.) Der Futurizmus in der Literatur. (J. Overmans S. J. u Stimmen aus Maria-Laah, 1913. V. Čini se, da su posljedna dvojica crpla iz istog vrela!)

više svoj program ovako: „Mi hoćemo pjevati ljubav prema opasnosti, naviku, energiji i srčanosti. Mi hoćemo uzvisivati agresivni pokret, grozničavu besanicu, utrkivalački korak, smrtni skok, ćušku i pesnicu. Smjelost, odvažnost, otpor bit će bitni elementi naše poezije. Mi tvrdimo, da se veličajnost svijeta obogatila novom ljepotom: ljepotom brzine. — Mi već živimo u Apsolutnom, jer smo već stvorili vječnu brzinu sveprisutnoga. Vrijeme i prostor umriješe jučer. Mi hoćemo slaviti rat — jedinu higijenu svijeta, — militarizam, rodoljublje, ručeći gest slobodaraca, lijepe Ideje, za koje se umire, i prezir za ženu. Mi hoćemo uništiti muzeje, biblioteke, svakojake akademije i suzbijati moralizam, feminizam i svaku oportunističku ili utilitarnu podlost...“ Futurizam je dakle manira, koja želi porušiti sve dojakošnje pozitivne struje, svu ljudsku kulturu, te mjesto prave umjetnosti, uvesti jedino puki mašinizam; to je ukratko nastojanje, prikazati sveopće kretanje i metež, kao jedinu i vrhovnu ljepotu. U koliko će to uspjeti, razabiremo iz gornjeg opisa bitke. Gdje nema sređenih i finih osjećaja, štimunga i stila, tu ne može biti govora o umjetnosti. Futuristi postaju fotografske i gramofonske ploče, puki automati. Pa brojio taj pokret danas i više od 50.000 članova, to se ipak smijemo ljudima, koji preziru svaku estetiku, svako čuvstvo, svaku kulturu, a diče se imenom „luda“, drže izviždanost znakom talenta, negiraju svaku smiješnost, žive od tuđeg smijeha, te obožavaju jedino glupi zbroj. Kad je publika u Turinu izviždala Marinettijevu dramu La donna è mobile, dovikne on s pozornice: „Zahvaljujem prireñivačima ovoga fućkanja, koje mi u velike služi na čast.“ Takav pokret može biti jedino zanimljivo zbog svoje smiješnosti, što ću kušati pokazati na našim futuristima.

Obično se misli, da u Hrvatsku dolaze svi novi pokreti vrlo kasno, pa ipak, u nas bijaše futurista i prije Marinettijeva manifesta. Dozvolit ćete mi, da nanižem neke citate.

N. pr.: Teško sluhu kada je bez uha,
Teško uhu kada je bez sluha,
Teško onom, koga muči muha,
Teže onom, koga grize buha.
Teško onom, koji poput puha
Vonja pored dame fina njuha“ — Kao A. G. Matoš.

„Apsurd postaje pjesma moja, i nema ludnice za me.“ — naime za Janka Polića – Kamova.

„Ja samo ćutim strasno, beskrajno, požarno ljubim Kozmos, i rastem u beskraj...
I kô jela savrnuta i sve čupana noktima crne bure,
naglo svrnut hoću put nebesa, da se razdam, smrvim,
posijem i sve oplodim...“ ovako efektnom i ženijalnom mišlju J. Kosora.

„Razderah sve kalendare, tražeći joj ime, ali sva bijahu tako prosta prema smješku njezinom: Klotilda, Dulcinea, Anuncijata, Sfinga, Dilda, Dolores, Zara, Ofelija, Julija. Fuj! Sve to bijaše surovo, prašno i mirisalo starim perikama, klovnskim izblijedjelim cunjama.“ Na koncu, tu nije bilo „Ludih priča“ U. Donadinija.

Jednoj našoj novoj (zapravo staroj) „temperamentnoj humoreski“, dade autor ovaj naslov: „Kolosalna ekspedicija, ili pripovijest o tome, kako je Slavko Kolar tražio — pamet.“ U ovu grupu spadaju i stihovi:

Pojam luči suda petnajst,
Mudrost jedan, makar ista.
Drugi korjen oda šetnajst
Manje četir čini ništa. — Filozof F. Jazmek.

Crna Pleureusa: Vidjeli smo ga kako jede!
1. mladić : Dakako, kao svaki — rukama.
3. mladić : I — nogama:..“ kao I. Vojnović sa suncokretom.
Tko visoko nos svoj diže,
Valja da ga spusti niže. Upamti R. Brdariću!

Još samo nešto! U opisu: „Plitvička jezera“, čitasmo: „... da gladan svježega zraka udisava što veći objam toga za disanje, tvorenje i jačanje krvi potrebnoga plinovitoga tijela, da što jače utaži žeđu srca i duše, da utaloži neobuzdano čeznuće...“ Kod jednog našeg „grofa“ naći ćete ove stihove:

„Nebo je vedro ko ribje oko,
a kišica picinjuri“.

Neizdani pjesnik Filip Matijašić, imenovani „lav sljemski“, označi konačno svrhu svih naših futurističkih pjesnika, riječima:

„Ja hoću Savu regulirat,
i naše društvo organizirat.“

Međutim, izvolite shvatili futurizam kao borbu protiv sviju dojakošnjih formuliranih smjerova, kao „umjetnost“, kojoj je svrha, da prikaže sve korisne stvari: aeroplan, autobus, mašine, topove, zrak, jelo... kao objekte, u kojima ima mnogo poezije. Konačno ćete mi ipak priznati: „Život je u ponoći...! Praznina!? Praznina? Br-r-r-r! — Apsurdum! — Prazne čaše imadu tek onda smisla, ako se imadu čime napuniti. Isto zdjele!“ A eto, to vam je jezgra „Kolosalne ekspedicije“, ili, kako bi rekao Marinetti: G. Feliksu Pijevčeviću (t. j. 5 K.), uspjelo je „doživjeti i opjevati“ sebe samoga. U ostalom, nemojte shvatiti futurizam kao ironiju na današnje umjetničke krugove, pogotovu ne kao mistifikaciju, jer vam zato jamče gornji primjeri. — Pokazavši tu činjenicu završujem.

Punktum i aus!

V. J—k—ć.

Apstinentski časopisi.

Zlata doba VII. št. 2.—P. Na „protialkoholnom kongresu“, koji se je obdržavao zimus u Ljubljani, bilo je jedrih predavanja, na njemu je iznesena mnoga zdrava misao, palo je trijeznih predloga. Šteta bi bila, kada se nebi te stvari saopćile i onima, koji su zagrijani za protialkoholnu ideju, koji vide u njoj preteče riješenja socijalnog pitanja, a koji nijesu mogli — s kojih mu drago razloga — prisustvovati kongresu. Radi toga je vrlo dobro učinilo uredništvo „Z. d.“, što je odlučilo da štampa sva predavanja i cio zapisnik kongresa. Time će ispuniti 5 brojeva „Z. d.“ Cijeli je izvještaj i napose odštampan, što će dobro doći svakomu, koji se zanima za to pitanje, jer će dobiti širi pogled na različita polja, gdje je antialkoholno pitanje glavnim ili vrlo važnim faktorom.

Preda mnom je cijeli izvještaj. Slovenci imaju mnogo inteligenata, koji su zauzeti za antialkoholni pokret. Osobito ih je lijep broj među liječnicima, svećenicima i učiteljima, što se vidi i po predavačima. Kroz sva se predavanja vije oduševljenje za rad u narodu. Predavanja su gotovo sva praktične naravi, osim možda dva tri. Mnogo je tu materijala i mnogo činjenica, koje govore s brojkama proti alkoholu. U riječima dra. Bleiweisa: „Najširši krogi so spoznali, da prouzroča alkoholizem higijenične, narodno-gospodarske in etične nadloge, „zrca“ li se program svih predavanja, a sva idu za tim, da sa željeznim dokazima iznesu svima pred oči, „da je edino priporočljiva abstinenca.“

Janez Ev. Kalan, začetnik i vođa antialkoholnog pokreta u Sloveniji, iznosi u svom predavanju „Zgodina protialkoholnega boja na Slovenskem“, plodove svoga znoja i svoje muke u svih 10 godina, otkako je digao koplje proti ognjenom zmaju — alkoholu. — Vrlo je zanimljiva rasprava dra. A. Levičnika „Alkohol in tuberkuloza“. Izvadit ću iz nje samo neke brojeve: Jaquet je konstatirao u pariškim bolnicama, da je među 252 jektičava čovjeka bio 181 (71·4 %) alkoholik; Barbier je utvrdio, da u bolnicu Biehat u Parizu dolazi 88% alkoholičara; Friedrich je u Budimpešti našao među 415 jektičavih radnika 133 (32%) alkoholičara. Svoju raspravu završuje riječima: „Boj proti alkoholu je obenem boj proti tuberkulozi!“ Dr. O. Krajec prikazuje u predavanju „Alkohol, poškodbe in nezgode“, koliko se događa nesreća, kojima je neposrednim ili posrednim uzrokom uživanje alkohola. Za ilustraciju evo nekoliko brojeva: „Od leta 1902. do avgusta 1912. pripetilo se je na Kranjskem 1033 nezgod v obratih, kojih delavci so zavarovani pri delavski zavarovalnici zoper nezgode in pri katerih mi je bilo mogoče dognati dan v tednu. Bilo je nezgod: v nedeljo 49 (4·7%), v ponedeljek in dan po prazniku 227 (21·07%), v torek 150, v sredo 151, v četrtek 136, v petek 151, v soboto 169; torej v ponedeljak za tretjino več kakor kak drug delavnik, četudi je bil poprej dan počitka in povprečno manj delavcev pri delu.“ Iza toga je govorio „Nekoliko o alkoholizmu u Srbiji,“ gdje u brojkama pokazuje, kolika je produkcija alkoholnih pića u Srbiji. G. 1902. potrošilo se je u Srbiji 50 milijuna litara rakije (od 25%) alkohola), od čega na osobu otpada 20 l 7·2 mil. litara pive (3·2 l na

* U Hrvatskoj umire godišnje **10.000** ljudi od sušice.

na osobu), 26 mil. l vina (10·2 l na osobu). Isporedimo li u tom pogledu Kranjsku sa Srbijom, doći ćemo do ovih rezultata: u Kranjskoj se je potrošilo 1905. 11 l rakije (40% alkohola) na osobu, **26** l pive na osobu i **60** l vina na osobu! — Vrlo popularno razglaba savjetnik g. Pirc „Protialkoholno gibanje med kmetskimi sloji“, gdje upire prstom u mnoge narodne mane, traži im uzroke i lijekove. Ovo predavanje popunjuje „Alkoholizem, kapitalizem, birokratizem,“ gdje sudski savjetnik Milčinski iznosi mane današnjega zakodavstva obzirom na pijance. Zakon će pograbiti pijanca samo onda, kada dođe na rub novčane propasti. Tada mu postavi kuratora. Ali se zakon ne brine za ženu i djecu pijančevu, koja nemaju što jesti, koja gube zdravlje u nezdravom stanu, od gladi i straha, koja se iz malena priviknu životinskom ponašanju i za rana zaborave na stid, jer se ugledaju u primjer svoga oca. Svoje tvrdnje ilustrira mnogim zbiljskim događajima. „Odpor zopet alkoholizem, da bo uspešen in izdaten, mora priti in razvijati se iz prebivalstva. Novim idejam, da pomaga k zmagi, je pa naloga mladine, naraščaja.“ — Učiteljica A. Štupca poziva „Ženstvo – v boj proti pijančevanju!“ Alkohol uništuje ženi sreću, razara joj ružičaste nade, kojima je plela svoju budućnost, otima joj djecu, ubija muža. Žena pati najviše radi alkohola, potištena je, ponižena, zato neka se već jednom digne i odlučno krikne alkoholiu „dosta!“ — Vrlo interesantno je duboko predavanje dra. J. Bezjaka „Vzgoja in alkohol“, koje se upotpunjuje brojkama nadzornika Leveca: „Na ljudski šoli v Radečak je bilo v šolskem letu 1911./12. 429 otrok. Od teh jih je uživalo alkoholne pijače 419, samo 10 ne.“ Sva su pila vino, a 175 ih još i pivo, dok ih je 108 uz to još pilo i rakiju. „Pijanih je bilo v tem šolskom letu 145 otrok.

Velika se važnost polaže na utjecaj alkohola na djecu, na njihov organizam i na njihove duševne sposobnosti, što je samo po sebi i razumljivo, jer je za bolju budućnost potrebna i bolja generacija, a ova se stvara trijeznim odgajanjem mladosti. O istom pitanju radi članak gđice Antonijeve Štupčeve „Sveta vojska med šolsko mladino,“ članak katehete Ivana Tomažiča „Alkoholizem in kateheza“ i članak Dr. A. Schwaba „Fiziološki vpliv alkohola na človeka, s posebnim ozirom na otroka.“

Ovaj izvještaj kao cjelina pruža pregled cijeloga alkoholnoga pitanja. Preporučujem ga drugovima. Izvještaj je izašao i u posebnoj knjizi pod naslovom „Poročilo o III. slovenskem protialkoholnem kongresn“, stoji 1 K, naručuje se: „Pisarna Svete vojske“, Ljubljana.

Novi život I. br. 3—5. Iz ova se tri broja vidi, da je list okupio oko sebe lijepu kitu liječnika, koji su shvatili svom ozbiljnošću apstinentski pokret. To se najbolje vidi iz njihovih članaka. Dr. Fröhlich konstatira u svojemu članku „Apstinencija i naše društvo“ mnogu žalosnu istinu, koje se osobito tiču naše inteligencije. „— mi živimo u zemlji, koja ne proizvodi samo množinu alkohola, nego ga na žalost neobično mnogo i troši.“ A kakvo je držanje inteligencije prema toj činjenici? Kao i prema svakoj drugoj. „Dobro znademo, da je naša inteligencija, kadgod se radi o tom, da preudesi svoj i suviše lagodni način života, do skrajnosti konzervativna, držeći se svom žestinom „dobrih“ starih običaja i navika.“ „Naše društvo, i to čitavo naše društvo pati s nedostatka energije, pojimanja i vršenja dužnosti, ustrajnosti i značajnosti.“ „Pa kako ćemo mi uopće išta velikoga i trajnoga stvoriti, kada redovno samo u alkoholu tražimo potrebu za stvaranje?!“ Za to se moramo okaniti alkohola! „Prirodna posljedica toga bit će upotrebljivanje vremena, novaca, umnih i moralnih sila, što nam ib sada izjeda alkohol u druge svrhe u podizanje naše duševne snage, u širenje našeg duševnog vidokruga, u produbljivanje naše obrazovanosti.“ — Dr. Kiseljak je izradio po Blochexu članak „Alkohol i radništvo“, koji će zanimati svakoga, koji ima i malo interesa za socijalno pitanje. — Vrlo je pesimistično shvatanje g. Cindrića u članku „Učitelji u borbi proti alkoholu“, u kojemu iznosi sliku kraja oko Drežnika u Lici u pogledu uživanja špire. Vjerojatno je, da je ondje onako jadno stanje, ali se to ne smije ustvrditi za sve hrvatske krajeve. Ne stoji, da apstinentski pokret nije prodro već i među seljake. Možda nije u Lici, ali pogledamo li u Bosnu i Hercegovinu, vidjet ćemo, da je tamo sva sila apstinentskih udruženja među seljacima. To će se moći provesti i u užoj Hrvatskoj, samo ako se late posla svećenici i učitelji. — „Zapisi liječnika“, što ih je pribilježio dr. Štampar, učinit će na svakoga, ko ih pročita, dubok dojam i pred svakim će u najživljim bojama bljesnuti ovaj grom, što pojedincima i zatire narode. Tu je pisac iznio nekoliko zgoda iz moje prakse u obliku crtica. — Da apstinentski pokret zahvata sve veće dimenzije i da stiče sve više prijatelja, vidi se i iz prevedenoga članka „Alkohol

i umjetnost.« »Općenito se naime drži, da su alkoholna pića važan faktor u umjetničkom stvaranju.« Da tu stvar ispita, obratio se je mađarski list »A Vilag« na uvaženije umjetnike, literate i učenjake, da označe ulogu alkohola u umjetnosti. Stiglo je 11 odgovora, od kojih nijedan ne priznaje potrebu alkohola za umjetničko stvaranje. »Ako ima umjetnika, koji, prije nego li će na posao, mora da se alkoholom eksaltiraju, o njima držimo, da su bolesni; jer samo bolesnom organizmu treba lijeka.« (Dr. J. Keszler.)

Osim spomenutih članaka, ima ih još nekoliko. Nada sve se ističe opširni i pomno uređivani »Apstinentski pregled«. Prigovoriti mi je na noticu »Đaštvo i apstinencija«, u kojoj se tvrdi, da među hrvatskim đaštvom nema apstinenata. Za dokaz se navodi činjenica. što »N. Ž.« ima jednog jedinog đaka pretplatnika. S ignoriranjem, onako u zagradi — spominje se »neznatni broj klerikalnih apstinenata«, kao da to nijesu đaci i to hrvatski đaci. Iz ovoga se vidi, da su njihovi đaci liberalni, dakle da su i izdavači i oni, kojima je »N. Ž.« glasilom, liberalci, pa da kao takovi imaju o katolicizmu iste nazore kao i ostali liberalci. Da to malo bolje osvijetlim, moram spomenuti i noticu »Naš list«, u kojoj se veli: »Tko čita naš list, vidjet će, da je u njemu zastupana svaka struja apstinentskog pokreta, pa i ona religiozna.« A četiri retka niže tvrdi, da »antialkoholistički pokret nije stvar religije, niti on treba, da bude pod religioznom kapom«, dakle po njihovu ni nema u antialkoholnim pokretu religiozne struje i time se pobija gornja tvrdnja. Uostalom, s naše im se strane nije spočitavalo, da njihov list ne zastupa religiozne struje — (eno donijeli su i izvadak iz »Poslanice o alkoholu« pakračkog episkopata Mirona!) — nego smo tvrdili, da su liberalci, i da je »N. Ž.« prožet liberalnim idejama, a i liberalizam ima valjda nekakvu svoju »religiju«. Apstinentski pokret — pa ma s koje on strane dolazio — dobro nam došao, ali samo kao ustuk uživanju alkolnim pićima. Čim se apstinencija dovede u savez s kulturnim problemom (»N. Ž.« br. 2. prof. dr. Fonstka: Apstincija kao kulturni problem!), mora se odijeliti katoličko naziranje od liberalnoga. »N. Ž.« je odmah u početku naglasio važnost apstinence za kulturu i to za kulturu liberalizma. Time je dakle udario apstinenci kulturni biljeg. A u kulturnom se pitanju ne mogu složiti katolici s liberalcima. *Hs.*

LISTAK.

„Luč" in „Zora". — V pretres!

Ker se je »Luč« morala omejiti le na leposlovje in ker pri tem trpi vse organizacijsko delo, se je izrekla misel o združitvi »Zore« in »Luči«. Hrvaško in slovensko kat. nar. dijaštvo« bi se združilo na kulturnem polju, za skupno delo, za isti cilj! Poznamo le se malo dosedaj. Z združitožjo bi stvorili prvi korak. Drug drugega bi podpisali, tekmovali med seboj, spoznavali bi medsebojne kulturne težnje in ostvarili tako temelj za skupno kulturo in skupni — spas! A to je mogoče le, če se »Luč« in »Zora«, naši glasili, združita v skupno delo, kar bi bilo velikanskega pomena!

Stavil bi v ta namen ta predlog:

1. »Luč« naj postane hrvaško-slovenski literaren list z sedežem v Zagrebu. Slovenci bi imali svoga urednika, ki bi vse poslal hrv. uredniku.

2. »Zora« naj bi postala organizacijsko in znanstveno glasilo hrv.-slov. kat. nar. dijaštva, z sedežem na Dunaju ali v Ljubljani. Hrvatje bi imeli svojega urednkia v Zagrebu, ki bi imel vse hrvaške stvari urediti in poslati v Ljubljano.

3. Naj se v ta namen ustanovi ob priliki hrv.-slov. katoliškega shoda v Ljubljani skupen konzorcij za izdajo obeh listov, ki bi potem določil podrobnosti in stvar definitivno rešil. To je moj predlog. Naj bi kdo določil boljšega, le da ne ostanemo samo pri predlogih, ampak da pridemo do dejanj — v skupno korist! *Alojzij Res.*

Op. ur. Donosimo ovaj prijedlog našega slovenskog kolege, te molimo drugove, da se izjave o njemu.

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. **Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.**

U ovom se broju potkradoše mnoge nemile griješke, koje često čine čitave rečenice nerazumljivima. Molimo čitaoca, da manje griješke sam ispravi, a veće navađamo:

Str.	339.	10.	red	odozgor	stoji:	na	— ispravi:	nă,
„	339.	4.	„	odozdol	„	crkva	— „	Crkva,
„	341.	18.	„	odozgor	„	raspala	— „	zaspala,
„	342.	2.	„	„	„	prosjećane	— „	proosjećane,
„	„	5.	„	„	„	metafizike	— „	metaforike,
„	„	22.	„	„	„	sjâ	— „	zjâ,
„	343.	22.	„	odozdol	„	formuliziraju	— „	formuliraju,
„	„	17.	„	„	„	poziva	— „	poriva,
„	344.	11.	„	„	„	postajemo	— „	pritajenim,
„	345.	15.	„	„	„	diromance	— „	disonance,
„	„	11.	„	„	„	Mallarmo	— „	Mallarmè,
„	359.	22.	„	„	„	Don	— „	Đon,
„	360.	19.	„	odozgor	„	neših	— „	naših,
„	360.	20.	„	„	„	šela	— „	šele,
„	361.	21.	„	„	„	uresnečil	— „	uresničil,
„	„	27.	„	„	„	Agelicu	— „	Angelicu,
„	362.	21.	„	odozdol	„	Muru	— „	Murn,
„	364.	17.	„	odozgor	„	kod	— „	hod,
„	„	20.	„	„	„	naradže	— „	narandže
„	„	23.	„	odozdol	„	konstantiranja	— „	konstatiranja,
„	365.	17.	„	odozgor	„	zbroj	— „	stroj,
„	365.	11.	„	odozdol	„	Jazmek	— „	Jarmék,
„	366.	8.	„	odozgor	„	ponoći	— „	punoći,
„	„	10.	„	„	„	5 K.	— „	S. K.
„	„	20.	„	„	„	podpisali	— „	podpirali,
„	367.	5.	„	„	„	„zrca«li	— „	zrcali,
„	„	8.	„	„	„	zgodina	— „	zgodovina,
„	„	27.	„	odozdol	„	zakodavstva	— „	zakonodavstva,
„	368.	30.	„	„	„	pojedincima, dodaj: vlada,		
„	„	29.	„	„	„	moje, — ispravi: svoje,		
„	„	5.	„	„	„	Apstincija, — ispravi: apstinencija,		
„	368.	20.	„	odozgor	„	episkopata	— „	episkopa.

LUČ

GODINA VIII. BROJ 17.-20.

Prigodom proslave desetgodišnjice hrv. kat. akad. društva „Hrvatska“ u Beču.

Govorio na proslavnoj skupštini „Pavlinovića“ u Zadru 20. svibnja 1913. I. Butković, starješina „Hrvatske“.

Deset je godina tek neznatan odlomak cjelokupnoga narodnoga života. — Nekad je znalo proteći i više desetljeća, a da se prilike, napose javne, nijesu puno mijenjale. Danas pak, u vijeku pare i elektrike, sve se hitro naprijed žuri i donosi promjene, o kojima se je dalo prije jedva i slutiti. — Sjetimo se samo bližih nam stvari iz našeg đakovanja, svrnimo naš pogled na promjene zadnjeg desetljeća na kulturnom, gospodarskom, a i političkom polju, pa ćemo lasno upoznati izrazitost prije nepoznatih načelno protivnih kulturnih stanovišta, razvoj ideje zadružne, a i dubokih promjena u političkim nazorima. Provelo se je to sve zamjernom brzinom, i iz onoga, što se oko nas zbiva, možemo stalno zaključiti, da će se taj proces razvoja u budućnosti još i pospješiti. Razvoj ovaj ne će nikoga pitati, je li mu to pravo ili ne, nego će svakome dati ono mjesto, koje si sam izvojšti. Svrsi shodan rad žet će plodove, dok će nerad kao i rad bez pravih načela označivati ruševine, preko kojih je narod pošao naprijed. — Jest, svrsi shodan rad, samo on vodi do cilja, dok sve drugo mora da propadne. — Zato slaveći desetgodišnjicu našega rada, koji je Bog tolikim uspjesima potvrdio, ne idemo za tim, da u plodovima uživamo, nego da ponovno istaknemo svrhu našu, da promotrimo ideale naše zajedno s načinom, kako smo za njih dosad radili, te da uvjeriv se o dobroti i svrhe i sredstva istim putem samo još većom odlučnošću i oduševljenjem naprijed krenemo. Tako samo ubrat ćemo plodove općega napretka, te nam ne će trebati da kukamo nad pokvarenim svijetom, koji ne pozna Boga ni zakona. — U ovu pak svrhu nije nužno da nabrajamo vremenskim redom pojedine čine u ovom desetljeću — ta to vi svi već odavna znate — nego nam je, kako rekoh, bolje istaknuti načelna pitanja i uzroke, koji su nas prisilili, da za ta načela javno istupimo.

Pitanje je dakle, što nas je prisililo, da „unesemo neslogu“ u dotad „složne“ hrvatske redove, što nas je prisililo, da istupimo u posebnom društvu s izrazito katoličkim načelima?

U Beču uči kojih 500 hrv. đaka. Između tih jamačno će biti koji taj, da se drži samo knjige i ne mari ni za što drugo. Golema pak većina njih hoće

da živu i za ovaj svijet, pomno prateći događaje u njemu, i napose one u domovini. To se je isticalo na osobiti način, kad je trebalo bučno naglasiti, što đaštvo misli, osobito kad je trebalo kakvom rezolucijom odobriti ili osuditi koji čin jednoga ili drugoga političkoga vođe. Na ovakve političke manifestacije znala se je sakupiti i velika većina hrv. đaštva, no za redoviti društveni život velika ova masa nije imala smisla.

Jedino hrv. akad. društvo u Beču bio je pred 10 godina „Zvonimir". Otvoren je bio svima, kojima je bio mio princip nacijonalizma, dok je u svemu drugomu htio biti „neutralan". Što pak ta „neutralnost" znači za katolike, ne treba da istom govorim. Zamislite si samo mišljenje i brutalan govor dobrog dijela njegovih članova, pa si onda sami stvorite sud o ostalome.

„Zvonimir" je doista bio nacijonalan, ali i — samo nacijonalan. No koliko god su svi isticali nacijonalnu ideju, nije ova nikad bila tako jaka, da bi okupila u „Zvonimiru" niti polovicu hrv. đaštva! Događalo se dapače obratno: da je „Zvonimir" upravo gonio svoje članove, da istupe iz njegova djelokruga i traže si zabave i odgajanja u užim grupama, svaki na svoj način prema posebnim koristima i udobnostima.

Kako to?

Neka govore činjenice: — Đaci starijih godišta bili su u društvu rijetki gosti. U velikoj većini bili su početkom svake školske godine akademičari prvoga godišta. Bivalo ih je po 85—120. Do Božića išlo bi još kako tako, a od Božića naopako. Broj bi članova stao naglo padati, te bi se do konca svake godine snizio na 30—40, a češće još i znatno niže. Posljedica je pak bivala financijalna nevolja društva.

Žalostan ovaj pojav nastupio je svake godine. Ideja dakle „Zvon." nacijonalizma nije bila kadra da članove osvoji i zadrži. Mladi su abiturijenti u nj uvijek oduševljeno stupali, u njem bi spoznali „ništetnost" bivšega idealizma, i onda bi stali i oni po uzoru starijih živjeti samostalnim „realnim" životom. Nacijonalizam im je ostajao samo još u imenu kod stolova, njemačkom pivom opterećenih. — „Zvon." je dakle, premda se je idejom nacijonalizma tako isticao i monopol si na nju prisvajao, samomu nacijonalizmu više škodio nego koristio. Žalosna nam pak ova činjenica razjašnjuje drugu, da je u našoj inteligenciji bilo toliko beskarakternih ljudi uza sve to, što je svake godine stupalo na stotine „oduševljenih mladića" u javni život. Od beskarakterne mladeži nije se moglo očekivati ni karakternih muževa.

Ali nije „Zvon." trovao samo nacijonalnu ideju isprva oduševljene mladeži, nego je stvarao i neku čudnu aristokraciju. — Mladež zadojena više ili manje protuvjerskim duhom i naučna, da se zabavlja u užem krugu daleko od društvenih nacijonalnih ideja, izgubila je dodir s narodom hrvatskim, postala mu je tuđinska, aristokratska. I ovo nam tumači, gdje je izvor golemoga onoga ponora između pučanina i gospode, bilo u državnoj, pokrajinskoj ili privatnoj službi.

Tko sve ovo uoči, pitat će se i nehotice: gdje je dakle uzrok, da je stvar tako redovito svršavala naopako, kad joj je početak bio tako idealan? — Odgovor na ovo pitanje dao je odlučan razlog za osnutak posebnoga katoličkoga akad. društva t. j. današnje „Hrvatske".

Nije naime nužno mnogo umovanja, da se uvidi, kako domoljublje nije ni u logičkom ni u ontološkom redu naš konačni ideal. „Zvonimirovu" domoljublju falila su osnovna načela, za kojima ljudski duh po naravi svojoj tako nužno teži, kako i u vis bačen kamen opet na zemlju pada. „Zvonimir" je bio načelno bez načela, pa je takovima stvarao i svoje članove onemogućujući im svaki rad.

Najvažniji rad akad. društava jesu predavanja pojedinih članova. Dakako da se ovdje najprije spreme najbolji đaci. Gdjekoji od ovih predložio bi odboru, da bi predavali o ovom ili onom. No odbor, — ako se drži načela neutralnosti prema pravilima — javi dotičniku: sve lijepo i dobro, ali tvoje predavanje moglo bi uvrijediti koju drugu struju u društvu, zato radi ljubavi, mira i sloge ostavi to, a uzmi što drugo! — Dotičnik pak na to odgovori glasno ili u sebi: Kad vi ne ćete ovoga, ne ću ni ja drugoga! — Tim postaju predavanja nemoguća. Sav se pak „rad" ograničuje na držanje mjesečnih skupština u kasno doba noći sa stereotipnim programom: čitanje zapisnika, izvješće odbora i eventualija. Svađa bi započinjala kod verifikacije zapisnika, kod druge točke ispsovali bi članovi odbornike zbog „nerada", a kod eventualija išlo je uzduž i poprijeko. — Takav „rad" mora dodijati svakomu. Članovi su mu se uklanjali istupajući iz društva te nastavljajući „mučni rad", na svoj način u užim krugovima.

Kad smo pak jednom upoznali izvor zla, smatrali smo svojom dužnošću, da mu doskočimo. Mjesto raznih nazora trebalo je postavit čvrsta načela, mjesto frazerskog nacijonalizma pravo rodoljublje, a mjesto čudnoga onoga aristokratizma povratak k narodu: demokratizam. — A jer onaj, koji dobro radi, ne treba pritajivanja, nego stupa otvoreno, zabacismo i mi svako prilagođivanje. Božje istine nijesmo smjeli skrivati, nego je digosmo što smo više mogli, da ju vidi svatko, koji ju je htio vidjeti. I zato smo smatrali neprijateljem svakoga, koji ju je htio bilo čim i bilo kako zasjeniti. To je bio naš radikalizam.

Načela ova nijesu nova. Svjedoči za njih povijest vasionog čovječanstva, svjedoči za njih napose stara slava hrvatska: Isus Bog unio je jedini jasno i potpuno svijetlo u zalutali ljudski rod, te sazdao Crkvu svoju, da od njega donesena luč istine opet ne ugasne u zabludama i tminama poganskoga umovanja — do konca svijeta. Isus Krist jučer i danas i — do vijeka! U Njegovom se svijetlu umiruje razum ljudski, u Njegovoj dobroti zadovoljno počiva volja ljudska. Bog je sam osnovno načelo naše, On nas pomaže i u trudu, kad za to načelo radimo.

Vrhovno ovo načelo istine Božje dalo je jak osnov za naše domoljublje kao i za naš demokratizam. Dok su liberalna gospoda domoljubna, kad hoće i jer hoće — demokratska u pravom smislu nijesu nikad! — te im se nacijonalizam može označiti jedino diletantizmom: nama je domoljublje dužnost osnovana na zakonu Božjem. — No i u samom pojimanju nacijonalizma nijesmo ostali bezglavi kao što su liberalci, koji priznaju jedino zakon evolucije t. j. nasilne borbe za opstanak, te time već unaprijed daju pravo jačima, da nas prignječe, kad im se prohtije, nego se stavismo na stanovište zakona, po kome ima svatko stalna prava, kojih se odreći ne može niti mu se smiju oteti. Činjenice su ovoga desetljeća dokazale, da smo se tih načela držali i u kušnjama, kad su drugi popuštali ili se u kut povlačili. Proglasili su nas anacijonalcima, no dokaza za to ne iznesoše, dok je evolucija u liberalnom taboru svih boja dokazala, komu oni prigovori bolje pristaju.

Isusova nas je nauka poučila i u pravom demokratizmu. Dok između liberalne inteligencije i vjernog naroda postoji nepremostiv jaz, mi smo držeći se vjere svete ostali u velikom idejnom krugu narodnih ideala: ostali smo i kao đaci s pukom. Škola ne samo da nas nije otuđila, nego nas je međusobno združila. Puk naime vidi u nama učeniji dio sebe samoga, dok mi gledamo u puku narod, koji nam škole krvavim svojim trudom uzdržava, ne za našu udobnost nego za korist svemu narodu. Te se naše dužnosti uvijek sjećamo, te rado zalazimo u krugove pučke, e da mu se barem donekle odužimo za sve ono, što od njega dobismo.

Tako eto na osnovanom vjerskom načelu počiva i naše domoljublje i naš demokratizam: pravo smo hrvatsko katoličko narodno đaštvo.

Rekosmo već, da čiste ideje ne trpe nikakva zasjenjivanja. Najjače su i najsilnije djeluju u potpunoj jasnoći, pa smo stoga odmah u prvom početku istaknuvši osnovne ideje istaknuli i naš neumoljivi radikalizam. Nijesmo se bojali nikakvih operacija — a bilo ih je u prvom početku i vrlo teških, kao kad je n. pr. „Hrvatska“ od 16 članova otstranila 12, ili kad od 5 prvih „Domagojaca“ ustraja do danas samo 1! — ni neugodnosti, koje su nakon toga slijedile. Bolje malo, al zdravo, nego mnogo, al gnjilo. U svim smo izjavama tražili kakvoću, a ne količinu, i na taj smo eto način uz pomoć Božju sazidali zgradu, pred kojom i protivnici moraju da skinu kapu. — Uzor nam je u ovom skrajnjem radikalizmu bio živ organizam, koji uništava, izbacuje ili onemogućuje svaku neurednost, koja se u njemu pojavi; te jao njemu, ako mu to ne uspije, jer onda sam glavom plaća! U radikalizmu je život, mlitavost vodi u propast!

Ali nijesmo bili radikalci samo u načelima, nego i na djelu. Vjera nam nije bila samo lijep zakonik izvan nas, nego je postala izvor života u nama. Nijesmo je samo ispovijedali nego smo po njoj i živjeli. Napose sv. pričest služila je izgradnji naše nutrine. A kao ponajbolje sredstvo za bujanje vjerskoga života zahtijevali smo svuda i osnivali Marijine kongregacije, te smo uvijek preporučivali privatno i na sastancima, da članovi naših organizacija budu istodobno i članovi kongregacija.

Još jedno treba da spomenem, a to je strogo isključenje svake politike iz društava. Akad. društva za to nijesu, jer ništa tako ne raspaljuje strasti kao politika, i uvesti nju u društvo bilo bi isto, što i napuniti konobu barutom te se oko nje igrati ognjem. Dozvoljava se u društvu njezino promatranje samo znanstvenim načinom. Sloboda pak pojedinih članova nije ovime bila prikraćena. Nepolitičko ovo društveno stanovište jak je bedem, koji brani, da mu se ne upišu pogrješke nikakve stranke, pa zvala se ona danas sutra i katolička.

Mislim, da sam vam u kratkim ovim riječima istaknuo razloge, koji nas prisiliše na samostalan istup i osnivanje „Hrvatske“ u Beču. Ona je prva razvila katolički barjak s napisom: za vjeru i dom! A razvila ga je u prostorijama slovenskim, u slov. kat. akad. društvu „Danica“. Bratska su se srca našla, i hrv.-slov. jedinstvo ima upravo u „Danici“ i u „Hrvatskoj“ svoj prvi jasni i tvorni poticaj. U prostorijama ovih društava narodno je bratstvo provedeno, a kupe se sada u nj još katol. Česi, Poljaci i Rusini. Drugi su vikali, a katol. đaštvo je radilo i dalje radi.

Na nama je, da idejno ovo stanovište čvrsto pred očima držimo, kao i radikalizam, kojim se je dosad za nj tako uspješno radilo. Onda započeto lučenje duhova napreduje sve brže i brže. Do sad smo u toj borbi ustaliv se iza Beča u Zagrebu, pa u Gracu i Insbruku, i u svim srednjim školama, te preko „Pavlinovića“, „Dobrile“, „Kačića“ i „Martića“ već i u puku neprestano napredovali. Naši starješine zađoše već i dalje, pa se radi i na gospodarskom, literarnom, a u najnovije vrijeme eto i na političkom polju. Šire se grane gorušičnoga zrnca i pružaju već hladovine domovini Hrvatskoj. — Na nama je pak svima, da i unaprijed prema istim načelima i jednakim radikalizmom dalje nastavimo. Mi nemamo načelno šta obnavljati, nego samo naprijed i naprijed prema zvijezdi sjevernici, koju nam je sv. Otac Pijo X. tako krasno označio riječima sv. Pavla: „U Kristu obnoviti sve!“ — Naš mladenački primjer djeluje već i na druge. Ustrajmo samo, i uspjeh je stalan. Život naš neka svjedoči za naše ideale, da kao pravi pastiri, što kažemo inom, sami svojim potvrdimo činom. Prožeti nas mora život Božji, da ne živimo mi, nego u nama Krist. Onda će istom ugasnuti u nama svojeljubni naš ja, te ćemo moći sve naše sile dati u korist narodu našemu, da ga dignemo i ojačamo, da mu izvojštimo sreću i slobodu, koja mu po Božjem i ljudskom zakonu pripada. To ističe naša lozinka kratko i jasno za prošlost, sadašnjost i budućnost zanosnim riječima: Za vjeru i dom!

I. Poljak:

Orači.

Oremo tvrdu, prokletu zemlju.
Oruć duboko viđamo kosti
Mrtvijeh, što ih ubiše braća
Zavisti puna, gr'jeha i zlosti.

Sijemo sjeme, ljubavi sjeme,
Prevrćuć zemlju prokletu, tvrdu.
Sijemo sjeme. Nekad ga prosu
Hristos na svetom golgotskom brdu.

Iz njeg će niknut stotinu palmâ,
Ognjenih palmâ. S bezbroj će strana
Buknuti vatra. Planut će gore,
Plavetne vode svih okeanâ.

Zasjat će zemlja sjajem rubina,
Košto je sjala porodom sv'jeta.
Vatra će kosti ubitih spalit,
Ostat će zemlja čista i sveta.

Onda će rodit maslinom mira,
Ljubavlju Božjom. Oblaci tmasti
Sjajne će obuć odore zlate,
Grimizom ružâ golet će cvasti.

Kamen će slatkim stvorit se kruhom,
Izvori gorski teći će vinom,
Drveće suho rađati plodom,
Zemlja će mirit snježanim krinom.

Jaša F. Tomasović:

Priđi kraljevstvo Tvoje!

Jao! Strahovita tama bašču je ovila Tvoju;
Bozi se rodiše tminâ: Osveta, Poruga, Mržnja,
Baho i Venera. Bučno, gle, kolo zajedno vode,
Cv'jeće u bašči Ti gaze, što iz krvi izniklo Tvoje –
Golema povorka ljudi k oltaru idola stupa,
Darove obilne noseć, dušu i t'jelo im dajuć,
Oblaci tmasti se viju, ledeni pušu cikloni . . .
Dršću bambusa trske, trese se paoma lišće – – –
Vječni Istoče, sini, Ti, na kom svemirje klije!
Opaši srca nam snagom za boje, što duša ih d'jeli.
Bozi se rodiše tmina. Cv'jeće u bašči Ti gaze;
Nadvladaj, Gospode vojskâ, uništi klete idole,
Priđi nam kraljevstvo Tvoje!

I. Bolkovac, — Beč:

Za Gospinih dana.

Gospini dani.

Proljeće tek probujalo, pak su ti tijesna četiri zida, vuče te napolje proljetno predvečerje, vuče te hladni vjetrić i miris mladog jorgovana.

Jedno od rijetkih vedrih i svijetlih predvečerja u sivoj i bučnoj prijestolnici, vedrih i jasnih bez magle i dima. Večernje sunce pozlaćuje još krovove visokih palača i tornjeve crkava, da se za koji čas izgubi za zelenim brdima tamo na zapadu. Popustila danja sparina, a još ti više hladi ugrijano lice i čelo slab vjetrić, što donosi sitnu nevidljivu maglu od visokih vodoskoka i poprskava te njome. A s maglom od bistre hladne vode donosi ti vjetrić i miris ranog cvijeća i tek procvalog mladog jorgovana.

I oko vodoskoka i rascvalog jorgovana vrvi šareni svijet, ogleda se, očijuka, a samo kao da dvojicu ne privlači ta vreva.

– Ali, don Ivo, već na prvim koracima tolike poteškoće! Samo nas je pet, a što učiniše s našim oglasom na sveučilištu! Na svakom nam koraku otežavaju učvršćivanje naših redova!

– Neka! Dosta nas je; ta ima nas iz svih hrvatskih krajeva, a to je za početak dosta. Barem ne će biti mlakih u našim redovima, već samo odlučni.

– Da, pravo imaš: protivnici nas sami čuvaju od slabih i popustljivih duhova. Tako će uistinu „Vjera“ postati onakovom, kakvom je zamišljamo.

– Meni se ipak čini, da ne pogodismo odabravši ime „Vjera“.

– Zašto?

– Jer mlado naše društvo ne ima biti samo sjedištem kršćanskog života, već i pravog rodoljublja i to ne samo ljubavi prema onoj grudi, na kojoj opazismo prve zrake zlatnog sunca, već i prema onom narodu, iz kojeg nikosmo, bio on u zidanoj palači ili kućici od zemlje; mora da bude rasadištem velike ljubavi i požrtvovnosti za svoj narod, treba da bude mala slika domovine, kakovu mi jednom vidjeti želimo. Neka zato bude „Hrvatska“. I prikupljat ćemo malo po malo mlade idealiste i ovdje i u domovini i svagdje, gdje nas bude, usađivat ćemo im ljubav prama vjeri i domovini, a oni će s tom ljubavlju poći u narod, pružati mu je, pomagati mu riječju i djelom, okupljati ga, da složan lakše odoli neprijateljima . . . I njegove oči zablude nekud u prvi večernji sumrak, a mašta se zanese u daleku budućnost, i on je vidio mlade radnike, kako se rasuše po svoj domovini, propovijedaju, strpljivo uklanjaju teške zapreke u svom radu, a mali uspjeh podaje im nove snage, i prionjuju jače uz rad i očekuju sreću naroda svoga kao jedinu plaću za svoj trud.

A od zavjetne crkve drhtnu kroz večernji sumrak zvukovi zvona.

– Čuješ, don Ivo, u zavjetnoj će crkvi da počne pobožnost Kraljici svibnja.

– Čujem.

– Da odemo tamo, gdje je blagi lik Gospin u bezbroju svijeća i u šumi rascvalog jorgovana, pa da Njoj pred noge stavimo trud naš i nade naše!

– Hajdemo!

Deset godina.

Opet popuhuje vjetrić i donosi meni i jednom drugu, što sa mnom šeće, na mahove miris rascvalog jorgovana.

– Druže, evo je prošlo deset godina, otkako se prviput sastadosmo. Učvrstismo i proširismo naše redove. A što sada?

– Već prvi naši radnici u narodu rade; mi ćemo skoro za njima. Pred nama stoji veći i zahvalniji dio posla. Težak je; al Bog, koji nije uskratio svog blagoslova prvom dijelu, izlit će ga i na ovaj naš trud.

Od zavjetne crkve drhtnu kroz večernji sumrak zvukovi zvona.

– Čuj, druže, u zavjetnoj će crkvi da počne pobožnost Kraljici svibnja.

– Čujem.

– Da odemo tamo, gdje je blagi lik Gospin u bezbroju svijeća i u šumi rascvalog jorgovana, pa da Njoj pred noge stavimo trud naš i nade naše!

– Hajdemo!

M. Velaga:

U proljeće.

(Triptih.)

Na očevoj njivi.

U proljeću sam odavna želio vidjeti svoje selo, da ga promatram u cvijetu, obijesti, u sjaju kao nevu na izvodima, da mi opet progovori glasom uspomena, žarom slika, što mi još dršću pred očima.

Deset je već godina, da ga gledam kroz spuštene trepavice, iz daljine . . .

A sada sam napokon u njemu.

Bijeli se ono pod trnovim cvijetom, zlati se pod drijenkovim zlatnim zvjezdicama, cvjeta cvijetom šljiva, krušaka . . .

Sjedim pod mirisnom zerdelijom. U njezine grane upleo orah svoje ogranke sa zagasitim resama, kao da joj već sada pruža naušnice. Jedne joj bacio k nogama, a iz njih prši suho, trveno zlato. Iskre se livade, a zelene poljane optaču puteljci sa bijelim krasuljcima, kao srebreni orub, te se okićeni vrzu stazama, progonima, te idu čak do crkve usred sela.

Pogledam na Osoje, što je rumeno od mlada hrastova šiblja, ko starčevo lice pri veselju djece. Po obroncima mu sjaje srebrne niti, što ih rasprelo proljeće po stogovima, lozovu puplju, te ih objesilo niz cvjetno granje trešanja ili osušene lanjske stapke komorača . . .

Dižem se, da pođem u polje . . .

Povedi bracu — zvoni mi s pendžera majčin glas, a prati ga ljubazni pogled, kojim me je duže promatrala.

Ne sjećam se, da sam se ikad ćutio sretnijim. Svečano je sunce, sve zlati; svečano je selo, sve sja; svoj si među svojima, te ti ne treba, nego majčino oko i glas . . . Glas eto drhti, a oko plamti . . .

Idem sa svojim bratom. Prati, čeka nas miris proljeća. Na svakom koraku zapljuskuje nas njegov val, što suklja iz zemlje te drhturi pred očima u čarobnim bojama ko slatka obmama. Braco me povlači za sobom te se zalijeće i amo i tamo, jer ga zove svaki cvijetak, da mu nešto podade, da mu nešto šane, a on od veselja cikne . . .

Oni se razumiju . . .

— Je li, poslije ćemo ubrati puno, puno, a ja ću nositi sve, sve, a onda ćemo dozvati . . . — sjaji mu se oko.

— Da, da — šapćem mu i slušam poklike težaka. Iz svakog im zamaha i zaziva izvire ljubav, prijateljstvo prema miloj hraniteljici zemlji. Ona im je hranila djedove, hrani njih, djecu, a hranit će sve, koji je budu voljeli . . . Ona ih zabrinjuje, ali i veseli!

I oni se razumiju . . .

Eno oca! — otimlje se braco i leti ocu, koji je uprav doorao njivu, pa sije. Taj su mi čas sijevnule u svijesti tolike slike sijača svjetskih umjetnika, što sam ih vidio. Nijedna me nije povukla za sobom kao ova. Dok su u drugih sijača oči

uprte u zemlju, moj je otac uredio zemlju, sijao po zemlji, a pouzdano pogledavao u Nebo, tražio odozgo blagoslov.

— Još samo pobranati — kaže on uz odah i sjeda.

Sjedim u prikrajku s ocem i gledamo, kako susjedi oru i kopaju.

Na očeve mi se bore navuče blag smiješak, da ih izravna, a oko mu žarče zasja. Oba nas osvoji čudan prizor. Savić je uskopao svoj siromašni dijelčić, posijao ga, zajmio u drugoga branu, posio na nju sinčića, te poteže, brana . . . Sinčić se smije, a otac ga veselo, radosno gleda i žuri naprijed . . .

Ocu mi nešta zatitra na uglu usnica:

— Tako sam ja tebe . . . Ti se ne sjećaš . . . malen si bio . . . — i ustavi dugi pogled na meni.

I moj otac počinje branati. Braco je na brani mjesto tereta: viče, pjeva i sam tjera ostanom volove.

Ja gledam ispred brane, na branu, iza brane. Mislim na dane, kad me je razveseljivao svaki grumen, što se kotrlja pred branom, a iza nje sve ravno kao voda.

Na njivi Gospodnjoj.

Iščezava mi ispred očiju otac i brat. Mislim na svoje oranice, na svoje cvjetne livade, na grumenje pred branom, na sijanje, plijevenje, žetvu . . .

Gledam i pregledam slike skorog života, na koji me pozvala Providnost, a ja se odazvao.

Šarena je četa preda mnom. Ima tu bogatih i ubogih, zdravih, bonih, veselih, sjetnih, velikih, malenih . . . Bližim im se. Vedar im pogled kao današnji dan, iskreno srce kao brajino veselje, a ima i po koji krvav pogled ko vlažni pogled zapada, ili zloban, mračan kao olujan oblak . . .

Sve me je to izazvalo, i ja uzimljem sjeme riječi Božje i sijem. — I jedno padne u trnje, drugo kraj puta . . . a tek jedno na dobru zemlju — dobacuje mi zloba.

Nasmijao sam joj se, kao onaj, koji je se — nekoć bojao!

Zazivljem Nebo, sijem, plijevim.

Misao me je putila, da i iznad mutna oblaka sjaji nebo lijepo kao ono bez oblaka, da se uz put može podjeti kolje, a trnje posjeći . . .

Široka je moja njiva, maleni su joj međaši i Osoje i Zavelim i Biokovo.

— Gospode, čekam Tvoj mig!

Nasipam zemlju, zaštićujem koljem sjeme riječi Božje, trnje sijećem. Ne smetaju me žuljevi ni krv: šta više ćutio sam, da me žarče podžižu, draškaju . . .

Prenu me pozdrav zvona.

Molim ja, a mole i moji seljani.

Molimo za svoje plodove, za svoje njive. Njima se lelijaju pred očima zlatna žita bez kukolja, a meni šarena četa vedra oka, zadovoljna lica bez krvava i mutna pogleda . . .

Uskori, Gospode, dan poleta moga!

Ja i sanjam o šarenom svijetu svake vrsti i dobi . . . Preda mnom je poljana šira, nego ona moga sela, a ne sužuje je ni Osoje, ni Zavelim . . .

– Daj mi, Gospode, Pavlovo srce, Izaijin jezik, da sijem sjeme riječi Tvoje... Sijat ću bez umora: mlad sam, zdrav...

Veselje i kucanje srca me prene.

Hoću da opet spavam, sanjam. Uzalud stišćem trepavice, zovem san, da me vodi žarkim svijetlom bez međa...

Dosadno mi je, tijesno u krevetu pa zurim, gledam selo u cjelovu zore sa svoga prozora.

Zora je probudila selo, probudila ptice po busju, što se utisnulo ovdje među kuće, a ondje među poljane. Iz ovoga busa pjeva slavuj, živka sa oraha vrabac, pripijeva sa zerdelije lasta, spremna da poleti, otpijeva drugi slavuj. Tamo čavrlja zlatka, smijucka se sjenica... Poj se izmjenjuje ugodno, voljko, dok sve ne zašuti, da sluša slavuja, a on zanosi tanko, glasovito kao guslar veseloj družini pri gozbi...

Ne muti veselja ni kukavičin poklik, što se umiješao kao izazov zlobe...

Opet poji svaki grm, opet svaki odgovara ko zajednički pozdrav sreći, životu, a onda sve šuti, da čuje himnu slavujevu.

Mislim na slavuja, što vodi društvo, sokoli ga, priča mu, oduševljava ga, sluša. Ne plaši ga kukavičin krik...

Rađa se dan – dolazi sunce.

Sred polja kao iz srca milo bruji zvono, ko majčina molitva, kad sprema djecu u svijet.

Molimo... Moli narav, molim ja...

Lahor šapće, ko šapat molitve, a nebo se smiješi danom vedrim, kao ljubaznim, sklonim licem.

Već mi je tijesno u sobi. Hoću da zasučem rukave i pođem na zlatne njive, što ih uresila rosa, a pozlatilo sunce.

Ponovni me poj slavuja sjeća na mlado slavujče, koje mami svijet, ono za njim čezne iz očeva gnijezda, ali su mu još sitna krila...

Otac mu se veseli čežnji, jer bez nje ne bi nikad poletio, bez nje ne bi vodio društvo, ali ga ne pušta, jer još nije poletarac...

Pogledam u Nebo:

– Uskori, Gospode, dan poleta moga!

– Počekaj, slavujče! U gnijezdu treba da stečeš krila – čuo je slavujak očev glas, a i ja sam ga razumio...

Ja uzdišem, a slavujak se neprestano vrti u gnijezdu i proviruje glavicom.

R. Eckert, – Louvain:

Katolička evropska država.

Mnogo se već kod nas govorilo i pisalo o maloj ovoj državi, koja svojim snažnim gospodarskim životom, socijalnim reformama te uopće kršćanskim duhom sjajno dokazuje, da su katolička načela najbolji osnov za blagostanje naroda. Držim ipak, da ne će ni ovo nekoliko riječi biti suvišno.

Čim stupiš u Belgiju, opažaš odmah, da si u zemlji slobode i demokratizma. Na svakom se koraku možeš uvjeriti, da se država brine za svoje podanike, ali tako, da oni ni ne osjećaju državne sile. Država im prepušta široko polje slobodnog djelovanja, ali zato budno uvijek prati socijalni život, da ne nastrada opće blagostanje.

Kad se Belgija g. 1830. oslobodila holandijskog gospodstva, stvori sebi konstituciju ili ustav, u kom budu zagarantovane podanicima prerazne slobode i pravice. Na svjetskoj izložbi u Bruselju g. 1910. bila je izložena i tablica ustavnih sloboda u modernim državama, koju su sastavili neki belg. odvjetnici, da pokažu, kako nijedna druga civilizovana država (pa ni sama Engleska) ne daje toliko slobode podanicima kao Belgija.

U zemlji slobode naravno da je i demokratizam u cvatu i to baš pravi kršćanski demokratizam, gdje svakomu pripadaju prema njegovim dužnostima i jednaka prava, gdje se u društvu poštuje svako, ma iz koga on stališa bio. Stoga je i puk ovdje samosvijestan, krepak, poduzetan. Nije se privikao na tutorstvo vlade, nego se oslanja na svoj rad i svoje sile.

U nacionalnom se pogledu cijepa belg. pučanstvo u dva naroda: Flamance i Valonce, među kojima biva i žešćih narodnosnih borbi. Flamanci su germanskog, a Valonci keltsko-romanskog podrijetla, stoga je među njima i velika razlika u karakteru, običajima i jeziku. Flamanski je govor ogranak germanskog jezika, a Valonci govore francuskim dijalektom. Budući da je Francuska kroz vijekove nastojala, da sebi podvrgne Flandriju, to je dakako ovdje počeo pomalo prevladavati francuski duh i jezik. Pogotovo se to opaža iza g. 1830., kada se Belgija pomoću Francuza oslobodila od Holandije. Francuski je jezik postao službenim te je zavladao i u uredima i u školama, u prometu, u novinstvu, u vojsci itd. Tek od osamdesetih godina krči sebi flamanski govor put do ravnopravnosti, ali još i sada vlada na svim srednjim školama, a tako i na univerzama, francuski jezik. Flamanci se sad bore, da dobiju bar jednu univerzu na flamanskom jeziku (u Gentu), a isto tako, da za flamanske vojne čete bude flamanski jezik zapovjednim. Budući da su Flamanci vrlo energičan i ustrajan narod, nema sumnje, da će u svojim opravdanim zahtjevima i uspjeti.

*

Ekonomski je život u Belgiji veoma razvijen. Na malom prostoru od kojih 30.000 km² živi 7½ milijuna ljudi. Gustoća je pučanstva u evropskim zemljama najveća iza Saske. Radi toga i mora biti gospodarski rad intenzivan, a u tom se osobito odlikuje ratarstvo, koje je jedno od najrazvijenijih u Evropi. Na 1 hektaru rode pogdjekoje žitarice dvaput obilnije nego npr. u Austriji. Stoga se može ovdje naći seljačkih porodica, koje žive na ciglom jednom hektaru. Industrija se pak takmi s najnaprednijima u Evropi, a razvila se napose zato, jer zemlja ima dosta ugljena i jer je Belgijanac radin, žilav, okretan i ustrajan. Razumije se, da je i trgovina, nutarnja i vanjska, veoma razvijena, tako da neki nacionalni ekonomi nazivlju Belgiju gospodarskom velikom vlasti.

*

Međutim i Belgija ima svoje socijalno pitanje. Za liberalne vlade (do g. 1886.) nije se država brinula za pravni poredak među socijalnim slojevima,

tako da su slabiji, napose radnici i seljaci, podlijegali u nemilosrdnoj borbi za život. To je prouzrokovalo velike štrajkove osamdesetih godina, koji su počeli drmati osnovima države.

Liberalci su međutim počinili atentat na slobodu državljana izdavši t. zv. školski zakon, po kom je bio iz osnovnih škola odstranjen nauk vjere, a svećenici su mogli samo privatno poučavati djecu u vjeronauku i ćudoređu iza školskih sati. Privatne pak škole, koje su skoro isključivo bile u katoličkim rukama, budu naprosto ukinute. Radi toga se podiže katolička opozicija s biskupima na čelu, koja sruši liberalnu vladu, a katolička vlada, s Bernaertom kao ministrom predsjednikom, započe novo doba u belg. povijesti (g. 1886.), doba socijalnih reformi te ekomonskog i kulturnog napretka.

Socijalno je zakonodavstvo u Belgiji jedno od ponajboljih i najopsežnijih. Zakoni zaštićuju osobu radnikovu, njegova prava i slobodu, da ga kapitalisti ne izrabljuju; posebni su zakoni izdani za rad i higijensko uređenje u radionicama, za osiguranje proti nesrećama kod posla, za podizanje radničkih kuća, organizaciju, štednje itd. No ipak sve to lijepo nastojanje države ne bi donosilo očekivanih plodova, da nijesu sami radnici i seljaci počeli osnivati organizacije za međusobnu pomoć, koje su podigle snagu tih dosad izrabljivanih slojeva, razvile u njima samosvijest i poduzetnost te tako stvorile od njih jake i zdrave faktore ljudskoga društva.

Uza sve to što su katolici u većini u parlamentu te prema tomu i na vladi, ipak imadu dva jaka protivnika — liberalce i socijaliste. Liberalaca ima ponajviše u gradovima te među t. zv. inteligencijom, ali imaju jak utjecaj, jer imaju razvijeno novinstvo, a rade mnogo i na znanstvenom polju. Socijalisti su mnogo jači od liberalaca, budući da su osnovali dobre organizacije, u kojima su okupili do 120.000 organizovanih radnika. Glavni su socijalistički vođe Vandervelde i Anseele. Protiv socijalista osnova dominikanac Rutten kršćanske sindikate, koji broje preko 80.000 kršć. radnika. Stoga i nije mogao posljednji generalni štrajk socijalista, kojim su htjeli srušiti pluralni izborni red, svršiti drukčije nego s — fijaskom.

Među seljaštvom prevlađuju skoro potpunoma samo katolici. Organizovani su u devet seljačkih saveza, od kojih je najači Boerenbond belge u Louvainu, a broji 56.000 članova.

Socijaliste bi i liberalci htjeli na vladu pa da započnu kulturni boj protiv katolicizma na svim linijama. Međutim taktična i mudra uprava katoličke vlade osujećuje nastojanja ovih prevrtljivaca. Katolici se drže načela — dajmo narodu potpunu slobodu, ali radimo sami pozitivno u narodu osnivanjem udruga, prosvjetom, odgojem mladeži, a to će nam dati najčvršći osnov, jer počiva na slobodi i pravednosti.

Zasad se koncentruje kulturni boj u t. zv. školskom pitanju. U Belgiji su dvije vrste škola: općinske i privatne. Općinske su škole laičke ili neutralne t. j. vjeronauk se samo onda predaje, ako na to pristanu roditelji djece. Ako ma i samo jednog školarca roditelji traže, da se ukloni vjeronauk, ne smije se vjeronauk predavati, a ostala se djeca moraju poučavati privatno u vjeronauku. Privatne su, ili t. zv. slobodne škole, konfesionalne, i to skoro samo katoličke. Vlada je popustila u ovom pitanju liberalcima za volju mira. Ali to nije

baš za katolike pravedno: oni moraju plaćati porez za općinske (neutralne) škole, a uz to uzdržavati na svoj trošak privatne (katoličke) škole. Ministar je Scholaert (čit. Skolart) predložio reformu škol. zakona, da se pravedno udovolji jednoj i drugoj stranci, ali nije uspio, jer su se liberalci protiv toga strašno podigli pa je morao demisionirati.

Spomenuti mi je još, da se liberalizam i socijalizam više širi po velikim gradovima te u valonskim pokrajinama, koje su pretežno industrijalne. U flamanskim pak pokrajinama (većinom ratarskim) prevlađuje katolicizam.

*

Katolička se svijest unatoč mnogim poteškoćama i borbama u Belgiji silno razvila, a nije ni čudo, jer je to zemlja slobode. Svećenstvo s biskupima u prvim redovima radi neumorno i požrtvovno među svim staležima oko preporoda naroda u Kristovom duhu. Katolički je laikat brojan i moćan, stoga i cvatu svakovrsne katoličke organizacije. Napose je stekao neumrlih zasluga nadbiskup i kardinal Mercier, koji je poznat cijelom učenom svijetu sa svojih filozofskih djela.

Belgijski su katolici, osobito svećenici, uvidjeli, da nije dosta raditi samo u crkvi, nego su poslušali riječ Leona XIII., da za katoličku vjeru treba raditi i u javnosti na svim poljima ljudske djelatnosti. Liberalci bi i socijaliste doduše htjeli, da vjera bude privatna stvar t. j. bez ikakvog utjecaja na javni i društveni život. Kao da je vjernik samo vjernik kod kuće ili u crkvi, a drugdje npr. u poslovnici, u radionici, u školi, na biralištu, u novinstvu, u parlamentu da prestaje biti vjernikom. Bez vjere nema ćudoređa, a bez ćudoređa ne može opstojati ljudsko društvo. Staru ovu istinu potvrđuje i znanost i svakidanje iskustvo. Stoga je potrebno, da na svim poljima — u znanosti i umjetnosti, u politici i u gospodarstvu — zavlada Kristov duh pravednosti i ljubavi.

Dva su pak faktora od goleme važnosti u društvu: znanost i organizacija. Prava, svestrana, duboka znanost najbolja je apologija katolicizma. Organizacija pak ujedinjuje volje, koje onda složnim silama nastoje da ostvare opći boljak. Vjera i znanost pokazuju ideal i sredstva, a organizacija ga onda ostvaruje. One se moraju zamjenito potpomagati, kao što se n. pr. i duša i tijelo u čovjeku zamjenito podupiru.

Belgijski su katolici posvetili svoje sile baš razvoju ovih faktora, a jedan od najljepših rezultata im je katolička univerza u Louvainu.

Univerza je vrlo starog datuma. Osnovao ju je papa Martin g. 1425. Kako je Flandrija već u srednjem vijeku bila bogata i napredna zemlja, te se u njoj počela razvijati znanost i umjetnost, podiže se louvainska univerza do velikog ugleda u zapadnoj Evropi. Karlo V. — kasnije car njemački i kralj španjolski — študirao je ovdje pod vodstvom budućeg pape Hadrijana VI. U 16. i 17. je vijeku cvala ovdje humanistička škola, u kojoj se napose ističe Justus Lipsius. Filozofske, pravne i prirodne znanosti razviše se do velike visine, pak je Louvain postao ognjištem obilnog znanstvenoga rada.

Ipak pod teškim udarcima sudbine — jer su Evropljani najradije dijelili perje na belgijskim ravnicama — poče život na univerzi zamirati, a presta posve za francuske revolucije i Napoleonovih ratova. Tek iza oslobođenja Belgije od Holandije oživje i univerza. Sloboda nauke bude ustavom zajamčena, a na to podigoše katolici u Louvainu katoličku slobodnu univerzu.

Vrhovno vodstvo pripada episkopatu, koji se brine za sve potrebe univerze, jer je to slobodan zavod, t. j. nezavisan od države. Episkopat imenuje rektora magnifika i to doživotno. Uzdržavaju je pak katolici svojim prinosima i darovima. (U Belgiji ima još jedna slobodna univerza u Bruselju, ali ta je liberalna, te dvije državne u Gentu i Liège-u).

Katolici su zamjernom energijom i ustrajnošću podizali jedan fakultet za drugim, osnivali postepeno prerazne institute tako da je louvainska univerza najbolja belgijska univerza. Službeni je jezik francuski, ali ima i nekoliko predavanja na flamanskom jeziku.

U kratkim ću samo crtama prikazati pojedine fakultete i institute.

Teološki se fakultet dijeli u dva dijela: višu i nižu teologiju. Viša je teologija daleko na glasu kao ponajbolji institut svoje vrsti. Osobito se ističe od profesora Laminne, koji predaje specijalnu dogmatiku, te ekseget Van Hoonacker.

Pravni je fakultet vrlo zgodno udešen za belgijske prilike, a podaju mu osobitu važnost dva instituta, koja su dobro poznata i u stranom svijetu: école des sciences sociales, politiques et diplomatiques, u kojoj se predaje kameralistika, pak école des sciences commerciales et consulaires za trgovačke i konzularne znanosti. Znamenit je ovdje profesor Victor Brants, koji predaje nacionalnu ekonomiju, a odlikuje se dubokim znanjem i svetim životom.

Na faculté de philosophie et lettres predaju se sve znanosti, koje se predaju na našem filozofskom fakultetu, izuzevši »sciences« t. j. prirodne znanosti, za koje postoji poseban fakultet.

Enormno su razvijeni fakultet medicinski te fakultet prirodnih znanosti, jer su tu belgijski katolici uložili najviše truda, inicijative i sila. Mnogobrojni su specijalni instituti osnovani kao npr. za bakteriologiju, biologiju, neurologiju itd. itd. Sada će se podići laboratotij za fiziologiju. Šteta je samo što ti zavodi nijesu na okupu nego su rasijani po svim dijelovima grada.

Isto se tako ističu svojom vrsnoćom instituti za tehniku, za rudarstvo, za agrikulturu, koje u velike posjećuju tuđinci.

Značajno je za sve ove zavode, da u njima preteže praktična, eksperimentalna metoda, pa stoga ima mnogo laboratorija i seminara. Đak ovdje ne uči samo pasivno tj. slušanjem, nego i aktivno tj. sam istražujući i ispitujući činjenice i pojave.

Poseban je institut (nezavisan od univerze) za skolastičnu filozofiju tzv. institut de St. Thomas, na kom se ne predaje samo filozofija, nego sve skoro znanosti (osobito prirodne) s obzirom na najviše filozofske principe. Od laboratorija spominjem ovdje laboratorij za eksperimentalnu psihologiju, ponajbolji na cijelom svijetu.

Znanstveni je rad veoma plodan. Profesori ne rade samo u predavanjima, nego rade veoma mnogo i literarno. Svake godine izdaju do **trideset** revija i periodičnih publikacija, a gdje je ostali literarni rad u knjigama, akademijama te stranim časopisima! Navest ću samo neke revije: Revue médicale, La Cellule, Le Muséon, Revue agronomique, Revue néoscolastique, Revue de l' histoire ecclesiastique, Revue sociale catholique, La Névraxe, Le mouvement sociologique, Revue catholique de droit itd.

Život je đački na univerzi ko i drugdje vrlo živahan. Đaci su (ima ih blizu 3.000) organizovani u mnogobrojne klubove, koji se dijele većinom prema narodnosti u flamanske i valonske. Ima osim toga i čisto znanstvenih stručnih klubova. Kako na cijeloj univerzi vlada kršćanski duh, tako i među đaštvom. Prije uskrsa su se npr. održale kroz nekoliko dana u crkvi St. Michel konferencije, kao neka vrst duhovnih vježba, a svršile su se zajedničkom sv. pričešću, kojoj je pristupilo na stotine akademičara i mnogo profesora. Sv. je pak pričest dijelio sam rektor magnifik msgr. Ladeuze.

Bogoslovi i svećenici, koji študiraju, stanuju većinom u kolegijima. Posebni kolegij imaju američki bogoslovi kao i oni, koji se kane posvetiti duhovnoj pastvi u Americi. Troškove uzdržavanja nosi svaki bogoslov sam, osim ako nađe biskupa, koji će ga primiti i uzdržavati za vrijeme nauka, a onda ga namjestiti u kojoj amer. župi. Tako ima ovdje nekoliko Poljaka i jedan Slovak, koji kane žrtvovati svoje sile u radu za naše slavenske iseljenike u Americi.*

Od stranih đaka ima ih ovdje sa svih strana svijeta, čak i iz Japana. Od Slavena ima nas ovdje sada četiri Hrvata, te oko trideset Poljaka, koji imaju svoje društvo »Poloniju«.

Inače sâm Louvain — osim nekoliko crkava starog stila i prekrasne vijećnice — ne odmiče daleko od naših običnih gradova. Broji doduše 40.000 stanovnika, ali s estetike i konfortne strane ne može baš čovjeka oduševiti. Belgijanci su vrlo praktični i jednostavni, pak im je više do toga da su im uredbe jeftine, nego li lijepe. Udara osobito u oči, da su kuće malene i uske, redovno na jedan ili dva kata. Belgijanac voli stanovati sam baš kao i Englez, i to po mogućnosti u svojoj kući. Jedan kat uredi za sebe, a drugi izda strancu, pa mirna Bosna.

Klima nije vrlo ugodna. Vrijeme je vrlo promjenljivo, a promjene su nagle i ekstremne. Nekoliko je dana bilo u aprilu vruće kao u Hercegovini, a onda je zahladilo, da smo morali opet oblačiti zimska odijela i kabanice. Zima je pogotovo nemila. Zrak je vlažan, oštar, pa studen kroz kosti prolazi. Kuće su vrlo eterično građene, a prozori jednostruki pa puše ko na Velebitu.**

Belgijanci su pak vrlo prijazni i uslužni ljudi i ako ponekud u se zayučeni i mučaljivi — tă sjevernjaci su.

* * *

Belgija je radi svojih naprednih uredbi te radi zgodnog geografskog položaja vrlo zgodna za studij društvenog i državnog života. Blizu je Gladbach u

* Ko želi potanjih uputa, neka piše na adresu: Reverendissimus Dr. Julius De Becker, praelatus S. Sedis — Louvain, Rue de Namur 104, Collège américain.

** Držim, da će pogdjekoga zanimati i ekonomska strana đačkog života. Stanovi su obično 30—35 franaka (1 fr. = 96 helera). »Stan« pak sastoji od dvije sobe, jedna za spavanje, a druga za študij. U stanarini je uračunan i déjeûner tj. »kava« (?) i kruh s maslacem. Hrana (objed i večeru) dobivaju đaci u nekim restaurantima za 55 franaka mjesečno. Hrana je prilična, samo se treba na nju — priviknuti. Loženje pak u zimi dođe na 12—15 franaka na mjesec. Knjige su dosta skupe. Antikvarnih knjiga nema mnogo u knjižarama, ali zato imaju ovdje neku posebnu dosta zgodnu instituciju: vente publique, tj. redovno početkom mjeseca priredi koji knjižar javnu dražbu antikvarnih knjiga. Đaci dolaze i licitiraju pa mogu kupiti lijepih knjiga i dosta jeftino. Školarina je veoma visoka: 200—300 franaka godišnje.

Njemačkoj (kod Kölna), gdje su katolički Nijemci usredotočili svoj Volksverein. Nije daleko ni Rheims, ognjište katoličkog socijalnog rada u Francuskoj (Action populaire). Na sjeveru su Holandija i Engleska, gdje katolicizam i kat. organizacije divno cvatu. Između svih ovih država ističe se kano alem napredna katolička Belgija.

Ljubomir Maraković:

Kazališna anketa.

Ne ću se baviti pitanjem o honoriranju drama, koje također stavlja g. intendant Treščec, niti o položaju štampe prama kazalištu, koji je više manje lokalne naravi; niti ću se baciti na statističko sravnjivanje materijala, na ispoređivanje ove i one uprave, da napokon, po našem starom hrvatskom običaju, udarim na sadašnju zagrebačku upravu svim mogućim prigovorima, koji se nje tiču, a koji je se i ne tiču. Naša je stara pogrješka, da znamo brojiti samo tuđe grijehe, a nikad tuđe zasluge. A na takve prigovore može onaj, koji je napadnut, tek slegnuti ramenima osjećajući svoju superijornost u onom, što je drugi mudro prešutio ili u neznanju svome izobličio. Raspravljanje o ovom pitanju bar ovaj put ne bi smjelo imati polemičkoga karaktera. Jer se ne radi o našem zavodu, nego o našoj umjetnosti, ne radi se o glumcima nego o dramatičarima, ne radi se o izboru nego o stvaranju repertoara.

Kako da dođemo do dramatske produkcije? To je, ako pravo shvaćamo, upravo bit cijeloga pitanja. Ono siže daleko dublje, nego što se u prvi mah i pričinja. Jer pogledamo li na pozornice velikih evropskih naroda, ne ćemo, mjerimo li prilike okom umjetnika, naći baš mnogo utješljivijih pojava. Koliko se n. pr. samo Nijemci muče Schillerovom nagradom, razbijajući sebi glavu, kome da je dadu! I dadu je drami, kao što je n. pr. Tantris der Narr i drugim slabim i beskrvnim stvarima, koje su prije karikatura drame, nego djelo umjetničkoga značaja. Franceske su firme poput francuskih slikara; tu se može gotovo matematičkom vjerojatnošću proračunati: svake će godine salon donijeti po jednu ili više balerina Carrière-Bellensea, po jedan karakteristični akt Chabasa, po jednu bretonsku studiju ili grupu Carolus-Durana ili Lucien Simona, po jednu studiju u bijelom od Baila itd. Ima tu i lijepih, i vrijednih i vrlo proćućenih stvari, ali sve skupa nosi neuklonljivo i neki značaj šablone. I uza svu umjetničku vrijednost pojedinih slika ne može se kazati, da pojave, koje se dadu od godine do godine unaprijed proračunati, znače bujan umjetnički život i spontano, plodonosno stvaranje. Tako je i s franceskom dramom: ima tu izdašnih firma, koje ne će nikad slagati; ali upravo ta neiscrpljivost i neizbježiva tačnost njihove produkcije baca vrlo čudno svijetlo na umjetnički značaj njihove produkcije. Izuzevši posebne prilike slavenskih naroda, mora se za one literature, koje se obično zovu evropskima, priznati: od Ibsena amo nema u njih velika dramatičara; nema drame, koja pulzira svojim životom i koja stvara nov jedan svijet dramatike, ostajući uz to naravski dramom, a ne služeći se smjesom od priče i drame. Prvi naturalistički

dramatičar je dakle ujedno i dotukao modernu dramu. A nije ni čudo. Jer pogledamo li pojave naturalizma na svim područjima, lako ćemo se uvjeriti, da upravo nigdje nije pokazao trajne životvorne snage: ono par reprezentanata je pomrlo, i carstvo je propalo.

Simbolizam po svojoj biti nije mogao donijeti drami novoga života. Njegova osebujna fantastičnost, čarobnost, tajinstvenost morala se je rasplinuti na pozornici, koja uza svu savršenost modernih sredstava i uza sav svoj umjetnički značaj, mora ipak da zadrži obilja zbilje i zbiljskoga života: jasnosti, tjelesnosti, dosljednosti — pa makar i u čarobnom svijetu. Takva je šta moglo uspjeti Maeterlincku, ali kome još?

Dopustite, da se opet na čas vratim k slikarstvu. Ma koliko mi zasluga priznavali impresijonizmu osobito za razvoj tehnike, i ma da je on po franceskom slikarstvu dao biljeg gotovo čitavom devetnaestom vijeku, — mora se napokon uvidjeti, da je i njemu odzvonilo. U nas su doduše upravo istom sada počeli pisati prenatrpane deklamacije o Zuloagi i Hermen Angladi, ali nije li smiješno — a čovjeku se nehotice nameće i mnogo žešći izraz — da pripadnik naroda kosovskih osvetnika piše o filozofiji porcunala i troši riječi o efeminiranom svijetu parfimirane truleži? (Kod Hrvata bi se to još nekako razumjelo, ali slučajno je baš Srbin morao dokumentirati apsurdnost te pojave.) Budimo iskreni: tko od nas ne drži takve »hiperkulturne« tirade afektacijom? A u velikom su svijetu pogotovo takve pojave već preboljeli. U Franceskoj ulazi sve više u modu englesko slikarstvo, sve se više cijene prerafaeliti i velika dekorativna umjetnost Waltera Crane. A tko toga i ne uviđa, mora priznati, da čitav moderni kulturni život ide za ujedinjenjem svih umjetnosti i estetskih izražaja života u jednom stilu: odatle pokret secesije, odatle sve veći interes za građevinstvo, za unutarnju dekoraciju, za umjetni obrt itd. Kao što god unutarnja dekoracija mora da odgovara građevnoj ideji kuće, arhitektovu nacrtu i shvaćanju, i kao što god čovjek u toj kući mora da odgovara svojoj umjetnički stvorenoj okolici — u liku suvremene mode — tako se dosljedno moraju i ostale umjetnosti podrediti jedna drugoj, složiti jedna s drugom, da zajednički daju dojam jednoga posebnoga stila i čitava jednoga naziranja o životu. Antika, romanski slog, gotika, renesansa, barok — sve je to odražajem ne samo epoha u pojedinim umjetnostima, nego izrazom jednoga posebnoga shvaćanja svijeta i jednog određenog vidokruga. Zar samo naše vrijeme da bude bez svoga jedinstvenog izražaja, bez stila?

Uklopimo li slikarstvo u t. zv. moderni stil, možemo odmah opaziti, da se u tom okviru ne može da održi zdravi, blještavi, nervozni impresijonizam. Tu prevladava linija, a ne boja, skupni dojam, a ne časomični podražaj. I zato i Francuzi sve više počinju uviđati, koga su imali u Puvis de Chavannesu, velikome majstoru dekorativne linije, plemenite kompozicije i finih oblika. Velika jednostavnost, snažna monumentalnost, čvrstoća i skupni dojam, uvjetovan arhitektonskim dimenzijama, odlikuju moderni stil. Gotovo da se slikarstvo vraća k prvobitnoj tehnici freska: mjesto sitnih sličica potrebite su velike plohe i svečani dojmovi. Kuća nije više samo obiteljskim skrovištem, već — po onoj engleskoj poslovici — obiteljskom tvrđom, dvorcem, a sred današnje beskrvnosti modernoga društva, koja davi, traže se svetkovine duše i njima se posvećuju odabrani trenuci.

Prenesemo li ove tražbine na područje poezije, uvjerit ćemo se, da ni tantijeme, ni novinarstvo, ni publika, ni uprava — ne igraju ni izdaleka tako znatne

uloge u regeneraciji moderne drame, kao što opća savremena bolest — bestilnost. Za nijedne kulturne epohe, koja je stvorila svoj stil, nije bio pojam kazališta tako običan i svagdanji, kao što je danas. Mjesto da drama, kazališna umjetnost, uporedo s modernim stilom, teži za monumentalnošću, za velikim i svečanim dojmovima, hijeratičnim i lapidarnim izražajem golemih čežnja i težnja našega vremena, ona se je bacila u lov za senzacijama i zabavljanjem dobroćudnoga purgara, koji ne poznaje užitka do nedjeljnog popodneva.

U ovogodišnjem kazališnom listu tuži se u jednom članku gdica. Zdenka Markovićeva na veliku razliku u shvaćanju kazališta kod nas i kod Poljaka, navodeći svečanu predstavu simboličke drame Wyspiańskoga „Weselie“ kao dokaz svečanoga, kulturnoga, narodnoga shvaćanja kazališne prikazbe kod Poljaka. Ali gdje su u nas drame poput „Weselia“ i dramatičari, koji imaju značaj Wyspiańskoga? Dramatičari, koji svoju snagu stvaranja ujedinjuju težnjom za stvaranjem jednog osebujnog, narodnog, a ujedno modernog t. j. monumentalnog stila? I onda, gdje je u nas monumentalni karakter predstava u kulturnom i narodnom pogledu? Božić postoji u nas — prema kazališnim predstavama — tek za djecu, a narodnih svetkovina uopće nema. Kad su nas već pritisle ovakve prilike, zar se dan 30. travnja mora proslaviti „Posljednjim Zrinskim“ ili ničim? Za kulturni svijet ne igra uloge ime, već ideja; a ideju, koju nama znači taj dan, može isto tako reprezentirati svečana igra Antigone ili Elektre ili koje druge tragedije, koja se osniva na osjećaju dužnosti ili sudbine, kako već shvatimo ovaj događaj. Samo mora da je igra velika kao i događaj.

Već sam jednom (u Hrvatskoj Straži VIII.) istaknuo svu mizeriju i neznatnost današnjega svagdanjeg kazališta i njegovu umjetničku nedostatnost. I već sam pokazao, kako idući stopama velikih dramatičara, moramo doći do zahtjeva monumentalne drame kao svečane igre, koju, kako također istakoh, zahtijevaju i naše prilike i naša dramatska tradicija — Miletićev program. A u ovoj tački se evo sastaje: moderna težnja za jedinstvenim stilom našega vremena s našim nastojanjem oko velike i jedinstvene, kršćanske i tradicijonalne narodne kulture. Dakako, da još za sad ne možemo misliti o ostvarenju svečane pozornice i svečanih igara na znamenitim našim narodnim historijskim mjestima. Ali upravo zato bi naše kazalište imalo utirati put ovakvom preporodu drame. Trebalo bi njegovati ovakav stil. Trebalo bi u kazalištu prikazati, u koliko je moguće, u neprekinutu ciklusu našu povijest u dramama, koje već do sada imamo, makar i od raznih autora — tim bi problem postao i zanimljiviji. Trebalo bi pokušati jedan svečani Shakespereski ciklus, a ne tek pojedine, vrlo osamljene predstave. Trebalo bi iznijeti Calderonovo graodijozno shvaćanje drame. A danas, kad se moderna režija bavi problemom izvođenja drugoga dijela Fausta, pa čak i Dantove Božanske komedije, ne bi bilo ludo pomišljati ni na pokušaj moderne izvedbe Preradovićeva Kraljevića Marka, koji, i ako nije uspio, opet je naša narodna svojina i najdublje i najmonumentalnije naše djelo. I dramatska izvađanja ne bi smjela opstojati kao pojedine izvedbe, kao komadi, koji su vezani nekom niti, koja se provlači tek kroz više sezona, nego bi morali biti dio narodnoga života, miljokazi narodne kulture u stanovite dane i u stanovitoj svezi.

Tada bi se vidjelo, čega sve nemamo, i šta nas sve boli i u umjetničkom i u narodnom pogledu. I tada bi iz narodne kulture nikla naša, hrvatska drama.

Jer bez velikoga, tragičnoga shvaćanja života i umjetnosti nema preporoda drame. To je potreba naše umjetnosti, naše dramatske produkcije. A uz to bi za sada, na obične dane mogle teći i obične predstave za običnu gradsku publiku. Ali je čudno — da ne rečem drukčije, — govoreći o podizanju naše drame, spominjati uspjehe madžarskih kazališnih komada, koji uspijevaju na način ostale madžarske robe. Gospodin bi intendant, koji je sebi postavio zadaćom Miletićev program, čitajući jedan od posljednih članaka Miletićevih, onaj sa Semmeringa u tadanjem Savremeniku, naišao na posve druge misli o preporodu naše drame u okviru nove hrvatske kulture . . .

Jan B. H.:

Katolički hrvatski realista.

Katolički hrvatski realista! Paradoksno, reći će gdjekoji čitatelj. No ja držim, da u ovom imenu nema ništa kontradiktorno. Realista je pripovijedač, koji uzima građu i tipove iz svagdanjega realnoga života. A to se može posve dobro slagati i s katolicizmom. No možda je ovaj književni smjer mnogim našima zato manje simpatičan, što se pod njegovim imenom unosilo u našu literaturu koješta, što je protivno katolicizmu. Naši stariji realiste, Ljuba Babić-Đalski, Eugen Kumičić, Kozarac i neki drugi, imaju doista mnogo pogrješaka; ali te pogrješke ne idu na račun umjetničkoga realizma, nego na račun vjerskoga i kulturnoga liberalizma i modernizma. Treba dakle da dobro lučimo pojmove.

Stariji hrvatski realiste imali su uza sve svoje zalutalosti tu vrlinu, što su stvarali djela velike koncepcije. Smrću njihovom i nakon što je prestao pisati Đalski, nestalo je hrvatskoga romana. Mjesto književne produktivnosti nastala je borba između „starih“ i „mladih“, koja je utoma istrošila ostatak sila. Stariji su potisnuti iz javnosti, a mlađi zasjedoše na njihova mjesta i sakupiše se oko „najbolje hrvatske revue-a“ Savremenika, hvaleći nekoliko tabaka velikim slovima štampanih svojih knjiga.

Neki od mladih donijeli su ili se barem poveli za strujama i idejama, koje se javljale u Parizu, Njemačkoj i Norveškoj; znatan je bio i utjecaj Srba u lirici. Tako se sabralo u „Savremenikovom“ botaničkom vrtu biljaka iz raznih klimâ i zemalja, koje dakako nijesu mogle dočekati cvata u tako kratkom hrvatskom književnom ljetu. Izniknule su, ali od zemlje nikuda. Matica, koju su također iza uglavljena mira zaposjednuli Savremeničari, raspisuje natječaj, ne bi li se našlo kakovo novorođeno čedo, e bi mogli pokazati svijetu, da i oni mogu stvoriti roman. Poslao je Šimunović svoga „Tuđinca“, ali je taj ostao tuđ i nama, a i onima oko „najbolje hrvatske književne smotre“. Na koncu priznadoše mlaci, da su Hrvati (t. j. oni) već tako kulturni, te ne mogu više stvoriti romana; moderna ih dovede do zbiljske dekadence. Društvo hrvatskih književnika izdaje pjesme,

*

drame, aktovke i preštampava stare novele, a koje su nove, te su bez prvih zakona umjetnosti (Livadić, Bego).

Dok ova naša »savremena i moderna« knjiga ne može da sačini više umjetničkih i klasičkih djela, javlja se najedared nov hrvatski realista, bez imena, ne pripadajući nijednoj školi, ali se javlja naglo i snažno sa dva romana, kojima i protivnička kritika ne može zanijekati uspjeha.

Lanjske je godine izašao od dra. Milana Kovačevića, liječnika na Rijeci, roman pod imenom »Polomljena krila«[1], a kad je na Rijeci počeo izlaziti katolički dnevnik »Riječke Novine«, donosio je od istoga pisca roman »Val«, koji je kasnije preštampan u posebnu knjigu[2].

Dr. Kovačević je bio više godina liječnikom u Americi i mogao je dobro upoznati naše iseljenike, naše Američane. Taj sujet kao da je bio za nj stvoren. Obradio ga u oba romana; prvi bi se kronologijom radnje mogao uzeti kao nastavak drugoga, ali radi obradbe i samoga pisca mora se ipak analizovati prije.

Mi Hrvati već imamo donekle iseljeničku literaturu, ali ova obrađuje ponajviše ljude prije odlaska u Ameriku ili njihov povratak ili dalnji život u domovini. Sve je ovo iscrpio Kovačević u »Valu«, a u »Polomljenim krilima« nam dao život naših ljudi u Americi, dao nam Ameriku, čega dosad nije bilo u našoj umjetnoj knjizi.

Odmah u početku nađemo se u talionici željeza tvrdke W. S. Wilson i Co. Parni kotlovi, strojevi, oblaci dima, loženje peći, nadglednik, radnici, koji matematičkom točnošću hrane one željezne nemani, što bljuju iz sebe rastopljeno željezo. Ovdje radi kao prost radnik Radovan Veselinović, Hrvat, činovničko dijete, svršeni tehnik gradačke tehnike. Idealista, koji ne može da služi vladi, potomak slavne plemićke porodice, seli u Ameriku, da se ukloni našim činovničkim kruhoborcima, ljudima, kojima je sav ideal u visokim rangovima. Eksplozija tvornice, koju umanji Radovan nazočnošću duha, sa svim američkim posljedicama, susret Radovana i liječnika Hrvata Kolića, neprestano podržavaju, ako i ne uvećavaju, napetost mašte.

Dalje pisac prikazuje onaj američki tvornički i trgovački život: prikazuje lukava japanskoga pukovnika Mazumu, koji prigleda narudžbu svoje vlade za željezne ploče, što će ih upotrijebiti za ratne brodove; prikazuje ravnateljstvo društva Wilson i Co., koje se mora užasno boriti sa željeznim trustom. Auktor iznosi iz onoga pittsburškôga labirinta lica poštena i čestita, koja uza sav onaj metež i borbu nose u srcu osjećaj za one male i neznatne ljude, koji ne izbijaju na površinu, ali bi im prestanak društva donio smrt. U isto vrijeme možemo zagledati u upravu grada Pittsburga, gdje se taru dvije političke stranke: republičana i demokrata. Protivnici su Wilsonova društva republičani. Oni pronevjeriše velike svote, i premda je predsjednik Unije republičanin, mora da oštro postupa protiv pronevjeritelja. Maleni krug Hrvata, koji se tamo nalazi, pokazuje nam iste prilike, kao i kod nas. Zli izmećari, koji trguju svojim poštenjem i patriotizmom, isto zakrčuju put dobrim ljudima kao i u domovini. Tuđom pomoću dokopaše

[1] Dr. Milan Kovačević: »Polomljena krila«. Roman. Senj 1912. Štamparija T. Devčić i dr. Naklada pisca. Str. 222. Cijena K 2·60.

[2] — —: »Val«. Roman. Rijeka 1913. Štamparija i naklada umj. zavoda »Miriam«. Str. 199. Cijena K 1·50.

se nekog blagostanja, ali to im je samo prva stepenica za njihov dalnji nepošten i prevarljiv život.

Radovan Veselinović se sprijateljio s liječnikom Kolićem i župnikom Bojnarićem, koji su poslali u razne novine njegovu sliku i opis katastrofe u tvornici nadodavši, kako se Radovan bavi mišlju o izvoženju rudače iz Dalmacije. Članovi Wilsonova društva uhvate odmah tu priliku, da dovoze rudaču za svoju tvornicu iz Dalmacije. Sastave društvo, kojemu Radovan postane potpredsjednikom. Austro-Ugarsku zamole za dopust za izvoženje rudače, a u Dalmaciju poslaše neko putničko američko društvo, da se uvjere o istinitosti Radovanovih tvrdnja. Osnivanjem društva rađa se i Radovanova ljubav prema miss Katherini Peterson, kćeri blagajnika Unity-Banke, člana ravnateljstva društva Wilson i tajnika novo-osnovanoga društva za dovoz rudače. Katherine ljubi Radovana, koji joj ispripovijedi sve o svojoj domovini, o svojim djedovima, o gradini Veselinovića u Dalmaciji. No majka Katherinina Martha, kojoj se ne sviđa poštenje muža, hoće da prijeđe u trust, samo da se obogati. Uz svoju kćer drži Američanina Burnsa, u kome se slile sve opačine i lukavštine Amerike. Taj čovjek ima srušiti Radovana i Wilsonovo društvo. To će tim lakše uspjeti, jer je Peterson zadužen, a čim njega sruši, ostali će sami popadati.

Međutim je Radovanova stvar napredovala. Društvo je dobilo od države odobreno ime »American Exploring Co.«, a izvještaj je iz Dalmacije bio izvrstan. Dr. Kolić je skupljao dionice za paroplovno društvo, koje će prevoziti rudu u Ameriku, a Radovan je već maštao, kako će se zaručiti s Katherinom, kad dođe prva pošiljka rude, jer onda će on biti ugledan i bogat. No odsada kreću kola Radovanove sreće nizbrdo. Burns pobuni Wilsonove radnike u ugljenokopu, ponajviše tobože zato, jer da je Radovan nepravedno nagrađen. Sami Hrvati pišu pamflete protiv Radovana; isto tako protiv Kolića i Bojnarića, premda su oni podigli ove ljude novcem i svojim ugledom. Željezni trust sve više stišće Wilsonovo društvo; podmićuje činovnike, koji izdaju službene tajne i ne brinu se za samu tvornicu. Hrvatski bankar Raslić pobjegne prevariv Kolića za 1600 dolara, što ih je on sakupio za osnivanje društva, koje će prevoziti rudaču iz Dalmacije u Ameriku. Dioničari traže novce od Kolića, koji ih nema, već je i svoje izgubio. Dra. Kolića bili bi zatvorili, da ga nije slučajno spasio njegov američki kolega dr. Green.

Štrajk u Connellsville-u postajao je sve opasnijim. Štrajkaši su dobivali plaću od trusta a i velike zalihe pića. Radovan i Steinwender odu radnicima, da ih umire, ali ovdje dođe do krvoprolića. Steinwender bude ubijen, Radovan ranjen, a s njime i mnoštvo radnika. No kad je Radovan utekao od radnika i letio u grad, dostigne ga Burns, obučen kao radnik i prizna, da je sve to učinio on, samo da uništi Radovana radi Katherine. Oni se sukobe nad ponorom i nastane šakačka borba. Burns se na koncu morade uteći nožu, da ubije Radovana, ali u to plane odnekle hitac i Burns pade u ponor, a Radovan se ranjen dovuče k nekoj radničkoj kući, gdje ga polože u krevet. U gradu je sve raspravljalo o tom krvoproliću, ali je to sve bilo umotano u neku koprenu. Miss Katherine nije mogla ostaviti Radovana onako ranjena, zato ode s majkom k njemu i ovdje su ga dvorile. Domalo se sve otkrije. Gospođa Groth, član lože Makabejaca i tajni detektiv, imala je nalog, da uspiri s Burnsom štrajk i da ubiju Radovana. No kad

je Burns onako neviteški potegnuo nož, prostrijeli mu ona ruku, a zatim ga otpremi u Cincinati. Gospođa Groth javi sve to Katherininoj majci Marti, koja odsada mrzi Burnsa. Wilson je doznao sve to i hoće da uništi Burnsa, ali kad mu ovaj ponudi sjajnu pomoć za izbor senatora, Wilson raspusti svoje društvo, koje je već i onako bilo na rubu propasti.

Burnsu je još preostalo samo da uništi Petersona, te da dobije Katherinu i da utuče Radovana. Petersona optuži radi pronevjerenja. Od svih ovih boli i muka Peterson oboli i ležaše kod kuće bez svijesti, a na njega je pazila policija. Postao je siromah bez dolara i poštenja, a žena i kći morat će trpjeti glad. Majka i otac žudjeli su, da Katherine pođe za Burnsa i da ih spasi; a ona nije mogla drugo, već odleti po tami i kiši Burnsu i obeća mu biti ženom, samo neka joj spasi roditelje. No taj tvrdi i okorjeli Američan gane se na ovakav samoprijegor i ovakovu ljubav prema roditeljima i odvede je njezinoj kući, preda je Radovanu kao zaručnicu, izmiri se sa svima i drugi dan otputuje u Evropu. Katherine se prehladi one noći na kiši i oboli. Drugi dan nije nikoga poznala, a već u noći umre. Za tri dana slijedio ju je i otac na drugi svijet.

Radovan je bio sasvim izvan sebe, lutao je gradom gladan i bio bi umro, da ga slika mile Katherine ne dovede dru. Koliću, koji se pobrine za njegovo zdravlje, a onda mu kupi voznu kartu za domovinu, jer ga je tamo otac željno očekivao. Kolić i Bojnarić, koji je morao napustiti svoju hrvatsku župu i zamolio mjesto kod Slovaka, isprate ga riječima: „Pozdravite mi Hrvatsku i Hrvate. Kažite im, da nas američke Hrvate krivo sude i to zato, jer ne znadu, kako se ovdje živi. Neka o nama ne misle inače, nego kano o braći, koja ih ljube, o prognanicima, koji okajavaju grijehe otaca svojih, o žrtvama onih, koji od Hrvatske učiniše ono, što ona danas jest. Svi bi mi mogli sretno živjeti u domovini, da su tamo druge pritike. Od naše pako braće u domovini mi ne tražimo ništa, nego: poštenje i značaj!

Radovan bude kod kuće namješten kod građevnoga odsjeka vlade u X. čin. razredu. Tako ovaj mladić polomljenih krila pade u pandže onoj nemani, radi koje je morao bježati u Ameriku i radi koje je toliko prepatio.

Roman ovaj, obrađen na širokim temeljima, dotakao se mnogo strana naših prekomorskih zemljaka. Pisac riše ljude dobre i zle, naše kao i američke; no u ovim potonjim je Kovačević više uspio. Glavni se junak sredinom radnje nekako premalo ističe, i to dakako zato, jer se nagomilava onaj američki život i karakter i ćud liječnika Kolića, gdje je pisac iznio svoje misli, svoju filozofiju i svoju dušu. Slabije je pako izrađen župnik Bojnarić (knjiga je posvećena župniku Glojnariću). Pisac se srdi na naše prilike u domovini i Americi, te ih oštro šiba i izrugava se našim manama. Za naše činovnike kaže: „Kukavice, nisu drugo nego plaćenici, koji trguju svojom slobodom i svojom savješću! Mi preko preziremo njihov poredak, preziremo njihove naslove i činovne razrede; živimo poput ljudi, koji su stvoreni na priliku Božju!“ Za seljake opet kaže: „Naš seljak ovamo dođe kao potpuni divljak; na ruglo je svakomu! Dabome! u domovini ne drže do njega ništa, preziru ga, a kad se odovud vrati, mrze ga, jer ima novaca, jer je ponosan na sebe, na svoje žuljeve, jer je vidio više svijeta, nego mnogi njihov profesor.“

Ipak je velik nedostatak u tom djelu, što smo dobili puno američkih tipova, a malo hrvatskih, više Američana, nego američkih Hrvata. Željeli bismo izravno doći u doticaj s našim tvorničkim radnikom, no toga nema. Čujemo samo sud o njemu iz ustiju intetigenata, ali njega ne vidimo.

Ostali Hrvati dijele se na dvoje: Kolić, župnik i Radovan, a na drugoj strani varalice i skitnice: Petrović i Raslić. Ova su dva crtana sa svojim posljedicama grozno, ali su njihovi čini preslabo motivirani, pa nastaje nekakav nesklad, praznina. Psihologije nije se Kovačević nigdje dotaknuo osim kod dra. Kolića, dobričine, koji se lako rasrdi, pjesnika (ako i slaba po onoj pjesmi, koju je pisac dao dru Koliću) i filozofa sa svojim čudnim mislima. Njegova „philosophia diabolica“ priznaje lijepa svojstva, ali veli, da ih treba tako sakriti, da ih ljudi ne vide.

Izvrsno su ocrtana američka lica kao Burns, tip trusta, željeza, brzine, zločina i hladnokrvnosti; njegov nagli preokret na koncu je ipak premalo motiviran. Krasnu nam sliku pohlepe za bogatstvom daju riječi Petersonove žene Marthe: „Ja siromaštvo mrzim! Po mome shvaćanju najpreča je dužnost: obogatiti se. Bogatstvo diže čovjeka visoko nad niske i sićušne misli i strasti siromaka, ono godi i tijelu i duši; po njemu se može lakše živjeti krijeposno. Život bez dovoljnih sredstava smatram gorjim od smrti . . .“

Krasne su misli, što ih pisac razvija o Americi: „U ovoj zemlji (u Americi) imade nekakav miazam ili ako hoćete bacil, koji je zarazio sve ljude, a to jest: bolest nagloga sticanja. Simptomi su joj: vrućica, glavobolja, razdraživost i pokvaren želudac. Liječiti se nikako neda, svršuje smrću; i najbogatiji čovjek u Americi neprestano stiče, zgrće novac i dakako imade pokvaren želudac.“ No i usred trgovačke Amerike pokazuje nam auktor, da ima snage za idilično opisivanje. U duhu vidi Slavena i govori: „Slaven vičan zelenilu svojih pašnjaka i šuma i plavilu svojih potoka i rijeka, bijaše uklet, da živi u ovome kraju, gdje se je cilik njegovih gusala ili zvonkanje tamburice čulo kano nemoćni prosvjed proti neumoljnoj sudbini . . .“

Ugodno nas se dojima, kad pisac misli katolički, i ta misao provejava čitavim djelom. Njegov dr. Kolić naveče svaki dan izmoli svoju molitvu, premda je prije bogzna koliko filozofirao i srdio se. Župnik Bojnarić je uzor rodoljuba i katolika, a i ostali junaci nijesu bezvjerci i pesimiste već ljudi, koji vjeruju u spas i preporod domovine.

* * *

Drugo je djelo istoga pisca roman iz savremenoga života. „Val“. Sujet je uzet iz kraja blizu našega gorskoga kotara oko Mrežnice. Dolazi pred nas stara generacija, koja propada sa svojim tradicijama, sa svojim manama i vrlinama, a na njeno mjesto dolaze mladi ljudi, hladna uma, radeći sve proračunano, koji sve više napreduju i potiskuju starce.

Aleksa pl. Klasnić, plemić i delegat, koji silno troši i zadužuje se, za gospodarstvo ne mari, već se bavi politikom živući po kavanama u Zagrebu. Žena Julija umrla mu već pred tri godine. Ona se brinula i za gospodarstvo, a sada je krenulo sve nizbrdo. Imade dva sina: pravnika Đuku i gimnazijalca Vladimira i prpošno djevojče Zdenku. Klasnić, da se spasi od propasti, naumi se oženiti bogatom udovicom Marijanom Divizićkom. On joj se približi, a ona mu davala novaca, da isplati svoje dugove; no Klasnica, njegova djedovina, ostala je ipak za-

dužena. Ali mu sve poslove kod Divizićke pomrsi mlad činovničić, čovjek, koji teži za karijerom, za visokom plaćom i ugledom, pa zato prezire sve ideale, svaki patriotizam. Taj čovjek je Branko Berner alius Marko Bernar u očinskoj kući. Njemu treba novaca i premda ljubi Zdenku, polazi Divizićki, da se okrpi njenim banknotama; a udovica voli više mlada čovjeka nego Aleksu, za koga zna, da je prezire, a morao bi je uzeti.

Aleksin sin Đuka dozna međutim od seljaka, koji su bili u Americi i stekli novaca i obrazovanosti, da njegov otac prodaje malo pomalo zemljišta djedovska. Opazi, kako su seljaci ponositi i kako oholo shvaćaju svoj položaj. Jedan starac veli za ovaj naraštaj: „Velite, da neka držimo mladež strogo. Ne da se to više, jer mladeži i nemamo. Svako dijete mudrije od ikojeg starca, ono vam prebire i izbire po knjižici, pa kazuje stvari, o kojima mi ništa neznamo. Pa onda djeca nama kažu: „Ništa neznate vi stare bene!“ I na pašu nose knjige, pa evo ovaj moj unuk pase ovce i čita knjigu, pa na artiju bilježi ne znam što. „A što ćeš ti biti?“ pita njega naš župnik, a on njemu: „Seljak!...“ Kakav seljak, braćo moja? Je li za seljaka knjiga i artija ili je za njega plug i motika?! — Seljak! — Nikad od njega seljaka. Što će biti, to zna dobri Bog.“ Drugi starac opet kaže za njih: „Od puške bježe! Mi smo za našega cara vojevali i iz ovog su našeg sela ostala dvojica u Madžarskoj. Tamo ostaviše kosti za cara! Nego, kažu oni, tko ima kuću i zemlje i novaca, pa je, kako oni vele: svoj na svome, taj je veći od velikog župana!“

Mlađi seljaci se opet hvale, što su otišli u Ameriku, jer se mnogo čemu naučili i ne dadu sebi prigovarati od kojekakvih aristokrata i birokrata. Seljaci se sve više šire i potiskuju plemiće u grad, a kod ovih riječi: „Đuka kano da je nanjušio zadah pisarne: zadah papira, pečatnog voska, prašine, duhanskog dima, zadah servilnosti i protekcije.“

Sve ovo gane Đuku i stade više razmišljati o svom djedovskom imanju, stade goniti sluge i sluškinje na posô, što dosad nije nitko činio. Pregleda imanje i opazi, da je sve zapušteno i nečisto, pa odluči, da će se odsele baviti gospodarstvom, a ne će ići u državnu službu. Ljubav prema gospodarstvu ucijepi u srce i svojoj sestri Zdenki, koja poče da se marljivo bavi kućnim poslovima. Jednoga dana ode Đuka u lov i u šumi namjeri se na nekakva mladića — lovca, kojemu je ustrijelio psa; zato se posvade i pozovu jedan drugoga na dvoboj. Taj mladić bio je sin susjedna vlastelina Domitrovića, a zvao se Leonardo. Kod kuće Đuka samo svome bratu Vladimiru otkrije svoju namjeru, a brat, koji je dvoboj odobravao, obeća mu, ako Đuka padne, da će paziti na djedovinu. Sutradan ujutro potuku se oba mejdandžije u šumi bez svjedoka i bili se, dok nijesu oba smalaksali od rana. No to ne bje dosta; između ove dvije obitelji bilo je staro neprijateljstvo, zato i Vladimir pozove Leonardovu braću na dvoboj; šta više: stari Domitrović pozove Aleksu da operu oružjem ljagu svojih porodica. Aleksa odbije taj dvoboj, jer je htio da kod izbora dobije što više pristaša, zato se odveze sa Zdenkom Domitrovićima i pomiri se s njima. Domitrovići bijahu veoma dobri i učtivi, pa svi u njihovoj kući zavolješe Zdenku, jer je bila neobično slična jednoj pokojnoj Domitrovićki. Za ovoga pohoda vidjela je Zdenka prviput Leonarda, onako ranjena, i zavolje ga. Leonardo je naskoro ozdravio kao i Đuka i sprijateljiše se oni i njihovi ocevi, a to prijateljstvo vezala je još više ljubav Leonarda i

Zdenke, koji se odsada često sastaju. Pomoću Domitrovića i načelnika prodre Aleksa na izborima, ali njegova t. j. vladina stranka ipak izađe veoma mršavo; ali Aleksa naskoro uvidi, da njegovi drugovi samo žele masne štipendije (što je u ostalom i on želio), a da učine što za narod, nije ih bilo briga, zato se gotovo sasvim raskrsti s njima.

Marijana sada već udana za Branka Bernera traži od Alekse novac, što mu ga je prije uzajmila, a Aleksa toga nije imao. Zato stade prodavati zemljišta, nakite, konje, otpuštati sluge, samo da namakne novaca; a kod toga su ga pomagali Đuka i Zdenka, koji su inače radili kod kuće kao mravi, samo da spase svoju djedovsku Klasnicu. No Đuka je vidio, da se radom, bilo kakogod velikim, ne mogu pokriti dugovi i da se aktivno izlazi, a u državnu službu nije htio stupiti. Vidio je inteligenciju i blagostanje seljaka, koji su bili u Americi, pa odluči i sam poći onamo. Uzalud je Aleksa odvraćao sina od toga nauma, on je bio stalan, a osobito, kad je uz njega pristala Zdenka, koja se već zaručila s Leonardom, kojemu je pomogao kod prosidbe stari plemić i umirovljeni časnik Ćorko. Jednoga dana dobije Zdenka list od Bernera, gdje joj ovaj javlja svoju tužnu sudbinu: ženio se novca radi, ali s njim nije stekao mira, već se radi neljubavne ženidbe propio, navukao sušicu i dokotrljao se do groba. Tako svršuje čovjek bez ideala. Đuka je prije odlaska u Ameriku svršio svoj pravnički študij i položio ispit, a onda se zaručio sa učiteljicom Zorom Blažićkom, koju je odavna ljubio, da ga lakše čeka, ako se sretan povrati na djedovsko ognjište. Aleksa isprati sina do Rijeke. Đuka je stupio na brod, noseći sa sobom grudicu zemlje s majčina groba, da ga kroz dugi niz godina u tuđinstvu sjeća na slatku domovinu, na starca oca, na brata profesora i na mladu i srećnu vlastelinku Domitrovićku — njegovu milu sestru Zdenku“; a „g. Klasnić stajaše na „molu“ sve dotle, dok se mogao brod vidjeti, a kad ga je nestalo, pruži on pravcem, kud je brod iščeznuo svoje drhtave ruke i glasno zavapi: „Sine moj!... Sine moj!““.

U ovom je romanu pisac snažno zadro perom u naš hrvatski život. Prikazao je propast staroga plemstva i podizanje seljaštva. Pokazao je stari konzervativni živalj i današnji novi revolucijonarni, stare vesele pijanke i gozbe i novo doba apstinencije, predašnju politiku, gdje narod nije znao za sebe, i današnju, gdje narod zna cijeniti svoj glas i položaj. Karakteri se ovdje jače ističu nego u prvom romanu. Njegov Đuka, ako i ulazi malo kasnije u radnju, to snažnije izbija i sakuplja oko sebe ove značajne crte preporoda čovjeka. Naivna prpošna Zdenka, njen kućni život u plemićkom dvoru jednak je životu Babićevih zagorskih šljivarica. Politička lica kao da su isklesana iz mramora, to su lica Khuenove ere, kojih se i danas može naći po raznim zagrebačkim kavanama. Izvrsno je prikazan Đukin brat, gimnazijski đak, Vladimir, njegove težnje, demokratizam, osjećaj za puk i volja za rad, pa njegove misli o vjeri, koje onako lijepo uništi uspomena na pokojnu majku; on drhće i plače, jer je njegovo srce dirnula njegova sveta i dobra majka; on polazi na njen grob. „Bijaše topla noć, jer je duvao južnjak. Na grobu je majčinu dugo, dugo stajao Vladimir. Tek prema ponoći se gologlav ganu; pođe prema crkvici. Spustivši glavu, prošapta: „Credo in unum Deum...““ Ovako simpatično lice ne može ostati u tami bezvjerstva, njega je pisac morao prikazati kao konvertita.

Štedljivi i razumni Američani, pa seoske svađe, psiha prostoga puka, pa-

leži, gradske spletke, vesele gozbe i idilski život krasno se izmjenjuje jedno za drugim.

Izrazi su Kovačevićevi snažni, više puta upravo naturalistički; gdje on pripovijeda o kosidbi, tu gotovo kao da čujete, kako brenče kose u žuljavim seljačkim rukama. Borba između plemstva i puka, predstavnika jednih i drugih, i uzmicanje plemstva sa sviju je strana dobro obrađeno.

I u ovom djelu je ideja hrvatskoga nacijonalizma i katoličke vjere do kraja provedena. Šteta samo što pisac dvoboj između Đuke i Leonarda opisuje simpatično, umjesto da ga ožigoše. S tim djelom je Kovačević donio u našu beletristiku opet novi i svježi subjekat naše narodne duše, prožete vjerom naših djedova, koja treba da se u nas još više potencira i oživotvori.

Nažalost Kovačević ne piše katkada sasvim čisto hrvatski, on piše: naobražen, obljubljen, dozvolite, hasan, nemogu, hasniti, htijući, neće, nebih, se je; a uz to zamjenjuje lica u kondicionalu, deklinira participe, ne razlikuje među određenim i neodređenim pridjevom, itd.

Uza sve ove mane, koje se dadu daljnim radom ispraviti, imade Kovačević u sebi snage i duha, koji će se uz njegovu produktivnost razviti do visine naših pređašnjih romanopisaca. Velik će to biti dobitak za hrvatsku knjigu, ali još veći za našu hrvatsku katoličku beletristiku, koja će ako Bog da u Kovačeviću dobiti svoga velikoga apostola, hrvatskoga katoličkoga realistu.

Dodatak uredništva: Kovačevićev roman „Val“ pokazuje odlike prvoga reda. Ali ima i dosta nesavršenosti. Radi onolikog broja lica i događaja morao bi pisac da bude katkada opširniji. Ovako su pak mnoge situacije izašla nejasne, maglovite i nerazvijene. Zato se i dojima čitav roman kao skica, duboka i snažna skica, koja bi se pomnom obradbom mogla pretvoriti u vrlo lijep roman. Kovačević ne smije da svoj jaki talenat istroši, pišući novinarskom brzinom. Obilje životnih oblika, što ih on ima u duši, traži i savjesnog študiranja same umjetničke kompozicije.

Vinko Jurković:

Šetnja.

(Iz zbirke: „Naše priče“.)

Sjećaš se one večernje šetnje,
zasićenog zraka, rumeni sjajne,
što no je iza valovlja gipkog
tonula u noć.
Pričali mi smo prerazne priče
o cv'jeću i biserju,
koje tek na dnu dubokih mora,
gdje mir je bezazlen, i ljudi gdje nema,
sjaji i umire.
Tamo daleko šuštila šuma,
a noćni lepiri probijali mirise teške.

Katkada preleti kr'jesnica koja,
da svojim smaragdom okiti poljsko cvijeće.
Došli smo k r'jeci.
Val je za valom plovio šumno,
nosio plavetnu umornu vodu,
a stotine kapi o obalu tresnu
i sakri se u njoj, ko biser u školjku.
Šušanj drveća i šušanj vode
m'ješa se s plaveti večernjeg zraka.
I čuje se bezbroj zvukovlja bučnog;
I miriši bezbroj mirisa teških;
I bezbroj boja titra u zraku.
A ti mi tad reče:
„Nemoj da u ludo gubimo vr'jeme,
noć se već teška naokô spušta,
tamo je čamac, tamo su vesla,
do jutra ćemo obalu stići,
gdje nema ljudi, a raste tek cv'jeće
i živu biserne školjke.
Al da, onamo može tek onaj,
koji još suze prolio nije,
makar i samo u boli velikoj,
što mu je namr'je pusta samoća
i ljudi oko njeg.“
Tada smo pitali ribice male,
koje već vidješe obalu onu
i srebrn-ljuske ostaviše obali na dnu:
„Recite nama, ribice male,
što živite tude u plavetnoj r'jeci,
jeste li ikada vidjele poći
čamac spram obale one daleke,
gdje raste cv'jeće i živu tek biserne školjke?“
I rekoše nama ribice male:
„Još nitko nije pošô onamo,
jer oko čezne za rosom od suza,
a utjehe nikad ne davaju ljudi;
pa kao što cv'jeće miriši i vene,
nikada za se, već u boli svojoj,
tako i vi, jer suze dar su božanski velik,
i samo tko ljubit znao je beskrajno, čisto,
može da plače. Ostali mrze,
a opet za njih otok taj sačinjen nije.“
I ribice male utonu duboko
u srebrnu bezdan,
a onda otpliviše k obali onoj.

Valovlje šumno udaraše obalu jače,
a mi smo kretali kućama našim,
u šumu valovlja, mirisu zraka,
a s pričom ribica, srebrnih, malih,
na ustima našim.

Roman Tieck:

Peripetija.

Monolog iz jedne idile. Fantazija u rujanskoj gori.

Razbjegli su se prijatelji moji
Jedan za drugim... nečujno... kud koji –
U zlatan čas, u horu najljepšu!
A s naših brda prelio se Rujan
Ko l'jen i rumen talas gusta masta:
Opojan, sladak, sanljiv, gust, spor, nujan.
C'jedi se sporo niz svaku puklinu
L'jepljivi jedan potok, a za sobom
Ostavlja lisje i lozje rumeno...
Ko zavoji na šarafu od t'jeska
Vijugaju se brdski puti strmi.
Svako je brdo jedan t'jesak, m'jesi
Nabrekli niza nj kaplje iz grozdova.
Isto toliki badnji su doline,
A selo moćna bačva! Pod rumenim
Posrću m'jesim' mazge omamljene,
Ijuče „io!" pjana ćurominka.
Sunce se kliza tromo... kô kap meda
Ili niz badanj zrno barijanke,
I sav se zapad cakli kô u t'jesku
Šećerni talog. U opojnu zraku
Klimaju mrtvo na grudi rutave
Rudaste, dr'jemne, ražarene glave
Opitijeh Oblakâ...

Al' meni je dotužio taj život
I svijet taj sit, pijan i pospan...
Odvratan mi je i taj zanat moj:
Pjesmom veselit gozbe beskonačne
I doponoćne sumorne pijanke
Obijesnijeh junaka Oblakâ...
Laskavo njina op'jévat junaštva,
Mahnita, hirna i ob'jesna djela!
... Vlastita mi se moja pjesma grsti...,

– Šta im se hoće, da zabljesne nož?
– Što li da tešku pozametnu kavgu?
Njihovoj tko će dževap dati kavzi?
Kožusi im se sve u vinu kvase...
Do njih, na zemlji, brdine su sjele: –
Gojne im, teške žene!

Utekô sam im s pune, sv'jetle sofre
I vučem se kroz polja i dolove,
Od vinskoga im bježeći zadaha...
Ne ću se više vratit. Sklonuti me
Ne će više ništa, ni da dođe Zora
Na rumenome svom brodovlju, Sunce
Usijanim svog ata kopitima,
Čavlima zlatnim potkovnim da udre
Moje pred dvore, ni da bude virit
Svu noćcu Mjesec na avlijski luk,
Štedeći alku, tiho, umoljivo...
Ne će me sklonut, jer je gadno, nisko
Bit pjevač Oblakâ!

Život je takav meni dodijao
Raspojasani: hoće mi se mira
Sred kakvog mračnog, tihog manastira...
I tu, umotan sjenom polutame,
Nad žutim listom jesenjeg brevira
Plakati gr'jehe i psalam šaptati...
O polutamni hora sarkofazi
Od drva crna, vješto izdjelana,
Crn gdje se konjik propinje i vere
Kroz šumu zapletenu, kroz cv'jetove
Crne s opojnim mirisom tamjana...!

Ah...
Pomolio se evo Spivnik borni...

Ha! eno tamo jedan samostan
Turoban, tih... Hiljadu kukuljica
Tavnijeh iz njeg smjerno proviruje...
Nije to Spivnik! ne, ne! Atos! Atos!
Sveta je ovo Gora!
Uspet ću se
I poć ću tamo. Pokucat ću lako
Na kapiju i reć ću im ovako:
Otvor'te vrata vaša, monasi siromasi,
Ta teška i zelena...
Primite sita mene, vi tr'jezni isposnici,
I mene razboljena,

Usanâ ružičnjake, –
Grozdove prebijele, –
– Nek očistim ih, dajte, i ikonama predam,
I istrapim ih vele
Na trnju gotskog slova pokornih pjesni sedam.

* * *

I evo me na gori, u boriku:
U vrtu samostana. Prekrasan
Doista vidik! oko mene br'jezi
Poveli kolo: kamenje i čete
Na njim' borova... a braća askete
Šapuću dubok psalam – – –
Na molitvi su, čujem... Ja ću leći
I počekati.

Al' što je opet ovo?
Ja sam sad kao usred divna hrama
I nešto polumračna...
Mermera takvog ne vidjeh još nikad
Kô sad na svodu ove crkve divne:
Mermera plava s žilama od zlata.
I nu čarobna p'jeva... Orgulje su
Nekakve to, stogrle, glasovite!
Zelene vidim frule: tankovrhe
I zašiljene. Goleme su jedne

Sto biskupâ ga služi sred kada i korala,
Sto zlatnih bl'ješti mitrâ, stotinu pluvijala
Zelenih talasa se, satkanih sve do tla.
Tamjan se rud kovrči pod zapadnim oltarom
Na žeravniku zlatnom, dragocjenom, prastarom... –
– Al' recite mi pravo: čemu sva raskoš ta?

Dajte mi konak dugi, zaštitu pribjeglici!
Ja n'jesam Karlo care, ni Filip, ni Nemanja,
Ni nesretni despote;
Carski me mamurluci ne tište, na nevjeri,
Nit mi se kruna ote:
Drugi su moji jadi, drugi su, kaluđeri!

O neka oči moje, što gledahu požudno
Lomače div-tjelesa,
Vlastitom podžeženih, na vjetrovima, strašću
Pohote, srdžbe, b'jesa, –
Klupka junakâ, što se motaju nad propašću,

A druge sitne i tanane. Slaze
I uspinju se skladno po visini.

A nu! ja ležim negdje u visini
U sr'jedi crkve sjajne nauznak
U hladu tavna drva, bez života,
Nepomično i kao nikad tr'jezno.
Sve mi je kao da sam skoro umro...

Al' što to tako snažno vonja, jaki
Mirisi otkud oko glave moje?
Da n'jesam zar ja balzamiran već?!
Da n'jesam umro zar?
Umro sam, umro, istina je, ja!
Za vlastitu ja zadnji smrt doznajem!
Umro sam, umro u purpurnom Rujnu
Na nekoj l'jepoj gori. Moje t'jelo
Digoše snažne u visinu ruke
A to mi je op'jelo!

Tko sam ja bio? kažite mi, tko?
Koje sam vama dobro učinio?
– Al' što to nitko ne čuje me zar?
...Nije moguće, da sam bio car...
Da tko sam bio? Sjetit se ne mogu...
Ej, smrt je sanku rođena sestrica!
– Što rade još u hramu? je l' kraju već op'jelo?
Ja evo stojim jutro c'jelo
Na katafalku mrkom u sr'jedi samostana –
O zovnite mi igumana!
Ne! ne! ja stojim n'jemo i kao nikad tr'jezno...
Aj maknite se samo! Polako i oprezno
Nek krene jednom sprovod moj!
Oh hvala Bogu, da se jednom maklo!
Nad glavom čujem zelen pokrov moj
Gdje šušti. I kao kroz čisto staklo
Bistro sve vidim, razabirem sve.
Preda mnom evo otvara se špalir:
Pod sivom surkom crvena košulja...
Ja mora da sam bio rodoljub
I povrh toga ugledan kavalir...
Hm! čudno baš!... Al' ja se sjećam nešto...
Ahà, sad istom imam pojam čist:
Ja bijah alkimist!

U crnoj, tajnoj kuhinji,
Od'jeljen, u samoći,
Po propisu alkimije
Najviše o ponoći
Počela najrazličnija
Sastavljao sam ja.

U zdjelicam' po mjericam'
M'ješô sam noću i danju
Prošlost i krutu sadašnjost,
Zbilju i plinsku sanju,
Sebičnu onu kovinu
I meki kositer!

Kušo sam, istraživao
I prekapljivô vješto
Otrove, ocat, alkohol
I kao kisik nešto;
Sô gorkih suzâ i zvonku
Srećna smijeha kov.

Razbludih lica rumena
Ljubimcu Venerinom,*
Rastalih gvožđe, srebro, nad
Svom plamenom toplinom;
Al' na dnu svega uvijek
Nemirna živa bi.

Sok one grane zelene,
Što život produljuje
Junaku na smrt ranjenu,
Pjevaču, što boluje,
Iscjedih, da mi dobije
Lav životvornu moć.

I poznah gorsko bilje sve
I svih zbor sazvah zv'jezdâ,
Da pogledaju naklono
Vrh labuđega gn'jezda**
Migave noćne vračare:
I – nađoh željen kam!

* Bakar, jer je ova kovina, po nauci alkimista, stajala pod zaštitom i blagotvornim uplivom planeta Venere.

** U slikovitoj terminologiji alkimista označuje labud predzadnju operaciju preparacije mudračkog kamena.

O izmučena retorto!
Retorto izgorena!
Počini sada, smiri se:
Digla se zlatna pjena!
Ah i ti, i ti spaljeni
Crveni lonče moj!

Našo sam kamen mudrosti,
Našo sam kamen stari,
Našo sam, što su iskali
Pohlepni sveznadari;
I štogod njime dotakoh,
Zlatom se stvori sve!

Pozlatih ćorde herojâ
I đerdan s curskog vrata,
Ogrnuh divlje moje sne
U plašte od brokata,
Pozlatih – evo gledajte –
I samu crnu smrt!

– Al' što to bubanj u plač provaljuje
Turobno, kobno, ko iz duboka groba,
Spomene tužne budi, a sva mu se
Od boli burna biba utroba?
I flauta cvili? –
I jecaju tanjiri cinčani?
N'jesam li ja izveo zelen-lava?
Ja sam eliksir divni našô, znajte!
Ima li kakva himna *HEUREKA*?
To udarajte!

Niz gostarica grčkijeh,
U kojim' zlato trepti,
Hermetske na njim' pečate
Nać ćete, o adepti!
Ne mogu doseć profani
Traktat hrizopejski.

Rekoše mi: O ljekaru,
Što bolno zlato vida,
O hermetička proslavo,
O zdravo, kralju Mida!

Klanjamo ti se Arapčad
I cio s nama sv'jet.

– Al'... jao! ne spominjte mi
Nesretno ime moje:
Od tada hljeb ne okusih,
Nit vino znam već što je;
Zlaćane krinke cjelujem
I oklop grlim zlat;

Od živog daha od neba
D'jeli me dragocjena
Na usnam' mojim marama,
Sva zlatom izvezena:
Ko berecintskom heroju
Evo je meni mr'jet!

Teče li jošte Paktolos,
Zlatopralja rijeka?
Ima li spasa i meni,
Ima li meni l'jeka?
Ne će l' i mene izbavit
Veliki Jupiter?!

Ah!
Pustio nas je našim željam Bog...!
O natrag k njemu, dok nas traje još!
Već čujete l' me, moja braćo draga,
Vi pođite
Božijem Sinu,
Što sam bi hljebom i sam vinom bi –
Sađite k njemu: dolje, u sjenici,
Za klasjem ćete svilenim ga nać
I jagodama od baršuna.
I recite mu:

U gori klonu jedan junak mlad
Pod zlatom. Mre i evo posla nas
I moli te: ne krati mu, da smije
U tvoju r'jeku zlatni plivač sać.
On će dat suho zlatno srce svoje
Za vječni na dver tvoju dar,
U gori onaj zlatni kupalac!

Vlado Šprajcer, cand. iur.:

1903.—1913.

Ne znam, hoću li moći objektivno i sine ira et studio ocijeniti rad našeg društva. Odviše sam u njemu, u njemu živim, pišem gotovo, rekao bih, svoju historiju, pa će biti možda uljepšavanja, a možebit i pretjerivanja važnosti i uspjeha naše „Hrvatske“.

Jedan je samo fakat neoboriv, a to je, da istom osnutkom „Hrvatske“ započinje katolička akcija među našim đaštvom, a i u samom narodu. „Hrvatska“ je prvi i najstariji spomenik kat. preporoda u hrvatskim zemljama.

Zašto osnovaše naše sadanje starješine „Hrvatsku“? Tko se ne sjeća nekadanjeg stanja hrv. đaštva. U nižim razredima mehanizam u izvršivanju vjerskih dužnosti, u višim nehaj, a na univerzi preziranje vjere. To je kratka karakteristika ondašnje naše omladine na srednjim i visokim školama. Onda bijaše naprednjaštvo na vrhuncu svoga cvata. Većina univerzitetskog đaštva, a i dobar dio srednjoškolaca, bio je naprednjački, bio je antireligiozan, a ostali su bili indiferentni. Religioznost i katolicizam proglasiše neprijateljima kulture, a onoga, ko se je javno priznavao katolikom, duševno inferiornim.

U ovo doba diže se presvij. biskup Mahnić, te u filozofskom časopisu „Hrv. Straži“ poče braniti katolicizam, a gotovo u isto doba usta Ivo Butković, filozof u Beču, i osnova uz pripomoć još četvorice drugova hrv. kat. akad. društvo „Hrvatsku“. 12. svibnja 1903. bijaše ustanovna skupština u prostorijama bratskog slovenačkog društva „Danice“. Na toj skupštini govorio je sazivač i duša društva Butković o ciljevima i zadaći „Hrvatske“ i bi izabran njezinim prvim predsjednikom. Uopće listajući i pregledavajući povijest „Hrvatske“ vide se jasno 3 perioda: i to od osnutka do 1905./6. traje period Butkovića. On je, rekao bih, „Hrvatska“, a „Hrvatska“ je Butković. Jedini je on već onda bio na čistu, koja je svrha društvu, što treba raditi i kako ćemo doći do uspjeha.

20. svibnja bjehu pravila od namjesništva potvrđena, a 6. lipnja držala se prva redovita skupština. Zaključiše, da se izvjesi na tabli „Hrvatske“ poziv hrv. akademičarima, neka stupe u društvo, i ujedno najaviše svoj osnutak svim slavenskim i neslavenskim kat. društvima. Najavu primiše sva društva, osim „Zvonimira“, koji povrati najavu uz prilog Butkovićevog pisma, kojim najavljuje svoj istup iz „Zvonimira“ i uzroke istupu. Na skupštini 5./XI. 1903. raspravlja se, što će učiniti s onim proglasom, što ga izvjesiše na univerzi, a naše kolege Hrvati liberalci iskaljaše ga napisavši na njemu svu silu pogrdnih riječi. Zaključe da ga ostave, neka i strani svijet vidi njihovu liberalnost, toleranciju i kulturu.

Već onda radilo se, da osnujemo neki savez svih slavenskih katoličkih akademskih društava i na istoj sjednici prepušta se odboru, da povede pregovore te da stupimo u kartel sa svim kat. slav. udruženjima.

U to doba padaju one glasovite protuslavenske demonstracije. Naše je društvo i ako je bilo maleno, sudjelovalo aktivno u demonstracijama, pa je Butković bio zvan pred rektora, koji mu zaprijeti, da će kazniti njega i sve ostale zastupnike

slav. društava, ako bi se demonstracije ponovile. Butković mu odgovori, da on članovima može samo svjetovati, a ne zapovijedati.

Već među tako malenim brojem članova bilo je ljudi, koji su samo htjeli biti samo štafaža, i tu je opet Butković iznio maksimu našeg društva, jer veli, da nikog ne će siliti u „Hrvatsku“, ali tko stupi u nju, mora raditi, mora znati žrtvovati nešto svoga komoditeta.

Znamenita je bila skupština 28./II. 1904. Butković je govorio o potrebi organizacije čitavog hrv. đaštva, te misli, da bi najbolje propagirali naše ideje, ako bi priredili sastanak. Izabran bude Zagreb, ali čitav taj pokret pade u vodu, jer u Zagrebu u to doba ne bijaše ljudi, koji bi mogli tu namisao izvesti. U isto doba prekinuše svaki saobraćaj sa kat. njem. đacima radi događaja na univerzi.

Još je jedan važan momenat, taktički gotovo jedan od najvažnijih, a to je naš odnošaj prema političkim strankama. Butković je precizirao naše stanovište. Bila je na skupštini rasprava o političkim prilikama u Hrvatskoj i neki su predlagali, da pristanemo uz ljude kod „Hrvatstva“. Butković je izjavio, da našem društvu politika nije svrha, i u nj može svatko stupiti, bio on kojih političkih nazora, samo se ne smiju kulturni principi njegove stranke kositi sa kat. principima, a ni njegovi narodni s opće narodnim principima. Za općenito narodne stvari radit ćemo uvijek, ali nikad za interese bilo koje stranke. Najbolje se to vidi, što je kasnije poslan na uredništvo „Hrvatstva“ u Zagreb brzojav, kojim se pozdravlja skupština za financijalnu samostalnost Hrvatske.

11./XII. 1904. ustaje Butković i predlaže, da „Hrvatska“ istupi i književno pred javnost, te da izda jedan društveni almanak. Taj almanak izađe pod imenom „Nepredavana predavanja.“

Znamenito je nastojanje onih godina, da sva hrv. bečka društva stupe u „Zvonimir“ i time ga ojačaju i ožive. „Hrvatska“ nije htjela i izjavila je, da ne će nikako stupiti u „Zvonimir“ i time uništiti svoju vlastitu eksistenciju, a uostalom da ostaje u vezi sa „Zvonimirom“, u koliko se načelno ne križa naš zajednički rad s njima.

Kroz čitavu ovu prvu periodu vidi se jasno, da ima malo ljudi, koji shvatiše zamašitost i dalekosežnost pokreta, što ga „Hrvatska“ povede. Jedna ličnost sve to vodi, sve to radi. Sve je to djelo Ive Butkovića. Već u to doba misli on o izdavanju đačkoga lista. Čini mi se samo, kao da je sam osjećao i vidio, da je preslab, pa je čekao samo zgodan momenat, čekao još jednog pomagača, da započne novu epohu i novi rad u „Hrvatskoj“. Taj je čovjek bio Ljuba Marković. Dolaskom njegovim započinje novo doba napretka i širenja kat. ideje među đaštvom.

Odmah na prvoj skupštini 1905./6. predlaže Butković, da izdaju jedan časopis za hrv. kat. đaštvo. Prijedlog bi primljen i u odbor biše izabrani Ljuba Marković i Butković. Taj zajednički rad trajao je čitave četiri godine na procvat „Luči“ i sreću i napredak našeg pokreta. Već na slijedećoj skupštini ustaje Lj. Marković, koji bi izabran urednikom „Luči“ i javlja da je odaziv veoma dobar, a osobito da je suradnja veoma velika i živa. Ove godine ne bijaše samo uredništvo u Beču nego i uprava i sav taj ogromni posao savladaše njih dvojica, a često i sam Ljuba, kako se vidi iz jedne njegove tužbe na jednoj od slijedećih skupština. Ujedno bi odlučeno, da se i nadalje izdaje almanak, ali do toga ne dođe u ovo vrijeme.

18./II. 1906. zaključiše držati sastanak hrv. kat. nar. đaštva. Čitavu stvar preuzeše Hrvatskaši sami u svoje ruke, i sastanak se održa na Trsatu. Sastanak je bio prilično uspio i odonda datira naš poglaviti rad među hrv. đaštvom. Sastanku su prisustvovali i neki kolege iz Zagreba. Najljepši je uspjeh toga sastanka osnutak bratskog društva »Domagoja«. — 10./XI. 1906. bi osnovan Domagoj, a još 28./X. osnova se u »Hrvatskoj« poseban odbor za organizaciju i širenje naših ideja poglavito među srednjoškolcima. 15./XI. izdade »Hrvatska« zajedno sa »Domagojem«, premda je njegov predsjednik bio tome protivan, te sa svim zborovima duhovne mladeži u hrvatskim zemljama proglas, kojim poziva sav naš narod, da se klone liberalnih novina. Ove godine priredište hrv.-slov. sastanak u Zagrebu zajedno sa »Domagojem« i slovenačkim kat. akad. društvima.

Slijedeće godine dođe više članova u »Hrvatsku«. »Hrvatska« bude brojnija a rad intenzivniji. Osobita se briga posvećuje poučnim predavanjima. Naše organizacije napreduju, svuda se budi novi život. Luč napreduje i sadržinom i brojem pretplatnika. Ove godine dogodi se i emigracija sa hrv. sveučilišta u Zagrebu. Hrvatskaši primiše bratski prognanu braću Domagojce i s njima zajedno proslaviše petgodišnjicu svoga opstanka.

Te godine pokušaše, da ujedine sve slavensko đaštvo na bečkoj univerzi u t. zv. slavenskom komiteju, ali mi i Daničari moradosmo komite naskoro ostaviti i to radi Wahrmundove afere. Tako se razbi i ovaj pokušaj, da se slavensko đaštvo ujedini, i to sve radi intolerancije naših protivnika, koji i u jednom zajedničkom društvu ne mogu, a da ne vrijeđaju naša načela i naše osjećaje.

Neki od drugova htjedoše, da zajedno poradimo sa kat. Nijemcima radi događaja na insbručkoj univerzi, da budu kat. sveučilištarci ravnopravni. Većina se izjavi protiv toga. To je bila borba Nijemaca između sebe, tko će ostati u auli. Pristali smo jedino uz taj uvjet, ako opozovu onu svoju izjavu, u kojoj nas proglašuju samo gostima na bečkoj univerzi, te se obvežu, da će oni nas u sličnim zgodama podupirati, ako bi nas tko htio radi naših religijoznih načela baciti sa univerze; ali čitava stvar nije imala nikakova uspjeha. Društvo je zatim protestiralo kod rektora radi sistiranja predavanja, a preko jugoslavenskoga kluba kod ministra bogoštovlja i nastave.

Ponovno pokuša hrv. potporno društvo u Beču, da ujedini Hrvate akademičare. Sam »Zvonimir« bio je protiv toga, a mi smo pristali samo na prijedlog »Svačića«, da se osnuje jedan komite, gdje će biti osim predsjednika svih društava i dva zastupnika carevinskog vijeća te izaslanici potp. društva.

1908./9. osnova se »Slavenska liga katoličkih akademičara«. »Hrvatska« je sudjelovala aktivno kod osnutka. Tako provedoše upravo kat. akademičari u praksi naš zajednički slavenski rad, i tako stvorismo jednu veliku akademsku obitelj svih katoličkih Slavena.

Naš čitav pokret razmahao se u to vrijeme veoma snažno. Još prošle godine prijeđe velik dio dotadašnjeg našeg rada na »Domagoj«. Odsada ravna i brine se za organizaciju on. »Domagoj« je bliže domovini, lakše mu je provesti lično agitaciju i pohoditi osobno sve organizacije i propagandu praviti. Pošto sebi skinusmo ovaj teret s vrata ograničismo se poglavito na samonaobrazbu članova i uređivanje Luči. Koncem ove godine održa se veliki sastanak u Spljetu. Hrvatskaši nijesu htjeli ovakova sastanka u velikom stilu. Nama se je činio taj ogromni

napredak i porast naših organizacija prenaglim, da bi mogao biti solidan. Mi smo htjeli da priredimo jedan pouzdanički sastanak, na kome bi mi među sobom ispitali temelje naše i pripravili nove putove i kritički pregledali čitavu našu organizaciju. Većina đaštva odluči za Spljet, i mi moradosmo pristati.

Ovim završuje drugi period našeg rada. »Hrvatska« je učinila ono, što se držalo gotovo nemogućim. Osam članova i manje bijaše gotovo kroz čitavo vrijeme u »Hrvatskoj«. Neumorna radinost i čvrsta volja I. Butkovića i Ljube Marakovića izdade »Luč«, osnova organizacije, održa sastanak na Trsatu i pomože pri osnutku »Domagoja«. »Luč« se širi, naše ideje prodiru i osvajaju đaštvo. Iz srednjoškolskih redova rekrutiraju se novi borci. Muka uložena za organiziranje srednjoškolaca donosi stostruk plod, i naša akademska društva rastu.

Školskom godinom 1909./10. odlaze Butković i Lj. Maraković, i sada pada sav teret rada na leđa svih Hrvatskaša. Kako smo bili nenavikli, bijaše nam ispočetka teško. Bilo je i neke stagnacije, no brzo prebrodismo i to. Urednikom mjesto Ljube bi izabran Ferdo Galović, a druge godine I. Prstec; a onda prijeđe i »Luč« u Zagreb. Bijaše radi toga dosta nesporazumaka i konflikata s »Domagojem«. Mi bijasmo beati possidentes, nije nam se htjelo dati Luči iz naših ruku. Držali smo ujedno, da nije potrebno, da i Luč prijeđe u Zagreb, ta ne mora se gotovo sav duševni i literarni rad koncentrirati u Zagrebu. Treća nam briga bijaše, što smo se bojali, da ne će moći »Luč« biti tako neovisna, kao što je bila, dok je bilo uredništvo u Beču. Hvala Bogu, da se naše bojazni ne ispuniše.

Broj je članova u ovom zadnjem periodu rapidno rastao. U »Hrvatskoj« je vrvjelo kao u košnici. Hiljade ideja i predloga, novi ljudi svih političkih struja i programa, sa svih strana naše domovine. Sve to treba »Hrvatska« da uredi, da ih duševno ujedini, da uzmognemo kasnije u javnom životu zajednički raditi. Bilo je muke i nevolje, ali »Hrvatska« je pobijedila nad ljudima Hrvatskašima. Nove nam se zadaće i novi ciljevi pokazaše. Naš je pokret zahvatio snažno đaštvo, mi možemo mirne duše ustvrditi, da smo najorganizovanija grupa hrv. đaštva. Jedno nam je manjkalo, a to je rad u narodu. Osnovasmo socijalnu sekciju, da se preko godine teoretski naobrazujemo. Po pokrajinama osnovaše se prosvjetna društva: »Pavlinović« u Dalmaciji, »Dobrila« u Istri, a misao, da se osnuje slično društvo za Bosnu i Hercegovinu, niknu u »Hrvatskoj«, i bi osnovan »Martić«. U njima sada rade Hrvatskaši. Osnivaju omladinska društva, šire naše ideje u najšire mase narodne.

Dok je »Hrvatska« bila malena, nije mogla u Beču pokazati, da ona ima energije i volje za rad u narodu i u tuđini. Sad porastosmo i dadosmo se i na narodno-obrambeni rad. Zauzimanjem hrv. društva Prosvjete a Beču, a potporom »Hrv. Straže« iz Zagreba izdržaje »Hrvatska« hrvatsku školu u Beču i time nastoji, da djeca ne zaborave ni svoga jezika ni svoje domovine u tuđini. I u hrv. društvu »Prosvjeti« rade Hrvatskaši, te se već sada pripravljaju i čeliče za budući rad u narodu i s narodom.

Zauzimanjem i inicijativom naših članova Pintara i Vidušića postigosmo, da se je presvij. gosp. koadjutor Bauer zainteresovao i isposlovao nam da smo mi Hrvati dobili u Beču poput ostalih većih narodnosti svoju posebnu hrvatsku crkvu. Kad to postigosmo, ne ostavismo je praznu, već svake nedjelje uljepšavamo mi Hrvatskaši službu Božju pjevanjem u hrvatskom jeziku.

Još ću spomenuti jedno veliko poduzeće „Hrvatske“, a to je „Naše Kolo.“ „Hrvatska“ je uvidjela potrebu edicije, gdje bi mogli kat. mlađi književnici izdavati svoje radove. Dosada izdadosmo jednu svesku, u kojoj su zastupani gotovo svi naši mlađi književnici, koje je i onako gotovo sve naša „Luč“ odgojila. Za malo vremena izaći će i druga sveska, a kad bude zgodnije vrijeme, nastojat ćemo ovaj naš almanah pretvoriti u kat. književni list.

Evo vam povijesti naše malene i nekad prezrene „Hrvatske“. Božjom pomoći, a našim marom učinili smo, što smo ovako malobrojni mogli, za vjeru i za domovinu. Sve smo naše sile napregli, pa i ako nijesu veliki uspjesi sada, nadamo se, da će biti veći, kad budemo našu 25-godišnjicu slavili. Evo na koncu ove naše desetgodišnjice, ako i ne bismo mogli ni našto pokazati, ipak držim, da „Hrvatska“ može bar sa sv. Pavlom reći „Bonum certamen certavi“; a dao Bog, da kasnije naš narod rekne nama Hrvatskašima „Cursum consumavistis, fidem et patriam servavistis“.

J. Perković:

Pozdrav mojoj sreći.

Za kristal-čašu hvatam
Opojna punu žara
I dižem, dok mi desna
Ognjevit zapis stvara...

U zipci slatke majke
Čist seraf me cjelivô
U vedro čelo malo,
U bistro oko živo.

Ah ti bje. — I kô cjelov
Sa usta tvojih minu —
Ko biser kaplja drobna
U neznan ponor zginu..

Al osta slika tvoja
Sred grudi netaknute,
I za njom duh moj trgô,
Na neizvjesne pute...

Kraj ratišta sam prošo
Ko sjena neviđena,
Kud mrtvi borci leže
Ko trava pogažena.

Med njima barjak skršen
I trublje razbijene.
A gore nebo gluho
I zvijezde pogašene..

Tu shrvan kleknem u krv
Za pravdu prolivenu
Pa poljubim je svetu
Ko zlatnu uspomenu..

Al meni poć je dalje,
Kud tvrdi put me nosi,
Gdje srce počin sluti,
A smoren duh ga prosi.

U perivoj se spustim
Života. Cvijeće bajno
Oda sna tek se budi
I ljubi zoru tajno.

Nijem gledim ga u rosi,
Gdje razbludno se smije,
Tek jedan cvjetak snježni
Tu zgažen tužno — mrije.

Ne iskri rosa na njem,
Već suza teška spava,
Što anđelu se sruni
Sa svetog oka plava.

I duša mi se stresla,
Ko munja da ju takla,
I pobjegô sam smjesta
Ko kerub ispred pakla...

Po doli mrak se sklapa,
S daljine glazba zvoni,
I moje srce gori,
Njeg tajna čežnja goni.

Pred vrata banem zlatna,
Kud čarni zvuk me svede. —
Tu izabrani ljudi
Kraj zlatnih čaša sjede,

A nektar, što ih puni
I raskošno se pjeni,
Od svježe plamti krvi
I suza užarenih..

Ah stani! — Srce klone,
Al duh se naprijed vije
I krijepi me i diže
I tješi me i grije.

O naprijed! Naša zvijezda
Nad zlatno carstvo viri,
Gdje pravda žezlom kreće
I ljubav krila širi....

Na strmu goru stigoh
Ko zabludjela strijela,
Pa motrim, gdje sam — kamo? —
I žudim dana bijela..

Sviće. — Rađa se sunce
I zlati krše gole —
Malena crkva vrh njih,
Sirote u njoj mole.

Nedjelja dan je Božji,
S oltara zvonce zveči,
To Gospod — kažu — slazi,
Da svoje ljubi i liječi...

Ah lijeka tražim i ja
Kroz duge burne dane:
Za srce izvarano,
Za oči isplakane..

Svijetlo me obli rujno,
Na kamen klonem zdeni
I plakah valom vrućim
Ko davno izgubljeni...

Tad ko da zvuk srebreni
Kroz moje grudi prođe,
Razabrah tople riječi:
Ostani sa mnom ovdje...

— — — — — — — —

Za kristal — čašu hvatam
Opojna punu žara,
Gospod ju nali pića,
Što smjele vojske stvara.

I dižem je uz poklik:
O naprijed žedni i pali,
Novo nam nebo svanu
I novi idejali!

Z. Ljubičić Zahumski — „Iskra“:

Sa večernjeg šetališta.

Na zapadnome nebu rubin zadnji
u rosnu pregršt grabi noćca siva;
oblačić u zrak mirisni se diže
iz cvijeća hlapeć, što pod rosom sniva.

A šetalištem kroz kesténâ granje
kô zlatne baklje sv'jetnjaci već žmire;
u mirnoj vili pjev uz klavir bruji:
od čuvstva njedra trzajuć se šire . . .

Čuj — svila šušti; laganim se kretom
kô talas ziblju niz aleju ljudi,
od vrelog šapta usnica im zgara,
a obraz kao pûplje ruža rudi . . .

Oj reć bi to su lotosovi cv'jeci,
što plamene su ràspučili late . . .
Sve dalje idu ginući u mraku,
i zalud čekam, da se natrag vrate.

Moj duh, ah, strepi . . . Rasv'jetljena staza
gle, čini mi se, da je t'jek života,
a na njoj sv'jeće — našeg žića dani;
mrak — samrt, što nas u skut crni mota . . .

Nonca:

Na polasku.

(Iz ciklusa: „Moj dom“).

Došla je jesen, kad se rakija peče, momci žene i djevojke udaju, kad se čitav naš kraj ori od pjesme, veselja i smijeha, a mi već nekolike nedjelje tužni i neveseli. Prolazimo jedan kraj drugoga smrknuti bez ijedne riječi, na duše je naše palo nešto golemo i teško, ne govorimo ništa, na usnama se sledio gorak smijeh, baš kao da je zla godina ubila šljivike i zemlju našu siromašnu, što nas hrani. Znamo mi svi, što nam je, a ne smijemo da spomenemo, bojimo se, a ipak teško čekamo, da dođe ono, što doći mora, pa makar nam i srce puklo.

To nas čekanje umara i jede. Još samo da prođe ova noć, i sve je svršeno.

Niko od nas ne spava, u srcu nam je gorko, i ako je vani topla noć; svijetlo mjesečevo posulo sav kraj oko nas, vazduhom plovi miris zrelog voća i kasnog jesenjeg cvijeća.

Oni, što ne daju, da srca naša biju kao i prije, da misli naše budu vedre i svijetle, i radi kojih smo mi svi slomljeni i gotovo bolesni, obilaze selom. Čujemo njihovu pjesmu, pa nas ona ne veseli kô prije, jer ćutimo jasno, kako je u njoj nešto turobno, kako se ne vije u vis u one šume i planine, već plovi nad poljima ko dim za mutnih jesenjih dana. Sjećamo se, da je ovako isto zvonila pjesma najboljeg našeg momka Stipe Ivinog one večeri, prije nego što zbode

agu, pa ga žandari otjeraše u grad, i oko srca nam postaje sve tjesnije, a u duši sve plačnije . . . A oni idu — u vojsku.

Davno je već prestala njihova pjesma, mir se spustio, ne onaj mir, što blaži izmučena srca, već što ih muči nesnom i mislima. Ne možemo da spavamo prevrćemo se kroz noć po ležištu, izlazimo u svijetlo noći, mjeseca i zvijezda, a ne možemo da nađemo mir, jer je sutra onaj dan, koga se toliko bojimo, dan rastanka.

I prije smo sunca već svi na nogama, oblačimo se lagano i lijeno, misli nesnosne, i neprospavana noć vidi nam se na blijedim obrazima. Nijesmo samo mi ustali tako rano, i komšije i sve selo već se diglo. Čobani gone stoku na pašu, ni oni nijesu kô u druge dane obijesni i raspojasani, a i klepke udaraju promuklo, i one su zar ove noći popucale . . .

Idemo pred crkvu, na putu dostižemo druge ljude, a svi su baš kao i mi sumorni. Pozdravljamo se samo s njima, nijedna druga riječ ne prelazi naših drhtavih usnica. Pred crkvom je čitavo selo, i parok je izišao među nas. Stojimo nepomični kao stijena, damari nam biju ko čekići, a misô stala.

Na jednoj strani ču se plač, čujemo i znamo, da je ženski, za čas mu se odazva drugi i treći i četvrti, i zamalo jesenje vedro jutro zvoni od plača. Parok obilazi od jedne žene do druge, tješi ih kako zna, a mi svi vidimo, kako je skupio usne čudnovato, žestoko i, kako su mu oči vlažne.

Na crkvi je udarilo šest sati — nešto hladno ko led prošlo nam kroz sve tijelo, iz svih se prsa izvio uzdah, povik ili plač. Najbolje i najlakše bi nam bilo, da zaplačemo ko što plaču matere, sestre i ljube, a eto ne smijemo pa ne nesmijemo. Mutna oka gledamo, kako se prvi naši momci otimlju zadnjim zagrljajima i poljupcima, u grlu nam plač zastao, a suze se skamenile.

Ni ne ćutimo, kako prolazi vrijeme u ovoj šutnji našoj, što nas gore muči nego stotine suza. U zadnjim pozdravima, zagrljajima i poljupcima.

Ići se mora, daleko je do kasabe, a odanle još željeznicom u grad u tuđinu. Služit! Eh da, lako je nekomu i služit!

Na rastanku se još jedamput prosu pjesma, — hoće da bude vesela i obijesna.

Teško travi kuda vojska prođe
Hej, i regrutu kada istom dođe . . ,

a ne može, jer oko nas svuda jad i čemer, a u dušama našim crni oblaci jeda gorčine, što će svaki čas da se prolome.

Ćutimo u sebi, da onaj smijeh, što se sjaji na usnama naših momaka, nije iskren, vidimo, da ni umor, ni volja njihova, ni rakija ne može da sakrije ono, što osjećaju njihove duše. Najdraže bi im bilo, da zaplaču gorko i neveselo ko godina i da vrisnu onako, pa da u vrisku iskale ono srce, što im sprema jad i tugu, a ne smiju, žao im je majki, ljuba i sestara.

One jadne stale ko mrtve, niz blijede se obraze toče suze, jedna drugu stiže nevesela i gorka. Svaka žali nekoga: ili one, što sada idu, ili što su već u vojsci, ili što su odavno otišli, pa se nikako ne vratiše više; ili dođu kućama umorni i bolesni, da lagano umiru u svojoj domovini. Parok i stariji ljudi obilaze žene, tješe ih, da će i to proći, nijesu duge tri godine, i drugi su se vraćali kućama živi i zdravi, a i sami ne vjeruju nekako posvema u svoje riječi, pa im one

izlaze iz usta slabe i drhtave. Sve ono, što se kroz kroz nedjelje i duge mjesece sakrivalo među momcima i djevojkama i povjeravalo tihim noćima i lijepim sanjama, izlazi sada pred nas. Ni stid ni strah pred roditeljima i ogovaranjem ne može da zaustavi biserne suze, kad dragi polazi u mračnu, neizvjesnu tudinu, u onaj grad, gdje će biti najugledniji i uzrastom i — — — da, u onaj grad, gdje...

Već se jedamput mora ići, još zadnji poljubac, zadnji zagrljaj, i odlaze oni, dika našeg sela. Htjeli smo, da im kažemo zadnji zbogom, da ih utješimo, a ne smijemo, jer ćutimo, da je sa svakom našom riječi spojeno hiljade suza; već im na rastanku pružamo ruke bez ijedne riječi, ne gledamo im u oči, grizemo svoje usne i okrećemo se na stranu.

Parok neda ženskima, da idu s njima; što da im samo povećavaju jad, imaju ga i onako i sami dosta.

— — Gube nam se momci iz očiju, ne vidimo im obraza, ne će da se okrenu, i ako ih srce goni, pa da im vidimo suzne oči, samo se šareni peškiri spustili s glava i lepršе na prvim sunčanim zrakama. Oko nas svuda plač, a nama teško, što eto najbolji od svih nas već od par godina polaze u onu tuđinu, što je isisala i uvijek siše krv najboljim između najboljih. A u čiju korist?

Ne vidimo ih više, gubi se svijet i vraća se praznim, pustim kućama. Parok ulazi u svoj stan, na brcima mu se sjaje dvije suze, čiste a gorke, kao da je u njima jad i gorčina svih onih suza, što se već kroz tolike godine prolile, otkako nas bije svaki jad i muka.

Još samo gdjekad, kad puhne laki vjetar, zatrese granama i otkine po koji list, čujemo plačnu vrisku i:

Majko milena!
Tko će tebe, majko, hranit,
Kad ja moram cara branit.
Majko milena!

Nama oči i nehotice suze, nema nikoga više, da pred njime krijemo suze svoje, jer znamo da je to ropska i labuđa pjesma sreće i mladosti mnogoga od naših najboljih.

Mesopotamski:

Suzina oporuka.

Bože, od Tebe sam primila neumrlu dušu; vraćam je natrag u ruke, koje su je stvorile. Ja ćutim, koliko je blago bilo zatvoreno u mome slabom tijelu. Primi, Bože, ovo blago, koje sam nastojala za tebe sačuvati, makar se je za nj otimalo toliko neprijatelja mojih i tvojih.

Zemljo, crna majčice, tebi povraćam prah, koji si mi uzajmila za sagrađenje mojega tijela. Bila si škrta, dala si mi manje no si mogla i trebala, a ja ti vraćam sve.

Majko! Ali tebi ne mogu vratiti vrućih cjelova, kojima si me obasipala, dok sam bila još na tvojim grudima, i dok sam te se kao malo dijete čvrsto držala u tamnoj našoj sobici, i kad sam dolazila na ljetne praznike, i najposlije kad sam odlazila na učiteljsko mjesto, za koje se nije htio nitko drugi natjecati. Majko, nijedan od ovih cjelova ne ću ti moći vratiti, jer sam daleko od tebe. U našem domu laglje bih umrla, jer bih znala, da bi moje hladne usne posljednjiput ogrijao tvoj žarki poljubac... Majko, znam, što bi mi rekla za zadnju poruku: pozdravi ondje sestru Katicu. Hoću to i bez tvoje molbe. Naš mali anđelak sigurno će mi doći ususret.

Svojim drugama otkrivam tajnu, koju sam najbrižnije čuvala. To je moja bolest, koju sakrivam u grudima osam godina, punih patnja i tjeskoba. Druge moje smijale se i pjevale; i ja sam se s njima smijala i pjevala, ali kod njih je došlo veselje samo od sebe, dok bi koja nespretno bacila loptu ili kazala uspjelu dosjetku. Ja sam se smijala samo zato, da im svojom tugom ne budem nesnosna. Nijesam htjela izdati svoje neprospavane noći; brižno sam sakrivala svoje blijede ruke.

Pod konac nisam više marila za svoju najdražu umjetnost: slikanje. Nekad sam mislila, da ću s kistom u ruci umrijeti. Sada vidim, da je zdravlje najčvršći oslon umjetnosti, a umjetnost najživlji zahtjev zdravlja. Već dugo nisam ništa slikala. Posljednja mi je slika bila: Nevjesta, što sam je poklonila svojoj sestrici. Naslikala sam nevjestu zdrava lica, punih obraza. Sve sam izrazila na njoj, što sam najzdravijeg opazila na svojim drugama. Više ne znam što da slikam, a posve sam sigurna, da ne ću umrijeti s kistom u ruci.

Nadala sam se, da ću kao učiteljica najsavjesnije obavljati svoju službu, a sada moram trošiti dvije trećine svoga vremena samo na sebe, čuvajući si ovo malo života, što ga još imam. Moje male učenice ne znaju, što mi je. Ni njima se ne ću otkriti. Ja slutim, da će jako plakati, kad saznaju, da sam umrla. To bi mi bilo drago, jer ovu djecu zbilja volim. Njima nijesam zavidna za zdravlje, ko što sam bila svojim drugama. Mislim, da osim ove djece, moje majke i sestara ne će za mnom nitko plakati. Da, hoće i Radovan, kad se sjeti našeg rastanka, kad smo si kazali: hoćemo li se još kada vidjeti?

Moje druge ne će plakati za mnom. Znam, kako je to bilo još u školi. Kad je dobra naša saučenica Mira umrla, nijesmo plakale. Samo smo joj vijenac kupile s natpisom: Najboljoj saučenici Miri. Neke su natpisu prigovarale, jer da ima i boljih saučenica. Nadam se, da meni ne će vijenca kupiti. Bilo bi bolje, možda se ne bi mogle složiti u natpisu.

Ipak su mi moje druge bile dobre. Samo me boljelo, što sam im morala sakrivati ono, na što sam ja uvijek mislila.

One su ipak opazile, što je meni, a valjda su znale i više nego ja. Katkada bi me koja posve nenadano počela tješiti: kako krasno izgledaš! Meni je čudno bilo, zašto mi tako govore. Gotovo nikada nijesam čula, da bi sebi tako laskale druge, koje su bile kudikamo ljepše, punije i zdravije. Postajalo mi je sve jasnije, zašto me tako tješe. I sad sam sretnija, kad njih nemam, da me podsjete na moju bolest onim, čime bi me željele umiriti.

Otkad sam svršila škole, nije mi ništa bolje. Mislila sam, da će mi koristiti mnoge šetnje i seoski zrak, ali sam se u nadi prevarila. Sada mi je još gore.

Kad hoću udihnuti više zraka, moram se naprezati s mnogo boli i napora. Ono, što je drugima ugodno, mene boli. Drugi se šetnjama okrijepljuju, ja se umaram; zdravi se vesele proljeću i ljepoti, a mene i miris ljubica i lijepa pjesma zabrinjuje, jer je valjda zadnjiput što ih uživam!

To su tajne moje, što sam ih sakrivala i gradila se veselom i zdravom, želeći, da moju bol ne osjete barem drugi, kad je već ja podnosim.

Ova je tajna najveće blago moje, ako se veličina blaga mjeri po brizi čuvanja. Znam, da drugima ne će koristiti, ali ne bi mirna bila, da sam to žalosno blago zatajila i preko groba.

Zemaljskog blaga malo imam.

Pokućstvo i rubeninu ostavljam dobroj majci. Kad mi je slala, navlažila je sve suzama, a ja sam bila tako luda, da sam svoj miraz suzama htjela osušiti. Majci će to biti mila ostavština, jer je nakvašena njenim i mojim suzama.

Svoj maleni sat ostavljam prijatelju Radovanu iz susjednog sela za uspomenu našega drugovanja, — i dvije slike, za koje mi je on dao misao: »Na zaboravljenom grobu« i »Piće od zabića«. Umrijet ću s majčinim i njegovim imenom u ustima.

Odijelo i knjige ostavljam dobroj majci, neka ona te darove razdijeli mojim sestricama.

Novaca nemam, jer sve moram trošiti za hranu i ljekarije.

Ako ostane što nedignute plaće, to dajte za svete mise, za pokoj moje duše.

Zakopajte me uz mojeg dobrog oca, uz njega će mi biti ugodniji mir. Zasadite mi na grobu onakovo cvijeće, kakovo sam ja gojila na njegovom grobu. Dolazite često k meni, ja ću vas ondje uvijek čekati i slušati, što ćete mi pripovijedati o sestricama . . .

Po noći ću otići na večernjicu i gledati naš dom i zvati vas, da dođete k meni. A vi ostajte, jer je i kod vas lijepo, dok vas Bog sam ne pozove k meni. Ja ću sve vidjeti, što vi radite i mislite i želite. Ja ću vas uvijek gledati sa sjajne večernjice . . .

I k vama ću dolaziti. Ja ću uvijek biti uz vas . . .

Dobri će Bog skoro doći po mene. Primite posljednji pozdrav i cjelov i zbogom

od Suze.

VILIN-GAJ.

Viktor Opalin. — „Nada“:

Na plesu.

Vratio se kući sa nauka. Jednoga je dana pošao na zabavu. Mnogi su svrnuli oči na nj.

»Kako je lijep, fin i naobražen . . .« »Namješten je ovdje za profesora . . .« »Iz ustiju ko da mu teče med i mlijeko . . .« govorile su majke svojim kćerkama.

Bio je u društvu nekoliko gospojica. Zabavljao se s njima, tjerao ih u smijeh, a one su bile očarane njegovom milinom, divile se njegovoj naobraženosti.

. . . . Zajeknuli prvi zvuci valcera . . . On je postrance stajao sam i gledao u onu čas rjeđu čas gušću rpu plesača, gledao je usplamtjela lica i smješkao se.

»Vi ne plešete?« — upita ga jedna gospođa.

»Ne, milostiva, ja ne znam plesati.«

»Ne znate . . .?«

Njegov je ugled tamnio. Za par časaka znalo je desetak gospođa i gospojica, da on ne zna plesati. —

Dakle nije ni naobražen . . .

Bogoljub Belovan — „Nada“:

Beskrajna Čežnjo! . . .

Beskrajna Čežnjo! . . . — Ljubavi more,
U tvom se ruju kupati želim,
S Tobom se dizat traci ko zore,
Živjet u ružam' nikada svelim . . .

Beskrajna Čežnjo! Mistiko sanja
Najljepših boja . . . Dođi i dušu
Moju oživi . . . Svjetlosti danja,
Eteru duše, tjeraj mi tmušu! . . .

Beskrajna Čežnjo! . . . Beskrajna Silo,
Što no mi skupljaš niti života:
Misli i čuvstva . . . Srce Te snilo
Moje! . . . O Grade vječnih ljepota! . . .

Beskrajna Čežnjo! . . . Nebo i svijeti
Tebe su puni, prepuni! . . . Dođi,
Gospode! . . . Dođi! . . . Mene se sjeti,
Baščama pustim, Gospode, prođi! . . .

Beskrajna Čežnjo! . . . Snivani Maju,
Tebe si želim . . . Dođi, o Kruše
Mistični, slatki! . . . Pjevani Kraju
Ružični! . . . Dođi, Gospode duše! . . .

Sremac:

Iz mojega kraja.*

Veliko je danas veselje u krčmi čika Laze. Svira se tu, da se sve kuća trese. Hej, nije šala! Vratio se opet ciganin Mita u naše krajeve. Već eto skoro godina dana, otkako ga je nestalo, i već je svima bilo odlanulo, jer su mislili, da je i on već jednom naišo na pravog. Gospodari nijesu morali više sve po tri brave na

* Izrekli smo sud o ovoj crtici u 11.—12. broju ovogodišnje Luči, pa upozorujemo na nj naše čitatelje. Crticu donosimo u Luči samo radi živahnoga stila. Op. ur.

vratima hambara, staje, sušnice ili koje druge zgrade zaključavati, jer nije bilo cige Mite, da im pokrade meso, konje ili što drugo. Bogataši se gradski već potpuno slobodno vozili po poljima, išli na razne „ekskurzije“, da im malo „vreme prođe“, a i trgovci mnogo slobodnije disali. I s njima je Mita katkada znao dobro umastiti brke. Jednom riječi, svima je bilo odlanulo, jer je, kako su govorili, i na njih Bog „već jednom“ pogledô. Ali dosta su se i napatili, dok je ono Mita bio kod nas. Poznavalo ga je i svako ono seosko dijete. Svi su znali, da im on krade, ali mu nijesu mogli ništa, jer je, vele, u prijateljstvu sa svim žandarima, pa i sa samim „kaplarom Vasom.“ Kako su naši ljudi mislili o njemu, vidi se iz riječi jednoga seljaka, koji se ovako tužio predstojniku: „Znaš, gospodine, svaku noć ti on nešto ukrade; pa barem da onda ćuti i pobegne, da ga niko ne vidi; ali ne boji se on nikoga. Ide šorom, pa peva i vodi konje. Ja 'tedo, da iskočim pred njega, al' ko će vrag, kad drži pušku u ruki. Uf, kažem ti, gospodine, ne bi mi bilo tako žavo moji' konja, da ji je ukrô ko i drugi lopovi; al on mi ji je ispred nosa odveo. Ležo sam sâm glavom u štali, bio sam i budan, kad je došô, pa se ipak nije bojo. Još mi je reko, da se ne dižem, jer će me utoljati. Eh, bi li se ti, gospodine, digô. He-e-e ne, bi! Pa nisam ni ja od gvožđa. Ćutio sam, a on ji je odveo. Pa ni za njim nisam smio poći. Ne pomažu tu ni žandari, ljudi pod puškom, a šta onda ja mogu. Kažu, da su ga sutradan uvatili u drugom selu, a on nji sve lepo u bircuz i popiju aldumaš, a meni šipak. Nema tu ništa! Kako bi mi, prosti pavori, mogli s gospodom! Došli žandari i oterali me u našu buvaru, jer kažu, da sam ji prevario. A tako je bilo, i kad su ono Vlajkove konje pokrali. Žandari mu i pomogli ukrasti, pa onda zajedno piju aldumaš. Unišli žandari, već kasno uveče, u Vlajkovu sobu, pa oko Vlajka: Vlajko ovo, Vlajko ono. Eto smo čuli, da imaš osobitog vina, sad smo baš došli čak tamo od servijske strane. Umorni smo, brate, gladni, žedni, da pogineš, brate. 'Teli smo, da odemo k tom vašem Lazi, ali ima bućkuriš. Opet, velim, bolje, da tebi damo dve tri vorinte, nego njemu, pa ćemo se barem čestitog vina napiti.“ — Vlajko dakako, ko što bi i sâm uradio, kao pošten čovek iznese tamo pred nji', što bi i pred cara izn'o, da mu dođe. Dao im je sve onako, ko što se veli „na Božju veresiju“. Kako ne bi dao poštenim ljudima? Tà oni nam celo selo čuvaju. Ali kažem ti, da se baš „fajn nasosio.“ Dok su žandari pili, dotle je Mita odveo konje već Bog te pita kuda. E-e-e, Bože! Onaki vranci! Ne treba tu kandžije, nego samo sedneš i povikneš „halaj“, pa da prelete svet. Hiljadarku bi dao za nji'. A eto gle! Odoše, ko kad ji nije ni bilo.“

Sad znate, tko je Mita, znate, da je to konjokradica; a znao je on katkada i čim drugim omastiti brkove. Bio je poznat po svim okolišnim selima. Žandari su ga proganjali, ali bez uspjeha, a seljaci su mislili, da on sve žandare podmićuje, pa zato nijesu uvijek ni javljali, kad im je ukrao konje. Postalo im je to već obično, pa nijesu na njega ni mrzili, nego su se samo bojali i korili sebe, što nisu bolju bravu na vrata staje metnuli. Po svem Srijemu se pripovijedalo o njegovom silnom bogatstvu, što da drži u nekoj šumi, a tamo mu je, vele, i žena. Nosio se gospodski, puni mu su prsti zlatnog prstenja, na prsima mu se blistaju zlatni lanci. Ali pije ko Kraljević Marko, a uz to pjeva. baš onako po ciganski. Sam je znao govoriti o sebi svojim drugovima: „Hej, da ja zapevam onako od srca, mogli bi mi čak oni s onog kraja Srema rožiti.“

Uistinu je imô krasan glas. Kad zapjeva onu: „Po gradini mesečina sija meka“, misli čovjek, da leti u nebesa. Znao je on više put otići iz ovog kraja čak u Srbiju na dva, tri mjeseca; kaže, da su mu tamo drugi „pajdaši“.

— To su moji pravi pajdaši, a ne vi, crvi jedni! — vikao je više puta na svoje drugove — Vi ste mi samo sluge, a ne pajdaši — a oni su ga se bojali i samo mu se ponizno klanjali. Time je još više vjerovao u se i što je više osjećao svoju vlast nad njima, više je bjesnio. Znali su oni, kako će ga tada udobrovoljiti, pa bi samo jedan od njih zapjevao: „Po gradini..!

— Al, šta ti znaš, pile jedno? Zar i ti još znaš to pevati?! Šuti jer ću te sada „ucmekati,“ zgaziti kao onoga crva. Šuti jer...

Drugi bi čovjek mislio, pa mu je kraj života, kad bi Mita tako bjesnio ali oni su znali, pa mu je to naprotiv znak vrlo dobre volje, pa bi im zato odmah nestalo straha i pripravili bi se na pjevanje. Pjevao bi tada sve pjesme, što ih je znao i to tako lijepo, da — — — uostalom srijemski mu cigani nijesu ni deveto koljeno. Pjevao bi i pio do dvanaest sati noću, a poslije toga je najraspoloženiji da odvede čije lagane ždrjepčiće, pa da se s njima natječe u brzini preko ravnog Srijema.

— Ej duše mi, nema tuder taki' ždrebaca, ko tamo kod nas (bio je rodom iz Srbije,) Kad trčim, sve ji moram vući za sobom, ali kod nas! He-e-e! Samo se uvatim za ular, i za tren me odnesu preko sviju planina servijski'. —

Obično u svibnju, kada u Srijemu nastane vrućina, koja Miti osobito škodi, ode on k svojim „pajdašima“. Proživi ondje cijelo ljeto sve do novog srijemskog vina. Družina mu ostane ovdje, ali što je družina bez vođe? A ovaj put je bio ostao neobično dugo, čitavu jednu godinu, te su već mislili, da ga je nestalo s lica zemlje! Cijeloj je okolini odlanulo, pa i samom birtašu Lazi, premda se kaže, da birtaši uživaju u gostima!

Ali dogodilo se jednoga dana i najedamput se tresla sva Lazina birtija od buke i pjevanja. Seljaci su prolazili uz nju, i svaki bi i nehotice stiskao džep. — A sule ti, Sreto, a šta je to? upita jedan seljak svoga susjeda Sretu. —

— He-e, ne znam ja, koji se „andrak“ opet dovuko? Od sveg jutra tako.

— Da se nije Mita — — — —

— Ta idi, molim te, otkud bi se on sada vratio. Valda ne će dva put živeti?! Zar nisi čuo od Mihela*, da Bog daje samo pravednicima i po drugi put život? —

— Eh, a zar ti opet nisi čuo, kad su ono govorili, da svaki mora svoju dužnost činiti, pa će biti pravedan?

— Hm, dužnost, dužnost, ali to je opet nešto drugo.

— Ta kaki drugo! To je samo onako pogospodski rečeno mesto zanat. Vidi se da nisi bio soldat. Jest, zanat je to, zanat, moj Sreto, a Mita je baš onako, što se kaže „fajn“ vršio svoj zanat. —

— E, ako je tako, onda je verovatno. Što ćemo, šuti pa trpi. —

— A da šta ćeš? Silom ne možeš ništa. —

Tako su seljaci ne vjerujući sami sebi jedan drugoga uvjeravali i opet se od straha razuvjeravali; a što je istina, istina. Mita se vratio.

* Za Mihela kažu, da se povratio s onog svijeta i po drugi put počeo živjeti.

* * *

U krčmi Lazinoj sjedi on, mlad čovjek, visokih prsiju, prilično kratka vrata i jedra lica. Istina boja kože mu je onako pociganska, ali je ipak mnoga pjesma opjevala njegovu ljepotu. Kadkada mu se, kako već govori, zabijele zubi, koji su tim bjeliji, što se pokazuju ispod crnih osobito lijepo dotjeranih brkova. Odijelo mu je zelenkasto, te bi čovjek na prvi pogled rekao, da je to možda kakvi spahijski šumar; ali bi se prevario. To je naš Mita. Sjedi gologlav, a kosa mu je crna i kuštrava, što mu to više poljepšava crnomanjasto lice. Sjedi naslonivši lakat o stô, a glava mu je pala na ruku. Duboko se zamislio. Valjda mu je žao, što je tako „brzo“ ostavio svoje „pajdaše“. Svi šute, jer se nitko ne usuđuje, da ga pobuni. Najednom se on trže, kao iz sna.

— Lazo! —

— Čujem, gospodine! —

— Lazo! Lazo! —

Laza je već znao, šta je, pa se zato požuri napolje i za čas evo ga s najboljim šiljerom.

— To je malo, to je malo — poviče — evo viš — i uzme, nategne bocu te je isprazni. Brže, brže, Lazo! —

Laza se žurio i nosio vino, jer je znao, da ova ukoljica masno plaća, ali ipak bi radije, da mu Mita nije ni došao. Boji se i pogleda njegovog, a pogotovo od ovakovog glasa.

— Lazo! brže, brže! Šta se osvrćeš?

— Hej, viš! i baci mu banku pred noge. Laza se sagne i htjede je podignuti, ali Mita tako naglo skoči, da je Laza od straha sio na zemlju.

— Ha! ti, mrcino jedna! Ti valjda misliš, da sam ja nitkov. Nà — najedi se, pseto jedno! — i baci mu i drugu banku. Vi ste mi ljudi! Vi ste gadovi gladni. Samo da Vam je novaca. Evo vam! Ima barem toga zelja, — i baci mu još jednu.

— Da vi vidite moje pajdaše. To su vam ljudi. Nisu takve štrašivice, kaošto ste vi. Ali i znaju svoj zanat! U carevu riznicu su se kroz trostruku stražu uvukli, a piju ko pravi junaci, a ne ko babe, kao vi. — Pijte, da se naučite reda! Lazo! Prazno je. Pijte, formu vam cigansku! Eh, moji pajdaši! Kad zapevamo onu: „Siroče sam, siroče sam — Nigdi nikog nemam,“ pa da nas čuje sva Bosna i Hercegovina.

— Lazo!

— Čujem gospodine! —

— Odi ovamo bliže! Što se, more, bojiš? Nisam ja tako strašan, kao što se govori. —

— Ta ne bo — — — —

— Je l' Lazo! Valjda vi mislite, da ja trebam vaši' novaca? Ima u mene novaca, da bi vam mogo celo selo kupiti. Šta će meni vaši novci? A ne trebaju mi ni mačke (misli ždrijepce), ne će me, valaj, miševi pojesti. Mita 'oće da vam pokaže, kako ste prah pod njegovim nogama. Ja ću vas sve zgaziti, crvi jedni! Evo me! Valjda ste mislili, da je nestalo Mite! Nije valaj! Došo je opet, jer se zaželio vinca. Lazo, daj! Prazno je! Jesu l' još tu oni svirači? Dovedi ji' da mi se srce malo razigra. —

— Evo, evo odma'! Čuli su, da si došo gospodine, pa su došli —

— Unutra! Svirajte, formu vam cigansku! Svirajte bećarca, ali pravog sremskog. Nà! Evo, ali na jezik. — Svirač pruži jezik, a Mita mu metne forintaču.

— Iha, to valja! Lazo, donesi im najboljeg sremca, neka piju, Mita danas plaća! Branko! Ded zasviraj onu najlepšu, da malo pevam:

„Po gradini mesečina sija meka,
Moj me dragi u proseku vazda čeka,
Eh, a ja bolan ležim u vajatu
Pa ne mogu, da se javim zlatu —

— E-e-, ne znate vi sremski svirati, kao oni šabački. Nije to ništa! Sremski sviraj, ima u Mite banaka. Eh, Bože, kad ja i pajdaš Silko zapevamo! Uf! —

* * *

Cigani su sve žešće svirali, sve više pjevali, a Mita bi se čas skupio, zamislio a onda opet skočio, baco čaše, flaše sa stola, pio pjevao — — —

P. Senjić-Tvrtković:

Misô će doć.

Snmorno uzdiše noć, a bl'jedi osjeni šute,
osamom miriše sve, što patnički pojima žiće;
nebo u sanljive svoje bezlične svija se skute,
a gdjegdje sušnuvši krilom uzbuni usnulo ptiče
otajni mir.

Nikad još probdio noći osamne nemiran n'jesam,
nit mi je sunula mišlju požuda osamnih časa;
samo, kad ideja silna vine se s duše ko pjesan,
pritajim dašak trenutkom. Sada je mirno bez glasa
usnulo sve.

Čuo sam nevinu priču, kako se kradom u tami
svijaju jelama magle, jutrom da dižuć se suncu
uzdahne ljubavne nose, puzeć po prisojnoj strani,
negdje uz razbite krše, gdje no je bor na vrhuncu
osamljen, — tih.

I ja sam osamu zvao raskršjem od ideala
rastavljen gorskog od kraja o samne životne zbilje,
topla ko pamučna magla, kuda mi umorna pala
misao, puna vedrine, roneći dublje i dilje
žića u san.

Sumorno uzdiše noć, a bl'jedi osjeni šute,
osamom miriše sve. Bez požuda zurim kroz sanje; —
jedva kô micajem krila slûti se besv'jesne mute:
nešto kô besročna pjesma; šapuću zar obećanje:
„Misô će doć; —.

Doči će s bučnoga mora, uzvrela talasjem suza,
čuti ćeš uzdahe teške nenadno propalih nada;
doć će kô maglica laka, prisojem jutrom što puza,
don'jet će pozdrave ranâ ljubavi puna i sklada:
krvavi stih!"

SMOTRA.

Alojzij Res:

Skica najnovejšega slovenskega pesništva.

VI. Vojeslav Molè.

Molè je formalist: blesteči verzi, zveneči kot lepa godba, a nobena pesem ne seže do srca, nobena ne vzbudi sočutja v nas. Prečitaš pesem, naslajaš se na jeziku, a ko zapreš knjigo se ne moreš ubraniti čuta praznote, čuta nezadovoljnosti. Zdi se mi, kakor da bi najedel kdo sladkih potic, se jih prenajedel, da se mu slednjič — priskutijo.

V večini njegovih pesmi je disharmonija umetniškega stvarjenja samega in neenotnost življenjskega naziranja, tako, da so njegove pesmi polne melodije in ritma, a kakor lep okvir – brez podobe.

Po večletnem sotrudništvu pri „Ljubljanskem Zvonu" je izdal zbirko poezij: **„Ko so cvele rože"**[1], v kateri je z bolnečimi besedami začrtal svoj „Ideal":

Med marmornimi stenami te najdem mistične krasote
na Monsalvaču hrepenenja Parcival
v nezemskem carstvu solnčne Večnosti, rojene iz Lepote
te najdem, žitja mojega ti sveti Gral.

A ob ljubezni ga je pozabil, ljubezni, ki je postala skoraj edini predmet njegovim poezijam. Kljub temu je malo erotičnih pesmi iskrenih, čistih, vsaka morebitna lepa misel se potopi v morju mamečih fraz in besedi, ki so sicer lepe, a — pretirane. Naj citiram eno izmed najboljših:

TIHA PESEM.

Kot veter, ki gre skroz aleje
v rastoči zvezdnati večer,
skoz moje sanje pesem veje
in seje vanje srečo, mir.

Drhti o tihem hrepenènju,
ki ga rodila je bolest,
a ker hotelo je k življenju,
se vzpelo je do zvezdo, do zvezd...

Šumi o svetih rož škrlatu:
za goro daleč tam cveto,
kjer solnce je umrlo v zlatu
in v mrak zvonovi še pojo.

Šumi, šumi: Rožice male
pobožale so mi lasè
in srcu so ljubezen dale,
da o bridkosti nič ne ve...

Kot veter, ki gre skoz aleje
v rastoči zvezdnati večer,
skoz moje sanje pesem veje
in seje vanje srečo, mir...

[1] Založila Kleimmayer & Bramberg — Ljubljana.

V enem je Molè majstor: v opisanju narave, v slikanju njenih najintimnejših krasot. Na pr.:

NOČ.

Videl sem te: čez polja na črnem vihrala si konju,
mrak ti je bil ves obraz, mrak so ti bile oči.
Tiho, brez diha ležalo je polje, v polsnu trepetalo
gluho se zibal je les, v njivi še klas ni šumel.
Kjer je čez gore, gozdove lilo demanten smeh solnce,
konj se je ustavil tvoj, zrasel v višino brez mej.
In zašumela do nèba titanska tvoja so krila —
dnevni je kralj prebledel, zdrknil v brezdanji prepad.
Sedla na prestol si z zvezdami tkan in v žametne lasi
vplela polmesec si zlat — bisernobled diadem.
In zašumeli so lesi, vzdehtele so rože v vrtovih,
pesem zapel je zefir tvojih mamečih krasot.

In z morjem poje o „kraljevski bolesti, ki jo nosita v srcu svojem":

Skril sem v smeha rože jo plamteče
ki smaragdov mehki pajčolan.
Laž besede moje so iskreče,
laž nad tabo dihov rahlih san.

Da razgalim grudi ti drhteče
kak kristal v njih zakopan leži?
Ikarove solze hrepeneče
in Leandrovi opojni sni.

Toda prišlo je spoznanje:
In zdaj so dnovi ti za nami že, za nami
sezidali smo marmornat si zlat oltar,
razrušili smo v prah ga z lastnimi rokami,
ne verujemo zdaj več vanj nikdar, nikdar.

Tako zahrepeni po skali val v daljini,
ljubezen vso izlije v vjo in vse strasti —
in skala se zdrobi in potopi v globini,
raspršen val nad njo pokoplje vse moči.

In ko se je „zazrl v večerno roznokrvavečo stran", si je zaželel nazaj čisto otroško vero:

...in brez besed ti misli hrepenijo,
po veri, ki nazaj je ni in ni.

A zaman:

...In v vihri sem iskal te, pozabljenje
kot išče potnik v noči zvezd odsev,
kot išče cilja v solzah hrepenenje,
rojeno v biljnih dušah čistih dev.

A našel v njej sem mračen spev prokletja
in čul sem temno pesem o usodi
in videl solze sem bodočih dni.

A žali sem izvil se iz objetja,
zapel sem spev obupen o svobodi
in smehu — ki ga v dušo ni in ni.

In ob tem boju za srečo in smeh, ki jih v dušo ni in ni, se vrne h križu:

KRIŽ V POLJU.

Kjer v polju je drhtel blažeči mrak
in tiho tajno molil žitni val,
je truden potniku obstal koràk:
tam Ti si sam v skrivnostnem mraku stal.

In čul Te potnik je skroz šumni klas
uzrl je Tvoje veliko srcè,
uzrl je Tvoj usmiljeni obraz
in iz oči so lile mu solzè.

A dahnil si mu v dušo sen in zvezd.
In ko zavel je izza gore dan,
je ostal in šel v budečo se prelest.
In šel je pokoj z njim v poldnevno stran.

In skesano prizna:

Gledaj, človek sem in sem brezmejno kriv,
topi se, gine v blatu moja cesta
in greh sejal sem v brazde svojih njiv.

Toda le za hip. Zopet se pojavi v njem moderna frivolnost, da moli in kolne obenem:

A vem, da mrtev si in nerojèn,
da plameni v očêh Ti ne gorijo,
da Tvoj obraz je sen, opojen sen.

Razdvojen se vrne zopet k panteizmu, brez miru se naslaja sedaj le ob ljubezni, brez višjega poleta, brez življenjske moči.

Epilog.

Končal sem. Podal sem skico, kakor sem jo sam zamislil in začutil: nepopolno in pomanjkljivo. Orisati bi moral še svečenika Antona Medveda, ki je silna, izrazita pesnička individualnost, a zahteva zatò posebne, globoke študije, ne skice. Omeniti bi moral tudi Radivoja Peterlina — Petruško, katerega je izdala letos „Slov. Matica“, ki pa nima ničesar samoraslega, kar bi ga dvignilo nad navadnim nivojem.

Še imamo talentov, in s ponosom lahko povem, da so najnadarjenejši izšli iz mlajše katoliške generacije: oba „Zarjana“: Josip Lovrenčič in Vekoslav Remec, potem Bogumil Gorenjko (ki se je pa žalibog izgubil v prazno besedičenje), France Bevk in Narte Velikonja. Vsi so sotrudniki „Dom in Sveta“

Od vseh teh pa pričakujemo po prvih cvetih še življenjskega — sadu. Naj bi nas up ne varal!

P. G.:

Desetgodišnjica našega literarnoga pokreta.

Na socijalnom polju možemo se pohvaliti dosta velikim uspjesima. Imamo omladinska društva i „Mladost“, imamo prilično dobrih socijologa i „Riječke Novine“. Ali naše literarno stanje nije baš najpovoljnije.

Gojila se dosada u našim redovima većinom lirika. Koliko se u ovaj mah osjećam, izdali su po jednu zbirku pjesama ovi naši ljudi: Spiridion Petranović, o. Branko Škarica, o. B. Markušić, o. Bono Zec, Josip Hajduković, Izidor Poljak, Dragan Dujmušić, fra. A. Matutinović i fra. Nedjeljko Dugonjić. Po dvije smo zbirke dobili od Gavre Kostelnika i Milana Pavelića. Dakle kvantitativno velik broj proizvoda. I da je samo polovina od toga vrijedna, imali bismo danas bogatu bibliografiju. Ovako pak osim Škarice, Poljaka i Pavelića nije se nitko podigao ni do visine srednjega umjetnika. Ne ću reći, da i u ostalih nije bilo pjesničkoga dara. Ali je taj dar ostao sasvim neiškolan i nerazvijen. Poglavita krivnja bit će u tom, što nijesmo imali katol. beletrističkoga lista, koji bi štampao samo uspjele stvari i koji bi se specijalno bavio kritikom. A ni drugi naši časopisi nijesu imali stalnih rubrika za ocjenjivanje. Recenzenti, u koliko ih je bilo, obično nijesu imali pred očima velikoga cilja, pak su hvalili mnogo puta i neuspjelosti. Umjesto da im svaka riječ bude plod duga razmišljanja, da ima sadržaja i da tako imponira i čitaocima i autoru ocijenjena djela, oni su se obično zadovoljili time, da iznesu sadržaj i da djelo pohvale. Zato je pjesnicima bilo dosta, da pjevaju za čitatelje ovoga ili onoga lista. Nijesu se mogli uzdići do nešto višega stanovišta, jer se to od njih nije ni tražilo. Najbližoj se okolini njihove pjesme sviđale, ta je okolina imala za njih možda samo pohvale i time je upravo sprječavala njihov daljni razvitak.

Ovakva metoda ne valja. Treba pjesnika potisnuti u širi život, treba primijeniti na nj strože mjerilo. On mora govoriti što većem broju inteligentne publike. Neka vidi pred

sobom lica gramatičara, estetičara, filozofa, humorista i karikaturista. Neka misli i na one ljude, koji njegova djela čitaju sa skepsom, bez apriornoga oduševljenja, i onda će se čutjeti odgovornim za svaki oblik, svaku rečenicu i svako čuvstvo. Slabića će ovakovo osjećanje odgovornosti ubiti, ali jak individuum skršit će sve zapreke i uzvinut će se do takve duševne jakosti, te će svoja raspoloženja i ideje sugerirati i onima, koji njegov rad kritički promatraju.

Više umjetničkih pretenzija nego u prije spomenutim zbirkama bijaše u Luči. Ljubomir Maraković zainteresovao je svojim razmatranjima velik broj mladeži za literarno pitanje. Luč je doskora upravo procvala od betrističke suradnje. Bilo je tu upravo krasnih pjesama, pripovijesti i crtica.

Svi se još sjećamo „Labuđeg pjeva“ i drugih radnja Zvonimira Švrljuge (Z. Šestilovački, Zvona Zvone). Ali taj je čovjek sada izraziti naprednjak. — S oduševljenjem smo čitali „Staricu“ i „Barbu Matu“ od Brna-Balskoga. I on je za nas izgubljen. — Đuro Jonke izašao je na glas osobito svojim ciklusom „Pred slikom Blažene djevice“, u kojem smo čitali i ove stihove:

„Prohujala ljeta. Seoska crkva
I Djeve slika u crkvici sveta
Ko spomen slatki u srcu mi živu,
Kog izbrisat ne će tisuću ljeta.“

No doskora je i on zaboravio na svoje riječi pa je nedavno u „Mladoj Hrvatskoj“ objelodanio tako razbludnu fantaziju, kakovom se ne može jamačno pohvaliti ni „Savremenik“. — I Ladislav Pavić („Hrv. Gondže“) i Slavko Kolar, koji su također pokazivali dosta talenta, nijesu ustrajali u našim redovima. Dodajte k tomu, da nam je smrt ugrabila Matiju Pavličića, a T. Dravski je prestao pisati pripovijesti, pa će vam naše literarno stanje biti još jasnije. Od prvih beletrista i pjesnika Luči ostadoše uz nas jošte Lj. Maraković, F. Galović, Đuro Vilović, Lovre Katić, Jakov Cecinović, o. A. Čičić, Zlatko Milovan, Marijan Regis i J. Perković. No mi ipak ne sumjamo u konačni svoj uspjeh. Što je otpalo, otpalo je, a mi treba da uz one koji nam ostadoše vjerni, savjesno odgajamo novu generaciju literata.

Stupajući u drugo desetgodište književnoga rada treba da što bolje zaštitimo naše ljude proti onim štetnim utjecajima, koji nam dosada oteše ovolik broj najdarovitijih ljudi. Koliko ima krivnje na nama, to neka razmisle osobito naši „negativni“. Ali je našim nedaćama ipak u glavnom krivo današnje društvo. Moderni je svijet postao prema našim idejama i odviše otporan. Naprednjacima je dosta da samo čitaju svoje novine, pa se već mogu uspješno boriti protiv nas. Njihove su ideje kao i moda: primati ih može svatko, odgovarati za njih ne mora nitko nikomu. Naprotiv inteligentan katolik mora gotovo krvavim znojem pribavljati svojim idejama pravo na opstanak. Osjećamo to osobito u znanstvenom socijalnom i beletrističnom radu. Svagdje se katolicizam smatra nekako, štono vele Nijemci, vogelfrei, pak se i najgora protuha može nabaciti na nj blatom. Zato tko između naših ljudi hoće da štogod postigne, mora neobično mnogo raditi.

Osobito bi pjesnici morali da shvate duh, koji današnjim svijetom vlada, morali bi da se užive u dušu pravoga katolika i da onda njihove riječi budu lijek našim sumnjama, odgovor našim pitanjima i naslućivanjima, potvrda našim nadama i vjerovanju. Neka proniknu u pojedine povijesne epohe, koje su bile sasvim kršćanske, neka se upoznaju s veličajnom katoličkom literaturom svih vremena i naroda. Onda će drugo naše desetgodište biti kud i kamo uspješnije, i hrvatskom će literaturom zavladati onaj duh, što ga je navijestio dr. Maraković u svom „Novom Životu“ i T. Dravski u brošuri „Za preporod beletristike.“

Kolo hrvatskih književnika.

15. svibnja o. g. osnovano je u Zagrebu društvo gornjega imena. Društvu je svrha, da na kršćanskim i nacijonalnim principima stvara literaturu, koja će biti dostojna tradicije hrvatskoga naroda. „Kolo“ će izdavati naskoro svoja izdanja i literarni list. Odbor sačinjavaju ovi ljudi:

Predsjednik: Dr. Đuro Arnold; I. potpredsjednik dr. Velimir Deželić; II. potpredsjednik dr. Svetozar Ritig; blagajnik Nikola Maraković; tajnik dr. Rudolf Horvat; tajnički zamjenik

Petar Grgec; odbornici: Marija Jambrišak, Emilij pl. Laszowski, dr. Stjepan Markulin, Marko Peroš, Ferdo Rožić, Kerubin Šegvić i Stjepan Širola.

Time što imade u odboru i naših mlađih ljudi, nije rečeno, da je to sasvim onakovo društvo, o kakovom smo mi govorili na lanjskom ljubljanskom sastanku. Ipak je većina ljudi u njem čisto naša. U ostalom govorit ćemo pobliže o našem držanju prema „Kolu hrv. književnika“ na ovogodišnjem pouzdaničkom ili kojem drugom sastanku.

Mesop:

Uskrsna pjesma: „Kristuš je gore vstal“.

Prije nekog vremena priredio je glazbeni klub „Lisinski“ zagrebačkom općinstvu duhovni koncert. Jedna između najinteresantnijih točaka koncerta bila je svakako stara hrvatska uskrsna pjesma: „Kristuš je gore vstal“. Općinstvo je tražilo, da se pjesma ponovi i opetovano ju je nagradilo simpatičnim pljeskom. Ima dakle ova kratka i jednostavna pjesma u sebi nešto, česa druge nemaju, ma da su i veće i zakučastije i naoko s više glazbenog sadržaja.

Prviput se u nas nalazi ova pjesma štampana u knjizi „Cithara octochorda“, što je izašla u Zagrebu g. 1757. u koralnim notama s kajkavskim riječima. Donijet ću joj transkripciju u modernim notama:

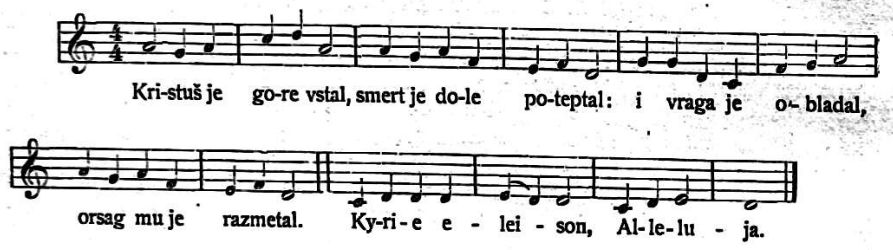

Koralne su note u „Citari“ sve jednakog oblika, a prema tomu naoko i jednakoga trajanja. No tome nije tako. Kao što u koralu rimskom zavisi trajanje nota mnogo od teksta (nauku onih, koji uče, da sve note jednako traju, u novije vrijeme neki stručnjaci pobijaju, učeći, da i tekst odlučuje o duljini pojedinih jednakih nota), tako je i u ovim pjesmama u „Citari“. A to zato, jer redaktori ove pjesmarice nijesu nastojali izraziti ritam pjesme, već samo melodičke intervale. To danas nama vrlo smeta kod transkripcije ovih pjesama, jer je nestalo tradicije, kaki je bio ritam pojedinih pjesama. Budući da se i ova pjesma u nas gotovo nigdje više ne pjeva (znamo i krivce tomu!), morali smo ritam odrediti prema tekstu pjesme i prema općenitim glazbenim pravilima.

Ritam je interesantan — osobito u mjerama: drugoj, četvrtoj, šestoj, osmoj; a napose u jedanaestoj, gdje se prvi dio mjere dijeli na dva dijela, što je osebina slavenske glazbe, a ne drugi dio mjere (njemački način!).

Sličan ritam konstruirao je i Vjenceslav Novak u svojoj pjesmarici: „Starohrvatske crkvene pjesme“. Ove redakcije držali su se sastavljači „Hrvatskih korala“, u kojima je Novakov ritam unesen bez promjene. Razlika nije velika među nijednom redakcijom. Tko bi uspoređivao sve tri spomenute, konstatirao bi gotovo identičnost. Razlika je u prvom taktu: u kajkavskom se radi teksta prva slovka drži dva udarca, a u štokavskom je (Novak i H. Korali) — opet radi teksta ta polunota razdijeljena!

Pjesma je interesantna radi svoje starine i radi historije.

Starina se vidi iz same pjesme po tom, što je pisana u starom crkvenom glazbenom načinu, koji se zove tonus primus (ili dorski način; karakteristike su dorskog načina ove: ljestvica ide od *d-d*, melodija modulira ili u *f-dur*, ili u *d-mol*, ili u *a-mol* ili u *c-dur*, i još neke karakterističke melodičke kretnje. U našoj pjesmi nalaze se gotovo sve te osebine!).

I historija je ove pjesme zanimljiva.

Kako je došla u „Citaru“, to je teško reći sa sigurnošću. Bit će da je došla kao i većina drugih pjesama. Urednici ove pjesmarice pokupili su pjesme iz naroda i izdali ih. Živjela je već dakle u narodu. A u naš je narod došla kao i u sve gotovo evropske krajeve putem crkve. Možemo dakle sigurni biti, da je u g. 1757. ova pjesma živjela u hrvatskom narodu, no da to nije početak njezinog života u nas, dokazom je, što se od njemačke redakcije razlikuje s mnogo varijanata. A znatnije varijante, pogotovu karakteristične, može pjesma zadobiti samo u narodu. Evo kako donosi ovu pjesmu njemački glazbenik J. S. Bach (g. 1653.—1750.) u jednoj svojoj kantati (Erfreuet euch, ihr Herzen!):*

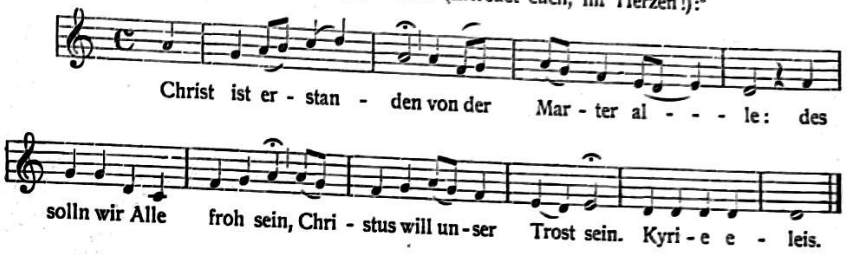

Bach u toj svojoj kantati obrađuje tri kitice, upotrebljavajući u svakoj posebnu kontrapunktičku udezbu, ne dirajući u glavnom u melodiju izuzevši treću kiticu, u kojoj je učinio melodiju još energičnijom upotrebivši u početku krepče intervale!

Ova pjesma štampana je u Bachovoj knjizi: Choralgesänge (Peters Ed. N. 22.) pod br. 171. sa oznakom: Handschriftl. aus dem 15. Jahrh. — Um 1200 bekannt. — Poznata je dakle već u 12. vijeku, i to kako pokazuju istraživanja — ne samo u Njemačkoj, već u cijeloj srednjoj Evropi.

Istu sam pjesmu našao u knjizi „Crikveni jačkar“, što su je izdala dva učitelja u Győru za đursku dijecezu g. 1901. na str. 135. I u ovoj je pjesmarici ta pjesma u posebnoj redakciji. Ta je redakcija pogrješna i baš zato interesantna, jer se dade izvesti iz nje dokaz za moju gornju tvrdnju.

Evo te pjesme:

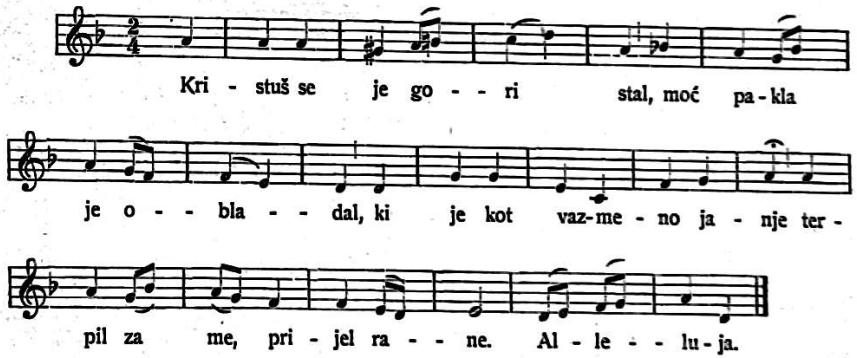

Pjesme, koje pjeva puk, vrlo je teško ritmizovati. Redaktori su ove pjesmarice sigurno htjeli uvrstiti u svoju knjigu ovu pjesmu, koja se u narodu pjeva bez dvojbe u korektnom ritmu. No svoju zadaću nijesu riješili sretno. Jasno se naime vidi, da je tekst pjesme pretežno u trohejskom ritmu (što se lijepo vidi iz dalnjih kitica; treća glasi: Tužne pelja uznike — v radost nebeske dike, — ku je v vertu otac Adam — zgubil sebi, nam sirotam!) a melodija je strpana u jampski! Ovu pogrješku rado čine mnogi (pogotovu nevješti) melografi. Držim dakle, da je hrvatski narod oko Győra ovu pjesmu pjevao kako treba s obzirom na ritam, no redaktorima nije uspjelo taj ritam odgonenuti i fiksirati. Iz ove nestal-

* Transponirana za glas niže, da bude uspoređivanje laglje.

nosti priopćenog ritma zaključujem, da ova pjesma nije uzeta iz pisanog izvornika već iz živog, iz usta narodnih. Ova dakle pjesma živi u narodu oko Györa. Nemam pri ruci dovoljno pjesmarica drugih naroda, iz kojih bi mi možda laglje bilo prikazati, kako je ta pjesma doista stara, i kako je bila rašírena kod mnogih naroda srednje Evrope.

Činjenica, da je ova pjesma građena u dorskom načinu, podaje joj novu zanimljivost. U spomenutom jačkaru shvaćen je način ove pjesme kao *d-mol* (radi toga nalazi se u početku i premjestilica hes, a tijekom cijele pratnje prehodnica cis). To joj dakako oduzima uvelike biljeg starine i energičnosti. To je opet dokaz, da je pjesma uzeta iz naroda a ne iz knjige, jer u knjigama je štampana redovito u dorskom načinu; a s druge strane glazbenici, koji nijesu proučili staru crkvenu glazbu, redovito na sličan način manipuliraju s pjesmama u starim načinima — pretvaraju ih jednostavno u dur ili mol!

Pjesma je dakle ova djelo mnogih stoljeća i mnogih naroda, dok je došla do nas u ovoj formi. A djelo, kod kojega sudjeluje toliko sila i tako dugo vrijeme — jamačno je savršeno. I zato nije čudo, da je inteligentna zagrebačka publika to djelo tako lijepo honorirala. Iz ove činjenice jasno se vidi, da može nešto biti velika umjetnina, makar je u sebi stvar malena i na prvi pogled neznatna.

Petar Grgec:

Naši „Salezijevci" i „Jeronimovci".

Pod gornjim naslovom piše vlč. g. Matija Manjarić u Vrhbosni već evo drugu godinu negativne kritike o nekim pojavama u hrvatskoj katoličkoj štampi. U novije vrijeme osvrnuo se on i na neke suradnike Luči, pak i njih ubraja među salezijevce. A biti salezijevac u smislu vlč. g. Manjarića nije baš osobita čast. Salezijevac ispričava ili prešućuje književne grijehe svoga protivnika, a time približava i sprijateljuje katoličku publiku s nekatoličkim piscima. Salezijevština, kako ju vlč. g. Manjarić tumači, može se punim pravom nazvati grijehom protiv katolicizma, grijehom protiv naših protivnika i ujedno prelaznim oblikom k liberalizmu. Treba dakle ozbiljno ispitati savjest, da li se ta zaraza nalazi u nas ondje, gdje ju vidi Vrhbosnin pisac.* Na prvi mah izgleda doista, da je njegovo razlaganje svagdje ispravno, ali pomnijom analizom naći ćemo, da on imade i krivih zaključaka.

Prvo njegovo razmatranje u ovogodišnjoj „Vrhbosni" imade naslov: „Dr. Lj. Maraković protiv „negativne" ili „etičke" kritike". Iz ovoga bi se moralo zaključivati, da dr. Maraković istovjetuje etičku i negativnu kritiku. A toga on nigdje ne čini. Iz one njegove rasprave, koja je izašla u „Hrv. Straži", i na koju se poziva vlč. g. Manjarić, vidi se jasno, da on razlikuje ponajprije etičku i estetsku kritiku, a jedna i druga vrsta može biti opet ili negativna ili pozitivna ili stvaralačka. Vrhbosnin je dakle pisac već u osnovnoj tezi učinio jedan logički skok, kad je istovjetovao ono, što dr. Maraković ne istovjetuje. One etičke kritike u „Hrv. Straži" bile su doduše i negativne, ali se ne može nipošto reći, da su bile etičke ili negativne.

No dr. Maraković nije ni protiv etičke ni protiv negativne kritike. Biti protiv neke stvari znači tu stvar osuđivati i poricati joj pravo na opstanak. A dr. Maraković naglašuje izričito, da se ni etička ni negativna kritika ne smiju isključivati iz književnosti. On samo polazi s toga stanovišta, da su to pojedini dijelovi kritike i zato treba da se međusobno popunjuju. Navest ću jednu poredbu, da bolje istaknem pogrješku u zaključivanju vlč. g. Manjarića. Hrvati imadu samo jedan dijelak slobode. Ali mi nismo zadovoljni time, mi hoćemo nešto više. Zar se dakle iz našega nezadovoljstva dade zaključivati, da smo mi protiv onoga dijelka slobode, što smo ga dosada sačuvali? Isto tako ne može nitko prigovoriti dru. Marakoviću, što on uz etičku kritiku traži i estetsku, a uz negativnu ujedno i pozitivnu i stvaralačku.

Negativnu etičku kritiku, na koju se „Hrv. Straža" bila ograničila u praksi, naziva dr. Maraković nepotpunom i jednostranom. Nepotpunom je drži i vlč. g. Manjarić, ali ne priznaje, da bi bila jednostrana (Vrhbosna XXVII., 6—7, 91. str.). On veli: „Jednostrana bi bila kritika Stražina onda, kad bi ona navela neke razloge, koji govore za to, da su kritizovana djela neistinita, nelijepa, a zatajila druge razloge, koji bi dokazali, da to ne stoji, nego da su ta djela faktično istinita i lijepa". No mislim, da se jednostranost ne mora baš ovako tumačiti. Jednostrana kritika jest naprosto ona kritika, koja promatra neko djelo samo s jedne strane. A budući da je „Hrv. Straža" promatrala naše pisce većinom s etičke strane, to se i njezin način kritizovanja može nazvati jednostranim.

* Citate sam podvukao ja. Op. p.

Ako vlč. g. Manjarić misli, da je s etičkom stranom riješena i estetska, onda se jako vara. Kad bi tako bilo, onda bi svako djelo, koje je etički dobro, bilo eo ipso umjetnina. Time bi pak nestalo razlike između proze i poezije. Etika i estetika ne smiju se u lijepoj knjizi nikada istovjetovati. Zadaća je estetike da kod umjetnika ispita narav njegova umjetničkoga stvaranja, a kod čitatelja ili uopće uživaoca da odredi narav užitka, što ga u njemu pobuđuje umjetnikovo djelo. I etika se bavi istim ovim stvarima, ali na sasvim drukčiji način od estetike. Dok estetika ispituje stupanj umjetnikove darovitosti, duševni proces kod stvaranja njegovih djela i napokon duševni užitak, kojim ta djela rađaju u čitatelju, gledatelju ili slušatelju: dotle etika određuje moralnu vrijednost umjetnikove djelatnosti, odnosno dopuštenost ili nedopuštenost estetskoga užitka. Može neko djelo s estetske strane biti savršeno, ali s moralne loše, a isto tako s moralne dobro, a s estetske sasvim nesavršeno. Umjetnički dar sam po sebi nije nešto etički dobro, on postaje dobar ili zao prema tomu, kakovoj svrsi služi. Kao što se vještina sticanja novaca može prometnuti u dobročinstvo ili lihvarstvo, tako može i umjetnik da bude u svom umjetničkom djelovanju plemenit čovjek ili nitkov. Ni umjetnina nije sama po sebi nekakva etička vrijednost, jer ima umjetnina, koje moramo nazvati svinjarijama. A takove umjetnine ne osuđuje estetika nego etika. S estetske strane ne možemo primjerice prigovoriti Meštroviću, ali možemo i moramo s etičke.

Moderniști naučavaju apsolutnu slobodu stvaranja, jer misle, da samo estetika imade pravo odlučivati o vrijednosti ili nevrijednosti književnih djela. Ovakovo bi stanovište bilo za nas gotova propast. Prava katolička kritika mora ocjenjivati uvijek zajedno etičku i estetsku stranu umjetnine. Koje je djelo etički loše, tu moramo kategorički reći: non licet, pa makar estetska strana bila ne znam kako sjajna. Isto tako ima estetika pravo, da osudi ono djelo, koje je etički dobro, ali estetski nevrijedno. (Primjer kod fra K. Jukića, A. Matutinovića i nekih drugih hrv. katoličkih pjesnika). Kritika smije da bezuvjetno hvali samo ona djela, koja su etički i estetički na doličnoj visini, a inače mora osuđivati i etičke i estetičke nedostatke.

Premda nam idealom može biti jedino potpuna kritika, ipak tim nije rečeno, da i jednostrana nema svoje vrijednosti. Vrijednost jednostrane kritike ovisi o tom, koja se strana umjetnine kritizuje. Češće puta možemo ocijeniti samo jednu stranu i dalje ne treba da idemo, jer je ta strana tako važna, te već sama po sebi ima pravo, da odredi naše držanje prema umjetnini. Rekne li na priliku etika za koje književno djelo, da je nevrijedno, i to tako nevrijedno, da ga uopće ne smijemo čitati, onda se na njegovu formu ne treba ni najmanje osvrtati, osim ako ga s formalnoga stajališta možemo još jače utući. Ovomu se u ostalom ne protive ni one riječi dra. Marakovića, kojima on tvrdi, da je negativna etička kritika **u nekim slučajevima** i sama po sebi dostatna, **n. pr.** kad se radi o čitateljima, da li će mu se djelo preporučiti ili ne". Samo opet i ove riječi tumači vlč. g. Manjarić nategnuto pa veli, da je dru. Marakoviću ovakova kritika „**tek** dostatna n. pr. kad se radi o čitateljima". Kakvo je to zaključivanje? Odakle se ono „n. pr." pretvara najedamput u „tek"?

Među djelima, što ih je ocijenila „Hrv. Straža", imade mnogo takovih, o kojima je bilo dosta progovoriti tek negativno. Ali bilo ih je i takovih, kod kojih je trebalo svakako riješiti i estetski sud. Pa dopustimo napokon i to, da se je o svim onim djelima moralo govoriti samo s negativne etičke strane, ali je ipak nedostatak stajao u tom, što su se neki naši ljudi ograničili u praksi isključivo na ovu vrstu kritike. U prvi mah moglo se to i ispričati, ali kad se u našoj štampi nastavilo samo negativnom kritikom, urodilo je to doista i štetnim posljedicama. I jedino u tom smislu imade se razumjeti Marakovićeva optužba protiv negativne kritike. Nije ta kritika sama po sebi donijela desorientaciju i potištenost među naše produktivne pjesnike, nego je zlo stajalo u tom, što naši kritičari nijesu potražili i pozitivnih uzora te ih opširno iznijeli pred naše mlađe ljude. Oni su se za-

dovoljili time, da nam reknu, što ne smijemo čitati; a šta čitati smijemo, za to se nijesu odviše brinuli. Odatle i dolazi ovo stanje, u kojem se nalazimo i danas nakon deset godina našega pokreta. Nabrojit ćemo vam, ako hoćete, čitave biblioteke nedopuštenih djela, a kad bi trebalo, da spomenemo uzorne knjige, koje su pisane u našem duhu, bit ćemo vrlo kratkorjeki.

Ovaj bi nedostatak trebalo svakako ukloniti. A tko će to učiniti? Vlč. g. Manjarić veli: „Iz svega srca i duše želim i preporučujem našim književnim kritičarima, da zasuču rukave, pa nas upravo zaspu svojim „pozitivnim“ i „stvaralačkim“ kritikama o našim pa i stranim katoličkim pjesnicima i njihovim uglednim djelima.“ Dakle, samo želim, da drugi zasuču rukave, a da ja to učinim, toga nemojte očekivati. Zašto vlč. g. Manjarić ne potraži i sam u hrvatskoj i svjetskoj literaturi uzornih djela pa ih ne prikaže našoj mladeži? On je napisao dosada toliko negativnih kritika, i to je svakako lijepo od njega; ali bi bilo jošte ljepše, da se posveti i pozitivnoj kritici. Ta on sam veli: „Kolikogod se dr. Maraković nepovoljno izražava o negativnoj kritici, ipak lojalno priznaje, da se za nju traži velike „oštroumnosti“. Ja ću i više ustvrditi, da te oštroumnosti pa i filozofskog i teološkog znanja tamo treba puno više nego za pozitivnu i stvaralačku kritiku“. Nama ova tvrdnja zvuči paradoksno, jer znamo iz iskustva, da je pozitivna i stvaralačka kritika teža od negativne. Ali kad je vlč. g. Manjariću lakša, onda on griješi protiv ljubavi bližnjega, što se ne bavi njome. Mi trpimo više s oskudice pozitivne nego negativne kritike, i danas je nama u Hrvatskoj puno lakše odrediti ono, što ne valja, nego ono, što valja.

U našim radikalnim kat. redovima imamo mi dosta ljudi, koji su vrlo jaki u negaciji. Oni znadu točno odrediti, što ne smijemo raditi. Ali kad ih zamolimo: pa dajte nam recite, šta raditi smijemo i moramo, oni postupaju prema onoj: hajte naprijed, a mi ćemo vas već upozoriti, ako gdjegod zalutate. Samo jedan primjer. Dr. Maraković napisao je dosada više stvari. Ipak neki naši časopisi nisu ni spomenuli njegovih pozitivnih ideja, a kamo li da bi ih dalje razvijali. No čim je dr. Maraković napisao nešto, što bi se moglo smatrati i sumnjivim, odmah se javio nad njim „jeronimovački“ bič. Dobro, opravdano je svakoga upozoriti na njegove pogrješke, ali treba ispunjavati dužnosti i prema njegovim pozitivnim osebinama. A pogrješke treba uzimati s prave njihove strane, a ne postupati ovako, kako postupa vlč. g. Manjarić.

Ili je možda opravdano, da on prigovara dru. Marakoviću, što je negativnu kritiku nazvao „neznatnijom“ i „najneznatnijom“? Ta zaboga ovim nije rečeno jošte ništa zla. Kad reknemo, da je zagrebačka katedrala niža od Eifelova tornja, zar smo time rekli, da je ona i niska? Ili kad nazivamo Australiju najmanjim kontinentom, zar onda mislimo, da je ona doista i malena? „Neznatnija“ je i „najneznatnija“ negativna kritika u omjeru prema pozitivnoj i stvaralačkoj; a da bi ju dr. Maraković nazivao „neznatnom“, proti tomu se on i sam ograđuje. Pozitivna pak kritika, kako je on shvaća, sadržaje u sebi i negativnu kritiku, a stvaralačka i negativnu i pozitivnu. Tko nakon ovakovog tumačenja drži ipak, da je negativna kritika preča ili znatnija od pozitivne i stvaralačke, taj počinja, meni se čini, istu pogrješku, kao što bi je počinio onaj, koji bi tvrdio, da je važnija stvar, očuvati neku njivu od korova, nego, učiniti to i ujedno posijati na njoj zdravo sjeme. Svakako je bolje biti sijač i čuvar nego samo čuvar. Pa i pozitivne i stvaralačke kritike bolje je pisati nego samo negativne.

Ove smo godine i u Luči nastojali da budemo što više pozitivni. Išlo je to prilično teško. Ona djela, koja su u Hrvatskoj izdali ove godine naši pjesnici, većinom su slabo uspjela s estetske strane. Jedina je utješljivija pojava bila zbirka pjesama od Milana Pavelića. Zato smo posegnuli za uzorima drugih literatura. Istaknuli smo donekle u jednom članku ljepotu sv. Pisma, donijeli smo prikaz Jörgensena, Pascolia i Huysmansa. Bili bismo pošli i dalje, ali naši recenzenti ne mogu da plaćaju svjetskih časopisa, a uprava se Luči nalazila u neprestanoj financijalnoj krizi pa tako ni ona nije mogla da naruči neka najnovija katolička djela. Težnje će se naše ispuniti valjda u budućnosti, pa ćemo jedamput i mi moći da iz mnogobrojnih elemenata hrvatskog i evropskog katoličkog života stvorimo veliku sintezu naše jedinstvene kulture.

Budući da se zbog oskudice hrvatske katoličke literature u našim redovima čitaju i moderni beletristi i pjesnici, to je dr. Maraković htio, da načinimo konačni obračun s njima. Nije on tih beletrista i pjesnika jednostavno preporučio, nego je htio, da se istraži ono,

što mi možemo od njih čitati i usvojiti. I zato je napisao one riječi: „Ne bježimo dakle od moderne, ali obračunajmo s njom! — — — Ustanovimo, što je sve u njoj trajne vrijednosti, šta je sve kadro, da bude naše. Ali toga ne ćemo postići dosadašnjom negativnom kritikom. Ne tražimo njihove zalutalosti, apsurdnosti, onoga, što nas razdvaja, nego ono, što nas spaja.“ Ovo je najjači argumenat vlč. g. Manjarića proti dru. Marakoviću, ovim je, misli on, slomljen štap nad negativnom kritikom. No tko poznaje malo bolje literarne nazore Marakovićeve i tko pomnjivo pregleda bližnji i daljnji kontekst ovoga stavka, vidjet će, da se ovdje ne govori u prvom redu o kritici nego o usvajanju onoga, što kod modernista može da bude naše. I u tom usvajanju ne tražimo mi onoga, što nas razdvaja, nego ono, što nas spaja. Da bi pak dr. Maraković htio u kritici prešućivati mane modernista, o tom nema ni govora. Ipak se njegovoj inkriminiranoj stavci može prigovoriti, što je nešto nejasnije stilizovana, pak se dade i onako tumačiti, kako je tumači vlč. g. Manjarić. I onda je nedostatak još i u tom, što onaj obračun nije jošte gotov pak mi ne znamo točno, šta možemo kod modernista čitati i usvojiti, a što ne.

Na ono, što govori vlč. g. Manjarić o meni, odgovorit ću sasvim ukratko. Moja kritika Kovačićeva romana bila je doista loša. Tu sam pogrješku priznao mnogima i usmeno i pismeno, a sada, kad već neki to hoće, priznajem ju i javno. Sienkiewicza sam nazvao kat. književnikom, a takovim ga nazivam i sada. A time ne branim njegovih pogrješaka, kako mi pripisuje Vrhbosnin pisac. Nazivamo li koga katolikom, tim nismo rekli, da on nema možda i smrtnih grijeha; a isto tako nazivamo li kojega pisca katoličkim, tim ne rekosmo, da on nema možda i većih omašaka. Sienkiewiczeve pogrješke valja osuđivati, ali je pretjerano poricati mu karakter katoličkoga književnika.

Ovako smo evo došli do kraja. Prošli smo sve glavnije prigovore vlč. g. Manjarića i nismo se mogli uvjeriti, da smo baš onakovi, kakovima nas on crta. I mi se slažemo s time, da se opasna djela ne smiju preporučivati na čitanje ni uz koji uvjet, i mi smo za to, da se književni grijesi ni naših protivnika ni naših istomišljenika ne prešućuju. Principiis obsta, neka bude naše načelo u svim kritikama. O nedopuštenim djelima, koja nisu poznata, ne treba uopće nikako govoriti; a ako bi se takova djela ipak čitala, treba ih utući negativnom kritikom. Inače je o svim dopuštenim djelima najbolje govoriti svestrano, s etičke i estetičke strane, iznoseći njihove vrline i mane. I negativna kritika imade svoju vrijednost, pače je u nekim slučajevima ona jedina opravdana; ali ako kritiku uzmemo kao kolektivno ime za ocjenjivanje čitave literature, onda nas negativna kritika sama ne može zadovoljiti.

Vlč. g. Manjarić načinio je pogrješku, što je u svojim razmatranjima istovjetovao etičku i negativnu, a čini se i etičku i estetičku kritiku; pogriješio je i u tom, što je riječ „neznatnija“ i „najneznatnija“ tumačio kao „neznatna“; neispravno je iz riječi „katolički književnik“ zaključio, da ja branim Sienkiewiczeve pogrješke; neispravno je uzeo neke nejasnije Marakovićeve tvrdnje samo u lošijem značenju, umjesto da ih distingvira i osudi u njima samo goru stranu. Na koncu nije ni to dobro, što je on prikazao neke naše ljude pred čitateljima Vrhbosne samo s negativne strane.

Sve ove pogrješke mogao bi čovjek i ispričati, ali bi i to bila neka vrsta salezijevštine, a mi želimo biti jeronimovci, osobito prema onima, koji „jeronimovštinu“ najoduševljenije propovijedaju.

Svi pročitajte!

Neke vrlo lijepe radnje dobili smo već, kad je gradivo u tiskari bilo složeno. Zato neka nam se ne zamjeri, što smo ih morali izostaviti. Nama je i samima žao, što ih nijesmo mogli uvrstiti, jer je time štetovao vrlo mnogo i ovaj jubilarni broj. No zato ćemo imati barem nešto gradiva za prvi broj naredne školske godine. Upozorujemo drugove, neka posvete praznike osobito sabiranju moralnih i novčanih prinosa za „Luč“. Mi smo, kako vidite, prepušteni samima sebi, a do godine će nastati ozbiljna vremena za nas. Pripravljajte se za ljubljanski i pouzdanički sastanak, **jer o njihovu uspjehu ovisi i naš daljnji napredak.**

Uredništvo „Luči“.

LISTAK

Zvonimir Šprajcer:

Sa proslave desetgodišnjice „Hrvatske" u Beču.

Gledam oko sebe drugove, na svačijem licu radost i zanos, u svačijem oku vjera, a ja se ćutim jakim i silnim.

Prvi decenij slavimo, nije nas više samo pet, preko 40 nas je sada, i svi smo danas došli u našu hrvatsku crkvu, da djelom pokažemo svoju vjeru. Ne znam, što drugi osjećaju i misle, samo za sebe znam, da sam nekako neobično veseo. I u mojoj duši bilo je dana bez sunca, svijetla i topline, dana, kad je počela vjera u pobjedu našu slabiti, kad su došli čudni momenti, strani ljudi, život ovaj i misli moje, pa mi laskavo a bez prestanka govorili, da se borimo za neizvedive ideje, da uludo žrtvujemo mladost i sve drugo. A danas jeeto opet došao dan, koji je sve te sumnje porušio, i sada je opet u mojoj duši neoboriva vjera i duboki mir. Prošla je upravo krasna propovijed, drugovi pjevaju, u srcu mome pravi proljetni dan. Svečani je čas došao, pristupamo k stolu Gospodnjem svi ponosni, ali ipak ćutimo, da nema nekoga među nama, koga svi volimo i štujemo. Na svršetku mise pjevamo svi svoju pjesmu posvetnicu, čitava crkva ori od nje, na licu ne samo drugova, već i svih ostalih vidim oduševljenje, pa mi čisto teško, što njega nema ovdje, da vidi nas ovako oduševljene, da vidi, kako rad njegov rađa dobrim plodom.

Na akademiji smo. Da smo baš mi najbolji nacijonalci u Beču, svjedoče hrvatska škola i hrvatska crkva. Ostala naša inteligencija, koja si je uzela patenat na nacijonalizam, osim časnih iznimaka, nije na njoj zastupana. Nije nam žao. Vidimo među sobom brojne izaslanike hrv. društva „Prosvjete" i izaslanike bratskih slavenskih katoličkih akademskih društava. Ni svehrvatski, preporođeni „Zvonimir" nije zastupan, pa ni radi njega nam nije žao. Braća naša radnici pokazaše, da nas razumiju, da znadu cijeniti naš rad, i to nam je dosta. Slušamo pozdravni govor, slušamo glazbeni dio, drug Vuksanović probudio mi u duši nešto, što već davno nijesam ni sam osjećao, a isto, čini se, dirnuo je duše nas sviju, pa smo mu zato svi zahvalni. Dolazi kratki historijat „Hrvatske" i uopće našeg pokreta. Nije to historijat običnih đačkih udruženja, u njemu je nešto veliko, nešto snažno, početak novih, boljih vremena za čitavu domovinu. Same žrtve, pregaranja, posmijeh i ruganje protivnika, ali i plod za plodom, uspjeh za uspjehom, pobjeda za pobjedom. Našoj desetgodišnjici kao početku novoga doba u historiji našeg naroda nazdravljaju izaslanici „Danice", „Lipe", „Polonije", gradačke „Zarje" i „Slavenske lige katoličkih akademičara". Osjećamo, da to nijesu puste fraze, već iskrene riječi, što ih može, da izgovori bratsko srce. Ideja katolicizma jedina je kadra, da premosti sve prepreke, što vladaju među pojedinim slavenskim narodima, ona je spojila nas i Slovence, ona će spojiti južne i sjeverne Slavene.

Dolazi neslužbeni dio, zajednički ručak i onda izlet. Hrvati smo stari, miješaju se govori, nazdravice, pjesma, a mi smo opet u onom lijepom „štimungu", kad se osjećamo kao kod kuće. Čitaju se nadošli brzojavi i pozdravi. Sad istom vidimo, kako su naši redovi čvrsti, kako smo mi jaki. Svi naši, baš svi nas se sjećaju, i mi smo im svima zahvalni. Bilo je malo i razočaranja, što nas se neki i neki i ne sjetiše, ali nam krivo nije, neka znamo, s kime možemo računati ne na manifestacijama i slavama, nego i u borbi. Pozdravljaju nas tri presvijetla biskupa, vođa naš presvij. g. dr. Mahnić, dr. Šarić i fra Mišić, mnogi svećenici, naši i ostali slavenski akademičari, srednjoškolci, hrv. kat. učenice, bogoslovi, omladinci, i ko bi ih sve nabrojio.

Razišli smo se, otišli smo kućama, a u dušama nam lebde slike našeg vođe, zatim Butkovića, Markovića i svih drugih, koji su radili za „Hrvatsku", a nema ih među nama, da zajednički proslavimo ovaj svečani dan.

U Beču 8./VI. 1913.

Josip Lovrenčič:

Pogled v zgodovino slovenskega katoliškega dijaštva.[1]

Vse vprek gre zadnje čase klic po zbližanju Slovencev z bratskim narodom hrvaškim. In vsemogoče se govori in ugiba, kako bi se to udruženje čimpreje doseglo. Kulturno zbližanje je predpogoj vsemu. Slovensko katoliško dijaštvo je bilo prvo, ki je to poudarilo in ki je delalo in dela še vedno v tem smislu. In zato spada zgodovina razvoja slov. kat. dijaštva tudi v zgotovino hrv. kat. dijaštva. Kulturni zgodovinar bo moral v prihodnjih dneh studirati naš razvoj, da bo umel in poznal hrvaški katoliški preporod.

Urednik „Luči" se je tega zavedal in hoče imeti zato v jubilejni številki, posvečeni desetletnici hrv. kat. dijaštva, tudi zgodovino našega življenja.

Kakor je Vaše gibanje znano nam — tako je povečini tudi naše vam znano. Na raznih skupnih počitniških sestankih, po naših glasilih in publikacijah smo se spoznali. Zategadeli začrtam razvoj našega gibanja kak v glavnih potezah.

Pred 90. letom je bil katoliški akademik v Slovencih bela vrana. Da, še po gimnazijah so bili dijaki odločno katoliškega naziranja redko sejani. Konvencionelni liberalizem je vse zastrupil. V 1888. letu je začel izdajati v Gorici tedanji profesor bogoslovlja in ravnatelj deškega semeniša dr. Anton Mahnič svoj „Rimski katolik". Ravnatelj deškega semeniša je bil Mahnič in kot takega ga je moralo in ga je zanimalo dijaško gibanje. Zavedal se je, da se rekrutira iz dijaških vrst inteligenca, ki odločuje o narodni usodi na vseh poljih javnega in zasebnega življenja. Ni čuda torej, da je osvetil dijaško gibanje in posvetil vanj z raznimi članki v Rimskem katoliku. In ne brez vspeha! 1893. se je vršil v Ljubljani prvi slov. katoliški shod in se je izrekla misel za ustanovitev slov. kat. akademičnega društva na Dunaju in v Gradcu.

Dunaj je bil prvi. Slov. kat. akademikom je bilo onemogočeno nadaljnje bivanje v „Sloveniji", ki se je levila v strogo liberalni smeri. Izstopili so in osnuli 24. X. 1894. prvo slovensko katoliško akademsko društvo „Danica", ki se je kljub velikim bojem in nasprotivom razvila v največje slovensko akademsko društvo.

Že leta 1895. je začelo katoliško dijaštvo — Daničarji — izdajati svoje glasilo „Zora". Prvotno je izhajala kot priloga Rimskemu katoliku, ko je ta prenehal pa samostojno in se razvila v res lep dijaški list, ki je vplival na ves nadaljni razvoj našega in tudi hrvaškega dijaštva, ker v njem so se oglasili tudi hrv. kat. akademiki, dokler niso imeli svojega glasila. Znanstvo in leposlovlje je gojila in posvečala še posebej veliko pozornost organizaciji slov. kat. dijaštva. Taka je še danes — dasi je znanstvo v njej bolj izostalo, kar je pač škoda.

Podobne razmere kakor na Dunaju so priklicale tudi v Gradcu slov. kat. akademsko društvo „Zarjo" v življenje. Vstanovili so jo 6. VI. 1901. Iz male čete se je ratrajilo društvo polno moči in življenja, ki je v teku svojega obstoja organiziralo slovensko delavstvo v Gradcu, združilo ga je v kat. slov. izobr. društvo „Kres", vstanovilo „Orla", „Dekliško Zvezo", vodi „društvo svete Marte, ki skrbi za brezposelne dekleta in poskrbelo, da se vsem tem društvom kupil lasten dom. V „Zarji" so se zbirali tudi hrv. kat. akademiki, dokler nisu ob njeni desetletnici 1911. izšli iz nje kot bratsko društvo „Preporod".

Da se organizira počitniško delo med ljudstvom, se je osnula 24. julija 1904. „Slovenska dijaška Zveza", ki druži akademike, bogoslovce in abiturijente. Tekom let so se osnuli njeni pododbori na Kranjskem, podružnica S. D. Z. za Primorsko v Gorici, štajerski pododbor, ki se menda letos spremeni v podružnico, in koroška podružnica. V zgodovini svojega obstanka ima zaznamovati S. D. Z. res dosti izobraževalnega dela kakor med ljudstvom tako med srednješolskim dijaštvom. V prvi vrsti je osnula po vseh gimnazijskih mestih krasne bogate znanstvene knjižnice, ki naj uvajajo dijaštvo v znanstvo in v resen studij vseh kulturnih vprašanj, leto za letom izdaja potovalno listino, ki omogoči srednješolskemu dijaštvu

[1] Kedor bi se hotel podrobno informirati o zgodovini gibanja slov. kat. dijaštva, naj vzame: „Po desetih letih", spominska knjiga „Danice", uredil Vincencij Marinko, Ljubljana 1905., tiskala katoliška tiskarna; in „Jubilej", spominska knjiga „Zarje", uredil Alojzij Remec, Ljubljana 1911. Tiskala kat. tiskarna v Ljubljani. V teh dveh knjigah dobi tudi bogato citirano vso literaturo, ki se tiče splošno našega katoliškega preporoda in špecialno dijaškega.

potovanje po domovini, da spozna kraje in ljudstvo, kar je velikega pomena za vse njegovo poznejše delovanje, izdaja vsako leto tudi koledarček z informativnimi in programatičnimi članki. Pozornost posvečuje tudi narodno-obrambenemu delu.

Slov. kat. akad. dijaštvo je dalo tudi inicijativo za ustanovitev „Slovenske lige katoliških akademikov“, ki se je osnula 24. iunija 1909. na Dunaju.

Najmlajše slov. kat. akad. društvo je „Dan“ v Pragi, vztanovljen 12. maja 1910.

Tako imamo v treh universitetnih mestih, kamor zahajajo po večini slovenski studentje, svoja društva in razvijajo se, da smo jih lahko veseli.

František Kramule:
Češko katoličko đaštvo.

Kao svagdje drugdje, tako je i u Češkoj razdijeljeno đaštvo na tri skupine: na indiferentnu, protukatoličku i katoličku. Najviše je đaka u prvoj skupini. Premda je vjersko, ili bolje rekavši katoličko pitanje u nas veoma aktualno, ipak je veći dio đaštva prema njemu ravnodušan. Protukatoličko je naše đaštvo razdijeljeno u cijeli niz društava, već prema tomu, kakovoj tko političkoj stranci pripada: tu su realisti, socijalni demokrati, narodni socijalisti, agrarci i mladočesi. Uz to su evangelički študenti okupljeni u društvu „Jeronim“, dok židovski imadu svoj „Spolek akademiků židů“. Visokoškolske študentice imaju svoje žensko društvo, koje je naprednjačko, jer kod nas i ne može biti drukčije. Sva ova društva ujediniše se u „Svaz Československého Studentstva“. Ali u najnovije vrijeme istupiše iz ovoga saveza mladočeški i agrarni đaci, i to stoga, što je na sastanku Saveza, koji se obdržavao 1. do 4. svibnja o. g., primljena prigodom manifestacije za drugo češko sveučilište, koje se ima osnovati u Brnu, rezolucija, u kojoj se spočitava našim voditeljskim političkim krugovima, da ne postupaju kod vlade dosta energično u tom pogledu. Kako su pak kod nas voditeljske stranke agrarci i mladočesi, njihovi se đački privrženici nađoše povrijeđeni i istupiše iz „Saveza“. Tim je „Savez“ od 800 članova izgubio njih 600. Ovaj rascjep ne ima dakako velikog značenja, jer će se jamačno i opet izmiriti vođe „Saveza“ realisti i oni, koji su se od njih odijelili.

Nasuprot ovim „antiklerikalnim“ društvima stoji katoličko đaštvo, koje je u Češkoj združeno u „Češku ligu akademsku“ sa sjedištem u Zlatnom Pragu, a na Moravi imade društvo „Moravan“ u Brnu, dok u Beču postoji „Lipa“. U Moravskoj nijesu odnošaji tako zaoštreni kao u Češkoj. O Moravanu i Lipi ne možemo dati potanjih vijesti, jer se djelovanje njihovo omeđuje u glavnom na unutarnjost, a ne imaju ni svojih časopisa. Najveću znamenitost ima naravno „Č. L. Akademicka“, koja izdaje na svoj trošak „Studentsku Hlidku“ (Stražu), danas najrašireniji češki đački list. Uza sve borbe, što ih vode protiv Lige naprednjaci, množi se sve većma broj njezinih članova. U upravnoj godini 1912.—13. može se pohvaliti s kojih 110 članova. Točan se broj ne može odrediti, budući da se taj pristupanjem i izlaženjem nekih neprestano mijenja. Od osnutka dakle g. 1906. pokazuje dakle „Č. L. Akademicka“ neobičan porast, računa li se, da je na početku imala vrlo malen broj članova.

Danas možemo reći, da za Č. L. Akademskom stoje i redovi srednjoškolskoga đaštva. Predobila ih je većinom „Studentska Hlidka“, a također i lična agitacija. Naše đaštvo, kako je poznato, ne smije stvarati samostalnih društava, i uopće se ne smije udruživati. To dakako silno smeta našemu napretku. U posljednje vrijeme možemo mirno gledati na posao, što smo ga izvršili. To su u prvom redu naši samostalni đački sastanci, koji su se držali u praznicima g. 1912., i to jedan na Moravi u Kroměřižu, a drugi u Češkoj u Kraljičinu Gracu. Na prvom je sastanku bilo 412, a na drugom 156 đaka i študentica, osim gostova. Tu smo prvi put istupili samostalno pred našu javnost, dok smo prijašnje sastanke obdržavali uvijek samo kao sekcije na sastancima češkoslavenskih katolika. Uspjeh je nadmašio očekivanje. Nakon uspjelih ovih sastanaka naumili smo obdržavati ovih praznika četiri sastanka: dva u Moravskoj (Valašské Meziříčí i Brno), a dva u Češkoj (Češke Budějovice i Kolin). Pouzdano se nadamo, da nas nada ne će ni ljetos prevariti.

Budući da društveno djelovanje godimice raste (n. pr. prošle upravne godine 1912.-13. primismo i poslasmo do 6000 dopisa), bilo je nužno podijeliti posao. U tu je svrhu uređen

„Agitační odbor“ (sekcija), jer je nemoguće pojedincu voditi čitav rad. Ta je sekcija upravo duša društva. Zadaća mu je, da vodi agitaciju, pripravlja đačke sastanke, uređuje predavanja, sabire đačke statističke podatke i sl. Za praktičnu stranu katoličkog pokreta imade se brinuti „Vincencianský odbor“, kojemu je zadaća podupirati moralno i materijalno potrebne, osobito đake. U „Pravničkom odboru“ vježbaju se pravnici u rješavanju raznih pitanja iz njihove struke. Jačanju tjelesnom i ujedno promicanju gimnastike ima služiti „Orelský odbor“. Društvene zabave ima na brizi „Plesový výbor“ (odbor) i „Zpevacký odbor“. Vrlo je znamenit za naš pokret „Podpůrný fond“ katoličkoga đaštva, kojemu je zadaća podupirati siromašne drugove. Ta je potporna institucija bila osnovana poticajem „Zemaljskoga vijeća katolika“, nepolitičke katoličke organizacije. Upravo je osnutak toga fonda bio uzrokom mnogobrojnim navalama, kojima se udaralo i udara na „Ligu“, jer da tim oštećuje svođačke potporne institucije. Zato je odlučio „Svaz československého studentstva“, da isključi „klerikalce“ ne samo iz pokrajinskih nego i iz stručnih društava, koja imadu služiti čisto znanstvenim svrhama. Time se pokazuje jasno mržnja određenoga dijela našega đaštva na sve, što je katoličko. Što je „društvo akademika židova“ uredilo sebi svoj potporni fond, to nikomu ne smeta, to je tobože nešto posve drugo. A kad je katoličko đaštvo, prisiljeno životnim interesom, provelo istu stvar, tada se naša gospoda kolege, koji propovijedaju „prosvjetu, slobodu, jednakost i bratstvo“, ne žacaju ni da nam eksistenciju ruše. Hvala Bogu, našlo se i u samomu đaštvu među našim protivnicima još dosta razumnih ljudi, koji osuđuje taj surovi postupak „Saveza“ protiv nas. Možda su mislili naši drugovi iz „Saveza“, da će nas time uništiti; ali se ljuto prevariše. Time nas baš oni sami potakoše na osnivanje naših pokrajinskih društava, do kojih će, nadamo se, naskoro i doći. Oni su od početka radili protiv nas, pa smo na to već i privikli. Ne uklanjamo se boju ni tada, kada ga vode protiv nas iz busije i prostački. Danas smo svijesni svoje snage, napredujemo i napredovat ćemo.

Nego da se vratim k onim sekcijama. Svaka od njih ima svoj posebni odbor (výbor) i svoja pravila. Svaki odbor radi samostalno, a dakako sve je podređeno izravno upravnom odboru. Na mjesečnim sastancima donose zamjenici pojedinih sekcija izvješća o djelovanju, a članovi mogu stavljati upite i interpelacije.

To je po prilici u glavnim crtama slika našega pokreta. O vjerskom životu držim da je suvišno ovdje pisati, jer se samo po sebi razumije, da katoličko đaštvo vrši rado i u redu, što mu zapovijeda Krist i Crkva. Žalibože, slavenskom pitanju nije moguće kod nas žrtvovati toliko vremena, koliko bi to ono zasluživalo. Nedostaje nam ličnog saobraćaja. Pismeni se odnošaji moraju ograničiti samo na najnužnije, jer drukčije nije ni moguće.

Znamo, da je ovo naše izvješće nepotpuno i molimo da nam se to ne upiše u grijeh. Ipak se nadamo, da si i prema ovom kratkom nacrtu možete stvoriti barem opću sliku o našim savremenim prilikama.

Frans Brusselmans*:
Flamanski pokret u Belgiji.

Prije nego li reknem nekoliko riječi o flamanskom đačkom pokretu, potrebno je da kažem nešto o flamanskom pokretu uopće, o ovoj narodnoj borbi, koja je s više razloga vrlo značajna i originalna.

Belgija je bila uvijek pod jakim utjecajem svoje velike susjede Francuske. Već u srednjem vijeku vidimo borbu flamanskih općina protiv svojih grofova, koji su bili Francuzi i po porijeklu i po značaju (vojvode Burgonjski). Iza premnogih događaja dospije naša zemlja pod carstvo Napoleona I., ujedinjena bje s Nizozemskom g. 1819., a postade nezavisnom državom god. 1830.

Flamanska je buržoazija i aristokracija podlegla utjecaju napoleonske epohe i postala veoma francuskom, a ostade takvom i pod vladom Vilima I. holandskog, te su i Rogier i njegovi pristaše podigli revoluciju g. 1830. u čisto frankofilskoj namjeri. Svrha (i ako prikrivena)

* Na želju jednog nam prijatelja napisao je odlični i agilni član flamanskog đačkog pokreta ovaj članak za „Luč“ kao informaciju hrv. kat. đaštvu.

ove revolucije, koja je slijedila odmah iza srpanjske revolucije 1830. u Parizu, bila je, da se naša zemlja pripoji Francuskoj.

No ovo se nije dogodilo. Ipak se Rogier i pristaše domogoše vlastite njihovo nastojanje oko intenzivne francizacije poče uspijevati. Ministar je Rogier bio jedan između naših velikih neprijatelja. On se usudio u jednom svom govoru u prosincu 1846. reći i ovo:... „ako bi htjele Flamanke naučiti francuski, bilo bi im to od velike koristi, svuda bi ih tražili za sluškinje; one su izvrsne sluškinje!“ Dakle jedan narod sluga i služavkâ!

Malo pomalo nasta reakcija. Pokret se međutim tek zadnjih 30—40 godina ustalio i postepeno zadobio ovu danas znatnu važnost. Flamanski dakle pokret ide za osviještenjem našega naroda. Mi hoćemo da preporodimo naš narod u jezičnom, moralnom, intelektualnom i ekonomskom pogledu, a katolici još i u vjerskom.

Flamanski je pokret pozitivan te nije uperen ni protiv koje strane vlasti, ni u korist njenu (ipak nam podvaljuju, da smo pangermani!!).

Sadašnje stanje. Ima nas Flamanaca 3,907.547. naprama 2,900.000 Valonaca. Imamo pak četiri francuske univerze, a nijedne flamanske! Sve je pofrancuženo i nastava i uprava i vojska. Neko može postati ministrom u Belgiji, a da ne zna ni jedne riječi flamanske, dok naprotiv, tko ne zna francuski, ne može postati ni oružnikom!

Čini mi se, da sad ima nešto značajno u našoj borbi i to:

1. borba se ne vodi samo između Valonaca i Flamanaca, nego još i između flam. demokracije i aristokracije. Uobičajilo se, da aristokraciju nazivaju „vodećom klasom“, ali naša aristokracija nije nikad ništa u velikom dovela do uspjeha. Žalosno je, da se to mora reći, ali istina ima svoja prava. Koliko su puta bogati i moćni pogazili prava naroda! Koliko su puta aristokrati izdali našu svetu stvar!

2. Borba nije čisto jezična, i ako je takova dobrim svojim djelom. Ona je mnogo šira, cilj joj je viši.

3. Boj vode zapravo flamanski katolici; liberalci su brojem vrlo slabi, socijalisti malobrojni[1] i osim toga internacionalni, posvuda slabo skloni, da sudjeluju u narodnosnim težnjama.

4. Boj je flamanskih katolika veoma jako organizovan i uopće, što se držanja tiče, manje buntovan; miran je ali sistematičan.

Đaci čine u flamanskoj organizaciji najradikalnije, najoduševljenije i možda najaktivnije krilo. Nije mi moguće da potanko raspravljam ovo pitanje, nego ću istaći nekoliko općenitih crta, nekoliko posebnih točaka, koje bi mogle zanimati bratskog hrvatskog đaka.

Katolički se flamanski đački pokret pojavio na raznim mjestima naše zemlje u isto doba. Prvi je vođa bio izvrsni mladić Berten (t.j. Albert) Rodenbach. Umro je od plućne bolesti još kao đak u 24 godini života. Mlađahna ga Flandrija štuje kao sveca u svom pokretu. Pisao je mnogo, sastavljao je drame s patriotskim tendencijama, lansirao pjesme, koje još i sad pjevaju naši đaci.

On je spjevao „het lied van de knapenschap“, pjesmu mladosti, snažnu i duboku:

„prošlost u nama žive,
u nas se sadašnjost uzda,
budućnost sja se za nas,
Bog neka bude uz nas!“

On nam je također u usta stavio trpku pjesmicu:

Evo nas smjelih, ponosne glave,
stisnutih šaka, vatrene krvi,
plamena srca, žarkoga oka,
a naše ime zadaje strahа.

Dolje bastardi, kukavice sinje!
Nama pripada sjeverno more,
Naši su momci, naša je mladost!
Nek žive Bog, nek žive Flandrija!

[1] Flamanska okružja daju katolicima pobjedničku većinu. Valonci su većinom liberalni i socijalistički. Izbornih glasova za katolike u Flamanaca ima 65·2%, a valonskih katoličkih glasova 39·7%.

Refrain je pak:

Pjevajmo pjesmu flamskih sinova,
veliku našu i snažnu pjesmu,
koja se drsko k sjeveru valja,
a niče u dubini našega srca.

Kod ove se zadnje kitice đaci dižu i otkrivaju glave... On je popularnim učinio i geslo (Wachtwort), koje je bilo ugovoreno među đacima, dok su se sastajali na tajne skupštine: „Vliegt de Blauwvoet! Storm op sec!“ „Leti li ptica oluje?“ a ostali bi odgovarali Oluja je na moru.“[1]

Pokret je bio započeo. Izostavljam njegovu povijest, njegov razvoj, njegove patnje; a naši su đaci morali mnogo, neobično mnogo trpjeti. Spominjem samo, da je pokret bio u svako doba apsolutno neodvisan, oslanjajući se potpunoma samo na đake, a napose na naše srednjoškolce (12—18 godina). Časti su se prenosile od starijih na mlađe, te vođe nijesu nikada morali intervenirati u njihovim poslovima. A pomislite, da se ova organizacija razvijala kroz 20 godina redovito i jednako, pa zar da to nije čudo? Trebalo je za to silu energije, valjanosti, smjelosti, ustrajnosti, napose požrtvovnosti, a često smo bili izvrgnuti progonima.

* * *

Sadašnja je naša organizacija ovakova:

Đaci rade u našoj akciji ponajvećma u praznicima. Razlikujemo se samo prema biskupijama, kako gdje vladaju stroži ili blaži propisi u odgojnim zavodima za vrijeme škol. godine.

U svakom središtu — ako je i malo važnije — ustanovljuje se đačko društvo „Studentenbond“, „Studentengild.“ Ako je skupina od veće znamenitosti, sastavljaju se razni zajednički cercli (n. pr. u Antwerpenu) ili posebni cercli prema strukama đačkim, pa tako imamo društva za višeškolce, za bogoslove, za gimnazijalce i učiteljske pripravnike (npr. u Mechelenu.)

Ako je mjestance neznatnije, onda klub sačinjavaju đaci iz raznih općina.

Ova su društva stanice velikog đačkog organizma, u njima se razvija rad.

Društva priređuju sastanke, gdje se đaci vježbaju u govoru, gdje se čitaju rezultati njihova rada, gdje se uči i flamanski jezik, koji je u nastavi (državnoj) nepoznat; ovdje se uče pjesme, provodi se propaganda, upoznaje se flamanski pokret. Kasnije ću navesti neke pojedine točke, u kojima se razvija njihova aktivnost.

Ovih društava ima veoma mnogo: u mojoj ih provinciji (Antwerpenu) ima 26. U provincijama zapadne i istočne Flandrije ima ih još i više, u Brabantu i u Limburgu manje. Najveći kontigent đaju naravno đaci humanisti (t. j. gimnazijalci) najvatreniji od svih.

Ne ću spominjati nekih udruga kotarskih i mjesnih, nego prelazim na pokrajinske saveze.

U pokrajinske su saveze udružena društva (Bonden) svake pokrajine, a saveza ima pet.

Pokrajinski savez organizuje svake godine dva „zbora“ („Gouodagen,“ Gautag), i to na uskrsne i ljetne praznike. Oni daju direktivu društvima, koja su u njima udružena.

Napokon ovih pet pokrajinskih saveza sačinjava „Opći flamanski katolički đački savez“, „Algemeen Vlaamsch-Katholick Studentenverbond“, koji priređuje godišnje jedan socijalni đački kongres, „Landdag“ — opći sastanak.

Pod godinom se đaci ne mogu sastajati osim u zapadnoj i istočnoj Flandriji. Kod nas se to ne tolerira, nego đaci sačinjavaju „Collegebonden,“ koji podržavaju u nama oduševljenje. Svakog tjedna ide jedna bilježnica od ruke do ruke, gdje đaci upisuju, što hoće, a pročelnik „hoofdman“ (Hauptmann), bilježi ocjene i opaske.

Dodajte još tomu množinu društava, više manje tajnih, udruga i saveza zabranjenih, koji se razvijaju unatoč svima zaprekama, uzmite u obzir pokrajinske raznolikosti, koje se nužno razvijaju u pojedinim provincijama, pa ćete imati sliku naše organizacije.

* * *

[1] Ovaj je Wachtwort staro germansko geslo.

Đačka je štampa bila kod nas uvijek veoma razvijena. Bezbroj je bilo listova kraćega života: „De Knodse“ (topuz), „Het Pennoen.“ (nar. zastava), „Het Vieno Pannoen“ etc.

Sada pak imamo „Hoogsstudent“, list đaka na sveučilištu u Gentu, „Ons Leven“, list sveučilistaraca u Louvainu, „De Student,“ za sve đake i „De Vlagge“ (barjak). Imamo jošte i drugih nekoliko listova, koji ne izlaze redovito.

* * *

Bit će mi drago, ako budem mogao napisati drugi jedan članak o našem položaju i našoj akciji na sveučilištu. Za sada izostavljam ovu točku i prelazim na neka specijalna zanimanja naših đaka.

Naše pjesme. Vođe flamanskog pokreta zamijetiše veliku uspješnost flamanske pjesme. Đaci su pak preuzeli za zadaću, da ih što više raširе. Ponajviše čine to u svojim „Liederavonden“ (pjevačke večeri), gdje se skuplja narod, pa svaki učesnik dobije malu pjesmaricu.

Naše svečanosti. Jedamput ili dvaput na godinu priređuje svako društvo redovno jednu svečanost, s prikazivanjem i glazbom, a tendencija im je katolička i flamingantska.

Naša štampa. Žilavo podržajemo propagandu naše štampe, a naši đaci znadu naći na stotine abonenata.

„Liga sv. Lutgarda“ (Sint Lutgartvereeniging) liga je za molitve i pričesti za Flandriju. Skoro su svi đaci u nju upisani.

Antialkoholni savez, Kath. Vlaamsche Hoogeschoolnitbreidnigen (t. j. pučka sveučilišta), rad među mladeži, društva za študij radničkog pitanja, radničke organizacije itd. nalaze u đacima najbolje pomagače.

* * *

Izostavih mnogo znatnih stvari. Sve što vam rekoh, tek je suho i skraćeno nabrajanje. Treba upoznati ideal, koji nam podaje života, ideju vodilicu, ovu moćnu silu, ovo uzdizanje k nebu.

Da! lako je bez sumnje i ugodno biti francuskim royalistom i živjeti gotovo ko poganin, lako je ispsikavati u kazalištu koji židovski komad, n. pr. Bernsteinov, biti u zatvoru dva tri dana s dobrom opskrbom, a onda biti pušten na slobodu sa slavom mučenika, kojemu se gospođice dive . . .

Ali sasvim je drukčije raditi u tišini žilavo i ustrajno bez nade na nagradu i pohvalu ljudsku, a uz to biti kažnjavan često i oštro.

Ima međutim i katolika, koji nam prigovaraju,[1] ali mi im velimo: Nijesmo katolici kao onaj farizej, koji se u hramu moljaše — „Gospode! hvala Ti da nijesam kao ovaj siromašni carinik“. Naš katolicizam nije poput zlaćanog lanca na omašnom trbuhu buržoa, niti prsten, koji se na ruci sja. Hoćemo da budemo katolici poput onog siromaška iz Asiza, katolici prema riječima govora na Gori; naš katolicizam neka je poput Kristova, koji reče jednog dana gledajući mnoštvo „Misereor super turbam“, naš katolicizam neka je kao onaj raspetog Krista, koji je izdahnuo na maloj gori judejskoj grleći svojim krvavim rukama sav rod ljudski, i koji nije tražio, da treba napustiti svoj narod, ko hoće Njega da slijedi.

[1] Da se razumiju gornje riječi, treba da razjasnim njihove posebne prilike. Jedan dio svećenstva (i to uplivniji dio) protivan je flamanskom pokretu pa bi htio da se kat. pokret širi u znaku francuštine, protiv čega dakako Flamanci svoje naravno pravo brane. I ako su Flamanci u golemoj većini svijesni katolici, ipak to svećenstvo protežira one, koji simpatišu s Francuzima, premda je tima počesto katolicizam samo na jeziku, te se proti ovakvih naš pisac odlučno bori. (Op. prev.).

Odgovorni urednik: JOSIP KREINZ. Tiskara: HRV. KAT. TISK. DRUŠTVA.